جۇڭگو تېببى قامۇسى تارماق تومى

ئۇيغۇرسىبابەت قامۇسى

ئوچىنچى جلد

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

جۇڭگو تىببى قامۇسى تارماق تومى

ئۇيغۇرچە-ياپونچە تىببىي قامۇسى

«جۇڭگو تىببى قامۇسى» تارماق تومى ئۇيغۇر
تىبابەت قامۇسى ئىشخانىسى باشچىلىقىدا تۈزۈلدى
شىنجاڭ ئۇيغۇر تىبابەت تەتقىقات ئىشخانىسى
تەرجىمىدىن نەشرگە تەييارلاندى

3

شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى

ئۈرۈمچى 1991

«جۇڭگو تىببىي قامۇسى» تەھرىر ھەيئىتى

مۇدىر ھەيئەت: چېن شىنجۇڭ

مۇئاۋىن مۇدىر ھەيئەتلەر: خۇاڭ جياسى، لى جۇڭپۇ، گو زىخېڭ، ۋۇ جېيسۇڭ، تۇتۇڭجىن، شى مېيشىن، جاۋ شۇۋ

باش كاتىپ: چىن خەيفېڭ

مۇئاۋىن باش كاتىپلار: سى دىيە نباڭ، فېڭ گۇاڭ، جۇكبۇن، دەي زىيىڭ

ھەيئەتلەر: (فامىلە خەت سىزىقىنىڭ تاز كۆپلۈكى بويىچە تېلىندى) دىڭ جىفىڭ، تۇدېڭسىرىن، مافىيخەي، ۋاڭ يى (تايال)، ۋاڭ يۈچۈەن، ۋاڭ شىجىن، ۋاڭ يۈڭگۇي، ۋاڭ گۇاڭچىڭ، ۋاڭ شۇشىيەن، ۋاڭ جىۋ، ۋاڭ گۈەنلياڭ، ۋاڭ شۇتەي، ۋاڭ شۇجېن (تايال)، ۋاڭ پېڭچېڭ، ۋاڭ دېجيەن، ۋاڭ خەنجاڭ، ماۋۋېنشۇ (تايال)، ماۋشۇبەي، دېڭ جيادۇڭ، شى ماۋنيەن، شى مېيشىن، لۇخۇيلىن، لۇجىڭشۇەن، يې گۇڭشاۋ (تايال)، يۈكۇك، شى يۈچۈەن، بەي چىگيۇن، كۇاڭ خېلىڭ، فېڭ گۇاڭ (تايال)، لەن شىچۇن، سى تۇلياڭ، بى شي، لۇي بىككۇي، چۇمىيە نيۇ، جۇرېنباۋ، جۇكبۇن، جۇيۈخۇي، جۇخۇگىيىڭ، جۇجىمىڭ، جۇلىڭچىڭ، رېن يىڭچيۇ، لىۋشىجي، لىۋيۈجىڭ، لىۋشۇگۇ، مى بەيراڭ، سۇن جۇگلياڭ، سۇن رۇيزۇڭ، سۇ دېلۇڭ، دۇنيە نزۇ، ياڭ يىيا، ياڭ گولياڭ، ياڭ شۇچىڭ، ياڭ مىڭدىڭ، ياڭ ساۋچېن، لى كۇڭ، لى يۈگچۇن، لى باۋشى، لى جىگۇبي، لى جىنجۇ، لى جاۋتي، لى سۇگپۇ، ۋۇجۇلى، ۋۇجۇجۇڭ، ۋۇجېيپىڭ، ۋۇ يىگكەي، ۋۇجىگجيەن، ۋۇشاۋچىڭ، ۋۇشىيەنجۇڭ، ۋۇ يىگگۇ، ۋۇخېگسىڭ، ۋۇۋېيرەن، يۈخي، سۇڭ جىگدەن، جۇفۇيۈەن، جاڭ شياڭ، جاڭ شېشىيەن، جاڭ لىفەن، جاڭ شياۋچيەن، جاڭ چاگيىڭ، جاڭ زېسىڭ، جاڭ شۇيۈڭ، جاڭ دىسىڭ، جاڭ يۈنچاڭ، لۇرۇشەن، چېن شىن، چېن جۇگۇبي، چېن مىگجىن، چېن گوجىن، چېن خەيفېڭ، چېن خاۋجۇ، لىن چاۋجۇ (تايال)، لىن كېچۈن، لىن ياگۇ، يۈجۇفېي، شياڭ تيەنيۇ، لويۈەنكەي، لوجۇچېڭ، جى جۇگپۇ، ئىسھاقجان مەھمۇد، جۇجىگخۇاڭ، جۇمىگجۈن (تايال)، جېڭ لىنفەن، مېڭ جىماۋ، جاۋبىگنەن، جاۋشۇۋ، رۇڭ دۇشەن، خۇچۈەنكۇي، خۇشىمىڭ، جۇڭ شۇلى، جۇڭ خۇيلەن، خۇزۇگلىيەن، يۈكېجۇڭ، سى دىيە نباڭ، جياڭ چۈنخۇا، خۇڭ زىيۈن، شياجىگكى، گۇشۇجى، گۇسۇيىۋ، چيەن دې، چيەن شىنجۇڭ، شۇفېگيەن، لىڭ خۇيياڭ، گودى، گۇنەيچۈن، گوزىخېڭ، گوبىككۇەن، گوچۈەنچىڭ، گوجىنچيۇ، گوجىگيۈەن، تاڭ يۈجۇ، تۇتۇڭجىن، جۇفۇتاڭ، تاۋخۇەنلو، خۇاڭ لياڭ (تايال)، خۇاڭ ۋىندۇڭ، خۇاڭ ياۋ، خۇاڭ جياسى، خۇاڭ جىگشياڭ، خۇڭ شېنۋۇ، ساۋجۇگلياڭ، گەي باۋخۇاڭ، لياڭ جۇچۈەن، دۇڭ جۈن، دۇڭ چېگلاڭ، جاڭ يۈتۇ، خەن گۇاڭ، چېڭ جۇفەن، فۇفېگيۇڭ، تۇڭ ئىبرچاڭ، زېڭ شيەنجيۇ، شي رۇڭ، شى شاۋۋېن، چيۇفازۇ، سەي رۇڭ، سەي چياۋ، سەي خۇگداۋ، دەي زىيىڭ.

《中国医学百科全书》编辑委员会

主任委员 钱信忠

副主任委员 黄家驷　季钟朴　郭子恒　吴阶平　涂通今　石美鑫　赵锡武

秘书长 陈海峰

副秘书长 施奠邦　冯　光　朱克文　戴自英

委员 (以姓氏笔划为序)

丁季峰　土登次仁　马飞海　王　懿(女)　王玉川　王世真　王用楫
王永贵　王光清　王叔咸　王季午　王冠良　王雪苔　王淑贞(女)
王鹏程　王德鉴　王翰章　毛文书(女)　毛守白　邓家栋　石茂年
石美鑫　卢惠霖　卢静轩　叶恭绍(女)　由　昆　史玉泉　白清云
邝贺龄　冯　光(女)　兰锡纯　司徒亮　毕　涉　吕柄奎　曲绵域
朱　潮　朱壬葆　朱克文　朱育惠　朱洪荫　朱既明　朱霖青
任应秋　刘世杰　刘育京　刘毓谷　米伯让　孙忠亮　孙瑞宗
苏德隆　杜念祖　杨医亚　杨国亮　杨树勤　杨铭鼎　杨藻宸
李　昆　李永春　李宝实　李经纬　李振志　李肇特　李聪甫
吴之理　吴执中　吴阶平　吴英恺　吴征鉴　吴绍青　吴咸中
吴贻谷　吴桓兴　吴蔚然　余　濒　宋今丹　迟复元　张　祥
张世显　张立藩　张孝骞　张昌颖　张泽生　张学庸　张涤生
张源昌　陆如山　陈　信　陈中伟　陈明进　陈国桢　陈海峰
陈濑珠　林幼稚(女)　林克椿　林雅谷　郁知非　尚天裕　罗元恺
罗致诚　季钟朴　易沙克江　周金黄　周敏君(女)　郑麟藩　孟继懋
赵柄南　赵锡武　荣独山　胡传揆　胡熙明　钟学礼　钟惠澜
候宗濂　俞克忠　施奠邦　姜春华　洪子云　夏镇夷　顾学箕
顾绥岳　钱　德　徐信忠　徐丰彦　凌惠扬　郭　迪　郭乃春
郭子恒　郭秉宽　郭泉清　郭振球　郭景元　唐由之　涂通今
诸福棠　陶桓乐　黄　量(女)　黄文东　黄耀桑　黄家驷　黄祯祥
黄绳武　曹钟梁　盖宝璜　梁植权　董　郡　董承琅　蒋豫图
韩　光　程之范　傅丰永　童尔昌　曾宪九　谢　荣　谢少文
裘法祖　蔡　荣　蔡　翘　蔡宏道　戴自英

«جۇڭگو تىببىي قامۇسى» تارماق تومى ئۇيغۇر تىبابەت قامۇسى تەھرىر ھەيئىتى

باش مۇھەررلەر

ئىسھاقجان مەھمۇد (ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە نازارىتى)

مۇئاۋىن باش مۇھەررلەر

سۇن جيەندې (شىنجاڭ ئۇيغۇر تىبابىتى تەتقىقات ئىشخانىسى)

ئابدۇلھەق رەھمىتۇللا (شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى)

باۋۇدۇن جامالىدىن (خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تىبابەتچىلىك شىپاخانىسى)

ھەيئەت ئەزالىرى

ئەھمەت ھاجى (خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تىبابەتچىلىك شىپاخانىسى)

زۇنۇن قارى (قەشقەر ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تىبابەتچىلىك شىپاخانىسى)

ئابدۇلھەبىت يۈسۈپ (شىنجاڭ ئۇيغۇر تىبابەت ئالىي تېخنىكومى)

ھەسەن دامۇللا (كۆچار ناھىيىلىك ئۇيغۇر تىبابەتچىلىك شىپاخانىسى)

ئىلمىي كاتىپ

ئابدۇرەھىم قادىر ئاسىپ (شىنجاڭ ئۇيغۇر تىبابىتى تەتقىقات ئىشخانىسى)

يېزىشقا قاتناشقانلار: قەشقەر ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تىبابەتچىلىك شىپاخانىسىدىن: زۇنۇن قارى، ئابدۇقادىر مۇھەممەت، مۇھەممەت مۇسا، مۇھەممەت ئىلى مەھمۇت، ئابدۇلھەبىت ھاشىم، ئىبراھىم بارات، ئابدۇرىشىت قارى

قىزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئۇيغۇر تىبابەت سۆڭەك كېسەللىكلىرى شىپاخانىسىدىن: سامساق ئۇستا

سۇنۇقچىلىق قىسمىنى رەتلىگۈچى: قەشقەر ۋىلايەتلىك تېببىي مەكتەپتىن: غوپۇر ئىمىن

دەسلەپكى نۇسخىسىنى رەتلىگۈچى: ئابدۇلھەق رەھمىتۇللا

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ياسىن زۇنۇن

مەسئۇل مۇھەررلەر: ئىسھاقجان مەھمۇد

كوررېكتۇرلار: ئىبھسان ئىمىنجان

ئەخمەتجان ئىسمائىل

《中国医学百科全书》

维吾尔医分卷编委会

主　编: 易沙克江·马合穆德　(新疆维吾尔自治区卫生厅)

副主编: 孙建德　(新疆维吾尔医研究室)
阿布拉克·热木杜拉　(新疆人民卫生出版社)
巴吾东·加马力丁　(新疆和田地区维吾尔医医院)

编　委: 艾合买提·阿吉　(新疆和田地区维吾尔医医院)
祖农·卡日　(新疆喀什地区维吾尔医医院)
阿布力米提·玉苏甫　(新疆维吾尔医专科学校)
艾山·大毛拉　(新疆库车县维吾尔医医院)

学术秘书: 阿布都热依木·哈德尔　(新疆维吾尔医研究室)

参加编写者: 新疆喀什地区维吾尔医医院: 祖农·卡日,
阿布都卡德尔·买买提, 穆哈木德·木沙,
买买提力·马合木德, 阿布力米提·阿西木,
依布拉音·巴拉提, 阿布都热西提·卡日
克孜勒苏柯尔克孜自治州维吾尔医骨科医院:
沙木沙克·吾斯搭
骨折部份整理: 喀什地区卫生学校: 吾甫尔·依明
初搞整理: 阿布拉克·热木杜拉
编　　辑: 亚森·祖农
责任编辑: 易沙克江·马合穆德
校　　对: 伊河山·依明江
艾合买提江·司马义

كىرىش سۆز

«جۇڭگو تىببىي قامۇسى» تارماق تومى «تۇيغۇر تىبابەت قامۇسى» نىڭ 3 - جلدى «تۇيغۇر تىبابەت تاشقى كېسەللىك ئىلمى» نىڭ نەشردىن چىقىشى تۇيغۇر تىبابەت تىببىي دوختۇرلۇق ئىشلىرىغا تېخىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا ۋارىسلىق قىلىش ۋە تۇنى راۋاجلاندۇرۇشتا چوڭ ئىش، شۇنداقلا ۋەتەن تىبابىتىگە قوشۇلغان مۇھىم تۆھپە.

«تۇيغۇر تىبابەت تاشقى كېسەللىك ئىلمى» تۇيغۇر تىبابەت قامۇسىنىڭ مۇھىم تەركىبى قىسمى بولۇپ، مەزكۇر جلد باشقا جلدلەرگە ئوخشاش سەھىيە مىنىستىرلىكىنىڭ بىر تۇتاش ئورۇنلاشتۇرۇشى ۋە شىنجاڭ تۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە نازارىتىنىڭ كۆڭۈل بۆلۈپ تەشكىللىشى ھەم مالىيە جەھەتتىن قوللىشى ئارقىسىدا كلاسسىك ئەسەرلەرنى رەتلەش ئاساسىدا مەيدانغا كەلگەن.

«ئۇيغۇر تىبابەت تاشقى كېسەللىك ئىلمى» تېرە كېسەللىكى، مەقئەت كېسەللىكى، يۈزە بەزلەر كېسەللىكى، سەرتان كېسەللىكى، يۇمشاق توقۇلمىلارنىڭ ھەرخىل زەخمىلىنىشى، زەھەرلىك يىلان ھەم ھاشاراتلار چېقىش، سۈنۈق بىلەن چىقىقلار شۇنداقلا بىر قىسىم سۆڭەك كېسەللىكلىرىنى تۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ تۈسخا پېشقەدەم تېۋىپلىرىمىز بىلەن تېڭىقچىلىرىمىزنىڭ ئالاقىدار كلاسسىك ئەسەرلىرىدىن رەتلەپ چىقىلغان سىناق نۇسخا. ئالىي تېخنىكوم دەرسلىكى، مەرھۇم تۇردى مەھەممەت ئاخۇنىنىڭ «تۇيغۇر تىبابەتچىلىكى قوللانمىسى»، مەرھۇم باياخون ئىزىزنىڭ «تۇيغۇر تىبابەتچىلىك ئىلمى ساۋاتلىرى»، مەرھۇم سامساق ئۇستىنىڭ «سۈنۈقچىلىق - تېڭىقچىلىق جەھەتتىكى قىممەتلىك تەجرىبىلىرى» ۋە «ئىكسىر ئەزەم» قاتارلىق كىتابلاردىن پايدىلىنىپ نەشرىگە تەييارلاندى. بۇ جلدتىكى ھەرقايسى كېسەللىكنىڭ تەرىپى، كېسەللىك سەۋەبچىسى بىلەن ئامىلى، كېسەللىكنىڭ پەيدا بولۇش مېخانىزىمى، كېسەللىكلەرگە دىئاگنوز قويۇش پرىنسىپى بىلەن داۋالاش پرىنسىپى ھەمدە داۋالاش ۋە پەرۋىش تەدبىرلىرى قاتارلىق مەزمۇنلار قامۇس يېزىشتىكى تولۇق بولۇش، يېڭى بولۇش ۋە مۇكەممەل بولۇش تەلىپىگە ئاساسەن رەتلىنىپ پۈتۈنلەي تۇيغۇر تىبابىتىنىڭ

كىلىنكىلىق نەزەرىيەلىرى بىلەن كىلىنكىلىق ئەمەلىيىتى بويىچە ئىنچام چۈشىنىشلىك قىلىپ شەرھىلەندى. شۇڭلاشقا بۇ جلد بىر قەدەر تولۇق ۋە بىر قەدەر مۇكەممەل بولۇپ، ياش ۋە ئوتتۇرا ياش تىببىي دوختۇرلار خادىملار شۇنداقلا ئۇيغۇر تىبابىتى ئالىمى تېخنىكومىدىكى ئوقۇتقۇچى ۋە ئوقۇغۇچىلار ئۈچۈن ياخشى پايدىلىنىش ماتېرىيالى بولالايدۇ. بىراق سەۋىيەمىزنىڭ چەكلىكى، تەجرىبىمىزنىڭ كەملىكى قاتارلىق سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بەزى كەمچىلىك - خاتالىقلاردىن خالى بولالماسلىقىمىز تەبىئىي. كىتابخانىلارنىڭ قىممەتلىك تەنقىد ۋە تەكلىپ بېرىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

مەزكۇر جلدنىڭ سىناق تۈسخىسىنى ئاپتورلار يازغان ئاساستا يولداش ئابدۇلھەق رەخمىتۇللا كۆپ ئەجر سىڭدۈردى. كەم مەزمۇنلارنى بولۇپمۇ سۈنۇق ھەم چىقىقنى تۈز ئېچىگە ئالغان مەزمۇنلارنى ئالاقىدار قەدىمىي ئەسەرلەردىن تەرجىمە قىلىپ تولۇقلاشتا، ئاپتونوم رايونلۇق ئۇيغۇر تىبابەت شىپاخانىسىدىن ھەبىبۇللا ئىلى يېقىندىن يارەدەملەشتى. شىنجاڭ ئۇيغۇر تىبابەت تەتقىقات ئىشخانىسىدىن يولداش ئىھسان ئىمىنجان، ئەخمەتجان ئىسمائىل، گۈلنۇر ئالىمجان، ئەنۋەر توختى قاتارلىق ياش ئۇيغۇر تىبابەت خادىملىرى ئاققا كۆچۈرۈش بىلەن كومپىكتورلۇق خىزمەتلىرىنى ئاكتىپ ئىشلىدى. پېشقەدەم مۇدىر تېۋىپ ئابدۇلھەمىد يۈسۈپ ھاجى قىممەتلىك پىكىر - تەكلىپلەرنى بېرىپ تۇردى. شىنجاڭ ئۇيغۇر تىبابەت ئالىمى تېخنىكومىدىن يولداش شۆھرەت بىر قىسىم مەزمۇنلارنى تولۇقلاشقا يارەدەملەشتى. شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى مەزكۇر جلدنىڭ چىقىشىنى قوللىدى. شۇڭا يۇقىرىدا نامى يېزىلغان ئورۇن ھەم شەخسلەرگە كۆپ رەخمەت ئېيتىمىز.

«ئۇيغۇر تىبابەت قامۇسى» ئىشخانىسى

1991 - يىل 4 - ئاي

مؤنده ربجه

ئۇيغۇر تىبابەتچىلىك تاشقى كېسەللىك ئىلمى ھەققىدە

تېرە رەڭگى ئۆزگىرىدىغان كېسەللىكلەر

ئاق كېسەل 7
قارا داغ كېسىلى 21
داع ۋە سەپكۈن 22
مەڭ 25
تېرە كۆكىرىش 26
تېرە رەڭگىنىڭ ئۆزگىرىشى 28
قىزىل تۇمشۇق 29

تەمرەتكە كېسەللىكلىرى

گۇللۈك تەمرەتكە 31
ھۆل تەمرەتكە 32
نېرۋىلىق تەمرەتكە 37
تەڭگىتەمرەتكە 38
باش تەمرەتكىسى 41

يۇقۇملىنىشتىن پەيدا بولىدىغان تېرە كېسەللىكلىرى

قىچىشقاق 45
كۆز يارىسى (سىفلىس) 48

ماخاؤ..... 54
چىقان..... 58
غەلۇرەك..... 61
ھۆكۈنەك توقۇلما ياللۇغى..... 63
تىلما كېسىلى..... 67
يىرىڭلىق بەز ياللۇغى..... 70
يىرىڭلىق ئىششىق..... 72
كۆكىنە (سەينەك)..... 74
كۆيدۈرگە كېسىلى..... 76
ئەمچەك ياللۇغى..... 80
قارا سان كېسىلى..... 83
چاشقانيارىسى..... 85
چىقىملار..... 91
ئاقما..... 94

تېرىنىڭ باشقا كېسەللىكلىرى

دانىخورەك..... 99
يەل تاشما..... 101
ئەسۈنلىك قىچىشىش كېسىلى..... 103
چالەش كېسىلى..... 106
چاچراتقۇ..... 110
گۈشخور چاقا..... 111
ياتاق يارىسى..... 113
تېرىنىڭ ياغلىشىش كېسىلى..... 115
كۆپ تەرلەش..... 117
سېسىق تەرلەش..... 121
تېرە كېپەكلىشىش..... 122
تېرە يېرىلىش..... 123
پاقالچاق يارىسى..... 125

ئاغرىقسىز ئىششىش 126
خەتىلىكنىڭ ئۆرۈلمەسلىكى 128
بۈرە چاقا كېسىلى 129

سوڭ (مەقئەت) كېسىللىكلىرى

بوۋاسىر 135
مەقئەت يىرىلىش 144
سوڭ چىقىش 146
سوڭ يالۇغى 150
سوڭ يىرىكلىق ئاقمىسى 152
سوڭ قىچىشىش 154

تىرناق كېسەللىكى

تىرناقنىڭ يۇلۇنۇپ چىقىشى 156
پور تىرناق 157
تىرناققا ئاق چۈشۈش 158
تىرناق سارغىيىپ قېلىش 159
تىرناقنىڭ زەخمىلىنىشى 160

چاچ كېسەللىكلىرى

چاچ چۈشۈش كېسىلى 162
چاچ ئاقىرىش 169
سىدام باش 173
چاچنىڭ باشقا كېسەللىكلىرى 175

تېرە ئۆسمە كېسەللىكلىرى

سۆگەل 177
توپۇق 179

پوقاق 181
تېرىدىكى يامان سۈپەتلىك تۈسمىلەر 182

كۆيۈك بىلەن ئۇششۇك ۋە زەھەرلىك هاشاراتلارنىڭ چېقىشى

كۆيۈك 192
ئۇششۇك 196
زەھەرلىك يىلان چېقىش 197
چايان چېقىش 200
هەرە چېقىش 201

يۇمشاق توقۇلمىلارنىڭ زەخمىلىنىشى

بەدەندىكى يۈزە توقۇلمىلارنىڭ يىپىق زەخمىلىنىشى 203
ئىچكى ئەزالارنىڭ زەخمىلىنىشى 206
مېڭىنىڭ زەخمىلىنىشى 207
تۆپكىنىڭ زەخمىلىنىشى 208
تال بىلەن جىگەر زەخمىلىنىش 209
بۆرەك زەخمىلىنىش 210
ئوچۇق زەخمىلىنىش 210
كېسىلگەن جاراھەت 210
تىتىلغان ۋە يانچىلغان جاراھەت 214
تېشىلگەن ياكى سانچىلغان جاراھەت 215
هەرخىل جاراھەتلىنىشتە كۆپ ئۇچرايدىغان بىر قىسىم دورىلار 218

ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكىنىڭ سۈنۈقچىلىق بىلەن چىقىچىلىق ئىلمى

ئۆستىخان بىلەن بۇغۇملار توزۇلمىسى هەققىدە چۈشەنچە 223
ئۆستىخانلارنىڭ توزۇلمىسى هەققىدە چۈشەنچە 223

باش سۆزكه‌كلرى 224
گه‌ۋده سۆزكه‌كلرى 224
تۆت مۇچه سۆزكه‌كلرى 227
بوغۇم تۆزۈلمسى هه‌ققده چۈشه‌نچه 236

ئۇيغۇر تىلىنىڭ سۈنئۇقچىلىقى هه‌ققده ئومۇمىي چۈشه‌نچه

سۈنئۇقنىڭ سه‌ۋه‌بى ۋه ئۇنىڭ تۈرى 238
سۈنئۇقتا كۆرۈلىدىغان ئالامه‌تلەر بىلەن ئەگەشمه ئاسارەتلەر 239
سۈنئۇقنى داۋالاش پرىنسىپى ۋه داۋالاش ئۇسۇللرى 241
سۈنئۇقنىڭ ساقىيىش جەريانى ۋه سۈنئۇقنىڭ ئۆتۈشى مۇددىتى 260
سۈنئۇقنىڭ ساقايغانلىق ئۆلچىمى ۋه سۈنئۇقنىڭ ئۆتۈشىنغا توسالغۇ بولىدىغان
ئامىللار 263
سۈنئۇقنىڭ پەرۋىشى ۋه تېڭىق ئالماشتۇرۇشتا دىققەت قىلىدىغان ئۇقتىلار 266
سۈنئۇققا قوشۇلۇپ كېلىدىغان ئەگەشمه كېسەللىكنى داۋالاش 270

هەر قايسى قىسىمدىكى كۆپ ئۇچرايدىغان سۈنئۇقلار ۋه ئۇنىڭ داۋاسى

يۇقىرى مۇچه سۆزكه‌كلرىنىڭ سۈنئۇشى 278
ئوقره‌ك سۆزىكىنىڭ سۈنئۇشى 278
تاغاق سۆزىكىنىڭ سۈنئۇشى 279
پوزا سۆزىكىنىڭ سۈنئۇشى 280
بىله‌ك سۆزكه‌كلرىنىڭ سۈنئۇشى 286
تۆۋه‌ن مۇچه سۆزكه‌كلرىنىڭ سۈنئۇشى 291
داس سۆزىكىنىڭ سۈنئۇشى 291
سان سۆزىكىنىڭ سۈنئۇشى 294
لىپه‌ك سۆزىكىنىڭ سۈنئۇشى 300
پاقالچاق سۆزىكىنىڭ سۈنئۇشى 301
پۈت سۆزكه‌كلرىنىڭ سۈنئۇشى 305

گەۋدە سۆڭەكلىرىنىڭ سۈنۈشى 306
قوۋۇرغىنىڭ سۈنۈشى 306
ئومۇرتقىنىڭ سۈنۈشى 308

چىقىقلار ھەققىدە ئومۇمىي چۈشەنچە

چىقىقنىڭ تۈرى ۋە تۈلارنىڭ سەۋەبلىرى 312
چىقىقتا كۆرىلىدىغان ئورتاقچىلىققا ئىگە ئالامەتلەر 313
چىقىقنى داۋالاش پرىنسىپى ۋە داۋالاش تەدبىرلىرى 314

كۆپ تۈچرايدىغان ھەرقايسى بوغۇم چىقىقلىرى

ئىگەك بوغۇم چىقىقى 318
يەلكە بوغۇم چىقىقى 319
جەينەك بوغۇم چىقىقى 322
بارماق بوغۇم چىقىقى 323
يانپاش بوغۇم چىقىقى 324
تىز بوغۇم چىقىقى 326
ھوشۇق بوغۇم چىقىقى 328
ئومۇرتقا چىقىقى 328

سۆڭەك ۋە بوغۇملارنىڭ باشقا كېسەللىكلىرى

بوغۇم قايرىلىپ كېتىش 330
سۆڭەك تۈسۈش كېسىلى 332
سۆڭەك يىلىك يىرىڭلىق يالۇغى 337
سۆڭەك بوغۇم سىلى 347

ئۇيغۇر تىبابەتچىلىك تاشقى كېسەللىك ئىلمى
ئىلمى ھەققىدە

ئۇيغۇر تىبابەتچىلىك تاشقى كېسەللىك ئىلمى تىبابىتىمىز كلىنىكا ئىلمىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى بولۇپ ئۇ، تېرىدە پەيدا بولىدىغان ھەر خىل كېسەللىكلەر بىلەن سۈنۈق ۋە چىقىقنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ھەر خىل ئىچكى ۋە تاشقى زەخىملىنىشلەرنى ئۆز ئىچىگە ئېلىشتىن سىرت، ئەينى دەۋرلەردە دەستكار (خرورگىيە) ئۆسۈلى بىلەن داۋالىنىدىغان كېسەللىكلەرنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغاندى.

تىبابىتىمىز تاشقى كېسەللىك ئىلمى باشقا كلىنىكا تارماق پەنلىرىگە ئوخشاش شەكىللىنىش تارىخى ئۇزۇن بولۇپ، مول كلىنىكىلىق تەجرىبىلەرگە ئىگە بولۇپلا قالماستىن بەلكى ئۆزگىچە ئالاھىدىلىككە ئىگە بىر يۈرۈش نەزەرىيە سىستېمىسى، ئۆسۈلى ۋە داۋالاش تېخنىكىسىگە ئىگە پەن.

ئۇيغۇر تىبابەت تاشقى كېسەللىك ئىلمى ئەجدادلىرىمىز ئىجاد قىلىپ بارلىققا كەلتۈرگەن نەتىجىلەر ئاساسىدا ئېلىمىز ئىچى ۋە سىرتىدىكى مىللەتلەر بىلەن قۇشنا ئەللەر تىبابىتىنىڭ ئىلغار تەجرىبىلىرىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇنى ئۆز ئۆسلۇبى بويىچە ھەزىم قىلىپ ۋە راۋاجلاندۇرۇپ ئۆزىنىڭ مەزمۇنىنى ئۆزلۇكسىز بېيىتتى ۋە مۇكەممەللەشتۈردى. شۇنداقلا تىبابىتىمىز ئۆزىنىڭ دوربگەرلىك ۋە كلىنىكا جەھەتتىكى تەجرىبىسىنىڭ مولۇقى، نەزەرىيە سىستېمىسىنىڭ ئەينى زامانغا ماس مۇكەممەللىكى، دىئاگنوز بىلەن داۋالاش تېخنىكىسىنىڭ كۆپ خىللىقى ۋە ئىلغارلىقى قاتارلىق ئۆستۈنلۈكى بىلەن ئېلىمىز ئىچى ۋە سىرتىدىكى مىللەتلەر تىبابىتى ھەمدە قۇشنا ئەللەر تىبابىتىگە جۇملىدىن ئىسلام تىبابىتىگە ئۆزىلىك تەسىر كۆرسىتىش ئارقىلىق ئىنسانىيەت ئۆچۈن ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشۇپ ئەينى زامانلاردا داڭ چىقارغاندى. مەسىلەن، مىلادىيىنىڭ 1300—1200 - يىللىرى ھىندىستاندا نەشىر قىلىنغان «ھەرقايسى ئەللەر تەزكىرىسى» ناملىق كىتابتا بۇندىن 3000 يىللار بۇرۇنقى تارىم ئويمانلىقىدىكى تىبابەتچىلىك ئۇستىدە توختىلىپ «قارا قۇرۇم تېغىنىڭ شىمالىدىكى ئەلنىڭ كېسەل داۋالاش تېخنىكىسى ناھايىتى ئۇستۈن

ئىدى» دەپ شەرھىلەنگەن ۋە غازىۋاي دېگەن ئاتاقلىق تېۋىپنىڭ مۇرەككەپ دورا نۇسخى (رېتسېپ)لىرى بىلەن كېسەل داۋالىغانلىق ئىش ئىزلىرى ۋە دورىگەرلىك كىتابى ھەققىدە قىزىقارلىق رىۋايەتلەر بايان قىلىنغان. مىلادىيىدىن ئىلگىرى چىن، خەن سۇلالىلىرىدىن تاكى مىڭ، چىڭ سۇلالىرىغىچە بولغان ئىككى مىڭ يىلدىن ئارتۇق جەريانىدا ئېلىمىز ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكىدە يېزىلغان كلاسسىك ئەسەرلەردىكى غەربىي دىيار (شىنجاڭ) جۇملىدىن تۇيغۇرلار ھەققىدىكى تەزكىرىلەر بىلەن تېببىي، دورىگەرلىك كىتابلاردا تېبابەتسىز ھەققىدىكى خاتىرىلەر ۋە چەت ئەللىكلەرنىڭ ئالدىنقى ئەسىرلەردە شىنجاڭ رايونىدىن ئېلىپ چىقىپ كەتكەن تۇرغۇنلىغان يازما ئارخېئولوگىيىلىك ماددىي پاكىتلار شۇنداقلا ئېلىمىز ئىچى ۋە سىرتىدىكى تۈركىلوگ ئالىملارنىڭ ئېلان قىلغان كۆپلىگەن تەتقىقات نەتىجىلىرى بۇ نۇقتىنى قايىل قىلارلىق دەللەپ بېرىدۇ.

تېبابەتسىز تاشقى كېسەللىك ئىلمىنىڭ بۇندىن 1500 يىللار ئىلگىرىلا مەخسۇسلىشىشقا قاراپ يۈزلەنگەنلىكىنى تۆۋەندىكى پاكىتلار مۇنازىرىسىز ئىسپاتلاپ بېرىدۇ. مەسىلەن، تاڭ سۇلالىسىنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە تۇتكەن ئاتاقلىق جۇڭگىي تېۋىپى سۇنسىمياۋ يازغان «بىباھا غەيرى رېتسېپلار» دېگەن ئەسەردە تېبابەتسىزنىڭ ئاق كېسەللىكنى داۋالاشتا سىناقتىن ئوتكەن رېتسېپلىرى تونۇشتۇرۇلغان. بۇندىن 10 ئەسىر ئىلگىرى ئوتكەن ئاتاقلىق تۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئالىمى ئىمادۇددىن قەشقىرى ئىرانلىق زاماندىشى مۇھەممەد ئىبنى زىكرىياغا «ئېتى ئالا» ياكى «ئالا ئېت» (ئاق كېسەل) كېسىلىنى بەدىيان بىلەن داۋالىغانلىق تەجرىبىسىنى تۇنۇشتۇرغانلىقى ھەققىدىكى خاتىرە؛ ئاتاقلىق تىلشۇناس ئالىم مەھمۇت قەشقىرىنىڭ «تۈركى تىللار دىۋانى» دېگەن ئوچمەس ئەسىرىدىكى «ئېتى ئالا»؛ «ئانومي» (ماخاۋ)، «قوتۇر»، «ئوردا» (چىقىق)، «ئۇشۇك» ۋە «ئىنەگۆ» (كىندىك چۈقىقى) قاتارلىق تۇرغۇنلىغان تاشقى كېسەللىككە مەنسۇپ كېسەللىك نامى ۋە ئۇ ئاتالغۇلارنىڭ ئىزاھلىرى؛ بۇندىن 1400—1300 يىل ئىلگىرىكى دەۋرلەرگە مەنسۇپ تۇرپان قېزىلمىلىرىدىكى خاتىرىلەردە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك كلىنىكا ئىلمى تاشقى كېسەللىكلەر دائىرىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان چوڭ 12 تارماققا بۆلۈنگەنلىكى ۋە تېرە كېسەللىكىنى بىرىنچى ئورۇنغا قويغانلىقى ھەققىدە خاتىرىلەر بىلەن تېبابەتسىز كلاسسىك ئەسەرلىرىدە تېرە كېسەللىكى، سۇنۇق، چىقىق ۋە باشقا زەخمىلىنىشلەرگە ئايرىم-ئايرىم ئورۇن بېرىپ كېلىۋاتقانلىقى

هەمدە تۈزۈن زامانلاردىن بېرى «تېڭىقچى» ياكى «سۈنۈقچى» دېگەن ئاتالغۇلارنىڭ خەلق ئىچىدە ساقلىنىپ كېلىۋاتقانلىقى، بۈندىن مىڭ يىللار ئىلگىرىدىن تارتىپ ھەربىي قوشۇنغا ھەر خىل زەخمىلىنىشلەرنى داۋالاش ئۈچۈن ھەربىي دوختۇرلارنى سەپلىگەنلىك ھەققىدىكى خاتىرىلەردىن ئىبارەت تۇرغۇن پاكىتلار بۇ تۈقتىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

تىبابەتسىز تاشقى كېسەللىك ئىلمى تېرە كېسەللىكى بىلەن سۈنۈق ۋە چېقىقنى تۈز ئىچىگە ئالغان ھەر خىل زەخمىلىنىشلەرنى داۋالىغاندىن سىرت ئەينى زامانلاردا دەستىكار (ئوپېراتسىيە) ئارقىلىق داۋالىنىدىغان كېسەللىكلەرنىمۇ تۈز ئىچىگە ئالغانلىقىنى تۈۋەندىكى پاكىتلار دەلىللەپ بېرەلەيدۇ. مەسىلەن، ياپون يېزىلغان بىر ئەسەردە بۈندىن 1300 يىل ئىلگىرى ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتىكى بىر راھىب كۆكزى تەلىماتىنى ياپونىيىگە تارقاتماقچى بولۇپ يولغا چىقىپ دېڭىزدىكى سەپىرىدە كۈز كېسىلى بىلەن ئاغرىپ يۇرتىغا قايتقاندىن كېيىن داۋالاش ئۈنۈم بەرمىگەندە ياڭجۇ شەھىرىدە تېۋىپلىق قىلۋاتقان بىر تۇيغۇر تېۋىپى بىمارنىڭ كۆزىنى ئوپېراتسىيە قىلىپ ساقايتقانلىق رىۋايەت خاتىرىلەنگەن*. تاۋزۇكىي دېگەن كىشى يازغان «جۇگىكلۇ» دېگەن كىتابنىڭ 22-بابىدا چاكىتەن شەھىرىدە تېۋىپلىق قىلۋاتقان تۇيغۇر تېۋىپى باش ئاغرىقىغا گىرىپتار بولۇپ داۋالاش ئۈنۈم بەرمىگەن بىر نەپەر بىمارنى ئوپېراتسىيە قىلىپ مېڭىسىدىن «تاشقا ئوخشاش قاتتىق لېكىن مىدىرلايدىغان بىر كىچىك قۇرۇتنى ئېلىۋېتىش ئارقىلىق باش ئاغرىقىنى ساقايتقانلىقى** ھەققىدىكى رىۋايەتلەر بىلەن ھازىرمۇ خەتنە قىلىش، كۆزگە ئاق چۈشۈشنى (بەيازۇلىنى) ئوپېراتسىيە قىلىش، ھايۋانلارنىڭ نۇخۇنسىنى ياكى ئالا قارىقنى ئېلىش قاتارلىق ئوپېراتسىيەلەرنى قىلۋاتقانلىقى، شۇنداقلا تۇرپان رايونىدىن قېزىۋېلىنغان خەن سۇلالىسى دەۋرىگە (مىلادىدىن بۇرۇن 206-يىلىدىن مىلادى 23-يىلى) مەنسۇپ يېڭنە بىلەن سېپى تۈزۈن تېغى قىسقا ئوپېراتسىيە پىچقى، جۇپتەك ۋە ئامبۇر (بەلكى قىسقۇچ بولۇشى مۇمكىن) قاتارلىق ئوپېراتسىيە سايمانلىرىنىڭ تېپىلغانلىقى ۋە تىبابەتسىز كلاسسىك ئەسەرلىرىنىڭ ئالاقىدار قىسىملىرىدا پىچاق، قايچا، چۇپتەك، يېڭنە، داغلىما، نەشتەر، ھەمەلچە ئەسۋابى، پۇركىگۈچ، ھورلاندۇرۇش چەينىكى، جىغاتما (نوتۇل) چۆگۈنى، مەشۇت يىپ، ئۇچەي يىپ (تارا)، يېرىپ ئاققۇزۇش، كېسىپ ئېلىۋېتىش، دەستىكار (ئوپېراتسىيە) تۈسۈلى بىلەن داۋالاش دېگەنلەرگە ئوخشاش ئاتالغۇلارنىڭ خېلى كۆپ ئۇچرايدىغانلىقى ۋە

---

* ، ** تۇيغۇر تىبابىتى قىسقىچە تارىخىي ماتېرىياللار تۈپلىمى

دوربگه‌رلىك ئىلمىده تېرىنى مه‌س قىلدىغان ئۇسخىلارنىڭ بارلىقى هه‌مده بۇندىن مىڭ يىللار ئىلگىرىلا «ئىمادۇددىن جه‌ررا (خىرورگىك) هىيه»، «جامالىدىن قه‌شقىرى جه‌ررا‌هىيه» دېگه‌نله‌رگه ئوخشاش كه‌سپ ئايرىمىسىنى چۈشه‌ندۈرىدىغان ئاتالغۇلارنىڭ تېۋىپ ئىسمى ئارقىسىغا قوشۇپ ئاتاش ئاده‌تكه ئايلانغانلىقى قاتارلىق نۇرغۇن پاكىتلار تارىختا تىبابەتچىلىكنىڭ ئوپېراتسىيه بىله‌ن شۇغۇللانغانلىقىنى چۈشه‌ندۈرۈپ بېرىدۇ. بىراق يېقىنقى بىرقانچه ئه‌سىرله‌ردىن بېرى تىبابەتچىلىك راۋاجلىنالماي بىر ئىزدا توختاپ قالغانلىقى، غه‌رب تىبابىتى ئوپېراتسىيه تېخنىكىسى بىله‌ن كېسه‌للىكله‌رنى داۋالاش جه‌هه‌تله‌رده ئۆيغۇر تىبابىتى هه‌ل قىلالمىغان نه‌زه‌رىيه ۋه تېخنىكىلىق مه‌سىله‌رنى هه‌ل قىلىپ تېز راۋاجلانغانلىقى ئۈچۈن تىبابەتچىلىك تاشقى كېسه‌للىك ئىلمى ئوپېراتسىيه يولى بىله‌ن كېسه‌ل داۋالاش ئۇسۇلىدىن ته‌دريجي ۋاز كېچىپ غه‌رب تىبابىتىگه يول به‌ردى.

تىبابەتچىلىك تاشقى كېسه‌للىك ئىلمىنىڭ كېسه‌للىكله‌رنى داۋالاش ئۇسۇللىرى بىله‌ن تېخنىكا خىللىرى كۆپ بولۇپ ئىچىدىن دورا ئىچىرىش، سىرتىدىن دورا سۈرتۈش، خېمىر دورىلارنى تېڭىش، دورا قاپناتمىلاردا يۇيۇش ياكى ۋاننا قىلىش، جىغىتىش (نوتۇل قىلىش)، هورلاندۇرۇش، دۇتلاش، ئىسسىق ياكى سوغۇق ئۆتكۈزۈش، ته‌رلىتىش، قۇسۇرۇش، ئىچنى سۈرۈش، هه‌مه‌لچه قىلىش، تېرىگه ئېلىش، قان ئېقىتىش، قان ئېلىش، قاپارتچۇقلارنى داغلاش، بېسىپ قان توختىتىش، مۆچىله‌رنى باغلاش بىله‌ن قان توختىتىش (ياكى زه‌هه‌رلىك به‌ده‌نگه تارقاپ كېتىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش)، داغلاپ قان توختىتىش، يه‌رلىك ئورۇننى مه‌س قىلىش، ئاغرىق توختىتىش، كېسىش، تىكىش، يېرىپ ئاققۇزۇش، نه‌شته‌ر سانجىش، كۆيدۈرۈش، سۈگه‌ل، بوۋاسىر ياكى ئاقمىلارنى ئات قىلى ياكى مه‌شۇت يىسپ بىله‌ن باغلاپ داۋالاش، لوكقا قويۇش، جاراهه‌ت يۈزىنى تازىلاش، يىرىكلاشنىڭ ئالدىنى ئېلىش، جاراهه‌تنى تېڭىش، سۈنۈق ياكى چىقىقنى تارتىپ ئورنىغا چۈشۈرۈش، سۈنغان ئورۇننى مۇقىملاشتۇرۇش (تېڭىش)، قىڭغىر سۈنۈقنى ياشلاش، ئىلغۇنى ئېلىش ياكى دارچه‌ن بىله‌ن سۈرتۈش، ئۆۋىلاش، سېرىپ موتاش (چىمداش) دۇگۈن (په‌لله)له‌رگه دورا سۈرتۈش ياكى قۇرۇق يېڭىنه سانجىپ داۋالاش، قۇمغا كۆمۈش، ئاپتاپقا ياكى ئوتقا قاقلاش، ئاقما يوللىرىغا دورا پۈركه‌ش، جاراهه‌ت بوشلۇقىغا دورىغا مىله‌نگه تېڭىق ماتېرىياللىرىنى كه‌پله‌ش، ئىششىقلارنى تارقىتىپ ياندۇرۇش ياكى يىغىپ ئېغىز ئالدۇرۇش قاتارلىق ته‌للىك خىلدىن ئارتۇق داۋالاش ئۇسۇللىرىنى قوللانغان ۋه هازىرمۇ قوللىنىۋاتىدۇ. بىراق شۇنى ئىزاهلاپ ئۆتۈشكه ته‌رزىيدۈكى 1920-يىلى گېرمانىيىلىك قېدىرىپ ته‌كشۈرگۈچىله‌ر تۈرپاندىن قېزىۋېلىنغان لېكىن هازىر بېرلىن موزېيىدا ساقلىنىۋاتقان مىلادىيىدىن 3 ته‌سىر ئىلگىرىگه مه‌نسۇپ قه‌دىمىي

تۇيغۇر يېزىقىدا يېزىلغان 365 جۈپ دۇگۇن (پەللە) لىك ئادەم سۆزىتى بىلەن ئىزاھلانغان قۇرۇق يىگىنە بىلەن داۋالاش ھەققىدىكى ئەسەرنىڭ بارلىقى تېپىلمىغىنىدەك قۇرۇق يىگىنە بىلەن كېسەل داۋالىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

تېپىلمىغان تاشقى كېسەللىك ئىلمى باشقا كىلىنىكىلىق تارماقلارغا ئوخشاش ئادەم بەدىنىنىڭ ئاناتومىيىلىك تۈزۈلمىسىدىن باشقا تۈت چوڭ ماددا، مىجەز، خىلىت، ئەزا، قۇۋۋەت، تەبىئەت، ئەپتال، ئەرۋاھ، ساقلىقنى ساقلاش زۆرۈرىيەتلىرى، كېسەللىكلەرنى تونۇش، كېسەل سەۋەبچىسى، كېسەل پەيدا قىلغۇچى ئامىللار، كېسەللىكلەرنىڭ راۋاجى ۋە ئۆزگىرىش دەرىجىسى قاتارلىق بىر يۈرۈش تەلىمات (نەزەرىيە)لەر بىلەن دورىگەرلىك تەلىماتلىرىنى يېتەكچى ئىدىيە قىلىدۇ. شۇنداقلا بەدەنىنىڭ بىر پۈتۈنلۈكى ۋە ئۆزگىرىشى مۇھىت بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ئاساس قىلىدۇ. شۇڭلاشقا كېسەللىكنى دىئاگنوز قويۇشتا يۇقىرىدا بايان قىلغان بىر يۈرۈش نەزەرىيە ئاساسىنىڭ يېتەكچىلىكىدە قاراپ تەكشۈرۈش، سوراپ تەكشۈرۈش، تۈتۈپ تەكشۈرۈش (بۇ تومۇر تۇتۇشنىمۇ تۈز ئىچىگە ئالىدۇ)، چېكىپ تەكشۈرۈش، ئاڭلاپ تەكشۈرۈش، پۇراپ تەكشۈرۈش ۋە چوڭ-كىچىك تەرەتنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشى بىلەن پۈرىقىنى تەكشۈرۈش قاتارلىق تەكشۈرۈش تۈسۈلىدىن كەلگەن بىرىنچى قول ماتېرىيالنى تۈنۈبرسال تەھلىل قىلىدۇ. ھەمدە شۇ بىمارنىڭ ساق ۋاقتىدىكى مىجەزى بىلەن مادداسى (خىلىت تېپى)، ئاغرىق ۋاقتىدىكى مىجەزى بىلەن مادداسى ۋە ئاساسى كېسەللىكى بىلەن ئەگەشمە كېسەللىكىدىن ئىبارەت تۈت خىل ئەھۋالنى ئېنىقلايدۇ (دىئاگنوز قويىدۇ)، كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا يۇقىرىدىكى ئاساسەن تاماقتىن پەرھىز بۇيرۇش، مىجەزنى تەكشەش، ئاساسى كېسەللىك بىلەن ئەگەشمە كېسەللىكنى داۋالاشقا بىرلەشتۈرۈپ قۇۋۋەتلەندۈرگۈچى، زەھەرنى كەسكۈچى، توسالغۇلارنى ئاچقۇچى ۋە تۈرۈپ قالغان يەللەرنى تارقاتقۇچى دورىلار يارىدىمى بىلەن بەدەننىڭ قوغدىنىش ئىقتىدارىنى ئاشۇرۇش بىلەن بىرگە ئەزالار خىزمىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى ئاساسىي پرىنسىپ قىلىدۇ. بىراق داۋالاشتىكى بۇ خىل پرىنسىپلارنى كېسەللىكنىڭ ئېغىر-يېنىكلىك دەرىجىسى بىلەن خاراكتېرىگە قاراپ جانلىق ئىشلىتىدۇ. مەسىلەن، كېسەللىك ئەھۋالى يېنىكرەك بولغان سوزۇلما كېسەللىك بولسا يۇقىرىدىكى داۋالاش پرىنسىپلىرى ئۆز نۆۋىتى بويىچە تولۇق قوللىنىلىدۇ. ئەگەر كېسەللىك ئەھۋالى ئېغىرراق بولسا ۋاقتىنى قولغا كەلتۈرۈش مەقسىتىدە مىجەزنى تەكشەش، ماددىنى پۇشۇرۇش باسقۇچىنى قىسقارتىپ بەدەننى تازىلاشتىن كېيىنلا ئاساسى كېسەللىك بىلەن ئەگەشمە كېسەللىكنى داۋالاش باشلىنىدۇ ياكى ئەھۋالغا قاراپ بەدەننى تازىلاش بىلەن ئاساسى كېسەللىكنى داۋالاشنى بىرلەشتۈرۈپ ئېلىپ بارىدۇ. ئەگەر

كېسه للك ئه هۋالى جددى بولۇپ هاياتىغا خه ۋپ كېلىش ئېهتىمالى بولسا ئالدى بىله ن هاياتقا خه ۋپ كه لتۈرۈۋاتقان ئالامه تله رگه قارىتا چاره قىلىپ خه ته رلىك تۈتكىلىدىن تۈتۈپ كېسه للك ئه هۋالى تۈراقلاشقاندىن كېيىن ئېغىر كېسه للكله ر ياكى ئاده تتىكى سوزۇلما كېسه للىكله رگه قارىتا قوللىنىلىدىغان داۋالاش پرىنسىپى قوللىنىلىدۇ. هه رقايسى خىل كېسه للىككه قارىتا داۋالاش تۈسۈلى بىله ن تېخنىكىسى ۋه دورا تۈسخىلرىنى تاللاشتا بىمارنىڭ يېشى، جىنسى، مىللىتى، ته ن تۈزۈلۈشى، ياشىغان رايونى، كېسه للىكنىڭ په يدا بولغان ئه زا بىله ن ئورۇننىڭ ئوخشىماسلىقىغا قاراپ به لگىلىك په رقله ر بولىدۇ. يۇقىرىقىلاردىن باشقا هه ر قانداق كېسه للكله ر تۈرىگه قارىتا مه يلى قايسى خىلدىكى داۋالاش ئۇسۇلى بىله ن تېخنىكىسى ۋه دورا تۈسخىسى تاللانمىسۇن كېسه للك سه ۋه بچىسىگه قارىتا چاره قىلىش ئاساس، كېسه للك ئاملىگه قارىتا چاره قىلىش قوشۇمچه، مىجه زنى ته ڭشه ش بىله ن ئاساسى كېسه للكنى داۋالاش ئاساس، ئه گه شمه كېسه للكنى داۋالاش قوشۇمچه ۋه ره ئىس ئه زالارنى تۈز ئېچىگه ئالغان ئه زالار خىزمىتىنى ئه سلىگه كه لتۈرۈش بىله ن به ده نىڭ قوغدىنىش ئىقتىدارى بولغان ته بىئه ت بىله ن قۇۋۋه تكه مه ده ت بېرىشنى ئاساس قىلىش بىله ن بىرگه كېسه للك ئه هۋالى ئېغىر ياكى جىددى بولغانلار بىله ن تېنى ئاجىز بىمارلارغا ئاۋۋال سۈيۈق دورىلار (ئه ره ق، مه تبۇخ ۋه شه رىبه تله ر)، كېيىن (كېسه للك ئه هۋالى ياخشىلىنىشقا قاراپ يۇزلىنىپ ئازراق ماغدۇرىغا كېلىۋالغاندىن كېيىن) قۇرۇس، هه ب ۋه مه جبۇرىيات قاتارلىق دورا تۈسخىلرىنى ئىشلىتىش ۋه پۈتۈن بىه ده ن بىله ن ئه زالارنىڭ مىجه زىگه قاراپ دورا ئىشلىتىشنى تۈزۈتارا بىرله شتۈرۈشتىن ئىبارە ت داۋالاش قانۇنىيىتىگه ئالاهىده ئه هميه ت بېرىدۇ. شۇڭلاشقا تېبابەتچىلىك «ساقايتقىلى بولمايدىغان كېسه للك يوق، گه پ كېسه للكنى توغرا تونۇش (دىئاگنوز توغرا بولۇش) بىله ن داۋالاشنىڭ توغرا بولۇشىدا» ده پ قارايدۇ.

تبره كېسه للىكى قسمى

تبره ره‌ڭگى ئۆزگىرىدىغان كېسه للىكله‌ر

ئاق كېسه‌ل

بۇ تېرىنىڭ مه‌لۇم قسمى ياكى كۆپ قسمى هه‌تتا پۈتۈن به‌ده‌ن تېرىسىنىڭ ئه‌سلى ره‌ڭگى تۈگۈپ ئاقۇچ توسنى ئېلىش بىله‌ن ئىپادىلىنىدىغان، لېكىن سالامه‌تلىك بىله‌ن هاياتلىق ۋه تۇرمۇشقا ته‌سىر كۆرسه‌تمه‌يدىغان، تېره گۈزه‌للىكىگه ته‌سىر يه‌تكۈزۈپ بىمارغا روهىي ئازاب كه‌لتۈرۈدىغان ۋه كېسه‌للىكنى تونۇش بىر قه‌ده‌ر ئاسان بولسىمۇ، ئه‌مما داۋالاش نسبه‌ته‌ن قىينراق بولغان يۇقۇمسىز سوزۇلما تېره كېسه‌للىكلىرىدىن ئىبارە‌ت.

ئاق كېسه‌للىك قه‌دىمىي تۈيغۇر تىلىدا «ئالا ئه‌ت»، «ئېتى ئالا» ده‌پ ئاتىلىدۇ.

سه‌ۋه‌بى

ئاق كېسه‌للىكنىڭ سه‌ۋه‌بى ناھايىتى مۇره‌ككه‌پ ۋه كۆپ ته‌ره‌پلىمىلىك بولۇپ، تۆلارنى ئىخچاملىغاندا تۆۋه‌ندىكىله‌ردىن ئىبارە‌ت:

1) ره‌ئىسى ئه‌زالار خىزمىتىنىڭ قالايمىقانلىشىشى: مېڭه يۇره‌ك ۋه جىگه‌رنى تۆز ئىچىگه ئالغان ره‌ئىسى ئه‌زالارنىڭ خىزمىتى ئىچكى ۋه سىرتقى ئاممىلار ته‌سىرىدىن قالايمىقانلاشقاندا بارلىق ئه‌زا توقۇلمىلار جۈملىدىن تېرىنىڭ ئوزۇقلاندۇرغۇچى كۆچى (قۇۋۇۋە-تى جازىبه)، تۈتۈپ تۇرغۇچى كۆچى (قۇۋۇۋىتى ماسكه)، هه‌زىم قىلىش كۆچى (قۇۋۇۋىتى هازىمه)، شه‌كىللەندۇرگۈچى كۆچى (قۇۋۇۋىتى مۇسه‌ۋۋىره) ۋه هه‌يده‌پ چىقارغۇچى كۆچى (قۇۋۇۋىتى داپئه) قاتارلىق كۆچ قالايمىقانلىشىپ تېره ره‌ڭ ماددىسىنىڭ هاسىل بولۇشى

كاشلىغا تۆچراشتىن ئاق كېسەللىك پەيدا بولىدۇ. ئاق كېسەللىك پەيدا بولۇشتىن ئىلگىرى ئەسەب ئاجىزلىقى، نېرۋا سىستېمىسىنىڭ بۇزۇلۇشى، ئىچكى سېكرېتسىيە بەزلىرى خىزمىتىنىڭ توسقۇنلۇققا تۆچرىشى، روھى زەربە، روھى ئازابلىنىش قاتارلىق كېسەللىكلەرگە مۇپتىلا بولىدىغانلىقى بۇ تۈرنى ئىسپاتلايدۇ.

2) مېجەز بىلەن خىلتلار تەڭپۇڭلۇقى بۇزۇلۇش: ئادەم ھاياتلىق پائالىيىتىنىڭ مۇھىم ئىچكى مۇھىتى بولغان مېجەز بىلەن خىلتلار تەڭپۇڭلۇقى كۆندىلىك تۇرمۇشتا داۋاملىق ئىچكى ۋە تاشقى ئامىللار (يېمەك-ئىچمەك قاتارلىق) نىڭ تەسىرىگە تۆچرايدۇ. بىراق نورمال ئەھۋالدا رەئىسى ئەزالارنىڭ تەڭشىشى بىلەن داۋاملىق ھەرىكەتچان تەڭپۇڭلۇقنى ساقلايدۇ. ئەگەر بۇ خىل ھەرىكەتچان تەڭپۇڭلۇق ئىچكى ۋە تاشقى ئامىللارنىڭ تۈزۈنراق تەسىرىگە كۆرسىتىشىگە دۇچ كەلگەندە مېجەز بىلەن خىلتلارنىڭ تەبىئي (نورمال) تەڭپۇڭلۇقى بۇزۇلۇپ، بىر تەرەپتىن رەئىسى ئەزالارنىڭ خىزمىتى قالايمىقانلاشسا يەنە بىر تەرەپتىن خىلتلارنىڭ ئۆزئارا نسبىتى بىلەن خۇسۇسىيىتىدە تۈزگىرىش پەيدا بولۇپ، بەدەندە غەيرى تەبىئي مۇھىت شەكىللىنىدۇ. بۇ خىل غەيرى تەبىئي مۇھىت ئاق كېسەللىكنىڭ پەيدا بولۇشى ۋە تۈنۈگۈنكى تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. مەسىلەن، بەدەندىكى سوغۇقلۇق غالىب كېلىپ بەلغەم خىلتى بىلەن سەۋدا تۈستۈنلۈكىنى ئىگىلىگەندە بەدەن جۇملىدىن جىگەردىكى ھارارەت (ئىسسىقلىق) تۈۋەنلەپ كەتكەندە بىر تەرەپتىن جىگەردە ئىشلىنىدىغان خىلتلار خام قالىدۇ. خام قالغان خىلتلار تېرە قان تومۇرلىرىدا چۈكمە ھاسىل قىلىپ تېرىنىڭ قان بىلەن تەمىنلىشى توسقۇنلۇققا تۈچرايدۇ. يەنە بىرى قان ئايلىنىش سۇسلىشىپ ئۈزۈقلۇق ماددىلار جۇملىدىن تېرە رەڭ ماددىسىنى ھاسىل قىلغۇچى ماددىلار بىلەن ساپ ھاۋا (ھاۋائى نەسىمي) بەدەن جۇملىدىن تېرىنىڭ ئۇششاق بىرلىكلىرىگىچە يېتىپ بېرىشى ۋە ئۇششاق بىرلىكلەردىكى ئۆزگىرىشلىك ماددىلار بىلەن بۇخارات (بۇزۇق ھاۋا) نىڭ قان ئېقىمى ئارقىلىق چىقىرىش ئەزالىرىغا يەتكۈزۈلۈشى توسقۇنلۇققا تۈچرايدۇ. بۇ خىل غەيرى تەبىئي ئەھۋال تېرىدىكى قۇۋۇۋەتلەرنىڭ نورمال خىزمىتىنى بۇزۇشتىن ئاق كېسەللىك پەيدا بولىدۇ.

3) قان كەملىك: پۈتۈن بەدەنلىك قان كەملىك ياكى خام خىلتلارنىڭ تېرە ئۇششاق قان تومۇرلىرىدا چۈكمە ھاسىل قىلىشى، تار كېسىم كېسىش قاتارلىق سەۋەبلەردىن يەرلىك تېرىدە قان كەملىك پەيدا بولغاندا، تېرىدە يېڭىدىن رەڭ ماددىسى ئىشلىنىش كاشلىغا تۈچراش ۋە ئەسلىدىكى رەڭ ماددىسى تۈكۈشتىن ئاق كېسەللىك پەيدا بولىدۇ.

4) يېمەك-ئىچمەك خىل كەلمەسلىك: سوغۇق كەيپىياتلىق يېمەك-ئىچمەكلىكلەر

بىلەن تەستە ھەزىم بولىدىغان يېمەكلىكلەرنى تۈزۈن مەزگىل ئىستېمال قىلغاندا مىجەز بىلەن خىلىتلارنىڭ تەڭپۇڭلۇقى بۇزۇلۇش بىلەن بەدەندىكى تۈت ھەزىم ياخشى بولماسلىق ياكى بولمىسا بەدەننىڭ مەلۇم بىر خىل يېمەكلىكتىن سەسكىنىش (زىيادە سەزگۈرلۈك) قاتارلىق سەۋەبلەردىن ئاق كېسەللىك پەيدا بولىدۇ.

5) تۈدۈم (ئېرسىيەت) ئامىلى: تۈغما ئاق كېسەللىك ئاساسەن تۈچرىمايدۇ. لېكىن ئائىلە - تۈرۈق جەمەتىدە ئاق كېسەللىك بارلاردا ئەر ۋە ئاياللارنىڭ تۈرۈق (تۈخۈم) بېزىدىكى ئاق كېسەللىك ئامىلى ئەۋلادىغا مىراس قېلىش ئارقىلىقمۇ ئاق كېسەللىك پەيدا بولىدۇ.

6) ئاق كېسەللىكنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان باشقا ئامىللار: ئاق كېسەللىكنىڭ پەيدا بولۇشى يۇقۇرىدىكى سەۋەبلەردىن باشقا ئېغىر دەرىجىلىك كۆيۈك بىلەن ئۇششۇك، تېرىنىڭ زەخمىلىنىشى ياكى تېرىنىڭ ئۇفۇنەتلىنىشى (يۇقۇملىنىشى) قاتارلىق سەۋەبلەردىن پەيدا بولىدىغان تاتۇق ئاساسىدا ئاق كېسەللىك پەيدا بولۇشتىن سىرت تېرىنى پاكىز تۇتماسلىق، جىسمانىي ھەرىكەتلەر بىلەن كەم شۇغۇللىنىش، ياكى ھەددىدىن تاشقىرى كۆپ ئەمگەك قىلىش، چارچاش، ئولتۇراق شارائىتىنىڭ زەيى ياكى تەسكەيى بولۇشى، ئاھالىلارنىڭ زىچلىقى، ھاۋا بىلەن ئىستېمال قىلىدىغان سۇنىڭ ساپ بولماسلىقى قاتارلىق نۇرغۇن ئامىللار ئاق كېسەللىكنىڭ پەيدا بولۇشى بىلەن ئالاقىسى بار. خۇلاسە قىلىپ ئېيتقاندا ئاق كېسەللىك كۆپ خىل سەۋەبلەر بىلەن ئامىللارنىڭ تۈزۈلۈشىگە تەسىر كۆرسىتىشىنىڭ مەھسۇلى.

ئالامىتى

ئاق كېسەللىكتە تېرىدە پەيدا بولىدىغان ئاق داغ تېرىنىڭ ھەممە قىسمىدا پەيدا بولىدىغان بولۇپ، كىچىكلىرى چېكىتەك، چۆكىلىرى ھەر خىل چوڭلۇقتا بولۇپ، بەدەن تېرىسىنىڭ مەلۇم قىسمى ياكى كۆپ قىسمى ھەتتا پۈتۈن تېرىسىنى دېگۈدەك قاپلاپ كېتىدۇ. تېرىدە ئاق داغ پەيدا بولۇشتىن ئىلگىرى بەزى كېسەللىكلەردە يەرلىك ئورۇن ئوخشىمىغان دەرىجىدە قىچىشىدۇ ۋە ياكى بىلىنەر-بىلىنمەس ئېچىشىدۇ. بىراق بۇ خىل غەيرىي سېزىم كىشىلەر خىلىت تېپىنىڭ ئوخشىماسلىقىغا قاراپ دەرىجىسى بىر خىل بولمايدۇ. تېرىدە پەيدا بولغان ئاق داغنىڭ چېگرىسى ساق تېرىدىن ئېنىق پەرقلىنىدۇ. گىرۋىكى رەتسىز بولۇپ ساق تېرىگە قارىغاندا سىلىق ۋە پارقىراق بولىدۇ. ئاق داق تېرە تەكشىلىكى بىلەن ئاساسەن ئوخشاش بولىدۇ. قىچىشىش، ئېچىشىش ۋە كېپەكلىشىش قاتارلىق غەيرىي ھالەت بولمايدۇ. ئاق كېسەللىكتە تېرە قەۋىتىنىڭ زەخمىلىنىش دەرىجىسى ئوخشاش بولمايدۇ. ئەگەر تېرە قەۋىتىنىڭ تۈزە قىسمى

زەخمله‌نگەن بولسا، ئاق داغ ئاقۇش تۇسنى ئېلىپ تېگى سۇس قىزغۇچ ياكى سۇس ساغۇچ قىزىلىققا مايىلراق بولىدۇ. سۈيۈق زىمادلارنى سۈرتكەنده ئاساسەن تۆزىگە ئالىدۇ. بارماق بىلەن بېسىپ سۈرتكەنده ياكى ئاپتاپقا قاقلىغاندا ئاسانلا قىزىرىدۇ. بەدەن تەرلىگەنده ئازدۇر-كۆپتۇر تەرلەيدۇ، ئاق داغ بار ئورۇندىكى مويلار ئاقارمايدۇ. ئاق داغ بار ئورۇندىكى تېرىنى كۆتۈرۈپ تۇرۇپ يېڭنه سانجىغاندا قان چىقمايدۇ. سېزىمى ئاساسىي جەھەتتىن ساقلىنىدۇ. بۇ تىپى «بەھەق» دەپ ئاتىلىدۇ. ئەگەر تېرە قەۋىتىنىڭ چوڭقۇرراق قىسمىغىچه زەخمله‌نگەن بولسا، ئاق داغ بار ئورۇن سۈت قەغەزدەك ئاق، سىدام ۋە پارقىراق تۇسنى ئېلىپ، بارماق بىلەن تۇڭۇلغاندا ياكى ئاپتاپقا قاقلىغاندا ئاسانلىقچه قىزارمايدۇ. زىمادلارنى سۈرتكەنده، ماي يۇقى تەخسه سۇنى تۆزىگە ئالمىغاندەك، هەدىگەنده زا-مادلارنى ئۆزىگە ئالمايدۇ. سېزىمى ئوخشىمىغان دەرىجىده يېنىك تۇڭۇه نلىشىشى مۇمكىن. ئاق داغ دائىرىسىدىكى مويلار ئاقىرىدۇ. ئاق داغ بار ئورۇندىكى تېرىنى كۆتۈرۈپ تۇرۇپ يېڭنه سانجىسا قان چىقمايدۇ. ئاق كېسەللىكنىڭ بۇ خىل تىپى «بەرەس» دەپ ئاتىلىدۇ.

ئاق كېسەللىكنى تونۇش (تەشخىس) قىلىش ئانچه قىيىن ئەمەس، لېكىن تەر تەمرەتكىسى (گۈللۈك تەمرەتكە)، ماخاۋ كېسىلىنىڭ ئاق داغ تىپى، هاملدارلىق تارتۇقى (دېغى)، تېرە سىفلىسى ۋە ئاتۇق دېغى قاتارلىقلاردىن پەرقلەندۈرۈش كېرەك.

ئاق كېسەللىك كىلىنكىدا رەڭگىگە قاراپ ئاق بەرەس، قارا بەرەس دېگەن ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ. تېرە قەۋىتىنىڭ زەخمىلىنىش دەرىجىسىگە قاراپ بەھەق ۋە بەرەس دېگەن ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ. ئاق داغنىڭ چوڭ-كىچىكلىكىگە قاراپ چېكتىسمان ئاق داغ ۋە ياپىلاق ئاق داغ دېگەن ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ. ئاق داغنىڭ سانىغا قاراپ تاق (يەككە ياكى مەنپى) ئاق داغ ۋە كۆپ (مۇسىپى) ئاق داغ دېگەن ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ. ئاق داغنىڭ تېرە قىسمىغا تارقىلىش ئەھۋالىغا قاراپ دائىرىلىك ئاق داغ ۋە كۆپ تەرەپلىك ئاق داغ دېگەن ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ. كېسەللىكنىڭ تەرەققىيات هالىتىگە قاراپ تۇراقلىق (مۇقىم) ئاق داغ ۋە تۇراقسىز (هەرىكەتچان) ئاق دېگەن ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ. كېسەللىكنىڭ باشلىنىش ياكى ئىپادىلىنىش ئەھۋالىغا قاراپ ئاشكارا ئاق داغ ۋە يوشۇرۇن ئاق داغ (بۇ تىپى ئاپتاپقا قاقلىنىپ ساق تېرە كۆيۈپ قارىداغاندىلا بايقىلىدۇ) دېگەن ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ.

داۋاسى

ئاق كېسەللىكنىڭ داۋالاش پرىنسىپى: ئاق كېسەللىكنى كەلتۇرۇپ چىقارغۇچى

كېسەل سەۋەبچىسى بىلەن كېسەل پەيدا قىلغۇچى ئامىللارغا ئاساسەن ئاق كېسەللىكنىڭ داۋالاش پرىنسىپى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت: ئاق كېسەللىك بەدەندىكى بىر قاتار ماددىلىرىڭ ۋە ماددىلىق مىجەز ئۆزگىرىشلەرنىڭ تېرىدىكى ئىپادىلىنىشى بولغانلىقى ئۈچۈن، داۋالاشتا يېمەك-ئىچمەكتىن پەرھېز تۇتۇپ، مىجەزنىڭ داۋاملىق ئۆزگىرىشىنى توسۇش؛ مىجەزنى تەڭشەپ تەبىئي (نورمال) ئىچكى مۇھىتنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش؛ ئىچىدىن بەدەننى قىزىتىپ، ھۆللۈكنى ئازايتىدىغان، قاننى جانلاندۇرۇپ، ئاق داغ بار ئورۇندا رەڭ ماددىسىنىڭ ھاسىل بولۇشىنى تېزلىتىدىغان ۋە بەدەننى كۈچلەندۈرۈپ، بەدەننىڭ كېسەللىك ئۈستىدىن غەلبە قىلدىغان قوغدىنىش كۈچىنى ئاشۇرىدىغان دورىلارنى ئىشلىتىش ۋە ئاپتاپقا قاقلاپ سىرتتىن دورا سۈرتۈپ داۋالاشتىن ئىبارەت.

تاماقتىن پەرھېز بۇيرۇش غىزايى داۋا دەپمۇ ئاتىلىپ سوغۇق كەپىياتتىكى كالا ۋە تۈچكە گۆشى، بېلىق، تۇخۇم ئېقى، سۈت، قېتىق، پۇرچاقتىن ئىشلەنگەن يېمەكلىكلەر، شوخلا، تەرخەمەك، كارتۇشكا (ياكىيۇ)، جاكىدۇ، پەتىنگان، باش پىياز، پىشمىغان مېۋە-چېۋە، شاپتۇل، توغاچ، ئالما، نەشپۈت، قارا ئۈرۈك قاتارلىق يېمەكلىكلەر بىلەن ھاراق، بوزا، مۇسەللەس، پىۋا ۋە باشقا سۈنئىي يول بىلەن ياسالغان ئىچىملىكلەر بىلەن سوغۇق سۇ قاتارلىقلارنى ئىستېمال قىلىشنى چەكلەپ، كۆپرەك قۇرۇق ئىسسىق ياكى ھۆل ئىسسىق كەپىياتتىكى يېمەك-ئىچمەكلىكلەرنى ئىستېمال قىلىش بويرۇلىدۇ.

مىجەزنى تەڭشەش كېسەللىكنىڭ سەۋەبچىسىگە قارىتا داۋالاشنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى بولۇپ، بۇ (مىجەزنى تەڭشەش) ماددىنى پىشۇرۇش ۋە بەدەننى تازىلاشتىن ئىبارەت ئىككى باسقۇچنى تۈز ئىچىگە ئالىدۇ. ماددىنى پىشۇرۇش دېگەنلىك بەدەندىكى خام خىلىتلارنى پىشۇرۇش كۈزدە تۇتۇلۇپ، بىمارلار خىلت تېپىنىڭ ئوخشىماسلىقىغا قاراپ خام قالغان شۇ خىلتنىڭ تۈز پىشۇرغۇچىسى (مۇنزىجى) ياكى ئورتاقلىقىغا ئىگە پىشۇرغۇچىسى بېرىلىدۇ. مەسىلەن: خام سەپرانى پىشۇرۇش تۈچۈن چىلان 7 دانە، گۈل بىنەپشە، شاھتەررە، نىلۇپەر ھەر بىرى 5.5 گرام، چالا سوقۇلغان كاسىن تۇرۇقى 7.5 گرام، چالا سوقۇلغان كاسىن يىلتىزى، كاسىن كۆكى ۋە قىزىلگۈل ھەر بىرىدىن 5.5 گرامدىن ئېلىپ بۇ دورىلارنى 750 مىللىلىتر سۇغا سېلىپ يېرىمى قالغىچە پەس ئوتتا قاينىتىپ، داكا بىلەن سۈزۈۋېلىنغان سۇيىنى كۈنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 50 مىللىلىتردىن ماددا پىشقاندىكى ئالامەتلەر كۆرۈلگىچە ئىچىشكە بېرىلىدۇ. خام بەلغەمنى پىشۇرۇش ئۈچۈن تۇرۇقىدىن ئاجرىتىلغان ۋاسالغۇ ئۇزۇم 11 دانە، چالا سوقۇلغان ئارپا بەدىيان (رۇمبەدىيان بولسا تېخمۇ ياخشى)، باداۋۇر (شۇكائى) ھەر بىرىدىن 5.5 گرام، ئاقلاپ چالا سوقۇلغان چۈچۈك بۇيا يىلتىزى 7.5 گرام، پىرسىياۋشان 11.5

گرام، ئەنجۇر قېقى 5 دانە، قىزىلگۈل 8.5 گرامدىن ئېلىپ 750 مىللىلىتر سۇغا سېلىپ پەس ئوت بىلەن يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ، داكا بىلەن سۈزۈۋېلىنغان سۇيۇقىگە 18 گرام ھەسەل گۈلقەنتنى سېلىپ كۈنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 50 مىللىلىتردىن ماددا پىشىقاندىكى ئالامەتلەر كۆرۈلگۈچە ئىچىشكە بېرىلىدۇ. خام سەۋدانى پىشۇرۇش ئۈچۈن سەرىستان 20 دانە، چىلان 10 دانە، گاۋزىبان، بادرەنجى بۇيا، ئۈستىخۇددۇس، پىرسىياۋشان، ئارپا بەدىيان، شاھتەررە ھەر بىرىدىن 5.5 گرام، چالا سوقۇلغان چۇچۇك بۇيا يېلتىرى 11 گرامدىن ئېلىپ بىر لىتر سۇغا سېلىپ، پەس ئوت بىلەن 450 مىللىلىتر قالغىچە قاينىتىپ، ئۈستىگە ئاق قەنت ياكى يانتاق شېكىرىدىن 200 گرام ياكى گۈلقەنتتىن 30 گرام سېلىپ، سۈزۈۋېلىنغان سۇيىنى كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 50 مىللىلىتردىن ماددا پىشقاندىكى ئالامەتلەر كۆرۈلگۈچە ئىچىشكە بېرىلىدۇ. غەيرى تەبىئىي قان خىلتىگە باشقا خىلتىلار ئارىلاشمىغان بولسا، پىشۇرغۇچى دورا ئىشلىتىش ھاجەتسىز بولۇپ، قانىنى تازىلىغۇچى دورا ئىشلىتىش كۆپايە قىلىندۇ. ئەگەر غەيرى تەبىئىي قانغا باشقا غەيرى تەبىئىي خىلتىلار ئارىلاشقان بولسا، شۇ خىلتىنىڭ پىشۇرغۇچىسى بېرىلىدۇ.

ئاق كېسەللىكتە غەيرى تەبىئىي مۇرەككەپ مىجەزلىكلەر كۆپ ئۇچرايدۇ. شۇڭلاشقا تۇۋەندىكى ئورتاقلىقتا ئىگە پىشۇرغۇچى نۇسخا ئىشلىتىلىسمۇ بولىدۇ. ئورتاقلىقتا ئىگە بۇ نۇسخىنىڭ تەركىبىي بىلەن ياسلىشى تۇۋەندىكىدىن ئىبارەت. ۋاسالغۇ ئۈزۈم 130 گرام، رۇمبەدىيان 7 گرام، سىيادان 21 گرام، كەرەپشە (چىكسەي) ئۇرۇقى، بابۇنە، سانا ۋە سەئتەر ھەر بىرىدىن 26 گرام، قىزىلگۈل، قۇستى، شەترەنجى، سوزاپ، ھەر بىرىدىن 15 گرامدىن ئېلىپ، 2.5 لىتر سۈزۈك سۇدا يېرىمى قالغۇچە پەس ئوتتا قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈلگەن سۇيىقىگە 370 گرام ھەسەل قوشۇپ ئازراقلا قاينىتىپ كۈنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا تاماقتىن بۇرۇن 60 — 50 مىللىلىتردىن جەمئىي 9 كۈن ياكى ماددا پىشقاندىكى ئالامەتلەر كۆرۈلگۈچە ئىچىشكە بېرىلىدۇ. يۇقىرىقى دورىلارنى بالىلار بىلەن ياشانغانلارغا ئەھۋالغا قاراپ كېمەيتىپ بېرىلىدۇ.

ماددىنى پىشۇرغۇچى دورىلارنى ئىچىش ۋاقتى ئادەتتە خام سەپرانى پىشۇرۇش ئۈچۈن 5 كۈن، خام بەلغەمنى پىشۇرۇش ئۈچۈن 9 كۈن، بەلغەمگە ئارىلاشقان باشقا خىلتىلار بىلەن خام سەۋدانى پىشۇرۇش ئۈچۈن 15 كۈن ئەتراپىدا دورا ئىشلىتىلىدۇ. بىراق مەيلى قايسى خىل خىلىت تېپى بولسۇن، ماددا پىشۇرغۇچى دورىلارنى ئىشلەتكەندىن كېيىن، بىمارنىڭ ئۈيقۇسى ۋە ئىشتىھاسى ياخشىلىنىپ، چوڭ-كىچىك تەرەت قېتىم سانى كۆپىيىش، بەدىنى قىزىغاندەك ۋە پۈت قولىغا ماغدۇر كىرگەندەك ھېس قىلىپ، روھىي ھالىتى

تېتىكلىشىش ۋە ئاق داغ بار ئورۇندا قىچىشىش پەيدا بولۇش قاتارلىق ئالامەتلەر ماددا پىشقانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ.

بەدەننى تازىلاش دېگەنلىك بەدەندە يەنىلا پىشماي قالغان خام خىلىت قىسمى بىلەن بەدەندىكى باشقا زىيانلىق ماددىلارنى ئىچىنى سۈرۈش ۋە سۈيدۈك ھەيدەش ئارقىلىق بەدەن سىرتىغا چىقىرىپ بەدەننى پاكلاشتۇرۇش كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

بەدەننى تازىلىغۇچى نۇسخىلار خىلى جىق، تۆۋەندە كۆپ قوللىنىلىدىغان ئىككە نۇسخىلاردىن مەتبۇخ ئەپتىمۇن (ئەپتىمۇن قاينىتمىسى): تەركىبى بىلەن ياسلىشى: ھەلىلە كابىلە پوستى، سېپرىق ھەلىلە پوستى ھەر بىرىدىن 60 گرام، تۇرۇقى ئىپلىۋېتىلگەن ۋاسالغۇ، ئەفتىمۇن ھەر بىرىدىن 30 گرام، ئەنجۇر قېقى 100 گرام، ئىچىدىكى غولى ئىپلىۋېتىلگەن تۇرىبۇت، ئاقلانغان بىخىۇس، ئىزخىر ھەر بىرىدىن 5 گرام، رۇمبەدىيان، كەرەپشە تۇرۇقى ھەر بىرىدىن 6 گرامدىن ئىپلەپ، بىر لىتر سۇغا سېلىپ، پەس ئوتتا يېرىم قالغىچە قاينىتىپ داكىدا سۈزۈۋېلىنغان سۈيىنى كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 50 — 60 مىللىلىتر ئىچىشكە بېرىلىدۇ. بالىلار بىلەن ياشانغانلارغا ئەھۋالغا قاراپ مىقدارى كېمەيتىلىدۇ. ئەگەر بۇ قاينىتمىغا مەجۇنى ئايارەنجى پەيقىرادىن ھەر كۈنى كەچتە 10 — 15 گرام قوشۇپ يېيىشكە بېرىلسە ئۈنۈمى تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ. بۇلاردىن باشقا تازىلاش ئۈچۈن ھەيبە مۇخرىج بىلەن چالاپا گۈلقەنتكە قوشۇپ يېيىشكە بېرىلسىمۇ بولىدۇ. بىراق بۇ ئىككى خىل دورا كۈچلۈك سۈرگۈ بولغىنى ئۈچۈن ھامىلدار ئاياللار بىلەن ھەيز كېلىۋاتقان ئاياللارغا، ئۈچەي توسۇلۇش (قولىنج) كېسىلى بارلار بىلەن كىچىك بالا ۋە ياشانغانلارغا بېرىلمەيدۇ. چوڭلارغىمۇ مىقدارى كۆپ بولۇپ كەتمەسلىكى كېرەك. تازىلاش مەقسىتىدە سۈرگۈ دورىلىرى بەرگەندە چوڭ تەرەت قېتىم سانى كۈنىگە 4-5 قېتىمدىن ئېشىپ كەتسە سۇسسىزلىنىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن دورا ئىچىش توختىتىلىدۇ. بەدەننى تازىلىغۇچى دورىلار 2-5 كۈن ئەتراپىدا ئىشلىتىلىدۇ. بەدەن ئاساسىي جەھەتتىن تازىلانغان بولسا، ماددا پىشقاندىكى ئالامەتلەر روشەنلىشىشتىن سىرت بىمارنىڭ چىرايى، كۆز ئىقى، تىل جىسمى، تىلنىڭ رەڭگى، تىلدىكى گەز، تومۇرنىڭ سوقۇشى، سۈيدۈك رەڭگى ۋە قىيامى قاتارلىقلار بىمارنىڭ ئەسلىدىكى تەبئىي خىلىت تېپىدىكى ھالەتكە تامامەن ياكى ئاساسەن يېقىنلىشىدۇ. شۇنداق بولغاندىلا بىمارنىڭ مىجەزى تەڭشەلگەن ھېسابلىنىدۇ. شۇنى ئالاھىدە تەكىتلەيمىزكى داۋالاش ئالدىدا مىجەزنى تەڭشەپلا قالماستىن بەلكى داۋالاشنىڭ پۈتۈن جەريانىدىمۇ مىجەزنىڭ تەڭشىلىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈنىدۇ. ئەگەر مىجەزدە تۈزگىرىش بولغانلىقى بايقالسا دەرھال مىجەز تەڭشىلىدۇ.

ئاق كېسەللىكنى داۋالايدىغان خاس دورىلار ۋە قۇۋۇزە تەندۇرگۈچى دورىلار بىلەن داۋالاش: بىمارنىڭ مىجەزى تەكشىلگەندىن كېيىن ئاق كېسەللىكنى داۋالايدىغان خاس دورىلار بىلەن قۇۋۇزە تەندۇرگۈچى دورىلاردىن تۇۋە نىدىكى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ.

(1) مەجۇنى كالزىرە: بۇ ياۋا ياكى تاغ سەۋزە تۈرۈقى مەجۇنى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. تەركىبى بىلەن ياسىلىشى تۇۋە نىدىكىچە: كالزىرە 222 گرام، ئاقىرقەرھا، ئاق تۈربۇت ۋە تۇم زەنجىۋىل ھەر بىرىدىن 44 گرام، كۆپۈكى ئېلىنغان ھەسەل بىر كىلو يۇقىرىقى دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ، ئەلگەكتىن تۇتكۈزۈپ ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ مەجۇن تەييارلىنىدۇ. بۇ دورىنىڭ تەبىئىتى ئىسسىق، خۇسۇسىيتى تېرىگە رەڭ بېرىدۇ. ئىچىش مىقدارى 5 ياشتىن يۇقىرى 10 ياشتىن تۇۋە نەرگە كۈنىگە 10 — 15 گرام، 11 ياشتىن يۇقىرىلار بىلەن چوڭلارغا ئەھۋالىغا قاراپ كۈنىگە 30 — 60 گرامنى ئىككىگە بۆلۈپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. ئىشلىتىشتە چوڭلارغا كۈنىگە 15 گرامدىن باشلاپ ئاستا-ئاستا كۆپەيتىپ، ھەپتە ئون كۈنلەردىن كېيىن يۇقىرىدا بايان قىلىنغان بىر كۈنلۈك مىقدارغا يەتكۈزۈلىدۇ. دورا ئىستېمال قىلىۋاتقان مەزگىللەردە يېمەك-ئىچمەكتىن قاتتىق پەرھىز قىلىپ، قۇۋۇزە تلىك گۈش ۋە مايلىق تاماقلار ئىستېمال قىلىنىدۇ. كالزىرەنىڭ مەجۇن شەكلىدىن باشقا يەنە ھەبە (كۈمۈلاچ)، قۇرۇس (توقۇچاق ياكى تابلېت) شەكىللىرىمۇ بار. ھەبە تۇسخىسىدا ھەسەل ئورنىغا قايناق سۇ ئىشلىتىپ يەنە يۇقىرىقى دورىلار تالقىنىنى قايناق سۇ بىلەن خېمىر قىلىپ 0.2-0.3 گراملىق ھەب تەييارلىنىدۇ. تەبىئىتى بىلەن خۇسۇسىيتى ۋە ئىشلىتىلىشى مەجۇنى كالزىرە بىلەن ئوخشاش، بىمارنىڭ ياش قۇرامى بىلەن تەن تۇزۇلۇشىگە قاراپ كۈنىگە 15 — 60 تالنى 3 كە بۆلۈپ يېيىشكە بېرىلىدۇ. قوروس كالزىرەنى 0.5 گراملىق قىلىپ ياساپ، چوڭلارغا ئاۋۋال كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 5-6 تالدىن، كېيىن بارا-بارا كۆپەيتىپ ھەر قېتىمدا 10-15 تالدىن يېيىشكە بېرىلىدۇ. يېقىنقى 10 نەچچە يىللاردىن بۇيان كالزىرەنىڭ ئوكۇلى ئىشلىنىپ كۈنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا چوڭلارغا 4 مىللىلىتىردىن كاسا مۇسكۈلغا ئوكۇل قىلىپ ياكى ئاق داغ بار ئورۇننىڭ تېرە ئىچىگە 2—6 مىللىلىترنى قامال قىلىنىۋاتىدۇ.

(2) شەربىتى بەرەس: تەركىبى بىلەن ياسىلىشى تۇۋە نىدىكىچە: قۇرۇق ئۈزۈم 500 گرام، رۇمبەدىيان 300 گرام، سىيادان 200 گرام، ئەفتىمۇن، ئاقىرقەرھا، تۇربۇت، ياۋا پىياز، ئەنسلى كوھى ھەر بىرىدىن 100 گرام، گۈلقەنت، سەكبىنەج ھەر بىرى 500 گرام، ئۈزۈم شىرنىسى 3 ھەسسە، شېكەر بىر ھەسسە، قۇرۇق ئۈزۈمنى 3 ھەسسە سۇدا يېرىمى قالغىچە پەس ئوتتا قاينىتىپ، ئۈزۈمنى سۈزۈپ، سىقىپ تېرىپنى ئېلىۋېتىپ، باشقا دورىلارنى چالا سوقۇپ، داكا خالتىغا سېلىپ، خالتىنى ئۈزۈم سۈيىگە چىلاپ 500 مىللىلىتر قالغىچە

پەس ئوتتا قاينىتىپ، خالتىنى سىقىپ ئېلىۋەتكەندىن كېيىن، ئۈستىگە ئۈزۈم شىرنىسى بىلەن شېكەرنى قوشۇپ ئازراق قاينىتىپ شەربەت تەييارلىنىدۇ، كەپىياتى ئىسسىق، خۇسۇسىيىتى تېرىگە رەڭ بېرىدۇ ۋە بەدەندىكى تەبئىي ھارارەتنى ئاشۇرۇپ، قاننى جانلاندۇرىدۇ ۋە ئۈزۈقلۇق رولىنى ئويناپدۇ. ئاق كېسەلنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. بىمارنىڭ يېشى بىلەن ئەھۋالىغا قاراپ چوڭلارغا كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 20 — 30 مىللىلىتردىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

(3) مەجۇنى بەرەس: پوستى ھەلىلە كابىلى، پوستى بەلىلە، ئامىلە، ئەفتىمۇن، قەردمانە، گۈل دارچىن، پىلپىل، ئاقىرقەرھا، شەتىرەنجى ھىندى، قىچا، قۇرۇتۇلغان سامساق، ئوردان، زەنجىبىل، جوزبۇۋا، گۈلى قەقە، ئەنسىل، كەبرىت، خىنە يوپۇرمىقى، نۇشۇدۇر ھەر بىردىن تەڭ مىقداردا، كۆپۈكى ئېلىنغان ھەسەل پۈتۈن دورا ۋەزنىدىن 3 ھەسسە ئېلىنىدۇ. دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ، قېلىن ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ مەجۇن تەييارلىنىدۇ. تەبئىي قۇرۇقلۇقتا مۇتىدىل، خۇسۇسىيىتى تېرىگە رەڭ بېرىدۇ. ئاق كېسەل بىلەن ئاغرىغان چوڭلارغا 10 — 20 گرام، بالىلارغا 5 — 10 گرامنى ئۆچكە بۆلۈپ كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

(4) سامساق مەجۇنى: كالزىرە ئۇرۇقى 37 گرام، سۇسۇن پوستلۇق سامساق 451 گرام زەپەر، بەسباسە، جويۇز، پىلپىل، قارىمۇچ، كاۋاۋىچىن، زىرە، بۇزبۇغا، زەنجىبىل، قەلەمپۇر ۋە دارچىنلارنىڭ ھەر بىردىن 0.5 گرام، كالا سۈتى 810 مىللىلىتر، مەشكە ماي 500 گرام، ھەسەل بىر كىلو، سامساقنى يانجىپ سۈتكە سىلىپ، سۇس ئوتتا تاكى سامساق يۇمشاپ ئۇماچ ھالىتىگە كەلگۈچە قاينىتىپ، سىم ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈلگەن سۈيىگە ھەسەل بىلەن مەشكە يېغىنى سىلىپ قاينىتىپ، ھالۋا ھالىتىگە كەلتۈرۈپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە يۇقىرىقى دورىلارنىڭ قېلىن ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈلگەن تالقىنىنى سىلىپ تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ مەجۇن تەييارلىنىدۇ. تەبئىتى قۇرۇق ئىسسىق، خۇسۇسىيىتى بەدەننى قۇۋۇەتلەش، قاننى قىزىتىش، بەدەندىكى زىيادە نەملىكنى كېمەيتىش ۋە تېرىگە رەڭ بېرىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. چوڭلارغا كۈنىگە بىر ئىككى قېتىم، ھەر قېتىمدا 7 — 10 گرامغىچە يېيىشكە بېرىلىدۇ.

ئاق كېسەللىكنى داۋالاشتا، داۋالاش ئۇنۇمىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش، داۋالاش جەريانىدا كۆرۈلىدىغان غەيرى تەبئىي ھادىسىلەرنى تۆزۈتۈش، بەدەننى قۇۋۇەتلەش، قاننى قىزىتىپ جانلاندۇرۇش ۋە بەدەندىكى زىيادە نەملىكنى كېمەيتىپ خىلتلارنىڭ تەڭپۇڭلۇقىنى ساقلاش مەقسىتىدە ئىيارەج لۇغازىيا، ئىتتىرىپسل ھامانى، ئىتتىرىپسل ھەكىمى ئىلى، شەربىتى زەبىب، ئەرەقى نانىخۇا، سۇفۇفى خولىنجان بىلەن مەجۇنى

چۆپچىنىنىڭ بىر-ئىككى خىلى، بولۇپمۇ شەربىتى زەبىب بىلەن مەجۇنى چۆپچىن قوشۇپ بېرىلىدۇ.

ئاپتاپقا قاقلاپ سىرتتىن دورا سۈرتۈپ داۋالاش:

ئاق كېسەللىكنى ئاپتاپقا قاقلاپ سىرتتىن دورا سۈرتۈپ داۋالاش تۈسۈلى تۈيغۇر تىبابىتىنىڭ ئاق كېسەللىكنى داۋالاشتا كەم بولسا بولمايدىغان مۇھىم تەدبىرلىرىنىڭ بىرى بولۇپ، بىمارغا ئاق كېسەللىكنى داۋالاشتا ئىشلىتىلىدىغان خاس دورىلار بىلەن قۇۋۋەتلەندۈرگۈچى دورا ئىشلىتىپ 3-4 كۈندىن كېيىن ئاپتاپقا قاقلاپ سىرتىدىن دورا سۈرتۈپ داۋالىنىدۇ. ئاپتاپقا قاقلاپ سىرتىدىن دورا ئىشلىتىشتىكى مەقسەت بولسا، بەدەننىڭ ھارارىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ قانىنى جانلاندۇرۇش، ئاق داغ بار ئورۇننى تۈز ئىچىگە ئالغان تېرىدىكى قان تومۇرلارنى كېڭەيتىپ، تېرىگە كېلىدىغان قانىنى جۈملىدىن رەڭ پەيدا قىلغۇچى ماددىلارنى تۈز ئىچىگە ئالغان ئوزۇقلۇق ماددىلارنى كۆپەيتىش، ئاق داغ ئاستىدىكى قان تومۇرلاردا ھاسىل قىلغان چۆكمىلەرنى ئېرىتىپ، سۈلۈق قاپارتقۇدىن ئېقىپ چىققان زەردابنى بىلەن بەدەن سىرتىغا چىقىرىش ئارقىلىق ئاق داغ ئاستىدىكى سۈددە (توسالغۇ) لارنى ئېچىپ قان ئايلىنىشىنى راۋانلاشتۇرۇش ۋە تېرە رەڭ ماددىسىنىڭ ھاسىل بولۇشىنى تېزلىتىشتىن ئىبارەت.

ئاق كېسەللىكنى ئاپتاپقا قاقلاپ سىرتىدىن سۈرتۈلىدىغان نۇسخىلار ناھايىتى كۆپ، بۇلارنىڭ ئىچىدە كۆپ قوللىنىدىغانلىرى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

(1) زىمادى شەترەنجى: بۇنىڭ تەركىبى بىلەن ياسىلىشى: شەترەنجى ھىندى، جىن كېۋەزى، سىيادان ھەر بىرى 10 گرامدىن، قىچا 5 گرام، يۇقىرىقى دورىلارنى سوقۇپ، 100 مىللىلىتر سىركە، ياكى ئاق ھاراق (75% لىك ئىسپىرت تېخىمۇ ياخشى)قا چىلاپ، ئېغىزىنى ھىم ئېتىپ، يازنىڭ ئاپتېپىدا 1-3 كۈنگىچە قويغاندىن كېيىن، بەش مىنۇت ھورىنى چىقارماي پەس ئوتتا قاينىتىپ، سۈزۈغاندىن كېيىن داكا بىلەن سۈزۈپ، تېرىنى ئېلىۋېتىپ سۈيى ئاق داغ بار ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ. دورىنى ھەر قېتىم سۈرتكەندىن كېيىن شىشىنىڭ ئېغىزى مەھكەم ئىتىلىشى كېرەك.

(2) زىمادى زەرنىخ : سىيادان، پىياز ھەر بىرى 12 گرام، سامساق 6 گرام، زەرنىخ 3 گرام، كۆچلۈك سىركە ياكى ئاق ھاراق (ئىسپىرت) 60 مىللىلىتر، يۇقىرىقى دورىلارنى سوقۇپ سىركە ياكى ئاق ھاراققا چىلاپ، ئېغىزىنى مەھكەم ئېتىپ، يازنىڭ ئاپتېپىدا ھەپتە ئون كۈن تۇرغۇزۇپ داكا بىلەن سىقىپ چىقىرىلغان سۈيىنى ئېغىزى ھىم شىشىگە قاچىلاپ ئاق داغ بار ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ.

(3) زىمادى ئادراسمان. تەركىبى ۋە ياسىلىشى.

ئادراسمان 3 گرام، ئانار پوستی 3 گرام، موزا، ئوردان، زەمچە ھەر بىرىدىن 2 گرام، ئوسما، خام ياڭاق پوستی 5 گرام، تال (تەك) نوتىسى 20 گرام، كۆچلۈك سىركە ياكى ئاق ھاراق 100 مىللىلىتر. ئالدىنقى 5 خىل دورىنى سوقۇپ، ئوسما، خام ياڭاق پوستی ۋە تال (تەك) نوتىسىنى قېيما قىلىپ سىركە ياكى ئاق ھاراققا چىلاپ، ھەپتە ئون-كۈن يازنىڭ ئاپتېپىدا قويۇپ، داكا بىلەن سىقىپ سۈزۈۋېلىنغان سۈيىنى ئېغىزى ھىم ششىگە قاچىلاپ ئاق داغ بار ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ.

(4) تىزاپى بەرەس: نۆشۈدۇر، سامساق، كۆك تۆتىيا پوستی (بەدىلگە كۆك تاشنى قورۇپ ئىشلەتسىمۇ بولىدۇ)، لىمون سۈيى (بەدىلگە كۆچلۈك سىركە بولسىمۇ بولىدۇ)، يۇقىرىقى دورىلارنى سوقۇپ لىمون سۈيى ياكى سىركىگە چىلاپ ئېغىزىنى ئېتىپ يازنىڭ ئاپتېپىدا ھەپتە ئون كۈن تۆرغۈزۈپ، داكا بىلەن سۈزۈلگەن سۈيىنى ششىگە چىلاپ ئاق داغ بار ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ.

(5) مەلھەمى پەرپىيۇن: نۆشۈدۇر 190 گرام، شاكىلدىن ئايرىلغان قىزىل ئابدىمسلىك 33 گرام، پەرپىيۇن، ئاقىرقەرھا ھەر بىرىدىن 10 گرام، كۆچىلا يېغى (رەۋغنى ئازاراقى) 750 گرام. ئابدىمسلىكنى سوقۇپ خېمىر ھالىتىگە كەلتۈرۈپ، باشقا دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ كۆچىلا يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ، مەلھەم تەييارلاپ ئاق داغ بار ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ.

(6) رەۋغنى قۇستى مۇرەككەپ: قۇستى تەلخ 30 گرام، قارىمۇچ، پەرپىيۇن ھەر بىرىدىن 9 گرام، قۇندۇز قەھرى 6 گرام، سىيادان، ئاقىرقەرھا ھەر بىرىدىن 12 گرام، مۇسەللەس 300 گرام، زەيتۇن يېغى (كۈنجۈت يېغى بولسىمۇ بولىدۇ) 150 مىللىلىتر، دورىلارنى چالا سوقۇپ، مۇسەللەسكە بىر كېچە چىلاپ، ئەتىسى سۈس ئوتتا مۇسەللەسنىڭ يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ، سوۋۇغاندىن كېيىن، داكا بىلەن سۈزۈۋېلىنغان سۈيىنى قازانغا قۇيۇپ، ئوستىگە كۈنجۈت ياكى زەيتۇن يېغىنى قۇيۇپ، پەس ئوت بىلەن مۇسەللەس تۈگەپ ياغ قالغىچە قاينىتىپ ئۈنىڭ ئوستىگە يۇمشاق سوقۇلغان قۇندۇز قەھرى بىلەن پەرپىيۇننى سىلىپ ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلىندۇ. بۇ ئوسخىنىڭ خۇسۇسىيتى تېرىگە رەڭ بېرىش، چاچنى قارايتىش، پەينى چىكتىپ، ئاغرىق توختىتىش ۋە قاتتىق ئششىقلارنى يۇمشىتىشتىن ئىبارەت.

بۇلاردىن باشقا تۆخۇم يېغى مەلھەمى I (تەركىبى ۋە ياسىلىشى: تۆخۇم سېرىقى 20 دانە، قارا كۈنجۈت، سىيادان، قىزىل قىچا، قەلەمپۇر ھەر بىرىدىن 100 گرام ئېلىپ، دورىلارنى چالا سوقۇپ، بىر كىلو شەربەتى زەبەب ياكى ئەرەقى نانخۇاغا چىلاپ بىر كېچە-كۈندۈز قويىلىدۇ. ئەتىسى قوينىڭ قۇيرۇق مېيىدىن مەلۇم مىقداردا ئېلىپ قازاندا

كۆيدۇرۈپ چىگىدىكىنى ئېلىۋېتىپ، قازان ئوتتىن ئېلىندۇ ۋە پىشۇرۇلغان تۇخۇم سېرىقىنى ياغقا سېلىپ ئېزىپ قازانىنى قايتىدىن ئوتقا قويۇپ، تۇخۇم سېرىقى تاكى قارا چىگىدەك بولغىچە قاينىتىپ، تۇنۇك ئۇستىگە شەربىتى زەبىكە چىلانغان دورا سۈيىنى قۇيۇپ، سۈيى تۈگەپ مېيى قالغىچە قاينىتىپ مەلھەم تەييارلىنىدۇ)، تۇخۇم يېغى مەلھىمى II (پىشۇرۇلغان تۇخۇم سېرىقى 25 دانە، جىن كېۋەزى 10 گرام، شەتەرەنجى ھىندى 10 گرام، قىچا 5 گرام، يۇمشاق تالقانلاپ، تۇخۇم سېرىقىنى ياغلىقتا كۆيدۇرۈپ، سۈيۈق ئوماچ ھالىتىگە كەلگەندە چۈمۈچ كەپنى بىلەن سىقىپ مېيىنى چىقىرىپ، چىقىرىلغان مايغا دورا تالقىنىنى سېلىپ تەييارلايدۇ)، مەلھىمى تۇدىسلىپ (تۇشۇدۇر 100 گرام، ھەسەل 300 گرام، ھەسەلنى ئېرىتىپ تۇنۇكىغا تۇشۇدۇر تالقىنىنى سېلىپ تەييارلىنىدۇ) قاتارلىق تۇسخىلارمۇ ئىشلىتىلىدۇ. مەلھەم دورىلەر ھاۋا تۈتۈق كۈنلىرى ئىشلىتىلسىمۇ بولىدۇ.

ئاپتاپقا قاقلىنىپ سىرتىدىن دورا سۈرتۈشتە دىققەت قىلىدىغان تۇقتىلار

(1) ئاپتاپقا قاقلىنىدىغان بىمارلار ئوبدان تاللىنىشى كېرەك. تۈپكە سىلى، قەنت سېيىش كېسىلى، كىچىك بالىلار بىلەن ياشانغان ۋە تېنى ئاجىزلار، ئېغىر كەم قانلىق كېسىلى بارلار ئاپتاپقا قاقلانمايدۇ ياكى ئەھۋالغا قاراپ، ئاپتاپقا قاقلىنىش ۋاقتى تۈزۈن بولۇپ كەتمەسلىكى كېرەك. ئەگەر ئاپتاپقا قاقلىنۋاتقان مەزگىلدە باش ئاغرىش، باش قېيىش، كۆزگە قاراڭغۇلۇق تىقىلىش، كۆڭلى ئاينىش، تومۇر ھەربىتى تېزلىشىپ سوغۇق تەرلەش قاتارلىق ھادىسىلەر يۈز بەرسە، بىمارنى دەرھال سالقىنراق جايغا يۆتكەپ، قەنت چاي ئىچكۈزۈپ ئارام ئالدۇرسا ياخشىلىنىپ كېتىدۇ.

(2) ئاپتاپقا قاقلىنىشتىن ئىلگىرى قورساق توق بولۇشى، تۇسسۇلۇققا چاي دورىسى سېلىنغان قىزىق چاي ياكى ھەسەل ئارىلاشتۇرۇلغان چاي ئىچىش لازىم. سوغۇق ئىچىملىكلەرنى ئىچىشكە ۋە ئاپتاپقا قاقلىنىپ بولغاندىن كېيىن سوغۇق سۇ بىلەن يۇيۇنۇشقا بولمايدۇ. ئاپتاپقا قاقلىنىپ بولغاندىن كېيىن بىرەر ساەت يوتقانغا چۈمكىلىپ يېتىش كېرەك.

(3) ئاپتاپقا ھاۋا ئوچۇق، شامىلى يوق كۈنلەردە ھاۋا قىزىشقا باشلىغاندىن باشلاپ (ئۈرۈمچىنىڭ يازلىق ۋاقتى چۈشتىن بۇرۇن 11 ـ 12 لەردە) كۈن قايرىلغان ۋاقتىقىچە (ئۈرۈمچى يازلىق ۋاقتى چۈشتىن كېيىن ساەت 5 لەرگىچە) قاقلىنىش ياخشىراق، ئاپتاپقا قاقلىنىش ۋاقتى پرىنسىپ جەھەتتىن ئاق داغ قىزىرىپ تۇششاق سۈلۈق قاپارتقۇ پەيدا بولغانغا قەدەر قاقلىنىدۇ. ئاق كېسەللىكنىڭ بەرەس تېپىدە بىر قانچە ساەتتىن بىر نەچچە كۈن ئاپتاپقا قاقلىنىشقا توغرا كېلىدۇ. ئاپتاپقا چىدىمايدىغان قىسمەن بىمارلارنى ئاپتاپقا ئاستا ـ ئاستا

كۆندۇرۈشكه بولىدۇ. بىراق ئاپتاپقا كۆندۇرۈش ۋاقتى تۆزىراپ كه تسه، گه ۋدىدىكى ئاق داغ ئاپتاپقا كۆنىۋېلىپ ئاسانلىقچه قىزارمايدۇ ۋه سۇ كۆتۈره لمه ي ساقىيىشى تۆزۈنغا سوزۇلۇپ كېتىدۇ.

(4) سۇلۇق قاپارتقۇ پەيدا بولغان ئورۇننىڭ بۇلغىنىپ (يۇقۇملىنىپ) يىرىڭداشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئاق داغ بار ئورۇن ۋه ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى تېرىنى پاكىز يۇيۇپ تازىلاپ، قۇرۇغاندىن كېيىن هاراق بىلەن تازىلاپ (يود ۋه ئىسپرت بىلەن تازىلانسىمۇ بولىدۇ) ئاندىن زىمادىلار سۈرتىۋلىدۇ. سۇلۇق قاپارتقۇ پەيدا بولغاندىن كېيىن دورا سۈرتۈشنى توختىتىپ، پاكىز داكا بىلەن بوشراق تېڭىپ قويۇلىدۇ ۋه داكا نەملىشىپ كه تسه ۋاقتىدا ئالماشتۇرۇلىدۇ. كۆپ هاللاردا تۆشۈشاق سۇلۇق قاپارتقۇلار تۆزئارا بىرلىشىپ چوڭ قاپارتقۇغا ئايلىنىپ قاپارتقۇ قېپىغا زەردار يىغىلىدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا قاپارتقۇ قېپىنى سويۇپ ئېلىۋەتمه ي قاپارتقۇ قېپىنىڭ ئاستى تەرەپتىن چوڭ تۆشۈك ئېچىپ زەردابنىڭ راۋان ئېقىپ چىقىشىغا كاپالەتلىك قىلىش كېرەك. چۈنكى ئاق كېسەللىكنى داۋالاشتا سۇلۇق قاپارتقۇ قانچه بالدۇرراق ۋه قانچه كۆپرەك پەيدا بولسا هەم زەردار قانچه كۆپ ئاقسا ئاق داغنىڭ ساقىيىشى شۇنچه تېز ۋه ياخشى بولىدۇ. ئادەتته زەردار يىرىم كۈندىن بىر نەچچه كۈنگىچه ئاقىدۇ. سۇلۇق قاپارتقۇ قېپى قۇرۇپ ئۆزى سويۇلۇپ تۆكۈلگىچه سويۇۋېتىلمه يدۇ. زەردار ئېقىش ئاساسي جەهەتتىن توختىغاندا ئىككىنچى ئورۇندىكى ئاق داغنى ئاپتاپقا قاقلاشقا بولىدۇ.

(5) ئاق داغقا سىرتتىن دورا سۈرتۈش پرىنسىپى تۆۋەندىكىچه بولىدۇ: ئاپتاپقا قاقلانغاندا زىماد سۈرتۈلىدۇ. زىمادلارنى سۈرتۈش ئارىلىقى بەك تۆزۈن، بەك قىسقا بولماسلىقى كېرەك. يەنى ئالدىنقى قېتىم سۈرتۈلگەن زىماد قۇرۇشىغا ئىككىنچى قېتىملىق زىماد سۈرتۈلىدۇ. زىمادنى تۇنجى قېتىم سۈرتۈشتىن ئىلگىرى زىماد بىلەن نەملەنگەن ماتا ياكى داكا بىلەن ئاق داغنى بېسىپراق سۈرتۈپ، ئازراق قىزارغاندىن كېيىن دورا سۈرتۈلسه ۋه هەر قېتىم دورا سۈرتكەنده بېسىپ سۈرتۈپ دورا سۈرۈلسه قىزىرىش ۋاقتى قىسقرايدۇ.

ئاق داغنىڭ ساقىيىش شەكلى ئۇچ خىل بولۇپ بىرىنچى شەكلى سۇلۇق قاپارتقۇدىن كېيىن ئاق داغ بار ئورۇندا يۇلتۇزسىمان تۆشۈشاق تېرە خاللىرى پەيدا بولۇپ، ئەتراپىغا كېڭىيىپ تۆزئارا تۇتىشىش شەكلى بىلەن ساقىيىش. ئىككىنچى ساقىيىش شەكلى ئاق داغنىڭ سىرتىدىن مەركىزىگە قاراپ كىچىكلەش شەكلى بىلەن ساقىيىش. ئۈچىنچى شەكلى بىرىنچى ۋه ئىككىنچى شەكلى ئارىلىشىپ ساقىيىش، بەزى بىمارلاردا بىر قېتىم سۇلۇق پۈۋەكچه پەيدا بولغاندىن كېيىنلا تېرە خاللىرى پەيدا بولىدۇ ياكى سىرتتىن مەركىزىگە قاراپ كىچىكلەيدۇ. (مەسىلەن، بەھەق تېپىدا) بەزى بىمارلاردا ئىككى ياكى

تۇنىكىدىنمۇ كۆپ قېتىم سۇلۇق قاپارتقۇ پەيدا بولۇپ ئاق داغ تېرىسى بىر قانچە قېتىم تۆكۈلگەندىن كېيىن ئاندىن تېرە خاللىرى پەيدا بولىدۇ ياكى سىرتتىن ئىچىگە قاراپ كىچىكلەش بىلەن ساقىيىدۇ. بەزى بىمارلاردا قىزىرىشمۇ تەس بولىدۇ ۋە سۇلۇق قاپارتقۇ پەيدا بولماي قاتمال هالەتتە تۇرىۋالىدۇ. هەتتا تېرە خاللىرى پەيدا بولغاندىن كېيىن، تېرە خاللىرى چوڭايماي، بىر خىل هالەتتىلا تۇرىۋالىدۇ. بۇنداق ئەهۋال كۆپىنچە داۋالىنىۋاتقان مەزگىلدە مىجەزنىڭ بۇزۇلۇشى ياكى بىمارنىڭ بەدىنىدىكى نەملىك زىيادە ئازىيىپ قۇرۇقلۇق ئېشىپ كېتىشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشى مۇمكىن. شۇڭلاشقا بۇنداق ئەهۋالدا دەرهال مىجەزنى يېڭىباشتىن تەڭشەش ياكى بىمارغا بېرىلىۋاتقان قۇرۇق ئىسسىق دورىلارنىڭ مىقدارىنى ئازايتىش ۋە ياكى بىر مەزگىل توختىتىپ تۇرۇپ ئورنىغا هۆل ئىسسىقلا مايىل دورىلار بىلەن يېمەكلىكلەردىن بېرىش مۇۋاپىق.

ئاق كېسەللىكتىن ساقلىنىش

هەر بىر كىشى بولۇپمۇ تۇسمۇرلەر بىلەن ياشلارنى تېۋىپقا كۆرسىتىپ تۇلارنىڭ مىجەز تەڭپۇڭلۇقىنى ئېنىقلىۋېلىش بىلەن بىرگە يېمەك-ئىچمەك ئارقىلىق مىجەز تەڭپۇڭلۇقىنى ساقلاش يوللىرىنى ئۆگىنىۋېلىش كېرەك. تاماق تاللايدىغان ئادەتنى ئۆزگەرتىپ ئىسسىق كەيپىياتلىق يېمەك-ئىچمەك بىلەن سوغۇق كەيپىياتلىق يېمەك-ئىچمەكنى ئالماشتۇرۇپ ئىستېمال قىلىپ بېرىشكە ئادەتلىنىش كېرەك. يەنى قۇرۇق ئىسسىق مىجەزلىك كىشىلەر ئارىلاپ هۆل سوغۇق كەيپىياتلىق يېمەك-ئىچمەكلىكلەرنى، قۇرۇق سوغۇق مىجەزلىك كىشىلەر ئارىلاپ هۆل ئىسسىق كەيپىياتتىكى يېمەك-ئىچمەكلىكنى، هۆل سوغۇق كەيپىياتلىق كىشىلەر ئارىلاپ قۇرۇق ئىسسىق كەيپىياتلىق يېمەك-ئىچمەكلىكلەرنى ئىستېمال قىلىپ بېرىشى كېرەك. هاراق، پىۋا ۋە هەر خىل سوغۇق ئىچىملىكلەرنى ئىمكان قەدەر كەم ئىستېمال قىلىش كېرەك. شۇنداقلا هەددىدىن زىيادە تار كىيىملەرنى كىيىشتىن ساقلىنىش لازىم. تۇگىنىش، خىزمەت، دەم ئېلىش، مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش ۋە جىسمانىي جەهەتتىكى چېنىقىشلارنى مۇۋاپىق تۇرۇنلاشتۇرۇپ روهىي جەهەتتىكى چارچاش بىلەن غەم-ئەندىشىلەردىن مۇمكىنقەدەر ساقلىنىپ، خۇش خۇي ۋە ئۈمىدۋار بولۇشنى قولغا كەلتۈرۈش كېرەك. ئەگەر تۇيقۇسىزلىق، ئىشتىهاسى كېمىيىش، ماغدۇرسىزلىق ۋە روهىي جەهەتتە جۇشقۇنسىزلىق، تىل ئۇستىدە نورمال بولمىغان گەز باغلاش ۋە ئېغىز تەمى بىلەن چوڭ-كىچىك تەرىتىدە غەيرىلىك پەيدا بولۇشتەك

مسجه‌ز بوزۇلۇش ئالامه‌تلری كۆرۈلۈش بىله‌ن ده‌رهال تېۋىپكه كۆرسىتىپ مسجه‌زنىڭ ته‌كشۈرۈلۈۋاتقىنى ته‌سلىگه كه‌لتۈرۈش كېره‌ك. بۇنىڭدىن باشقا قانداشلىقى يېقىن بولغانلار بىله‌ن ئاق كېسه‌للىك بىله‌ن ئاغرىنغۇچىلار تۇز ئارا توي قىلماسلىقى لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا ئاندىن ئاق كېسه‌للىكتىن ساقلانغىلى ياكى ئاق كېسه‌للىكنىڭ كىشىله‌ر توپىدا په‌يدا بولۇشىنى ئازايتقىلى بولىدۇ.

قارا داغ كېسىلى

بۇ تېرىگه قارا داغ چۈشىدىغان سوزۇلما تېره كېسىلى بولۇپ قارا به‌ره‌س (به‌ره‌س ته‌سۋىره‌د) ده‌پمۇ ئاتىلىدۇ.

سه‌ۋه‌بى

غه‌يرىي ته‌بىئىي سه‌ۋەبلەرنىڭ تېرىده چۈكمه هاسىل بولۇشىدىن په‌يدا بولىدۇ.

ئالامىتى

قارا داغ كېسىلى كىشىلەرنىڭ ئىككى خىل ئىپادىلىنىدۇ. بىر خىلى قارا كېپه‌كلىشىدىغان داغ تېپى، يه‌نه بىرى قارا داغ يۈزى قوتۇرده‌ك قېلىنلىشىپ قىچىشىدىغان تېپى. قارا داغنىڭ چوڭ-كىچىكلىكى هه‌ر خىل بولۇپ، كىچىكلىرى چېكىتسىمان، چوڭلىرى ياپىلاق شه‌كىلده بولۇپ ساق تېره بىله‌ن چېگرىسى ئېنىق بولىدۇ. تېرىنىڭ هه‌ممه يېرىده په‌يدا بولىدۇ. لېكىن يۈز ۋه قولغا ئوخشاش ئاپتاپ بىله‌ن تۇتۇرلىشىپ تۇرىدىغان ئورۇنلاردا كۆپره‌ك په‌يدا بولىدۇ.

داۋاسى

قۇرۇق سوغۇق كه‌يپىياتلىق يېمه‌ك-ئىچمه‌كلىكله‌ردىن په‌رهىز تۇتۇپ، كۆپره‌ك هۆل ئىسسىق كه‌يپىياتلىق يېمه‌ك-ئىچمه‌كلىكله‌رنى ئىستېمال قىلىپ بېرىش بىله‌ن بىرگه،

پات ـ پات مۇنچىدا يۇيۇتۇپ ببرىش بۇيرۇلىدۇ. خام سەۋدانىڭ مەخسۇس پىشۇرغۇچىسى ياكى ئورتاقلىقتا ئىگە پىشۇرغۇچى (مۇنزىج)دىن مەبلۇغ ئەقتىمۇن ببرىپ ماددا پىشقاندىن كېيىن بەدەننى تازىلاش مەقسىتىدە مۇسھىل ببرىلىدۇ (ئاق كېسەلنىڭ داۋاسىغا قارالسۇن) سىرتىدىن خەرىبەق، زەرنىخ، زاك، گۈڭگۇرت، تۇرۇپ تۇرۇقى، بىستىپايەج، كۆندۈش، قۇستە تەلخى ۋە زاغۇنلارنىڭ ھەر بىرىدىن 5 گرامدىن ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ مەلۇم مىقداردىكى سىركىگە ئارىلاشتۇرۇپ سۈيۇق ئوماچ ھالىتىگە كەلتۈرۈپ قارا داغ بار ئورۇنغا سۈرتۈپ ببرىلىدۇ.

داغ ۋە سەپكۈن

سەپكۈن بىلەن داغ بىر قەدەر كۆپ تۇچرايدىغان كېسەللىك بولۇپ سەپكۈن ئەر ـ ئاياللاردا ئوخشاشلا تۇچرايدۇ، داغ ئەرلەردە كەم تۇچراپ ئاساسەن ئاياللاردا تۇچرايدۇ.

سەۋەبى

داغ بىلەن سەپكۈن غەيرىي تەبىئىي قان بىلەن سەۋدا خىلىتىدىن ھاسىل بولغان بۇخارات (بۇزۇق ھاۋا) نىڭ يۈز تېرىسىدە چۆكمە ھاسىل قىلىشىدىن پەيدا بولىدۇ. بەزىدە تەپ (تۇت كۈنىلۈك قىزىتما)، ھامىلدارلىق، ھەيز توختاپ قېلىش ۋە جىگەر كېسەللىكلىرىدىنمۇ پەيدا بولىدۇ. بەزىلەردە ئاتا ـ ئانىسىدىن تۇدۇم قالىدۇ.

ئالامىتى

داغ چوڭراق بولۇپ كۆپىنچە يۈزنىڭ ئىككى مەڭزىدە پەيدا بولىدۇ. بەزى كىشىلەردە مەڭزىدىكى داغقا قوشۇلۇپ بۇرۇن ۋە پېشانە تېرىسىدىمۇ پەيدا بولىدۇ. رەڭگى خورما رەڭ ياكى سۇس قارامتۇل خورمارەڭ تۇسنى ئېلىپ گۈزەللىككە تەسىر يەتكۈزىدۇ. تېرە بىلەن تەكشى بولۇپ، چېگرىسى ساق تېرىدىن ئاساسەن پەرقلىنىدۇ. قىچىشىش، ئېچىشىش ۋە كېپەكلىشىش بولمايدۇ.

سەپكۇن چېكتىسمان بولۇپ يۇز تېرىسىگە تەكشى تارقالغان بولىدۇ. لېكىن ھەر قايسى بىمارلاردا زىچلىقى بىردەك بولمايدۇ. سەپكۇنىنىڭ رەڭگى قارامتۇل سارغۇچ ياكى كۆكۈشكە ياكى قىزىلغا مايىلراق تۇسنى ئالىدۇ.

داۋاسى

داغ بىلەن سەپكۇنىنىڭ داۋاسى ئاساسەن ئوخشاپ كېتىدۇ. داۋالاشتا ئالدى بىلەن قان بىلەن سەۋدانى بۇزىدىغان يېمەكلىكلەردىن پەرھىز قىلىش بىلەن بىرلىكتە مىجەز تەڭشىلىدۇ. بەدەندىكى غەيرىي تەبىئىي قان بىلەن سەۋدانى بەدەن سىرتىغا چىقىرىۋېتىش مەقسىتىدە بىمارغا ئەقتىمۇن (12) گرام، تۇربۇت بىلەن غارىقۇن ھەر قايسىسىدىن 4 — 3 گرامنى ئىلىپ يۇمشاق سوقۇپ، قېلىن ئەلگەكتىن تۇتكۇزۇپ ئىككىگە بۆلۈپ يېيىشكە بېرىلىدۇ. ئەگەر ئاشقازان مىجەزىنىڭ بۇزۇلۇشى قوشۇلۇپ كەلگەن بولسا، ئاۋۋال ئاشقازاننى تازىلاش مەقسىتىدە بىخسۇس، تۇرۇپ تۇرۇقى ۋە ئەقتىمۇن ھەرقايسىسىدىن 20 گرامدىن ئىلىپ، چىلاشقۇدەك سۇ قۇيۇپ، پەس ئوتتا يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ، سۈزۈۋېلىنغان سۈيىگە 40 گرام ھەسەل قوشۇپ ئىچكۈزۈپ قۇستۇرۇلىدۇ (بۇ چارە ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئىلىپ بېرىلىدۇ). ئارقىدىن ئاشقازاننى كۆچەيتىش مەقسىتىدە ئىترىيفل كەبىر قاتارلىق دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. جىگەر كېسىلى، سىل ۋە ھەيزىنىڭ قالايمىقانلىشىشى قاتارلىق كېسەللىكلەرى بولسا، شۇ كېسەلگە قارىتا داۋالاش ئىلىپ بېرىلىدۇ. يازنىڭ ھاۋا ئوچۇق كۈنلىرى سرتقا چىقىشقا توغرا كەلسە چىغ قالپاق كىيىۋېلىش ياكى نېپىز ئاق ياغلىق بىلەن يۈزنى سايىلاندۇرۇش كېرەك. ئەگەر ياز كۈنلىرى ئايالار ئېتىز-ئېرىق ئىشلىرى قاتارلىق دالا مەشغۇلاتى قىلغاندا يۈزىگە قېتىق ياكى قوغۇن ئۇرۇقى شىرنىسىنى سۈركىۋالسىمۇ بولىدۇ. داۋالاش مەقسىتىدە سىرتىدىن تۇۋەندىكى نۇسخىلارنىڭ بىر خىلى ئىشلىتىلىدۇ.

(1) رەۋەننى يۇمشاق سوقۇپ ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ كەچتە يۈزىگە سۈرتۈلىدۇ.

(2) چەلەك تۇرۇقنى يۇمشاق سوقۇپ، ماش سۈيى ياكى توشقان قېنى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ كەچتە يۈزىگە چېپىلىدۇ.

(3) سېرىق زەرخەنى يۇمشاق سوقۇپ ھۆل يۇمغاقسۈت ياكى تۇرۇپ مېغىزى (زاراكزا مېغىزى بولسىمۇ بولىدۇ)نىڭ سۈيى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يۈزگە چېپىلىدۇ.

(4) قوۋزاق دارچىن بىلەن قۇستلەرنى يۇمشاق سوقۇپ زاراكزىنىڭ قويۇلدۇرۇلغان

سۈيى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يۈزگە چېپىلىدۇ.

(5) تۇرۇپ ئۇرۇقنىڭ مېغىزىنى يۇمشاق سوقۇپ سۈت بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يۈزىگە چېپىلىدۇ.

(6) لىمۇن (جۈيزە) بۆلەكلىرىنى نېپىز يالپاقلاپ كەچتە بىر-ئىككى سائەت يۈزگە بېيىتىپ قويۇلىدۇ.

(7) پۇرچاق تۇنىنى يىلمان سۇغا ياكى ئاق لەيلى تۇرۇقنىڭ شىرنىسىگە چىلاپ كەچتە يۈزگە چېپىلىدۇ.

(8) پىياز تۇرۇقنى سوقۇپ يىلمان سۇغا ئارىلاشتۇرۇپ شىرنىسى ھەر كۈنى كەچتە يۈزگە چېپىلىدۇ.

(9) قارا ھەشقىپىچەك تۇرۇقنى ئاق ھاراقتا 3 كۈن چىلاپ داكا بىلەن سۈزۈپ قۇرۇتقاندىن كېيىن تالقانلاپ ھەر كۈنى كەچتە خام زەنجۈبۇل سۈيىنى يۈزگە سۈرتۈپ ئۈستىگە مەزكۇر تالقان سۈرتۈلىدۇ.

(10) ھەر كۈنى كەچتە ھۆل ياڭاق مېغىزى يۈزگە سۈرتۈپ بىرىلسىمۇ بولىدۇ.

(11) قارا ياغاچ (سىدە) پوستىگىنى سوقۇپ تۈنۈك شىرنىسىنى (سۈيىنى) كەچتە يۈزگە سۈرتۈپ بىرىلىدۇ.

(12) ھۆل ئىگىرنى سوقماندا چىققان سۈيى ياكى قۇرۇق ئىگىرنى قاينىتىپ قويۇلدۇرغان سۈيىنى ھەر كۈنى كەچتە يۈزگە چېپىلىدۇ.

(13) ياۋا ياكى تېرىپ تۈستۇرۇلگەن بېدىنى سوقۇپ، سۈيىنى چىقرىپ ھەر كۈنى كەچتە يۈزگە سۈرتۈپ بىرىلىدۇ.

(14) رەۋەننىڭ يىلتىزى بىلەن غولىنى تالقانلاپ سىركىگە ئارىلاشتۇرۇپ، ھەر كۈنى كەچتە يۈزگە سۈرتۈلىدۇ.

(15) ئاق لەيلى چۆپىنى ياكى تۇرۇقنى سوقۇپ سىركىگە ئارىلاشتۇرۇپ ھەر كۈنى كەچتە يۈزگە چېپىلىدۇ.

ئەگەر يۇقىرىقى نۇسخىلار ئۇنۇم بەرمىسە تۆۋەندىكى مۇرەككەپ نۇسخىلار تۈزاق مۇددەت ئىشلىتىلىدۇ.

(1) توغرىغا، قارىمۇچ، قوغۇن تۇرۇقى، زاغۇن تۇرۇقى، چوڭ ماش (تەرمىس)، تۇرۇپ ئۇرۇقى، كۆندۈش، قوۋزاقدارچىن، قۇسته، ھەيۋل مۆھلەب، ئاچچىق بادام مېغىزى، ھەيۋەبلسان، گۈل سۈسەن (ئىرسا) يىلتىزى ۋە قىچا ھەممىسىدىن تەڭ مىقداردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ئەنجۈر يوپۇرمىقىنىڭ سۈيى بىلەن مەلھەم قىلىپ كەچتە يۈزگە چېپىلىدۇ.

(2) تاتلىق بادام مېغىزى، گۈل سۈسەن (ئىرسا)، تۇخۇمەك، قىچا، ئانارگۈلى، قىزىلگۈل ھەر بىرىدىن 15 گرام، قوغۇن تۇرۇقى مېغىزى، كۈنجۈت، تۇرۇپ تۇرۇقى، قىزىل ماش ھەر بىرىدىن 12 گرامدىن، زەچۆە (ياكى مامىرانچىنى) 6 گرام، قارىمۇچ، قەلەمپۇر ھەر بىرىدىن 4 گرام، نوقۇت، كەتىرا، گۈرۈچ تۇنى، بۇغداي كېپىكى، ئارپا تۇنى ھەر بىرىدىن 4 گرام، كۈندۈش 3 گرام، يېڭى قايماق (ياكى ئايالار سۈتى) 150 گرام، 8 دانە تۇخۇم ئېقى، ھۆل ئەنجۈر شىرنىسى (ئەنجۈر قېقى شىرنىسى بولسىمۇ بولىدۇ) 15 مىللىلىتر، دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ، قېلىن ئەلگەكتىن تۇتكۈزۈلگەن تالقاننى سۈت، قايماق، تۇخۇم ئېقى ۋە ئەنجۈر شىرنىسىگە ئارىلاشتۇرۇپ يېرىم سۇيۇق مەلھەم تەييارلاپ، كەچتە يۈزنى سوپۇنلاپ يۇيۇپ لۆڭگە بىلەن سۈرتكەندىن كېيىن ئاۋۇال لىمون (جۈيزە) سۈيىنى يۈزگە سۈرتۈپ، بىر سائەتتىن كېيىن مەلھەم سۈرتۈلىدۇ.

يۇقىرىقى دورىلارنىڭ مەيلى قايسى بىرى ئىشلىتىلسۇن ئاۋۇال مۇنچىدا يۇيۇنۇپ ياكى ئىسسىق سۇ بىلەن يۈزنى سوپۇنلاپ پاكىز يۇيۇپ يۈزنى سۈرتۈپ قۇرۇتقاندىن كېيىن يۈزگە چېپىلىدۇ. ئەتىسى ئەتىگەن يۈزنى يۇيۇپ دورا يۇقى چىقىرىۋېتىلىدۇ.

مەڭ

سەۋەبى

مەڭنىڭ سەۋەبى ئىنىق ئەمەس. بىراق غەيرىي تەبئىي قان بىلەن كۆيگەن سەۋدانىڭ تېرىدە چۆكمە ھاسىل قىلىشى بىلەن مۇناسىۋەتلى بولۇشى مۇمكىن. خېلى كۆپ قىسمى تۇغما خاراكتېرلىك بولۇپ تۇدۇم بىلەن مۇناسىۋەتلىك.

ئالامتى

مەڭ تېرىنىڭ ھەممە قىسمىدا پەيدا بولىدۇ ۋە چوڭ-كىچىكلىكى ھەر خىل بولىدۇ. بىراق يۈز قىسمىدا كۆپرەك تۇچرايدۇ. يۈزدىكى تۇشۇشاق يەككە مەڭ ھۆسنىگە زىننەت بېرىش رولىنى ئوينىسىمۇ لېكىن دائىرىسى كەڭ ۋە سانى كۆپ مەڭلەر ھۆسنىنى بۇزۇش رولىنى ئوينايدۇ. مەڭنىڭ تۇشۇشاقلىرى تېرىق ياكى ئاق قوناق دانىسى چوڭلۇقىدا بولىدۇ.

چوڭلىرى نوقۇتتىن چوڭ ھەتتا ياپىلاق يېيىلماسسمان بولۇشمۇ مۇمكىن. تۇششاقلىرىنىڭ رەڭگى كۆپىنچە قارامتۇل بولىدۇ. چوڭلىرىنىڭ رەڭگى قارامتۇل قىزغۇچ ياكى سۆسۈن قىزغۇچ كېلىدۇ. ئازراقلا زەخمىلەنسە كۆپ قان چىقىدۇ. كۆپ ھاللاردا چوڭ-كىچىكلىكى ئۆمۈر بويى بىر خىل ھالەتتە بولىدۇ ياكى بىلىنەر-بىلىنمەس چوڭىيىشى مۇمكىن. بىراق قىسمەن بىمارلاردىكى مەڭ تەدرىجىي چوڭىيىدۇ ياكى مەلۇم ياشقا بارغاندا توساتتىن چوڭىيىپ كېتىدۇ. بۇ يەنە يامان سۈپەتلىك تۇسمىگە تۇزگىرىپ كېتىشمۇ مۇمكىن. كۆپ ھاللاردا تېرىدىن كۆتۈرۈلۈپ تۇرىدۇ ۋە ساق تېرىدىن چېگرىسى ئېنىق بولىدۇ. ئادەتتە ئاغرىش ۋە قىچىشىش ياكى كېپەكلىشىش قاتارلىق ئالامەتلەر بولمايدۇ.

داۋاسى

تۈغما مەڭلەرنى داۋالىغىلى بولمايدۇ ۋە داۋالاشنىڭ ھاجىتى يوق. ئەگەر سانى كۆپ دائىرىسى كەڭ بولسا، دائىرىسى كىچىكىيۋاتقان، زەخمىلىنىشتىن قاناش پەيدا بولغان بولسا داۋالاشقا توغرا كېلىدۇ.

داۋالاشتا ئالدى بىلەن غەيرىي تەبىئىي خام خىلتلارنى جۇملىدىن سەۋدانى پىشۇرغۇچى مۇنزىج بىلەن بەدەننى تازىلىغۇچى مۇسھىل بېرىپ مىجەزدىكى نورمالسىزلىقنى تۈزەتكەندىن كېيىن مەڭنى كۆيدۈرۈپ چۈشۈرۈش مەقسىتىدە زەرنىخ بىلەن گۈڭگۇرتنى سىركە بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ مەڭ بار ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

تېرە كۆكىرىش

بۇ خىل كېسەللىك بەدەننىڭ ئورۇلۇش، سوقۇلۇش ياكى يېقىلىش قاتارلىق زەخمىلىنىشلەر تۈپەيلىدىن پەيدا بولۇشتىن سىرت، ھېچقانداق سەۋەبسىزلا تېرە كۆكىرىپ قالىدىغان ئەھۋاللارمۇ كۆرۈلىدۇ.

سەۋەبى

ھەر خىل زەخمىلىنىشتىن تېرە پۈتۈنلۈكى بۇزۇلمىسىمۇ لېكىن تېرە ۋە تېرە

ئاستدىكى قان تومۇرلار زەخمىلىنىپ قان تومۇردىكى قان سۇيۇقلۇقى تېرە قەۋتى بىلەن تېرە ئاستىدا يىغىلىۋېلىشتىن پەيدا بولىدۇ. سەۋەبسىزلا تېرە كۆكىرىش غەيرىي تەبىئي قان غالىب كېلىپ تېرە ۋە تېرە ئاستىدىكى ئۆششاق تومۇرلارغا قويۇلىدىغان قان مىقدارى كۆپەيگەندە ئۆششاق تومۇرلار يېرىلىشتىن چىققان قان ياكى غەيرىي تەبىئي قان خىلىتىنىك تېرە ۋە تېرە ئاستىغا يىغىلىۋېلىشتىن ياكى قان بۇزۇلۇپ قان تومۇرلارنىڭ تۇتۇش قابىلىيىتى (قۇۋۋىتى ماسكە) تۆۋەنلەشتىن ياكى ئوزۇقلىنىش ياخشى بولماسلىقتىن بەدەندىكى توت ھەزىمى بۇزۇلۇش قاتارلىق سەۋەبلەردىن پەيدا بولىدۇ.

ئالامىتى

تېرە كۆكىرىشتە تېرە پۈتۈنلۈكى بۇزۇلمايدۇ. لېكىن قان يىغىلغان دائىرىدىكى تېرە سۇس ياكى قېنىق كۆك بەزىدە سۆسۈن ئارىلاش كۆك تۇسنى ئالىدۇ. ئېغىرراقلىرىدا قارامتۇل كۆك تۇسنى ئېلىش مۇمكىن.

داۋاسى

زەخمىلىنىشتىن پەيدا بولغان تېرە كۆكىرىشتە ئاۋۋال سوغۇق كېيىن ئىسسىق ئۇتكۈزۈلىدۇ. يەسۈپلەك (بەيسەي) ياكى پالەك ياپرىقى، پىننە، زەرىنخلەردىن سوقۇپ سىركىگە ئارىلاشتۇرۇپ مەلھەم تەييارلاپ سىرتىدىن سۈرتۈپ بېرىلسە بىر نەچچە كۈن ئىچىدە تېرىدىكى كۆك تارقاپ كېتىدۇ. ياكى شاھى بەللۇت، موزا ۋە ئاقاقىيا قاتارلىق قورۇغۇچى دورىلاردىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ سوقۇپ، يۇمشاق تالقانلاپ، سۇ ئارىلاشتۇرۇپ، سۇيۇق ئۇماچ ھالىتىگە كەلتۈرۈپ كۆكەرگەن ئورۇنغا چېپىپ بېسىپ تېڭىلسىمۇ ئوبدان ئۇنۇم بېرىدۇ. ئەگەر تېرىدە سەۋەبسىز كۆكىرىش پەيدا بولغان بولسا ئالدى بىلەن بىمارنىڭ مىجەزىنى تۆۋەتكەندىن كېيىن (ماددىنى پىشۇرۇپ بەدەننى تازىلاپ بولغاندىن كېيىن) قاننى پاكلاشتۇرۇپ قاننى قويۇلدۇرىدىغان ھەم قاننى جانلاندۇرۇپ تومۇرنى چىڭىتىدىغان شۇنداقلا بەدەننى كۈچلەندۈرۈپ قاننى توختىتىدىغان قابىز دورىلار بېرىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ئەھۋالغا قاراپ مەتبۇنى تۆستىخۇددۇس، مەتبۇخى شاھتەررە، مەتبۇخ (ياكى شەربىتى) ئەنجبار (ئەنجبار يىلتىزى پوستى 40 گرام، سىماق 20 گرام، قۇرۇق كەشنىزە ئۇرۇقى 10 گرام، شەربىتى ئەنجبار 50 مىللىلىتر، سۇ 500 مىللىلىتر. يۇقىرىقى قۇرۇق دورىلارنى چالا سوقۇپ 500 مىللىلىتر سۇغا سېلىپ پەس ئوتتا 2/3

قسمی قالغىچه قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈۋېلىنغان سۈيىكگە ئەنجبار شەربىتىنى ئارىلاشتۇرۇپ 3 كە بۆلۈپ بىر كۈندە ئىچىلىدۇ. بۇ نۇسخا ساقايغىچە ئىشلىتىلىدۇ) شەربىتى بادرەنجى بۇيا، شەربىتى ئەبرىشىم، شەربىتى دىنار، شەربىتى ھەببىلئاس، شەربىتى رۇممان، شەربىتى خەشخەش، ھەببە مۇقىل II، ھەببە كەھربا قاتارلىق مۇرەككەپ نۇسخىلارنىڭ بىر ياكى بىر نەچچە خىلى ئىچىش ئۈچۈن ساقايغۇچە بېرىلىدۇ.

تېرە رەڭگىنىڭ ئۆزگىرىشى

تېرە رەڭگىنىڭ ئەسلىدىكى تەبىئىي ھالىتىدىن ئۆزگىرىپ كېتىشى تېرە رەڭگىنىڭ ئۆزگىرىشى دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

تېرە رەڭگىنىڭ ئۆزگىرىپ كېتىش سەۋەبى مۇرەككەپ، ئۇلارنى ئىخچاملىغاندا تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت بولۇشى مۇمكىن.

(1) بەدەنىدە كېرەكسىز ماددىلار كۆپىنىپ تېرە ئارقىلىق سىرتقا چىقىرىلىش جەريانىدا بىر قىسمى تېرىدە ئۆرۈپ قېلىشتىن تېرىنىڭ رەڭگى ئۆزگىرىدۇ.

(2) بەدەندىكى خىلىتلارنىڭ بىرەرسىنىڭ غالىب كېلىشىدىنمۇ تېرە رەڭگى ئۆزگىرىدۇ. مەسىلەن، قان خىلتى غالىب كەلگەندە تېرىنىڭ رەڭگى قىزىرىدۇ. قان كېمەيگەندە تېرىنىڭ رەڭگى تاتىراڭغۇ تۇسنى ئالىدۇ. سەپرا خىلتى غالىب كەلگەندە تېرە رەڭگى سارغىيىدۇ. بەلغەم خىلتى غالىب كەلگەندە تېرە رەڭگى ئاقۇشقا مايىل كېلىدۇ. سەۋدا خىلتى غالىب كەلگەندە تېرە رەڭگى قارامتۇل تۇسنى ئالىدۇ.

(3) كۈن نۇرى بىلەن كۆيگەندە ياكى ساپ ھاۋا (ھاۋايى نەسىمى) يېتىشمىگەندىمۇ تېرە رەڭگى ئۆزگىرىدۇ.

(4) جۇۋننە ۋە زىرە قاتارلىق تېرە رەڭگىنى ئۆزگەرتىدىغان دورىلارنى ئۇزۇن ۋاقىت ئىستېمال قىلغاندىمۇ تېرىنىڭ رەڭگى ئۆزگىرىدۇ.

(5) ئۇزۇن مۇددەت كېسەل تارتىپ ئورۇقلاپ كەتكەنلەرنىڭ تېرىسى قارىداپ كېتىدۇ.

داۋاسى

بـه ده نـدنـكى كېره‌كسـز ماددىلار كۆپـيـپ كېتـشـتـن تېره رەڭگى ئۆزگه‌رگۈچـلـه‌ر بولسا مـسجه‌زنى تەڭشـىگه‌ندىن كېين سه‌پكۈن كېسلىگه قارىتا داۋالاش ئېلىپ بېرىلىدۇ. ئەگەر تېرىنىڭ رەڭگى خىلىتلار غالىبلىغىدىن ئۆزگه‌رگه‌ن بولسا غالىب كه‌لگه‌ن شۇ خىلىتلارنى به‌ده‌ندىن تازىلاش بىله‌ن خىلىتلار غالىبلىقىدىن پەيدا بولغان كېسه‌للىكه قارىتا چاره قىلىنىدۇ. ئەگەر تېرىنىڭ رەڭگى كۈن نۇرىدا كۆيۈشتىن پەيدا بولغان بولسا داۋالاش هاجه‌تسىز. چۈنكى مه‌لۇم مه‌زگىلدىن كېيىن تېره رەڭگى ئه‌سلىگه كېلىدۇ. ئەگەر كۈن نۇرىدىن كۆيۈش ئېغىرراق بولسا ماش ئۇنى، تۇخۇم ئېقى، ئاچچىق بادام شاكىلى تالقىنى بىله‌ن نىشاستىله‌ردىن مۇڭاپىق مىقداردا ئېلىپ سۈت ياكى يەر مه‌دىكى سۈيى بىله‌ن ئارىلاشتۇرۇپ تېرىگه سۈرتۈپ بېرىلىدۇ. تېره رەڭگىنىڭ ئۆزگىرىشى مه‌لۇم دورىنى ئۆزۈن مه‌زگىل ئىستېمال قىلىشتىن پەيدا بولغان بولسا، ئىستېمال قىلغۇچىقان دورا ـ ده‌رمه‌كله‌ر توختىتىلسا تېره رەڭگى ئاستا ـ ئاستا ئه‌سلىگه كېلىدۇ. ئەگەر تېره رەڭگى ئۆزاق مۇددەت كېسه‌ل تارتىپ ئورۇقلاش سه‌ۋه‌بىدىن بولغان بولسا مۇنداقلارغا قۇۋۇه‌تلىك لېكىن ئاسان هه‌زىم بولىدىغان تاتامىلار بىله‌ن بېقىشتىن سىرت ئىسسىتمىغا بېرىلىدىغان دورىلاردىن ماغۇل له‌همى قاتارلىق تەبىئىتى مۆتىدىل ياكى هۆل ئىسسىققا مايىل قۇۋۇه‌تله‌ندۈرگۈچى دورىلار بىله‌ن چالا پىشۇرۇلغان تۇخۇمغا شېكه‌ر ۋه سۈت ئارىلاشتۇرۇپ بېرىلسه، بىمار ماغدۇرىغا كېلىپ سه‌مرىشكه ئەگىشىپ تېره رەڭگى ئۆز هالىتىگه كېلىدۇ.

تېره رەڭگىنىڭ ئۆزگىرىشى قايسى سه‌ۋه‌بتىن پەيدا بولۇشتىن قه‌تئىي نه‌زه‌ر يۇقىرىدىكى چارىله‌ردىن باشقا هه‌ممه بىمارغا ئىترىيفىل كه‌بر بېرىلسه ئۈنۈمى ياخشى بولىدۇ.

قىزىل تۇمشۇق

بۇ، بۇرۇن تېرىسى قىزىرىپ ئېچىشىدىغان سوزۇلما كېسه‌للىك.

سەۋەبى

سەپرا ئارىلاشقان غەيرىي تەبىئي قان خىلىتىنىڭ بۇرۇن تېرىسىدە چۆكمە ھاسىل بولۇشىدىن پەيدا بولىدۇ. غىدىقلىغۇچى تۆتكۈر پۇراقلىق ئاچچىق يېمەك-ئىچمەكلىكلەر بۇ خىل كېسەللىكنىڭ پەيدا بولۇشى بىلەن ئەدەپ كېتىشىدە مۇھىم ئامىل بولىدۇ.

ئالامىتى

ئاۋۋال بۇرۇننىڭ تۈچى، كېيىن تەدرىجي بۇرۇننىڭ ھەممە قىسمى قىزىرىدۇ. ھەتتا بۇرۇننىڭ ئەتراپىدىكى يۈز تېرىسىگىچە كېڭىيىشى مۇمكىن. قىزارغان ئورۇن كۆيگەندەك ئېچىشىپ ئاغرىيدۇ ياكى قىچىشىپ ئېچىشىدۇ. بۇرۇن تېرىسىدە تېرىق چوڭلۇقىدىكى قىزىل مودۇرلەر پەيدا بولىدۇ.

داۋاسى

يېمەك-ئىچمەكتە قىزىلمۇچ، قارىمۇچ، ئاقمۇچ، سامساق ۋە خام پىياز قاتارلىق تۆتكۈر پۇراقلىق، ئاچچىق تەملىك دورا-دەرمەكلەر، ھاراق تېپىدىكى ئىچىملىكلەر ۋە ئاچچىقسۇ قاتارلىق ئىچىملىكلەردىن قاتتىق پەرھىز قىلىدۇ. خام سەپرانى پۇشۇرغۇچى قاياناتما (مەتبۇخ) ياكى ئورتاقلىققا ئىگە پۇشۇرغۇچى قاياناتما ببرېپ ماددا پىشقاندىن كېيىن سەپرانى تازىلىغۇچى مۇسھىللاردىن مەتبۇخى ھەلىلە، مەتبۇخى تۆنناپ، مەتبۇخى خىيارشەنبەردىن بىر خىلى ببرىلىدۇ. تۆنۈكدىن كېيىن قاننىڭ زىيادە قىزىقلىقىنى پەسەيتىش مەقسىتىدە شەربىتى دىنار، شەربىتى رۇممان، ئەرەقى بىدىمشك، ئەرەقى شاھتەررە، ئەرەقى كاسنى ياكى ئەرەقى گۈلاپ قاتارلىق دورىلارنىڭ بىر، ئىككى خىلى ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭغا تۆلاپ ياكى بىرلەشتۇرۇپ قاننى تازىلىغۇچى ۋە قىچىشىپ ئېچىشىشنى پەسەيتكۈچى ئىتربېيىللەردىن ئىتربېيىل شاھتەررە، ئىتربېيىل سەغىر، ئىتربېيىل كەشنىزدىن بىر خىلى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ. سىرتىدىن قىزىلگۈل يېغى، بىنەپشە يېغى، گۈل يېغى، بادام يېغى قاتارلىق غىدىقلىمايدىغان ۋە ئىششىق ياندۇرۇپ قىچىشىپ ئېچىشىشنى پەسەيتىدىغان دورىلار ئىشلىتىلىدۇ.

تەمرە تكە كېسە للكلرى

گۈللۈك تەمرە تكە

گۈللۈك تەمرە تكە كۆپ تۈچرايدىغان، تېرىنىڭ كۆپ تەرلەيدىغان قىسمىدا پەيدا بولىدىغان، تېرە شورلىشىپ ئاقىرىپ قېچىشىدىغان سوزۈلما تېرە كېسىلى بولۇپ ئۇيغۇر تىلىدا «تەر تەمرەتكىسى» ياكى «گۈللۈك تەمرەتكە» دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

تەر ئارقىلىق بەدەن سىرتىغا چىقىرىلىدىغان غەيرىي تەبئىي قويۇق بەلغەم بىلەن ئوفۇنەتلەر (بۈزۈق ماددىلار) تېرىدە يىغىلىپ تېرىنىڭ ئوزۇقلىنىشى بىلەن ماددا ئالمىشىشى كاشىلغا تۈچراشتىن پەيدا بولىدۇ.

ئالامىتى

بۇ كېسەللىك ياش ۋە ئوتتۇرا ياشلىق كىشىلەردە كۆپرەك تۈچرايدىغان بولۇپ مەيدە، قۇرساق، بويۇن، گەدەن، تاغاق ئارىلىقى، بەل، ئەۋرەت، يېرىق ۋە يۇقىرى-تۆۋەن مۆچىلەر تېرىسىدە كۆپرەك تۈچرايدۇ. دەسلەپتە يەككە ياكى چاچما هالدا تېرناق چوڭلۇقىدا پەيدا بولۇپ كېيىن بارا-بارا يوغىناپ يۇقىرىقى دائىرىلەرگە يېيىلىدۇ. رەڭگى ئاقۇچراق بولۇپ شورلىشاڭغۇ تۇسنى ئالىدۇ. ساق تېرە بىلەن بولغان چېگرىسى ئاساسەن ئېنىق بولىدۇ. تەمرەتكە يۈزى كېپەكسلىشىپ تۆكۈلىدۇ. يازنىڭ تومۇز مەزگىلىدە تەرنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ ئەۋج ئېلىپ قىچشىدۇ. قىشن ۋە كەچ كۈز بىلەن باش ئەتىيازدا ياخشىلىنىپ قالىدۇ. ئىسسىق سۇدا لۆڭگە بىلەن سوپۇنلاپ سۈرتۈپ يۇغاندا

تەمرەتكە بار ئورۇننىڭ تېرىسى قىزىلغا مايىل تۈسنى ئالىدۇ ۋە قىچىشش يوقىلىدۇ. بىراق بىر ئىككى كۈندىن كېيىن قايتىلايدۇ.

داۋاسى

بۇ كېسەللىكنىڭ پەيدا بولۇشى خىلىتلار ۋە مىجەز تەڭپۇڭلۇقى بۇزۇلۇشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغانلىقتىن ئاۋۋال ماددىنى (بولۇپمۇ بەلغەمنى) پۇشۇرغۇچى مۇنزىج كېيىن بەدەننى تازىلىغۇچى (مۇھىمى غەيرىي تەبىئىي بەلغەم بىلەن غەيرىي تەبىئىي قاننى تازىلىغۇچى) مۇسھىل بېرىپ بەدەننى تازىلىغاندىن كېيىن ئىچىدىن ئىتربىيفىل كەبىر بىلەن ئىتربىيفىل سەغرىدىن بىر خىلى بېرىلىدۇ. ھەر كۈنى ئىسسىق سۇ بىلەن يۇيۇنۇپ سىرتىدىن تۆۋەندىكى نۇسخىلارنىڭ بىر خىلى ئىشلىتىلىدۇ.

(1) بۆرە سۇيىسسى پوستىنى يۇمشاق سوقۇپ سىركىگە ئارىلاشتۇرۇپ كۈنىگە 2-3 قېتىم كېسەللەنگەن ئورۇنغا سۈرتۈپ بېرىلىدۇ.

(2) ئاقىرقەرھا، بۆرە سۇيىسسى يىلتىزى، شاتىرەنجى ھىندى يىلتىزى ھەر بىرىدىن 5 گىرامدىن ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ سىركىگە ئارىلاشتۇرۇپ كېسەللەنگەن ئورۇنغا كۈنىگە 2-3 قېتىم سۈرتۈپ بېرىلىدۇ. بۇ نۇسخىدىكى دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ تەڭ باراۋەر ياكى ئىككى ھەسسە ھەسەلگە ئارىلاشتۇرۇپ مەجۇن تەييارلاپ كۈنىگە ئىككى قېتىم، ھەر قېتىمدا 6-4 گىرامدىن يېيىشكە بېرىلسىمۇ بولىدۇ.

سىرتىدىن دورا سۈرتۈشتىن ئىلگىرى بەدەننى پاكىز سوپۇنلاپ يۇيۇپ سۈرتۈپ قۇرۇتقاندىن كېيىن ئاندىن دورا سۈرتۈلىدۇ. دورا سۈرتۈش بىلەن ئاپتاپقا قاقلىنىش بىرلەشتۈرۈلسە ئۈنۈمى ياخشى بولىدۇ. داۋالاش ئۇنۇم بەرگەندىن كېيىن تېرە پاكىز تۈتۈلسا كېسەللىك قايتىلمايدۇ.

ھۆل تەمرەتكە

تېرىدە ئۇششاق بۆرتمە (ئەسۆە) كۆتۈرۈلۈشى ئاساسىدا تېرە زەخمىلىنىپ ۋە قىچىشىپ تاتىلىغاندا سېرىق سۇ چىقىدىغان سوزۇلما تېرە ۋەرىمى (يالۇغى) ھۆل (سۇلۇق) تەمرەتكە دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

چىقىرىش ئەزالىرى ئارقىلىق بەدەن سىرتىغا چىقىپ كېتىشكە تېگىشلىك بۇزۇق ماددىلار بىلەن خام خىلتىلار (كۆپىنچە بەلغىمى شور بىلەن خام سەپرا) تېرىنىڭ مەلۇم قىسمىغا يىغىلىۋېلىپ تېرىدىكى قۇۋۇقە تلەر خىزمىتى قالايمىقانلىشىشتىن پەيدا بولىدۇ.

ئالامىتى

تەمرەتكە كۆپىنچە تۈت مۇچە تۈنىكىدىن قالسا يىرىنى، ئەۋرەت قاتارلىق ئورۇنلاردا كۆپرەك پەيدا بولىدىغان بولۇپ كۆپ هاللاردا جۈپ (سىممېترىك) بولىدۇ.

تەمرەتكە كېسەللىك جەريانى بىلەن ئېغىر-يېنىكلىك دەرىجىسىگە قاراپ سۈلۈق تەمرەتكە (قۇبائى رەتىپ)، قۇرۇق تەمرەتكە (قۇبائى يابىس) يامان سۈپەتلىك (يۇقۇملىنىپ يىرىڭلايدىغان تىپى) تەمرەتكە (قۇبائى خەبىسى) دەپ ئاتىلىدۇ. بەزى ئالىملار چاۋاش كېسەللىكىنىمۇ تەمرەتكە دائىرىسىگە كىرگۈزىدۇ.

كېسەللىك ئۈتكۈر قوزغالغاندا كېسەللەنگەن تېرىدە قىچىشىدىغان تېرىق چوڭلۇقىدىكى قىزغۇچ تۈششاق مودۇرلەر (ئەسۈبلەر) پەيدا بولۇپ تېزلا تەرەققىي قىلىپ تۈششاق سۈلۈق قاپارتچۇقىغا ئايلىنىدۇ. قاپارتچۇق قېپى تاتلاش قاتارلىق سەۋەبلەردىن بۇزۇلسا سارغۇچ زەردابى چىقىرىدۇ ۋە قاپارتچۇق تېرە يۈزى زىددىلەنگەن تۇسنى ئېلىپ تۈزۈن تۈتەمىيلا قاقاچقا تۈزگىرىدۇ. قاپارتچۇق مودۇرلىرى تۈزئارا قوشۇلۇپ ئەتراپىغا قاراپ كېڭىيىدۇ. شۇڭلاشقا ئاۋۋال كېسەللىك يۈز بەرگەن ئورۇننىڭ ئەتراپىدا يېڭىدىن تۈششاق مودۇرلەر بىلەن پۈۋەكچىلەر پەيدا بولۇپ شۇ دائىرىدىكى تېرە ئىششىيىدۇ ۋە قىچىشىدۇ. قىچىشىش دەرىجىسى كېسەللىكنىڭ ئېغىر-يېنىكلىك دەرىجىسى، كېسەللىك پەيدا بولغان ئورۇن ۋە بىمارنىڭ تاقەتچانلىقى قاتارلىقلار بىلەن مۇناسىۋەتلىك. قىچىشىش ئېغىر بولغاندا بىمارنىڭ خىزمەت، تۇرمۇش ۋە ئارام ئېلىش بىلەن تۇخلىشىغا تەسىر يېتىدۇ. مۇشۇ خىل پەيتتە ئاسانلا يۇقۇملىنىپ ئىششىش، ئاغرىش، قىچىشىش ئېغىرلىشىدۇ ۋە يىرىڭلايدۇ. يۇقۇملىنىش ئېغىرراق بولغانلاردا مۇناسىپ بەزلەر ئىششىش بىلەن بىرگە قىزىزىش قاتارلىق ئالامەتلەر كۆرۈلىدۇ. كۈنلەرنىڭ تۇتۇشى بىلەن تېرە قىزىرىپ ئىششىش ۋە سۇ

ئېقىش يېنىكلەشسىمۇ لېكىن تۇششاق مودۇرلەر بىلەن قاپارتمىلار ساقلىنىدۇ ۋە تېرە يۇزى زىددىلىنىدۇ. ھەمدە قاقاچ پەيدا بولۇپ كېپەكلىشىدۇ ۋە تېرە قېلىنلىشىدۇ. قىچىشىش ئېغىر بولىدۇ. قسمەن بىمارلاردا بىر قانچە ھەپتىلەردىن كېيىن تۇزلۇكىدىن ساقىيىپ كېتىدۇ ياكى سوزۇلما ھۆل ياكى قۇرۇق تەمرەتكىگە تۇزگىرىدۇ. بىراق تۇتكۇر قوزغىلىش تەكرارلىنىپ تۇرىدۇ.

ئەگەر كېسەللىكنىڭ يۇقرىقى باسقۇچىدا مۇڭاپىق داۋالىمىسا كېسەللىك يۇز بەرگەن ئورۇندىكى تېرە قېلىنلىشىپ يۇزى يىرىكلىشىپ رەڭگى قېنىقلىشىدۇ. قىچىشىش ئېغىرلىشىدۇ. قاشىلىغاندا سارغۇچ سۇ بىلەن قان ۋە قاسراقلار چىقىدۇ. بۇ تېپتا قىچىشىش تۇتقاقلىق كۈچەيىدۇ. ئىسسىقتا دۇچ كەلگەندە قىچىشىش كۈچەيدۇ ھەتتا بىمار قىچىشىشتىن ئويغىنىپ كېتىدۇ.

داۋاسى

ئالدى بىلەن تۇزلۇق تاماق، قىزىلمۇچ، ھاراق قاتارلىق تۇتكۇر تەملىك يېمەك-ئىچمەكلىكلەرنى ئىستېمال قىلىشتىن چەكلەپ تاماقتىن پەرھىز تۇتۇلىدۇ ۋە شۇ خىلىتىنىڭ ياكى ھەممە خىلىتلازغا ئورتاقلىققا ئىگە بولغان ماددا پۇشۇرغۇچى، بەدەننى تازىلىغۇچى دورا بېرىپ مىجەز تەڭشىلىدۇ (ئاق كېسەلنىڭ داۋاسىغا قارالسۇن) ياكى ھۆل تەمرەتكە باسقۇچىدا تۇرۇقىدىن ئاجرىتىلغان ۋاسالغۇ 11 دانە، چالا سوقۇلغان ئارپا بەدىيان 55 گرام (ئەگەر رۇم بەدىيان سېلىنسا تېخمۇ ياخشى) ئاقلاپ چالا سوقۇلغان چۆچۈك بۇيا يىلتىزى 7.5 گرام، زىرا ۋەندە 5.5 گرام، پىرسىياۋشان 14 گرام، پىشقان ئەنجۈر 5 دانە، قىزىلگۈلدىن 8.5 گرام ئېلىپ يېرىم لىتر سۇغا ئارىلاشتۇرۇرۇپ پەس ئوتتا 1/3 قالغىچە قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈلگەن سۈيىگە 18.5 گرام ھەسەل گۈلقەنتى ئارىلاشتۇرۇپ ئوچكە بۆلۈپ بىر كۈندە ئىچىپ بولىدۇ. ئەگەر پۇشۇرماقچى بولغان ماددا خام بەلغەم بولسا يۇقرىدىكى قاينىتىمغا 20 مىللىلىتر سىركەنجۈبىل قوشۇپ ئوچكە بۆلۈپ ئىچىدۇ.

ئەگەر قۇرۇق تەمرەتكە (قۇبائى يابېس) بولسا ماددىنى پۇشۇرۇش ئۈچۈن سەرپىستان 20 دانە، چىلان 10 دانە، گاۋزۇبان، بادىرەنجى بۇيا ھەر بىرىدىن 5.5 گرامدىن، چالا سوقۇلغان چۆچۈك بۇيا يىلتىزى 11 گرام، تۇستىخۇددۇس، پىرسىياۋشان، ئارپا بەدىيان، شاھتەررە ھەر بىرىدىن 5.5 گرام ئېلىپ دورا چىلاشقۇدەك سۇ قۇيۇپ پەس ئوتتا قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈلگەن سۈيىگە مەلۇم مىقداردا شېكەر ئارىلاشتۇرۇپ ئوچكە بۆلۈپ بىر

كۈنده ئىچىپ بولىدۇ. ماددا پىششىتىكى ئالامه تله ر كۆرۈنگه ندىن كېيىن (ئاق كېپىنه للىكىنىڭ داۋالاش چارىسىدىكى مىجه زنى تۇزه شكه قارالسۇن) تۇزۇه ندىكى تازىلىغۇچىلار (مۇسهللار) بېرىلىدۇ.

هه بىه شاهتە رره

تە ركىبى: قارا هه لىله بىله ن سىرىق هه لىله پوستى هه ر بىرىدىن 15 گرام، سه برى 21 گرام، سوقمونىيا 7.5 گرام، شاهتە رره 20 گرام يۇقىرىقى دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ تاسقاپ شاهتە رره ئە رە قى بىله ن خېمىر قىلىپ 5 — 10 دانه ناشتىدا بېرىلىدۇ ياكى خىلىتلارغا خاس ياكى بولمىسا ئورتاقلىققا ئىگه باشقا تازىلىغۇچىلاردىن بىر خىلى بېرىلسمۇ بولىدۇ.

مىجه ز تۇزۇلۇپ بولغاندىن كېيىن ئىچىش ئۈچۈن تۇۋه ندىكى دورىلار بېرىلىدۇ.

هه بىه كېپىرىت

تە ركىبى: گۈڭگۈرت (قائىده بويىچه سۇتكه تېمىتىپ مۇده بىه ر قىلىنىدۇ) 120 گرام، سىرىق هه لىله پوستى 80 گرام، بە للە پوستى، ئامىله پوستى، قارا هه لىله، شىلدىر بۇيا ئۈرۈقى، بىخىسۇس، قىزىل سه نده ل، شاهتە رره هه ر بىرىدىن 60 گرامدىن قىزىلگۈل، نىلۇفه ر گۈلى هه ر بىرى 40 گرامدىن ئىپلىپ دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ تاسقاپ شاهتە رره ئە رە قى بىله ن خېمىر قىلىپ نوقۇت چوڭلۇقىدا كومۇلاچ قىلىپ، كۈنگه بىر ۋاق 5 ـ 3 گرامدىن ئە رە قى شاهتە رره بىله ن ئىچىشكه بۇيرۇلىدۇ.

ئىتربىفىل شاهتە رره

تە ركىبى: سىرىق هه لىله پوستى، هه لىله كابىلى، قارا هه لىله، بللە پوستى، ئامىله، قىزىلگۈل، سىرىق ئوت، ئاق سه نده ل، شىلدىر بۇيا ئۈرۈقى، يۇمغاقسۇت ئۈرۈقى، قه سىپى زه ربر (بىر خىل قۇمۇچ يىلتىزى) هه ر بىرىدىن 5.5 گرام، قاپاق ئۈرۈقى مېغىزى 11 گرام، شاهتە رره 27 گرام، بادام يېغى 150 گرام، ئاق شېكه ر ئومۇمىي دورا مقدارىنىڭ 3 هه ىسسى. يۇقىرىقى دورىلارنى سوقۇپ، تاسقاپ شېكه رقىيامىغا ئارىلاشتۇرۇپ (3 هه ىسه شېكه ر ئاۋۋال قىيام قىلىنىدۇ) مه جۇن تە ييارلىنىدۇ. كۈنگه 2 قېتىم، هه ر قېتىمدا 10

گرامدىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. بۇلاردىن باشقا چۆپچىنى سەغىر، مەجلونى ئەڭلى قاتارلىق دورىلار ئەھۋالغا قاراپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. سىرتىدىن تۆۋەندىكى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ.

(1) مامىرانچىنى قاينىتىلمىسى

بۇ تەمرەتكىدە سۇ ئېقىپ، تېرە شەلۈەرلىگەن ھۆل تەمرەتكە ۋە يۇقۇملانغان ھۆل تەمرەتكىگە ئىشلىتىلىدۇ. مامىرانچىنى تالقىندىن 100 گرام ئېلىپ 500 مىللىلىتىر سۇغا سېلىپ پەس ئوتتا بېرىمى قالغىچە قاينىتىپ قېلىن ئەلگەك بىلەن سۈزۈپ، تېرىپىغا يەنە مۇڭاپىق سۇ قۇيۇپ بېرىمى قالغىچە پەس ئوتتا قاينىتىلىدۇ. مۇشۇ خىل ئۇسۇل بىلەن تېرىپى تاكى سۈزۈلگىچە ياكى ئاساسىي جەھەتتىن سۈزۈلگىچە بىرقانچە قېتىم تەكرار قاينىتىپ ھەر قېتىملىق سۈزۈپ ئېلىنغان سۈيىنى قوشۇپ پەس ئوتتا 150—100 مىللىلىتىر قالغىچە قاينىتىپ تەييارلىنىدۇ. بۇ خىل مامىرانچىنى ئېرىتمىسىنى داكىغا چىلاپ تەمرەتكە ئۇستىگە قويۇلىدۇ. داكا قۇرۇپ قالاي دېگەندە ئۇستىگە مامىرانچىنى ئېرىتمىسى تامغۇزۇپ بېرىلىدۇ. بۇ خىل ئۇسۇل كۈنىگە ئىككى ئۈچ قېتىم، ھەر قېتىمدا بىر ئىككى سائەت ئەتراپىدا داۋاملاشتۇرۇلىدۇ.

(2) سۇپۇپ ھار

بۇنىڭ تەسىرى جاراھەتلەردىكى ئوشۇق گۆشلەرنى كۆيدۈرۈش ۋە سۇلىرىنى قۇرۇتۇشتىن ئىبارەت بولۇپ ھۆل تەمرەتكە بىلەن يۇقۇملانغان تەمرەتكىگە ئىشلىتىلىدۇ.

تەركىبى: سېرىق ھەلىلە پوستى، بەللە پوستى، ئامىلە پوستى، بىخ مارجان، كۆيدۈرۈلگەن زەمچە، موزا، كۆپىكى دەريا، ئايلىشى، كۆيدۈرۈلگەن كۆك تاش، بادامنىڭ تاشقى پوستى ھەر بىرىدىن 25 گرامدىن ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن ئوتكۈزۈپ تەييارلىنىدۇ. ئەگەر قۇرۇق تەمرەتكىگە ئىشلىتىشكە توغرا كەلسە مەلۇم مىقداردىكى قوي يېغى ياكى باشقا مايلار بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ مەلھەم قىلىپ سىرتىدىن سۈرتۈلىدۇ.

(3) مامىرانچىنى مەلھىمى

تەركىبى: مامىرانچىنى تالقىندىس بىر ھەسسە، ئىككى ھەسسە ھەيۋىلمۇلۇك (ئىنەك

پتی مېيى) ئېلىپ (باشقا مايلار بولسمۇ بولىدۇ) ئىككىسىنى ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلىنىدۇ. بۇ خىل مەلھەمنى ئوتتۇرا ۋە كونىرىغان تەمرەتكىگە ئىشلىتىشكە بولىدۇ. دورا ئاستىغا چۈكۈپ قالىدىغانلىقى ئۈچۈن ئىشلەتكەن ۋاقىتتا ئارىلاشتۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

(4) شاھتەررە، ئەمەن، خەشخاش، موزا، مامىرانچىن ھەر بىرىدىن 20 — 15 گرام ئېلىپ يېرىم لىتر سۈغا سېلىپ پەس ئوتتا 1/3 قىسمى قالغىچە قاينىتىپ داكا بىلەن تىرىپىنى سۈزۈۋېلىپ، تىرىپىگە ئىككىنچى قېتىم 250 مىللىلىتر سۇ قۇيۇپ پەس ئوتتا 1/2 قىسمى قالغىچە قاينىتىپ تەمرەتكە يۈزى كۈنگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا يېرىم سائەتتىن بىر سائەتكىچە يۇيۇپ بېرىلىدۇ.

يۇقىرىقىلاردىن باشقا قۇرۇق تەمرەتكىگە مەلھەمى ئەمراز، بۇغداي يېغى، توخۇ ياكى ئۆردەك يېغى، موم يېغى ۋە گۈڭگۈرت مەلھەمى (بۇ كۆپىنچە ھۆل تەمرەتكىگە ئىشلىتىلىدۇ) بىلەن سىماب مەلھەمى قاتارلىقلارمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

نېرۋىلىق تەمرەتكە

ئۈيغۇر تىبابىتىدە نېرۋىلىق (ئەسەبلىك) تەمرەتكە قوبانىڭ بىر قىسمى دەپ قارىلىدۇ. ئەسەبلىك تەمرەتكىنىڭ سەۋەبى تېخى ئېنىق ئەمەس. بۇ كېسەللىك تېرىنىڭ مەلۇم قىسمى يېرىكلىشىپ قىچىشىش ئاساسىي ئالامەت بولىدىغان بىر خىل سوزۇلما تېرە كېسىلى بولۇپ پارىسچە «ماشارا» دەپ ئاتىلىپ ياش ۋە ئوتتۇرا ياشلىقلاردا بويۇن، گەدەن، دۈمبە، تېقىم، تۇغرا، سانىنىڭ ئىچكى تەرىپى، جەينەك، ئەۋرەت ۋە تاش خالتىسى قاتارلىق ئورۇنلاردا كۆپ ئۇچرايدۇ. رەڭگى بەزىدە قىزغۇچ ياكى سەل قېنىق مۇدۇر پەيدا بولىدۇ. مۇدۇرنىڭ يۈزى سىلىق ياكى كىپەكلىشىش تۇسىنى ئالىدۇ. كېيىن بۇ مۇدۇرلەر ئۆزئارا ئۇتۇشۇپ داچەن ياكى ئالقان چوڭلۇقىدىكى يۇمۇلاق ياكى سوقۇچاق شەكىلدىكى قاسراقلاشقان كېسەللىكنى پەيدا قىلىدۇ. كېسەللەنگەن تېرە يۈزى قۇرغاق بولۇپ تەدرىجى قېلىنلىشىدۇ ۋە ئېرىقچىسىمان سىزىقلار پەيدا بولىدۇ.

سەۋەبى

قىزىغانلىق قانغا كۆيگەن سەپرا ئارىلىششتىن پەيدا بولغان ماددا تېرىنىڭ مەلۇم

يېرىده تۈرۈپ قېلىشتىن پەيدا بولىدۇ.

ئالامتى

دەسلەپتە كېسەللەنگەن ئورۇندىكى تېرە قىچىشىدۇ ۋە قاشلاشقا ئەگىشىپ تېرىدە يىڭنە مىخ بېشى ياكى تۇنجىدىن سەل چوڭراق مودۇرلەر شەكىللىنىدۇ. قىچىشىش ئېغىر بولىدۇ ھەمدە تېرە يۈزىدىن ئېگىزرەك بولۇپ ساق تېرە بىلەن چېگرىسى ئېنىق بولىدۇ. قاشلاشتىن قاناش پەيدا بولۇشى مۇمكىن. كېسەللەنگەن ئورۇندىكى تېرە رەڭگى قېنىقلىشىدۇ.

داۋاسى

يېمەك-ئىچمەكتىن پەرھىز تۇتۇپ تۇتكۇر غىدىقلىغۇچى قىزىلمۇچ، ھاراق قاتارلىق ئاچچىق ياكى چۈچۈمەل يېمەك-ئىچمەكلىكلەرنى ۋە تۇزلۇق تاماقلار، قېنىق چاي ئىستېمال قىلىش چەكلىنىدۇ ۋە مىجەزى تۇزىتىلىدۇ. يەنى غەيرىي تەبىئي خىلىتلارنىڭ خاس ياكى ئورتاقلىقىغا ئىگە پۈشۈرغۇچسىز (مۇنزىچ) بىلەن تازىلىغۇچى (مۇسھىل) بېرىلىدۇ. بۇ خىل كېسەللىك بىلەن ئاغرىغۇچىلارنىڭ كۆپىدە تۇيقۇسىزلىق، ئەسەپ ئاجىزلىقى بىرگە كېلىدۇ. شۇڭلاشقا مېڭىنى تازىلاش مەقسىتىدە ھەبە قوقيا، ئىترىيفل سەغىر، ئىترىيفل زامانى، ئىترىيفل كەشنىر، شەربىتى ئەۋرىشىم، مەجۇنى ئازاراقى ۋە ھەبە شىپاھ قاتارلىق دورىلاردىن بىر ياكى ئىككى خىل ئىچىش تۇچۇن بېرىلىدۇ.

سىرتىدىن قۇرۇق تەمرەتكىگە ئىشلىتىلگەن دورىلاردىن قىچىشىنى پەسەيتكۈچى، تېرىنى يۇمشاتقۇچى ياكى ئارتۇق گۈشلەرنى يوقاتقۇچى دورىلاردىن مەلھىمى ئەمراز، بۇغداي يېغى، توخۇ ياكى تۇردەك يېغى، موم يېغى قاتارلىق دورىلارنىڭ بىر خىلى سۈرتۈلىدۇ. مېنرال سۇلار، دېڭىز سۇلىرىدا يۇيۇنۇشنىڭ مەنپەتى چوڭ.

تەڭگىتەمرەتكە

بۇ كېسەللىك ياش ۋە ئوتتۇرا ياشلىق كىشىلەردە كۆپ تۇچرايدىغان، بەدەن

تېرىسىنىڭ ھەممە قىسمىدا پەيدا بولىدىغان، تېرە قېلىنلىشىپ يېرىكلىشىش بىلەن قاسىراق پەيدا قىلىدىغان ۋە قىچىشىدىغان بىر خىل سوزۇلما تېرە كېسەللىكى بولۇپ تېبابىتىمىزدە قاسىراقلىق تەمرەتكە دەپ ئاتىلىدۇ.

بۇ كېسەللىك خىلىتلار بولۇپمۇ بەلغەم خىلىتى سۇپەت جەھەتتە تۈزگىرىپ شور بەلغەم كۆپىيىپ غەيرىي تەبئىي سەۋداغا تۈزگىرىپ تېرىدە چۈكمە ھاسىل قىلىشتىن پەيدا بولىدۇ. كۆپىنچە قانىنى قىزىتقۇچى يېمەكلىكلەر بىلەن غىدىقلىغۇچى ۋە يەل پەيدا قىلغۇچى يېمەكلىكلەردىن كالا گۆشى، قىزىلمۇچ، قارىمۇچ، تاماكا، تۈزلانغان ياكى سۇرلەنگەن گۆش، تۇزلانغان بېلىق، تۈزلانغان كۆكتات، تۈچكە گۆشى ۋە كارتۇشكا قاتارلىقلارنى تۈزۈن ۋاقىت كۆپ ئىستېمال قىلىش خىلىتلار بولۇپمۇ بەلغەم خىلىتىنىڭ غەيرىي تەبئىي تەكە تۈزگىرىشىنىڭ ئاساسلى بولىدۇ.

ئالامىتى

دەسلەپ كېسەللىنىدىغان تېرىدە يېڭىنمىخ ياكى كىپەك مىخ بېشى چوڭلۇقىدا قىچىشىدىغان قىزىل مۇدۇر پەيدا بولۇپ تۈزئارا قوشۇلۇپ يۇمۇلاق سوقۇچاق ھەر خىل چوڭلۇقتىكى داغسىمان مۇدۇرلەرنى ھاسىل قىلىدۇ. بۇ داغنىڭ ئەتراپىدىكى تېرە يېنىك دەرىجىدە قىزىرىدۇ. ساق تېرە بىلەن چېگرىسى ئېنىق بولىدۇ. كېسەللەنگەن ئورۇن يۇزىدە تەڭگىگە ئوخشاش ئاقۇچ قاسىراقلار پەيدا بولۇپ تىرناق بىلەن تاتلىسا قاسىراقلار ئوڭاي ئاجرىلىدۇ. ئاجرالغان قاسىراقلار ئاستىدىكى تېرىدە چېكىتسىمان قاناش تۆشۈكلىرى ھاسىل بولىدۇ. بۇ داغلار قىچىشىدۇ ۋە ئەتراپىغا قاراپ كېڭىيىدۇ ۋە سانى كۆپىيىپ چېكىتسىمان، داچەن تۆشۈكى ياكى داچەن چوڭلۇقىدا، ھەتتا تۈزئارا تۇتاشقان ياپىلاق چوڭلۇقتىكى تەمرەتكىنى پەيدا قىلىدۇ. ئەگەر قويۇق قان سەۋداغا ئارىلاشقان بولسا جاراھەتلەنگەن ئورۇندىن سۇ چىقىدۇ. تەمرەتكە بار ئورۇن تېرىدىن كۆتۈرۈلۈپ تۇرىدۇ. ئەگەر شور بەلغەم قانغا ئارىلاشقان بولسا كېسەللەنگەن ئورۇن تېرىدىن سەل چوڭقۇرراق بولىدۇ ۋە قىچىشىش قاتتىقراق بولىدۇ.

تەڭگە تەمرەتكىنىڭ كېسەللىك جەريانى كېسەللىكنىڭ داۋاملىشىۋاتقان مەزگىلى، تۇراقلىق مەزگىلى ۋە ساقىيىش مەزگىلى دېگەن ئۈچ باسقۇچقا بۆلۈنىدۇ. كېسەللىك داۋاملىشىۋاتقان مەزگىلدە تەنگە تەمرەتكە مۇدۇرلىرى بىلەن دېغىز بېرىنىڭ ئارقىدىن بىرى پەيدا بولىدىغان بولۇپ تەمرەتكە بار ئورۇندىكى تەڭگىسىمان قاسىراق قىلىنلىشىدۇ ۋە ئەتراپىدا قىزىللىق پەيدا بولىدۇ. تۇراقلىق

مەزگىل تېپىدە ئەسلىدىكى كېسەللىكتىن باشقا يېڭىدىن پەيدا بولمايدۇ ۋە قاسىراقلىشىش ئىغىر بولمايدۇ. ساقىيىش مەزگىلدىكى تېپىدە تەڭگىتەمرەتكە كېپەكلىشىش بىلەن قىزىللىق ۋە مۇدۇرلەر يوقىلىدۇ. تېرە ساق ھالىتىگە كېلىدۇ، ياكى تېرە رەڭگى قېنىقراق تۇسنى ئالىدۇ. بەزى بىمارلاردا ئەتراپىدىن مەركىزىگە قاراپ كىچىكلىمەستىن بەلكى مەركىزىدىن ئەتراپىغا قاراپ ساقىيىدىغان ئەھۋاللارمۇ تۇچرايدۇ.

تەڭگىتەمرەتكە كىلىنىكىدا ئادەتتىكى تېپى، يېرىڭلىق تېپى (بۇ قوشۇمچە يۇقۇملىنىشتىن پەيدا بولىدۇ) بوغۇم تېپى (كۆپىنچە بوغۇم دائىرىسىدىكى تېرىدە پەيدا بولىدۇ) ۋە تېرە قىزىرىش تېپى (تەڭگىتەمرەتكە بار ئورۇن قىزىرىپ تېزلا كېڭىيەر خەل چوڭلۇقتىكى ياپىلاق تۇسنى ئېلىپ تۇزۇن تۇتمەي پۈتۈن تېرىگە يامراپ تېرىنى قىزارتىدۇ) دېگەن تېپلەرگە بۆلۈنىدۇ. بىراق ئارىلىقلىرىدا ھەر خەل چوڭلۇقتىكى نورمال تېرە بولىدۇ. ھەر كۈنى كېسەللەنگەن ئورۇندىن ناھايىتى تۇرغۇنلىغان قاسىراقلار تۆكۈلىدۇ. ھەتتا كېسەللەنگەن تېرە ياپىلاق شەكىلدە ئاجرىلىشى مۇمكىن. بۇ خەل تېپىدە بىماردا قىزىش، توڭلاپ تىترەش، باش ئاغرىش ۋە پۈتۈن بەدەن يېقىمسىزلىنىش ۋە ئالاقىدار بەزلەر ئىششىش قاتارلىق ئالامەتلەر كۆرۈلىدۇ. بەزى بىمارلاردا كېسەللىكنىڭ تۇنجى خەل تېپى ئارىلاش كېلىش مۇمكىن.

داۋاسى

تاماقتىن پەرھىز تۇتۇشقا بۇيرۇلىدۇ. مىجەز تەڭشىلىدۇ. يەنى بۇزۇلغان مىجەز قايسى خىلىت تېپىگە مەنسۇپ بولسا شۇ خىلىت تېپىگە ئالاقىدار پۇشۇرغۇچى (مۇنزىچ) دورىلار بىلەن تازىلىغۇچى ياكى سۈرگۈچى (مۇسھىل) دورىلار بېرىلىدۇ. ياكى قۇرۇق تەمرەتكىگە قارىتا بېرىلىدىغان پۇشۇرغۇچىلار بېرىلىدۇ (شۇ قىسمىغا قارالسۇن). ئەگەر مىجەزى غەيرىي تەبىئىي مۇرەككەپ مىجەز بولسا ئورتاقلىققا ئىگە پۇشۇرغۇچى دورىلار بىلەن تازىلىغۇچى (سۈرگۈچى) دورىلار بېرىلىدۇ. مىجەز تەڭشەش جەريانىدا قىچىشىشنى توختاتقۇچى دورىلارنى ئىشلىتىشكە بولىدۇ. مىجەز تەڭشىلىپ بولغاندىن كېيىن ئىچىدىن ئىچىشكە ئىتىرىيفىل شاھتەررە، ئىتىرىيفىل سەغىر، ئايارەج پەيقىرا قاتارلىق قانىنى تازىلاپ مېڭىنى قۇۋۇتلەيدىغان ۋە تىنچلاندۇرۇپ قىچىشىشنى پەسەيتىدىغان دورىلار بىلەن يالۇغ (ۋەرەمنى) ياندۇرغۇچى چۈپچىن كەبىر قاتارلىق دورىلار بېرىلىدۇ.

سىرتىدىن دورا ئىشلىتىشتە كېسەللىكنىڭ دەسلەپكى بىلەن تەرەققىي قىلىۋاتقان

دەۋرىدە رەۋغىنى كېبىرىت قاتارلىق تەسىرى بوشراق دورا ئىشلىتىلىدۇ. كېسەللەنگەن ئورۇن قىزارغاندا ۋە تەرەققىياتى توختاش دەۋرىدە رەۋغىنى سىمابقا ئوخشاش تەسىرى كۈچلۈك ـرەك دورا ئىشلىتىلىدۇ. سىماب قاتارلىق دورىلارنى ئىشلىتىشتە ئېهتىياتجان بولۇش كېرەك.

سىرتىدىن دورا سۈرتۈشتىن ئىلگىرى كېسەللەنگەن ئورۇننى ئىسسىق سۇ بىلەن پاكىز يۇيۇپ، قاسراقلارنى يۇمشىتىپ ياكى چۈشۈرۈپ ئاندىن دورا سۈرتۈش كېرەك. ئەگەر قىچىشىش ئېغىرراق بولسا ئاۋۋال ئىسسىق سۇ بىلەن يۇيۇپ قاسراقلارنى يۇمشاتقاندىن كېيىن شاھتەررە، ئەمەن، خەشخاش ھەر بىرىدىن 20 — 15 گرامدىن، موزا 10 گرام، مامىرانچىندىن 15 گرام ئېلىپ چالا سوقۇپ 500 مىللىلىتر سۇ قۇيۇپ پەس ئوتتا يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈۋېلىنغان سۈيى بىلەن ئىسسىق ھالەتتە يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن يۇقىرىدىكى مەلھەم دورىنىڭ بىر خىلى ياكى ھەر ئىككى خىل مەلھەمنىڭ تەڭ مىقدارىدىكى ئارىلاشمىسى سۈرتۈلىدۇ. ياز كۈنلىرى ئاپتاپقا قاقلىتىپ دورا سۈرتۈلسە ياكى دورا سۈرتۈپ يېرىم سائەتتىن 40 مىنۇتقىچە ئاپتاپقا قاقلانسا ئۈنۈمى ياخشى بولىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا يۇقىرىدىكى داۋالاشقا ئارشاڭدا يۇيۇندۇرۇپ داۋالاش بىرلەشتۈرۈلسىمۇ بولىدۇ.

باش تەمرەتكىسى

بۇ باللاردا كۆپ ئۇچرايدىغان سوزۇلما تېرە كېسىلى بولۇپ خەلق تىلىدا «تاز» دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

بۇزۇلغان بەلغەم خىلتى قانغا ئارىلىشىپ غەيرىي قويۇق خىلىت پەيدا بولۇپ باش تېرىسىدە ئولتۇرۇشۇپ پەيدا بولىدۇ.

ئالامتى

باش تەمرەتكىسى باشنىڭ ھۆل تەمرەتكىسى (سۈزمىسى) ۋە باشنىڭ قۇرۇق

تەمرەتكسى (سۆئفە يابس) دەپ ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ.

باشنىڭ ھۆل تەمرەتكسى

بۇنىڭ سېرىق تەمرەتكە، تاز ياكى سېرىق قۇماقلىق تاز دەپمۇ ئاتىلىپ دەسلەپتە باشتا تۈششاق مۇدۇر ياكى يېرىكلىق مۇنەكلەر پەيدا بولۇپ سېرىق ياكى كۇل رەڭ قاقاچ پەيدا بولىدۇ ۋە بارغانسېرى ئەتراپقا كېڭىيىپ قېلىنلىشىدۇ. تېرىق ياكى سېرىق ماش چوڭلۇقىدىكى سېرىق تەمرەتكە قاقاچنى ھاسىل قىلىدۇ ۋە قىچىشىدۇ. تاتلاپ قاقاچ سويۇلغاندا چاشقان سۈيدۈكىنىڭ پۇرىقىغا ئوخشاش پۇراقلىق سېسىق سارغۇچ سۇ چىقىدۇ. قاقاچ قاتتىق، قۇرۇق ۋە چۈرۈك بولۇپ باش تېرىسىگە چىڭ چاپلاشقانلىقتىن ئاسانلىقچە ئاجراتقىلى بولمايدۇ. قاقاچ ئاجرىتىلغاندىن كېيىن ئاستىدىكى زەخمىلەنگەن تېرە قىزىرىپ سولىشىش تۇسىنى ئالىدۇ. كېيىن ئاستا-ئاستا تۈزۈلۈپ كەيمە تازلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. باش تەمرەتكىسىنىڭ بۇ خىل تېپىدە ئاسانلا يېرىكلاش پەيدا بولىدۇ. باش تەمرەتكىسى ياشنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ ساقايسىمۇ لېكىن ئېغىرراقلىرىدا تۈك چىقماي تاقىر باش بولۇپ قالىدۇ. تاز كېسىلى يۇقىدۇ.

باشنىڭ قۇرۇق تەمرەتكسى

بۇ قۇرۇق تاز (سۆئفە يابس) ياكى ئاق تەمرەتكە دەپمۇ ئاتىلىپ، ئوغۇل بالىلاردا كۆپرەك تۇچرايدۇ. دەسلەپتە تۈششاق مۇدۇرلەر پەيدا بولۇپ مۇدۇرلەرنىڭ تۈزۈلۈشىدىن ھەر خىل چوڭ-كىچىكلىكتىكى ياپىلاق تەمرەتكىگە ئايلىنىدۇ. جاراھەتلەنگەن ئورۇن قىچىشىدۇ. قاشلىغاندا تۈششاق ئاقۇچ كېپەكلەر تۆكۈلىدۇ. كۈننىڭ تۇتۇشى بىلەن ئاستا-ئاستا ئەتراپقا كېڭىيىدۇ. كېسەللىك پەيدا بولغان ئورۇن قۇرۇق بولۇپ چاچلار شالاڭلىشىدۇ ۋە چاچلار تۆكۈلۈپ ئۇشتۇلىدۇ. چاچنىڭ رەڭگى خۇنۇكلىشىدۇ. بىر قىسىم بىمارلاردا كېسەللىك باشنىڭ مەلۇم دائىرىسى بىلەن چەكلىنىدۇ. ئۇسمۇرلۇك مەزگىلدىن باشلاپ ئۈزلۈكسىز ساقىيىشقا باشلايدۇ ۋە تاتۇق قالمايدۇ. شۇڭا ساقايغاندىن كېيىن چاچلار تولۇق چىقمايدۇ. بۇ كېسەللىك يۇقىدۇ. تاز ۋە باش تەمرەتكىسىنى يۇقتۇرۇشدا سەتراج چوڭ رول ئوينايدۇ.

داۋاسى

غـدىقـلـىغۇچى يېمەك-ئىچمەكلىكتىن پەرھىز قىلىندۇ. مىجەز تەڭشىلىدۇ. (شۇ خـىل غەيرىي تەبىئـي خـىلـىتـىنى پۈشۈرغۇچى مۇنزىچ بىلەن تازىلىغۇچى مۇسھىل بېرىلىدۇ.) بۇنىڭ ئۈچۈن بۇزۇق قان بىلەن كېرەكسىز ماددىلارنى تازىلاش ئۈچۈن مەتبۇخ ھەلىلە بېرىلىدۇ.

تەركىبى بىلەن تەييارلىنىشى: سېرىق ھەلىلە پوستى 37 گرام، تەمرى ھىندى 74 گرام، ئەينۈلا 30 دانە، سەرپىستان، بىنەپشە، سېرىق يۆگەي ئۈرۈقى، كاسىن ئۈرۈقى ھەر بىرىدىن 18 گرام، پونۇس 94 گرام، تەرەنجۈبىل 74 گرام.

پونۇس بىلەن تەرەنجۈبىلدىن باشقا دورىلارنى چالا سوقۇپ بىر كېچە بىر لىتر سۇغا چىلاپ، ئەتىسى پەس ئوتتا يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈلگەن سۈيىگە پونۇس بىلەن تەرەنجۈبىلنىڭ ئېرىتىلگەن سۈيىنى قوشۇپ ئازراق قاينىتىلىدۇ. بۇ قاينىتمىنى كۈنىگە ئىككى قېتىم، ھەر قېتىمدا 150 — 50 مىللىلىترغىچە ئىچىشكە بېرىلىدۇ. مىجەز تەڭشەلگەندىن كېيىن ئىچىش ئۈچۈن ھەبە كېپىرىت بېرىلىدۇ. سىرتىدىن دورا ئىشلىتىشتىن ئىلگىرى چاچنى پاكىز چۈشۈرۈپ، سوپۇنلاپ يۇيۇپ قاقاچ بىلەن كېپەكلەرنى تازىلىغاندىن كېيىن تۆۋەندىكى دورىلارنىڭ بىر خىلى سۈرتۈلىدۇ.

تىلايى سۈتىفە

تەركىبى بىلەن تەييارلىنىشى: ئامىلە، كۆكتاش، قارىمۇچ، خەشخاش شاكىلى، موردا سەك (مەدەستان) ھەر بىرىدىن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ، موردا سەڭدىن باشقا دورىلارنى ئايرىم-ئايرىم كۆيدۈرۈپ كۈلىنى مورداسەك بىلەن قوشۇپ ئىزىپ تەييارلىغان دورىلارنى پۈتۈن دورا مىقدارىدىن ئىككى ھەسسە سېرىق مايغا ئارىلاشتۇرۇپ مەلھەم قىلىپ كۈنىگە 2-3 ۋاق بىمارنىڭ بېشىغا سۈرتۈپ بېرىلىدۇ. دورىنى سۈرتۈپ بولۇپ ئوت ياكى ئاپتاپقا قاقلاپ بەرسە ئۈنۈمى ياخشى بولىدۇ.

مەلھىمى تەمراز

تەركىبى ۋە ياسىلىشى: سۇ تەگمىگەن ھاك 160 گرام، تاش كۆمۈر 320 گرام،

كۆيدۈرۈلگەن كۆكتاش 120 گرام، گۈڭگۈرت پوقى 100 گرام، سماب 40 گرام، سېرىق ماي ياكى سۇ ماي (ۋازىلىن بولسمۇ بولىدۇ) پۈتۈن دورا مىقدارىنىڭ ئىككى باراۋەر ئىلىپ سىمابنى ئازراق گۈڭگۈرت تالقىنىغا ئارىلاشتۇرۇپ كۈشتە قىلىندۇ. باشقا دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ ھەممە دورىلانى قوشۇپ تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ يۇقىرىدىكى مايلارنىڭ بىر خىلىغا ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلىنىدۇ ۋە ئەھۋالغا قاراپ كۈنىگە بىر-ئىككى قېتىم باشقا سۈرتۈلىدۇ.

مەلھىمى سۈئىفە

تەركىبى ۋە تەييارلىنىشى: كافۇر، زەرچۇۋە، قىزىلگۈل، ئاقاقىيا ھەر بىرىدىن 3 گرامدىن، گۈلنار، كۈنجۈت يېغى ھەر بىرىدىن 7 گرام، موم 6 گرام، سەپىداپ كاشغىرى 11 گرام. يۇقىرىدىكى دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ تالقانلاپ ئارىلاشتۇرۇپ قائىدە بويىچە مەلھەم تەييارلىنىدۇ. ئەھۋالغا قاراپ كۈنىگە بىر ياكى ئىككى قېتىم باشقا سۈرتۈپ بېرىلىدۇ.

باش تەمرەتكىسى يۇقۇملۇق، شۇنىڭ ئۈچۈن ئاغرىغان بىمارلارنىڭ باش كىيىمىنى ساقلاپ كىيىشتىن ياكى باش تەمرەتكىسى بىلەن ئاغرىغانلارنىڭ ئورۇن كۆرپە ياستۇقلىرىنى لۆڭگىلىرىنى ئىشلىتىشتىن ئۆزىنىگە يۇقتۇرۇۋالىدۇ. شۇڭلاشقا باش تەمرەتكىسى بىلەن ئاغرىغۇچىلارنىڭ باش كىيىمىنى كىيمەسلىك ۋە ئۆلارنىڭ ئورۇن كۆرپىلىرىدە ياتماسلىق كېرەك. شۇنداقلا داۋالىنىۋاتقان مەزگىلدە بىمارنىڭ ئورۇن كۆرپىلىرىنى پاكىز يۇيۇپ ئۆرۈلۈشى ۋە ھەر كۈنى ئاپتاپقا سېلىپ ئۆرۈلۈشى شۇنداقلا ھەر كۈنى دورا سۈرتۈپ بولغاندىن كېيىن قاياق سۇغا بېسىلغان بۆك كىيدۈرۈش لازىم. شۇنداق قىلغاندا ساقىيىش تېز بولىدۇ.

قىچىشقاق (قوتۇر)

بۇ، قولنىڭ بارماق ئارىلىقلىرى بىلەن قول دۇمبىسى، تۆۋەنكى بىلەك، قۇرساق قىسمى، چات ۋە تاش خالتا تېرىسىدە تۇشۇشاق مۇدۇرلەر پەيدا بولىدىغان ۋە قىچىشىدىغان بىر خىل تېرە كېسىلى بولۇپ خەلق تىلىدا «قوتۇر» دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

سەپرا ياكى كۆيگەن سەۋدانىڭ ياكى بولمىسا بەلغەمى شورنىڭ قانغا ھەددىدىن زىيادە كۆپ ئارىلىشىشتىن پەيدا بولىدۇ. قوتۇر كېسىلىنى قوتۇر سالجىسى پەيدا قىلىدۇ. بۇ سالجىلار ئادەم تېرىسىدە ياشايدۇ. مۇندىن 8 ئەسىر ئىلگىرى تىبابەتچىلىرىنىڭ ئالىملىرى بۇ كېسەللىكنى ئېككىنچى كىشىگە يۇقتۇرىدىغان تېپى بارلىقىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ مۇشۇ كېسەللىك بىلەن ئاغرىغان بىمارلاردىن باشقا كىشىلەرگە يۇقىدىغانلىقىنى بايان قىلغان. بۇنىڭ يۇقۇشى كېسەل بىلەن بىللە يېتىش، كېسەل ياتقان يوتقان كۆرپىدە يېتىش، كېسەل ئىشلەتكەن لۆڭگە، كىيىم-كېچەكلەرنى يۇقىدۇ، كېسەل ئادەم بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈشىدىنمۇ يۇقىدۇ.

ئالامىتى

بۇ كېسەللىك تېرە بىرقەدەر نېپىز بولغان قول بارماق ئارىلىقى، بىلەك، جەينەك ئالدى، قولتۇق، كىندىك ئەتراپى، بەل، تۆۋەنكى قۇرساق، سانىنىڭ ئىچكى تەرىپى ۋە تاش خالتىسى بىلەن ئايالالارنىڭ كۆكسى قاتارلىق ئورۇنلاردا كۆپرەك تۇچرايدۇ. بۇ كېسەل بەدەن تېرىسىنىڭ ھەر ئىككى تەرىپىدە قوش (سىممېترىك) پەيدا بولىدۇ. بەزى بىمارلاردا بەدەن

تېرسىنىڭ ھەممە قىسمىغا دېگۈدەك يامرىشى مۇمكىن.

قىچىشقاق كېسىلى ھۆل قىچىشقاق ۋە قۇرۇق قىچىشقاق دەپ ئىككى خىل بولىدۇ.

قۇرۇق قىچىشقاقتا كېسەللىك پەيدا بولىدىغان ئورۇندىكى تېرىدە ئاۋۇال قىچىشىدىغان قىزىل مودۇرلەر پەيدا بولىدۇ ۋە بىر-بىرى بىلەن سىزىقسىمان تۇتۇشىدۇ. قاشلىغاندا سېرىق سۇ ياكى قان چىقماي يېنىك دەرىجىدە كېپەك چىقىدۇ. بۇ خىلى ئېغىرراق بولۇپ تۇزۇندا ساقىيىدۇ.

ھۆل قىچىشقاقتىمۇ سىزىقسىمان تېرىق چوڭلۇقىدا رەڭگى قىزىل مودۇرلەر چىقىپ تاتلىغاندا زەردار سۇ چىقىدۇ ياكى قارامتۇل قان چىقىدۇ. بەزىدە سۇلۇق قاپارتقۇ پەيدا بولىدۇ. كېسەللىك ئورنىدىن چىققان سۇ ياغلىشاڭغۇ بولىدۇ.

مەيلى قۇرۇق ياكى ھۆل قىچىشقاق بولسۇن بىمارنى ئازابلايدىغان ئاساسىي ئالامىتى قىچىشىشتىن ئىبارەت. بولۇپمۇ كېچىسى كۈچەيگەن قىچىشىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن كېسەل قىچىشىش ئازابىدىن ئۇخلىيالمايدۇ. ھۆل قىچىشقاق بىلەن ئاغرىغۇچىلارنىڭ بەزىلىرىدە قوشۇمچە يۇقۇملىنىپ يېرىڭلايدۇ ۋە ئالاقىدار بەزلەر ئىششىپ ئاغرىيدۇ. ئېغىرلىرىدا ئىسسىتمىسى يۇقىرىلىشى مۇمكىن.

داۋاسى

تاماقتىن پەرھىز قىلىپ قۇرۇقلۇق دەرىجىسى يۇقىرى بولغان يېمەكلىكـئىچمەكلىك غىدىقلايدىغان، يەللىك تاماقلاردىن چەكلىنىدۇ. كۈنىگە بىر ۋاق پارلىق مۇنچا ياكى ئىسسىق سۇدا ۋاننا قىلىپ پاكىز يۇيۇنۇپ بېرىدۇ. يوتقان كۆرپىسى ھەر كۈنى ئاپتاپقا سېلىنىدۇ ياكى كىرلىكى ھەر كۈنى قىزىق سۇدا يۇيۇلۇپ يەڭگۈشلەپ تۈرۈلىدۇ. كۆينەكـتامبلىنى ھەر كۈنى يەڭگۈشلەپ قاياناق سۇغا بېسىلىدۇ.

مىجەزنى تەڭشەپ بەدەن تازىلىنىدۇ. ئەگەر قان خىلىتى غالىب بولسا ماتۇل جىبىن بېرىلىدۇ. بۇنىڭ تەركىبى بىلەن تەييارلىنىشى:

ئەفتىمۇن، تۈستېخۇددۇس ھەر بىرىدىن 37 گرام، ھېلىلە پوستى 74 گرام، شاتەررە، گاۋزۇبان، بىستېپايەج، سانا، بادىرەنجى بۇيا ھەر بىرىدىن 18.5 گرام، غارىقۇن، تۈربۈت 44.4 گرام، شېكەر 37 گرام، تەرەنجىبىل 74 گرام، بادام مېغىزى 37 گرام، ئەفتىمۇن بىلەن تۈستېخۇددۇستىن باشقا دورىلارنى چالا سوقۇپ سىركە بىلەن 1500 مىللىلىتر قاياناق سۇغا بىر ئاخشام چىلىنىدۇ. (ئەفتىمۇن داكىغا ئوراپ چىلىنىدۇ) ئەتىسى ئۈستېخۇدۇسنى قوشۇپ پەس ئوتتا يېرىمى قالغىچە قاياناتقاندىن كېيىن داكا بىلەن

سۈزۈلگەن سۈيىگە سۈت، تەرەنجۈبل ۋە شېكەرنى ئارىلاشتۇرۇپ ئازراق قاينىتىپ ئوستىگە يانجىلغان بادام مېغىزى قوشۇلىدۇ. كۈنىگە 1-2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 100-200 مىللىلىترغىچە ئىچىشكە بېرىلىدۇ. باللارغا مىقدارى كېمەيتىلىدۇ.

ئەگەر سەپرا غالىب كەلگەن بولسا مۇسھىل ئۇچۇن مەتبۇخ ھېلىيلە، مەتبۇخ شاتەرە ياكى مەتبۇخ خىيارى شەنبەرنىڭ بىر خىلى ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

مەتبۇخ ھېلىيلىنىڭ تەركىبى ۋە تەييارلىنىشى: سېرىق ھېلىيلە پوستى 33 گرام، مەتبۇخ ھېلىيلىنىڭ تەركىبى ۋە تەييارلىنىشى: سېرىق ھېلىيلە پوستى 33 گرام، تەمرى ھىندى 66 گرام، ئەينۇلا 30 دانە، سەربىستان، بىنەپشە، كىچىك سېرىق يۇگەي ئۇرۇقى، كاسسن ئۇرۇقى ھەر بىرىدىن 16.5 گرام، فۇنۇس 75 گرام، تەرەنجۈبل 65 گرام. فۇنۇس بىلەن تەرەنجۈبلدىن باشقىلرىنى چالا سوقۇپ دورىلار چۆككىدەك سۇ قۇيۇپ پەس ئوتتا يېرىمى قالغىچە قاينىتىلىدۇ. ئوستىگە فۇنۇس بىلەن تەرەنجۈبلنى سېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ ئېرىتكەندىن كېيىن داكا بىلەن سۈزۈپ تەييارلىنىدۇ. كۈنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 100-60 مىللىلىترغىچە ئىچىشكە بۇيرۇلىدۇ.

مەتبۇخى شاتەرەنىڭ تەركىبى ۋە تەييارلىنىشى: سېرىق ھېلىيلە، ھېلىيلە كابلى، بەللە پوستى ھەر بىرىدىن 165 گرام، شاھتەرە، شۇمشە ھەر بىرىدىن 21 گرام، قارا ھېلىيلە 15 گرام، سانا 12 گرام، نىلۇفەر، مامىرانچىنى ھەر بىرىدىن 3 گرامدىن، ئەفتىمۇن، قىزىلگۈل ھەر بىرى 10 گرامدىن، بەدىيان، كاسنى تۇرۇقى، چىكسەي تۇرۇقى، بىستىپايەج، ئۇستىخۇددۇس، يالپۇز ھەر بىرىدىن 7 گرام، چىلان، ئەينۇلا ھەر بىرىدىن 20 دانە، فۇنۇس، تەمرى ھىندى ھەر بىرىدىن 45 گرام، تەرەنجۈبل 10 گرام، فونوس بىلەن تەرەنجۈبلدىن باشقا دورىلارنى چالا سوقۇپ چىلاشقۇدەك قايناق سۇغا بىر ئاخشام چىلاپ ئەتسى پەس ئوتتا يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ ئوستىگە فونوس بىلەن تەرەنجۈبلنى سېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ داكا بىلەن سۈزۈپ تېرىپى تاشلىۋېتىلىدۇ. كۈنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 100-60 مىللىلىتردىن ئىچىپ بېرىدۇ.

مەتبۇخ خىيارى شەنبەرنىڭ تەركىبى ۋە ياسىلىشى: چىلان 20 دانە، سەرپىستان 30 دانە، تۇرۇقى ئېلىنغان قۇرۇق ئۇزۇم (ۋاسالغۇ) 35 گرام، بىنەپشە 14 گرام، ئەنجۇر قېقى 10 دانە، چۆچۈك بۇيا يىلتىزى، پېرسسياۋشان ھەر بىرىدىن 18 گرام، خىيارى شەمبەر ئېتى 25 گرام، تەرەنجۈبل 33 گرام خىيارى شەنبەر بىلەن تەرەنجۈبلدىن باشقا دورىلارنى چالا سوقۇپ 250 مىللىلىتر سۇ قۇيۇپ پەس ئوتتا قاينىتىپ قازاننى چۆشۈرۈپ تەرەنجۈبل بىلەن خىيارى شەنبەرنى سېلىپ ئارلاشتۇرۇپ داكا بىلەن سۈزۈلگەن سۈيىنى كۈنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 70-30 مىللىلىتر ئىچىپ بېرىدۇ. ئەگەر

يۇقىرىدىكى دورا مەنپەئەت قىلمىسا ھەببى سەبرە قوشۇپ ياكى ھەببى كىبرىتنى ئەتىگەندە ناشتىدىن بۇرۇن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. ئەگەر بۇمۇ مەنپەئەت قىلمىسا ياكى مەنپەئەتى ئاستىراق بولسا يۇقىرىقى دورىلانىڭ مىقدارى مۇڭاپىق كۆپەيتىپ بېرىلىدۇ. شۇنداقلا دورا تەركىبىدىكى ئىسسىقلىق دورا مىقدارى مۇڭاپىق كېمەيتىلىدۇ. ئەگەر بەلغەم غالىب كەلگەن بولسا بەلغەم سۇرگىسى بېرىلىدۇ.

سىرتتىدىن چېپىش ئۈچۈن تۆۋەندىكى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. قارا ئۈرۈك مېغىزى، ئاچچىق ئۈرۈك مېغىزى ھەر بىرى 6 گرامدىن، تۆلتۇرۇلگەن سىماب 3 گرام، كۆنجۈت مېيى بىلەن قېتىق مۇڭاپىق مىقداردا ئېلىنىدۇ. مېغىزلارنى يانجىپ سىر كەبلەن نەمدەپ، قېتىق بىلەن كۆنجۈت مېيى ۋە تۆلتۇرۇلگەن سىمابنى ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلىنىدۇ. دورا سۇرتۈلگەن ئورۇننى ئىسسىق سۇدا پاكىز يۇيۇپ كۆنگە 2-3 ۋاق دورا سۇرتۈلىدۇ. ياكى مەدەستان، خىنە يوپۇرمىقى، شەھمى ھەززەل، كۆمۈش دىتى، پوستى ئېلىنغان ياپىلاق ماش ئۇنى ۋە تۆلتۇرۇلگەن سىمابتىن مۇڭاپىق مىقداردا ئېلىپ يۇقىرىقى دورىلارنى يەنجىگەندىن كېيىن سىركە ياكى گۈل يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سىرتقاندىن كۆنگە 2-3 قېتىم چېپىپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ.

يۇقىرىقى دورىلارنى سىرتتىن چېپىشتىن ئىلگىرى دورا چېپىلىدىغان ئورۇننى ئىسسىق سۇدا پاكىز يۇيۇپ كۆنگە 2-3 ۋاق دورا سۇرتۈلىدۇ. ئەڭ ياخشىسى يازدا ئاپتاپ، قىشتا مەشىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ دورا سۇرتۈلسە ئۇنۇمى ياخشىراق بولىدۇ. ئەتىسى پارلاق مۇنچىدا يۇيۇنۇش كېرەك. داۋالىنىش جەريانىدا تۇزلىغان گۆش، تۇزلىغان بېلىق، تۇزغا چىلانغان كۆكتات ۋە ئىسسىقلىق تاۋارلارنى ئىستېمال قىلماسلىقى ۋە جىنسىي ئالاقە قىلماسلىقى كېرەك.

كۆز يارىسى (قارا يەل، سىفلىس)

كۆز يارىسى قارا يەل (سىفلىس) بولۇپمۇ سىرتقى جىنسىي ئەزا تېرىسىدە جاراھەت (يارا) پەيدا بولۇش بىلەن ئىپادىلىنىدىغان بىر خىل يۇقۇملۇق سوزۇلما تېرە كېسىللىكى بولۇپ خەلق تىلىدا «قارا يەل» دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

بۇ جىنسىي ئالاقە ئارقىلىق يۇقىدىغان كېسەللىك بولۇپ، قانىنى ئوغۇنە تىلە نىدۇرىدىغان بىر خىل جاراسىم (بىر خىل جانلىق) جىنسىي ئالاقە ئارقىلىق ئۇنىڭدىن قالسا مۇشۇ كېسەللىك بىلەن ئاغرىغان بىمارلارنىڭ قاچا-قۇچا ياكى باشقا نەرسىلەرنى ئىشلىتىش، سۈيۇشۇش قاتارلىق سەۋەبلەردىن ئىككىنچى كىشىنىڭ بەدىنىگە كىرىپ قانىنى بۇلغاشتىن بۇ خىل كېسەللىك پەيدا بولىدۇ. ئەگەر ھامىلدار ئاننىڭ قېنىدا قانىنى بۇزىدىغان مۇشۇ خىل ئامىل مەۋجۇت بولسا ئاننىڭ قېنى ئارقىلىق قۇرساقتىكى ھامىلىگە يۇقىدۇ. سىفىلىسنىڭ يۇقۇملۇق دەۋرىدە ئېغىز بوشلۇقتىكى شىللىق پەردىلەر يۇقتۇرۇشىنىڭ مەنبەسى بولۇپ قالىدۇ. قەدىمكى كىتابلاردىكى خاتىرىلەرگە قارىغاندا بۇ كېسەللىكنىڭ مەنبەسى ئامېركا قىتئەسى بولۇپ دېگىز ساياھەتچىلىرى ئارقىلىق ئاۋۋال ئىسپانىيەدىن فرانسىيەگە، فرانسىيەدىن ياۋروپا ۋە شەرق ئەللىرىگە تارقالغان. شۇڭلاشقا بۇ كېسەللىك «مۇھەببەت» كېسىلى، «فرانسۇز كېسىلى» دەپ ئاتالغان. كېسەللىك ئاتالغۇسىدىن قارىغاندا بۇ كېسەللىك رايونىمىزغا كېيىن كىرگەنلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

ئالامىتى

بۇ كېسەللىكنىڭ پۈتكۈل تەرەققىياتى يۇقۇملىنىش باسقۇچى، يوشۇرۇن باسقۇچى، ئاشكارىلىنىش باسقۇچى ۋە تەرەققىي قىلىش باسقۇچى دېگەن تۆت باسقۇچقا بۆلۈنىدۇ. كېسەللىك دەرىجىسىگە قاراپ بىرىنچى دەۋردىكى يەل يارا (ئاتىشەك ئەۋرىلى)، ئىككىنچى دەۋردىكى يەل يارا (ئاتىشەك ساتىۋى) ۋە ئۈچىنچى دەۋردىكى يەل يارا (ئاتىشەك سالاسى) دېگەن ئۈچ چوڭ دەۋرگە بۆلۈنۈشتىن سىرت يەنە تۇغما يەل يارا (ئاتىشەك مەۋلۇدى) ۋە كېيىنكى (تۇغۇلغاندىن كېيىنكى) يەل يارا (ئاتىشەك مەكسۇبە) دېگەن تۈرلەرگە بۆلۈنۈپ ھەرقايسى دەۋر ۋە باسقۇچلاردىكى تىپىرە ۋە پۈتۈن بەدەندىكى زەخمىلىنىش دەرىجىسى بىلەن ئىپادىلىنىشى بىردەك بولمايدۇ.

بىرىنچى دەۋردىكى يەل يارىنىڭ ئىپادىلىنىشى: كېسەللىك مەنبەسىنى يۇقتۇرۇۋالغۇچى بولغان ئارىلىق (يوشۇرۇن دەۋرى) تەخمىنەن

3-4 ھەپتە بولۇپ ئەرلەرنىڭ ئالتى (زەكرى)، ئاياللارنىڭ جنسىي لەۋ، قىسمەنلىردە كالپۇك، مەقئەت ئەترابى، يىرىق، كۆز، ئەمچەك، تىل ۋە قول بارماقلىرىدا ئاۋۋال تۈچى ئۇشلۇق، تۈۋى توم قاتتىق، ئاغرىمايدىغان يۇمۇلاق ياكى سوقۇچاق، ئەترابى تەكشى، چېگرىسى ئېنىق، تۈچى ئېقىش، تۈۋى تەرىپى قىزغۇچ تۈگۈنچە پەيدا بولۇپ تېزلا تۈچى زىددىلىنىپ يۇزەكى يارا پەيدا بولىدۇ. يىرىڭ بولمايدۇ. لېكىن سارغۇچ سۇلۇشۇپ نېپىز پەردە ھاسىل بولىدۇ. بەزىدە ئالاقىدار بەزلەر ئىششىيدۇ. لېكىن ئاغرىمايدۇ ۋەقىزارمايدۇ ۋە ئېغىز ئېلىپ جاراھەت ھاسىل قىلمايدۇ. يەل يارىنىڭ دەسلەپكى دەۋرى داۋالىمسىمۇ 3-4 ھەپتىلەردە ئۆزلىكىدىن ساقىيىپ كېتىدۇ.(كېسەللىك يوشۇرۇنىدۇ) ئەگەر داۋالىسا تېزلا ساقىيىپ كېتىدۇ.

ئىككىنچى دەۋرىدىكى يەل يارىنىڭ ئىپادىلىنىشى: بىرىنچى دەۋرىدىكى يەل يارا ئۆزلۈكىدىن «ساقىيىپ» تەخمىنەن 4-3 ھەپتىلەردىن كېيىن ئاۋۋال قىزىش (تۆۋەن قىزىتما) باش، تۈستىخان، نېرۋا ئاغرىش، مۆچىلەر تېلىپ ئاغرىش قاتارلىق ئالدىنقى ئالامەتلەر تەخمىنەن 5-3 كۈن ئەترايدا داۋام قىلغاندىن كېيىن تېرىدە ئەسۈلەر پەيدا بولۇپ يۇقىرىدىكى ئالامەتلەر يوقىلىدۇ.

ئىككىنچى دەۋرىدىكى ئەسۈلەرنىڭ شەكلى ھەر خىل بولۇپ بۇلارنى ئىخچاملىغاندا داغلىق ئەسۈە، مۇدۇرلۇك ئەسۈە ۋە يىرىڭلىق ئەسۈىدىن ئىبارەت. ئەسۈلەر ئىچىدە داغلىق ئەسۈە ئەڭ كۆپ تۈچرايدىغان بولۇپ چۆگلۈقى داچەن تۈشۈكى چۆگلۈقدا بولىدۇ. شەكلى يومۇلاق ياكى سوقىچاقراق بولۇپ ھەر بىرى ئايرىم-ئايرىم بولۇپ تۈزئارا قوشۇلمايدۇ. رەڭگى قىزىل بولۇپ كۆپىنچە گەۋدە تېرىسىدە تۈنۈكدىن قالسا تۈت مۆچىدە پەيدا بولۇپ بىر نەچچە كۈندىن كېيىن پۈتۈن بەدەن تېرىسىدە پەيدا بولىدۇ، قول بىلەن پۇت ئالقىنىدا پەيدا بولىدىغانلىرىنىڭ رەڭگى قىزىل بولۇپ كېپەكلەشكەن تۈسنى ئالىدۇ. داغىسمان ئەسۈە تەخمىنەن بىر قانچە كۈندىن 3—2 ھەپتە تۈتكەندىن كېيىن داۋالىمسىمۇ ئۆزلۈكىدىن يوقلىپ كېتىدۇ. لېكىن داغلىق ئەسۈە چەققان ئورۇننىڭ تېرىسى قېلىنلىشىپ قالىدى. بۇخىل تېپتا بىمار تۈزى ھېس قىلمىغان باشقا ئالامەتلەرپەيدا بولمايدۇ.

مۇدۇرلۇك ئەسۈە چوڭ ۋە كىچىك ئىككى خىل بولىدۇ. چوڭلىرى پۇرچاق چوڭلۇقدا بولۇپ تېرىدىن كۆتۈرۈلۈپ چەققان، مەركىزى ئازراق تۈچلۇق، تۈۋى توم، چېگرىسى ئېنىق، رەڭگى گۈش رەڭدە ياكى قېنىق قىزىل تۈسنى ئېلىپ كۆپىنچە ئەر-ئاياللارنىڭ سىرتقى جنسىي ئەزاسى، مەقئەت، يىرىق ۋە ئەمچەك ئاستى قاتارلىق ئورۇنلاردا كۆپ پەيدا بولىدۇ. يۇزى سولاشقان بولۇپ بۇ ھۆل ئەسۈىلىك مۇدۇر ئەسۈە دەپ ئاتىلىدۇ. بەزىدە كۆرۈنەرلىك كۆپىيىپ رەڭگى كۈلرەڭ پۈلتايمىلارنى ھاسىل قىلىدۇ. پۈلتايمىنىڭ

گىرۋىكى قېتىق قىزىل تۇسنى ئالىدۇ. بىمار ئۇزى ھېس قىلىدىغان ئالامەت كۆيۈپ قىچىشىش بولۇپ يول يۈرگەندە ئاغرىشى مۇمكىن.

تۇشۇشاق مۇدۇرلۇك ئەسۋە بېغىرىدىكى قىزىل تۇسنى ئېلىپ بىر ئورۇنغا يىغىلغان ياكى تارقاق تارقالغان بولىدۇ. بۇ تېپى كەم ئۇچرايدۇ. يىرىكلىق پۈۋەكچى ئەسۋە تېپى تېخىمۇ كەم ئۇچرايدۇ.

ئىككىنچى دەۋرىدىكى يەل يارا ئەگەر شىللىق پەردىلەردە پەيدا بولغان بولسا ئاق داغ تۇسىنى ئېلىپ ئېغىز بوشلۇقى بىلەن ئايالالار سىرتقى جىنسىي ئەزا ۋە بۇرۇن شىللىق پەردىسىدە كۆپ ئۇچرايدۇ. رەڭگى كۈل رەڭ ياكى سۈت رەڭ تۇسنى ئېلىپ چوڭ-كىچىكلىكى بارماق ئۇچى چوڭلۇقىدا بولىدۇ. داغنىڭ ئەتراپى قىزىل بولۇپ داغ زىدىلىنىدۇ. ئىككىنچى دەۋرىدىكى يەل ياردا چاج چۈشۈش، بويۇندا ئاق داغ پەيدا بولۇش، سۆڭەك بىلەن بوغۇم يالىلۇغى، كۆز ۋە مېڭە پەردە قاتارلىق ئورۇنلاردىمۇ كېسەللىك ئۆزگىرىشى پەيدا بولىدۇ. كېسەللەنگەن ئورۇنغا ئالاقىدار بەزلەر ئىششىيدۇ، بىراق ئاغرىمايدۇ.

ئۈچىنچى دەۋرىدىكى يەللىك يارا كېسەللىك بىلەن يۇقۇملىنىپ بىر قانچە يىللاردىن كېيىن پەيدا بولۇپ، شىللىق پەردىلەر زەخمىلىنىشتىن سىرت يۈرەك، قان تومۇر، تۇستىخان ۋە مېڭە بىلەن يۇلۇن قاتارلىق ئىچكى ئەزالارمۇ زەخمىلىنىدۇ. شۇڭلاشقا بۇ دەۋردە بۇرۇن كۆمۈرچىكى بىلەن سۆڭەك زەخمىلىنىشتىن بۇرنى پاناق بولۇپ قېلىش، بۇرۇن ئۇتتۇرا تۇرالغۇسى تېشىلىش، قاتتىق ۋە يۇمشاق تاكىلايلار زىدىلىنىپ زەخمىلىنىش، تىل زىدىلىنىپ زەخمىلىنىش، كالپۇك زىدىلىنىپ زەخمىلىنىش قاتارلىق ئېغىر ئاقىۋەتلەر پەيدا بولىدۇ. ھەتتا بىمارنىڭ ھاياتىغا خەۋپ يەتكۈزىدۇ.

داۋاسى

يەل يارا كېسىلىنى بالدۇر بايقاپ، بالدۇر داۋالاپ كېسەللىكنىڭ ئىككىنچى ۋە ئۈچىنچى دەۋرگە كىرىپ قېلىشتىن ساقلىنىش كېرەك. يەللىك تاتاملاردىن پەرھېز قىلىندۇ ۋە مېجەز تۇزۇتىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن سوقا چىلان، يەر باغرى ئوت، قارا ھېللە، ئاق سەندەل، قىزىل سەندەل، قۇرۇق خېنە، قەسبۇس زەررە ۋە تۇشۇدۇرلاردىن 18 گرامدىن ئېلىپ چالا سوقۇپ بىر كېچە چىلانغۇدەك قايناق سۇغا چىلاپ ئەتىسى داكا بىلەن سۈزۈلگەن سۈيىگە تاتىلقىلاشتۇرغۇچى ھەسەل قوشۇپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. باشقا پۇشۇرغۇچىلار بىلەن بەدەننى تازىلىغۇچىلارنى ئىشلىتىشكىمۇ بولىدۇ. مادا

پشقاندىن كېيىن كۆك سۈت (سۈت سۈيى - مائىلجىبىن) نى تۆشكە سۈتى بىلەن مەتبۇخ شاھتەرىگە ھىللە قوشۇپ بېرىلىدۇ.

مىجەز تەڭشىلىپ بولغاندىن كېيىن پەللىك يارىغا قارىتا تۆۋەندىكى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ.

(1) ھەبە سماب (سماب كومۇلىچى)

تەركىبى ۋە ياسىلىشى: سماب، ئاقلانغان پىستە مېغىزى، ئاقلانغان بادام مېغىزى، ھۆل خېمىگۈل ھەر بىرى 9 گرامدىن، مۇقىل، كەتىرا، سەمغى ئەرەبى، ئەنزۇرۇت، رەۋەن چىنى، ئاق تۆربۇت ھەر بىرى 20 گرامدىن، غارىقۇن، بۇغداي كراخمالى، زەپەر، مەستىكى ھەر بىرى 6 گرامدىن، كاپۇر، جەدىۋار چىنى، مەھمۇدى، مۇشەۋۋا (سوقمونىيا) ھەر بىرىدىن 3 گرامدىن ئېلىپ سمابتىن باشقىسىنى سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن تۆتكۈزۈلىدۇ. سمابنى يەتتە قېتىم بىر نەچچە قەۋەت داكىدىن تۆتكۈزۈپ لىمۇن ۋە خېمىنە سۈيى بىلەن ئىزىپ تۆستىگە يۇمشىتۇلغان دورا تالقىنىنى سېلىپ خېمىر قىلىپ 0.3 گرامدىن كومۇلاچ قىلىپ ياسىلىدۇ. چۆكىلارغا كۈنىگە 10 تالدىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. سماب ۋە سماب كۈشتىسى زەھەرلىك دورا، شۇكىلاشقا مىقدارىنىڭ كۆپ بولۇپ كەتمەسلىكىگە ئالاھىدە دىققەت قىلىش كېرەك.

(2) مەئجۇنى چۆپچىن

تەركىبى ۋە ياسىلىشى: زورامبات، جەدىۋارچىنى، زىراۋەندە مودەھرەج، خولىنجان، ماھى زەھرەج، رەۋەن چىنى، ئەفتىمۇن، قارا ھەلىلە، لاجۋەرد، ئاق تۆربۇت، دارچىن، مەستىكى رومى، سۈمبۈل تىپ، جوز بوۋا، بەسپاسە، زەپىران، قەلەمپۇر، لاچىن دانە، ھەر بىرىدىن 7.4 گرامدىن چۆپچىن پۈتۈن دورا ۋەزىنىنىڭ يېرىمىغا تەڭ ئېلىنىدۇ. يۇقىرىقى دورىلارنى سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن تۆتكۈزۈپ ھەممە دورىنىڭ ۋەزنىدىن 3 ھەسسە ھەسەلگە ئارىلاشتۇرۇپ مەجۇن قىلىنىدۇ. كۈنىگە ئىككى قېتىم، ھەر قېتىمدا 10 گرامدىن ئىچىلىشكە بېرىلىدۇ.

(3) ھەبە كىبرىت

تەركىبى ۋە ياسىلىشى: گۈگۈرت تالقىنى 80 گرام، تۆشبە (سەرەبىل) ياكى

چۆپچىن 40 گرام، نۇشۇدۇر، ئاقىرقەرھا 10 گرام، ئەرەپ يىلمى 20 گرام، شېكەر 160 گرام يوقىرىدىكى دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ، قېلىن ئەلگەكتىن ئوتكۈزۈپ قاياناق سۇ بىلەن خېمىر قىلىپ 0,3 گرامدىن كومۇلاچ قىلىپ ياسىلىدۇ. 10 ياشتىن يۇقىرىلارغا كۈنىگە 10—7 تالغىچە بېرىلىدۇ. يۇقىرىدىكىلەردىن باشقا ئەرەقى چۆپچىن (كۈنىگە 3 ۋاق، ھەر ۋاقلىقىغا 100 مىللىلىتردىن) ئەرەقە شاھتەررە كۈنىگە 3 ۋاق، ھەر ۋاقلىقىغا 50 مىللىلىتردىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

(4) مەئجۇنى سەرسۇىل

تەركىبى ۋە ياسىلىشى: سېرىق ھەلىيلە پوستى، ھەلىيلە كابىلە، بەللە پوستى، قارا ھەلىيلە ھەر بىرىدىن 16 گرامدىن، سانا 33 گرام، سەرسۇىل 16 گرام مەزكۇر دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن ئوتكۈزۈپ، ئۈچ ھەسسە ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ مەجۇن قىلىنىدۇ. كۈنىگە 2-1 قېتىم، ھەر قېتىمدا 6 گرامدىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

(5) چېكىدىغان پىلتە دورا

تەركىبى ۋە ياسىلىشى: سىركەپەرەس 33 گرام، ئوتۇن قالانغان ئوچاقتا ئىسىلغان قازان كۈيىسى بىر سقىم، قۇشقاچ مايىغى بىر سقىم. يۇقىرىقى دورىلارنى ئايرىم— ئايرىم يۇمشاق سوقۇپ ئالدى بىلەن ئاق دورىلارنى تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ ئوستىگە قازان كۈيىسىنى ئاز-ئازدىن سېلىپ، تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ باراۋەر مىقداردا 15 قىسىمغا بۇلۇنىدۇ. ھەر بىر قىسمنى ئايرىم قەغەزگە ئوراپ تاماكا شەكلىگە كەلتۈرۈلىدۇ. بۇنىڭ بىر تىلىنى جەمئىي 7 كۈن ھەر كۈنى كەچتە چېكىپ تۈگىتىدۇ. بۇ دورىنى چەككەندىن كېيىن چاي ئىچمەسلىكى، تەرلىگەندە سوغۇق ئوتكۈزمەسلىككە ئالاھىدە دىققەت قىلىش كېرەك. بىر پىلتە دورىنى چېكىپ بولغاندىن كېيىن، بىرئاي چەكمەيدۇ.

سىرتتىدىن ئىشلىتىلىغان دورىلار.

(1) مەلھىمى چۆپچىن

تەركىبى ۋە ياسىلىشى: موردارسەڭ، شېكىرىپ ھەر بىرى 7.4 گرامدىن، كات

هندی، چۆپچىن هەر بىرى 14.8 گرام، ئاق موم 13.5 گرام. مەشكەنماي 74 گرام، قۇرۇق دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ قىلىن ئەلگەكتىن ئوتكۈزۈپ ئېرىتىلگەن ئاق موم بىلەن مايغا ئارىلاشتۇرۇپ مەلھەم تەييارلىندۇ.

(2) مەلھىمى ئايلىشى

تەركىبى ۋە ياسىلىشى: ئايلىشى، قەلەمپۇر، مىخدارچىن، موزا، جويۇز، پىلپىل، قارىمۇچ، زەنجۈبىل، كاۋاۋىچىن، قوۋزاق دارچىن، خولىنجان، سۆرىنجان، ئاققەرھا، سامساق ھەر بىرىدىن 132 گرام، كۆكتاش 250 گرام، قىزىلگۈل 25 گرام، يۇقىرىدىكى دورىلارنى ئايرىم-ئايرىم سوقۇپ تاسقاپ، تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ شىشىگە سېلىپ ساقلىنىدۇ. ئەگەر يەل يارا تېرىدە بولسا ئوخۇم يېغى بىلەن مەلھەم قىلىپ سىرتىدىن سۈرتۈلىدۇ. ئەگەر ئېغىز بوشلۇقى بىلەن بۇرۇن بوشلۇقىدا بولسا تالقان دورىنى قومۇش نەيچە ئىچىگە ئېلىپ كېسەللىك بار ئورۇنغا پۈركۈلىدۇ.

داۋالىتىۋاتقان مەزگىلدە سوغۇق سۇ ئىچىشكە، سامساق، پىياز ۋە ھۆل مېۋە-چېۋىلەرنى ئىستېمال قىلىشقا ۋە يۇيۇنۇشقا بولمايدۇ. يۇيۇنۇشقا (باش يۇيۇشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) توغرا كەلسە ئىسسىقلىق دورا سېلىنغان سۇ بىلەن يۇيۇنسا بولىدۇ. جىنسىي ئالاقە قىلىش، تۇرمۇشقا ئىشلىتىدىغان نەرسىلەرنى ساق كىشىلەر ئىشلىتىدىغان نەرسەر بىلەن ئارىلاشتۇرۇش، ھاراق ئىچىش، تاماكا چېكىش، يالىڭاياق يەرگە دەسسەش ۋە سوغۇق ئوتكۈزۈش چەكلىنىدۇ. يېمىكگە قوي، كەكلىك ۋە كۆك كەپتەر گۆشى سېلىنغان مايلىق ۋە قۇۋۇەتلىك تاماقلارنى يەيدۇ.

ماخاۋ

ماخاۋنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان كېسەللىك سەۋەبچىسى جاراسىم پۈتۈنلۈكى بۇزۇلغان تېرىدىن تاجاۋۇز قىلىپ بەدەنگە كىرىدىغان ۋە بەدەنده كېڭىيىدىغان ۋە ئەزالاردا ھەر خىل شەكىل ئۆزگىرىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان سوزۇلما تېرە كېسەللىكىدىن ئىبارەت. ئەرەبچە جوزام سۆزىنىڭ مەنىسى «ئۆزۈلۈش»، «ئاجرىلىش» دېگەن مەنىده بولۇپ ھاياتلىق، نەسىللىنىش ۋە ئەزالارنىڭ نورمال خىزمىتى توختىتىدۇ ياكى

بىمارنىڭ قول پۇتلىرى ئېقىپ كېسىلگەندەك ئاجراپ چۈشۈپ كېتىدۇ دېگەن ئۇقۇمنى بىلدۈرىدۇ. كېسەللىكنىڭ ئاخىرىقى دەۋرلىرىدە بىمار شىرغا ئوخشاپ قالغانلىقى ئۈچۈن «شىر كېسىلى» دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

كېسەل سەۋەبچىسى جاراسىم بەدەنگە تاجاۋۇز قىلىپ كىرگەندىن كېيىن تاكى كېسەللىك ئىپادىلەنگۈچە بولغان ئارىلىقتا تۇۋەندىكى ئۈزگىرىشلەر يۈز بېرىشتىن ماخاۋ كېسىلى پەيدا بولىدۇ.

(1) بەدەندىكى ئۈزلەشتۈرگۈچى كۈچ (قۇۋۋىتى مۇغەييرە) ئاجىزلاپ سەۋدا خىلىتى قاندىن غالىب كېلىپ قانىنى بۇزۇش ۋە بۇزۇلغان بۇزۇق قان تۇرۇپ قالغان ئەزا جۈملىدىن تېرىدە تۇرۇپ قېلىشتىن پەيدا بولىدۇ.

(2) تۇتكۇر قۇرۇق ئىسسىق جىگەر ياكى بەدەندىكى قانىنى كۆيدۈرۈپ غەيرىي تەبئىي سەۋداغا ئايلاندۇرۇش ياكى جىگەردىكى ھارارەت تۇۋەنلەپ زىيادە سوغۇقلۇقنىڭ قان بىلەن سەۋدانى تۇيۇتۇپ قويۇشتىن پەيدا بولىدۇ.

ئالامىتى

ماخاۋ كېسىلى تۇنجى تېپى ۋە تۇپۇقلۇق تېپى دېگەن ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدىغان بولۇپ كېسەللىك يېڭى باشلانغىنىدا ئىلگىرى پۈتۈن بەدەن يېقىمسىزلىنىش، گۈشلەر بىلەن بۇغۇملار تېلىپ ئاغرىش ۋە تۇت مۆچە سېزىمى غەيرىلىشىش قاتارلىق ئالامەتلەر بولىدۇ. بىراق بۇ كېسەللىكنىڭ جەريانى ئۈزۈن بولغانلىقى ئۈچۈن بىر قىسىم بىمارلار ئەسىتىن چىقىرىدۇ.

تۇنجى تېپىكى ماخاۋ كېسىلىدە كېسەللىك تۇت مۆچە، يۈز، يەلكە ۋە ساغرا قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ تېرىسى بىلەن نېرۋىسىدىلا چەكلىنىپ، ئاۋۋال تېرىدە داغسىمان ئەسۋە بىلەن داغسىمان مونەك پەيدا بولىدۇ. سانى كۆپىنچە بىر ياكى ئىككى بولۇپ گىرۋىكى تەكشى، چېگرىسى ئېنىق بولىدۇ. ئىسسىق، سوغۇق ۋە ئاغرىش سېزىش بىلەنلا ئۆچرىشىش سېزىمى نورمال بولىدۇ. بەدەن تېرىسىدىكى تارقىلىشى تاق (سىممېتريكسىز) بولىدۇ. داغلىق ئەسۋە ياكى داغلىق مونەك پەيدا بولغان ئورۇندىكى مويلار چۈشۈپ كېتىدۇ (بۇ مۇھىم ئالامەتنىڭ بىرى). داغسىمان ئەسۋە چىققان تېرە ئورنىنىڭ

رەڭگى سۇس ياكى. سۇس قىزغۇچ تۇسنى ئېلىپ، يۇزىدە قاسراق بولمايدۇ. داغلىق تۇگىنىشىدىغان رەڭگى قېنىق قىزىل ياكى سۇسۇنە قىزىل بولۇپ چېگرىسى ئېنىق، گىرۋىكى ئېگىزرەك بولىدۇ. بەزىلىرى ئىچىگە قاراپ سىڭايانلىشىپ ئوتتۇرىسى ئويمانراق تۇسنى ئالىدۇ. يەنە بەزىلىرى گىرۋىكى قېلىنلىشىپ يېرىم ئاي شەكىللىك هالقا، تولۇق هالقا ياكى يايى تۇسنى ئالىدۇ. يۇزى يېرىكلىشىپ قاسرىماق (كېپەك) پەيدا قىلىدۇ. كېسەللىك بىلەن زەخمىلەنگەن ئورۇندا تۇم ياكى تەسۇنسىمان تومىلاشقان ئەسەب تاناپلىرى قولغا بىلىنىدۇ. كېسەللەنگەن تېرىنىڭ سېزىمى يوقىلىدۇ ۋە گۈشلەر كۈچسىزلىنىدۇ. ئېغىرلىرىدا قول ئالقان گۈشلىرى بىلەن سۆڭەكنى ئارىسىدىكى گۈشلەر يىگىدەشتىن قول بارماقلىرى بىلەن ئالقان بىر نەرسىنى چاڭگاللاۋاتقان تۇسنى ئېلىشى مۇمكىن.

توپۇقلۇق تېپىدىكى ماخاۋ كېسىلىدە يۇز، كۆكرەك ۋە دۇمبە قاتارلىق ئورۇنلاردا سانى بىلەن چوڭ-كىچىكلىكى هەر خىل بولغان مونەك (توپۇق)لار پەيدا بولۇپ توپۇقنىڭ تارقىلىش دائىرىسى كەڭ بولىدۇ. توپۇقلارنىڭ چېگرىسى ئېنىق بولماي خۇددى بىر-بىرى بىلەن تۇتىشىپ كەتكەندەك تۇسنى ئالىدۇ. توپۇقنىڭ يۈزى مايلىشاڭغۇراق ۋە سىدام بولىدۇ. رەڭگى ئەسلى تېرە رەڭگىدىن سۇزراق بولۇشتىن سىرت كۆپچىلىكى قىزغۇچ، قىزغۇچ سېرىق ۋە قوڭۇر سېرىقتا قاراپ تەرەققى قىلىدۇ. كېسەللىك يۈز بەرگەن ئورۇندىكى تېرە سېزىمىنىڭ توسقۇنلۇققا تۇچرىشى يېنىكرەك بولىدۇ. قاش بىلەن كىرپىك شالاڭلىشىشقا باشلايدۇ. يەنى دەسلەپ قاشنىڭ سىرتىدىن شالاڭلىشىپ تۆكۈلۈشكە باشلايدۇ. كېيىن كىرپىك شالاڭلىشىپ تۆكۈلىدۇ. بۇ خىلدا كېيىنرەك يۈز تېرىسى يېيىلما (كەڭ دائىرىلىك) قېلىنلىشىپ، بۇرنى ئولتۇرۇشۇپ كېتىدۇ. قۇلاق سۇپۇرسى چوڭىيىدۇ. قاش، كىرپىكلەر تۆكۈلۈپ، چاچلار شالاڭلىشىدۇ ياكى چاچ تۆكۈلۈدۇ. كۆز قىزىرىدۇ، تىلى قېلىنلىشىدۇ، ئاۋازى پۇتىدۇ. شۇڭا بۇ كېسەلنى «شىر كېسىلى» (دائىلىسەد) دەپمۇ ئاتالغان. نەتىجىدە بىمارنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشى «شىرغا» ئوخشاپ قالىدۇ. تۆۋەن مۆچىنىڭ ئارقا تەرىپىدە (تۆزلىنىش تەرىپى بىلەن يەلكە، دۇمبە، ساغرا ۋە تاش خالتا قاتارلىق ئورۇنلاردا) هەرخىل چوڭلۇقتىكى تۆگۈنلەر پەيدا بولىدۇ. بۇ دەۋردە ئەسەب تاناپلىرى زەخىملەنگەنلىكى ئۈچۈن نېرۋا تاناپلىرى تومىلىشىپ سېزىم تۆۋەنلەيدۇ ۋە گۈشلەر يېگىلەپ مۆچىلەرنىڭ شەكلى غەيرىلىشىپ مېيىپ بولۇپ قالىدۇ. هەتتا توپۇق بىلەن مونەكلەر ئېغىز ئېلىپ يېرىڭلايدۇ. يېرىڭ بەتبۇي سېسىق بولىدۇ. بىمارنىڭ خۇي پەيلى يامانلىشىدۇ. ئەڭ ئاخىرىدا نەپەس سىقىلىپ يۇرەك زەئىپلىشىش پەيدا بولىدۇ.

داۋاسى

سەۋدانى ھەيدەپ قانىنى تازىلاش پرىنسىپ قىلىنغان داۋالاش ئېلىپ بېرىلىدۇ.
بۇنىڭ ئۈچۈن ئاۋۋال قاننى تازىلىغۇچى دورىلاردىن تۆۋەندىكىلىرى بېرىلىدۇ.

مەتبۇخى مۇنزىچ سەۋدا

تەركىبى بىلەن ياسىلىشى: سوقا چىلان 24 دانە، گاۋزۇبان، بادىرەنجى بۇيا ھەر بىرىدىن 12 گرامدىن، چۇچۇك بۇيا يىلتىزى 18 گرام، ئۈستخۇدۇس، پىرسىياۋشان، شاھتەرە ھەر بىرىدىن 12 گرام، سەرپىستان 40 گرام، تەرەنجۈبىل، گاۋزەبان، ئۈستخۇددۇس، بادىرەنجى بۇيا، پىرسىياۋشان ۋە شاھتەرىدىن باشقىلىرىنى چالا سوقۇپ 500 مىللىلىتر قاياناق سۇغا چىلاپ بىر سوتكا تۇرغۇزۇپ، كېيىن پەس ئوتتا 200 مىللىلىتر قالغىچە قاينىتىپ، ئوتنى توختۇتتىپ ئۈستىگە گۈل دورىلارنى سېلىپ ئازراقلا قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈلىدۇ. تەرەنجۈبلنى 100 مىللىلىتر قاياناق سۇغا سېلىپ 10 مىنۇت چىلاپ ئېرىتكەندىن كېيىن داكا بىلەن سۈزۈپ، سۈزۈلگەن سۇيىنى يۇقىرىقى دورىلارنىڭ سۇيىگە قوشۇپ تەييارلىنىدۇ. كۈنىگە بىر ياكى ئىككى قېتىمغا بۆلۈپ ئىچكۈزۈلىدۇ. بۇ خىلدىكى داۋالاش 15 كۈن داۋاملاشتۇرۇلىدۇ. بۇنىڭدىن كېيىن مۇسھىل (تازىلاش ئۈچۈن) مەتبۇخ شاھتەرىدىن كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 50-60 مىللىلىتردىن جەمئىي 3 كۈن ئىچكۈزۈلىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن مەخسۇس داۋالىغۇچى دورىلاردىن ھەبە شاھتەرە، مەجۇنى ئىتىرىيفىل شاھتەرە، مەتبۇخى ئەفتمۇن، ئىتىرىيفىل ئەفتمۇن قاتارلىق دورىلار ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

يۇقىرىقىلاردىن باشقا مائىل جىبىن، تەرياقى فارۇق قاتارلىق دورىلارمۇ ئوبدان ئۇنۇم بېرىدۇ.

مائىل جىبىننىڭ تەركىبى بىلەن ياسىلىشى: ئەفتمۇن، ئۈستخۇدۇس ھەر بىرىدىن 33 گرام، ھەلىلە پوستى 66 سەر، بادام مېغىزى 33 گرام، شاھتەررە، گاۋزۇبان، بىستىپايەج، سانا، بادىرەنجى بۇيا 18 گرامدىن، غاربىقۇن، تۇربۇت ھەر بىرى 7 گرامدىن، سىركە 260 مىللىلىتر، ئۇچقە سۇتى 400 مىللىلىتر، شېكەر 33 گرام، تەرەنجۈبل 66 گرام، ئەفتمۇن بىلەن ئۈستخۇددۇستىن باشقا قاتتىق دورىلارنى سىركىگە چىلاپ 1500 مىللىلىتر قاياناق سۇغا بىر ئاخشام چىلاپ ئەتىسى ئۈستخوددۇسنى قوشۇپ،

ئەفتىمۇننى داكىغا ئوراپ سىلىپ يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈلگەن سۈيىگە شېكەر، تەرەنجىبىن ۋە سۈتنى قوشۇپ ئازراقلا قاينىتىپ تەرەنجۈلنى ئېرىتكەندىن كېيىن قايتا داكا بىلەن سۈزۈلگەن، سۈيىگە يۇمشاق ئېزىلگەن بادام مېغىزىنى يانجىپ قوشۇلۇۋېتىلىدۇ. كۈنىگە 1، 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 100 ـ 60 مىللىلىتىردىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

تەركىبىدە فاروقنىك تەركىبى ۋە ياسىلىشى: مۇرمەككى، راتىيانەج، جاۋۇشىر ھەر بىرىدىن 13 گرام، دارچىن تەرەقى 13 مىللىلىتر، مومىيا، ئەنبەر، مەستىكى كۈندۈر، سەمىغى تەرەبى 7 گرام، بىلسان يېغى 33 مىللىلىتر، تىشلىمگەن مەرۋايىت، قىزىل ياقۇت، زۇمرەت، ھەقىق، كەھربا، سۈنئي دېكىزىيا (يادا تاش) ھەر بىرى 13 گرامدىن، لاجىۋەرد، ھەجەرى تەرمىنى (يۇيۇلغىنى)، پىلە (قىرقىلغىنى)، ھەببۇلغار، جىنتىيانا، زىراۋەندە تەۋىل، قۇستە تەلخى، ئارپا بىدىيان يىلتىزى، ئەفتىمۇن، ئوددى قىمارى، پارىپى (جەدۋار)، ئىزخىر، رەۋەن، سۇنبۇل، ياپىچان، سېرىق ھەلىلە پوستى، تۇسخۇددۇس، زەپەر، دورۇنەج ئەقرەبى، تۇدسەلىب، ئاقرقەرھا، رىسا لىۋس، پوستى بىخ كەبىر، سازەج ھىندى، زورەنباد، غاربىقۇن، بەرەنجاسەپ، بابۇنە ھەر بىرىدىن 13 گرام، قىزىلگۈل 200 گرام، زەپەر بىلەن ئىپار 6.6 گرام، قۇندۇز قەھرى 10 گرام، ھەسەل پۈتۈن دورا ۋەزىندىن 3 ھەسسە، يۇقىرىدىكى 3 خىل يىلىم دورىلار تەرەقە (گۈلاپ سۈيى) بىلەن ئېرىتىلىدۇ. مەدەن دورىلار سالايە قىلىنىدۇ. زەفەر، ئىپار ۋە قۇندۇز قەھرى ئايرىم سوقۇلىدۇ. قالغان دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ، قېلىن ئەلگەكتىن تۇتكۇزۇپ ھەممە دورىلارنى ھەسەلگە ئارىلاشتۇرۇپ، مەجۇن تەييارلىنىدۇ ۋە سىرلانغان ساپال قاچىغا يېرىم كەلگۈدەك قاچىلاپ ئارپىغا 5ـ3 ھەپتە كۈمۈپ ئىشلىتىلىدۇ. كۈنىگە 2ـ1 قېتىم ھەر قېتىمدا 4 گرامدىن 6 گرامغىچە يېيىش ئۇچۇن بېرىلىدۇ.

سىرتتىدىن سۈرتۈشكە بىنەپشە يېغى، قاپاق تۇرۇقى يېغى، ئايالارنىك سۈتى، گۈل يېغى، سېرىق ماي قاتارلىق دورىلار ئىشلىتىلىدۇ.

چىقان

بۇ بىر خىل ئۇچى ئۇچلۇق، تۈۋى چوڭراق، رەڭگى قىزىل، قاتتىق ئاغرىيدىغان ۋە كېيىن يىرىڭلايدىغان تېرە كېسىلى بولۇپ بەدەننىك موي كۆپ

جايلىرىدا كۆپ ئۇچرايدۇ. بەدەنگە يەككە چىققىنى «چىقان»، بىرىنىڭ ئارقىدىن بىرى چىقىپ تەكرارلىنىدىغىنى «چىقان كېسىلى» دەپ ئاتايدۇ.

سەۋەبى

بۇ كېسەل ئوتكۇر بۇزۇق ۋە قويۇق قانقا بەلغەم ماددىسى ئارىلىشىشتىن پەيدا بولىدىغان بولۇپ، تېرىنى پاكىز توتماسلىق، تېرىنى تاتلاپ زىدە قىلىش ياكى تېرە سۈركۈلۈشتىن زەخملىنىش ۋە سىل كېسىلى بىلەن قەنت سېيىش كېسىلى قاتارلىق بەدەننى قۇرۇتىدىغان كېسەللىكلەر بىلەن ئاغرىغۇچىلاردا بەدەن ئاجىزلاش بۇ كېسەللىكنىڭ پەيدا بولۇشىدا مۇھىم رول ئوينايدۇ.

ئالامەتلىرى

چىقاندا، كېسەللىك يۈز بەرگەن ئورۇن قىزىرىپ ئىششىيدۇ ۋە چىكىلىپ ئاغرىيدۇ. چىقانىڭ شەكلى تۇۋى چوڭ، ئۇچى ئۇچلۇق بولۇپ باسقاندا قاتتىق ئاغرىيدۇ ۋە قولىغا قىزىق بىلىنىدۇ ھەمدە پۈتۈن بەدەن ئىسسىتمىسى يۇقىرىلايدۇ. بىر نەچچە كۈندىن كېيىن ئۇچى ئاقىرىپ يۇمشاپ ئىچىغ ئىلىپ سارغۇچ ۋە قويۇق يىرىڭ چىقىدۇ. ئىچىغ ئالغاندىن كېيىن ئاغرىش ۋە قىزىش يېنىكلەيدۇ. ئەگەر ئۇزۇل-كېسىل داۋالىمىسا ۋە تېرىنى پاكىز ئوتمىسا ھەمدە خوراش خاراكتېرلىك كېسەللىكنى ۋاقتىدا داۋالىمىسا چىقان بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى (بىرى ساقىيىشقا باشلىسا يەنە بىرى چىقىش) پەيدا بولىدۇ ياكى بىرلا ۋاقىتتا بىر قانچىسى بىرگە چىقىش مۇمكىن. چىقانىڭ بۇ خىلىنى چىقان كېسىلى دەپ ئاتايدۇ. ئەگەر چىقاندىكى بۇزۇق ئوقۇنە تەلەر (مەسىلەن، يىرىڭ قاتارلىق) قانغا ئوتۇپ كەتسە ھاياتقا خەۋپ يەتكۈزىدۇ.

داۋاسى

بىمارنىڭ مىجەزى ئۇزۇتىلىدۇ، مۇھىمى قانىنى تازىلايدىغان مەتبۇخ بېرىلىدۇ. قىزىتمىلىق بىمارلارغا سىركەنجۇبىل، مەجۇنى چۈپچىن كېيىر قاتارلىق دورىلار ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

چىقان پەيدا بولۇشى بىلەن چىقان ماددىسىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن سۇ تەگمىگەن

هاكنى كۈنجۈت يېغى ياكى تۇخۇم ئېقىغا ئارىلاشتۇرۇپ، چېپىلسا ياكى سەندەل، تۇبەل، سېمىز ئوت يوپۇرمىقى بىلەن ئىسپىغۇل قاتارلىق دورىلارنى بىرلەشتۈرۈپ گۈلاپ ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش دورىلار بىلەن ئېزىپ چېپىپ بېرىلسە چىقان يوغىنمايلا ساقىيىپ كېتىدۇ.

يۇقىرىقى دورىلارنى 3 كۈن ئىشلىتىپ ئۇنۇمى كۆرۈلمىسە ماددىنى يېغىپ پۇشۇرۇش ئۇچۇن ئىسپەغۇلنى تۇخۇم ئېقىغا ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ ياكى بۇغداي ئۇنى خېمىرتۇرۇچى، كۆك كەپتەر مايىقى ۋە سۇ تەڭگەن هاكنى ئېزىپ تۇخۇم سېرىقى ياكى ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ تېڭىلسىمۇ ئۇنۇمى ياخشى بولۇپ تېز ئېغىز ئالىدۇ. بۇلاردىن باشقا مەلھىمى داخلىيۇن، مەلھىمى شىڭرىپ، مەلھىمى ئوشەق قاتارلىق دورىلار چېپىلسىمۇ بولىدۇ. ياكى ئەنجۇر، مەستەكى، مەرزەنجۇش، گىلى ئەرمىنى ھەر بىرىدىن 10 گىرام ئېلىپ دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ، دۇغاپ بىلەن نەمدەپ قىزىتىپ جاراھەتنىڭ ئۈستىگە تېڭىلسا چىقان پىشىپ ئېغىز ئالىدۇ ياكى بولمىسا قوناق ئۇنى بىلەن ھولبە تالقىنىنى بىر ھەسسە، سەبرىدىن يېرىم ھەسسە ئېلىپ، قېتىققا ئارىلاشتۇرۇپ، قېتىق قويۇلغىچە قاينىتىپ يىلىمان هالدا كۈنگە 2 قېتىم چىقانغا سۈرتۈپ تېڭىپ بېرىلسىمۇ ماددا پىشىپ ئېغىز ئالىدۇ. ئېغىز ئالمىسا پاكىز ئۇتكۇر تىغ بىلەن يېرىپ يىرىڭ چىقىرىلىدۇ. ئېغىز ئالغاندىن كېيىن جاراھەتنى پۈتتۈرۈش چارىلىرى قوللىنىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن جاراھەت يۈزى ھۆل بولۇپ سۈلىشىپ يىرىڭ چىقىپ تۇرغان بولسا ئانارگۈلى، مۇرمەككى، سەبرى، موزا، زەچىۋىللەرنى تەڭ مىقداردا ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن ئۇتكۈزۈپ جاراھەتنىڭ ئۈستىگە سېپىلىدۇ. جاراھەت قۇرۇپ جاراھەتنىڭ ساقىيىشىنى تېزلىتىدۇ. بىراق چىقاننى ماددا پىشماي تۇرۇپ تىغ بىلەن يېرىشقا ياكى قول بىلەن سقىشقا قەتئىي بولمايدۇ.

چىقان كېسىلى جاھىل خاراكتېرلىك سوزۇلما كېسەللىك بولۇپ چىقاننىڭ بىرى ساقىيىپ بولغىچە ئىككىنچىسى پەيدا بولىدۇ. ئۇ ساقىيىپ بولغىچە يەنە بىرى ياكى بىر نەچچىسى چىقىپ بىر نەچچە ئاي ھەتتا بىرەر يىلدىن ئارتۇق داۋاملىشىدۇ. بولۇپمۇ خوراش (جۇدەش) خاراكتېرلىك كېسەللىكلەردە تېخىمۇ شۇنداق بولىدۇ. كۆپ هاللاردا يەرلىك ئورۇنداشكى ئىپادىلەردىن باشقا ئومۇمىي بەدەنلىك ئالامەتلەر كۆرۈلمەيدۇ. قىسمەن ۋاقىتلاردا ئىسسىتمىسى كۆتۈرۈلۈش قاتارلىق يېڭىمسىزلىقلار پەيدا بولىدۇ.

چىقان كېسىلىنى داۋالاشتا مىجەزنى تەكشەش بولۇپمۇ قانىنى تازىلاش، قويۇق قانىنى سۇيۇلدۇرىدىغان دورىلار بىلەن مەجۇنى چۈپچىن، مەتبۇخى بىنەپشە ۋە ھەزىمنى

ياخشىلىغۇچى قاتارلىق دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. سىل ۋە قەنت سېنىش كېسىلى قاتارلىق جۈدەتكۈچى كېسەللىكلەر ياكى بولمىسا خوراتقۇچى كېسەللىكلەر سىستېمىلىق داۋالىنىدۇ. تېرىنىڭ تازىلىقىغا دىققەت قىلىپ ھەپتىسىگە ئاز بولغاندا بىر-ئىككى قېتىم يۇيۇنۇپ بېرىلىدۇ. ئاپتاپقا قاقلىنىپ تەنھەرىكەت قاتارلىق جىسمانىي ھەرىكەتكە مۇۋاپىق قاتنىشىپ بېرىش پايدىلىق. يەرلىك ئورۇنغا ئىشلىتىدىغان دورىلار چىقانغا ئىشلەتكەن دورىلار بىلەن ئوخشاش.

غەلۋىرەك

غەلۋىرەك چىقاندىن چوڭ، بىر قانچە جايدىن ئېغىز ئالىدىغان يېرىكلىق ئىششىق بولۇپ گەدەن، دۇمبە ۋە ساغرا قاتارلىق كۆپ سۈركۈلىدىغان ئورۇنلاردا كۆپ تۇچرايدۇ.

سەۋەبى

بۇ چىقانغا ئوخشاش قويۇقلاشقان تۆتكۈر بۇزۇق قانغا بەلغەم ئارىلىشىشتىن پەيدا بولىدىغان كېسەللىك بولۇپ تېرىنى پاكىز تۇتماسلىق بىلەن سىل ۋە قەنت سېيىش كېسىلى قاتارلىق سەرپىياتچان كېسەللىكلەر بۇ كېسەلنىڭ مۇھىم ئامىللىرى بولىدۇ.

ئالامىتى

ئاۋۋال تېرىدە رەڭگى قىزىل، باسسا ئاغرىيدىغان، تۆتسا قىزىقراق بولىنىدىغان قاتتىق مونەك پەيدا بولۇپ تېزلا چوڭىيىدۇ. قىزىللىق دائىرىسىنىڭ چېگرىسى ساق تېرە بىلەن روشەن ئايرىلمايدۇ. شەكلى چىقانغا ئوخشىسىمۇ لېكىن چىقاندىن خېلىلا چوڭ بولىدۇ. چىكىقىلىپ ئاغرىيدۇ. كېسەللىك بار ئورۇننى ھەرىكەتلەندۈرسە ئاغرىش كۈچەيىدۇ. بىر نەچچە كۈندىن كېيىن مادداسىنىڭ پىششىغا ئەگىشىپ غەلۋىرەك يۇمشاپ يېرىڭ پەيدا قىلىدۇ ۋە لوقۇلداپ قاتتىق ئاغرىيدۇ. قىزىش، تومۇرنىڭ سوقۇشى بىلەن نەپەسلىنىش تېزلىشىش، ئىشتىھاسىزلىق قاتارلىق پۈتۈن بەدەنلىك ئالامەتلەر ئېغىرلىشىدۇ. ھەمدە كىچىكرەكلىرىدە بىر قانچە، چوڭراقلىرى 8-10 ھەتتا تۇنىكىدىن كۆپرەك ئورۇندىن ئېغىز

ئىلىپ، يىرىنگ چىقىدۇ (شۇڭا بۇ كېسەللىكنى غەلۋىرنىڭ توشۇكىگە ئوخشىتىپ «غەلۋىرە» دېگەن نام قويۇلغان) غەلۋىرەكتە تېرە توقۇلمىسىنىڭ زەخملىنىش دائىرىسى كەڭ ۋە چوڭقۇر بولغانلىقتىن ئېغىز ئىلىپ يىرىنگ چىققاندا كەڭ دائىرىلىك خىلى چوڭقۇر يىرىڭلىق جاراھەت پەيدا بولىدۇ. بەزىلىرى ئاسانلىقچە ئېغىز ئالالمايدۇ. ئەگەر غەلۋىرەكتكى زەھەر بىلەن يىرىنگ قانغا تارقاپ كەتسە بىمارنىڭ ھارارىتى ناھايىتى يۇقىرى ئۆرلەپ پۈتۈن تېرىسى قىزىرىپ قىزىق تەر چىقىدۇ. تومۇرنىڭ سوقۇشى بىلەن تەپسىلىنىش تېزلىشىپ بىمار ئاسانلا ھالسىزلىنىدۇ. ھەتتا خۇددىنى يوقىتىدۇ. ئېغىز ئىلىپ زەردىاب بىلەن يىرىنگ سىرتىغا چىقماندا قىزىش ۋە قاتتىق ئاغرىش قاتارلىق ئالامەتلەر خىلىلا يەڭگىللىشىپ قالىدۇ.

داۋاسى

داۋالاشتا ئاۋۋال بەدەن تازىلىنىدۇ. كېيىن ماددىنى پۈشۈرغۇچى دورا بېرىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن شۇ خىل غەيرىي تەبئىي خىلىتقا مەنسۇب تازىلىغۇچى (مۇسھىل) بېرىپ ئاندىن ماددىنى پۈشۈرغۇچى ۋە يۇمشاتقۇچى دورىلار بېرىلىدۇ. يۇقىرىقى دورىلار بىلەن ئاندىن ماددىنى پۈشۈرغۇچى ۋە يۇمشاتقۇچى دورىلار بېرىلىدۇ. يۇقىرىقى دورىلار بىلەن بىرگە ئىچىش ئۈچۈن سىركەنجۈبىل، مەجۇنى چۈپچىن كىبىر ۋە مەتبۇخ بىنەپشە، تەرياقى كەبىر، تەرياقى ئەپائى ۋە ئەنزىدىئوس قاتارلىق مۇرەككەپ دورىلار بېرىلىدۇ. ئاغرىشنى يېنىكلىتىش ئۈچۈن مەرۋەر (كۈنوجە) ئورۇقى، خۇبىبازى، كەتىرالاردىن تەڭ مىقداردا ئىلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، قېلىن ئەلگەكتىن ئوتكۈزۈپ بادام يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ ھەر كۈنى ئەتىگەن ۋە كەچتە 6 گرامدىن تەرخەش قوف (ياۋا كاسىن) سۈيى بىلەن ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

سەبرى 0.8 گرام، زەفەر 0.4 گرامنى مۇسەللەس ياكى گۈلاپ بىلەن مۇڭاپىق مىقداردا ئىچىشكە بېرىلسىمۇ بولىدۇ. ئېغىز ئالغاندىن كېيىن سۈيدۈك ھەيدىگۈچى ۋە چوڭ تەرەتنى يۇمشاتقۇچى دورىلار بېرىلىدۇ.

سىرتىدىن دەسلەپكى باسقۇچتا ماددىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن چىقانغا ئىشلەتكەن دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. ئەگەر ئىشىق يانمىسا ماددىنى يېغىپ يۇمشاتقۇچى (پۈشۈرىدىغان) دورىلاردىن چىقانغا ئىشلەتكەن دورىلار ئىشلىتىلىدۇ ياكى زەيتۇن مېيى، گۈل مېيى ۋە بۇغا ياكى كالا چاۋىسىنى بىرلەشتۈرۈپ تېڭىلسىمۇ بولىدۇ. ياكى بولمىسا بۇ دورىلارغا زىغىر بىلەن ھولبىنىڭ شىرىسىنى ئارىلاشتۇرۇپ تېڭىپ بېرىلسىمۇ ئوبدان ئۇنۇم بېرىدۇ. ئەگەر ئۈزلۈكسىز ئېغىز ئالماي كېسەللىك دائىرىسى

بارغانسېرى كېچكەيسە ياكى پۈتۈن بەدەنلىك ئالامەتلەر ئېغىر بولسا تۆتكۈر پاكىز تېغ بىلەن يۈقىرىدىن تۆۋەن ۋە ئوڭدىن سولغا كەڭرەك يېرىپ يىرىك ئاققۇزۇلىدۇ. ئېغىز ئالغاندىن كېيىن ياكى يېرىپ ئاققۇزۇلغاندىن كېيىن جاراھەتنى تازىلاپ، ئەت ئوندۇرۇشنى تېزلىتىدىغان دورىلار ئىشلىتىلىدۇ (چىقاننىڭ داۋاسىغا قارالسۇن) ياكى تۆپا، تۆتىيا، ئانار چېچىكى، موزا، پىرسىياۋشان ۋە ئەنزۇرەت قاتارلىق دورىلاردىن تالقان تەييارلاپ جاراھەت يۈزىگە سېپىپ بېرىلىدۇ.

ھۆكۈنەك توقۇلما يالليۇغى

بۇ تېرە قەۋتى ئاستىدا پەيدا بولىدىغان، تېرە كەڭ دائىرىدە قىزىرىپ ئىششىپ تېرە ئاستىدا يىرىڭ يىغىلىدىغان بىر خىل ئۆتكۈر تېرە كېسەللىكى.

سەۋەبى

بۇزۇلغان ياكى ئۇفۇنەتلەنگەن (بۇلغانغان) قاننىڭ تېرە ئاستىغا يىغىلىۋېلىشتىن پەيدا بولۇشتىن سىرت، بۇزۇلغان غەيرىي تەبىئىي سەپرا، بەلغەم ۋە سەۋدالاردىنمۇ پەيدا بولىدۇ. قان (خۇن) دىن پەيدا بولغانلىرى «پەلخمۇنى خالىس» دەپمۇ ئاتىلىدۇ. قان بىلەن سەپرانىڭ ئارىلىششىدىن پەيدا بولغان بولسا «بەلغمۇنى ھومرۇت» دېيىلىدۇ. ئەگەر سەپرا قاندىن غالىب بولۇشتىن پەيدا بولغان بولسا «پەلغمۇت ھومرەت» دەپ ئاتىلىدۇ.

بۇ كېسەللىكنىڭ سەۋەبچىسى بىلەن ئاملى توغرىسىدا تۆۋەندىكى قاراشلار مەۋجۇت.

(1) ئىچكى جەھەتتە خىلتلارنىڭ سۇپىتى ناچارلىشىپ قان قېتىپ (تۈيۇپ) بۇزۇلۇشى بىلەن ئەزالاردىكى بۇخاراتلار (سېسىق بۇسلار) بىلەن جاراسىم (مىكروپ مەنىسىدە) بەدەن سىرتىغا چىقىپ كېتەلمەي تېرە ئاستىغا يىغىلىپ قېلىشتىن بۇ كېسەللىك پەيدا بولىدۇ. بۇ، كېسەللىكنىڭ پەيدا بولۇشىدىكى يوشۇرۇن ئىچكى ئامىل بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بەزىدە چىقان، غەلۋىرەك ۋە تىلما كېسىلى ئاساسىدىمۇ پەيدا بولىدۇ.

(2) بىرەر ئەزانىڭ ئۆزۈلۈپ كېتىشى، ھەر خىل ئورۇلۇش، سوقۇلۇش، يانجىلىش،

كۆيۈك، ئۇشۇك قاتارلىق زەخملىنىشلەر ئاساسدىمۇ پەيدا بولىدىغان بولۇپ بۇ، بۇ كېسەللىكنىڭ پەيدا بولۇشىدىكى سىرتقى ئامىلى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بەزىدە ھۆل كەپىياتلىق غىزا، قىش كۈنلىرىدىكى سوغۇق، تومۇز كۈنلەردىكى ئىسسىق ۋە ئىسسىق هاممامدا كۆپ ئولتۇرۇش ۋە داۋاملىق يۇيۇش رەختتە كىيىم كىيىش قاتارلىقلارمۇ كېسەل پەيدا قىلغۇچى ئامىل بولۇپ قالىدۇ.

بۇ كېسەللىك يالغۇز تاشقى ئەزادا پەيدا بولۇپلا قالماستىن بەلكى ئىچكى ئەزالاردىمۇ پەيدا بولىدۇ (بۇ قىسمى ئىچكى كېسەللىكتە بايان قىلىنىدۇ). تاشقى ئەزادا پەيدا بولىدىغىنى «ئاددىي پەلغۇنى» دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ كېسەللىك تاشقى بەدەنىنىڭ ھەممە قىسمىدا بولۇپمۇ تۆت مۆچە، باش بويۇن ۋە ساغرا قاتارلىق ئورۇنلاردا كۆپ ئۇچرايدۇ.

ئالامەتلىرى

تېرە كەسكۈ دائىرىدە قىزىرىپ ئىششىش بىلەن بىرگە پۈتۈن بەدەنىدە جۇغجۇغ پەيدا بولىدۇ. كېسەللەنگەن ئورۇن يېيىلما شەكىلدە ئىششىيدۇ. چىكىتلىپ ئاغرىيدۇ. كېسەللەنگەن ئورۇنىنىڭ تېرىسى ئوتتۇرىسى قېنىق قىزىل ياكى قارامتۇل قىزىل بولۇپ سىرتقى تەرىپىنىڭ رەڭگى بارا-بارا سۇسلىشىپ ساق تېرە بىلەن بولغان چېگرىسى ئېنىق بولمايدۇ. كېسەللەنگەن ئورۇننى تۇتقاندا قىزىق بىلىنىدۇ. باسقاندا ئاغرىيدۇ. ئىسسىتمىسى كۆتۈرۈلۈپ چۈشتىن كېيىن ئىسسىق تەر چىقىرىدۇ. مەڭزى قىزىرىپ تومۇرى تۇم ۋە تېز، سۆيدۈكى قېنىق سېرىق كېلىپ كۆپ هاللاردا قەۋزىيەت بىرگە كېلىدۇ. بىر قانچە كۈن تۇتكەندىن كېيىن قاتتىق ئىششىق يۇمشاپ تۇتقاندا مىلقلايدۇ. چىكىتلىپ ئاغرىش، لوقۇلداپ ئاغرىشقا تۇزگىرىدۇ. ئىشتىهاسى كېمىيىپ تەشنالىق يۈز بېرىدۇ. تومۇرنىڭ سوقۇشى بىلەن نەپەسلىنىش تېزلىشىدۇ.

داۋاسى

بۇ كېسەللىكنى ۋاقتىدا توغرا داۋالاش كېرەك. داۋالاش كېچىكسە ۋە داۋالاش توغرا بولمىسا يامان ئاقىۋەت پەيدا بولىدۇ.

ئالدى بىلەن قان ۋە مېڭىنى تازىلىغۇچى، غەيرىي تەبىئي خىلىتلارنى بەدەن سىرتىغا چىقىرىپ بەدەننى تازىلىغۇچى، ئىششىقنى يانداۋرغۇچى ۋە ئىسسىتمىنى قايتۇرغۇچى قاتناتمىلارنى بېرىش بىلەن بىرگە كېسەللىكنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە

ئىششىقنى تارقىتىش، ماددىنى يىغىش ۋە يېڭى بۇزۇق ماددىلارنىڭ داۋاملىق كېسەللەنگەن ئورۇنغا كېلىشىنى توسايدىغان ۋە تۆلارنى بەدەن سىرتىغا چىقىرىدىغان سوغۇق كەيپىياتلىق مەلھەم دورىلاردىن تۈزۈلگەن بىر خىلى ئىشلىتىلىدۇ.

قىزىل ۋە ئاق سەندەل، پۈپەل، گىلى ئەرمىنى، قىزىلگۈل ۋە كاسىن تورۇقىدىن تەڭ مىقداردا ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن تۈتكۈزۈپ ئىت ئۈزۈمى سۈيى، ئەرەقى كاسىن ۋە يۇمغاقسۈت سۈيى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ تۈماج ھالىتىگە كەلتۈرۈپ كېسەللىك بار ئورۇن ۋە تۇنۇك ئەتراپىدىكى ساق تېرىگە كۈنىگە 3-2 قېتىم قېلىنراق چېپىلىدۇ. ياكى مەلھەمى روسۇت ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ تەركىبى بىلەن تەييارلىنىشى تۆۋەندىكىچە:

روسۇت 27 گرام، ئاق موم 5.4 گرام، قىزىلگۈل يېغى بىلەن بىنەپشە يېغى ھەر بىرىدىن 10.8 مىللىلىتىردىن ئېلىپ، ئاۋۋال ئاق مومنى ئېرىتىپ تالقانلانغان روسۇتنى ئاق موم ئېرىتمىسىگە سېلىپ ئۈستىگە قىزىلگۈل يېغى بىلەن بىنەبشە يېغى قوشۇپ ياسىلىدۇ. بىراق كېسەللىك ماددىسى رەئىسى ئەزالارغا تۆتۈپ كېتىپ خەتەرلىك ئەھۋاللار پەيدا قىلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن بۇ دورىلار باش، بويۇن، يۈز، قۇلاق سۈپرىسى، كۆكرەك، قولتۇق ۋە يىرىنىق قاتارلىق ئورۇنلاردىكى ھەرە كۈنىكى توقۇلما يالۇغدا ئىشلىتىلمەيدۇ. بەلكى تەركىبىدە روسۇت بولمىغان باشقا خىلدىكى ماددىنى تارقاتقۇچى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ بۇ مەزگىلدە ئېچىشكە بىيە تۇرۇق شىرىسى، ئەرەقە شاھتەررە، شەربىتى نىلۇپەر ۋە شەربىتى بىنەپشە قاتارلىق دورىلارغا مەلۇم مىقداردا خاكەش (قىزىلگۈل تورۇقى)نى ئارىلاشتۇرۇپ ئېچىشكە بېرىلىدۇ.

ئەگەر يۇقىرىقى دورىلارنى 3 كۈن ئىشلەتكەندىن كېيىن ئۈنۈمى روشەن بولمىسا ياكى دەسلەپ ئۈنۈمى كۆرۈلسىمۇ لېكىن كېيىن بىر خىل تۇرۇۋالسا ياكى ئەتراپقا كېڭىيىپ ئېغىرلاشسا ئىششىقنى يۇمشىتىپ، ماددىنى پۈشۈرغۇچى دورىلاردىن زىنجىر، بابۇنە، ئىكلىلمىلىك، ئارپا تۇنى، ئاق لەيلى تۇرۇقى، يومغاقسۈت، ئاق لەيلى ۋە كۆك ھەمشە باھارلاردىن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ ئېزىپ سىرتىدىن كۈنىگە 3-2 قېتىم قېلىنراق چېپىلىدۇ ياكى بولمىسا بابۇنە، ئىكلىلمىلىك، زىنجىر، ئەنجۈر ۋە شۇمشە قاتارلىقلاردىن تەڭ مىقداردا ئېلىپ سۇ بىلەن ئېزىپ يۇمشىتىپ كېسەللىك بار ئورۇنغا كۈنىگە 3-2 قېتىم قېلىنراق چېپىپ بېرىلىدۇ. ئەگەر ماددا تارقىماسلىق (ئىششىق يانماسلىق) بىلەن قىزىتما يۇقىرى بولسا زىنجىر، ھولبە (شۇمشە)ۋە

ئەنجۇر شىرنىسىنى ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ. ماددىنى پۈشۈرۈپ يۇمشىتىش ئۈچۈن رەۋەنچىنى، ئارپا ئۇنى قاتارلىق دورىلارنى قېتىق بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، پۈشۈرۈپ كېسەللىك .بار ئورۇنغا چېپىپ بېرىلسىمۇ تېز يۇمشايدۇ ۋە ئېغىز ئالىدۇ. ئەگەر ئىششىق يۇمشاپ (ملىقلاپ) ئۈزلۈكسىدىن ئېغىز ئالمىسا ۋاقتىنى ئۆتكۈزمەي پاكىز ئوتكۇر پىچاق بىلەن يېرىپ (يېرىلغان ئورۇن يىرىڭ بىلەن زەردابنىڭ ئېقىپ چىقىشىغا ئوڭاي بولۇش ئۈچۈن ئۈزۈنراق يېرىلىشى كېرەك) يىرىڭ ئاققۇزۇلىدۇ. يىرىڭ بىلەن زەرداب ئېقىپ چىقىپ بولغاندىن كېيىن قاينىتىپ يىلمانىلاشقان سەل ئۆزلۈكراق سۇ بىلەن جاراھەت ئىچىنى قايتا چايقاپ قاينىتىلغان داكا (مىكروبسىزلاندۇرغان داكا) بىلەن جاراھەت يۈزىنى پاكىز سۈرتۈپ، جاراھەت ئىچىگە ئۈز سۈيىگە چىلانغان ياكى زاراڭزا چېچىكىنىڭ سۈيىگە ئازراقلا ئۈز ئارىلاشتۇرۇپ كۈنىگە 2 قېتىم تېڭىق ئالماشتۇرۇلۇپ بېرىلىدۇ ياكى يىرىڭ بىلەن زەردابنى قۇرۇتىدىغان (ئازايتىدىغان) ۋە ئەت (گۆش) ئۈندۈرىدىغان دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. (غەلۋىرەككە قارالسۇن) زۇرۇر تېپىلسا سۈيدۈك ھەيدىگۈچى دورىلار بىلەن چوڭ تەرەتنى يۇمشاتقۇچى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ.

يۇقىرىدىكىلەردىن باشقا غەيرىي تەبىئي خىلىت ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن شۇ خىلىتنىڭ پۈشۈرغۇچىسى (مۇنزىج) بىلەن تازىلىغۇچىسى (مۇسھىل)نى ئەھۋالغا قاراپ ئىچىشكە بېرىشكە بولىدۇ. ھەر خىل زەخىملىنىش ئاساسىدا ھۆكۈمنىڭ توقۇلما يالىلۇغى پەيدا بولۇشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن ھەر خىل زەخىملەرنى ۋاقتىدا توغرا داۋالاش كېرەك. ئەگەر ھەر خىل زەخمىدىن ھۆكۈمنىڭ توقۇلما يالىلۇغى پەيدا بولغان بولسا ئالدى بىلەن قاناشتىن پەيدا بولغان قان قاقاچلىرىنى يۇمشىتىپ بولغاندىن كېيىن يۇقىرىدىكى باسقۇچلار بويىچە سىرتىدىن دورا ئىشلىتىلىدۇ. ئەگەر ھەرخىل سىرتقى زەخمىدىن تېرە ئاستىغا قان چۈشكەنلىكى بايقالسا ئالدى بىلەن قانىنى چىقىرىپ بولغاندىن كېيىن يۇقىرىدا بايان قىلىنغان دورىلار سىرتىدىن ئىشلىتىلىدۇ.

پەرلىك ئورۇنىنى يۇقىرىدىكى ئۈسۇل بىلەن داۋالاشتىن سىرت يىلمان مايلار بىلەن ياغلاش، ئىسسىق ئوتكۇزۇش قاتارلىق ئۈسۇللارمۇ مۇۋاپىق قوللىنىلىدۇ.

ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا يىرىڭلىق يالىلۇغدا پەرلىك ئورۇنىنى داۋالاشتا ئوۋەندىكى باسقۇچلار (پرىنسىپلار) بويىچە داۋالاش ئېلىپ بېرىلىدۇ.

(1) ئىششىقنىڭ دەسلىپىدە (يېڭى باشلانغاندا) ماددىنى قايتۇرۇپ ئىششىقنى تارقاتقۇچى دورا ئىشلىتىلىدۇ.

(2) ئىششىق چوڭىيىۋاتقان ۋە كېڭىيىۋاتقان مەزگىلدە بۇزۇق ماددىنىڭ كەڭىيىشىنى توسايدىغان دورىلار ئىشلىتىلىدۇ.

(3) ئىششىق كېڭىيىشتىن توختىغان مەزگىلدە ماددىنى (ئىششىقنى) يۇمشاتقۇچى (ماددىنى پۈشۈرغۇچى) دورىلار ئىشلىتىلىدۇ.

(4) ماددا پىشقاندىن (يۇمشىغاندىن) كېيىن ئېغىز ئالدۇرغۇچى دورا ئىشلىتىلىدۇ ياكى يېرىپ يىرىنگ چىقىرىلىدۇ.

(5) ئېغىز ئالغاندىن كېيىن ياكى يېرىپ ئاققۇزغاندىن كېيىن يىرىنگ بىلەن زەردابنى قۇرۇتقۇچى ۋە ئەت ئوندۇرگۈچى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ.

تىلما كېپسىلى

بۇ تېرە قەۋىتى داغسىمان قىزىپ ئاغرىش بىلەن بىرگە بەدەن ھارارىتى يۇقىرىلايدىغان ئوتكۇر كېسەللىك بولۇپ، يۈز بىلەن مۆچىلەردە كۆپ ئۇچرايدىغان بىر خىل تېرە كېسەللىكىدىن ئىبارەت.

سەۋەبى

بۇ كېسەللىك ئوخۇنەتلەنگەن قىزىق قان بىلەن سەپرا ئوزئارا ئارىلىشىپ تېرىنىڭ مەلۇم قىسمىدا يىغىلىۋىلىشتىن پەيدا بولىدۇ.

ئالامەتلىرى

كېسەللەنگەن تېرىدە قىزىرىش، ئوتتا كۆيگەندەك ئېچىشىپ ئاغرىش، بەدەنده جۇغجۇغ پەيدا بولۇپ ئىسسىتمىسى تېزلا ئورلەشتەك ئالامەتلەر پەيدا بولىدۇ. كېسەللىك باش، يۈز ۋە بويۇن تېرىسىدە پەيدا بولغانلىرىدا باش بىلەن قۇلاق قوشۇلۇپ ئاغرىيدۇ. ئېغىرلىرىدا بويۇن قېتىپ قالىدۇ. كېسەللەنگەن ئورۇندىكى تېرىنىڭ رەڭگى ئۇچۇق ياكى قېنىقراق توسنى ئېلىپ ساق تېرە بىلەن بولغان چېگرىسى روشەن ئېنىق بولىدۇ. بۇ خىل ئالامەت كېسەللىكنى تونۇشتا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. يۇقىرىقىلاردىن باشقا نەپەس تېزلىشىش، بىئارام بولۇش، تەشنالىق، سۈيدۈكى ئازىيىش، تومۇرنىڭ سوقۇشى تېزلىشىش قاتارلىق ئالامەتلەر كۆرۈلىدۇ. يۇزدىكى كېسەللىك تېزلا كۆكرەك

قىسمىغا كېڭىيىشى مۇمكىن. بۇ خىل ئەھۋال كۆرۈلگىنى خەتەرلىك بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر كېسەل ماددىسى يۇرەككە تۆتسە تۆلۈم خەۋپىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. ئەگەر كېسەللىك گالدا بولسا كېسەللىك ماددىسى گال گۆشلىرىگىچە يېتىپ بېرىپ نەپەسلىنىشنى قىيىنلاشتۇرۇپ بۇغۇلۇشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن. بۇ خىل كېسەللىك ياشانغانلار بىلەن تېنى ئاجىز ۋە باللىلاردا ئېغىرراق بولىدۇ.

داۋاسى

بىمارغا غەيرىي تەبىئىي بۇزۇق قان بىلەن سەپرانى سۈرۈپ چىقارغۇچى، قان بىلەن مېڭىنى تازىلىغۇچى ۋە ئىسسىتمىنى قايتۇرغۇچى قاياتمىلاردىن مەتبۇخ شاھتەررە، مەتبۇخ ماتۇل تۆسۇل، بىخ كەبىر (بۆرە سويمىسى يىلتىز پوستى [پوستى بىخ كەبىر]) 30 گرام، چىكسەي تۆرۈقى 15 گرام، ئارپا بەدىيان 15 گرام، رۇمبەدىيان 15 گرام. دورىلارنى چالا سوقۇپ بىر لىتر قاي ناقسۇغا بىر ئاخشام چىلاپ ئەتىسى پەس ئوتتا 400 مىللىلىتر قالغىچە قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈپ كۈنىگە 200 مىللىلىتردىن بىر نەچچىگە بۆلۈپ ئىچىدۇ. مەتبۇخى ئالۇ (ئەينۆلا 20 دانە، تەمرى ھىندى 30 گرام بىرلىتر سۇدا يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ، سۈزۈلگەن سۈيىگە 30 گرام شېكەر سېلىپ كۈنىگە 2-3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 50—60 مىللىلىتر ئىچىشكە بېرىلىدۇ) مەتبۇخى ئوناپ (قىزىل قۇرۇق ئۆزۈم) 45 گرام، ئەينۆلا 30 دانە، چىلان 10 دانە، شاھتەررە 15 گرام، رۇمبەدىيان، مەستەكى ھەر بىرىدىن 3 گرام، تۆربۇت 9 گرام، تەمرى ھىندى 60 گرام ئاخىرقى دورىدىن باشقىلرىنى چالا سوقۇپ بىر لىتر قاي ناقسۇغا چىلاپ ئەتىسى پەس ئوتتا يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈلگەن سۈيىگە تەمرى ھىندىسىنى سېلىپ ئېرىتىپ تەييارلايدۇ) ۋە مەتبۇخى بىنەپشە قاتارلىق دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. يۇقىرىقىلاردىن باشقا سەپرانى ھەيدەش ئۈچۈن ئاچچىق ۋە تاتلىق ئانار سۈيى، سېرىق ھەلىلە قاياتمىسى بېرىشكە بولىدۇ. سەپرا ھەيدەلگەندىن كېيىن ئانار شەربىتى، سېرىق ئوت تۆرۈقى شىرنىسى قاتارلىقلار بېرىلىدۇ. شۇنداقلا كىچىكتۇرمەي پاكىز تۆتكۈر تېغ بىلەن كېسەللىك بار ئورۇننىڭ تېرىسىنى بىر قانچە يەردىن يۇزەرەك يېرىپ بۇزۇق ماددىلار ئېقىتىلىدۇ ۋە بانكا قويۇپ شۇمۇرۇپ چىقىرىلىدۇ. بۇ خىل داۋالاشقا بىرلەشتۇرۇپ چىلان شەربىتى، تەمرى ھىندى شەربىتى ۋە تەرخەمەك تۆرۈقى شىرنىسىگە سىركە نجۈزل قوشۇپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ ياكى شەربىتى پەۋاكە (تەركىبى ئالما سۈيى، ئاچچىق ئانار سۈيى، بېيە سۈيى ھەر بىرىدىن 132 مىللىلىتر، گىلاس، تەمرى ھىندى

سۈيى، زىرىخ سۈيى، لىمون سۈيى ھەر بىرىدىن 26 مىللىلىتر، ئاق سەندەل، گاۋزەبان، ئالما چىچىكى، بىدىمشكى ھەر بىرىدىن 7 گرام، سېمىز ئوت ئۇرۇقى، ئەگرى تەرخەمەك ئۇرۇقى ھەر بىرىدىن 5 گرام، چىلان 55 دانە، تەرەنجۈبل 66 گرام، سىرىق ھەلىيلە پوستىدىن باشقىلىرى ئەرەق تارتىلىدۇ. ئەرەقنى مېۋە سۈيى بىلەن ئىرىتىلگەن تەمرى ھىندى ۋە تەرەنجۈبل سۈيىنى قوشۇپ قىيام قىلىندۇ. كۈنىگە 3 ۋاق، ھەر قېتىمدا 15-20 مىللىلىتىردىن) ئىچىشكە بېرىلىدۇ. ئۇسسۇلۇقنا ماش، چىلان ۋە يۇمغاقسۈتنى قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. ياكى يېشىل ماشنى پۇشۇرۇپ ئارپا سۈيى بىلەن يۇمغاقسۈت قوشۇپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. چىلان سۈيىگە مۇۋاپىق مىقداردا سىركەنجۈبىل قوشۇپ ئىچىشكە بېرىلسىمۇ ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. سىرتىدىن ئاق سەندەل، روسۈت، گېلى ئەرمىنى، كۆك يۇمغاقسۈت، سېمىز ئوت ۋە ئىت ئۈزۈمى قاتارلىقلاردىن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ يۇمشاق ئېزىپ، سوۋۇتۇلغان قايناق سۈدا نەمدەپ، سۈيۇق خېمىر قىلىپ كۈنىگە 3-2 قېتىم سىرتىدىن چىپىپ بېرىلىدۇ. ئەگەر تىلما باش ۋە يۇز قىسمىدا بولسا كاپۇرنى گۈلاپقا ئىرىتىپ سىرتىدىن سۈرتۈپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ. ياكى بولمىسا ئوسۇك سقمىسى، ئىت ئۈزۈم سقمىسى، ئىسپەغۇل سقمىسى ۋە قاپاق قىرمىسى قاتارلىقلاردىن قوشۇپ چىپىش كېرەك. بۇلاردىن باشقا مەدەستان، گۈككۈرت پوقى تالقىنى (سىرتقى)، تۇپا، زەپىرانلاردىن مەلھەم تەييارلاپ سىرتىدىن چىپىپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ. داۋالاش جەريانىدا چوك تەرەتنى يۇمشىتىش مەقسىتىدە مېۋە سۈيى بېرىلىدۇ. شۇنداقلا بىمارنىك گال بىلەن كۆكرىكىدىكى ئېغرىلقنى يۇمشىتىش ئۈچۈن يۇمشاتقۇچى دورىلاردىن ئاق ۋە قىزىل سەندەل، ياۋا كۆكنار، روسۈت، گېلى ئەرمنى (قىزىل گۈل) لەردىن ئېزىپ ھۆل يۇمغاقسۈت ياكى سېمىز ئوت ياكى بولمىسا ئت ئۈزۈمى سۈيى (ئوسۇك سۈيى بولسىمۇ بولىدۇ) بىلەن نەمدەپ خېمىر قىلىپ چىپىلىدۇ. بىراق كېسەللىك بار ئورۇنغا چىپىشقا بولمايدۇ. يېمىكى ئۈچۈن ماش، يۇمغاقسۈت ۋە چىلان سىلىنغان يېمەكلىكلەر بېرىلىدۇ ياكى ئارپا ئۆندىن تەييارلانغان تاتىملار بېرىلىدۇ.

يىرىكلىق بەز يالۇغى

تبره ئاستىغا جايلاشقان بەزلەر ئوزلۇكسدىن (بىرلەمچى) ياكى يۇقىرىدا بايان قىلىنغان چىقان، غەلۇرەك، ھۆكۈنەك توقۇلما يالۇغى قاتارلىق كېسەللىكلەردە ئەگەشمە (ئىككىلەمچى) سۈپىتىدە پەيدا بولىدىغان كېسەللىكنى يىرىكلىق بەز يالۇغى «يۇمشاق چوشۇش» دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

يىرىكلىق بەز يالۇغى كۆپىنچە ئىككى خىل سەۋەبتىن پەيدا بولىدۇ.

(1) باشقۇرغۇچى ئەزالاردىكى بۇزۇق ماددىلار (بۇزۇلغان قان بىلەن غەيرىي تەبىئي سەپرا) نىڭ رەئسى ئەزالارغا يېقىن چوڭ بەزلەرگە چوشۇشتىن پەيدا بولىدۇ. ئوزلۇكسدىن پەيدا بولىدىغان بىرلەمچى بەز يالۇغى مۇشۇ تىپقا مەنسۇپ بولىدۇ.

(2) ئەزالارنىڭ بىرىدە جۇملىدىن تېرىنىڭ مەلۇم قىسمىدا يىرىڭ ياكى ئوفۇنەتلىك ماددىدىن بولغىنىشتىن يالۇغلانغاندا، يالۇغلانغان ئورۇنغا يېقىن جايدىكى ئالاقىدار بەزلەردە يالۇغ پەيدا بولىدۇ. بۇ خىلى بەز يالۇغنىڭ ئەگەشمە بەز يالۇغىغا مەنسۇپ بولىدۇ.

يىرىكلىق بەز يالۇغى قۇلاق ئاستى، ئىڭەك ئاستى، بويۇن، قولتۇق، چات ۋە تېقىم قاتارلىق ئورۇنلاردىكى بەزلەردە پەيدا بولۇشتىن سىرت ئىچكى ئەزالاردىكى بەزلەردىمۇ پەيدا بولىدۇ.

ئالامەتلىرى

دەسلەپكى باسقۇچتا يەرلىك ئورۇن ئاغرىيدۇ. تېرە قىزارمايدۇ. لېكىن سىلاپ تەكشۈرگەندە يەرلىك ئورۇن ئاغرىيدۇ. قولغا ھەر خىل چوڭلۇقتىكى يۇمۇلاق، قاتتىق ۋە ئاغرىيدىغان، مىدىرلاتقىلى بولىدىغان بىر ياكى بىر قانچىلىغان مونەك ئورۇنىدۇ. بەز يالۇغى پەيدا بولغان ئورۇننى (بويۇن ياكى يۇقىرى تۆۋەن مۆچە قاتارلىق) ھەرىكەتلەندۈرگەندە

ئاغرىش كۆچىيدۇ. يۇقىرىدىكى ئالامەتلەر پەيدابولۇپ بىر - ئىككى كۈندىن كېيىن بەز ياللۇغلانغان ئورۇندىكى تېرە كۆتۈرۈلۈپ قىزىرىدۇ، ئىششىيدۇ ۋە چىكىملىپ ئاغرىيدۇ. قىزىللىقنىڭ ئوتتۇرىسى قېنىق، چۈرىسى بارغانسېرى سۇسلىشىدىغان بولۇپ ساق تېرە بىلەن بولغان چېگرىسى ئېنىق بولمايدۇ. ھەمدە قىزىرىپ ئىششىغان ئورۇن قاتتىق بولىدۇ. باسقاندا ئاغرىش كۈچلۈك بولىدۇ. يالۇغلانغان بەز تېخىمۇ چوڭىيىدۇ. مىدىرلاتقىلى بولمايدۇ. چىكىملىپ ئاغرىش كۈچىيدۇ. مۇشۇ خىل ئەھۋال يەنە بىر نەچچە كۈن داۋاملاشسا ئىششىقنىڭ ئوتتۇرىسى يۇمشاپ تېرىسى بېغىرەڭ تۈسنى ئېلىپ ملىقلاش پەيدا بولۇپ لوقۇلداپ ئاغرىيدۇ ۋە ئېغىز ئېلىپ يىرىڭ ئاقىدۇ. بەز يالۇغى باشلىنىش بىلەن بىمارىدا جۇغجۇغ بولۇش، ئىسسىتمىسى يۇقىرىلاش، ئىشتىهاسى كەمىيىش، تەرلەش، نەپەسلىنىش بىلەن تومۇرى تېزلىشىش، سۇيدۇكى ئازىيىپ قېنىق سېرىق تۈسنى ئېلىش قاتارلىق پۈتۈن بەدەنلىك ئالامەتلەر بىرگە كېلىدۇ، ئېغىز ئېلىپ يىرىڭ چىققاندىن كېيىن پۈتۈن بەدەنلىك ئالامەتلەر يېنىكلىشىدۇ، ئەگەر داۋالاش مۇۋاپىق بولمىسا ئاقما پەيدا بولۇپ قالىدۇ.

داۋاسى

يىرىڭلىق بەز يالۇغنىڭ داۋالاش پرىنسىپى بىلەن داۋالاش باسقۇچى غەلۋىرەك ۋە ھەرە كۈنۈكى توقۇلما يالۇغى بىلەن ئوخشاش بولۇپ بىمارغا غەيرىي تەبىئىي بۇزۇق قان بىلەن سەپرانى سۈرگۈچى، مېڭە بىلەن قانىنى تازىلىغۇچى ۋە ئىسسىتمىنى قايتۇرغۇچى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ (يۇقىرىدىكى ئالاقىدار قىسىملارغا قارالسۇن)، سىرتىدىن ئىشلىتىشتە مادداسى يۇمشاتقۇچى دورىلاردىن تۆۋەندىكىلەر ئىشلىتىلىدۇ. بىنەفشە رەڭلىك پارچىنى يىلمان سۇدا ئېزىپ، سىرتىدىن سۈرتۈپ بېرىلىدۇ. ياكى بىنەپشە گۈلى بىلەن ئاق لەيلى گۈلىنى يۇمشاق سوقۇپ گۈل يېغى ياكى بىنەپشە يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سىرتىدىن سۈرتۈپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ. ياكى ئىسپە غۇلىنى تۆخۇم ئېقى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ. بۇغداي تۈنى خېمىر تۇرۇچى، تۇز، كەپتەر مايىقى، سۇ تەڭگەن ھاكىنى ئېزىپ تۆخۇم سېرىقى ياكى ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سىرتىدىن چېپىپ بېرىلسىمۇ ئوبدان تۈنۈم بېرىدۇ. ياكى ئەنجۈر، مەستەكى، مەرزەنجۇش، گېلى ئەرمىنى ھەر بىرىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ دۇغاپ بىلەن نەمدەپ ئازراق قىزىتىپ جارىھەتكە چېپىپ بەرسىمۇ پىشىپ ئېغىز ئالىدۇ ياكى قوناق تۈنى

بىلەن ھولبە تالقىنى بىر ھەسسە، سەبرىدىن يېرىم ھەسسە ئېلىپ قېتىققا ئارىلاشتۇرۇپ قېتىق قويۇلغىچە قاينىتىپ، ئىسسىق ھالەتتە سرتىدىن چېپىپ بېرىلىدۇ. بىراق شۇنىڭغا دىققەت قىلىش كېرەككى كېسەل پەيدا قىلغۇچى ماددا ئەسلى كەلگەن جايغا قايتىپ يامان ئاقىۋەت كەلتۈرۈپ چىقىرىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن سرتىدىن ماددىنى قايتۇرغۇچى دورا ئىشلىتىلمەيدۇ. ئىششىق ئېغىز ئالغاندىن كېيىن ياكى يالليۇغلىنىپ ئىششىغان بەز ملىقلاپ ئېغىز ئالمىسا ۋە پۈتۈن بەدەنلىك ئالامەتلەر ئېغىر بولسا پاكىز ئۈتكۈر تىخ بىلەن يېرىپ يىرىك ئاققۇزۇلىدۇ. ئېغىز ئالغاندىن كېيىن ياكى يېرىپ ئاققۇزغاندىن كېيىن جاراھەت يۇزىنى تازىلاپ گۈش ئۈندۈرگۈچى (جاراھەتنى پۈتتۈرگۈچى) دورىلار ئىشلىتىلىدۇ، مەسلەن، ئانارگۈلى، مۇرمەككى، سەبرى، موزا، زەچىۋىللەردىن تەڭ مىقداردا ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، قېلىن نەلگەكتىن ئۈتكۈزۈپ جاراھەتنىڭ ئۈستىگە سېپىلىدۇ، ئەگەر يەرلىك ئورۇندىكى يالليۇغ دائىرىسى كەڭرى ۋە پۈتۈن بەدەنلىك ئالامەتلەر ئېغىرراق بولسال يۇرەك، بۆرەك، مېڭە ۋە جىگەرنى قۇۋۇەتلەندۈرگۈچى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ.

يىرىڭلىق ئىششىق

يىرىڭلىق ئىششىق كۆپىنچە چىقان، غەلۋىرەك، ھۆكنەك توقۇلما يالليۇغى قاتارلىق كېسەللىك ئاساسىدا پەيدا بولىدىغان بولۇپ خەلق تىلىدا «يىرىك خالتىسى» دەپ ئاتىلىدۇ. تېرە قاتلاملىرىدا بولىدىغىنى كىچىكرەك بولىدۇ. تېرە ئاستى بىلەن ئىچكى ئەزالاردا بولىدىغىنى چوڭراق بولىدۇ.

سەۋەبى

يىرىڭلىق ئىششىق ياكى بولمىسا يىرىك خالتىسى سەۋەبچىسىنىڭ ئوخشىماسلىقىغا قاراپ ئىسسىق يىرىك خالتىسى ۋە سوغۇق يىرىك خالتىسى دەپ ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ. ئىسسىق يىرىك خالتىسى بولسا ئۈزۈلۈپ قوشۇلغان بۇزۇلغان قان بىلەن سەپرانىڭ تېرە، تېرە ئاستى ۋە ئىچكى ئەزالاردا يىغىلىۋېلىشتىن پەيدا بولىدۇ. سوغۇق يىرىك خالتىسى بولسا بۇزۇلغان قويۇق بەلغەمنىڭ بەزلەرگە يىغىلىۋېلىشتىن پەيدا

بولىدىغان بولۇپ كۆپىنچە سىل كېسىلى ئاساسدا پەيدا بولىدۇ. تېرە ئاستىدا پەيدا بولىدىغان يىرىڭلىق ئىششىق كۆپىنچە چىقان، غەلۋىرەك، بەزىنىڭ يىرىڭلىق ياللۇغى ۋە ھەرە كۆنۈكى توقۇلما ياللۇغى قاتارلىقلار ئاساسدا پەيدا بولىدۇ.

ئالامە تلىرى

دەسلەپ كېسەللەنگەن ئورۇندىكى تېرە قىزىرىپ ئىششىيدۇ. چىكىقلىپ ئاغرىيدۇ ۋە قاتتىق بولۇپ باسقاندا ئاغرىيدۇ. شۇ ئورۇننى ھەربىكە تەندۇرگەندە ئاغرىش ئېغىرلىشىدۇ. ھەمدە ئىسسىتمىسى كۆتۈرۈلۈپ، ئىشتىهاسى كېمىيىش، ئۇيقۇسىراش، نەپەسلىنىش بىلەن تومۇرنىڭ سوقۇشى تېزلىشىش قاتارلىق ئالامەتلەر كۆرۈلىدۇ. بىرقانچە كۈندىن كېيىن ئىششىش تېخىمۇ روشەنلىشىپ ئوتتۇرىسى يۇمشاپ سلىقلاشقا باشلايدۇ. ھەمدە لوقۇلداپ ئاغرىيدۇ. پۈتۈن بەدەنلىك ئالامەتلەرمۇ ئېغىرلىشىدۇ.

داۋاسى

بىمارغا بۈزۈق قان بىلەن غەيرىي تەبىئي سەپرانى سۈرگۈچى قان بىلەن مېڭىنى تازىلىغۇچى ئىستىمىنى چۈشۈرگۈچى، يۇرەك بىلەن مېڭىنى قۇۋۋەتلىگۈچى قاينىتمىلار ئىچىشكە بېرىلىدۇ (يۇقىرىدىكى ئالاقدار قىسىملارغا قارالسۇن). سىرتىدىن بۈزۈق ماددىلارنى يىقىۋچى، ماددىنى پۈشۈرغۇچى ۋە ئېغىز ئالدۇرغۇچى دورىلاردىن زەيتۇن يېغى، گۈل يېغى، كالىنىڭ بۇرەك يېغى ۋە زىغىر بىلەن شۇمشىلەرنى ئارىلاشتۇرۇپ كېسەللەنگەن ئورۇنغا چېپىلىدۇ. مەلھىمى داخلۇننىڭ ئۇنۇمى بىرقەدەر ياخشىراق بولۇپ ئۇنىڭ تەركىبى بىلەن ياسلىشى زوفتى رومى، راتىيانەج، ئاق موم ھەر بىرى 27 گرامدىن، قۇننە 15 گرام، زەيتۇن يېغى 100 مىللىلتىر. مومنى زەيتۇن يېغى بىلەن ئېرىتىپ قالغان دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلىنىدۇ. كۈنىگە 3-2 قېتىم سىرتىدىن چېپىپ بېرىلىدۇ. ئىچىدىن ئىچىشكە ماددىنى تارقىتىدىغان، پۈشۈرىدىغان ۋە يۇمشىتىدىغان دورىلاردىن تەرىياقى كەبىر، تەرىياقى ئەپائى، مەسىرىدىتۇس قاتارلىقلار بېرىلىدۇ. مەرۋەرنىڭ ئۇرۇقى، خۇببازى، كەتىرالاردىن تەڭ مىقداردا ئىلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، قېلىن ئەلگەكتىن ئوتكۈزۈپ بادام يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ ئەتىگەن، كەچتە ئىككى ۋاق ھەر ۋاقلىقىغا 6 گرامنى ئىككى قوشۇق ياۋا كاسىن سۈيى بىلەن ئىچىشكە بېرىلسىمۇ بولىدۇ. ئەگەر ئىسسىتمىسى يۇقىرى بولسا

سەبرىدىن 0.4 گرام ئىلىپ تالقانلاپ مۇسەللەس ياكى گۈلاپ بىلەن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. ھەمدە ئەھۋالغا قاراپ چوڭ تەرەتنى راۋانلاشتۇرۇپ، سۈيدۈكنى كۆپەيتكۈچى دورىلار بېرىلىدۇ. سىرتىدىن چىقان، غەلۋىرەك ۋە ھەرە كۆنۈكى توقۇلما يالليۇغىغا قارىتا ئىشلىتىدىغان باشقا نۇسخىلارنى كېسەللىكنىڭ ھەرقايسى باسقۇچلىرىغا قاراپ ئىشلىتىشكە بولىدۇ. مادىدا پىشقاندىن كېيىن تۇزى ئېغىز ئالمىسا پاكىز تۇتكۇر تېغ بىلەن يېرىپ يىرىڭ ئاققۇزۇلىدۇ. يىرىكنى ئېقىتىپ بولغاندىن كېيىن يىلمان تۇز سۈيى ياكى مۇۋاپىق تۇز سېلىنغان زاراڭزا چېچەك قاينىتىلمىسى بىلەن (سوۋۇتۇپ يىلمان ھالەتكە كەلگەندىن كېيىن) يىرىڭ خالتىسى پاكىز چايقىلىدۇ. زۇۋۇر تېپىلسا يۇقىرىقى سۈيۇقلۇققا چىلانغان نەم داكىنى پاكىز جۇپتەك بىلەن قىسىپ يىرىڭ خالتىسىنىڭ تېمى پاكىز سۈرتۈپ تازىلىنىدۇ. يىرىكنى تازىلاپ بولغاندىن كېيىن يىرىڭ خالتىسىنى قۇرۇتۇش ۋە ئەت ئوندۇرۇپ جاراھەتنىڭ ساقىيىشىنى تېزلىتىش ئۈچۈن يۇقىرىدا بايان قىلىنغان نۇسخىلاردىن باشقا تۇۋەندىكى نۇسخىلارنىمۇ ئىشلىتىشكە بولىدۇ. مەدەستان 18 گرام، گۈل يېغى بىلەن سىركە ھەر بىرىدىن 4 مىللىلىتر، قەلەي كۇشتىسىدىن 18 گرام، كاپۇردىن 3.5 گرام ئىلىپ مەدەستانىنى يۇمشاق سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ سىركە بىلەن ئارلاشتۇرۇپ ئوستىگە گۈل يېغى قوشۇلىدۇ. ئۇنىڭ ئوستىگە قەلەي كۇشتىسىنى سىلىپ ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلىنىدۇ ۋە جاراھەت ئىچىگە كىرگۈزۈلىدۇ. تېڭىق ئەھۋالغا قاراپ كۈنىگە بىر قېتىمدىن ئىككى قېتىمغىچە ئۇزمەي تېڭىق ئالماشتۇرۇپ تۇرۇلىدۇ. يىرىڭ خالتىسىدىكى يىرىڭ بىلەن زەردار توڭگەندىن كېيىن چايقايدىغان سۇغا ئارىلاشتۇرۇلىدىغان تۇز مىقدارى ئازايتىلىدۇ. ھەر قېتىم تېڭىق ئالماشتۇرۇلغاندا جاراھەت يۈزىگە سېپىلغان ئالدىنقى قېتىملىق دورا يۇقىنى پاكىز تازىلاپ چىقىرىۋېتىش كېرەك. ھەمدە جاراھەت ئىچى پۈتۈشتىن ئىلگىرى جاراھەت ئېغىزىنىڭ بالدۇر پۈتۈپ قېلىشىدىن ساقلىنىش كېرەك. چۈنكى جاراھەت ئېغىزى بالدۇر پۈتۈپ قالغاندا بوشلۇققا يىرىڭ بىلەن زەردار يىغىلىپ قېلىپ قايتا يىرىڭلىق ئىششىق پەيدا بولۇپ قېلىشى مۇمكىن.

كۆكىنە (سەينەك)

بۇ بارماق تۈچى بىلەن تىرناق ئەتراپى ئېرىقچىسىنىڭ تېرە ئاستىدا بولىدىغان

يىرىكلىق ياللۇغ بولۇپ كۆپ تۇچرايدۇ.

سەۋەبى

بۇ كۆپىنچە بارماق ئۇچىنىڭ زەخمىلىنىشى (مەسىلەن، يىڭنە ياكى تىكەن كىرىپ كېتىش بارماق ئۇچى مىجىلىش) قاتارلىق سەۋەبلەردىن پەيدا بولىدۇ. بۇ كېسەللىكنىڭ ماددىسى قان خاراكتېرلىك قويۇق ماددىدىن ئىبارەت.

ئالامىتى

بارماق ئۇچى قىزىرىپ ئىششىش بىلەن بىرگە قاتتىق ئاغرىيدۇ. ئاغرىش كۆپىنچە چىڭقىلىپ ئاغرىش بىلەن لوقۇلداپ ئاغرىش بىرگە قوشۇلۇپ كېلىدۇ. شۇڭلاشقا ئاغرىش قاتتىق بولىدۇ. بولۇپمۇ كېچىسى قاتتىق ئاغرىغانلىقتىن تۇيقۇسىغا تەسىر يېتىدۇ. ماددىسى قان خۇسۇسىيىتىنى ئالغان قويۇق ماددا بولغانلىقتىن قىزىرىپ ئىششىيدۇ. ھەتتا تىرناقنى كۆتۈرۈۋالىدۇ. كېيىن قىزىللىق قارامتۇل كۆككە مايىللىشىدۇ، خېلى بىر قىسىم بىمارلاردا جۇغجۇغ پەيدا بولۇش ۋە ئىسسىتمىسى يۇقىرىلاش قاتارلىق پۈتۈن بەدەنلىك ئالامەتلەر پەيدا بولىدۇ.

داۋاسى

بىمارغا بۇزۇق قانىنى تازىلاپ سەپرانى چىقىرىدىغان، ئاغرىق پەسەيتىپ ئىسسىتمىسىنى ياندۇرىدىغان ۋە ماددىنى سۈيۈلدۈرىدىغان قاينىتىملاردىن بېرىلىدۇ ياكى ئارپىسىنىڭ سۈيى ئىچىشكە بېرىلىدۇ. كېسەللىك يېڭى باشلانغاندا مۇز سېلىنغان سىركىگە كېسەللەنگەن بارماق ئۇچى تىقىپ بېرىلىدۇ ياكى تۇمۇر پوقىنى سىركە بىلەن يۇغۇرۇپ تېڭىپ بېرىلىدۇ. ئىسپەغۇلنى سىركىدە نەمدەپ چىپىپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ. مۇشۇ خىلدىكى تۇسۇل قوللىنىلسا ئىششىش بىلەن ئاغرىش يېنىكلىشىدۇ. چۈنكى يۇقىرىقى دورىلار جۈملىدىن مۇز ھارارىتى سوغۇق بولغانلىقى ئۈچۈن كېسەللەنگەن ئورۇندىكى ماددىنى قويۇقلىتىپ بارماق ئۇچىنىڭ ھەجمىنى كىچىكلىتىش ئارقىلىق ئاغرىشنى يېنىكلەشتۈرىدۇ ۋە ياللۇغنىڭ كېڭىيىشىنى توسايدۇ. بىراق چىلىندىغان سۇيۇقلۇق ۋە تېڭىلىدىغان دورا ھارارىتى بەك سوغۇق بولۇپ كەتسە كېسەللىك يۈز بەرگەن ئورۇندىكى

مادا زیاده قویۇلۇپ کېتىشتىن بۇزۇق مادىلارنىڭ تارقىلىشى توسقۇنلۇققا تۇچرايدۇ ۋە ياللۇغ ئاسانلىقچە ساقايمايلا قالماستىن بەلكى بارماق تۇچىنىڭ هارارىتى زياده تۇۋەنلەپ كېتىشتىن بارماق تۇچى ئۇششۇپ سېسىش پەيدا بولىدۇ. يۇقىرىقى چارىلەرنى بىرەر ئىككى كۈن ئىشلەتكەندىن كېيىن يۇقىرىقى چارىلەرگە ئەكس هالدا كېسەللەنگەن بارماقنى قىزىق سۇغا چىلاش (سۇ سوۋۇسا ئوستىگە قاينىق سۇ قويۇپ تەڭشەپ تۇرۇلىدۇ ياكى بارا-بارا سۇنۇڭ هارارىتى يۇقىرىلىتىلىدۇ. بۇ ئۇسۇل تاكى ئاغرىق توختىغىچە داۋاملاشتۇرۇلىدۇ) قوي، كالا ۋە توخۇ ئوتى ئىچىگە ياكى قوقاس ئوتتا پۇشۇرۇلغان قىزىق پىيازنىڭ ئىچىگە تېقىپ تېڭىپ قويۇش قاتارلىق چارىلەر قوللىنىلىدۇ. زىغىر بىلەن مەرۋەر تۇرۇقنى سوقۇپ سۇ بىلەن خېمىر قىلىپ تاكسا كۆكنە ئىششىقى پىشىدۇ. مادا پىشىپ يېرىڭلىغاندىن كېيىن بارماق تۇچى يان تەرەپ ئوستىدىن يېرىم ئايلانما شەكىلده يېرىپ يېرىڭ ئاققۇزۇلىدۇ ۋە جاراهەت يۈزى ئۇز سۈيى ياكى ئۇز سېلىنغان زاراڭزا سۈيى بىلەن چايقىلىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن يېرىڭنى تازىلىغۇچى ۋە ئەت ئوندۇرگۈچى دورىلار بىلەن تېڭىپ ببرىلىدۇ.

كۆيدۈرگە كېسىلى

كۆيدۈرگە كېسىلى تېرە، ئوپكە ۋە ئوچەيده بولىدىغان جاراهەت خاراكتېرلىك كېسەل بولۇپ تېرىدىكى كۆيدۈرگە جاراهىتىنىڭ سىرتقى شەكلى ئوتتا كۆيگەندەك ئۇن قارا قاقاچ پەيدا قىلىدىغانلىقى ۋە داۋالاشتا قىزدۇرۇلغان تۆمۈر بىلەن داغلاپ داۋالايدىغان بولغانلىقى ئوچۇن ئۇيغۇر تىلىدا «كۆيدۈرگە» دەپ ئاتىلىدۇ. شۇنداقلا بۇ كېسەللىك تېرە، ئوپكە ۋە ئوچەيدىمۇ پەيدا بولىدىغانلىقى ئوچۇن «سەكرەتمە» دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئەرەبچىده «جەمرە بەلخىيە» (جەمرە دېگەن سۆزنىڭ لۇغەت مەنىسى «كۆمۈر» ياكى «تاش» دېگەن ئوقۇمنى بىلدۈرىدۇ. «بەلخىيە» دېگەن ئافغانستاندىكى بىر جاينىڭ ئىسمى) دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

تىبابەتتىمىز بۇ كېسەللىكنى جاراسسىملار پەيدا قىلىدۇ ۋە يۇقىدۇ دەپ قارايدۇ. يەنە قان ئۇفۇنەتلىنىپ (بۇلغىنىپ) سەپرا كۆپىيىشتىن پەيدا بولىدۇ ۋە باشقا خىلىتلارنىڭ

كۆپىيشىمۇ سەۋەب بولىدۇ دەپ قاراپ كەلگەن. كۆيدۇرگە كېسىلى ئات، كالا، قوي قاتارلىق ئۇي ھايۋانلىرىدا كۆپرەك كۆرۈلىدىغانلىقى ۋە شۇ خىل ئۇي ھايۋانلىرى ۋە ئۇلارنىڭ تېرە ۋە يۈڭى بىلەن كۆپرەك ئوچرىشىدىغان دېھقان، چارۋىچى، قاسساپ ۋە تېرە ئاشلىغۇچىلار بىلەن كۆيدۇرگە كېسىلى بىلەن ئاغرىغان ھايۋانلارنىڭ گۆشىنى ئىستېمال قىلغانلاردا كۆيدۇرگە كېسىلى كۆپرەك بولىدىغانلىقى ئوچۇن ئات، كالا ۋە قوي قاتارلىقلاردىن ئادەمگە يۇقىدۇ. ئەمەلىيەت شۇنى ئىسپاتلىدىكى ئادەملەر كۆيدۇرگە كېسىلى بىلەن ئاغرىپ ئۆلگەن (ئۆلتۇرۇلگەن) ھايۋانلارنىڭ گۆشىنى يېيىش ياكى كۆيدۇرگە بىلەن ئۆلگەن ھايۋانلارنىڭ تېرىسى ۋە يۈڭى بىلەن ئوچرىشىشتىن بۇ كېسەللىكە گىرىپتار بولىدۇ. يەرلىك ئورۇندىكى كۆيدۇرگە سەۋەبچىسى قانغا ئوتسە قانىنىڭ بۇزۇلۇشىنى (چىرىشىنى) كەلتۇرۇپ چىقىرىشتىن ھاياتقا خەۋپ ئوغۇلىدۇ.

كۆيدۇرگىنىڭ ئورلىرى

كۆيدۇرگە كېسىلىنىڭ كېسەل سەۋەبچىسى قايسى ئەزاغا يۇقسا شۇ ئەزادا كېسەللىك پەيدا قىلىدىغانلىقى ئوچۇن كېسەللىك نامىمۇ شۇ ئەزا نامى بىلەن قوشۇپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن، تېرە كۆيدۇرگىسى، ئوچەي كۆيدۇرگىسى، ئوپكە كۆيدۇرگىسى ۋە ياماق سۈپەتلىك كۆيدۇرگە (كۆيدۇرگە كېسىلى دەپ) بۆلۈنىدۇ. بەزى كىشىلەردە يۇقىرىقى ئورلەر بىرگە كېلىشى مۇمكىن. بۇلارنىڭ ئىچىدە تېرە كۆيدۇرگىسى كۆپ ئوچرايدۇ. كىتابىمىزدا تېرە كۆيدۇرگىسىلا بايان قىلىندۇ. ئىچكى ئەزالار كۆيدۇرگە كېسىلى يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر قىسمىدا بايان قىلىندۇ.

تېرە كۆيدۇرگىسى بەدەن تېرىسىنىڭ قول، يۈز، بىلەك، ئاياق قاتارلىق دائىم ئېچىلىپ ئۇرىدىغان ۋە كۆيدۇرگە كېسىلى بىلەن ئاغرىغان ھايۋان ياكى شۇ خىل ھايۋانلارنىڭ تېرىسى بىلەن يۈڭى قاتارلىقلار بىلەن ئوچرىشىدىغان ئورۇنلاردا كۆپرەك ئوچرايدۇ.

ئالامەتلىرى

كۆيدۇرگە كېسىلىنىڭ كېسەللىك سەۋەبچىسىنى يۇقتۇرۇۋلىپ بىرنەچچە سائەتتىن بىر نەچچە كۈن يوشۇرۇن دەۋرنى ئوتكۈزگەندىن كېيىن كېسەللىك ئالامەتلىرى كۆرۈلۈشكە باشلايدۇ. دەسلىپىدە يۇقۇملانغان تېرىدە كىچىك قىزىل مۇدۇر ياكى قاپارتقۇ

پەيدا بولىدۇ ۋە قىزىل مودۇر چۆرىسىدە قانلىق سۇيۇقلۇق پەيدا بولغانلىقتىن ئىششىپ تېرىدىن كۆتۈرۈلىدۇ. ئىششىقنىڭ رەڭگى قارامتۇل قىزىل تۈسنى ئېلىپ ئەتراپىدىكى ساق تېرە بىلەن بولغان چېگرىسى ئېنىق بولمايدۇ. ھەمدە قىزىللىقنىڭ ئەتراپىدىكى سۇلۇق ئىششىق ئېغىر بولىدۇ. ئوتتۇرىسى ئويمانراق بولۇپ جاراھەت يۈزىدە قارامتۇل قاپارتچۇق (ئابىلە) پەيدا بولۇپ تېزلا قارامتۇل قاقاچقا ئايلىنىدۇ. قاقاچ ئەتراپىدا تۈششاق پارقىرايدىغان سۇلۇق پۈۋەكچىلەر پەيدا بولىدۇ. ئاغرىش قاتتىق بولىدۇ. كېسەللەنگەن ئورۇنغا يېقىن بولغان ئورۇندا باسسا ئاغرىيدىغان يۇمشاق (بەز يالۇغى) پەيدا بولىدۇ. بىمارنىڭ ئىسسىتمىسى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ باش ئاغرىيدۇ. تومۇرنىڭ سوقۇشى بىلەن نەپەسلىنىش تېزلىشىدۇ. ئىشتىهاسى كېمىيىدۇ. سۇيدۇكى ئازلاپ قېنىق سېرىق تۈسنى ئالىدۇ. ئەگەر كېسەل سەۋەبچىسى ۋە تۈنۈك زەھەرى قانغا تۆتسە يۇقىرىدىكى ئالامەتلەر ئېغىرلىشىپ بىمار تېزلا زەئىپلىشىپ خۇددىنى يوقىتىدۇ ۋە جۆيلىيدۇ. ئەگەر بىمارنىڭ تېنى كۆچلۈك بولسا يەرلىك ئالامەتلەر بىلەن پۈتۈن بەدەنلىك ئالامەتلەر ئانچە ئېغىر بولمايدۇ. ئەكسىچە بەدىنى ئاجىز كىشىلەردە كېسەللەنگەن ئورۇندىكى كۆيدۈرگىگە خاس ئالامەتلەر (مەسىلەن: قىزىل مودۇر پەيدا بولۇش ۋە قىزىل مودۇر ئوستىدە قارامتۇل قاپارتچۇق (ئابىلە) پەيدا بولۇپ قارامتۇل قاقاچ ھاسىل بولۇش ھەمدە ئوتتۇرىسى ئويمانلىشىپ، چۆرىسى پۈلتىيىپ. چىقىش، قاقاچ ئەتراپىدا تۈششاق پارقىراق سۇلۇق پۈۋەكچە ھاسىل بولۇش قاتارلىق) ئاشكارلانماي تۇرۇپ، ھەددىدىن زىيادە ئىششىش ۋە قىزىرىش ئالامەتلەر روشەن بولىدۇ. بۇ خىل ئەھۋال كېسەللىكنىڭ ئېغىرلىقى ۋە ئاقىۋىتىنىڭ خەتەرلىكلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ.

داۋاسى

كۆيدۈرگە كېسىلىنى داۋالاشتا تىبابەتچىلەر قەدىمدىن تارتىپ ئالدى بىلەن بەدەندىكى بۇزۇق ماددىلارنى (تۆۋۈنەتلەنگەن قان بىلەن غەيرىي تەبىئىي سەپرا ۋە كۆيگەن خىلتلارنى) تازىلاش، ئىسسىتما ياندۇرۇش، ئاغرىقنى پەسەيتىش، ئىششىقنى قايتۇرۇش ۋە كۆيدۈرۈش قاتارلىق داۋالاش تۈسۈللىرى بىلەن داۋالاپ كەلگەنىدى. تازىلاش تۆۋەندىكى ئەھۋالغا ئاساسەن ھەر بىرىدىن 33 گرام، سېرىق ھەلىلە 66 گرام، ئىت ئۈزۈمى، كاسسا تۇرۇقى، شاھتەررە، سانا ۋە قىزىلگۈل ھەر بىرىدىن 10 گرامدىن، ئەينۈلا 20 دانە، چىلان 30 دانە، تەرەنجۈىل 66 گرام، تەمرى ھىندى، فۇنۇس، خىيار شەنبەر ۋە تەرەنجۈللەرنى ئايرىم قاچىغا سېلىپ ئوستىگە مۇزاپتى

مقداردا قاياناق سۈ قۇيۇپ ئېرىتىپ دورىنىڭ تەمى ئوبدان چىققاندىن كېيىن داكا ئارقىلىق سۈزۈلىدۇ. قالغان دورىلارنى سوقۇپ ئىككى چوڭ چىنە قاياناق سۈغا بىر كېچە چىلاپ تەتىسى پەس ئوتتا يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ سۈزۈۋېلىنغان سۈيىگە يۇقىرىدا تەييارلانغان (ئېرىتىلگەن) دورا سۈيىنى قوشۇپ كۈنىگە 3-2 قېتىم، ھەر قېتىمدا بىر پىيالىدىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. ھەمدە شىرخىشىت، تەرەنجۈبىل ياكى خىيارشەنبەرنى جولاپ قىلىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. بەدىنى ئاجىز كىشىلەرگە خېمىرى سەندەل ياكى خېمىرى گاۋزەبان، تەرەقى بىدىمشكى ياكى بولمىسا ئانار شەربىتى بىلەن قوشۇپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

يەرلىك ئورۇننى داۋالاشتا كۆيدۈرگە ئىكەنلىكى ئېنىقلانغاندىن كېيىن كۆيدۈرۈلىدۇ. كۆيدۈرۈشكە كېتىدىغان ئەسۋابلار بولسا ياغاچتىن سېپى بار، مېتال ئىلمەكنىڭ تۆزۈنلۈق 3-1 سانتىمېتر كېلىدىغان بىگىزسىمان تۆچلۇق كۆيدۈرگۈچى نەشتەر، مىس ياكى تۆچتىن ياسالغان تۆشۈكى بار دارچەن ياكى تىمىن ۋە تېكىتق ماتېرىيال بىلەن سىرتىدىن سۈرتۈلىدىغان دورىلاردىن ئىبارەت. ئاۋۋال نەشتەر تۆچى ئوتتا قىپقىزىل چوغدەك ھالىتىگە كەلگۈچە قىزدۇرۇلىدۇ ۋە تۆشۈكلۈك مېتال داچەننىڭ تۆشۈكىنى جاراھەتنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا توغرىلاپ قويۇلىدۇ. قىزدۇرۇلغان نەشتەر تۆچنى دارچەن تۆشۈكىدىن تاكى ئاغرىش پەيدا بولغىچە جاراھەت ئىچىگە سانجىپ جاراھەتتىن كاۋاپ پۇرۇقى چىققۇچە كۆيدۈرۈلىدۇ ۋە نەشتەر تارتىپ ئېلىنىدۇ. كۆيدۈرۈشتىكى مەقسەت ئۇفۇنەتلەنگەن (يۇقۇملانغان) توقۇلمىلارنى كۆيدۈرۈش ئارقىلىق كۆيدۈرگىنىڭ سەۋەبچىسىنى ھالاك قىلىشتىن ئىبارەت. جاراھەتكە تۆشۈكى بار دارچەننى قويۇشتىكى مەقسەت جاراھەت ئەتراپىدىكى توقۇلمىلارنى ئاسراشتىن ئىبارەت. تۆنىكىدىن كېيىن جاراھەتكە تۆفۈنەتكە قارشى تۇرىدىغان جاراھەت يۈزىنى تازىلايدىغان ۋە ئەت ئوندۇرۇپ جاراھەت يۈزىنى پۈتتۈرۈشنى تېزلىتىدىغان دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن مامشا، روسۇت، ئاقاقىيالارنى كاسسا سۈيى بىلەن ئېزىپ جاراھەتكە چېپىلىدۇ. ياكى موزا، كۈندۇر ھەر بىرىدىن 13 گرام، زىراۋەندە 40 گرام، دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ رەيھان شارابى بىلەن مەلھەم قىلىپ جاراھەتكە چېپىلىدۇ. مەلھىمى ئىسپىداجمۇ ئوبدان ئۇنۇم بېرىدۇ. مەلھىمى ئىسپىداجنىڭ تەركىبى بىلەن ياسىلىشى تۆۋەندىكىچە: تۇپا 17گرام، ئاق موم 33 گرام، گۈل يېغى 17 مىللىلىتر. مومنى تۆمۈر قاچىغا سېلىپ ئوتتا ئېرىتكەندىن كېيىن ئۈستىگە ئۇپىنى سېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلىنىدۇ. ئەگەر دورىنىڭ كەپىياتنى سوغۇققا مايىل قىلىشقا توغرا كەلسە ئۈستىگە 1.5 گرام كاپۇر قوشۇلىدۇ. سىرتىدىن دورا چېپىپ تېكىتق ئالماشتۇرۇش جاراھەتنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ كۈنىگە بىر قېتىم ئېلىپ بېرىلىدۇ.

كۆيدۈرگه كېسىلده كۆيدۈرۈشتىن ئىلگىرى قالايمىقان دورا سۈرتۈپ جاراھەت يۈزىنى بۈزىۋېتىشتىن ۋە قوشۇمچه يۇقۇملىنىشتىن ساقلىنىش كېرەك. ئۇيغۇر تىبابىتىنىڭ كۆيدۈرگه كېسىلنى كۆيدۈرۈپ داۋالاش ئۇسۇلى باشقا ئۇنۇملۇك داۋالاش يوق ئەھۋال ئاستىدا بىر قەدەر ئۇنۇملۇك داۋالاش دەپ قارىلىپ بۇ خىل ئۇسۇل بىمارلارنىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قېلىشتا بەلگىلىك رول ئويناۋاتىدى. بىراق كۆيدۈرۈش تېخنىكىسىنى ياخشى ئىگىلىمىگەنده كۆتۈلمىگەن ئاقىۋەتلەر پەيدا بولۇپ بىمارنىڭ ھاياتىغا خەۋپ كېلىشى مۇمكىن. كۆز ئالدىمىزدا ھازىرقى زامان تىبابەتچىلىكىنىڭ كۆيدۈرگه كېسىلنى داۋالاش ئۇنۇمى قانائەتلىنەرلىك. شۇڭلاشقا كۆيدۈرگه كېسىلگه دۇچ كەلگەنده ھازىرقى زامان تىبابەتچىلىك دوختۇرخانىلىرىنىڭ داۋالىشىغا يوللاپ بېرىش ياخشىراق.

ئالدىنى ئېلىش

كۆيدۈرگه كېسىلى ئاقىۋىتى بىرقەدەر خەتەرلىك كېسەللىك، شۇڭلاشقا كۆيدۈرگه كېسىلىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئىنتايىن مۇھىم. بۇنىڭ ئۈچۈن كۆيدۈرگه كېسىلى بىلەن ئاغرىغان ھايۋانلارنىڭ گۆشى بىلەن تېرىسىنى ئىشلەتمەي، يەرنى ئادەم بويى چوڭقۇرلۇقىدا كولاپ كۆيدۈرگه كېسىلى بىلەن ئاغرىغان ھايۋاننى ئۆلتۈرۈپ ئورەككه تاشلاپ ئۈستىگه ھاك تاشلاپ، ئۈستىدىن توپا بىلەن كۆمۈۋېتىش كېرەك. تېرە، يۇڭ ۋە ئۈچەيگه ئىش قوشىدىغانلار تېرە پۈتۈنلۈكىنىڭ بۈزۈلۈشىدىن ساقلىنىشى، ئېغىز، بۇرۇننى پاكىز لاتا (ماسكا) بىلەن ئېتىۋېلىش (تارتىش) ۋە ئىشتىن كېيىن پۇت-قوللىرىنى سوپۇنلاپ پاكىز يۇيۇشلىرى لازىم. ئەگەر بەدىنىده قىچىشىدىغان ۋە ئاغرىيدىغان مودۇر پەيدا بولغان بولسا تاتلاپ ئۈچىنى بۈزۈۋەتمەي دەرھال تېۋىپقا كۆرۈنۈپ داۋالىنىشى كېرەك.

ئەمچەك ياللۇغى

بۇ ئۇغۇت يېشىدىكى ئاياللاردا بولۇپمۇ بىرىنچى ۋە ئىككىنچى ئۇغۇتتىن كېيىن پەيدا بولىدىغان يىرىڭلىق ئىششىق كېسىلىدىن ئىبارەت.

سەۋەبى

ئۇغۇتتىن كېيىن مەجەزدىكى ئىسسىقلىق كەيپىيات ئېشىپ كېتىشتىن (قان

بىلەن سەپرا غالىب كېلىشتىن) سۈتتىكى نەملىك ئازيىپ قويۇقلىشىش ئاساسدا جاراسسىلار بىلەن ئۇقۇنەتلىنىش (يۇقۇملىنىش ياكى بۇلغىنىش) سەۋەبىدىن پەيدا بولىدۇ. بەزىدە تۇغۇتلۇق ئاياللارنىڭ سوغۇقى ئېشىپ كەتكەندە ئەمچەكتىكى سۈتلەر تۇيۇپ قېلىشتىنمۇ ئەمچەك ياللۇغى پەيدا بولىدۇ. تۇغۇت ئالدى كەينىدە ئەمچەكنى پاكىز تۇتماسلىق، بوۋاق ئاجىز تۇغۇلۇشتىن ئەمچەكتىكى سۈتنى تولۇق ئىمىپ كېتەلمەسلىك ياكى كۈچ بىلەن ئەمگەندە ئەمچەك تۇگمىسى زىددىلىنىپ زەخىملىنىش ياكى بولمىسا ئەمچەك تۇگمىسى ئەمچەك ئىچىگە پاتقان ئەھۋالدا بوۋاق ئېمەلمەي سۈت ئەمچەكتە تۇرۇپ قېلىش قاتارلىقلار ئەمچەك ياللۇغىنىڭ پەيدا بولۇشىدا مۇھىم ئامىل بولىدۇ.

ئالامىتى

ئەمچەك قىزىرىپ ئىششىيدۇ ۋە چىڭقىلىپ ئاغرىيدۇ. تۇتقاندا قاتتىقراق بولىدۇ. باسقاندا قاتتىق ئاغرىيدۇ ۋە قولغا قىزىق بىلىنىدۇ. پۈتۈن بەدەننىڭ ئىسسىتمىسى كۆتۈرۈلۈپ ئىشتىهاسى كېمىيىدۇ ۋە قىزىق تەرلەيدۇ. نەپەسلىنىش بىلەن تومۇرنىڭ سوقۇشى تېز بولىدۇ. سۈيدىكى سارغۇچ ياكى قېنىق سېرىق تۈسنى ئالىدۇ.

داۋاسى

بىمارغا قانىنى تازىلىغۇچى، غەيرىي تەبئىي سەپرانى چىقارغۇچى ۋە ئىسسىتمىنى چۈشۈرگۈچى قاينىتما (مەتبۇخ) دورىلار بېرىلىدۇ. (يۇقىرىدىكى ئالاقىدار كېسەللىكلەرگە قارالسۇن) ئىسسىتمىسى يېنىپ، ئىشتىهاسى ئېچىلغىچە ئوكۇلاي ھەزىم بولمىغان قۇۋۇققا تىلىك سۈيۇق سەلەكە يېمەكلىكلەر بېرىلىدۇ. كېسەللەنگەن ئەمچەك بىلەن بوۋاق ئېمىتىلمەيدۇ ۋە ئېھتىياتلىق بىلەن ئەمچەكتىكى سۈت سېغىپ چىقىرىۋېتىلىدۇ. ھەمدە سىرتىدىن ئىسسىق تۇتكۇزۇش بىلەن بىرگە تۇۋەندىكى نۇسخىلار سىرتىدىن سۈرتۈپ بېرىلىدۇ:

1) ئىت ئۈزۈمنى يوپۇرمىقى بىلەن بىرگە ئېزىپ تۇنۇكىغا گۈل يېغى ئارىلاشتۇرۇپ كېسەللەنگەن ئەمچەككە چېپىلىدۇ.

2) لۆكۈگىنى قىزىق سۇغا چىلاپ بىرقانچە قېتىم كېسەللەنگەن ئەمچەككە قويغاندىن كېيىن بىنەپشە يېغى بىلەن ياغلىنىدۇ.

كېسەللەنگەن ئەمچەك قىزىرىپ قاتتىقلاشقاندا سىركە بىلەن قاياق سۈنى تەڭ

باراۋەر ئېلىپ كالىنىڭ دوۋسىقىغا قاچىلاپ قىزىق هالەتتە كېسەللەنگەن ئەمچەكنىڭ ئوستىگە قويۇلىدۇ.

4) ئارپا ئۇنى بىلەن پۇرچاق ئۇنىنى موغاس، تۇخۇم سېرىقى، هۆل يۇمغاقسۇت بىلەن سېمىز ئوت سۈيىنى تەڭ مىقداردا ئېلىپ ئۇزۇنراق ئارىلاشتۇرۇپ ئەمچەككە چېپىلىدۇ.

5) ئىسسىتما بىرئاز پەسەيگەندىن كېيىن زىغىر، بابۇنە، ئابدۇلمىلىك ۋە كۈنجۈتلەرنى باراۋەر مىقداردا ئېلىپ سوقۇپ گۈل يېغى ۋە ئېرىتىلگەن ئاق مومىلارنى ئارىلاشتۇرۇپ ئەمچەككە چېپىلىدۇ.

6) ئەگەر يۇقىرىدىكى تۇسۇللار ئۇنۇم بەرمىسە ئاق لەيلى ئۇرۇقى بىلەن ھەمىشە باھار ئۇرۇقىنى سوقۇپ تالقانلاپ زىغىرنىڭ شىرىسىگە ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ.

ئەگەر ئەمچەك يالىلۇغى سوغۇقتىن بولۇپ قىزىرىش بىلەن قىزىق بولمىسا ئېرىتىلگەن ئاق مومنى گۈلى سۈسەن يېغى بىلەن ياكى قۇستە يېغىغا قوشۇپ (ھەر ئىككى خىل ماي بىرلا ۋاقىتتا ئىشلىتىلسىمۇ بولىدۇ) كېسەللەنگەن ئەمچەك ياغلاپ بېرىلىدۇ. ياكى شۇمشە ئۇرۇقىنى يۇمشاق سوقۇپ ئەلگەكتىن ئوتكۈزۈپ سىركە بىلەن خېمىر قىلىپ كېسەللەنگەن ئەمچەككە قويۇلىدۇ.

ئەمچەكنىڭ ئىششىشى ئېغىر بولۇپ قىزىرىش دائىرىسى كەڭ ۋە پۈتۈن بەدەنلىك ئىسسىتمىسى يۇقىرى بولسا زىغىر، كۈنجۈت، سۈسەن يىلتىزى، قوي (ئوچكە ياكى كالا بولسىمۇ بولىدۇ) نىك مېڭىسى، كەپتەر مايىقى، نەترۇن ۋە راتىنەجەلەرنى باراۋەر مىقداردا ئېلىپ دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ قوينىڭ مېڭىسى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئۇنىڭغا ئازراق كۈنجۈت يېغى قوشۇپ كېسەللەنگەن ئەمچەك ئوستىگە قويۇلىدۇ. سىرتىدىن چېپىلىدىغان دورا بىر كۈندە بىر قانچە قېتىم چېپىلىدۇ. يۇقىرىدىكىلەردىن باشقا غەلۋىرەك، ھەرە كۈنىكى توقۇلما يالىلۇغدا ئىشلىتىلگەن ئىششىقنى ياندۇرغۇچى، ماددىنى پۇشۇرغۇچى ۋە ئېغىز ئالدۇرغۇچى دورىلارنى ئىشلىتىشكىمۇ بولىدۇ. ئېغىز ئالغاندىن كېيىن جاراھەتنى تازىلايدىغان ۋە ئەت ئوندۇرىدىغان دورىلار بىلەن تېڭىق ئالماشتۇرۇپ تۇرۇلىدۇ. ئەگەر يۇقىرىدىكى چارىلەر بىلەن ئېغىز ئالمىسا دەستكار ئوسۇلى بىلەن كېسەللەنگەن ئەمچەكنىڭ يۇمشىغان (ملىقلىغان) ئورنىدىن ئوزۇنىغا پاكىز ۋە ئوتكۇر تىغ بىلەن ئوزۇنراق كېسىپ يىرىڭ ئۆۋىلىرىنىڭ تېمىنى تولۇق بۇزۇپ ئىچىدىكى يىرىڭ بىلەن زەردەب تولۇق ئاققۇزۇلىدۇ ۋە جاراھەت ئىچىنى ئىسسىق ئوز سۈيى بىلەن چايقاپ ئاۋۇال جاراھەتنى تازىلىغۇچى دورا، كېيىن ئەت ئوندۇرگۈچى دورىلار بىلەن تېڭىپ بېرىلىدۇ.

قاراسان كېسىلى

بۇ تېرە ۋە تېرە ئاستى يۇمشاق توقۇلمىسىنىڭ چىرىش خاراكتېرلىك كېسەللىكى بولۇپ بۇ خىل كېسەللىك مۆچىلەردە كۆپرەك تۇچرايدۇ.

سەۋەبى

قان ئۇفۇنەتلىنىش (بۇلغىنىش) تىن بۇزۇلۇپ قان قويۇقلىشىپ كېسەللىك يۈز بېرىدىغان ئورۇننى قان بىلەن تەمىنلەيدىغان شىريان قان تومۇرى (قىزىل تومۇر) دا قان ئۈيۈپ قېلىپ كېسەللەنگەن ئورۇندا ساپ قان يېتىشمەسلىكتىن توقۇلمىلار چىرىپ هالاك بولىدۇ. چىرىگەن توقۇلمىلار ئۇفۇنەتلەنگەن جاراسسم ۋە ئۆلاردىن هاسىل بولغان زەهەرلەر قان ئارقىلىق پۈتۈن بەدەنگە تارقىلىپ قۇۋۋەتسىزلىنىش هايۋانىي، قۇۋۋەتسىزلىنىش نەپسانى ،ۋە قۇۋۋەتسىزلىنىش تەبىئىي خىزمىتىنى بۇزۇپ يېنىكلىرىدە كېسەللەنگەن مۆچە چىرىشتىن پەيدا بولىدىغان مىيىپلىقنى كەلتۈرسە، ئىچكىرلىرى هاياتقا خەۋپ كەلتۈرىدۇ. بۇ خىل كېسەللىك زەخمىلىنىش چوڭقۇرراق بولغان جاراهەتلىنىش بىلەن پاسكىنا نەرسىلەر بىلەن بۇلغانغان جاراهەتلەردە كۆپرەك پەيدا بولىدۇ. بەزىدە جاراهەتلەرنى داۋالاش خاتا بولغاندا ياكى كۆيۈك بىلەن ئۆشۈكتىن كېيىنمۇ پەيدا بولىدۇ. ئەگەر مۆچىلەر قانىشىدا، قاناشنى ۋاقىتلىق توختىتىش مەقسىتىدە مۆچىلەرنى چىڭ باغلاش ياكى باغلاقنىڭ تۈزۈن تۇرۇشىدىنمۇ بۇ خىل كېسەللىك پەيدا بولىدۇ. شۇڭلاشقا مەيلى جاراهەت ئىچكى ياكى يېنىك بولسۇن، پاكىز ياكى پاسكىنا جاراهەت بولسۇن بىرىنچى قېتىملىق چارە توغرا ۋە مۇۋاپىق بولۇش كېرەك.

ئالامەتلىرى

كېسەللەنگەن ئورۇننىڭ تېرىسى قارامتۇل قىزىل بولۇپ ساق تېرە بىلەن بولغان چېگرىسى ئېنىق بولمايدۇ. ئىششىقنىڭ دائىرىسىمۇ كەڭ بولىدۇ. يەرلىك ئورۇن چىڭقىلىپ قاتتىق ئاغرىيدۇ. هەمدە قىزىش، ئىشتىهاسى كېمىيش قاتارلىق ئالامەتلەر پەيدا بولىدۇ. 3-2

كۈندىن كېيىن كېسەللىك تېزلا تەرەققي قىلىپ كېسەللەنگەن ئورۇندىكى تېرە قاردىاپ قارامتۇل كۆك تۈسنى ئېلىپ چىرىشكە باشلايدۇ. كېسەللەنگەن ئورۇننىڭ سېزىمى يوقالغانلىقتىن ئاغرىش سېزىمى پەسىيدۇ. كېسەللەنگەن ئورۇننى بارماق بىلەن باسقاندا خۇددى قارنى دەسسەپ ماڭغاندا چىقىدىغان غۇچۇرلىغان ئاۋاز ئاڭلىنىدۇ. كېسەللەنگەن ئورۇننىڭ تېرىسى چىرىپ سېسىيدۇ ۋە بەتبۇي سېسىق زەردىاب ئېقىپ چىقىدۇ. بىمارنىڭ ئىسسىتمىسى ئېغىر دەرىجىدە يۇقىرىلايدۇ. ئىشتىهاسى تۆۋەنلەپ زەئىپلىشىدۇ. تومۇرنىڭ سوقۇشى بىلەن نەپەسلىنىش تېزلىشىدۇ. شۇنداقلا مۆچىدىكى كېسەللىك تېز تەرەققي قىلىپ گەۋدىگىچە ئىلگىرىلەپ پۈتۈن هاياتقا خەۋپ كەلتۈرىدۇ.

داۋاسى

بۇ خىل كېسەللىكنىڭ يۈز بېرىشىدىن ساقلىنىش ئىنتايىن مۇهىم. بۇنىڭ ئۈچۈن مەيلى هەرقانداق يۈزە ياكى چوڭقۇر، كىچىك ياكى چوڭراق تېرە پۈتۈنلۈكى بۇزۇلغان جاراهەتلا بولىدىكەن قاينىتىپ سوۋۇتۇلغان تۈزلۇقراق سۇ بىلەن جاراهەتنى پاكىز چايقاپ يۇيۇپ جاراهەتتىكى ئەخلەت-چاۋا ۋە توپا لاتقىلارنى پاكىز تازىلاپ چىقىرىۋېتىش كېرەك. هەمدە هاياتلىقى يوقلىپ قاردىغان توقۇلمىلارنى پاكىز تىغ بىلەن كېسىپ ئېلىۋېتىش كېرەك. ئېغىزى كىچىك جاراهەتلەرنىڭ ئېغزىنى كېڭەيتىپ قان، زەردابلارنىڭ سىرتىغا ئېقىپ چىقىشىغا ئاسانلىق تۇغدۇرۇش كېرەك. بۇ خىل چاره ئوق تەككەن چوڭقۇر يارا بىلەن ئېزىلگەن ئوچۇق سۇنۇقلاردا تېخىمۇ مۇهىم. شۇنداق قىلغاندا بۇ خىل كېسەللىكتىن ساقلانغىلى بولىدۇ. يۇقىرىدىكى جاراهەتلەر ئاللىقاچان قارا سانغا تۈزگەرگەن بولسا بىمارغا قانىنى سۈيۈلدۇرغۇچى، قانىنى تازىلىغۇچى، ماددىنى پۇشۇرغۇچى ۋە ئىسسىتمىنى پەسەيتكۈچى قاينىتىلارنى بېرىش بىلەن بىرگە كېچىكتۇرمەستىن پاكىز تىغ (پىچاق ۋە قايچا قاتارلىقلار) بىلەن قاردىاپ چىرىگەن بارلىق تېرە ۋە تېرە ئاستىدىكى توقۇلمىلارنى تاكى قان ئېقىپ چىققىچە كېسىپ ئېلىۋېتىلىدۇ ۋە جاراهەتتىكى قان، يىرىڭ زەردابلار تولۇق ئېقىتىلىدۇ. هەمدە جاراهەت ئىچى تۈزلۇقراق سۇ (قاينىتىپ سوۋۇتۇلغان يىلمان سۇ) بىلەن پاكىز چايقاپ يۇيۇلىدۇ. بۇنىڭدىن كېيىن جاراهەتتىكى بەدبۇي سېسىق پۇراقلار بىلەن قان، زەردىاب يىرىڭلارنى (هۆللۈكلەرنى) يوقىتىدىغان دورىلاردىن تۈۋەندىكى دورىلارنىڭ بىر خىلى جاراهەتكە سۈرتۈلىدۇ. پۇرچاق تۈنىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ سىركە نىجۈل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ جاراهەتكە چېپىلىدۇ ياكى

گىل ئەرمنى، موزا ۋە زەمچە كۆشتسىدىن مۇڭاپىق مىقداردا ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ جاراھەتكە چېپىلدۇ ياكى بولمىسا كاسىن تالقىنى بىلەن پۈرچاق ئۇنىنى سىركە بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ جاراھەتكە چېپىلسىمۇ بولىدۇ. ئەگەر كېسەللىك ئەتراپقا تېز كېڭەيسە ۋە يۇقىرى تېمپېراتۇرا پەيدا بولغان بولسا بىمارنىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئۆتكۈزمەي كېسەللەنگەن مۇچە كېسىپ ئېلىۋېتىلىدۇ. ئەگەر كېسەللىك گەۋدە قىسمىدا بولۇپ كېسىپ ئېلىۋېتىشكە بولمىسا جاراھەتنىڭ قارىداپ تۇرۇلمىلار تۆۋۈپ (كېسىپ) ئېلىۋېتىلىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىنكى چارىلەر يۇقىرىدىكى بىلەن ئوخشاش، شۇنى ئالاھىدە تەكتىلەيمىزكى بىمارنىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن جەرراھلىق داۋالاش ئۇسۇلىنى ھەرگىزمۇ كېچىكتۈرمەسلىك كېرەك. ئېنىقلانغاندىن كېيىن ئەڭ ياخشىسى دوختۇرخانىلارنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا يوللاپ بېرىش كېرەك.

چاشقانيارىسى

بۇ كۆپەرەك بويۇن، ئۇنىڭدىن قالسا ئوقۇرەك سۆڭەك ئوستى بىلەن قولتۇق بەزلىرىدە پەيدا بولىدىغان سوزۇلما بەز يالۇغى بولۇپ ئىششىغان بەزنى دەسلەپكى دەۋرىدە قول بارمىقى بىلەن باسقاندا تېرە ئاستىدا ئۆياق-بۇياقتا مىدىرلاپ چاشقانەك قاچىدىغانلىقى ۋە كېيىن ئېغىز ئېلىپ يارا (ئاقما) پەيدا بولىدىغانلىقى ئۈچۈن ئۆيغۇر خەلق تىلىدا «چاشقانيارىسى» دەپ ئاتاپ كەلگەن.

سەۋەبى

تىبابەتتىمىز دەسلىپىدە بۇ كېسەللىكنى قويۇقلاشقان بۇزۇق بەلغەم بەدەن سىرتىغا چىقىپ كېتەلمەي بەزلەردە تۇرۇپ قېلىشتىن پەيدا بولىدۇ دەپ قارايدۇ. كېيىنچە بەزدە تۇرۇپ قالغان قويۇق بەلغەم سىلىنى پەيدا قىلغۇچى جاراسىم (مىكروب) بىلەن بولغىنىپ بۇزۇلۇشتىن پەيدا بولىدۇ دەپ قارىغان. بەزدە بۇزۇق سەۋدامۇ ئارىلىشىدۇ. بەلغەم بىلەن سەۋدانىڭ ئەسلى تەبىئىتى سوغۇق بولغانلىقى ئۈچۈن مۇشۇ خىل كېسەللىككە گىرىپتار بولۇپ ئىششىغان بەز بىلەن يىرىڭلىق ئىششىق سوغۇق بولىدۇ.

بۇ كېسەللىك بويۇن ۋە قولتۇقتىن باشقا ئورۇندىكى بەزلەردىمۇ پەيدا بولىدۇ. ھەتتا ئىچكى ئەزالارنىڭ چۆرىسىدىكى بەزلەردىمۇ پەيدا بولىدۇ. بۇ كېسەللىك كۆپىنچە ئۆپكە سىلى ئاساسىدا پەيدا بولىدىغان بولۇپ ئۆسمۈرلەر بىلەن ياشلاردا كۆپ پەيدا بولىدۇ.

ئالامىتى

بويۇن قاتارلىق ئورۇنلاردىكى بەزلەر ھەر خىل چوڭلۇقتا ئىششىيدۇ. سانى بەزدە ئاز، بەزدە كۆپ بولۇپ، چوڭلىرى ئۆچار قۇش ئۆخۇملىرىدەك، كىچىكلىرى گىلاس، ئالۇچا ھەتتا مېغىز چوڭلۇقىدا بولۇپ، شەكلى يۇمىلاق ياكى سوقۇچاق ۋە قاتتىقراق بولىدۇ. باسقاندا ئاغرىمايدۇ ياكى يېنىكرەك بىلىنەر-بىلىنمەس ئاغرىيدۇ. تېرىنىڭ رەڭگى ئۆزگەرمەيدۇ. ئىششىغان بەزنىڭ يۇزى قولغا سىلىق بىلىنىدۇ. مەلۇم مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن ئىششىق ئاستا-ئاستا يوغىناپ يۇمشايدۇ ۋە بىر-بىرى بىلەن چاپلىشىپ ئۆتۈشىدۇ. ھەتتا تېرە ئاستى توقۇلمىلار بىلەن چاپلاشقانلىقى ئۈچۈن ئىلگىرىكىدەك مىدىرلىمايدۇ ھەمدە ئۆزئارا چاپلىشىپ ئۆتاشقان چوڭ مونەكنىڭ يۇزى ئېگىز-پەس بولىدۇ. بۇ مەزگىلدە ئاغرىش پەيدا بولىدۇ ۋە تېرىنىڭ رەڭگى قىزىرىشقا باشلايدۇ. بىراق قول بىلەن ئۆتقاندا قىزىق بىلىنمەيدۇ. بىراق بۇ مەزگىلدە ئىششىغان ئورۇن تېرىدىن روشەن كۆتۈرۈلۈپ تۇرىدۇ-دە، يەنە بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن تېرە رەڭمۇ قىزىرىپ قارامتۇل قىزغۇچ تۈسنى ئالىدۇ ۋە ئىششىپ زورايغان بەز رەڭمۇ يۇمشاپ مىلقىلايدۇ ۋە ئېغىز ئېلىپ قويۇق ئېرىمچىككە ئوخشاش يېرىڭ چىقىدۇ. ئېغىز ئالغاندا ئىششىق كىچىكەيدۇ، بىراق ئېغىز ئالغان ئۆشۈك ئېتىلىپ قالغاندا ئىششىق يەنە يوغۇناپ ئاخىرى ئېغىز ئالىدۇ. ئېغىز ئېلىش بىر ياكى بىر قانچە ئورۇندىن ئېغىز ئېلىش مۇمكىن. دەسلەپ ئېغىز ئالغان ئۆشۈك ئېتىلىپ قېلىپ ئىككىنچى ئورۇندىن ياكى باشقا ئورۇندىن ئېغىز ئالىدۇ. شۇنداق قىلىپ كېسەللەنگەن ئورۇندا ھەر خىل ئوزۇنلۇقتا ۋە ھەر خىل كەڭلىكتە تاتۇق پەيدا بولۇپ گۈزەللىككە ۋە بويۇن بىلەن مۆچىنىڭ ھەرىكىتىگە تەسىر يەتكۈزىدۇ. يۇقىرىدىكى ئالامەتلەردىن باشقا بىماردا چۈشتىن كېيىن قىزىغاندەك ھېس قىلىپ، كېچىلىرى سوغۇق تەرلەش، ئىشتىھاسى روشەن كېمىيىش ۋە جۈدەشكە ئوخشاش ئالامەتلەر پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل كېسەللىك بىلەن ئاغرىغان كىشىلەرنىڭ چىرايى خۇنۇكلىشىپ بەزى بىمارلارنىڭ يۈزىدە داغ پەيدا بولىدۇ ۋە ئۈيقۇسى قاچىدۇ. ئەگەر ئۆپكىدە سىل كېسەل بولسا بىماردا يۆتەل پەيدا بولىدۇ.

بۇزۇق بەلغەم بىلەن سەۋدانى پۈشۈرۈش ئۈچۈن شۇ خىل غەيرىي تەبىئي خىلىستلارنىڭ پۈشۈرغۇچىسى (مۇنزىجى)نى ببرىپ ماددا پىشقاندىن كېيىن بەدەننى تازىلىغۇچى مۇسھىل بېرىلىدۇ ۋە ئىشتىھانى ئاچقۇچى دورىلار بېرىلىدۇ.

ماددىنى پىشۈرۈش ئۈچۈن ئۈستىخۇددۇس، بادىرەنجى بۇيا، ئارپا بەدىيان، ئارپا بەدىيان يىلتىزى ۋە شاھتەرە ھەر بىرىدىن 20 گرام، شوخلەك، رومبادىيان ھەر بىرىدىن 10 گرام، پىشقان ئەنجۈر 8 دانە، ئۈرۈقى ئېلىنغان ئۈزۈم 33 گرام، ھەسەل، گۈلقەنت 66 گرام، سۇ بىر چوڭ چىنە، يۇقىرىقى دورىلارنى چالا سوقۇپ پەس ئوتتا يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ ئۈچ كۈن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. ئەگەر ماددا پىشمىسا يۇقىرىدىكى ئۈسۈلنى تاكى ماددا پىشقاندىكى ئالامەتلەر كۆرۈلگىچە داۋاملاشتۇرۇشقا بولىدۇ ياكى خام بەلغەم بىلەن سەۋدانى پۈشۈرغۇچى باشقا ئۈسخىلار ئىشلىتىلىدۇ.

قويۇق بەلغەمنى سۈرۈپ چىقىرىش ئۈچۈن ئايارەج پەيقرا 10 گرام، غارىقۇن 6 گرام، شەھمى ھەنزەل 5 گرام، ئەنزۇرۇت 13 گرام، ئۇربۇت 20 گرام، جاۋاشىر 3 گرام، نۇشۇدۇر 6 گرام، سوقمۇنيا 3. گرام دورىلارنى سوقۇپ ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ كۈدە سۈيىدە خېمىر قىلىپ نۇقۇت چوڭلۇقىدا كومۇلاچ قىلىپ كۈنگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا چوڭلارغا 2-3 تالغىچە يېيىشكە بېرىلىدۇ ياكى بەلغەم بىلەن سەۋدانىڭ باشقا تازىلىغۇچىلىرى ئىشلىتىلىدۇ. ئۈزۈن مەزگىل (ساقايغىچە) ئاسان ھەزىم بولىدىغان قۇۋۋەتلىك تاتام بۇيرۇلىدۇ. بىراق ئاچچىق-چۈچۈك يېمەكلىكلەر (مېۋىنىمۇ ئۈز ئىچىگە ئالىدۇ) چەكلىنىدۇ. بىراق پىشقان تاتلىق مېۋىلەر بىلەن چامغۇر، سەۋزە قاتارلىق كۈكتاتلارنى كۆپرەك ئىستېمال قىلىش بۇيرۇلىدۇ. كېسەل ساقايغىچە ئېغىر جىسمانىي ھەرىكەتلەر بىلەن جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتىكى چارچاشتىن ساقلىنىش كېرەك.

بىمارنىڭ مىجەزى تەكشىلىگەندىن كېيىن قانىنى تازىلىغۇچى ھۆللۈكنى كېمەيتكۈچى، ئىشتىھانى ياخشىلىغۇچى، ئىسسىتمىنى ياندۇرغۇچى (يۇقىرى ئىسسىتمىسى بارلارغا ئىشلىتىلىدۇ) يۇرەكنى كۈچلەندۈرۈپ بەدەننى قۇۋۋەتلىگۈچى ئۇيۇپ قالغان ماددىنى ئېرىتىپ توسالغۇنى ئاچقۇچى، ئىششىقنى ئىچىدىن ياندۇرغۇچى، كېسەل پەيدا قىلغۇچى جاراسسىلارنى ئۆلتۈرگۈچى ۋە سۈيدۈكنى راۋانلاشتۇرغۇچى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۈۋەندىكى چارىلەرنى بىر ياكى بىرنەچچە خىللىرى ئەھۋالغا قاراپ قوللىنىلىدۇ.

سرُ يىلىنىنى تۆتۈپ، ئىچ-باغرىنى ئېلىۋېتىپ چاناپ قىيما قىلىپ قوي گۆشى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چۈچۈرە، سامسا ياكى مانتا قىلىپ يېيىشكە بېرىلىدۇ (يىلاننىڭ چوڭ-كىچىكلىكىگە قاراپ بىر يىلاننى بىر قانچە قېتىمغا بۆلۈپ ئىشلىتىشكە بولىدۇ). ئادەتتە يىلاندىن 2-3 ياكى 3-5 تالغىچە ئىشلىتىلسە ساقىيىپ كېتىدۇ ياكى يىلاننى قۇرۇتۇپ سوقۇپ تالقانلاپ مۇۋاپىق مىقداردا كاپ ئېتىپ بەرسىمۇ بولىدۇ.

يىلان تالقىنى بىلەن قىزىل قولتۇق پاقا تالقىنىنى تەڭ مىقداردا ئارىلاشتۇرۇپ كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا چوڭلارغا 1-2 گرامغىچە قاينىق سۇ بىلەن ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

چايان (سىرتىق ئېشەك) دىن 66 گرام (قۇيرۇقى ئېلىۋېتىلسىمۇ بولىدۇ) ئېلىپ تۈزلۈقراق سۇدا پەس ئوت بىلەن يېرىم سائەت قاينىتىپ قۇرۇتۇپ يۇمشاق سوقۇپ تالقان قىلىندۇ. تۈنۈكىگا 33 گرام سازاڭ قۇرۇت تالقىنىنى قوشۇپ (سازاڭ قۇرۇتنى زەيلىك يەردىن كولاپ ئېلىپ پاكىز يۇيۇپ. بىر قانچە قېتىم پاكىز سۇغا چىلاپ قويۇلسا ئىچىدىكى لاتقىلارنى قوسۇپ چىقىرىش ئارقىلىق تازىلىنىدۇ ۋەقۇرۇتۇپ تالقان قىلىندۇ، ئۈستىگە 33 گرام چۈچۈك بۇيا تالقىنىنى ئارىلاشتۇرۇپ ئازراق ھەسەل بىلەن يۇغۇرۇپ كۆممەقۇناق چوڭلۇقىدا كومۇلاچ تەييارلاپ باللارغا كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 2 داندىن چوڭلارغا كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 5-6 داندىن يېيىشكە بېرىلسە ئېغىز ئالماي ساقىيىپ كېتىدۇ.

قوي ياكى تۆچكە مۈڭگۈزىنىڭ ئىچىدىكى قىسمىنى قىرىپ ئېلىپ تۈنكە ئۈستىكە قويۇپ كۆيدۈرۈپ كۈلىنى سوقۇپ تۈنۈكىگا ئازراق شېكەر ئارىلاشتۇرۇپ كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا چوڭلارغا 2 گرامدىن 2.5 گرامغىچە داۋاملىق 2-3 ھەپتە ئىچىشكە بېرىلسىمۇ ئوبدان ئۈنۈم بېرىلىدۇ.

مەجۇنى سامساق: بۇنى مەجۇنى سۇم ياكى مەجۇنى سىر دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئاقلانغان سامساق 200 گرام، زەنجۈبىل، پىلپىل، قارىمۇچ، قەلەمپۇر، دارچىن، كاۋاۋىچىن، جويۇز، ئاقىرقەرھا، خولىنجان ھەر بىردىن 66 گرام، زەپەر 3.5 گرام، گۈل يېغى 33 مىللىلىتىر. سامساقنى ئېزىپ 500 مىللىلىتر كالا سۈتىگە چىلاپ پەس ئوتتا سۈيى تۈگىگىچە قاينىتىپ ئۈستىگە 450 مىللىلىتر ھەسەل قويۇپ ئارىلاشتۇرۇلىدۇ. تۈنۈك ئۈستىگە يۇمشاق سوقۇپ تالقان قىلىنغان باشقا دورىلارنى قېلىن ئەلگەكتىن تۈتكۈزۈپ يۇقىرىقى قىيامغا سېلىپ مەجۇن تەييارلىنىدۇ. چوڭلارغا كۈنىگە 2-3 قېتىم ھەر قېتىمدا 3-4 گرامدىن يېيىش ئۈچۈن بېرىلىدۇ.

ئىستىرىيىفىل غۇددى (بەز ئىستىرىيىلى): قارا ھەلىلە 50 گرام، بەللە، ئامىلە،

تۇربۇت هەر بىرىدىن 23 گرام، ئەفتىمۇن 33 گرام، تۇستخۇدۇس، قوينىڭ قۇرۇتۇلغان بويۇن بېزى 17 گرام، سانا 12 گرام، غارىقۇن، شاھتەرەنجى ھندى، نۇشۇدۇر ھەر بىرىدىن 10 گرام، زۇرامبات 10 گرام، رومبەدىيان، گۈل دارچىن، سۇمبۇل، قەلەمپۇر، جويۇز، لاچىندانە، مەستىكى ھەر بىرى 7 گرامدىن، بىستىپايەج 17 گرام، ھەسەل بىر لىتر. دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن تۇتكۇزۇپ ھەسەلگە ئارىلاشتۇرۇپ مەجمۇن تەييارلىنىدۇ. چوڭلارغا كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 5-6 گرامدىن بېيىشكە بېرىلىدۇ.

قىسقۇچ پاقا (سەرتان) نىڭ پۇتلىرىنى كېسىۋېتىپ تازىلاپ ئارپا سۇيىگە سېلىپ پۇشۇرۇپ يېيىش ئۈچۈن بېرىلىدۇ. ياكى قىسقۇچ پاقا تالقىنى كاپ ئېتىپ بېرىلسىمۇ ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇقىرىقى دورىلارنىڭ بىر ياكى ئىككى خىلى ئەھۋالغا قاراپ بېرىلسە چاشقان يارىسى ئېغىز ئالماي ساقىيىدۇ ياكى ئېغىز ئالسىمۇ ئاقما پەيدا بولماي ساقىيىدۇ. شۇڭلاشقا يۇقىرىقى دورىلارنى چاشقان يارىسىنىڭ ھەرقايسى باسقۇچلىرىنىڭ ھەممىسىدە ئىشلىتىشكە بولىدۇ. بىمارغا ئىچىدىن يېيىشكە گۈلقەنتنى تۇزۇن ۋاقىت كۆپرەك قوشۇپ بېرىشكىمۇ بولىدۇ. يۇقىرىقىلاردىن باشقا تۇخۇم شاكىلنى سارغايغىچە قۇرۇپ يانجىپ، سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن تۇتكۇزۇپ كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا بالىلارغا 1.5 گرام، چوڭلارغا 5-3 گرامدىن بېرىلسە چاشقان يارىسىنىڭ ئېغىز ئېلىشتىن ساقلىنىدۇ ياكى خام تۇخۇمنىڭ تۇچىدىن تۇشۇك ئېچىپ تۇخۇم ئېقىنى تۆكۈۋېتىپ تۇنۇك ئورنىغا ھەر بىر تۇخۇمنىڭ ئىچىگە 6 گرامدىن قايچا بىلەن تۇشۇلغان كېسىلگەن يىلان قاسىرىقى (پوستى)نى سېلىپ، تۇشۇكنى خېمىر بىلەن ئېتىپ قوقاسقا كۆمۈپ پۇشۇرۇپ كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا بىردىن يەپ بېرىدۇ. بۇ چارىنى خېلى بىر مەزگىل داۋاملاشتۇرۇشقا بولىدۇ. بىمار داۋالىنىش جەريانىدا تۇسسۇزلۇقنىڭ شاپتۇلنىڭ يۇمران نوتىسى، چوڭ خوخا تېكىنىدىن باراۋەر مىقداردا، سېمىز ئوتتىن يېرىم مىقدار ئېلىپ تۇشۇلغان توغراپ قاينىتىپ، مەلۇم مىقداردا شېكەر ئارىلاشتۇرۇپ چاي ئورنىدا تۇسسۇزلۇقنىڭ ئىچىپ بېرىشكە بولىدۇ.

سىرتىدىن ئاۋۋال ماددىنى تارقاتقۇچى (ئىششىقنى ياندۇرغۇچى) دورا ئىشلىتىلىدۇ. ئەگەر ئىششىق يانمىسا ماددىنى پۇشۇرغۇچى ۋە ئېغىز ئالدۇرغۇچى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. ئېغىز ئالغاندىن كېيىن جاراھەتنى تازىلىغۇچى ۋە ئەت ئوندۇرۇپ جاراھەتنى پۈتتۈرگۈچى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ.

ماددىنى تارقاتقۇچى دورىلاردىن كۆپرەك قوللىنىدىغانلىرى تۆۋەندىكىچە:

ياۋا سامساق، مۇقمل، چەلەك يىلتىزى، پۇرچاق ۋە بۇرە سويمىسى يىلتىزىدىن تەك مىقداردا ئىلىپ يۇمشاق سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن تۆتكۈزۈپ سىركە، ھەسەل ياكى زەيتۇن يېغى قاتارلىقلارنىڭ بىر خىلى بىلەن قوشۇپ مەلھەم قىلىپ كۈنىگە 2-3 قېتىم يەرلىك ئورۇنغا چېپىلىپ بېرىلىدۇ.

قىچا، ئەنجۈر، كۆپۈكى دەريا، زىراۋەندى، مۇقمل، تۆشەق، ئاق موم ۋە كونا زەيتۇن يېغىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئىلىپ مەلھەم تەييارلىنىدۇ. مەلھەم تەييارلاش تۆسۈلى تۆۋەندىكىچە:

ئەنجۈر بىلەن ئاق مومدىن باشقىسىنى يۇمشاق سوقۇپ، قېلىن ئەلگەكتىن تۆتكۈزۈلىدۇ. ئاۋۋال ئاق مومنى زەيتۇن مېيىدا ئېرىتىپ (ئوتتا قىزدۇرۇلىدۇ) تۆنۈك ئۈستىگە پىشقان ئەنجۈر ياكى مۇرابا قىلىنغان ئەنجۈر بىلەن دورا تالقانلىرىنى سېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ مەلھەم قىلىنىدۇ.

مەلھەمنى داخلىيۇننىڭ ئۇنۇمى ياخشى تۆنۈك تەركىبى روفتى رومى، راتىيانەج، ئاق موم ھەر بىرىدىن 28 گرام، قۇنۇنە 14 گرام، زەيتۇن يېغى 100 مىللىلىتىردىن ئىلىپ مومنى زەيتۇن مېيى بىلەن ئېرىتىپ قالغان دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ ئەلگەكتىن تۆتكۈزۈپ ئاق موم ئېرىتىلگەن زەيتۇن مېيىغا سېلىپ مەلھەم تەييارلىنىدۇ. ئەگەر بۇ مەلھەمگە گۈل سۈسەر يىلتىزىنىڭ تالقىنى ئارىلاشتۇرۇلسا ئۇنۇمى تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ.

مەلھەمى روسۇل: تەركىبى بىلەن ياسىلىشى: ئاق موم، راتىنەج ھەر بىرىدىن 35 گرامدىن، جاۋاشىر، زەنكار، فىننە، مۇرمەككى ھەر بىرىدىن 5.5 گرام، ئوشەق 19 گرام، تۆزۈن زىراۋەندى، كۈندۈر ھەر بىرىدىن 8.5 گرام، يېشىل مۇقمل 11 گرام، مەدەستان 13 گرام، زەيتۇن مېيى يازدا 333 مىللىلىتر، قىشتا 500 مىللىلىتر. يۇقىرىقى دورىلاردىن ئاق موم، مۇقىلدىن باشقىسىنى يۇمشاق سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن تۆتكۈزۈپ، مۇقىلنى سىركىدە، ئاق مومنى زەيتۇن مېيىدا ئېرىتىپ تۆستىگە تالقان دورىلار قوشۇپ مەلھەم تەييارلىنىدۇ.

خېنىگۈل مەلھىمى ئىششىقنى ياندۇرۇپ ئېغىز ئالدۇرماي ساقايتىش ياكى ماددىنى پۈشۈرۈپ ئېغىز ئالدۇرۇش ۋە ئېغىز ئالغاندىن كېيىن جاراھەتنى تازىلاپ جاراھەتنىڭ ساقىيىشىنى تېزلىتىشتە ئۇنۇمى بىرقەدەر ياخشى.

تەركىبى بىلەن ياسىلىشى: ھۆل خېنىگۈل چۆپىدىن بىر كىلوگرام ئىلىپ تۆشۈك توغراپ ئىككى لىتر سوغا سېلىپ پەس ئوتتا يېرىم قالغىچە قاينىتىلىدۇ. داكا بىلەن سۈزۈۋالغاندىن كېيىن بىر كىلو سۈغا سېلىپ يېرىمى قالغىچە قاينىتىلىدۇ. داكا بىلەن

سۈزۈپ تىرىپىنى ئېلىۋېتىپ ئىككى قېتىملىق سۈزۈۋېلىنغان سۈيىنى قوشۇپ پەس ئوتتا مەلھەم ھالەتكە كەلگۈچە قاينىتىپ تەييارلىنىدۇ.

ئاقلانغان ئىنەك پېتى (ئابدىمىلىك تۇرۇقى) مەستىكى (دېۋىرقاي يىلىمى—كۆجە) تالقىنى ھەر بىرى 10 گرامدىن، كۈيدۈرۈلگەن كۆك تاش تالقىنى 3 گرام، قوي مېيىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ ئېرىتىپ يۇقىرىقى دورىلار تالقىنىنى ئارىلاشتۇرۇپ مەلھەم قىلىنىدۇ. بۇ مەلھەم جاراھەتنى تازىلاش رولىنى ئوينايدۇ.

سۆگەت يوپۇرماق مەلھىمى: تەركىبى ۋە ياسىلىشى سۆگەت يوپۇرمىقىدىن مەلۇم مىقداردا ئېلىپ، يۇيۇپ تازىلاپ، ساپىقىنى كېسىۋېتىپ چالا سوقۇلىدۇ ۋە ئۈستىگە سۇ قۇيۇپ پەس ئوتتا قايناتىپ، تېرىپىنى سۈزۈپ ئېلىۋېتىپ سۈيىنى قايتىدىن قويۇلغىچە قايناتىپ تەييارلىنىدۇ. تېرەك يوپۇرمىقى ۋە شاپتۇل يوپۇرمىقىدىن تەڭ باراۋەر ئېلىپ، پاكىز يۇيۇپ، يېتەرلىك سۇدا تۇزۇن قايناتىپ، سۈيىنى داكا بىلەن سۈزۈۋېلىپ سۈيۇق تۇماچ ھالىتىگە كەلگۈچە قايناتىپ مەلھەم تەييارلىنىدۇ. بۇ نۇسخا ماددىنى پۈشۈرۈش ۋە ئېغىز ئالدۇرۇشنى تېزلەشتۈرۈنۈمى خېلى ياخشى. ئەڭ ياخشىسى ئىچىدىن دورا بېرىپ، سىرتىدىن ئىششىقنى ياندۇرغۇچى دورا ئىشلىتىش بىر ئىككى ئاي داۋاملاشتۇرۇلسىمۇ ئۈنۈمى كۆرۈلمىسە دەستكار تۈسۈلنى قوللىنىپ كېسىپ ئېلىۋېتىلسىمۇ بولىدۇ.

چىقىملار

بۇ، باش، يۈز تېرىلىرى ۋە بەدەننىڭ باشقا قىسىم تېرىلىرىدە پەيدا بولىدىغان يىرىڭلىق تۈشۈشاق مۇدۇرلەر بولۇپ تۈيغۇرچىدا «موي خالتا ياللۇغى» ياكى «چىقما» دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

غەيرىي تەبىئىي قانغا سەۋدا ئارىلىشىشتىن بۇزۇلغان قان تېرىدىكى موي ۋە تەر خالتىلىرىغا يىغىلىۋېلىپ بەدەن سىرتىغا چىقالماسلىق ھەمدە تېرىنى پاكىز تۇتماسلىقتىن پاسكىنا نەرسە ۋە جاراسىملار بىلەن بۇلغىنىش چىقىملارنىڭ مۇھىم

سەۋەبلىرىدىن ئىبارەت. قان بۇزۇلمىسا ۋە تېر پاكىزە بولسا بۇ كېسەللىك پەيدا بولمايدۇ.

ئالامەتلىرى

بۇ كېسەللىك يۈز بېلەن باش تېرىسىدە كۆپرەك پەيدا بولىدۇ. تۇنىكىدىن قالسا بويۇن، گەدەن، دۈمبە، مەيدە ۋە ساغرا قاتارلىق ئورۇنلاردا كۆپ تۇچرايدۇ. دەسلەپتە ئاق قوناق چۆكلۈقىدا، قىچىشىپ ئاغرىيدىغان، قىزىل ۋە قاتتىق مۇدۇرلەر پەيدا بولۇپ بىر، ئىككى ياكى ئۇچ كۈندىن كېيىن تۇچى ئاقىرىپ ئېغىز ئالىدۇ. كۆپ ھاللاردا ئىسسىتمىسى كۆتۈرۈلۈش قاتارلىق پۈتۈن بەدەنلىك يېقىمسىزلىقلار بولمايدۇ. سانى كۆپ بولسا قىسمەن بىمارلاردا جۇغ-جۇغ پەيدا بولۇش، ئىسسىتمىسى ئازراق كۆتۈرۈلۈش ۋە ئىشتىهاسى كېمىيىش قاتارلىق ئالامەتلەر پەيدا بولۇشى مۇمكىن.

چىقىملار ماددىنىڭ ئوخشىماسلىقىغا قاراپ ھەر خىل بولىدۇ. ئەگەر ماددىسى تۆتكۈر بولسا، مۇدۇرنىڭ تۇچى تىكەنگە ئوخشاش تۇشلۇق بولىدۇ. بۇ خىلدا ماددىنىڭ پىشىشى تېز بولۇپ، ئېغىز ئېلىپ تېز ساقىيىدۇ. شۇڭلاشقا چىقمىنىڭ بۇ خىلغا سىرتىدىن ماددىنى پۈشۈرغۇچى ۋە ئېغىز ئالدۇرغۇچى دورا ئىشلىتىش ھاجەتسىز. ئەگەر مادىدا سۇس، بەدەنىكى تەبىئىي ھارارەت تۆۋەنرەك بولسا چىقمىنىڭ شەكلى يۇمۇلاق ياكى ياپىلاقراق بولۇپ ئۇچى ئۇچلۇق بولمايدۇ. قىزىللىقمۇ سۇسراق بولىدۇ. چىقمىنىڭ بۇ خىلدا ماددىنىڭ پىشىشى ۋە ئېغىز ئېلىشى ئاستىراق بولىدۇ. شۇڭلاشقا داۋالاشتا ماددىنى پۈشۈرۈپ ئېغىز ئالدۇرغۇچى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. چىقمىنىڭ ئۇچىنچى خىلى چىقانغا ئوخشاشراق بولۇپ شەكلى ئەنجۈرگە ئوخشاش يۇمۇلاقراق قىزغۇچ كېلىدۇ. بۇ خىلدا پۈتۈن بەدەنلىك ئالامەتلەر كۆرۈلۈشى مۇمكىن.

داۋاسى

يېمەكلىكەردىن ئېغىر سىڭىدىغان ناچار يېمەكلىكەرنى (مەسلەن، كونا گۆش، سۈرلىغان گۆش ۋە تۈرۈپ قالغان يېمەكلىكەر قاتارلىقلار) ئىستېمال قىلىشتىن ساقلىنىش كېرەك. ئىچىدىن غەيرىي تەبىئىي قان بېلەن سەپرانى پۈشۈرغۇچى (مۇنزىچ) دورىلار بېلەن تازىلىغۇچى سۈرگە (مۇسھىللار) بېرىپ بۇزۇق قان تازىلىنىدۇ ۋە قىزىق سۇدا

هوردۇتۇپ تېرە تۆشۈكلىرى ئېچىلىدۇ. مىجەز تۈزەلگەندىن كېيىن قانىنى تازىلايدىغان تەبىئي سوغۇق ياكى مۆتىدىل دورىلاردىن سۈپۈپى ئىستېيفل، ئەرەقى شاھتەررە قاتارلىق تەييار دورىلار بېرىلىدۇ. كېسەللىكنىڭ دەسلىپىدە ئىششىقنى يانداۋۇرغۇچى دورىلاردىن زوفا، تاغ يالپۇزى (پۇدىنە) ۋە تۈزلاردىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىسمۇ بولىدۇ.

سىرتىدىن لەيلى قازاق تۈرۈقى (تۇخۇمى خەتمى)، قىزىل زىغىر (بىزورى كاتان)، خېمىرتۇرۇچ، ئاق موم، ئەنجۈر قېقى، كۈندۈر، زەھەر ۋە زەيتۇن يېغىدىن ئېلىپ مەلھەم تەييارلاپ سىرتىدىن سۈرتۈلىدۇ. تەييارلاش: دورىلارنى سوقۇپ تالقانلاپ قېلىن ئەلگەكتىن تۈتكۈزۈلىدۇ. ئەنجۈر قېقى قېيام قىلىنىدۇ. ئاق موم زەيتۇن يېغىدا ئېرىتىلىدۇ. تالقان دورىلار بىلەن ئېرىتىلگەن ئاق موم ۋە ئەنجۈر قېيامىغا مۇۋاپىق مىقداردا زەيتۇن يېغى قوشۇپ مەلھەم تەييارلاپ سىرتىدىن چېپىلىدۇ. ئىككىنچى قېتىمدا دورا سۈرتۈشتىن ئىلگىرى قىزىق سۈدا ھوردىنىپ تېرە تازىلىنىدۇ. يۇقىرىدىكى تۈسۈل بىلەن داۋالاپ ماددا پىشقان بولسىمۇ (يېرىڭلىغان بولسىمۇ) لېكىن تۈزلۈكىدىن ئېغىز ئالمىسا مەلھەمى داخلىيۇن قاتارلىق ئېغىز ئالدۇرغۇچى مەلھەم دورىلار ئىشلىتىلىدۇ ياكى پاكىز تۈتكۈر تىغ بىلەن يېرىپ ئېغىز ئالدۇرۇلسىمۇ بولىدۇ. ئېغىز ئالغاندىن كېيىن جاراھەت يۈزىدە يېرىلىش ياكى زەردار كۆپ بولسا جاراھەت يۈزىدىكى يېرىلىش بىلەن زەردابنى پاكىز نەم پاختا (تۇز سېلىپ قاينىتىلغان سۇغا چىلانغان پاختا). بىلەن جاراھەت يۈزىنى پاكىز تازىلاپ بولغاندىن كېيىن تۇپا، توتىيا، ئانار چېچىكى، موزا، خۇنسا ۋۇشان ۋە ئەنزۇرۇتلاردىن تەييارلانغان تالقان دورا جاراھەت ئۈستىگە سېپىلسا، جاراھەت يۈزىنىلىش ساقىيىشىنى (ئەت ئۈندۈرۈشنى) تېزلىتىدۇ.

بۇ كېسەل تولاراق ياشلاردا پەيدا بولۇپ ياز كۈنلىرى كۆپرەك ئۇچرايدۇ. بۇ كېسەللىكتىن ساقلىنىش ئۈچۈن بۇزۇلغان، ناچار ۋە تەستە سىڭىدىغان يېمەكلىكلەرنى ئىستېمال قىلىشتىن ساقلىنىش، پات-پات مۇنچىغا چۈشۈپ تېرىنى پاكىز تۇتۇش، جىسمانىي ھەرىكەتلەر بىلەن مۇۋاپىق شۇغۇللىنىش، قەۋزىيەتتىن ساقلىنىش قاتارلىق تەدبىرلەر مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

ئاقما

تېره، تېره ئاستى ھەتتا ئىچكى ئەزالاردىكى يىرىڭلىق جاراھەتلەر بەدەن سىرتىغا ئېغىز ئېلىپ جاراھەت ئېغزى پۈتمەي داۋاملىق ياكى قەرەللىك يىرىڭ، زەردىاب ئېقىپ تۇرىدىغان جاراھەت تۈيغۇر تىلىدا «ئاقما» دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

ئاقما مۇستەقىل كېسەللىك بولماستىن، بەلكى تېره ئاستى، ھەتتا ئىچكى ئەزالاردىكى ھۈجەيرىلەرنىڭ توقۇلما يالۇغى، يىرىڭلىق ئىششىق، چاشقان يارىسى، يىلىك يالۇغى ھەتتا ئىچكى كاۋاك ئەزا قاتارلىق ئورۇنلاردىكى يىرىڭلىق جاراھەتلەر تېرىدىن ئېغىز ئالغاندىن كېيىن ياكى يېرىپ ئاققۇزغاندىن كېيىنكى داۋالاش مۇۋاپىق بولماسلىق، ئېغىز ئالغان ياكى يېرىپ ئاققۇزغان تۈشۈك كىچىك بولۇپ قېلىپ جاراھەت ئېغزى بالدۇر پۈتۈپ قېلىش، يىرىڭ تۈۋىلىرىنىڭ قېيى بۇزۇلماي قېلىش ياكى بولمىسا جاراھەت ئىچىدە تىكەن ياكى تېڭىق لاتىسى قاتارلىق يات نەرسىلەر قېلىش قاتارلىق سەۋەبلەردىن پەيدا بولىدۇ. بىراق تىبابەتتە ئېغىز ئېلىپ ياكى يېرىپ يىرىڭ ئاققۇزغاندىن كېيىن 40 كۈنگىچە ساقايمىغانلار ئاقما دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ بەدەننىڭ ھەممە يېرىدە بولۇپمۇ مەقئەت ئەترابى، قولتۇق، بويۇن، يىرىق قاتارلىق ئورۇنلاردا كۆپ تۈچرايدۇ. ئاقما ئاقما ئېغزى، ئاقما نەيچىسى ۋە يىرىڭ خالتىسىدىن ئىبارەت ئۈچ قىسىمغا بۆلۈنىدۇ. ئاقما ئېغزى بىر ياكى بىرقانچە بولۇشى مۇمكىن. ئاقما نەيچىسى بىر ياكى بىرقانچە بولۇشى مۇمكىن ھەمدە تۈزۈن قىسقىلىقىمۇ ئوخشاش بولمايدۇ. يىرىڭ خالتىسىمۇ بىر ياكى بىرقانچە بولۇپ چوڭ-كىچىكلىكى ھەر خىل بولۇشى مۇمكىن. بەزىدە ئاقمىنىڭ مەنبەسى بىر لېكىن ئېغزى بىرقانچە بولۇشى مۇمكىن. بۇنداق ئاقمىدىن كېلىدىغان سۇيۇقلۇق زەردىاب بىلەن يىرىڭلارغا ئوخشاش بولىدۇ. بەزىدە ئاقمىنىڭ مەنبەسى كۆپ ئېغزى بىر بولۇشى مۇمكىن. بۇنداق ئاقمىدىن كېلىدىغان زەردابنىڭ رەڭگى ھەر خىل بولىدۇ. ئاقما يولى بەزىدە بىرلا بولىدۇ، بەزىدە كۆپ بولىدۇ. ھەتتا بىر-بىرى بىلەن تۈتۈشۈپ تور ھاسىل قىلىشى مۇمكىن.

ئالامتى

داۋاملىق يىرىلگەن زەردار ئېقىم تۇرىدۇ ياكى ئاقمىنىڭ ئېغىزى بەزىدە ئېتىلىپ قېلىپ «پۈتىدۇ»، ئاقما ئېغىزى ئېچىلىپ يىرىلگەن، زەردار ئېقىش بىلەن ئاقمىنىڭ ئېغىزى پۈتۈپ قېلىش تەكرارلىنىپ تۇرىدۇ. ئاقما ئېغىزنىڭ چۆرىسىدە گۆش ئۈنۈپ تېرىدىن كۆتۈرۈلۈپ تۇرىدىغان قىپقىزىل ياكى قارامتۇل قىزىل گىرۋەك ھاسىل قىلىدۇ. ئاقمىنىڭ ئېغىزى ئوچۇق مەزگىلدە (يىرىلگەن بىلەن زەردار ئېقىۋاتقان مەزگىلدە) ئاغرىش، ئىششىش بولمايدۇ. بىراق ئاقما ئېغىزنىڭ ئەتراپىدىكى تېرە شەلۈەرەپ ئېچىشىشى مۇمكىن ياكى تەمرەتكە پەيدا بولۇشى مۇمكىن. ئېغىزى ئېتىلىپ قالغاندا ئىششىش ۋە ئاغرىش بولۇپ بىرقانچە كۈنلەردىن كېيىن ئەسلىدىكى ئاقما ئېغىزى قايتىدىن ئېچىلىپ يىرىلگەن چىقىدۇ ياكى ئەسلى ئېغىزىغا يېقىن ياكى يىراقراق ئورۇندىن ئېغىز ئېلىپ يىرىلگەن چىقىشى مۇمكىن. مۇشۇنداق ھالدا بىرقانچە يىل، ھەتتا بىرقانچە ئون يىللار داۋاملىشىشى مۇمكىن.

ئاقمىنىڭ يۇقىرىقى تۈرلىرىدىن باشقا يەنە تۈۋەندىكى تۈرلىرىمۇ تۈچراپ تۇرىدۇ.

1) سۈيدۈك ئاقمىسى (ناسۇرى مەسانە). بۇ تۈرۈلۈش، سوقۇلۇش، بېسىلىش، سانجىلىش ۋە ئوق تېگىش ياكى قىين تۇغۇت قاتارلىق سەۋەبلەردىن دوۋساق بىلەن ئېچىكى ۋە سىرتقى سۈيدۈك يوللىرى زەخمىلىنىش، زەخمىلەنگەن ئورۇن تېكىلمەسلىك ياكى تۇلانماسلىق ياكى بولمىسا تېكىش بىلەن تۇلىنىشنىڭ ياخشى بولماسلىقى قاتارلىق سەۋەبلەردىن پەيدا بولىدۇ. قىسمەن ھاللاردا تۇغما كەمتۈكلۈكتىن (مەسىلەن: سۈيدۈك يولى يىرتىقى)مۇ پەيدا بولىدۇ. سۈيدۈك ئاقمىسىنىڭ ئېغىزى بەزىدە ئەۋرەت قىسمى بىلەن تۈۋەنكى قۇرساق قىسمىدا ئېچىلىسا بەزىدە ئۇچەينىڭ تۈۋەن قىسمىغا ياكى ئاياللاردا جىنسىي يولغا ئېچىلىدۇ. بۇنىڭ مۇھىم ئالامتى بولسا سۈيدۈكنىڭ بىر قىسمى ياكى ھەممە قىسمى ئاقمىدىن ئېقىپ چىقىدۇ. بۇنداق بىمارلار سۈيدۈك پۇراپ تۇرىدۇ ۋە تېرە شەلۈەرەپ ھۆل تەمرەتكە پەيدا بولۇپ ئېچىشىپ ئاغرىيدۇ.

2) كۆكرەك ئاقمىسى (ناسۇرى سەرد) بۇ ھەر خىل سەۋەبلەردىن كۆكرەك زەخمىلىنىشتىن كېيىن زەخمىلەنگەن ئورۇن پۈتمەسلىك ياكى كۆكرەك بوشلۇقىدىكى يىرىڭلىق ئىششىقنىڭ بەدەن سىرتىغا ئېغىز ئېلىشى قاتارلىق سەۋەبلەردىن پەيدا بولىدۇ.

بۇنىڭ ئاساسىي ئالامتى ئاقما ئېغزى ئارقىلىق يىرىڭ بىلەن زەردار ئېقىپ چىقىشتىن ئىبارەت.

3) سوغۇ (مەقئەت) ئاقمىسى (ناسۇرى مەقئەت) بۇ خىل ئاقما كۆتەن (تۇز) ئۇچەي بىلەن مەقئەت يولى ئەتراپىدىكى يىرىڭلىق ئىششىقنىڭ مەقئەت ئەتراپىدىكى تېرە ياكى كۆتەن ئۇچەي ئىچىگە ئېغىز ئېلىشىدىن پەيدا بولىدۇ. كۆتەن ئۇچەي ئىچىگە ئېغىز ئالغانلىرىدا يىرىڭ بىلەن زەردار چوڭ تاھارەتنىڭ سىرتىغا يېپىشىپ كېلىدۇ. ئەگەر ئاقما ئېغىزى مەقئەتنىڭ ئەتراپىدىكى تېرىگە ئېچىلغان بولسا داۋاملىق يىرىڭ بىلەن زەردار ئېقىپ چىقىپ ئىشتاننى بۇلغاپ نەم قىلىدۇ. بەزىدە ئاقما ئېغىزى ھەم مەقئەت ئەتراپىدىكى تېرىگە ھەم كۆتەن ئۇچەي ئىچىگە ئېچىلىشى مۇمكىن.

داۋاسى

ئاقما كېسىلى كۆپ ھاللاردا ھاياتقا خەۋپ كەلتۈرمەسمۇ لېكىن ئۇزۇنغا سوزۇلىدىغانلىقى ئۈچۈن بىمارنى ئوڭايسىزلاندۇرۇپ روھى جەھەتتىن ئازابلايدۇ، بولۇپمۇ ئېغىزى ۋاقتىلىق ئېتىلىپ قالغاندا ئىششىش، قىچىشىش، ئاغرىش ۋە ئىسسىتمىسى كۆتۈرۈلۈش ۋە ئاقما ئېغىزى ئەتراپىدىكى تېرە شەلۋىرەپ زىدىلىنىش، تەمرەتكە پەيدا بولۇپ قىچىشىش ئازىلاش ئېچىشىپ ئاغرىش بىمارغا ئازاب كەلتۈرىدۇ. شۇڭلاشقا ئاقمىنىڭ پەيدا بولۇشىدىن قەتئىي ساقلىنىش كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن چىقان، غەلۋىرەك، ھەرە كۆنكى توقۇلما يالۇغى ۋە يىرىڭلىق ئىششىقلارنى ئېغىز ئالدۇرۇپ داۋالغاندا ياكى دەستكار ئۇسۇلى بىلەن يېرىپ ئاققۇزغاندا كۆڭۈل قويۇپ داۋالاپ جاراھەت ئېغىزىنىڭ جاراھەتتىن بالدۇر پۈتۈپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئىنتايىن مۇھىم، شۇنداقلا ھەرقايسى ئورۇن زەخمىلەنگەندە بولۇپمۇ ئىچى كاۋاك ئەزالار زەخمىلەنگەندە، زەخمىلەنگەن ئورۇننى ئوبدان تەكشۈرۈپ كېرەك، ئۆزۈلگەن بولسا ئوبدان تۇلاش كېرەك، ھەمدە تېڭىق ئالماشتۇرغاندا تېڭىق لاتىلرىنىڭ جاراھەت ئىچىدە قېلىشىدىن ساقلىنىش كېرەك.

ئاقما شەكىللىنىپ بولغان بولسا ئاقما ئېغىزىنى مۇڭاپىق كېڭەيتىپ ئىچىدىكى يىرىڭ بىلەن زەردار ۋە چىرىگەن توقۇلمىلارنى پاكىز قىرىپ تۇز سۇيى (قاينىتىپ سوۋۇتۇلغان يىلمان سۇ) بىلەن پاكىز يۇيۇپ تازىلىغاندىن كېيىن ئۆزۈم تېلىنىڭ غولىنى كۆيدۈرۈپ كۈلىنى گۈلاپقا ئارىلاشتۇرۇپ ئاقما مەنبەسى بىلەن ئاقما يولى كۆڭىگە بىرقانچە قېتىمدىن يۇيۇپ بېرىلسە زەردار قۇرۇپ بوشلۇق ئاستا-ئاستا ساقىيىدۇ ياكى بولمىسا سۇس تۇز سۇيۇقىگە ئازراق زەرنىخ ياكى نۇشۇدۇر قوشۇپ يۇيۇپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ (ياش

خالتا ئاقمسى بىلەن سۈيدۈك ۋە كۆكرەك ئاقمىلىرىدا زەرىنخ ئىشلىتىلمەيدۇ) ياكى بولمسا زەروري ئەسپەر تالقىنىنى ياخشى شارابتا ئېرتىپ، ئۇنىڭغا پاختا ياكى پاكىز داكىنى چىلاپ كۆمۈش ياكى مىس سىم بىلەن ئاقما مەنبە بوشلۇقىغا ئىشتىرىپ كىرگۈزۈلسىمۇ ئوبدان ئونۇم بېرىدۇ (زورورى ئەسپەرنىڭ تەركىبىگە ئەنزۇرۇت، سەبرى، خونسياۋشان، كۆندۈر، زەپەر ۋە ئەپيۇنلار كىرىدۇ). ئەنزۇرۇت ئاقما مەنبەسى بىلەن ئاقما يولدىكى چىرىگەن گۆشلەرنى تازىلايدۇ. ئەپيۇن ئاغرىق توختىتىدۇ. باشقا دورىلار زەردابلارنى ئازايتىپ جاراھەتنى قۇرۇتۇش (پاكىزلەش) ۋە يېڭىدىن ئەت ئوندۇرۇپ جاراھەت كاۋىكىنى پۈتتۈرۈش رولىنى ئويناىدۇ ياكى زورورى ئەنزۇرۇت مۇنەششىپ (تەركىبى: ئەنزۇرۇت، ئانار پوستى، موزا، زەمچە، كۆك قەغەز كۈلى، سەئىدى كوفى ھەر بىرىدىن 30 گرام، كۆيدۈرۈلگەن مىس پوقى 15 گرام، كۆندۈر، مورساپ، خۇنسياۋشان ھەر بىرىدىن 6 گرام ئىلىپ سوقۇپ قىلىن ئەلگەكتىن ئوتكۈزۈپ تالقان قىلىندۇ ۋە نەم داكىغا سىلەپ ئاقما مەنبەسى بىلەن ئاقما يولىغا كىرگۈزۈلىدۇ).

زەروري ئەسفەر(تەركىبى: زەھەرسىزلەندۈرۈلگەن ئەنزۇرۇت 15 گرام تۇگە تاپان ياپرىقى 6 گرام، سەئىدى، زەپەر، روسۇت، قىزىلگۈل ئۇرۇقى ھەر بىرى ئىككى گرامدىن، ئەپيۇن 3 گرام تالقان قىلىپ ۋەنەم داكىغا سىلەپ ئاقما ئىچىگە كىرگۈزۈلىدۇ)، زەروري ئەئزەم (چاچ كۈلى)، ئانارگۈلى، بۇغا مۈڭگۈز كۈلى، چىلان ياپرىقى، گىل ئەرمىنى، كۆندۈر، قەلەي ئۆپىسى، يۇيۇلغان توتىيا بىرقانچە قېتىم قىزدۇرۇلغان ۋە يۇيۇلغان مەدەستان ھەر بىرىدىن 6 گرام، سەبرى 3 گرامدىن ئىلىپ تالقان تەييارلىنىدۇ. ئىشلىتىش ئۇسۇلى يۇقىرىدىكى بىلەن ئوخشاش). زەروري ئەربەئە (تەركىبى: ئەنزۇرۇت، كۆندۈر، خۇنسياۋشان، مۇرمەككى ھەر بىرىدىن تەڭ مىقداردا ئىلىپ تالقان قىلىندۇ. ئىشلىتىش ئۇسۇلى يۇقىرىقىلار بىلەن ئوخشاش) لەرمۇ ئوبدان ئونۇم بېرىدۇ. بۇ دورىلارنى ساقىيىش تەس بولغان باشقا جاراھەتلەرگىمۇ ئىشلىتىشكە بولىدۇ. يۇقىرىدىكى داۋالاش بىرىنچىدىن، ئۇزۇنراق داۋاملاشتۇرۇلىدۇ. ئىككىنچىدىن، ئاقما ئىچىزىنىڭ بالدۇر ئېتىلىپ قىلىشىدىن ساقلىنىپ ئاقما جاراھەتنىڭ ئىچىدىن (ئاقما مەنبەسىدىن) سىرتىغا قاراپ ساقىيىشنى قولغا كەلتۈرۈش كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا دەستكار ئۇسۇلىنى قوللانماي ساقايتقىلى بولىدۇ.

ئەگەر يۇقىرىقى ئۇسۇل ئونۇم بەرمىسە دەستكار ئۇسۇلى بىلەن يېرىپ ئاقما يولىنىڭ ئىچىزىدىن تارتىپ تاكى ئاقما يولى ۋە ئونىڭ مەنبەسىدىكى چىرىگەن ئۆلۈك گۆشلەر بىلەن غەيرىي گۆشلەرنى خۇددى قوغۇنىنىڭ سېپىقىنى ئويۇپ ئالغاندەك ئويۇپ ئېلىپ جاراھەتنى ئۆز سۈيى بىلەن پاكىز يۇيۇپ تازىلىغاندىن كېيىن ئاۋۇال قان توختاتقۇچى ۋە ئاغرىق توختاتقۇچى تالقان دورىلارنى پاكىز نەم داكىغا سىلەپ جاراھەت ئىچىگە

تسقسلدۇ. كېيىن جاراھەتنى تازىلىغۇچى ۋە ئەت ئوندۇرگۈچى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. قان توختاتقۇچى ۋە ئاغرىق توختاتقۇچى دورىلاردىن زەررورى ئەتىزەم (يۇقىرىغا قارالسۇن)، زەررورى ئەربەئە (يۇقىرىغا قارالسۇن) ۋە زەررورى زەڭگار (تەركىبى زەڭگار 9 گرام، زەمچە، سۇمماق، خۇنسياۋشان ھەر بىرىدىن 3 گرام، سەبرى، كۇندۇر ھەر بىرىدىن 1.5 گرام، ئەپيۇن 3 گرام ئىلىپ تالقان تەييارلىنىدۇ) قاتارلىق نۇسخىلارنىڭ بىر خىلى ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن جاراھەتنى تازىلاپ، ئەت ئوندۇرۇپ جاراھەتنى پۈتتۈرىدىغان چارىلەر قوللىنىدۇ (يۇقىرىغا قارالسۇن).

دانسخوره‌ك

بۇ كېسه‌للك كۆپنچه ياشلاردا پەيدا بولىدىغان دانه‌ـدانه سۈت ره‌ڭلىك مۇدۇر بولۇپ تۆيغۇر تىلدا دانسخوره‌ك ده‌پ ئاتىلىدۇ.

سه‌ۋه‌بى

بۇزۇلغان قان بىلەن بەدەندىكى بۇخاراتلار سىرتقا تېپىپ، تېرىسىدىن تېشىپ چىقىشتىن پەيدا بولىدۇ. بەزى هۆكۈمالار بۇ كېسه‌للك قويۇق بەلغەم ماددىسىدىن پەيدا بولىدۇ ده‌پمۇ قارايدۇ. بۇ كېسه‌للك ياشلاردا پەيدا بولىدىغان بولۇپ تېرىنىڭ هەممه قىسمىدا پەيدا بولۇشى مۇمكىن، بىراق يۈز تېرىلىرىده كۆپ تۆچرايدۇ، قىزلارغا قارىغاندا ئوغۇللاردا كۆپ تۆچرايدا.

ئالامتى

كۆپنچه يۈز، بۇرۇن، پېشانه، بويۇن، كۆكره‌ك ۋه دۇمبه قاتارلىق ئورۇنلاردا قىزغۇچراق مۇدۇر پەيدا بولۇپ 2ـ1 كۈندىن كېيىن تۆچى ئاقىرىدۇ. بارماق بىلەن تۆۋىنى سىقساندا سۈت ره‌ڭگىدىكى مايغا ئوخشاش بەتبۇي پۇراققا ئىگه ماددا چىقىدۇ. يۈزىنى پاكىز تۇتمىسا ئۇچى قارىيىپ قالىدۇ. لېكىن ئاغرىمايدۇ ياكى قىچىشمايدۇ، سىقىپ چىقىرىۋه‌تكه‌ندىن كېيىن تېرىده ئويمان ئىز قالىدۇ. مۇدۇرنىڭ كۆيى تېرىق ياكى ئاق قوناق چوڭلۇقىدا بولىدۇ. بۇ خىل چوڭلۇقتىكىله‌رنىڭ سانى كۆپ بولىدۇ. بەزىلىرىنىڭ چوڭلۇقى كۆك ماشته‌ك بولۇپ بۇ خىل چوڭلۇقتىكىله‌رنىڭ سانى ئانچه كۆپ بولمايدۇ ۋه تۆچىنىڭ ئاقىرىشى ئاستىراق بولىدۇ. بەزىده قوشۇمچه يۇقۇملىنىپ يىرىڭ پەيدا قىلىدۇ.

داۋاسى

قان بىلەن بەلغەمنى قويۇقلىتىدىغان ۋە بۇزىدىغان يېمەكلىكلەردىن پەرھىز قىلىنىدۇ. بولۇپمۇ داۋالاش مەزگىلىدە شېكەر بىلەن مايلىق يېمەكلىكلەرنى ئىستېمال قىلىش چەكلىنىدۇ. ئىچىدىن، خام ماددىلارنى پۈشۈرىدىغان ۋە بۇزۇلغان قان بىلەن قويۇق بەلغەمنى تازىلايدىغان دورىلار بېرىلىدۇ. ماددىنى پۈشۈرۈش بىلەن بۇزۇق ماددىلارنى تازلاشتىن ئىلگىرى يەرلىك ئورۇنغا دورا سۈرتۈش، ئىسسىق ئۆتكۈزۈش ۋە مۇنچىغا كىرىشتىن ئېھتىيات قىلىش كېرەك. بىمارنىڭ ماددىسى قويۇق بولسا ھەببە ئىيارەج پەيقرا ياكى ئۇرۇت قاياتمىسى بېرىشكە بولىدۇ. ماددىنى تازىلاش ئۈچۈن سانا، قارا ھەلىلە، ھەلىلە كابىلە ھەر قايسىسىدىن 21 گرام، تازىلانغان (ياغچى بىلەن پوستى ئېلىۋېتىلگەن) ئۇرۇت 6 گرام، كاسىن ئۇرۇقى، بادىيان، ئاقلانغان بىخسۇس ھەر بىرىدىن 9 گرام ئېلىپ چالا سوقۇپ بىر لىتر سۇغا ئارىلاشتۇرۇپ پەس ئوتتا 1/3 قىسمى قالغىچە قاينىتىپ، داكا بىلەن سۈزۈلگەن سۈيىگە پۈنتۇس، خىيار شەمبەر ۋە تەرەنجىۋىل ھەر بىرىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ ئىزىپ قاياتما سۈيىگە سېلىپ ئېرىتىپ، قايتا سۈزگەن سۈيىنى ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

بەدەن تازلىنىپ بولغاندىن كېيىن لۆڭگىنى قىزىق سۇغا چىلاپ دانىخورەك بار ئورۇنغا قويۇپ ئىسسىق ئۆتكۈزۈپ، يەرلىك ئورۇننىڭ تېرىسى قىزىدۇرۇلىدۇ ۋە دانىخورەك يۇمشىتىلىدۇ ۋە ئوستىدىن تۆۋەندىكى دورىلارنىڭ بىر خىلى سۈرتۈلىدۇ.

(1) چۆچۈك بۇينىنىڭ يوپۇرمىقىنى قاينىتىپ قىزىق پېتى تېرىپى بىلەن يەرلىك ئورۇنغا قويۇلىدۇ.

(2) قېلىن دارچىننى يۇمشاق سوقۇپ ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

(3) ئۇزۇم (تال) ياغىچىنىڭ كۈلىدىن بىر ھەسسە، ئىرسادىن بىر ھەسسە ئېلىپ سىركە بىلەن خېمىر قىلىپ يەرلىك ئورۇنغا قويۇلىدۇ.

(4) زىنجىر، توغرىنۇ، ئەنجۈر، سىياھدان (شۇنز) لاردىن بىر ھەسسىدىن ئېلىپ دورىلارنى تالقانلاپ ئەنجۈر قىيامىغا ئارىلاشتۇرۇپ، ئوستىگە مۇۋاپىق مىقداردا سىركە ئارىلاشتۇرۇپ، خېمىر قىلىپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

(5) ئادەم چېچى ياكى قوي يۇڭ كۈلىنى سىركە بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

(6) تۆمۈرنىڭ دېتنى سىركىگە ئارىلاشتۇرۇپ چېپىپ بېرىلىدۇ.

(7) سۈگە تېگۈل يوپۇرمىقىنىڭ سۈيى يەرلىك ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

(8) سۈگە تېگۈل، سوزاپ، مۈرمەككىلەرنى باراۋەر مىقداردا ئېلىپ سىركە بىلەن خېمىر قىلىپ يەرلىك ئورۇنغا سۈرتۈپ ئېككى سائەتتىن كېيىن يۇيۇلىدۇ.

(9) ماددىسى ئىسسىقتىن بولغانلارغا يۇمغاقسۈت سۈيى، سىركە ۋە قىزىلگۈل يىغىنى ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ.

داۋالاش جەريانىدا ھەر كۈنى ناشتىدا 50 مىللىلىتر سىركەنجىبىلگە 50 مىللىلىتر ھەسەل سۈيىنى ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىپ بېرىلسە ئۈنۈمى ياخشى بولىدۇ.

ھەر قېتىم دورا سۈركەشتىن ئىلگىرى يۈزنى پاكىز يۇيۇپ قىزىق لۆڭگە بىلەن تېرىنى قىزىرتقاندىن كېيىن دورا سۈرتۈلىدۇ.

داۋالىنىش مەزگىلىدە ھۆل مېۋە بىلەن تەسلىكتە سۆكىدىغان ئېغىر غىزالاردىن پەرھېز قىلىش كېرەك.

يەل تاشما

بۇ يېمەك-ئىچمەك ۋە دورا قاتارلىق نەرسىلەرنىڭ بەدەنگە خىل كەلمەسلىكىدىن تېرىدە ھەر خىل چوڭلۇقتىكى قىچىشىدىغان تاشمىلار پەيدا بولىدىغان كېسەللىك بولۇپ، خەلق تىلىدا «ئېشەك يېمى» دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى.

مىجەز تەڭپۇڭلۇقى بۇزۇلۇشتىن بەدەن جۇملىدىن تېرىدىكى ھېس قىلغۇچى (سەزگۈچى) كۈچلەرنىڭ سېزىمى مەلۇم نەرسىگە قارىتا زىيادىلىكى ئېشىپ كېتىپ زىيادە تەسىرات (ئىنكاس) قايتۇرۇشتىن بۇ خىل كېسەللىك پەيدا بولىدۇ. سېزىمىنىڭ ئېشىپ كېتىشى بىلەن غەيرىي ئىنكاسنىڭ پەيدا بولۇشى ھەققىدە بەزى ھۆكۈمالار سەپرا خىلتىنىڭ غالىبلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك دەپ قارىسا، يەنە بەزى ھۆكۈمالار سۇيۇق قان خىلتى بىلەن سەپرا بىرىكىشتىن پەيدا بولىدۇ دەپ قارايدۇ. يەنە بەزى ھۆكۈمالار يەل تاشما سەپرا، قان ۋە بەلغەم خىلتىلىرىدىن پەيدا

بولغان يەللەردىن پەيدا بولىدۇ، دەپ قارايدۇ. يۇقىرىدىكى قاراشلار يەل تاشما پەيدا بولۇشتىكى ئىچكى ئامىل (سەۋەب) بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. خەل كەلمەيدىغان يېمەكلىكلەر بىلەن دورا ۋە باشقا نەرسىلەر سىرتقى ئامىل بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئۇچەي مەددە كېسىلىدىمۇ يەل تاشما پەيدا بولىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە روھىي كەيپىياتنىڭ جىددىلىشىشمۇ تاشمىنى پەيدا قىلىدۇ.

ئالامىتى

يەل تاشما ئاددىي يەل تاشما (شىرائى خالىس) ۋە مۇرەككەپ يەل تاشما (شىرائى مۇرەككەپ) دەپ ئىككى خىل بولىدۇ.

ئاددىي يەل تاشمىدا تېرىنىڭ ھەر قانداق قىسمىدا، ھەتتا شىللىق پەردىلەردە ھەر خىل چوڭلۇقتا ياپىلاق، يەككە-يەككە ئاچ قىزىل تاشمىلار پەيدا بولۇپ چىدىغۇسىز قىچىشىدۇ ۋە كۆيگەندەك ئېچىشىدۇ. تېزلا بەدەننىڭ ھەممە جايلىرىغا يامرايدۇ. تېرىدىن كۆتۈرۈلۈپ تۇرىدۇ. بىراق تاشمىلار ئارىلىقىدا ساق تېرىلەر بولىدۇ. تاشمىلارنى قول بىلەن باسقاندا قىزىللىق يوقىلىدۇ. باسقان بارماقنى كۆتەرگەندە قىزىللىق دەرھاللا پەيدا بولىدۇ. ئېغىرلىرىدىن سارغۇچ زەردار ئاقىدۇ. قان غالىبلىقىدىن پەيدا بولغانلىرىدا ئىسسىتمىسى تېزلا كۆتۈرۈلۈپ نەپەسلىنىش بىلەن تومۇرنىڭ ھەربىر تېزلىشىدۇ، كۆزلىرىمۇ قىزىرىدۇ. ھەتتا سەدەمە (شوك) پەيدا بولۇپ ھاياتقا خەۋپ كەلتۈرىدۇ. يەل تاشما سەپرادىن پەيدا بولغان بولسا يەل تاشما ئانچە قىزىل بولمايدۇ. لېكىن ئېچىشىش بىلەن قىچىشىش ئېغىر بولىدۇ. بەلغەمدىن پەيدا بولغانلىرىدا يەل تاشمىنىڭ رەڭگى نورمال تېرىدىن ئانچە پەرقلەنمەيدۇ. يەل تاشما چوڭراق بولۇپ تېرىدىن كۆتۈرۈلۈپ تۇرىدۇ. كۆندۈزىگە قارىغاندا كېچىسى كۆپرەك قىچىشىدۇ.

مۇرەككەپ يەل تاشمىدىكى ئالامەتلەر يۇقىرىدىكى بىلەن ئاساسەن ئوخشاش. لېكىن ئوخشىمايدىغان يېرى بەدەننىڭ ھەممە يېرىگە تېز تارقىلىپ، كۆپ ھاللاردا بەدەن تېرىسىنىڭ مەلۇم ئورنى بىلەن چەكلىنىدۇ.

داۋاسى

ئالدى بىلەن يەل تاشمىنى پەيدا قىلغان ئامىللارنى ئېنىقلاش كېرەك.

ئاددىي يەل تاشمىدا سەپرانى ھەيدەش مەقسىتىدە ھەلىلە، تەمرى ھىندى،

خىيارشەنبەر قاتارلىق دورىلاردىن قايناتما تەييارلاپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. سەپرانى تازىلىغاندىن كېيىن سوۋۇتقۇچى ۋە ھۆللەشتۇرگۈچى دورىلار بېرىلىدۇ. ھەمدە ئانار شەربىتى، شەربىتى ئەفسەنتىن، قارا ئۈرۈك سۈيى، قۇرۇس كاپۇر قاتارلىق دورىلارنى بېرىشكە بولىدۇ.

مۇرەككەپ يەل تاشمىدا قانىنى تازىلىغۇچى ۋە سەپرانى ھەيدىگۈچى دورىلار بېرىلىدۇ. ئەگەر يۇقىرىدىكى دورىلارنىڭ مەنپەئەتى كۆرۈلمىسە ماددىنى تارقاتقۇچى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. سىرتىدىن گۈلاپ، سىركە، گۈل يېغى قاتارلىقلاردىن تەڭ مىقداردا ئېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ سىرتىدىن سۈرتۈلىدۇ ياكى پاقا يوپۇرمىقى، پالەك ۋە ئوسۇكنى يانجىپ سىركىگە ئارىلاشتۇرۇپ سىرتىدىن سۈرتۈلىدۇ. بەلغەمدىن بولغان يەل تاشمىغا مەتبۇخ ھەلىلەگە تۇربۇت قوشۇپ يېيىش ئۈچۈن بېرىلىدۇ. ھەسەل بىلەن تەييارلانغان ئىسكەنجۇبىلنى ئىچىشكە بېرىلسىمۇ بولىدۇ. مۇنچىغا چۈشۈش پايدىلىق، سىرتىدىن تېرە قىچىشىنى پەسەيتىدىغان دورىلارنى بېرىشكە بولىدۇ.

قىچىشما (ئەسۈبلىك قىچىشىش كېسىلى)

بۇ تېرىدە قىچىشىدىغان لېكىن سۈلاشمايدىغان مۇدۇر (ئەسۈە) پەيدا بولىدىغان كېسەللىك بولۇپ خەلق تىلىدا قىچىما ياكى قۇرۇق قىچىشىش، دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

يەرلىك تېرە ياكى پۈتۈن بەدەنلىكى خىلىتلاردىن پەيدا بولغان بۇس (بۇخارات) لارنىڭ بەدەن سىرتىغا چىقىپ كېتەلمەي تېرە ئاستىدا يىغىلىۋېلىشتىن پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل كېسەللىك ھەممە ياشتكىلەردە بولۇپمۇ بالىلار بىلەن ياشانغانلاردا كۆپرەك ئۇچرايدۇ. ياشانغانلاردا ئۇچرايدىغىنى كۆپرەك شور بەلغەمنىڭ تېرىدە ئورۇنلىشىۋېلىشىدىن پەيدا بولىدۇ. يەنى ئادەملەر ياشانغاندا ھەزىم قىلغۇچى قۇۋۇەت ئاجىزلىغاندا شور بەلغەم كۆپىيىدۇ. باللاردىكىسى ھەزىم قىلغۇچى قۇۋۇەت قاتارلىق قۇۋۇەتلەر بىلەن ئەزالارنىڭ يېتىلىشى تېخى مۇكەممەللىشىپ

كه تمسگه نلسكى بىله نمۇ مۇناسىۋه تلىك بولۇشى مۇمكىن. تۇزلىغان بېلىق بىله ن تۇزلىغان گۆش قاتارلىق تەسته سىكىدىغان يېمەكلىكلەر شور به لغه منىڭ غالىب كېلىشىده مۇهىم ئامىللارنىڭ بىرى بولۇپ هېسابلىنىدۇ، شۇنداقلا ئەسۋىلىك قىچىشش كېسىلى قان كۆپه يتىدىغان يېمەكلىكلەر بىله ن دورىلارنى كۆپ ئىستېمال قىلىش، تېرىنىڭ تازىلىقىغا دىققەت قىلماسلىق (كەم يۇيۇنۇش) قاتارلىق سەۋەبلەر بىله نمۇ مۇناسىۋه تلىك.

ئالامىتى

تېرىده قىزغۇچ چاچما خاراكتېرلىك تۇششاق قۇرۇق مۇدۇرلەر پەيدا بولۇپ قىچىشىدۇ. دائىرىسى بىرقەدەر كەڭرەك بولىدۇ. قاشلىغاندا زەردا ب چىقمايدۇ. قاتتىق قاشلىغاندا مۇدۇر بىله ن تېره زەخىملىنىشتىن قان چىقىشى مۇمكىن، بۇ كۆپىنچه دۇمبه، بەل، قۇرساق، ساغرا، سان، پاقالچاق ۋه يۇقىرى مۆچه بىله كله رده كۆپ تۇچراشتىن سىرت ئەۋرەتتىمۇ تۇچرايدۇ. مىجەز بۇزۇلغاندا پەيدا بولۇپ، مىجەز تۇزەلگەنده ئۇزلۇكسىز ياخشى بولۇپ كېتىدۇ. بۇ كېسه للىكنى قوتۇردىن پەرقله ندۇرۇش كېرەك. قوتۇر كۆپ هاللاردا قول بارماقلىرىنىڭ دۇمبه قىسمى، بىله ك ئالدى، ئوڭ ۋه سول تۇۋەندىكى قۇرساق يېرىق قىسمى قاتارلىق ئورۇندا كۆپ پەيدا بولىدىغان بولۇپ قىزىل مۇدۇرلەر ئەسۇىگه ئوخشاش سىزىقنى بويلاپ داىرىلىك تارقىلىدۇ. قاشلىغاندا سۇلىشىدۇ. ئەسۋىلىك قىچىشش كېسىلىده (قىچىشما) مۇدۇرنىڭ پەيدا بولۇش دائىرىسى كەڭ، رەتسىز، چاچما هالەتته پەيدا بولىدۇ، قاشلىغاندا كۆپ هاللاردا زەردا ب سۇ چىقمايدۇ.

داۋاسى

بىمارنىڭ غەيرىي تەبىئى خىلىت تېپنى ئېنىقلاپ، شۇ خىلتنىڭ ماددىنى پۇشۇرغۇچى (مۇنىزىچ) بىله ن تازىلىغۇچىسىنى (سۇرگه) بېرىپ مىجەز تەڭشىلىدۇ. بىمارغا بېرىلىدىغان غىزالار تەڭشىلىدۇ. لازا، ئاچچىقسۇ ۋه باشقا غىدىقلايدىغان چۇچۇمه ل يېمەكلىكلەر چەكلىنىدۇ ۋه پات-پات مۇنچىغا چۈشۈشكه بۇيرۇلىدۇ. ماددىنى سۇيۇلدۇرۇش ۋه قويۇقلۇقنى تەڭشه ش مەقسىتىده ماتۇل جىبىن، ئەفتمۇن، تۇستىخۇددۇس، هەر بىرىدىن 33 گرام، هەلىله پوستى 66 گرام، شاهتەرره، گاۋزەبان، بېستىپايه ج، سانا، بادىرەنجى بۇيا هەر بىرىدىن 16 گرام، غارىقۇن، تۇربۇت هەر بىرىدىن 6 گرام،

سركه 265 مللىلىتر، تۇچكه سۇتى 400 مللىلىتر، شېكەر 33 گرام، تەرەنجۇل 66 گرام، بادام مېغىزى 33 گرام. ئەفتىمۇن بىلەن تەرەنجۇل ۋە تۇستىخۇددۇستىن باشقىلىرىنى سركه بىلەن 1.5 لىتر قاياناق سۇغا چىلاپ، ئەتىسى ئەفتىمۇن (خالتىغا قاچىلاپ) بىلەن ئۇستىخۇددۇسنى ئېرىتىپ سۇزۇلگەن تەرەنجۇلنى قوشۇپ يېرىمى قالغىچە پەس ئوتتا قاينىتىپ، سۇزۇۋېلىنغان سۇيۇقنى شېكەر، تەرەنجۇل ۋە تۇچكه سۇتىنى قۇيۇپ بىرلا قاينىتىپ ئىلىپ تۇنۇكىغا ئېزىلگەن بادام مېغىزىنى قوشۇپ تەييارلاپ كۇنىگه 2-1 قېتىم، ھەر قېتىمدا بىر پىيالىدىن (بالىلارنىڭ يېشىغا قاراپ مقدارى كېمەيتىلىدۇ) ئىچىشكه بېرىلىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا ئىچىدىن تۇۋەندىكى دورىلار بېرىلىدۇ. سېرىق ھەلىلە، بەللە پوستى ھەر بىرىدىن 33 گرام، قارا ھەلىلە، ئاقلانغان ئامىلە 33 گرامدىن، تۇرۇقسىز قۇرۇق ئۇزۇم، شاھتەررە ھەر بىرىدىن 16 گرام، تۇربۇت 13 گرام، خىيارشەنبەر 23 گرام، بادام يېغى 4 مللىلىتر. خىيارشەنبەر، تەمرى ھىندى ۋە تەرەنجۇلنى ئايرىم بىر قاچىغا سېلىپ ئۇستىگه قاياناقسۇ قويۇپ دۇملەپ قويۇلىدۇ. قالغان دورىلارنى چالا سوقۇپ 2 لىتر قاياناقسۇغا چىلاپ بىر كېچه دۇملەپ ئەتىسى پەس ئوتتا يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ داكا بىلەن سۇزۇۋېلىنغان سۇيۇقنى دۇملەپ قويۇلغان دورىلارنىڭ تەمى چىققان سۇيىنى قوشۇپ بىرلا قاينىتىپ ئىلىپ ئۇستىگه بادام يېغى قوشۇلىدۇ. پۈتۈن دورىنى 3 كه بۆلۈپ بىر كۇندىلا ئىچىشكه بۇيرۇلىدۇ. بالىلاردا يېشىغا قاراپ مقدارى كېمەيتىلىدۇ. 12 ياشتىن يۇقرى بىمارلارغا ھەلىلە، خىيارشەنبەر، بادىيان سۇيى ۋە تۇخۇمى خىرىپلەرنىڭ شىرىسى ئىچىشكه بېرىلىدۇ.

سىرتىدىن تۇۋەندىكى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ.

(1) ئەگەر كېسەللىك بەدەن تېرىسىدە بولسا گۇل يېغى بىلەن سىركىنى ئارىلاشتۇرۇپ كېسەللەنگەن ئورۇن ياغلاپ بېرىلىدۇ ياكى بۆرە ئەرمىنى، تۇخۇمى ھەنزەل ھەر بىرىدىن 3 گرام، قىزىل سەندەل 6 گرام، سانادىن 5 گرام ئىلىپ يۇمشاق سوقۇپ سىركه بىلەن گۇل يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ ياكى بولمىسا كۆك كەرەپشه (چىكسەي) سۇيىگه گۇل يېغى، سىركه ۋە ئازراق توغرىغۇ قوشۇپ بەدەنگه سۇركىلىدۇ.

(2) ئەگەر كېسەللىك سىرتقى جىنسىي ئەزادا بولسا ئاقاقيا، مامشا ھەر بىرىدىن بىر ھەسسە، سەبرە يېرىم ھەسسە، نۇشادۇر 1/4 ھەسسە، بۇغداي كراخمالى ھەممە دورىلار مىقدارىنىڭ تەڭ باراۋەردىن ئىلىپ بۇلارنى گۇل يېغى ۋە سىركىگه قوشۇپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىلىدۇ. ياكى بولمىسا شۇمشه بىلەن زىغىردىن تەڭ مقداردا ئىلىپ تۇنى يۇمشاق ئېزىپ 3 ھەسسە ھەسەلگه ئارىلاشتۇرۇپ قاينىتىپ پاختا ياكى داكىنى دورىغا نەمدەپ

چېپىلدۇ.

(3) ئەگەر كېسەللىك مەقئەت ئەتراپىدا بولسا كۆيدۈرۈلگەن زەمچە ۋە قەتران ھەر بىرىدىن 6 گرام، سېمىز ئوت تۇرۇقى (تۇخۇمى خىرپە) دىن 4.5 گرام، يۇمشاق سوقۇپ ھەسەل سۈيىگە ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلدۇ ياكى سېمىز ئوت تۇرۇقى بىلەن زىغىر تۇرۇقنى يۇمشاق سوقۇپ ھەسەل بىلەن قاينىتىپ چاپسىمۇ بولىدۇ.

(4) ئەگەر قولدا بولسا گۈل يېغى، سىركە ۋە كەرەفشە (چىكسەي) سۈيىنى ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلدۇ.

(5) ئەگەر كېسەللىك كىچىك بالىلاردا بولۇپ 6 ئايلىقتىن يۇقىرى بولسا قىزىلگۈل، بىنەپشە، نىلۇفەر، ئاقلانغان ئارپا قاتارلىقلارنى باراۋەر مىقداردا ئېلىپ چالا سوقۇپ سۈغا سېلىپ قاينىتىلغان سۈيىگە ماي ئارىلاشتۇرۇلۇپ بەدىنى يۇيۇپ بېرىلىدۇ ياكى سۈرتۈپ بېرىلىدۇ. ئىچىشكە مەتبۇخ ھەلىلە، مەتبۇخ شاھتەرىگە سىركەجۇۋىل قوشۇپ بېرىلىدۇ (بۇنى چوڭلارغىمۇ بېرىشكە بولىدۇ). ئەمچەكتىكى بالىلارغا سۈرگە بېرىشكە توغرا كەلسە ئېمىتۈاتقان ئانىغا بەرسە دورا تەركىبى ئانا سۈتى ئارقىلىق بۇۋاققا تەسىر كۆرسىتىدۇ.

چالاش كېسىلى

چالەش كېسىلى قول، بويۇن، گەدەن، كۆكرەكنىڭ ۋە پۇت قاتارلىق كۈن نۇرى بىلەن بىۋاستە تۇتۇشىدىغان ئورۇندا ئۇزۇق يېتىشمەسلىكتىن پەيدا بولىدىغان بىر خىل كېسەللىك بولۇپ تۈيغۇر تىلىدا «چالەش» ياكى «قارا تەمرەتكە» دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

بۇ كېسەللىك كۆپىنچە قوناق كۆپ تېرىلىدىغان، قوناق كۆپ ئىستېمال قىلىنىدىغان، ئىقتىسادىي تۆرمۇش تۆۋەن بولغان رايونلاردا كۆپ تۇتۇلىدۇ.

غەيرى تەبىئىي سەۋدا بىلەن قانىنىڭ قوشۇلۇشىدىن پەيدا بولىدۇ. ئوزۇقلىنىش بىلەن ھەزىمنىڭ ناچارلىقى مۇھىم ئامىل بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ كېسەللىك قىش ۋە

ئەتىيازدا كۆپرەك پەيدا بولىدۇ ۋە قايتىلايدۇ. ياز ۋە كۈز پەسىلەردە ياخشىلىنىدۇ ياكى ساقىيىپ كېتىدۇ.

ئالامتى

ئاۋۋال قول بىغىشىدىن تۆۋەن بولغان قول دۇمبىسى، بويۇن، كۆكرەكنىڭ ئېچىلىپ تۇرىدىغان قىسمى، گەدەن قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ تېرىسى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ قوڭۇر قىزىل تۈسنى ئېلىپ ساق تېرە بىلەن بولغان چېگرىسى ئېنىق بولىدۇ، كېسەللەنگەن ئورۇننىڭ تېرىسى قىچىشىدۇ-دە تەدرىجىي قېتىشىپ قاسراقلىشىپ قېلىنلىشىدۇ. بۇ كېسەلنىڭ يەنە بىر ئالاھىدىلىكى شۇكى كېسەلنىڭ بۇرۇن ئۈستى قىزارغان كېپەكلىشىدىغان بولىدۇ ھەمدە رەڭگى تەدرىجىي قېنىقلىشىپ قارىغا مايىللىشىدۇ. شۇڭا بەزىلەر «قارا تەمرەتكە» دەپمۇ ئاتايدۇ. ئېغىرلاشقاندا ياكى كۆپ قېتىم تەكرارلانغاندا ئىچكى سۈرۈش، قۇرسقى ئاغرىش، ئۈيقۇسىزلىق، خىيال پەرەسىلىك، ھەر خىل ئويلارنى قىلىش، يامان خىياللاردا بولۇش، جۆيلۈش، روھىي جەھەتتىن جىددىيلىشىش، ئېسىنى يىغالماسلىك قاتارلىق روھىي كېسەللىكلەرگە ئوخشاپ كېتىدىغان ئالامەتلەر كۆرۈلىدۇ. چالاش كېسىلىنىڭ تەرەققىياتى ئۇچ باسقۇچقا بۆلۈنىدۇ. بىرىنچى باسقۇچتا كېسەللىك زەخمىلىنىشى تېرە بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي، بەلكى ئېغىز ئىچى شىللىق پەردىسى، بىلەن تىل قىزىرىپ ئىششىيدۇ ۋە ئېچىشىدۇ. كەم ماغدورلۇق، چارچاش، ئىشتىھاسىزلىق ئالامەتلىرى كۆرۈلىدۇ. بۇ خىلنى داۋالاش ئاسانراق، ئىككىنچى باسقۇچتا كېسەللىك بىلەن زەخمىلىنىش تېرىدىن ئۆتۈپ گۆشكە ئازراق تەسىر كۆرسىتىدۇ. تېرىنىڭ رەڭگى قېنىق قىزىل ياكى قوڭۇر قىزىل تۈسنى ئالىدۇ ۋە ئېچى سۈرۈش پەيدا بولىدۇ. ئۈچىنچى باسقۇچتا كېسەللىك زەخمىلىنىش گۆش قاتلىمىغىچە يېتىپ بارىدۇ. زەخمىلەنگەن تېرە قارامتۇل تۈسنى ئېلىپ روھىي جەھەتتىكى ئالامەتلەر روشەن كۆرۈلۈشكە باشلايدۇ.

داۋاسى

• بىمارغا گۆشلۈك، مايلىق ئاسان ھەزىم بولىدىغان يېمەكلىكلەر بېرىلىدۇ. يەيدىغان نېنى بىلەن ئاش-تامىقى كېپەكلىك بۇغداي تۇنى، پۇرچاق تۇنى بولۇشى كېرەك. تۇخۇم چالا پىشۇرۇپ بېرىلىدۇ. قىش ئەتىيازدا قۇرۇق مېۋىلەرنى مۇۋاپىق ئىستېمال قىلىشقا بۇيرۇلىدۇ ۋە مائۇل لەھمى (گۆش سۈيى) بېرىلىدۇ. تەييارلاش تۈسۈلى: ياغلىرى

ئىلىۋېتىلگەن پاقلان گۆشىنى قىيما قىلىپ داكىدىن ياسالغان خالتىغا سېلىپ پاكىز داسقا قويۇلىدۇ. ئوستىگە ئاز-ئازدىن يېلىمان سۇ قويۇپ قول بىلەن مىجىلىدۇ ۋە چىققان سۈيىنى ئايرىم قاچىغا قويۇپ تاكى گۆش ئاقىرىپ گۆش تەمى قالغىچە تەكرار مىجىلىدۇ. يىغىلغان گۆش سۈيى كىچىك داكقان ياكى قازانغا قۇيۇپ پەس ئوتتا قايناتىلىدۇ. قاياشتىن بۇرۇن كۆپىكى ئېلىۋېتىلىدۇ. كۆپ قايناتىش ھاجەتسىز. بىر ئىككىلا قاياپ ئۆرلىتىش كۇپايە قىلىدۇ. بىمارنىڭ ماددىسى بىلەن مىجەزىگە قاراپ تۇز، قۇرۇتۇلغان يۇمغاقسۇت، زىرە، پىنتە قوشۇپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. بۇ تۇسۇل خېلى بىر مەزگىل داۋاملاشتۇرۇلىدۇ.

تامىقىغا قاپاق، يۇمغاقسۇت، پالەك سېلىپ بېرىلىدۇ. ئەگەر بادام يېغى بولسا تامىقىغا بادام يېغى قوشۇلسىمۇ بولىدۇ. بىمارنىڭ ماددىسىنى ئېنىقلاپ شۇ ماددىنىڭ پۇشۇرغۇچىسى بىلەن سۈرگىسى بېرىلىدۇ. سۈرۈش ئۇچۇن كۆپرەك مەتبۇخى ئەفتىمۇنغا مائۇل جىبىن قوشۇپ بېرىلىدۇ. مەتبۇخى ئەفتىمۇننىڭ تەييارلىنىشى تۆۋەندىكىچە: سېرىق ھەلىلە، بەللە، كابىلە ھەلىلە پوستى ھەر بىرى 46 گرام، قارا ھەلىلە 23 گرام، ئامىلە، سۇمبۇل، ئۇستىخۇددۇس، قىزىلگۈل ھەر بىرىدىن 16 گرام، بىيە قېقى، كاسنى تۇرۇقى، گاۋزۇبان ، سېرىق ئوت تۇرۇقى، خىيار شەنبەر ھەر بىرى 33 گرام، زىرىڭ، بادام مېغىزى، تەرەنجۇل ھەر بىرىدىن 132 گرام، ئاق سەندەل، تۇشنە، لاچىن دانە 10 گرام، قەلەمپۇر، دارچىن ھەر بىرىدىن 6 گرام، بىستىايەج 13 گرام، شاھتەرە 3.3 گرام، سىركە 66 مىللىلىتر، شېكەر 500 گرام، بىدىمشكى ئەرەقى، گاۋزۇبان ئەرەقى، بادىرەنجى بۇيائەرەقى. دورىلارنى چالا سوقۇپ، سىركە بىلەن ئەرەقلەرگە بىر كېچە چىلاپ ئەتىسى 3 لىتر سۇ قوشۇپ يېرىمى قالغىچە پەس ئوتتا قايناتىپ داكا بىلەن سۈزۈلگەن سۈتىگە شېكەرنى سېلىپ ئازراق قايناتىپ تەييارلىنىدۇ. كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 50 — 40 مىللىلىتردىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. مائۇل جىبىنىڭ تەركىبى بىلەن ياسىلىشى: ئەفتىمۇن، ئۇستىخۇددۇس، بادام مېغىزى، شېكەر ھەر بىرىدىن 33 گرام، ھەلىلە پوستى، تەرەنجۇل ھەر بىرىدىن 66 گرام، شاھتەررە، گاۋزۇبان، بىستايەج، سانا، بادىرەنجى بۇيا ھەر بىرىدىن 16.5 گرام، غارىقۇن، ئۇربۇت ھەر بىرىدىن 7 گرام، سىركە 265 مىللىلىتر، ئۇچقە سۈتى 400 مىللىلىتر، ئەپتىمۇن بىلەن ئۇستىخۇددۇس-تىن باشقىلىرىنى سىركە بىلەن 1.5 لىتر سۇغا چىلاپ بىر كېچە قويغاندىن كېيىن ئەتىسى ئۇستىگە خالتىغا سېلىنغان ئەفتىمۇن بىلەن ئۇستىخۇددۇسنى سېلىپ يېرىمى قالغىچە پەس ئوتتا قايناتىپ داكا بىلەن سۈزۈلگەن سۈيىگە شېكەر ۋە ئېرىتىلگەن تەرەنجۇل سۈيى ۋە سۈتنى قوشۇپ ئازراقلا قايناتىپ ئۇستىگە يۇمشاق ئېزىلگەن بادام

مېغىزىنى سېلىپ تەييارلىنىدۇ. كۈنىگە 2-1 قېتىم، ھەر قېتىمدا 2-1 پىيالىدىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

سىرتىدىن دورا ئىشلىتىشتە كېسەللىك باسقۇچىنىڭ ئوخشىماسلىقىغا قاراپ ھەر خىل بولىدۇ. مەسىلەن، بىرىنچى باسقۇچتا بۇغداي يېغى، توخۇ يېغى، موم يېغى، يۇمغاقسۈت ۋە سەبرىلەرنى يالغۇز ياكى بىرلەشتۈرۈپ يەرلىك ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ ياكى ئاچچىق ئورۇك يىلمى ياكى ھەسەلىنى سىركىگە قوشۇپ چېچىپ بېرىلسىمۇ ئوبدان ئۈنۈم بېرىدۇ. ئىككىنچى باسقۇچتا تېرىگە زولۇك قويۇش ئارقىلىق ئوشەق، كۈندۈش، زەخمىگە ۋە قەرەمانالارنى باراۋەر مىقداردا ئىلىپ يۇمشاق سوقۇپ سىركە بىلەن سۈيۈلدۈزۈپ تېرىگە چېپىلىدۇ. ئۈچىنچى باسقۇچتا ئىككىنچى باسقۇچتا سىرتىدىن سۈرتۈلدىغان دورىلارنى سىرتىدىن سۈرتۈش بىلەن بىرگە بىمارغا مەتبۇخ ئەتمۇن، ماتۇل جىبىن قوشۇپ بېرىلىدۇ. سىرتىدىن مەلھەمى ئىسپىداج بېرىش بىلەن بىرگە بەدەننى قۇۋۇەتلەندۈرۈش تەدبىرلىرى قوللىنىلىدۇ. مەلھەمى ئىسپىداجنىڭ تەركىبى بىلەن تەييارلىنىشى تۆۋەندىكىچە: تۈپا 16 گرام، ئاق موم 33 گرام، گۈل يېغى 16 مىللىلىتر. ئاۋۋال مېتال قاچىغا مومنى سېلىپ ئوتتا قويۇپ ئاق مومنى ئېرىتكەندىن كېيىن ئۈستىگە گۈل يېغىنى قوشۇپ ئوتنى توختىتىپ ئۈستىگە تۈپىنى قويۇپ ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلىنىدۇ. ئەگەر كەپىياتنى سوغۇق قىلىشقا توغرا كەلسە ئۈستىگە 1.5 گرام كاپۇر قوشۇلىدۇ. بۇغداي يېغىنى چىقىرىش ئۈسۈلى مۇنداق بولىدۇ. ئاق بۇغايدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ داسقا سېلىنغان تۇز تاش ئۈستىگە يېيىپ، ئۈستىگە بوغداي يېيىتىلغان تاش بىلەن تەكشى كېلىدىغان تۆمۈر تاختاينى ئوتتا قىزدۇرۇپ يېيىتىلغان بۇغداي ئۈستىگە قويۇپ تۆپىگە ئېغىر تاش قويۇپ باستۇرۇلىدۇ. تاشنىڭ ئەتراپىدىن چىققان بۇغداي يېغى داسقا چۈشىدۇ. بۇ ياغنى يىغىۋېلىپ پاكىز قاچىغا قاچىلاپ ئوتتۇرلۇق ئىشلىتىلىدۇ. بۇغداي يېغى باشقا تەمرەتكىلەرگىمۇ ياخشى ئۈنۈم بېرىدۇ. يۇقىرىقىلاردىن باشقا تۆۋەندىكى نۇسخىمۇ ئوبدان ئۈنۈم بېرىدۇ. توخۇ يېغى، ئوردەك يېغى، كالا يىلكى ھەر بىرى 132 گرامدىن، ئاق موم، زىغىر، قاپاق مېغىزى ھەر بىرى 33 گرامدىن، كۈنجۈت يېغى 132 مىللىلىتر، ئاق لەيلى ئورۇقى، شۇمشە ئورۇقى، زىغىر، ئىسپەغۇل، بىيە ئورۇقى ھەر بىرى 33 گرامدىن، كەتىرا، نىشاستە ھەر بىرى 6 گرامدىن ئېلىنىدۇ. ئالدى بىلەن زىغىر، ئىسپۇغۇل، ئاق لەيلى ئورۇقى ۋە شۇمشىلەرنى سۇغا چىلاپ شىرىسى (لوئابى) چىقىرىلىدۇ. كەتىرانى سوقۇپ نىشاستە بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈرلىدۇ. ياغلارنى تۆمۈر قاچىدا قىزىتىپ ئېرىتكەندىن كېيىن ئۈستىگە ئاق مومنى سېلىپ ئېرىتىلىدۇ ۋە بۇنىڭ ئۈستىگە لوئابلارنى قويۇپ لوئابنىڭ سۈيى ئۆگىگىچە قىزدۇرۇپ ئۈستىگە سوقۇلغان دورا تالقانلىرىنى سېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ

چاچراتقۇ

بۇ كۆپ تۈچرايدىغان تۇقۇت چوڭلۇقدىكى چاچراتما خاراكتېرلىك سۇلۇق قاپارتما بولۇپ خەلق تىلىدا «چاچراتما» ياكى «ئاق ئانام» دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

بۇ غەيرىي تەبئىي سەپرانىڭ قانغا ئارىلىششىدىن پەيدا بولىدىغان بولۇپ يەككە چاچراتقۇ كۆپرەك باللاردا تۈچرايدۇ. تاسمىسمان چاچراتقۇ كۆپرەك چوڭلاردا تۈچرايدۇ. بۇ كېسەللىك بولۇپمۇ يەككە چاچراتقۇ بىر بىماردىن ئىككىنچى بىمارغا يۇقۇشتىن سىرت تۈزىدىن تۈزىگە يۇقىدۇ. يەنى بەدەننىڭ بىر ئورنىدا پەيدا بولغان بولسا جاراھەتنى تاتلىغان قول بىلەن ئىككىنچى ئورۇندىكى تېرىنى تاتلاشتىن ئىككىنچى ئورۇندا كېسەللىك پەيدا بولىدۇ.

ئالامىتى

يەككە چاچراتقۇدا بەدەن تېرىسىدە ئايرىم-ئايرىم تۇقۇت ياكى تۈنجىدىن چوڭراق چوڭلۇقتا قاپارتقۇ پەيدا بولۇپ قاپارتقۇ ئىچىدە سارغۇچ سۇيۇقلۇق بولىدۇ. مەزكۇر سۇيۇقلۇق تەككەنلا يەردە يېڭىدىن قاپارتقۇ پەيدا بولىدۇ. بىرقانچە كۈندىن كېيىن قاپارتقۇ قېپى قېتىشىپ تۈكۈلگەندىن كېيىن ساقىيىدۇ. بىراق چاچراتقۇنىڭ سانى قانچە كۆپ بولسا بىمارنىڭ قىزىتمىسى شۇنچە تۈرلەپ ئىشتىهاسى كېمىيىپ روھىي هالىتى پەسلەيدۇ. قاپارتمىنىڭ ئىچىشىپ قىچىشىدىن بىمار بئارام بولىدۇ. تاسمىسمان قاپارتقۇدا قاپارتقۇ ئاق قوناق ياكى ئاق قوناقتىنمۇ تۈششاقراق بولۇپ بەل ياكى دۇمبىدىن بېقىنىنى بويلاپ قۇرساق ياكى كۆكرەككىچە تاسمىسمان يامرايدۇ ۋە قاپارتمىلار بىر-بىرىگە يېقىن بولۇپ قاپارتما ئىچىدە سارغۇچ زەردار بولىدۇ. قاتتىق ئېچىشىپ ئاغرىيدۇ. ئىسسىتمىسى يۇقىرىلاپ ئىشتىهاسى كېمىيدۇ. روھىي هالىتى سۇسلىشىدۇ. نەپەسلىنىشى بىلەن تومۇرنىڭ سوقۇشى تېزلىشىدۇ. دىققەت قىلىنمىسا هەر ئىككى خىلى يۇقۇملىنىپ يىرىڭ هاسىل قىلىدۇ ۋە

پۇتون بەدەنلىك كېسەللىك ئالامىتى ئېغىر بولىدۇ.

داۋاسى

غىدىقلىغۇچى ئاچچىق سۇ ۋە مۇچ قاتارلىق يېمەك-ئىچمەكلىكەرنى ئىستېمال قىلىش چەكلىنىدۇ. سەپرانى سۈرگۈچى مەتبۇخلاردىن مەتبۇخ ھەلىلە، مەتبۇخ خىيارشەنبەر ياكى مەتبۇخ ئوناپ قاتارلىقلارنىڭ بىر خىلى ببرىلىدۇ. قانىنى تازىلاش ئۈچۈن ئانار شەربىتى، چىلان شەربىتى ۋە تەمرى ھىندىنىڭ چىلانما سۈيى ئىچىشكە ببرىلىدۇ. سىركە بىلەن پۈشۈرۈلغان ماش بىلەن چىلان ببرىلسمۇ بولىدۇ. پاكىز يېڭە بىلەن قاپارتقۇنىڭ قېپىنى بۇزۇپ، قاپارتقۇ سۈيىنى چىقىرىۋېتىپ ئەتنىڭ ئوستىگە زەچۆە، خېنە، قىزىلگۈل ھەر بىرىدىن 13 گرامدىن، زەپەر، كاپۇر 1.5 گرامدىن ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ تالقانلاپ گۈلاپ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ جاراھەتكە چېپىلىدۇ. ياكى مەلھىمى ئىسپىداج (تۇپا 16 گرام، ئاق موم 33 گرام، گۈل يېغى 16 مىللىلىتر ئېلىپ ئېرىتىلگەن مومنىڭ ئوستىگە گۈل يېغى بىلەن تۇپا قوشۇپ تەييارلىنىدۇ) سۈرتۈلىدۇ ياكى بولمىسا تۇتىيا، مەدەستان، كۆيدۈرۈلگەن قەغەز كۈمۈش ئىقلىمياسى، مىس سۈيى، مىس تۇپىسى، مامرانچىنلاردىن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ تالقان پېتى جاراھەتكە سېپىلىدۇ ياكى ھاراق بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ جاراھەتكە سۈرتۈلىدۇ. ئەگەر ئىسسىقسى يۇقىرى بولسا ئىسسىقسىنى چۈشۈرگۈچى شەربەتلەر بىلەن مەتبۇخلاردىن بىر خىلى ببرىلىدۇ.

گۆشخور چاقا

بۇ قوۋۇز گۆشلىرى بىرنەچچە سائەتتىن بىر نەچچە كۈن ئىچىدە چىرىپ كېتىدىغان خەتەرلىك كېسەللىك بولۇپ تۈيغۇر تىلىدا «گۆشخور چاقا» (گۆشنى يەپ كېتىدىغان چاقا) دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

غەيرىي تەبىئىي قان بىلەن سەپرا ئاساسىدا ئوخشىنەتلىنىش (بۇلغىنىش ياكى

يۇقۇملىنىش) تىن پەيدا بولىدىغان بولۇپ ئېغىزنى پاكىز تۇتماسلىق، بولۇپمۇ بالىلاردىكى قىزىل، زاتىل، تولغاق ۋە كېزىك قاتارلىق كېسەللىكلەردە ئېغزنى پاكىز تۇتماسلىق، بەدەن زەئىپلىشىش، ئوزۇقلىنىشنىڭ ناچارلىقى قاتارلىقلار بۇ كېسەللىكنىڭ پەيدا بولۇشىدا مۇھىم ئامىل بولىدۇ. بۇ كېسەل بىلەن چوڭلارمۇ ئاغرىيدۇ.

ئالامىتى

كېسەللىكنىڭ باشلىنىشى بىلەن تەرەققىياتى بەك تېز بولۇپ ئاۋۋال قوۋۇزنىڭ ئېغىز بوشلۇقى ئىچىدە يىرىڭلىق ئىششىق قارامتۇلراق مودۇرلەر پەيدا بولۇپ تېزلا تۆزئارا بىرلىشىش بىلەن ئاستىغا قاراپ تۆيۈلۈپ توقۇلمىلارنى چىرىتىدۇ ۋە ئەتراپقا تېزلا كېڭىيىپ قوۋۇز گۆشلىرى بىلەن چىش مىلكىلرى چىرىپ هالاك بولىدۇ. چىش يىلتىزى ئېچىلىپ قالىدۇ. ئېغزى سېسىق پۇرايدۇ. ئىسسىتمىسى تېزلا تۇرلەپ ئىشتىهاسى تۇتۇلىدۇ. كۆڭلى ئېلىشىپ قۇسىدۇ. تۆيقۇسى ناچارلىشىدۇ. چاياپ يۇتۇش قىينىلىشىدۇ. يېگەن تاماق بىلەن ئېچكەن سۇ سرتقا ئېقىپ چىقىدۇ. بەزىدە چىشلار بوشاپ چۈشۈپ كېتىشى مۇمكىن. بۇ كېسەللىك بەزىدە تېزىدىمۇ پەيدا بولىدۇ. ئېغىرلىرىدا هاياتقا خەۋپ كەلتۈرىدۇ.

داۋاسى

بىمارغا دەرهال سەپرانى سۈرگۈچى ۋە قاننى تازىلىغۇچى مەتبۇخلار بېرىلىدۇ هەمدە هەبىە جەدىۋار، ئەرەقە شاهتەررە ئىچىشكە بېرىلىدۇ. يەرلىك ئورۇنغا ئەهۋالغا قاراپ تۇۋە ندىكى داۋالاش تۈسۈللىرى قوللىنىلىدۇ.

كېسەللىكنىڭ ئەتراپقا يامراپ كېتىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئالدى بىلەن جاراهەت يۈزىنى قىزىق تۈمۈر بىلەن داغلاپ بولغاندىن كېيىن چىرىگەن گۆشلەر ئېلىۋېتىلىپ تازىلىنىدۇ ۋە تۇۋە ندىكى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ.

(1) جاراهەتنى بۇزۇق ماددىلاردىن تازىلاش مەقسىتىدە سىركىنى قايناق سۇغا ئارىلاشتۇرۇپ پىلمان هالىتىدە جاراهەت يۇيۇلىدۇ.

(2) بۇزۇق هۈجەيرىلىرىنى كېسەللىك بار ئورۇنغا داۋاملىق قۇيۇلۇشىنى توسۇش مەقسىتىدە گىلى ئەرمىنى سىركىدە ئېزىپ جارهەتكە چېپىلىدۇ. هەر قېتىم بۇ دورىنى چېپىشتىن بۇرۇن ئالدىنقى تۈسۇل بىلەن جاراهەت يۈزى تازىلىنىدۇ.

(3) چىرىگەن گۈشلەرنى بوشتىپ چۈشۈرۈش ۋە يېگىدىن گۈش ئوندۇرۈش مەقسىتىدە چەلەكنى پۈشۈرۈپ سوۋۇپ كالا يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ مەلھەم تەييارلاپ جاراھەتكە سۈرتۈلىدۇ.

(4) گۈش ئوندۇرۈش مەقسىتىدە جاراھەتكە سۈپۈپ سۈنۈن سۈرتۈلىدۇ. تەركىبى: كۈيدۈرۈلگەن كۆك تاش، موزا ھەر بىرىدىن 66 گرام، بۇجۇنۇن 132 گرام، زەمچە 50 گرام، قىزىلگۈل 33 گرام، ئانار پوستى 265 گرام. يۇقىرىقى دورىلارنى يۇمشاق سوۋۇپ قېلىن ئەلگەكتىن ئوتكۈزۈپ ئارىلاشتۇرۇپ تالقان تەييارلاپ جاراھەتكە سېپىلىدۇ (قەغەز نو بىلەن پۈركەش ئارقىلىق سېپىلىدۇ).

(5) زەنكار، زاك، يۇمۇلاق زىراۋەندە، سىرىق زاك (قەلقاتار) لاردىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ سىركىدە ئىزىپ ھەسەل بىلەن خېمىر قىلىپ جاراھەتكە چېپىلىدۇ.

(6) سىرىق زەرنىخ، سۇ تەگمىگەن ھاك، زەنكارلارنى سوۋۇپ كالا يېغى ياكى ئاق موم بىلەن مەلھەم تەييارلاپ جاراھەتكە چېپىلىدۇ.

(7) قىزىل ۋە سىرىق زەرنىخ ھەر بىرىدىن 1.8 گرام، مۇرمەككى 13 گرام، سۇ تەگمىگەن ھاك 26 گرام، كۈيدۈرۈلگەن زەمچە 20 گرامدىن ئېلىپ دورىلارنى يۇمشاق تالقانلاپ ئۈزۈم سىركىسى بىلەن ھۆللەپ توقاچ قىلىپ قۇرۇتۇپ سوۋۇپ جاراھەتكە سېپىلىدۇ.

ياتاق يارىسى

ئۆزۈن ۋە ئېغىر كېسەللىك بىلەن ئورۇن ئۆتۈپ ياتقان بىمارلارنىڭ دۇمبە (ئارقا) تەرەپ تېرىسى ئېچىلىپ يارا پەيدا بولۇش ياتاق يارىسى دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

كېسىلىك، پالەچ، سۈنۈق ياكى سۈڭەك كېسەللىكى قاتارلىق ئۆزۈنغا سوزۇلىدىغان كېسەللىكلەردە بېسىپ ياتقان قىسمى بولۇپمۇ ئوغرا، ساغرا، تاغاق ۋە تاپان قاتارلىق سۈڭەك پۈلتىيىپ ئورۇنلارنىڭ تېرىسى ئۆزۈن ۋاقىت بېسىلىشتىن يېگى قان بىلەن ئوزۇقلۇق ماددىلار تولۇق يېتىپ كېتەلمەسلىك ۋە ئوتنىچى ھەزىمدىن ھاسىل بولغان

زىيانلىق قالدۇق ماددىلار كۆك تومۇر قېنى ئارقىلىق چىقىرىش ئەزالىرىغا يېتىپ بارالماسلىقتىن بېسىلغان تېرە زىددىلىنىپ ياتاق يارىسىنى پەيدا قىلىدۇ.

ئالامتى

دەسلەپ تېرە قىزىرىپ ئىچىشىپ ئاغرىيدۇ. كېيىن قىزارغان ئورۇن زىددىلىشىپ تېرىدە شەلۈەرلەش پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل ئەھۋال يەنە داۋاملاشسا تېرە قەۋىتى ئېچىلىپ، تېرە ئاستى ماي توقۇلمىلىرىنىچە يېتىپ بېرىش بىلەن بىرگە دائىرىسى بارغانسېرى كېڭىيىدۇ ۋە چوڭقۇرلىشىدۇ. ھەتتا يۇقۇملىنىپ قان زەھەرلىنىشتىن قىزىرىش قاتارلىق پۈتۈن بەدەنلىك ئالامەتلەر پەيدا بولىدۇ. ھەمدە ئەسلى كېسەللىك ئېغىرلىشىپ بىمارنىڭ ھاياتىغا خەۋپ يەتكۈزۈشى مۇمكىن.

داۋاسى

ياتاق يارىسى ئاسان ساقايمايدىغان، بىمارنىڭ ئازابىنى ئاشۇرۇۋېتىدىغان، ھەتتا ئەسلى كېسەلنى ئېغىرلاشتۇرۇپ ھاياتقا خەۋپ يەتكۈزىدىغان كېسەللىك بولغانلىقى ئۈچۈن تۇنۇگۈن ئالدىنى ئېلىش ئىنتايىن مۇھىم. بۇنىڭ ئۈچۈن بىمارنىڭ ئاستىغا قېلىنراق كۆرپە سېلىش بىلەن بىرگە كىرلىكلەرنى ۋاقتى-ۋاقتىدا يەڭگۈشلەپ، كۈنىگە بىرقانچە قېتىم تۇشەك بىلەن كىرلىكنىڭ پۈرلىشىپ قالغان جايلىرىنى تۈزەشتۇرۇش كېرەك ھەمدە ئىككى ئۈچ كۈندە بىر قېتىم كۆرپىلەرنى ئاپتاپقا سېلىپ تۇرۇش كېرەك. كۆپ تەرلەيدىغان ياكى ئورنىدا چوڭ-كىچىك تەرەت قىلىدىغان بىمارلاردا، جۈملىدىن چوڭ-كىچىك تەرەتنى باشقۇرالمايدىغان بىمارلاردا نەملىكنى كۆرپىگە تۇتكۈزمەيدىغان چارىلەرنى قىلىش كېرەك. بولۇپمۇ چوڭ-كىچىك تەرەتنى باشقۇرالمايدىغان بىمارلارنى چاپى (كارتۇات) دا ياتقۇزۇپ، چاپىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن تۆشۈك ئېچىپ چوڭ-كىچىك تەرەتنىڭ تۆشەكنى نەم قىلۇېتىشىدىن ساقلىنىش كېرەك، شۇنداقلا ئورۇن تۈتۈپ ياتقان بىمارلارنى كۈندۈز ۋە كېچىدە بولسۇن تۆياق-بۇياققا تۇرغۇزۇپ يېتىشقا يارەملىشىش ئەستىن چىقارماسلىق كېرەك. شۇنداقلا ھەر قېتىم بىمارنى تۆياق-بۇياققا تۇرغۇزغاندە بېسىپ ياتقان تەرەپ تېرىسىنى قول بىلەن تۆۋۈلاپ بېرىش كېرەك. شۇنداقلا ھەپتىسىگە ئاز دېگەندە بىر-ئىككى قېتىم لۆڭگىنى ئىسسىق سۇيۇن سۈيگە چىلاپ بەدەننى سۈرتۈپ يۇيۇپ ئارقىدىن يىلمان سۈزگۈچ سۇ بىلەن سۈرتۈپ بېرىش كېرەك. بەدەنلىك پاتقاندىن

يېرىگە (مەسلەن، گەجگە، تاغاق، توغرا ۆە تاپان قاتارلىق) ئورۇنلارغا پاختا قويۇپ قويۇش كېرەك. ئەگەر ياخشىسى تېرىقنى داكا خالتىغا ئېلىپ بىمارنىڭ ئاستىغا سېلىپ بەرسەڭ بولىدۇ. مۇشۇ خىل ئوسۇل بىلەن ياتاق يارىسىنىڭ ئالدىنى پۈتۈنلەي ئالغىلى بولىدۇ.

ئەگەر يەرلىك ئورۇندا قىزىرىش پەيدا بولغان بولسا روسۇت، ئاقاقىيا، گىلى ئەرمىنى، موزا ۆە ئانارگۈلى قاتارلىقلاردىن تەڭ مىقداردا ئېلىپ سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن ئۈتكۈزۈپ مايغا ئارىلاشتۇرۇپ چېپىش بىلەن بىرگە ياتاق يارىسىنىڭ ئالدىنى ئېلىشتىكى پەرۋىش كۈچەيتىلىدۇ. قىش كۈنلىرى سىركە بىلەن گۈلاپنى مۇز يېكى قار بىلەن سوۋۇتۇپ سۈركىسىمۇ بولىدۇ. ئەگەر تېرە شەلۈەرلەپ زىددىلەنگەن ۆە ئېچىلىپ يىرىڭ پەيدا بولغان بولسا جاراھەتكە مەلھىمى ئىسپىداج (تۇپا 16 گرام، ئاق موم 33 گرام، گۈل يېغى 20 مىللىلىتر. تۇمۇر قاچىدا مومنى ئېرىتىپ ئوستىگە گۈل يېغى بىلەن ئۇپىنى سېلىپ تەييارلىنىدۇ) سۈرتۈلىدۇ يېكى يۇقىرىدىكى ئالاقىدار كېسەللىكتە بايان قىلىنغان جاراھەتنى تازىلاپ ئەت ئوندۇرۇرىدىغان دورىلار ئىشلىتىلىدۇ.

تېرىنىڭ ياغلىشىش كېسىلى

بۇ تېرىدە ياغ (ماي) تەپچىرەپ چىقىش كۈچىيىشتىن پەيدا بولىدىغان كېسەللىك.

سەۋەبى

بۇ كېسەللىك تېرە ئاستى ياغ قاتلىمىدىكى مايىنىڭ ماددا ئالمىشىشى (بەدەلى مايەتەھوللۇل) نىڭ قالايمىغانلىشىشىدىن تېرە ئاستىدىكى زىيادە مايلار تېرىدىكى ماي-بەز تۈشۈكلىرىدىن تەپچىرەپ سىرتقا چىقىشتىن پەيدا بولىدىغان بولۇپ خىلتلار بىلەن بۇاستە مۇناسىۋىتى ئانچە چوڭ ئەمەس. بىراق قۇۋۇتى نەفسانى بىلەن قۇۋۇتى تەبىئىنىڭ رولى بىلەن بەلگىلىك مۇناسىۋىتى بار، چۈنكى بۇ خىل كېسەللىك روھىي ھالىتى زەئىپراق، يۇرىكى ئاجىز، بەدىنى بوش ۆە خام سېمىز، ھەزىم قىلىش قابىلىيىتى تۆۋەنرەك كىشىلەردە كۆپرەك پەيدا بولىدىغانلىقى بۇ ئۇقتىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. بۇ خىل كېسەللىك ياشلىق دەۋرىدە باشلىنىدۇ. بىراق بالىلاردىمۇ پەيدا بولىدۇ.

ئۇدۇم (ئىرسىيەت) بىلەن مۇناسىۋەتلىك تەرەپلىرىمۇ بولۇشى مۇمكىن. بۇ كېسەللىك ئاياللارغا قارىغاندا ئەرلەردە كۆپرەك پەيدا بولىدۇ.

ئالامىتى

بۇ كېسەللىك دەسلەپتە باشتىن باشلىنىپ پىشانە، بۇرۇن چانىقى، بويۇن، گەدەن، كۆكرەك، دۈمبە، سىرتقى جىنسىي ئەزا، مەقئەت قاتارلىق ئورۇنلاردا بىرنىڭ ئارقىدىن بىرى پەيدا بولۇپ، كېيىن پۈتۈن بەدەن تېرىسىگە كېڭىيىدۇ. تېرە داۋاملىق ياغلىشىپ كۆينەك، تامبال ئاسان كىرلىشىدۇ ۋە تېرىدە تۆشۈكلەر ئېتىلىپ قىلىپ ئاسانلا قېچىشىدىغان تۈشۈشاق مۇدۇرلەر پەيدا بولىدۇ. باش تېرىسى ئۆكاي كېپەكلىشىدۇ. چاچ چۈشىدۇ.

داۋاسى

خىلىت تەكشۈكلۈقى بۇزۇلغاندىكى ئالامەتلەر بولسا ئالدى بىلەن ماددىنى پۈشۈرغۇچى مۇنىزىچ ئاندىن كېيىن بەدەننى تازىلىغۇچى مۇسھىل بېرىپ مىجەز تەكشىلىدۇ. نېرۋا ئاجىزلىق كېسىلى بارلا بولسا مۇۋاپىق دورا بېرىپ داۋالىنىدۇ. ئاشقازانىنىڭ ھەزىم قىلىشى ناچار بولسا ھەزمىنى كۈچەيتكۈچى دورىلار بېرىلىدۇ. مايلىق تاۋاملارنى كۆپ يېمەسلىك بۇيرۇلىدۇ. ئايارەج پەيقرا بېرىپ سۈرگەندىن كېيىن داۋاملىق ئىچىشكە ھەبە ئايارەج، سۈفۈفى ئىتربفىل ۋە ھەبە شىپاغا ئوخشاش ھۆللۈككە قارشى دورا بېرىپ تەر بىلەن ماينىك تەپچرەپ چىقىشى كېمەيتىلىدۇ. شەربەت دورىلاردىن ماتۇل تۈسۈل ياخشى مەنپەت قىلىدۇ. بۇنىڭ تەركىبى بىلەن تەييارلىنىشى: بىخ كەبر، بەدىيان يىلتىزى ھەر بىرىدىن 33 گرام، كەرەپشە .(چىكسەي) تۇرۇقى، كەرەپشە يىلتىزى، كىچىك سېرىق يۆگەي تۇرۇقى، ئارپا بەدىيان ھەر بىرى 3.3 گرام، ئىزخىر 13 گرام، ھەبە بىلسان، ئاسارۇن، جىنتيانا ھەر بىرىدىن 6 گرام، تۇد بېلسان، بوزدان، سەلىخە، ھەزار ئەسپەند ھەر بىرىدىن 10 گرام ئېلىپ بىر يېرىم لىتر قاياناق سۇغا بىر كېچە چىلاپ ئەتىسى يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈپ تەييارلىنىدۇ. كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 50 ـ 30 مىللىلىتىردىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

سىرتىدىن يىلمان قارا چاي دەملەنمىسى بىلەن كۈنىگە بىر قېتىم پۈتۈن بەدەن يۇيۇپ بېرىلىدۇ. بۇ تۈسۈل ئۈنۈم بەرمىسە بىر گرام زەمچىنى بىر لىتر سۇدا ئېرىتىپ

سوغۇق هاله تته ياغلىشاڭغۇ تورۇن يۇيۇپ بېرىلىدۇ. ئەگەر تېرە زەخمله نسه ياكى يىرىڭلىق مودۇرلەر پەيدا بولسا 20 گرام مامرانچىننى چالا سوقۇپ 600 مىللىلىتر سۇدا پەس ئوتتا يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈلگەن سۇيى بىلەن داكىنى نەمدەپ يەرلىك تورۇنغا سۈرتۈپ بېرىلىدۇ ياكى داكا نەم بويىچە يەرلىك تورۇنغا يېپىپ بېرىلىدۇ. داكا قۇرۇپ قالماسلىقى كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن داكا پات-پات دورا سۇيى بىلەن نەمدەپ تۇرۇلىدۇ. بەزى ھۆكۈمالار ساقال يارىسىنى تېرە ياغلىشىش كېسىلى ئاساسىدا پەيدا بولىدۇ دەپ قارايدۇ.

ساقال يارىسىغا مامرانچىنى قاياناتمىسى بىلەن داكىنى نەمدەپ تېڭىپ بېرىلىدۇ ۋە ئىچىشكە تەر توختاتقۇچى ئوقۇنەتكە قارشى تۇرغۇچى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. ساقال ئۈسۈپ داۋالاش ئونۇمىگە تەسىر يەتكۈزسە موچىن بىلەن ساقال مويى يۇلۇپ ئېلىۋېتىلىدۇ.

كۆپ تەرلەش (كەسرەتى ئەرەق)

ئادەتتىكىدىن زىيادە تەرلەش كۆپ تەرلەش دەپ ئاتىلىدۇ. نورمال ئەھۋالدا ئەمگەك ۋە تەنھەرىكەت بىلەن شۇغۇللانغاندا ياكى تومۇزنىڭ قىزىق كۈنلىرىدە ئادەم تەرلەيدۇ. بۇ نورمال ئەھۋال بولۇپ سالامەتلىككە پايدىلىق. لېكىن بەزى كىشىلەر، خىلى نۇرغۇن كېسەللىكلەردە ياكى مەلۇم كېسەللىكنىڭ ئالامىتى تېخى ئاشكارىلانمىغان ئەھۋال ئاستىدا جىسمانىي ھەرىكەت بىلەن شۇغۇللانمىسىمۇ ياكى ھاۋا ئىسسىق بولمىسىمۇ تورۇنسىز تەرلەيدۇ، بۇ كۆپ تەرلەش دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

بەدەننىڭ ھالىتى نورمال ئەھۋالدا رەئىس ئەزالار بىلەن قۇۋۇتلەر تېرىدىكى تارتقۇچى كۈچ (قۇۋۇتى جازبە) تۈتۈپ تۇرغۇچى كۈچ (قۇۋۇتى ماسكە)، ھەزىم قىلغۇچى كۈچ (قۇۋۇتى ھازىمە)، ھەيدەپ چىقارغۇچى كۈچ (قۇۋۇتى داپئە) ۋە ئۆزلەشتۈرگۈچى (ئۆزگەرتكۈچى) كۈچ (قۇۋۇتى مۇغەييىرە) ئارقىلىق بەدەندىكى نەملىك بىلەن تەرنى تەڭشەپ تۇرىدۇ. مەسىلەن، جىسمانىي ھەرىكەتلەنگەندە ۋە ھاۋا قىزىق مەزگىلدە ياكى بولمىسا ئىسسىق مۇھىتتا

مەشخۇلات ئېلىپ بارغاندا بەدەندىكى ماددا ئالمىشىش (بەدەلومايە تەھەللۇل) تەبىئي ھالدا كۈچىيىپ سۇ ئىستېمال قىلىش كۆپىيىدۇ. دە، سۈنى كۆپ ئىستېمال قىلىشتىن بەدەندىكى نەملىك كۆپىيىدۇ. شۇنداقلا قانىنىڭ ھەربىكتى كۈچىيىپ تېرىگە كېلىدىغان قان مىقدارىمۇ كۆپىيىدۇ. شۇنداق ئەھۋالدا رەئىس ئەزالار بىلەن قۇۋۇەتلەر جۈملىدىن تەبىئي قۇۋۇەتنىڭ تېرىدىكى يۇقىرىدا زىكرى قىلىنغان بەش خىل قۇۋۇەتنىڭ تەڭشىشى بىلەن بەدەندىكى زىيادە نەملىكنىڭ بىر قىسمى تېرىدىكى تەر تۆشۈكلىرى ئارقىلىق بەدەن سىرتىغا چىقىپ بەدەندىكى نەملىكنىڭ نورمال نىسبىتىنى تەڭشەپ تۇرىدۇ. بۇ نورمال ئەھۋال بولۇپ، بۇ خىل ئەھۋال كېسەللىك دەپىلمەيدۇ.

ئەگەر تۇرلۇك غەيرىي نورمال سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن رەئىس ئەزالار بىلەن قۇۋۇەتلەرنىڭ رولىدىكى تەڭشىلىك بۇزۇلغاندا تېرىدىكى تارتقۇچى، ھەزىم قىلغۇچى ۋە ھەيدەپ چىقارغۇچى قۇۋۇەتلەر خىزمىتى كۈچىيىپ تۇتۇپ تۇرغۇچى ۋە ئۆزلەشتۇرگۈچى قۇۋۇەت ئاجىزلاپ تۆزۈلمىنى ماسلىشىش بۇزۇلۇشتىن جىم ھالەتتە ياكى يېنىك مەشغۇلىيەت ھالىتىدە ياكى بولمىسا تەبىئي ھارارەت شارائىتىدا زىيادە تەرلەش پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل كۆپ تەرلەشتە قىزىتما پەيدا قىلغۇچى كېسەللىك بىلەن روھىي پىسخىك ئامىللار (مەسىلەن، ھاياجانلىنىش، قورقۇش، غەزەپلىنىش، جىددىلىشىش قاتارلىقلار) ۋە قانىنىڭ ھەربىكىتىنى جانلاندۇرۇپ تېرە قان تومۇرلىرىنى كېڭەيتىدىغان دورىلار (مەسىلەن، قىزىلمۇچ، قارىمۇچ، شاراب، زەنجۈبىل قاتارلىقلار) قۇۋۇەتلىك تاۋاملار، بەدەن ئاجىزلاش قاتارلىقلار كۆپ تەرلەشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشتا مۇھىم ئامىل بولىدۇ.

كۆپ تەرلەش كېسىلى پۈتۈن بەدەنلىك كۆپ تەرلەش، يەرلىك ئورۇننىڭ تەرلىشى، يېنىك تەرلەش ۋە ئېغىر تەرلەش دېگەن تۈرلەرگە بۆلۈنىدۇ. پۈتۈن بەدەننىڭ تەرلىشى كۆپ ھاللاردا ھەر خىل قىزىتمىلىق كېسەللىكلەردە تۆپكە تۆبېركۇلىيوز (تۆپكە سىل) ئاغرىقىدا، باللاردا راخىت كېسەللىكىدە پەيدا بولىدۇ. يەرلىك ئورۇننىڭ تەرلىشى، قول، پۇت، ئالقان تەرلەش، باش تەرلەش، پېشانە تەرلەش، قولتۇق تەرلەش، ئەۋرە ت قىسمى تەرلەش دېگەن تۈرلەرگە بۆلۈنىدۇ. يەرلىك ئورۇننىڭ تەرلىشى رەئىس ئەزالار بىلەن قۇۋۇەتلەر سېزىمسىزلىكىنىڭ يەرلىك ئورۇندىكى ئىپادىلىنىشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

ئالامتى

قىزىتمىلىق كېسەللىكلەر تۈپەيلىدىن پەيدا بولغان كۆپ تەرلەشتە بىمارنىڭ تېمپېراتۇرىسى يۇقىرى بولىدۇ. قۇۋۇەتلىك تاماقتىن پەيدا بولغان تەرلەشتە تاۋامدىن كېيىن

ئىچى قىزىغاندەك، گىلى قۇرىغاندەك بولۇپ كۆپ سۇ (چاي) ئىستېمال قىلىدۇ.

بىمارنىڭ سوغۇقلۇقى بىلەن نەملىكى ئېشىپ كېتىشتىن پەيدا بولغان كۆپ تەرلەشتە بىمارنىڭ سوغۇق يېمەك-ئىچمەكلىكنى ئىستېمال قىلىشقا كۆڭلى تارتىدۇ. بەدىنى ئاجىز، خام سېمىز بولۇپ كىچىك تەرەت قېتىمۇ كۆپىيىدۇ. بەدەننىڭ تۆتۈش قۇۋۋىتى ئاجىزلاشتىن بولغان تەرلەشتە بەدىنى كۆندۈن-كۈنگە ئاجىزلاپ ماغدۇرسىزلىنىدۇ، تەردىن كېيىن بۇ خىل ئەھۋال تېخىمۇ روشەنلىشىدۇ.

تەرلەشنىڭ دەرىجىسى ھەر خىل بولۇشى مۇمكىن. تەرلەش كۆپ بولغاندا ئىچكى كىسىم بىلەن يوتقان-كۆرپە كىرلىكلىرىمۇ نەملىشىپ كېتىدۇ. ھەتتا بەزىدە سەققاندا سۇ تامىدۇ. تەرلەش كۆپ بولغاندا ھەر كۈنى ياكى كۈن ئارىلاپ مۇنچىغا چۈشۈپ يۇيۇنۇپ تۇرمىسا تەر پۇراش ۋە تېرىگە تۇشۇشاق مودۇرلەر (تەر تاشمىلار) پەيدا بولۇش، ھەتتا تېرىنىڭ سۈركىلىپ تۇرىدىغان ئورۇنلىرى قىزىرىپ شەلۋەرلەش ۋە پۇت بارماقلىرى ئارىلىقىدا پىشلاق پەيدا بولۇشتەك ئالامەتلەر پەيدا بولىدۇ.

داۋاسى

قىزىتمىلىق كېسەللىكتىن پەيدا بولغان كۆپ تەرلەش بولسا ئالدى بىلەن كۆپ تەرلەشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ئەسلى (بىرلەمچى) كېسەلنى داۋالىسا كۆپ تەرلەش ياخشىلىنىپ كېتىدۇ. ھۆل سوغۇقلۇقى ئېشىپ كېتىپ بەدەن ئاجىزلاشتىن پەيدا بولغان كۆپ تەرلەشتە قۇرۇق ئىسسىق كەيپىياتتىكى تاتاملارنى بېرىش، ھۆل سوغۇق كەيپىياتلىق يېمەك-ئىچمەكلەرنى پەرھىز قىلدۇرۇش ۋە جسمانىي ھەرىكەتلەر بىلەن مۇۋاپىق شۇغۇللاندۇرۇش ۋە بىمار بەك سېمىز بولمىسا بىر مەزگىل تۆزلۈقراق تاتاملارنى بۇيرۇش يولى ئارقىلىق داۋالىنىدۇ. قىزىتمىلىق كېسەللىكتىن كۆپ تەرلەشتە قۇۋۋەتلىك تاتاملارنى ئاز مىقداردىن كۆپ قېتىم يېيىشكە بۇيرۇش كېرەك. شۇنداقلا قىزىتمىدىن كېيىنكى تەرلەشتە تەرنى سۈرتۈپ تۇرۇش كېرەك. بىراق كۈچ بىلەن سۈرتمەسلىك كېرەك. چۈنكى كۈچ بىلەن سۈرتكەندە بىرنىچىدىن تەر چىقىش كۆپىيىدۇ. ئىككىنچىدىن تېرە يۇزى ئاسانلا زەخىملىنىشى مۇمكىن. شۇنداقلا قىزىتمىلىق كېسەللىكتە بىمار كۆپ تەرلىگەندە ئۇستىگە يېپىنغان تۆشەكنى بىراقلا ئېچىۋەتمەي تەدرىجىي نېپىزلاشتۇرۇش كېرەك. تەر توختىغاندىن كېيىن لۆڭگىنى ئىسسىق سۇغا چىلاپ بەدەننى يەڭگىل سۈرتۈپ تېرىنى تازىلاش كېرەك. بولۇپمۇ ھاۋا سالقىن مەزگىللەردە بىمار ئېچىلىپ قېلىپ تۇيۇقسىزگە سوغۇق تۆتۈشتىن قەتئىي ساقلىنىش كېرەك. كۆپ

تەرلەۋاتقان بىمارلارغا سۇماق، قۇرۇق يۇمغاقسۇت، ماش، چىلانلاردىن مۇۋاپىق ئېلىپ سۇغا سېلىپ ئازراقلا قاينىتىپ ئۈسسۈزلۈق ئۆچۈن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. شەربىتى خەشخاشنى ئىچىشكە بېرىش ئوبدان ئۇنۇم بېرىدۇ. ئىسكەنجۈبىل بېرىلسىمۇ بولىدۇ. بىمارغا بۇغداي يامىسىغا قوي گۆشى، سېرىق ياغ، تۇز ۋە ئىسسىق تەبىئەتلىك خۇش پۇراق دورا-دەرمەكلەر سېلىنغان تاتام ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. قىزىتمىلىق كېسەللىكتە كۆپ تەرلەشنى داۋالاشتا يۇقىرىدىكى تەدبىرلەردىن باشقا ئاساسىي كېسەللىكنى داۋالاش مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ.

يەرلىك ئورۇننىڭ تەرلىشىدە مىجەزنى تەكشەش ۋە سەۋەبچى كېسەللىكنى داۋالاش ئاساسىدا تۆۋەندىكى دورىلار سىرتىدىن چېپىلىدۇ:

(1) تەر توختاتقۇچى ياغ (رەۋغىنى هابىس ئەرەق) تەركىبى ۋە ياسىلىشى: ئاس دەرىخىنىڭ يوپۇرماق سۈيى (ئامۇت يوپۇرمىقىنىڭ سقىلغان سۈيى بولسىمۇ بولىدۇ)، بىيە سۈيى ۋە گۈل يېغى ھەر بىرىدىن 100 مىللىلىتىردىن ئېلىپ بىرلەشتۈرۈپ سۇ تەركىبى تۆگەپ ماي قىسمى قالغىچە پەس ئوتتا قاينىتىپ ماي قىسمى بىلەن تەرلەۋاتقان ئورۇن ۋە چوڭ بۇغۇملار ياغلىنىدۇ.

(2) ئاس دەرىخىنىڭ قۇرۇق يوپۇرمىقى، گۈلنار، قىزىلگۈل، زاراڭزا چېچىكى ۋە بىيىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ سۇ قوشۇپ قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈلگەن سۈيىگە دورا سۈيىنىڭ 1/4 قىسمىغىچە گۈل يېغى ياكى كۈنجۈت يېغى قوشۇپ قاينىتىپ سۈيى هورغا ئايلىنىپ مېيى قالغىچە قاينىتىپ سىرتتىن سۈرتۈشكە ئىشلىتىلىدۇ. ئەگەر بۇ دورىغا موزا تالقىنى ئارىلاشتۇرۇلسا ئۈنۈمى تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ.

(3) ئاس دەرىخى يوپۇرمىقى، گۈلنار ۋە قەھرىۋالارنى يۇمشاق سوقۇپ تالقانلاپ تەرلەۋاتقان ئورۇنغا ئۈپا سۈرتكەندەك سۈرتۈلسىمۇ بولىدۇ.

(4) ئالما سۈيى، بىيە سۈيى، گۈلاپ، كۈنجۈت يېغى ياكى گۈل يېغىدىن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ پەس ئوتتا سۈيى كېتىپ، مېيى قالغىچە قاينىتىپ مېيى بىلەن تەرلىگەن ئورۇن مايلاپ بېرىلىدۇ. بۇ نۇسخا پۈتۈن بەدەنگە سۈرتۈلسە تەرنى توختىتىش، بەدەننى قۇۋۇشەتلەش، تومۇز كۈنلىرى ئاپتاپ ئۈتۈپ بېھۇشلىنىشتىن ساقلاش قاتارلىق رولىنى ئويناىدۇ.

(5) موزا، قەلەي كۈشتىسى، گۈلاپلارنى ئارىلاشتۇرۇپ سىرتىدىن چېپىلىدۇ.

(6) ئانارگۈلى، هەببۇل ئاس، قىزىلگۈل، روسۇت، ئاقاقىيا ۋە كۈندۈزلەرنىڭ بىر خىلى ياكى بىر قانچە خىلىنى گۈل يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ سىرتىدىن چېپىلىدۇ.

(7) كاللەك بەسەي سۈيى، لىمۇن سۈيى ۋە كافۇرنى ئارىلاشتۇرۇپ سىرتىدىن

چېپىلدۇ.

(8) بىيە تۇرۇقى لوڭابى بىلەن ئىسپەغۇل لوڭابنى ئارىلاشتۇرۇپ سىرتىدىن چېپىلدۇ.

(9) كەرەپشە (چىكسەي) سۈيىگە ئازراق گۈلاپ بىلەن سىركە قوشۇپ سىرتىدىن سۈرتۈلىدۇ.

(10) ئالما سۈيى، تۇرۇپ سۈيى، قىزىلگۈل ئەرەقى، گۈل يېغى ۋە كۈنجۈت يېغىدىن باراۋەر مىقداردا ئىلىپ پەس ئوتتا قاينىتىپ، ششىگە قاچىلاپ ھاجەت بولغاندا تەرلىگەن ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ. ئىچىدىن سىركە نجۈنل بېرىلىدۇ (سىناقتىن ئوتكەن).

سېسىق تەرلەش

سېسىق پۇرايدىغان تەر سېسىق تەرلەش دەپ ئاتىلىدۇ. سېسىق تەرلەش پۈتۈن بەدەنلىك سېسىق تەرلەش ۋە يەرلىك ئورۇنلۇق سېسىق تەرلەش دەپ ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ. يەرلىك ئورۇنلۇق سېسىق تەرلەش كۆپىنچە قولتۇق، ئەمچەك ئاستى (ئايالالاردا)، پۇت، يىرىق ۋە ئەۋرەت قاتارلىق ئورۇنلاردا كۆپ كۆرۈلىدۇ.

سەۋەبى

سېسىق تەرلەش بۈزۈلغان خىلتلاردىن ھاسىل بولغان ئوقۇنەتلەرنىڭ تېرە تەر بەزلىرى ئارقىلىق بەدەن سىرتىغا چىقىشتىن پەيدا بولىدۇ. بەزىدە ھىڭ ۋە تۈنىڭ يىلتىزى ھەم سامساقتا ئوخشاش تۈتكۈر پۇراقلىق دورىلار بىلەن يېمەكلىكلەرنى تۈزۈن مۇددەت ئىستېمال قىلىشتىنمۇ پەيدا بولىدۇ.

ئالامىتى

بىمارنىڭ تېنىدىن بەتبۇي سېسىق بۇس كېلىدۇ. بۇ خىل ئەھۋال جىسمانىي ھەرىكەتلەردە ۋە تومۇزنىڭ ئىسسىق پەيتلىرىدە ئەۋج ئىلىپ، كىشىلەر بۇ خىل كېسەللىك بىلەن ئاغرىغان بىمارلاردىن يىرگىنىدۇ. ھەتتا نىكاھلىق بولغانلارنىڭ تۇرمۇشى

كۆڭۈلسىزلىكتىن بۇزۇلۇش دەرىجىسىگە بارىدۇ. بۇ خىل ئەھۋال بىمارغا روھىي ئازاب كەلتۈرىدۇ.

داۋاسى

ئالدى بىلەن مىجەز تەڭشىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ئاۋۋال تۈز خىلىتىغا خاس پۇشۇرغۇچى دورىلارنى بىرىپ ماددىلارنى پۇشۇرغاندىن كېيىن، شۇ خىلىتقا خاس سۈرگە دورىلارنى بىرىپ بەدەن تازىلىنىدۇ. ئۈنىڭدىن كېيىن قانىنى تازىلىغۇچى ۋە ھەزىمنى ياخشىلىغۇچى ھەمدە مېڭىنى تازىلاپ، مېڭىنى قۇۋۋەتلەندۈرگۈچى دورىلرى بېرىلىدۇ.

يۇقرىقىلاردىن باشقا ئىچىش ئۈچۈن ئىسكەنجۈبىل بېرىلىدۇ. يەرلىك ئورۇنغا ماش، سىبرىتق چىچەك ئۇرۇقى بىلەن گۈلى، چىغىرتماق يىلتىزى بىلەن يوپۇرمىقى ۋە ئاق سەندەللەردىن تەڭ مىقداردا ئېلىپ قاينىتىپ تەمنى چىقىرىپ بەدەن، بولۇپمۇ تەر كۆپ چىقىدىغان ئورۇن يۇيۇپ بېرىلىدۇ. ئۈشنە قىزىلگۈل، سۇمبۇل ۋە زەمچىلەردىن تەڭ مىقداردا ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن ئۈتكۈزۈپ تالقان تەييارلاپ كۆپ تەرلەيدىغان ئورۇنغا سىپىلىدۇ. بۇلاردىن باشقا كۆپ تەرلەشكە ئىشلىتىلىدىغان دورىلارنى ئىشلىتىشكە بولىدۇ. يەرلىك ئورۇنغا دورا ئىشلىتىشتىن بۇرۇن دورا سۈرتۈلىدىغان ئورۇننى ئىسسىق سۇغا چىلانغان لۆڭگىدە سۈرتۈپ تېرىنى قىزارتقاندىن كېيىن دورا سۈرتۈلسە ئۈنۈمى ياخشى بولىدۇ. يۇقرىقى داۋالاش چارىلىرىدىن باشقا پات-پات يۇيۇنۇپ تېرىنى پاكىزە تۇتۇش ۋە ئىچكى كېسىمنى پات-پات يەڭگۈشلەپ تۇرۇش لازىم.

تېرە كېپەكلىشىش

تېرە قۇرغاقلىشىپ ياكى يىرىكلىشىپ كېپەكلەر تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان كېسەللىك تېرە كېپەكلىشىش دەپ ئاتىلىپ كۆپىنچە باش تېرىسىدە ئۈنىڭدىن قالسا بەدەن تېرىسىنىڭ ھەممە قىسمىدا پەيدا بولىدۇ.

سەۋەبى

بۇ خىل كېسەللىك مىجەزنىڭ بۇزۇلۇش ۋە رەئىس ئەزالار بىلەن قۇۋۋەتلەرنىڭ

تەكشەش خىزمىتى بۇزۇلۇشى ۋە تېرىنىڭ ئوزۇقلىنىش بىلەن ئوزلەشتۇرۇش قابىلىيىتى توسقۇنلۇققا ئوچراشتىن پەيدا بولىدۇ.

ئالامىتى

يېنىكرەك بولسا تېرىنى ئۇۋۇلىغاندا كېپەكلىشىدۇ. ئېغرلىردا تېرە كېپەكلىرى ئوزلۇكىدىن ئوكۇلۇپ چۈشۈپ ئوردۇ. ھەتتا يوتقان-كۆرپە كىرلىكلىرى بىلەن ئەستىرنى كۆمۈۋېتىدۇ. تېرە قىچىشىدۇ ۋە سىلىغاندا تېرە قولغا يىرىك بىلىنىدۇ. بۇ خىلدىكى بىمارلارنىڭ ئويقۇسى كۆپ ھاللاردا ياخشى بولمايدۇ.

داۋاسى

ئالدى بىلەن مىجەزنى تەكشەش كېرەك. بۇنىڭ ئوچۇن ئاۋۋال ماددىنى پۈشۈرغۇچى، كېبىسىن بەدەننى تازىلىغۇچى دورىلار بىلەن بەدەننى ھۆللەشتۇرگۈچى دورىلار بېرىلىدۇ. دورا ئىشلىتىشتە قۇرۇق سوغۇق دورىلار بىلەن قۇرۇق ئىسسىق دورىلارنى مۇمكىنقەدەر ئىشلەتمەي، ئەڭ ياخشى ھۆل ئىسسىق ۋە ھۆل سوغۇق كەيپىياتلىق دورىلارنى ئىشلىتىش كېرەك. كالا گۆشى، ئوچكە گۆشى ۋە ئوزلىغان بېلىق قاتارلىق گۆشلەرنى ئىستېمال قىلماسلىق كېرەك. بەدەننى گۆل يېغى، قوي يېغى ياكى بادام يېغى قاتارلىق مايلار بىلەن مايلاپ بېرىش كېرەك.

تېرە يېرىلىش

تېرە قۇرغاقلىشىش ئاساسىدا تېرە قېلىنلىشىپ چاك كېتىپ يېرىق پەيدا قىلىش تېرە يېرىلىش دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

بۇ كېسەللىك مىجەزنىڭ بۇزۇلۇشى، خىلتلار سۇپىتىنىڭ ئوزگىرىشى بىلەن

مۇناسىۋەتلىك بولۇپ كۆپ ھاللاردا تېرىنىڭ قۇرغاقلىششى ياكى كېپەكلىششى ئاساسدا پەيدا بولىدۇ. ئوزۇقلىنىشنىڭ ياخشى بولماسلىقى ياكى مۇۋاپىق بولماسلىقى، ھەزىمنىڭ بۇزۇلۇشى ھەمدە تېرىنى پاكىز تۇتماسلىق مۇھىم ئامىل بولىدۇ. بەزىدە قۇرۇتقۇچى قۇرۇق سوغۇق دورىلار بىلەن تېرىنى قاتۇرغۇچى دورىلارنى ئىشلىتىش ئاساسىدىمۇ پەيدا بولىدۇ.

ئالامىتى

بۇ كېسەللىك كۆپىنچە قىش ۋە ئەتىياز پەسىللىرىدە پەيدا بولىدىغان بولۇپ كۆپىنچە پۇت، قول، كالپۇك ۋە قۇلاق سۇيرىسىدا تۇچرايدۇ. يۇقىرىقى ئورۇنلارنىڭ تېرىسى يېرىلىش كۆپ ھاللاردا تېرە قۇرغاقلىشىپ كېپەكلىشىش بىلەن بىرگە كېلىدۇ. ئېغىر ئەھۋالدا پۈتۈن تېرە قېلىنلىشىش ئاساسىدا پەيدا بولۇشى مۇمكىن.

داۋاسى

كېسەللىك مەجەزىنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن خىلىتلار سۇيىتىنىڭ ئۆزگىرىشىدىن پەيدا بولغان بولسا ئالدى بىلەن شۇ خىلتقا ئالاقىدار ماددىنى پۇشۇرغۇچى ۋە بەدەننى تازىلىغۇچى دورا بېرىپ مىجەز تەڭشىلىدۇ ۋە خىل كەلمەيدىغان تاماقلاردىن پەرھىز تۇتۇپ يۇمشىتىدىغان ۋە ھۆللۇكنى ئاشۇرىدىغان ھۆل ئىسسىق كەيپىياتلىق يېمەك-ئىچمەكلىكلەرنى كۆپرەك ئىستېمال قىلىش كېرەك. ھەمدە يەرلىك ئورۇنىنىڭ ئوخشىماسلىقىغا قاراپ تۆۋەندىكى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. مەسىلەن، پۈتۈن تېرىدە يۇز بەرگەن بولسا موم يېغى، بادام يېغى، كۈنجۈت يېغى، توخۇ يېغى ۋە تۆرەك يېغى قاتارلىق ياغلار بىلەن تېرە ياغلاپ بېرىلىدۇ. ئەگەر يېرىلغان تېرىدە ئاغرىش بولسا يۇك مېيى مەلھىمى بىلەن ياغلىنىدۇ. تەركىبى بىلەن ياسىلىشى: قوي يۇڭى مېيى (قوي يۇڭىنى يۇغان سۈنى قاينىتىپ، سۈيىنى ھورغا ئايلاندۇرۇشتىن ھاسىل بولغان ماي تۆيغۇرچىدا قوي يۇڭى مېيى دەپ ئاتىلىدۇ)، تۆرەك يېغى، بېيە تۆرۈقى شىرنىسى ۋە كەتىرادىن تەك مىقدارىدا ئېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ مەلھەم ياساپ تېرىگە سۈرتۈلىدۇ. كالپۇكنىڭ يېرىلىشىغا گۈل يېغى، خېنە يېغى، تۆرەك يېغى، قوي يېغى، مەستەكى رومى ۋە بۇغا مۆڭگۈزىنىڭ كۆيدۈرۈلگەن كۈلىدىن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ دورىلارنى يۇمشاق تالقانلاپ مايلارغا ئارىلاشتۇرۇپ مەلھەم ياساپ كالپۇكقا سۈرتۈپ تۇستىدىن تۆخۈم شاكىلىنىڭ ئىچىدىكى نېپىز پەردە چاپلىنىدۇ. (بۇ ماينىڭ كالپۇكتا ئوزۇنراق تۇرۇشى ئۈچۈن) بىر قىسىم بىمارلارغا

تۆخۈم ئىچىدىكى نېپىز پەردىنى چاپلاپ قويۇلسىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. قول يېرىلغان بولسا كۈنجۈت بىلەن بىنەپشنى يۇمشاق سوقۇپ ياغ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ياغلاپ بېرىلىدۇ. پۈت يېرىلغان بولسا مەستەكى رومىدىن مۇڭاپىق مىقدار ئېلىپ تۇنى زەيتۇن يېغىغا سېلىپ پەس ئوتتا قاينىتىپ قىزىل پىياز قوشۇپ مايلاپ بېرىلىدۇ. ئەگەر پۈتىنىڭ تاپىنى (پاشنىسى) يېرىلغان بولسا كەتىرانى قوي يېغىدا كۆيدۈرۈپ چېپىلىدۇ. قۇلاق يېرىلغان بولسا موردا سەكتىنى زەيتۇن يېغى بىلەن پۈشۈرۈپ قۇلاق ياغلىنىدۇ. بۇ مايىنى زۇرۇر تېپىلسا قۇلاق ئىچىگە تېمىتىشقىمۇ بولىدۇ. شۇنىڭغا دىققەت قىلىش كېرەككى ماي دورىلارنى سۈرتۈشتە ئالدى بىلەن ئىسسىق سۇدا پاكىز يۇيۇپ ئوستىدىكى كىر بىلەن قاسىرماق ياكى ئالدىنقى قېتىم سۈرتۈلگەن ماي يۇقىنى چىقىرىۋەتكەندىن كېيىن دورا سۈرتۈلىدۇ. داۋالاش جەريانىدا دورا سۈرتۈلگەن ماي يۇقىنى چىقىرىۋەتكەندىن كېيىن دورا سۈرتۈلىدۇ. داۋالاش جەريانىدا دورا سۈرتۈلگەن ئورۇننىڭ چاڭ-توزان بىلەن بۇلغىنىشىدىن ساقلىنىش كېرەك. ئەگەر يېرىلىش تېرە يىرىكلىشىپ، كېپەكلىشىش ئاساسىدا پەيدا بولغان بولسا تېرە كېپەكلىشىگە قارىتا ئېلىپ بېرىلىدىغان داۋالاش بىرلەشتۈرۈلىدۇ.

پاقالچاق يارىسى

بۇ كېسەللىك كۆپىنچە پاقالچاق كۆك تومۇرى ئەگرى-بۈگرى بولۇپ، كۆپۈش ئاساسىدا پەيدا بولىدىغان ۋە ساقىيىشى تەس بولغان بىر خىل كېسەللىك بولۇپ بۇ خەلق تىلىدا جاراھەت دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى بىلەن ئالاقىسى

قاندىكى كۆيگەن سەۋدا بىلەن قان ماددىسىنىڭ ئاياغ تومۇرىغا كۆپرەك قۇيۇلۇشىدىن پەيدا بولۇپ ئاۋۋال ئاياقدىكى بولۇپمۇ پاقالچاقتىكى كۆك تومۇرلار كېڭىيىپ ئەگرى-بۈگرىلىشىپ تېرىدىن كۆتۈرۈلگەن مۇنەككەلەرنى ھاسىل قىلىدۇ. كېسەللىكنىڭ ئېغىرلىشىشىغا ئەگىشىپ تېرىدە كۆك ئوسمىغا ئوخشاش تۈشۈك قاپارتمىلار پەيدا بولىدۇ ۋە قاپارتمىلاردىن قارامتۇل كۆكۈش زەردار ئېقىپ، داۋاملىق

سۇلۇشۇپ تۇرىدۇ. ھەمدە تېرە شەلۈەرلەپ زىددىلىنىپ ئاسان ساقايمايدىغان يارا پەيدا بولىدۇ.

داۋاسى

پاقالچاق يارىسى پەيدا بولۇشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئالدى بىلەن پاقالچاق كۆك تومۇرىنىڭ ئەگرى-بۈگرىلىشىش كېسىلىنى ۋاقتىدا داۋالاش كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن بەدەندىكى غەيرىي تەبىئي سەۋدانى تازىلايدىغان دورىلاردىن مەتبۇخ ئەپتىمۇن ۋە ئىيارەج پەيقىرا قاتارلىق دورىلار ئىچىشكە بېرىلىدۇ. ئاغرىق پاقالچىقى رەخت بىلەن چىڭ بوشلۇقنى مۇڭاپىق قىلىپ تېڭىپ بېرىلىدۇ. قارامتۇل كۆكۈش قاپارتمىلار پەيدا بولۇپ قان ئىلىشقا بولمىسا ھىجامەت قويۇش ۋە زۇلۇك قوندۇرۇش ئارقىلىق قاپارتما ئىچىدىكى بۇزۇق ماددىلار شوراپ ئېلىنىدۇ ۋە سەۋدانىڭ سۈرگىسى بېرىلىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن يەرلىك ئورۇنغا كۆيدۈرۈلگەن خېنە، داۋا، تۆزۈن زىراۋەندە، بىخ كەبىر پوستى، مامىرانچىنلاردىن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ تالقانلاپ يۇقىرىقى دورىلار مىقدارىنىڭ ئىككى ھەسىسىگە تەڭ سىركە، بىر ھەسىسىگە تەڭ زەيتۇن يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ مايسىمان مەلھەم تەييارلاپ يارىنىڭ سىرتىدىن سۈرتۈپ بېرىلىدۇ. تۆزۈنغىچە ساقايمىغان يارىغا يېڭى سەۋزىنى قىرىپ سىقىپ چىقىرىلغان سۈيىگە داكىنى چىلاپ تېڭىپ بېرىلسە ياكى شوخلىنىڭ سۈيىگە داكىنى چىلاپ تېڭىپ بېرىلسە ساقىيىشى تېزلىشىدۇ.

ئاغرىقسىز ئىششىق

بەدەننىڭ مەلۇم قىسمىدا يۇرەك ياكى بۆرەك كېسىلى ھەمدە ۋەرەم (يالۇغ) ياكى زەخىملىنىش بولماي تۇرۇپ ئىششىش ئاغرىقسىز ئىششىش دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

پۈتۈن بەدەنلىك مىجەز بۇزۇلۇش ۋە بەلغەم خىلتى غالىب كېلىشى بىلەن

مۇناسىۋەتلىك بولۇپ يەرلىك ئورۇندا نەملىكنى تۇزىگە تارتىش بىلەن تۇتۇپ تۇرۇش قۇۋۋىتى ئېشىپ، چىقىرىش كۈچى ئاجىزلاشتىن تومۇرداىكى زىيادە نەملىك تومۇر سىرتىغا سىزىپ چىقىشتىن پەيدا بولىدۇ.

ئالامىتى

بەدەننىڭ مەلۇم يېرىدە بولۇپمۇ ئاياغ ياكى قول قاتارلىق ئورۇنلاردا سەۋەبسىز ئىششىق پەيدا بولۇپ بارماق بىلەن باسقاندا ئورۇن ئويمانلىشىدۇ. بارماقنى كۆتەرسە مەلۇم مەزگىلدىن كېيىن ئويمان كۆتۈرۈلۈپ ئەتراپتىكى تېرىنە بىلەن تەكشى بولىدۇ. باسسا ئاغرىمايدۇ، تېرە قىزارمايدۇ. بەدەندە هارارەت بولمايدۇ ۋە يۇرەك بىلەن بۆرەك كېسەللىكىدىكى ئالامەتلەر بايقالمايدۇ. تۇزىچە پەيدا بولۇپ تۇزىچە توزۇلۇپ قالىدۇ.

داۋاسى

بەدەنىدىكى نەملىكنى كۆپەيتىدىغان يېمەك-ئىچمەكلىكلەردىن پەرھىز قىلىنىدۇ. ئالدى بىلەن خام بەلغەمنىڭ پۇشۇرغۇچىسى (مۇنزىچ) بېرىلىدۇ. تۇنىكدىن كېيىن بەلغەمنىڭ تازىلىغۇچىسىدىن هەبە ئايارەج (تەركىبى) بىلەن تەييارلىنىشى ئايارەج پەيقىرا تالقىنى، سۇمبۇل، دارچىن، سەلىخە، هەببىلسان، ئودىبلسان، مەستىكى رومى، ئاسارۇن، زەپەر هەر بىرى 10 گرامدىن، سەبرە 20 گرام، تۇربۇت، غارىقۇن هەر بىرى 33 گرامدىن، هەلىلە كابىلە، سېرىق هەلىلە، روم بادىيان هەر بىرى 11 گرامدىن، هىندى تۇزى (نەمەكى هىندى) سوقمۇنيا هەر بىرىدىن 6 گرامدىن، بادام يېغى 5 مىللىلىتر ئىلىپ بادىيان ئەرەقى بىلەن خېمىر قىلىپ نوقۇت چوڭلۇقىدا كومۇلاچ تەييارلاپ هەر كۈنى كەچقۇرۇن 11، 7، 3 دانىدىن قاياق سۇ بىلەن ئىچىشكە بېرىلىدۇ) ۋە هەبەرەۋەن بېرىلىدۇ. (تەركىبى بىلەن تەييارلىنىشى: رەۋەن، غارىقۇن هەر بىرى 6 گرامدىن، تۇربۇت 12 گرامدىن، زىراۋەتدە گىردە، مۇقىل هەر بىرىدىن 3 گرامدىن، روم بادىيان 1.6 گرامدىن ئىلىپ يۇمشاق سوقۇپ تالقانلاپ قاياق سۇ بىلەن خېمىر قىلىپ نوقۇت چوڭلۇقىدا كۈمۈلاچ ياساپ كۈنىگە كەچتە 6 گرامدىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ) سىرتىدىن مادداننى تارتىپ ئىلىش ئۈچۈن تۇز تالقىنى بىلەن زەيتۇن يېغىنى ئارىلاشتۇرۇپ سۈرتۈلىدۇ. مادداننىڭ قايتا يىغىلماسلىقى ئۈچۈن بۆرە ئەرمىنى، تال (ئۇزۇم) غولىنىڭ كۈلىدىن باراۋەر مىقداردا ئىلىپ، سىركىگە ئارىلاشتۇرۇپ سىرتىدىن چېپىشقا

ببردنسدن ياكى بولمسا ئاقاقيا، سەبره، سەئىد، شيافى مامشا، زەپەر ۋە گىلى ئەرمىنىدىن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ سىركە بىلەن ئۇماج ھالىتىگە كەلگۈچە ئارىلاشتۇرۇپ داكىغا سۈركەپ ئىششىق بار ئورۇننىڭ ئوستىگە قويۇپ تېڭىپ بېرىلىدۇ.

خەتنىلىكنىڭ ئۆرۈلمە سىلكى

بۇ خەتنىلىك تېرىسى ياكى پوپۇشكىسى ئۆزۈن ۋە تار بولۇپ سىرتىغا ئۆرۈلۈشى تەس بولىدىغان كېسەللىك.

سەۋەبى بىلەن ئالامىتى

بۇ كۆپىنچە تۇغما بولۇپ كىلىنىكىدا خەتنىلىكنىڭ ئىچىدىكى پەردىسى زەكەر ئۇچى تېنىگە چاپلىشىۋېلىپ ئۆرۈلەلمەسلىك ياكى خەتنىلىك ئۆچىدىكى تۆشۈكنىڭ كىچىك بولۇشى قاتارلىق تېپلاردا ئۆچرايدۇ. بەزى بىمارلاردا بولۇپمۇ خەتنە قىلىدۇرمىغان چوڭ ياشتىكى ئەرلەردە ئاجرالمىلار چىقىپ كېتەلمەسلىكتىن يالۇغلىنىپ قىزىرىپ ئىششىش، زەكەر ئۇچى شەرۋەرلەپ زىددىلىنىش، ھەتتا سەرتان (راك) پەيدا بولۇش قاتارلىق كېسەللىكلەر پەيدا بولىدۇ.

داۋاسى

چاپلىشىپ قالغاندا بىرنەچچە كۈن، كۈنگە بىرقانچە قېتىم خەتنىلىكنى قول بىلەن ئارقىغا يانداۋۇرۇپ بەرسە چاپلىشىش ئاجراپ، خەتنىلىك ئارقىسىغا يانىدىغان بولىدۇ. ئارقىسىغا يانغاندا زەكەر ئۇچىغا ئۇپا قاتارلىق دورىلارنى كۈنگە بىرقانچە قېتىم سۈرتۈپ زەكەر ئۇچى (خەتنىگا) تولۇق كۆرۈلگەندە دەستكار ئوسۇلى بىلەن خەتنە قىلىنىدۇ. ئەگەر خەتنىلىك تۆشۈكى كىچىك بولسا ئۇچىنى ئاۋۋال تىغ بىلەن كىسىپ تۆشۈكنى چوڭايتىشقا بىرلەشتۈرۈپ خەتنە قىلىش ئوسۇلى بىلەن داۋالىنىدۇ.

بۆره چاقا كېسىلى

بۇ تېره قۇرغاقلىشىش ئاساسىدا تېرىنىڭ مەلۇم قىسمىدا قىزىل داغلىق دانچىلار پەيدا بولۇش بىلەن ئىپادىلىنىدىغان بىر خىل كېسەللىك بولۇپ، كۆپىنچە ھاۋا كىلىماتى قۇرغاق بولغان جايلاردىكى ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە كۆپرەك تۇچرايدۇ.

سەۋەبى

ئۇيغۇر تىبابىتى بۆرە چاقىسى كېسىلىنى ئىچكى، تاشقى ۋە شېرىك ئامىللاردىن ئىبارەت 3 خىل سەۋەبتىن پەيدا بولىدۇ دەپ قارايدۇ.

1) ئىچكى ئامىل: ئىچكى ئامىل خىلتلار ئامىلى ۋە تەبىئەت (بەدەننىڭ قوغدىنىش كۈچى) ئامىلى دەپ ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ.

خىلتلار ئامىلى دېگەندە كۆپىنچە قان خىلتى بىلەن سەپرا خىلتىنىڭ نورمالسىزلىقى كۆزدە تۇتۇلۇپ بۇ تۈۋەندىكى ئىككى خىل ھالەت بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. بىرى قان خىلتىغا سۇيۇق سەپرا ئارىلاشقاندا، سۇيۇق سەپرادىكى ھارارەت كەم بولغانلىقتىن قان خلتى تولۇق پىشىپ يېتىلەلمەيدۇ ۋە قان سۇيۇلۇپ قان بۇزۇلۇشنى پەيدا قىلىدۇ. مۇشۇ خىلدىكى سۇيۇلۇپ سۈپىتى تۈزگەرگەن قان خلتى تېرىنىڭ مەلۇم ئورندا چۆكمە ھاسىل قىلىشتىن يامان تىپلىق چاقا پەيدا بولىدۇ. يەنە بىرى قانىنىڭ ھارارىتىنى زىيادە ئاشۇرۇۋېتىدىغان كۈيگەن كۈدە رەڭلىك سەپرا قانغا ئارىلاشقاندا، قان خىلتىنىڭ ھارارىتى ئېشىپ كېتىشتىن قان خلتى قاينىاپ (جوشانىيدە) تەركىبىدىكى نەملىك ھورغا ئايلىنىپ كەتكەنلىكتىن قان خلتى قويۇلۇپ كېتىدۇ. مۇشۇ خلدىكى قويۇلغان قان خلتى تېرىنىڭ مەلۇم ئورندا چۆكمە ھاسىل قىلىشتىنمۇ بۆرە چاقىسى پەيدا بولىدۇ.

بەدەندىكى ھەر خىل كېسەللىككە قارشى قوغدىنىش كۈچى بولغان تەبىئەت ئاجىزلىغاندا تېرە، جۈملىدىن تېرىنىڭ مەلۇم قىسمىدىكى تەبىئەتمۇ ئاجىزلىشىدۇ. تەبىئەت ئاجىزلاشقاندا تېرىدىكى تەبىئىي كۈچلەر قالايمىقانلىششتىن سەپرا ئارىلاشقان غەيرىي تەبىئي قان خلتى تېرىدە چۆكمە ھاسىل قىلىشتىنمۇ بۆرە چاقىسى

پەيدا بولىدۇ.

2) تاشقى ئامىل: تاشقى ئامىل دېگەندە قۇرغاق ئىسسىق ھاۋا، چاڭ-توزان، سۈركىلىش بىلەن يېمەك-ئىچمەكلىكنىڭ تەرتىپسىزلىكى، زەھەرلىك چېكىملىك، شارابخورلۇق، جىنسىي ھەۋەسنىڭ زىيادە بولۇشى ۋە روھىي ئامىل قاتارلىقلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ. مەسىلەن، ھاۋا كىلىماتى قۇرغاق ۋە ئىسسىق بولغاندا بەدەندىكى نەملىك ھورغا ئايلىنىپ زىيادە سەرپ قىلىنغانلىقى ئۈچۈن تېرە قۇرغاقلىشىپ تېرىدىكى تەبىئىي قۇۋۋەت پائالىيىتى قالايمىقانلىشىشتىن سىرت قانىنى قىزىتىپ قانىنىڭ قويۇقلىشىشى بىلەن قان حىلىتىنىڭ تېرىدە چۆكمە ھاسىل قىلىشنى تېزلىتىدۇ ياكى چاڭ-توزانلىق شارائىتتا پائالىيەت ئېلىپ بارغان ۋاقتى كۆپ بولغاندا، تېرىگە چاڭ-توزانلار قونۇپ تېرىدىكى ئۇششاق تۆشۈكلەر ئېتىلىپ قالغانلىقتىن سەپرالىق تەر بىلەن مايلار بەدەن سىرتىغا چىقىپ كېتەلمەي قانغا قوشۇلۇپ قانىنى بۇزىدۇ ۋە تېرىدە قان بۇزۇلۇشلۇق كېسەللىكلەر جۈملىدىن بۆرە چاقىسى پەيدا بولىدۇ. ئەگەر سۈركىلىش پەيدا قىلىدىغان يېرىنىڭ رەختتىن كىيىم كىيىلىسە تېرە تۈزۈن ۋاقىت سۈركىلىشتىن زەخمىلىنىپ قىزىرىشتىن مۇدۇرلۇك داغ پەيدا بولىدۇ. قىزىلمۇچ، كۆكمۇچ، قارامۇچ، زىرە، جوۋننا، بەدىيان، كاۋاۋىچىن، سىركە (ياكى ئاچچىقسۇ) ۋە ھاراق قاتارلىق غىدىقلىغۇچى يېمەكلىكلەرنى كۆپ ئىشلىتىش، سۈپىتى تۆزگىرىپ بۇزۇلغان يېمەكلىكلەرنى كۆپ ئىستېمال قىلىش، بىردە ئاچ، بىردە توق يۈرۈش، بىر خىل تاتىملارنى تۈزۈن ۋاقىت ئىستېمال قىلىش، تاماكىنى كۆپ چېكىش ياكى شارابخورلۇق، نىشە چېكىش قاتارلىق يامان ئادەتلەرگە ئادەتلىنىش قاتارلىق ئامىللاردا ھەزىم بىلەن خىلتىلار سۈپىتى تۆزگىرىش بىلەن تەبىئەتتىكى ئاجىزلىشىشىنى تېزلىتىش ئارقىلىق كېسەل پەيدا قىلىدۇ. غەم-قايغۇ، غەزەپ ۋە مەيۈسلىك قاتارلىق روھىي ئامىللاردا بەدەندىكى سەرپىيات كۆپىيىپ كېتىشتىن تاشقى بەدەنتىكى ھارارىتى بىلەن تېرىنىڭ ھەزىم جەريانى تۆۋەنلەيدۇ. بۇ خىل ئامىللارمۇ قان خىلتى سۈپىتىنىڭ تۆزگىرىشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ.

3) شېرىك ياكى ئەگەشمە كېسەللىك ئاملى: مەسىلەن، تۈزۈنغا سوزۇلغان ئاشقازان-ئۈچەي كېسەللىكى بىلەن جىگەر كېسەللىكى، يۇقىرى قىزىتمىلىق كېسەللىك بىلەن قان كەملىك كېسىلى قاتارلىق كېسەللىكلەر قان خىلتىنىڭ سۈپەت تۆزگىرىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىش ئارقىلىق بۆرە چاقىسىنى پەيدا قىلىشقا سەۋەبچى بولىدۇ.

ئالامتى

تېرىنىڭ مەلۇم ئورنى قۇرغاقلىشىش بىلەن قىزىرىپ داغ پەيدا بولىدۇ ۋە بۇ قىزىل

داغ تېره يۈزىدىن كۆتۈرۈلۈپ چىقىدۇ. قىزارغان داغ ئورنىدا كۆيۈپ ئېچىشىپ ياكى چىملىداپ ئاغرىش پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل داغ بەزىدە پەيدا بولۇپ بەزىدە يوقىلىدۇ ياكى بەزىدە ئېغىرلىشىپ بەزىدە يېنىكلەيدۇ. بەزىدە قىزىل داغ بار ئورۇندىكى تېرە كېپەكلىشىپ سويۇلۇشى مۇمكىن. بەزىدە قىزىل داغ ئاساسىدا كىچىك دانىچە مۇدۇرچاقلار پەيدا بولىدۇ ۋە كىچىك دانىچە چاقىلار ئۆزئارا بىرلىشىپ چوڭ-كىچىكلىكى ھەر خىل بولغان چاقنى ھاسىل قىلىدۇ. بۇ خىل ئەھۋالدا يەرلىك ئورۇندىكى تېرىدە تارتىشىش ۋە بئارام بولۇش پەيدا بولىدۇ. ھەتتا يۇقىرى قىزىتما پەيدا بولۇشى مۇمكىن، بەزىدە باشقا خىلدىكى كېسەللىكلەر بىلەن ئارىلىشىپ كېلىشى مۇمكىن. بۇلاردىن باشقا قان خىلىتىنىك بۇزۇلۇشىدا كۆرۈلىدىغان ئالامەتلەردىن جۆيلۈش، ئەسنەش، مۆگدەش ۋە گۈمانخورلۇق ياكى باش ئېغىرلىشىش قاتارلىق ئالامەتلەر كۆرۈلىدۇ.

داۋاسى

ئۇيغۇر تىبابىتىنىك بۆرە چاقسىنى داۋالاش پرىنسىپى باشقا كېسەللىكلەرنىكى داۋالاش پرىنسىپىغا ئوخشاش تاماقتىن پەرھىز بۇيرۇش، مەجەزنى تەكشەش، كېسەل سەۋەبچىسى بىلەن ئەگىشىمە كېسەللىكلەرنى داۋالاش ۋە سىرتىدىن دورا ئىشلىتىشتىن ئىبارەت.

1) تاماقتىن پەرھىز بۇيرۇش:

تاماقتىن پەرھىز بۇيرۇشتا ھەر خىل غىدىقلىغۇچى ۋە سۈپىتى ئۆزگىرىپ بۇزۇلغان يېمەك-ئىچمەكلىكنى (بۇ ھاراقنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئېچىتقۇلۇق ئىچىملىكلەرنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) بىلەن تاماكا ۋە باشقا زەھەرلىك چېكىملىكلەرنى چېكىش چەكلىنىدۇ. بىمارغا ئاسان ھەزىم بولىدىغان ۋە ياخشى قان ھاسىل قىلىدىغان قۇۋۋەتلىك يېمەك-ئىچمەكلىكلەر بېرىلىدۇ.

2) مەجەزنى تەكشەش:

مەجەزنى تەكشەشتە بىمارغا سەپرانىك پىشۇرغۇچسى بىلەن تازىلىغۇچسىنى بېرىپ مەجەز تەكشىلىدۇ. ئەگەر قان سۇيۇلغان بولسا قان كۆپەيتكۈچى ۋە قاننى قويۇلدۇرغۇچى دورىلار بىلەن يېمەكلىكلەر بېرىلىدۇ. قان قويۇلغان بولسا قاننى سۇيۇلدۇرغۇچى، قاننى تازىلىغۇچى ۋە قان خىلىتىنىك سۈپىتىنى ياخشىلىغۇچى دورىلار تاللاپ ئىشلىتىلىدۇ. مەجەزنى تەكشەش بۆرە چاقسىنىك كېسەللىك

سەۋەبچىسىنى داۋالاشتا ناھايىتى مۇھىم.

3) كېسەل سەۋەبچىسىگە قارىتا چارە قىلىش:

(1) خىلتىلار بىلەن تەبىئەت سەۋەبىدىن پەيدا بولغانلارنى داۋالاش يەنى كېسەل سەۋەبچىسىگە قارىتا چارە قىلىشتا ئالدى بىلەن قاندىكى بۇزۇق ماددىلارنى بەدەن سىرتىغا چىقىرىپ قان خىلتىنىڭ سۈپىتىنى ياخشىلاش بەكمۇ مۇھىم. بۇنىڭ ئۈچۈن شەربىتى مۇسەففا خۇن (قان تازىلىغۇچى شەربەت)، شەربىتى سەرسىبل، مەتبۇخى چۆپچىن، مەتبۇخى ئەفتمۇن ۋە مەتبۇخى ھەلىلە قاتارلىق تۇسخىلاردىن بىر خىلنى ئىچىش ئۈچۈن بېرىلىدۇ.

ئەگەر سەپرا غالىب كېلىش بىرگە كەلسە سەپرانى تازىلىغۇچى تۇسخىلاردىن بىر خىلى ئىشلىتىلىدۇ ياكى ئەينۇلا، خىيار شەنبەر، چىلان، تەمرى ھىندى، ئەفتمۇن ۋە تەرەنجىبىللەرنىڭ يەككە قاينىتىلمىسى ياكى ئارىلاشما قاينىتىلمىسى ئىچىشكە بېرىلىدۇ. ئەگەر قىزىتما قوشۇلۇپ كەلسە قومۇش يىلتىزى، شاھتەررە، خېنە، ئىكەكلەنگەن سەندەل كېپىكى ھەر بىرىدىن 5 گرام، چىلاندىن 70 دانە ئېلىپ دورا ۋەزىندىن 10 ھەسسە قاينىق سۇغا 6-4 سائەت چىلىغاندىن كېيىن سۈس ئوتتا يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈپ ئۇنىڭغا چىلان شەربىتىدىن 25 م ل قوشۇپ ئۈچكە بۆلۈپ بىر كۈندە ئىچىشكە بېرىلىدۇ. بۇ تۇسخا قىزىتما يانغىچە داۋاملاشتۇرۇلىدۇ.

يۇقىرىقى تۇسخىغا قوشۇلىدىغان چىلان شەربىتىنىڭ تەركىبى بىلەن ياسىلىشى تۆۋەندىكىچە:

چىلان 120 گرام، لىيمون 3 گرام، شاخار 6 گرام، شېكەر 600 گرام، سۇ 1200 م ل. دورىلارنى قاياق سۇغا بىر مەزگىل چىلىغاندىن كېيىن پەس ئوتتا يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈلگەن سۈيىگە شېكەر سېلىپ قىيامى تەكشەلگىچە پەس ئوتتا قاينىتىلىدۇ. بۇ شەربەتنى كۈنىگە ئىككى قېتىم، ھەر قېتىمدا 15 م ل شەربەتكە 30 م ل قاياق سۇ ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىشكە بېرىلسىمۇ بولىدۇ ياكى تەمرى ھىندى، ئەينۇلا ھەر بىرىدىن 12 گرامدىن ئېلىپ 120 م ل قاياق سۇغا 12 — 6 سائەت چىلاپ، پەس ئوتتا يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈلگەن سۈيىگە 15 گرام شېكەر سېلىپ ئېرىتىپ بىر كۈندە ئىچىپ بولۇشقا بېرىلىدۇ.

ئەگەر كېسەللىك بىمارنىڭ بەدىنىدىكى كېسەللىكتىن قوغدىنىش كۈچى بولغان تەبىئەت ئاجىزلاپ كېسەللىك مادىسىنى بەدەندىن ھەيدەشكە سۈسلۇق قىلىشتىن پەيدا بولغان بولسا، ئىيارەجى لوغازىيا قاتارلىق دورىلار بىلەن تەنقىيە قىلىنىپ (تازىلىنىپ)

بولغاندىن كېيىن تەبىئەتنى كۆچەيتكۈچى تۇسخىلاردىن شەربىتى پولات، كۈشتە پولات، مەنجۇنى خۇبسىلھەدىد، جاۋارىش ئامىلە ۋە ئامىلە نوشدارو قاتارلىق تۇسخىلاردىن بىر خىلى ياكى ئەھۋالغا قاراپ ئىككى خىلدىن ئارتۇقراقى قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ. بۇلاردىن باشقا بەدەننى قۇۋۋەتلەيدىغان باشقا تۇسخىلارنى تاللاپ ئىشلىتىشكىمۇ بولىدۇ. ئەگەر كېسەللىك سەۋەبچىسى ئېنىق بولمىسا مىجەزنى تەكشەپ بولغاندىن كېيىن بىنەپشە، نىلۇپەر ھەر بىرىدىن 12 گرام، قومۇش يىلتىزى، شاھتەررە، خېنە، سەندەل كىچىكى ھەر بىرى 5 گرامدىن، چىلان 10 دانە ئېلىپ، دورىلارنى چالا سوقۇپ ھەممە دورىلارنىڭ ۋەزنىدىن 10 ھەسسە سۇغا سېلىپ پەس ئوتتا يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ ياكى دەملەپ چىلان شەربىتى ياكى نىلۇپەر شەربىتى بىلەن بىرگە قوشۇپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

نىلۇپەر شەربىتىنىڭ تەركىبى ۋە تەييارلىنىشى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت: نىلۇپەر 100 گرام، لىيمون 3 گرام، شاخار 6 گرام، شېكەر 500 گرام. دورىلارنى چالا سوقۇپ بىر لىتر قاينىق سۇغا بىر مەزگىل چىلغاندىن كېيىن، پەس ئوتتا يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈلگەن سۈيۈقلۇققا شېكەرنى سېلىپ ئازراق قاينىتىپ قىيامى تەكشىلگەندىن كېيىن يۇقىرىقى تۇسخىدىن ئىككى ھەسسە، نىلۇپەر شەربىتىدىن بىر ھەسسە نىسبەتتە ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

سىرتىدىن تۆۋەندىكى تۇسخىلاردىن بىر خىلى سۈرتۈلىدۇ. ئارپا تۈنى، تۇرۇپ تۇرۇقى، چىغىرتماق يىلتىزى، قوغۇن تۇرۇقى، بادام مېغىزى، نىشاستە، كەتىرا ۋە بۇرە ئەرمىنى قاتارلىق دورىلاردىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ، تۈنى سۈت بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سۈيۈق تۇماچ ھالىتىگە كەلتۈرۈپ تەييارلىنىدۇ ۋە كۈنىگە بىر قانچە قېتىم سىرتىدىن سۈرتۈپ بېرىلىدۇ ياكى ئاشپۇرچاق، يېشىل ماش، دادۇر، تۇخۇم پوستى، قەشقەر تۇپىسى، پىل چىشى، چىرىگەن سۆڭەك، ئاچچىق بادام ۋە تۇرۇپ تۇرۇقى تالقىنىدىن تەڭ مىقداردا ئېلىپ، ئومۇمىي دورا ۋەزنىدىن 5 ھەسسىگە تەڭ سۈتكە ئارىلاشتۇرۇپ ئىسسىتقاندىن كېيىن داكىنى دورىغا سىلاپ كېسەللەنگەن ئورۇنغا ھۆل تېڭىپ بېرىلىدۇ ياكى يۇقىرىقى تەركىبلەر تالقىنىنى تۇرۇپ كۆكى (يوپۇرمىقى) سۈيى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ھۆل تېڭىپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ. يۇقىرىقىلاردىن باشقا تۆۋەندىكى نۇسخىلارمۇ سىرتىدىن سۈرتۈلسە بولىدۇ. مەدەستان، كافۇر ھەر بىرىدىن 12 گرام، گۈل مېيى، تۇچكىنىڭ بۆرەك مېيى ھەر بىرى 24 گرام، ئاق موم 24 گرام ئېلىپ دورىلار يۇمشاق تالقانلىنىدۇ. تۇچكىنىڭ بۆرەك يېغى بىلەن ئاق مومنى ئايرىم-ئايرىم ئېرىتىپ ياغلارنى ئارىلاشتۇرۇپ ئۈستىگە تالقان دورىلارنى قوشۇپ ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلىنىدۇ. بۇلاردىن باشقا قىچا ۋە زەرچوبە تالقىنىنى سۈت بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ

سرتىدىن چىپىشقىمۇ ياكى زەھەر، ئوردان، كۆندۈر، مۇرمەككى، مەستكى، ئەنسىل قاتارلىقلارنى سۈدا قاينىتىپ سۈيىنى سرتىدىن ھۆل تېكىپ ئىچىدىن ئوردان، زەھەر ۋە ئەنسىل قاتارلىقلارنى دەملەپ ياكى قاينىتىپ ئىچىپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ. شۇنىڭغا دىققەت قىلىش كېرەككى سرتىدىن سۈرتۈلدىغان مەلھەلەر بەدەن تازىلانغاندىن كېيىن ۋە قىزىتما يانغاندىن كېيىن ئىشلىتىلىدۇ.

(2) باشقا ئامىللارغا قارىتا چارە قىلىش: ئەگەر بۆرە چاقسىي ئىسسىق ۋە قۇرغاق ھاۋا شارائىتىدا ئاپتاپ تۆتۈش ئاساسىدا پەيدا بولغان بولسا بىمارنى ئاپتاپتىن خالى قىلىش كېرەك ۋە ئىچىش ئۈچۈن قىزىتمىنى ياندۇرغۇچى نۇسخىلار ئىشلىتىلىدۇ. ئەگەر كېسىمنىڭ سۈركىلىش ئامىلى مەۋجۇت بولسا كەڭ كۆشادە ۋە يۇمشاقراق كېسىم-كېچەك كېيىشكە بۇيرۇلىدۇ. پات-پات يۇيۇنۇپ تېرە پاكىز تۇتۇلىدۇ. بولۇپمۇ چاڭ-توزاندا ئىشلىگۈچىلەر ئىشتىن چۈشۈش بىلەن يۇيۇنۇشى كېرەك. تېرە قۇرغاقلىشىپ كېپەكلىشىدىغان بولسا مەجەزنى تەڭشەش بىلەن بىرگە بەدەننى مايلاپ بېرىش كېرەك. بۇلاردىن باشقا يېمەك-ئىچمەكنى تەرتىپكە سېلىپ ھەزىم ئەزالىرىدا كېسەللىك بولغۇچىلار بولسا ۋاقتىدا داۋالاپ ھەزىمنى نورماللاشتۇرۇش كېرەك. مېۋە-چېۋە بىلەن كۆكتاتلارنى مۇۋاپىق ئىستېمال قىلىش پايدىلىق. بىماردىكى ھەر خىل روھىي يۆكىلەرنى يېنىكلىتىش مەقسىتىدە تەربىيە بېرىپ ھەر خىل ئەندىشىلەرنى تۈگىتىپ ساقىيىشقا بولغان ئىشەنچىسىنى تۇرغۇزۇش بىلەن بىرگە مېڭىنى تازىلىغۇچى، مېڭىنى قۇۋۋەتلەندۈرگۈچى ۋە تۇخلاتقۇچى دورىلار بىلەن ھەلىيلە مۇرابباسى قاتارلىقلار بېرىلىدۇ. داۋالىنىش جەريانىدا شاراب ئىچىش بىلەن تاماكا چېكىش ۋە جىنسىي ئالاقە قىلىش قاتارلىقلار چەكلىنىدۇ.

سوكۇ (مەقئەت) كېسەللىكلىرى

بوۋاسىر

بۇ كوتەن (تۈز ئەچەي) نىڭ تۆۋىنىدىكى شىللىق پەردە بىلەن مەقئەت ئېغىزى ۋە ئۇنىڭ گىرۋىكىگە يېقىن تېرىدە پەيدا بولىدىغان تۈگۈنسىمان ۋە قانايدىغان بىر خىل كېسەللىك.

سەۋەبى

غەيرىي تەبئىي سەۋدا كوتەن ئۇچەينىڭ تۆۋىنى ياكى مەقئەت يولىدىكى شىللىق پەردە بىلەن مەقئەت ئېغىزى ئەتراپىدىكى تېرە قان تومۇرلىرى تېمىدا قېتىۋېلىپ تومۇرنى سۇسلاشتۇرۇپ ئەۋرىشىملىكى تۆۋەنلەشتىن ئەگىرى-بۈگرى كېڭىيىپ تۈگۈن ھاسىل قىلىش ۋە قان غالىب كېلىپ قاناشتىن پەيدا بولىدۇ. يەللىك يېمەك-ئىچمەكلىكنى كۆپ ئىستېمال قىلىش تۆزۈن مۇددەت ئولتۇرۇپ ياكى تۇرە تۇرۇپ ئىشلەش، داۋاملىق ئېغىرلىق كۆتۈرىدىغان خىزمەت بىلەن شۇغۇللىنىش، كۆپ قەۋزىيەت بولۇش، تۆزۈن ۋاقىت ئىچى سۈرۈش، تۆزۈنغا سوزۇلغان كونا يۇتەل، كۆپ ھاملدارلىق ۋە تۇغۇتنىڭ قىيىنلىشىشى قاتارلىق سوۋغا بېسىم كەلتۈرىدىغان ئامىللار بۇ كېسەللىكنىڭ پەيدا بولۇشىدا مۇھىم ئامىل بولۇشتىن سىرت قىسمەن بىمارلاردا تۇدۇم (ئىرسىيەت) ئامىلى بىلەنمۇ مۇناسىۋەتلىك.

ئالامتى

بۇ كېسەللىك 50 — 20 ياشلىق ئەر ۋە ئاياللاردا كۆپ تۇچرايدۇ. بۇ كېسەللىكنىڭ ئاساسىي ئالامتى، كوتەن ئۇچەينىڭ تۆۋەن قىسمى بىلەن مەقئەت يولى شىللىق پەردىسى

ۋە مەقئەت ئېغىزنىڭ شىللىق پەردە بىلەن تۇتىشىدىغان چېگرىسىدا ھەر خىل چوڭلۇقتىكى تۈگۈن پەيدا بولۇش بىلەن بىرگە قاناشتىن ئىبارەت. تۈگۈن شىللىق پەردە يۇزىدىن پولتىيىپ چىقىدۇ. كىچىكلىرى مونچاق چوڭلۇقىدا، چوڭلىرى گۈلە چوڭلۇقىدا بولۇشى مۇمكىن. سانى بىر ياكى بىرقانچە بولىدۇ. رەڭگى توق قىزىل ياكى قارامتۇل قىزىل تۇسىنى ئېلىشى مۇمكىن. بەزىدە تۈگۈندىن قان چىقىدۇ. قاناش قەۋزىيىتى بىرگە كەلگەندە كۈچىيىدۇ. بوۋاسىر تۈگۈندىن چىققان قان گەندىنىڭ سىرتىغا يېپىشىپ كېلىشى مۇمكىن. بەزىدە تەرەتتىن كېيىن تامچىپ كېلىدۇ. ئەگەر قاناش ئۇزۇن ۋاقىت داۋاملاشسا، پۈتۈن بەدەنلىك قان كەملىك بىلەن ماغدۇرسىزلىق ئالامەتلىرى بىرگە كېلىدۇ. بوۋاسىر تۈگۈنىنىڭ مەقئەت ۋە تۈنىكىدىن يۇقىرى قىسمىدا بولغانلىرى ئىچكى بوۋاسىر، مەقئەت ئېغىزنىڭ سىرتىدا بولغانلىرى سىرتقى بوۋاسىر دەپ ئاتىلىدۇ. ئادەتتە ئاغرىمايدۇ. بىراق تۈگۈن ئىچىدە قان بىلەن سەۋدا تۈيۈلۈپ قاتتىق مونەك پەيدا قىلغانلىرىدا ئاغرىش قاتتىق بولىدۇ. قوشۇمچە يۇقۇملانغاندىمۇ ئاغرىش بولىدۇ. چوڭ تەرەت ۋاقتىدا ئىنجىقلىغاندا ئىچكى بوۋاسىر تۈگۈنى مەقئەت ئېغىزى سىرتىغا چىقىۋىلىپ تەرەت قىلىپ بولغاندىن كېيىن مەقئەت ئىچىگە كىرىپ كېتىدۇ. بەزىلىرى مەقئەت ئىچىگە كىرىپ كېتەلمەي مەقئەت ئېغىزىدا كەپلىشىپ قېلىپ چىكىقلىپ مۇجۇپ ئاغرىپ بىمارنى ئازابلايدۇ. ھەتتا زىددىلىنىپ يۇقۇملىنىدۇ ۋە تېخىمۇ ئىششىپ بىمارنى ئازابلايدۇ.

تۈيغۇر تىبابىتىدە كۆتەن ئۇچەي تۈۋەن تەرىپى بىلەن مەقئەت يولى شىللىق پەردىسى ۋە شىللىق پەردە بىلەن تېرە تۇتىشىدىغان ئورۇن بىلەن ئېغىز ۋە بۇرۇن شىللىق پەردىلىرىدە تۈسۈپ چىققان مونچاقلارنىڭ ھەممىسىنى «بوۋاسىر»، «مونچاق گۈش» ياكى «تۈگۈن» دەپ ئاتىلىدۇ. شۇڭلاشقا كۆتەن ئۇچەي بىلەن بۇرۇن بوشلۇق شىللىق پەردىلىرىدە پەيدە بولغان مونچاق گۈش (پالىپ) لارنىمۇ بوۋاسىر دەپ ئاتىلىدۇ. شۇڭلاشقا بۇرۇن بىلەن ئېغىز بۇشلۇقى ئىچىدە پەيدا بولىدىغان مونچاق گۈش قاتارلىق تۈگۈنلەرنى «بوۋاسىر» دەپ ئاتاليا ھەيران قېلىش ھاجەتسىز.

تۈيغۇر تىبابىتى مەقئەت بوۋاسىرنى شەكلىگە قاراپ تۈۋەندىكى تۈرلەرگە بۆلىدۇ.

(1) يىلتىز ئارتقان بوۋاسىر (نەخلى): بۇ شەكلى شىللىق پەردىدىن كۆتۈرۈلۈپ چىقىشى بىلەن بىرگە شىللىق پەردە ئاستىغىمۇ يىلتىز تارتىپ كىرگەن بولىدۇ.

(2) تۈزۈنچاق ياكى سوقىچاق بوۋاسىر: بۇ خىل شەكلى قاتتىقراق خورمىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. بۇ خورمىسىمان (تەمرى) تېپى دەپ ئاتىلىدۇ.

(3) يۇمىلاق ۋە يۇمشاق بوۋاسىر: بۇ خىل شەكلدىكى بوۋاسىر يۇزىدە ئۇجمە

دانلىرىدەك دانىچىلەر بولىدۇ. بۇ ئۇجمىسمان (ئىنەبى) تېپى دەپ ئاتىلىدۇ.
(4) ئەنجۇرگە ئوخشاش تۈزى چوڭ بوۋاسىر: بۇ خىل شەكلى ئەنجۇرسمان (تىنى) تېپى دەپ ئاتىلىدۇ.
(5) كىچىك پۇرچاق چوڭلۇقىدا قاتتىق بولىدىغىنى پۇرچاقسمان (سولولى) تېپى دەپ ئاتىلىدۇ.
(6) شەكلى تۈزۈن ۋە يۇمشاق بولۇپ سىرتقى يۈزى بىلەن ساپىقى ئۇجمىگە ئوخشاش بولىدىغىنى ئۇجمە ساپلىق (تۈتى) تېپى دەپ ئاتىلىدۇ. بوۋاسىرنىڭ ئېچىشىپ ئاغرىشى قانغا سەپرانىڭ ئارىلىششى (سەپرالىق قاندىن) دىن، سانجىلىپ ئاغرىش بىلەن بىر خىل ئېغرلىق ھېس قىلىش قانىنىڭ قويۇقلىششىدىن بولىدۇ.

داۋاسى

تۈيغۇر تىبابىتىدە بوۋاسىرنى داۋالاش تۇرلىرى كۆپ بولۇپ تۆلارنى ئىخچاملىغاندا پەرھىز تۇتۇش، مىجەزنى تەكشەش، ئىچىدىن دورا ئىچۈرۈش، سىرتىدىن دورا سۈرتۈش، دورا سۈيىدە ئولتۇرغۇزۇش (ۋاننا قىلىش)، قان ئېلىش، بانكا قويۇش، ئىسلاش، دورا بىلەن قاتتۇرۇش ۋە دەستكار (خېرورگىيە) تۈسۈلى بىلەن ئوپېراتسىيە قىلىش ۋە ئەگەشمە كېسەللىكنى داۋالاش قاتارلىقلارنى تۈز ئىچىگە ئالىدۇ.
1) پەرھىز تۇتۇش بىلەن داۋالاش: بۇ بىمارنىڭ خىزمەت تۈرى بىلەن خىزمەتتىنىڭ ئېغىرلىق دەرىجىسىنى مۇۋاپىق تەكشەش ۋە تاماقتىن پەرھىز تۇتۇپ ھاراق، پىۋا، قىزىلمۇچ، قارىمۇچ، كۈدە، تۈزلىغان كۆكتات، تۈزلاپ قۇرۇتۇلغان گۆش، سۈرلىغان گۆش، قېزا، كونا گۆش، كالا گۆشى، ئات گۆشى، كىيىك گۆشى، بېلىق گۆشى پەتىنگان (چەيزە) شوخلا ۋە ماش پۇرچاق قاتارلىق يەل پەيدا قىلىدىغان، قانىنى قويۇلدۇرىدىغان ۋە مىجەز تەكۈچلۈقىنى بۇزىدىغان ھەمدە غىدىقلايدىغان يېمەك-ئىچمەكلەردىن پەرھىز تۇتۇلىدۇ. ئەگەر بىمارلار بۇ تۇقتىغا دىققەت قىلمىسا داۋالاشنىڭ ئۈنۈمگە تەسىر يېتىدۇ.
2) بىمارنىڭ مىجەزىنى تەكشەش: بۇ كېسەللىكنىڭ پەيدا بولۇشى ۋە ئېغىرلىششى مىجەز بىلەن خىلتىلار تەكۈچلۈقىنىڭ بۇزۇلۇشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغانلىقى ئۈچۈن كېسەللىكنىڭ تەرەققىياتىنى توسۇش ۋە دورىنىڭ ئۈنۈمىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن مىجەز تەكشىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن شۇ خىلتىنىڭ ماددىسىنى پۇشۇرغۇچى، (مۇنزىچ) بىلەن سۈرگۈچى (بەدەننى تازىلىغۇچى) مۇسھىللار بېرىلىدۇ.

به‌ده‌ننی سه‌ۋدایی قاندىن تازىلاش ئۇچۇن هه‌لىله مۇراىباسی ۋه ئىترىيىفىل مۇقىل ئوبدان ئۇنۇم بېرىدۇ.

3) ئىچىدىن دورا ئىچكۈزۈش

(1) غىزایی دورا بىله‌ن داۋالاش: بوۋاسىر بىله‌ن ئاغرىغان بىمارلارنی قه‌ۋزىيه‌ت تولمۇ ئازابلايدۇ. شۇنىڭ ئۇچۇن بىمارغا ئىچىنی يۇمشىتىپ كېسه‌للىكنىڭ ته‌ره‌ققىياتىنی توسۇش ۋه داۋالاش ئۇنۇمىنی يۇقىرى كۆتۈرۈش مه‌قسىتىده ئاچچىق چۇچۇك مېۋىله‌ردىن باشقا مېۋىله‌ر بىله‌ن كۆكتات (په‌تىنگان، كۈده، مۇچ، شوخلا ۋه تۇزلىغان كۆكتاتلاردىن باشقىلىرىنى) شورپىسى، سېمىز مېكىيان گۆشى، ئوغلاق بىله‌ن پاقلان گۆشلىرىنىڭ شورپىسى قاتارلىقلارنی كۆپره‌ك ئىستېمال قىلىش بۇيرۇلىدۇ.

(2) ئىچىدىن ئىچىشكه تۇۋه‌ندىكی دورىلار ئىشلىتىلىدۇ.

ئا. ئىترىيىفىل مۇقىل ته‌ركىبی ۋه ياسىلىشی: هه‌لىله كابىله پوستی، به‌للە پوستی، قارا هه‌لىله، ئامىله پوستی هه‌ر بىرىدىن 33 گرام، مۇقىل 100 گرام، هه‌سه‌ل پۇتۇن دورا مىقدارىنىڭ 3 هه‌سسه ۋه كۈده سۈيىدىن مۇۋاپىق ئېلىپ مۇقىلدىن باشقا دورىلارنی يۇمشاق سوقۇپ ئه‌لگه‌كتىن ئۆتكۈزۈپ تالقان قىلىندۇ. مۇقىلنی ئايرىم يانجىپ كۈده سۈيىگه بىر كېچه چىلاپ ئىبرىتىلىدۇ. ئىبرىگه‌ن مۇقىلنی ئىبرىگه‌ن هه‌سه‌لگه قوشۇپ ئارىلاشتۇرۇپ ئۇستىگه تالقان دورىلارنی سېلىپ ته‌كشی ئارىلاشتۇرۇپ خېمىر قىلىندۇ. كۈنىگه 10-6 گرامغىچه يېيىشكه بېرىلىدۇ (ئه‌سكه‌رتىش: كۈدىنىڭ ئۆزی بوۋاسىرغا زىيانلىق، لېكىن ئۇنىڭ سۈيی بوۋاسىرغا پايدىلىق). بۇ دورا كۆمۈلاچ قىلىپ ته‌يارلانسىمۇ بولىدۇ. بوۋاسىرنىڭ هه‌ر خىل تېپلىرىغا مه‌نپه‌ت قىلىدۇ.

ئه. سۇپۇقى مه‌قلىسا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ كۆپىنچه كونىراپ كېتىپ قان كېلىۋاتقان بوۋاسىرغا ئىچىدىن ئىچىشكه بېرىلىدۇ. سىرتىدىن مه‌لهمی مۇقىل چېپىپ ئىچىشكه هه‌بىه ياكی مه‌جۇنی مۇقىل بېرىش بىله‌ن بىرگه سۇپۇقى مه‌قلىسادىن 3 گرامنی بىر دانه يىلىتىلغان تۇخۇمغا ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىشكه بېرىلىدۇ. سۇپۇقى مه‌قلىسانىڭ ته‌ركىبی ۋه ته‌يارلىنىشی: ئىسپه‌غۇل، كۆكنار تۈرۈقی، قوغۇن تۈرۈقی مېغىزی، سېمىز ئوت تۈرۈقی، ئاق له‌يلی تۈرۈقی هه‌ر بىرىدىن 33 گرام، ره‌يهانگۈلی، قىزىلگۈل، بۇغداي كراخمالی هه‌ر بىرىدىن 10 گرام، ئه‌ره‌ب يىلىمی، كه‌تىرا، هه‌بىۋلئاس، گىلى ئه‌رمنی هه‌ربىری 8 گرامدىن، زىرىق 25 گرام ئېلىپ ئىسپه‌غۇلدىن باشقىلىرىنی ئوتتا قىزىتىپ سوقۇپ تاسقاپ تالقان قىلىندۇ. ئىسپه‌غۇلنی قىزىتىپ سوقمايلا تالقان دورىغا ئارىلاشتۇرۇپ ته‌يارلىنىدۇ.

ب. مه‌جۇنی تازاراقی: مه‌جۇنی تازاراقنی تۇزۇن مۇددە‌ت مۇۋاپىق مىقداردا بىر ئاي

ئىستېمال قىلىپ يېرىم ئاي دورىنى توختىتىش تۈسۈلى بويىچە داۋاملاشتۇرۇپ بېرىلسە بوۋاسىر تۈگۈنى كىچىكلەپ قورۇلۇپ يوقىلىدۇ.

پ. ئەنجۈر بىلەن داۋالاش: ھەر خىل بوۋاسىرغا بولۇپمۇ ئىچكى بوۋاسىرغا كۈنىگە 7 دانە ئەنجۈر قېقىنى قاينىتىپ سۈيىنى ئىچىپ بەرسە ۋە ئەنجۈرنى يەپ بەرسە بوۋاسىر تۈگۈنى تەدرىجىي كىچىكلەپ يوقىلىدۇ.

ت. كۈكنار شەربىتىنىڭ كىچىك تۈسخىسىنىڭ تەركىبىگە ئانارگۈلى، ئەنجىباھار، بىيە تۇرۇقى، سېمىز ئوت تۇرۇقىنى ئارىلاشتۇرۇپ قايناق سۇدا قاينىتىپ ھەمەلگە نان بىلەن بىرگە چاي ئورنىدا تۈزۈن مۇددەت ئىشلىتىلسە مەنپەئەت قىلىدۇ.

ج. ھەلىلە كابىلە 130 گرام، مۇقىل 66 گرام، كەتىرا 33 گرام، ئەنجۈر قېقى 60 دانە، كۈدە تۇرۇقى 20 گرام، ھەلىلە پوستى بىلەن كۈدە تۇرۇقىنى يۇمشاق سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن تۈتكۈزۈپ تالقان قىلىنىدۇ. 60 دانە ئەنجۈر قېقىنى بىر لىتر سۇغا چىلاپ، چىلاشقۇدەك سۈيى قالغىچە پەس ئوتتا قاينىتىلىدۇ. ئۈستىگە تالقان دورىلارنى قوشۇپ ئارىلاشتۇرۇپ خېمىر قىلىپ نوقۇت چوڭلۇقىدا كومۇلاچ تەييارلاپ كۈنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 10 ـ 8 تالغىچە ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

چ. بوۋاسىر قاناۋاتقان مەزگىلدە قانىنى توختىتىش مەقسىتىدە قۇرۇس كەھربا ياكى مەجۇنى خۇبسۇلھەددىد ۋە ھەببى مۇقىل بېرىلىدۇ. (قەۋزىيەت بولسا ھەببى مۇقىلنىڭ I ـ نۈسخىسى، ئىچى يۇمشاق كەلسە II ـ نۈسخىسى بېرىلىدۇ).

قۇرۇس كەھربانىڭ تەركىبى بىلەن تەييارلىنىشى: كەھربا، گۈل ئەرمىنى، سەمىغى ئەرەبى، خۇنسياۋشان، تاباشىر، نىشاستە، كەتىرا، ئاقاقىيا، ئانارگۈل ھەر بىردىن تەڭ مىقداردا ئېلىنىدۇ. دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن تۈتكۈزۈپ پاقا يوپۇرماق سۈيى ۋە گاۋزۇبان سۈيى بىلەن خېمىر قىلىپ توقۇچاق (تابلېت) تەييارلاپ كۈنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 6 ـ 3 گرامغىچە يېيىشكە بېرىلىدۇ.

مەجۇنى خۇبسۇلھەددىد (تۇمۇر پوقى مەجۇنى)نىڭ تەركىبى بىلەن تەييارلىنىشى: ھەلىلە كابىلە پوستى، سىرىق ھەلىلە پوستى، قارا ھەلىلە، بەلىلە، ئامىلە، بەسباسە، قاقىلە، تۇدھىندى، ئىپار، كۈنجۈت ھەر بىردىن 6 گرام، تۇمۇر پوقى (تۇمۇر دېتى) 165 گرام، ھەسەل 660 مىللىتر، تۇمۇر پوقىنى ئالدى بىلەن 3 كېچە ـ كۈندۈز سىركىگە چىلاپ سۈزۈۋالغاندىن كېيىن سىرىق ماي بىلەن قورۇپ يۇمشاق سوقۇپ ئەلگەكتىن تۈتكۈزۈلىدۇ. باشقا دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ، قېلىن ئەلگەكتىن تۈتكۈزۈپ تۇمۇر پوقى (دېتى) تالقىنى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ھەسەل بىلەن مەجۇن تەييارلاپ 6 ئاي تۈرغۈزغاندىن كېيىن ئاندىن كۈنىگە بىر قېتىم، ھەر قېتىمدا 6 گرامدىن يېيىشكە بۇيرۇلىدۇ.

خ. بىمارنىڭ يۈرىكى ئاجىز بولسا، يۈرەكنى كۈچلەندۈرۈپ داۋالاشقا ماسلىشىش ئىقتىدارىنى ئاشۇرۇش مەقسىتىدە داۋا ئىلمىشكى ياكى مۇپەررىھى ياقۇتلاردىن بىر خىلى ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

د. بۇۋاسىرنىڭ قانىتىق ئاغرىيدىغان «يەل بۇۋاسىر» تېپىدا (ئالاھىدىلىكى: سانجىلىپ قانىتىق ئاغرىيدۇ. ئاغرىش بەزىدە بەل، تۇرۇقدان (ئەرلەردە) خالتىسى ۋە سىرتقى جىنسىي ئەزالارغىچە تارقىلىپ قۇرساق ئېسىلىش، تولا يەل كېلىش ۋە چوڭ تەرىتىدىن قان كېلىشتەك ئالامەتلەر كۆرۈلىدۇ) مەتبۇخ ئەقتىمۇن بىرىپ ماددىنى تازىلىغاندىن كېيىن يەلنى تارقاتقۇچى دورىلاردىن جاۋارىش شەھرىياران ياكى مەجۇنى قىلافىلىنىڭ بىر خىلى بېرىلىدۇ.

جەۋارىش شەھرىيارانىنىڭ تەركىبى بىلەن تەييارلىنىشى: قەلەمپۇر، گۈلدارچىن، سەلىخە، سۈمبۈل، جوزبوۋا بەۋار، لاچىندانە، قاقىلە، ھەببى بىلسان، زەپەر ھەر بىرىدىن 15 گرام، سوقمۇنىيا 10 گرام، تۇربۇت، ھەشقىپچەك تۇرۇقى 26 گرام، قەنت (شېكەر) 215 گرام، ھەسەل 430 گرام دورىلارنى سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن تۇتكۈزۈپ قەنتنى ئازراق سۇ بىلەن قىيام قىلىپ ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئۈستىگە دورا تالقىنى سېلىپ تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلىنىدۇ. كۈنىگە بىر قېتىم 8-6 گرامغىچە يېيىشكە بېرىلىدۇ.

مەجۇنى پىلاقلىنىڭ تەركىبى بىلەن تەييارلىنىشى: ئاقمۇچ، پىلپىل ھەر بىرىدىن 50 گرام، ئۇدىبىلسان 25 گرام، سۈمبۈل، ھوماما ھەر بىرىدىن 13 گرام، زەنجۈبىل، كەرەپشە (چىكسەي) تۇرۇقى، سالىيۇس، سەلىخە، ئاسارۇن، راسەن ھەر بىرىدىن 3.3 گرامدىن، ھەسەل پۈتۈن دورا ئېغىرلىقىدىن 3 باراۋەر. دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن تۇتكۈزۈپ، ھەسەلگە ئارىلاشتۇرۇپ مەجۇن تەييارلىنىدۇ. كۈنىگە 3 قېتىم تاماقتىن كېيىن 3 گرامدىن يېيىشكە بېرىلىدۇ.

يۇقىرىدىكى دورىلارغا قوشۇپ تۆۋەندىكى نۇسخىلارنىڭ بىرى يېيىشكە بېرىلسە ئۈنۈمى تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ. بىرىنچى نۇسخا: بۇزۇغا، دۇرۇنەج ئەقەرەبى، قارا ھەلىلە، شاتىرەنجى ھىندى، ئاقىرقەرھا، قارىمۇچ، پىلپىل، كۈدە تۇرۇقى، مۇقىل ھەربىرىدىن 13 گرام ئېلىپ دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن تۇتكۈزۈپ، كۈدە تۇرۇقى سۈيى بىلەن خېمىر قىلىپ كۈنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 3 گرامدىن يېيىشكە بېرىلىدۇ. ئىككىنچى نۇسخا: بىخ كەبىر 10 گرام، سوئىتەر (ياپچان) 5 گرام دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن تۇتكۈزۈپ كۈدە سۈيى بىلەن خېمىر قىلىپ كومۇلاچ قىلىپ تەييارلىنىدۇ. كۈنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 3 گرامدىن يېيىشكە بېرىلىدۇ.

قۇرۇق جايدا بولىدىغان چار پاقىدىن بىرنى ئېلىپ قارىنىنى يېرىپ ئىچىنى تازىلاپ پاكىز يۇيۇپ بىر جىك ئاق ھاراقنا سېلىپ پەس ئوتتا 1/4 قالغىچە قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈپ بىر قېتىمدىلا ئىچىۋەتسە يېنىكلىرى بىر قېتىمدا، ئېغىرراقلىرى 3 — 2 قېتىمدا ساقىيىپ كېتىدۇ (سىناقتىن ئوتكەن).

(4) سىرتىدىن دورا سۈرتۈش بىلەن داۋالاش.

بۇۋاسىرنى سىرتىدىن دورا سۈرتۈپ داۋالاشتا ئوخشىمىغان ئەھۋالدا ئوخشاش بولمىغان دورىلاردىن تۇزەندىكىلىرى تاللاپ ئىشلىتىلىدۇ.

(1) بۇۋاسىردا بەك ئاغرىش بىلەن بىرگە قاناش يۈز بەرسە سىرتىدىن تۇزەندىكى دورا ئۇسۇللىرى ئىشلىتىلىدۇ.

ئا. كۆمۈش تۇپىسى، ئاق موم ۋە گۈل يېغىدىن مۇڭاپىق مىقداردا ئېلىپ ئاق مومنى گۈل يېغىدا ئېرىتىپ ئوستىگە كۆمۈش تۇپىسىنى سېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ مەلھەم تەييارلاپ بۇۋاسىر تۇگۈنلىرىگە چېپىلىدۇ. ئىچىشكە ئىتىرىپىغل سەغرى بېرىلىدۇ.

ئە. بۇۋاسىر تۇگۈنى ئاغرىش بىلەن ئىششىپ ئېسىلىش بىرگە كەلگەن بولسا سىرتىدىن مەلھىمى مۇقىل سۈرتۈلىدۇ. تەركىبى بىلەن ياسىلىشى: تۇپا، زەرنىخ ھەر بىرى 3.3 گرامدىن، مۇقىل، سورۇنجان، رەۋەن، ئاق لەيلى ھەر بىرى 6 گرامدىن، ئاق موم 3.3 گرام، توخۇ يېغى، كالا يىلكى، تۇگە لوكا يېغى، ئاچچىق ئۇرۇك مېغىزى يېغى ۋە كالا يېغى ھەر بىرى 16 گرامدىن. دورىلارنى سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن تۇتكۈزۈپ يۇقىرىقى 5 خىل مايىنى ئاق موم بىلەن ئېرىتىپ تۇنۇكنا تالقان دورىلارنى سېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلىنىدۇ. يۇقىرىدىكى ئىككى خىل مەلھەمنى ئىشلىتىشتىن ئىلگىرى مەقسەتنى پاكىز يۇيۇپ بۇۋاسىر تۇگۈنلىرىنى گۈل يېغى بىلەن مايلىغاندىن كېيىن يۇقىرىدىكى مەلھەملەرنىڭ بىرىنى پاكىز داكىغا سۈرتۈپ، ئوتقا قاقلاپ ئازراق قىزىتقاندىن كېيىن مەقسەتنىڭ ئىچىگە كىرگۈزۈپ بۇۋاسىر تۇگۈنىگە تەككۈزۈپ (چاپلاپ) كۆنىگە بىر-ئىككى قېتىم تېڭىپ بېرىلىدۇ.

ئەگەر بۇۋاسىر كونىراپ كېتىپ قاناش يۈز بەرسە ئىچىدىن ئىچىشكە ھەببى ياكى مەجبۇرى مۇقىل (كۈنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 2-1.5 گرامدىن) بېرىپ بۇۋاسىر مەلھىمى مۇقىل بىلەن يۇقىرىدىكى تۇسۇلدا تېڭىپ بېرىلىدۇ. ھەمدە سۇپۇپى مەقلىسا ئىشلەتمەسلىكى بولىدۇ.

پ. كۆدەنى توغراپ داڭقان ياكى كىچىك كورىغا سېلىپ پەس ئوتتا قىزدۇرۇپ كۆدەنىڭ ئوتكۇر تەسىرى بىلەن بۇسى (پۇرىقى) بىر ئاز يوقالغاندىن كېيىن كالا يېغى ياكى

ياڭاق يېغدا قورۇپ هاۋانچدا يۇمشاق سوقۇپ بوۋاسر توگگونىگە چېپىلدۇ.

ت. پىيازنى كالا يېغدا پۇشۇرۇپ، هاۋانچدا سوقۇپ سوڭغا سۇركەپ تېگىپ بېرىلدۇ.

ج. قەلەي تۇپىسى، ئاق موم ۋە گۈل يېغدىن تەڭ باراۋەر ئېلىپ ئاق مومنى كالا يېغدا ئېرىتىپ ئۇستىگە تۇپنى سېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلىنىدۇ.

چ. ئىككىلىملىك 10 گرام، ئەپيۇن 3 گرام، زەپەر 1.5 گرام، زىغىر 10 گرام، تۇخۇم سېرىقى بىر دانە، ئاق لەيلى 6 گرام، پىياز 15 گرام، مىئەسائىلە 3 گرام، كالا يىلىكى، تۇگە يىلكى ھەر بىرىدىن 16 گرام. دورا قىسمىنى يۇمشاق سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ يىلىك بىلەن مايلارنى ئېرىتىپ تۇخۇم سېرىقنى قوشۇپ ئۇستىگە تالقان دورىلارنى ئارىلاشتۇرۇپ سوڭغا چېپىلدۇ. بۇ نۇسخا بەك ئاغرىپ كەتكەن بوۋاسرلارغا ئوبدان ئونۇم بېرىدۇ.

خ. قاناش بىلەن ئاغرىش ئېغىر بولغانلارغا شىيافى كوھلى تۇبدان ئونۇم بېرىدۇ. تەركىبى بىلەن تەييارلىنىشى: ئانارگۈلى، موزا، سۇرمە، زەمچە، ئاقاقىيا، سەمىغى ئەرەبى ھەر بىرى 10 گرامدىن ئېلىپ دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ سۇ بىلەن يۇغۇرۇپ شامچە تەييارلاپ قۇرۇتۇپ ھاجەت بولغاندا گۈل يېغى بىلەن مايلاپ مەقئەت ئىچىگە كىرگۈزۈلىدۇ.

(2) قورۇلدۇرۇپ قاتۇرۇپ چۇشۇرۇش تۇسۇلى بىلەن داۋالاش. بۇنىڭ ئۈچۈن تۇۋەندىكى نۇسخىلارنىڭ بىر خىل ئىشلىتىلىدۇ.

ئا. كۈچلىنى ئاچچىق سۇغا ئىككى سائەت چىلاپ ئېلىپ تاشقا سۇرتۇپ (سۇركەش جەريانىدا تاشقا ئاچچىق سۇ قۇيۇپ تۇرۇلىدۇ) چىققان مەھسۇلات بوۋاسر تۇگۈنىگە سۇرتۇلىدۇ. دورا سۇرتكەندە دەسلەپ ئاغرىيدۇ. مەقئەت يەلپۇپ بېرىلسە ئاغرىش پەسىيدۇ.

ئە. تاجگۈل، موزا ھەر بىرى 3 گرامدىن تۇنۇكغا بىر گرام كاپۇر قوشۇپ تالقانلاپ كالا ياكى قوي تۇتى ئارىلاشتۇرۇپ تۇماچ ھالىتىگە كەلتۈرگەندىن كېيىن مەقئەتنى پاكىز يۇيۇپ قۇرۇتقاندىن كېيىن مەقئەت بىلەن بوۋاسر تۇگۈنىنى گۈل يېغى بىلەن مايلاپ بوۋاسر تۇگۈنىگە بۇ مەلھەم چېپىلدۇ.

ب. پاقىنىڭ قول پۇتىنى كېسىپ ئېچ باغرىنى ئېلىۋېتىپ بۆرەك يېغدا قورۇپ پۇشۇرۇپ داكا بىلەن سىقىپ چىقىرىلغان يېغى بىلەن بوۋاسر تۇگۈنى مايلاپ بېرىلدۇ.

ت. سىماب، نۇشۇدۇر ھەر بىرى 10 گرامدىن، زەڭگار ۋە سۇ تەگمىگەن ھاك ھەر

بىردىن 15 گرام، كۈندۈر 360 گرام، سېرىق زەرنەخ 460 گرام. دورىلارنى ئىلىپ يۇمشاق سوقۇپ ئوستىگە سىمابىنى سىلىپ تاكى سماب «ئۆلگىچە» (سماب يوقالغىچە) ئېزىپ سالايە قىلىدۇ. كېيىن دورىنى قۇرۇتۇپ تۈنۈكىغا مۇۋاپىق مىقداردا سىركە قوشۇپ تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ تۇماچ هالىتىگە كەلتۈرۈپ قاچىغا قاچىلاپ ساقلاپ ئىشلىتىلىدۇ (بوۋاسىر تۇتۇلۇنگە چېپىلىدۇ).

ج. ئانار پوستى، كۈندۈر، جۇپتى بەللۇت، جۇيۇز، سەبرى هەر بىرى 16 گرام، 33 مىللىلىتر ئۈزۈم قاينىتىلغان سۈيى بىلەن دورىلارنى ئېزىپ تۇماچ هالىتىگە كەلتۈرۈپ بوۋاسىر تۇتۇلۇنگە قويۇق چېپىپ بېرىلىدۇ.

(5) ۋاننا قىلىش تۈسۈلى بىلەن داۋالاش:

ئا. ئانارگۈلى، موزا، هەببۇل ئاس، قىزىلگۈل تۇتۇلچىسى ۋە ئاقاقىيالارنى باراۋەر مىقداردا ئېلىپ، قايىنىتىپ قويۇق سۈيى بىلەن ئىسسىق هالىتىدە مەقسەتلىك ئىچى يۇيۇپ بېرىلىدۇ ۋە ۋاننا قىلىنىدۇ.

ئە. يۇقىرىقى تەركىبىگە هەرە كۈنىكى، مەدەستان ۋە تۇپا ئارىلاشتۇرۇلسىمۇ ئۈنۈمى ياخشى بولىدۇ ياكى بۇ ئۇچ خىل دورىنى سوقۇپ تالقانلاپ سوتۇغا قويۇپ تېتىپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ. ئەگەر بۇ نۇسخىغا توشقان تۇكى ئارىلاشتۇرۇلسا ئۈنۈمى تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ.

(6) ئىسلاپ داۋالاش تۈسۈلى. بۇ خىل داۋالاشنىڭ رولى بوۋاسىر تۇتۇلۇنىنى قورۇپ كىچىكلىتىپ قۇرۇتۇپ چۈشۈرۈشتىن ئىبارەت.

ئا. تۇتۇگە مايىقى بىلەن قالانغان ئوت چوغى ئوستىگە يىلان قاسرىقى بىلەن مۇقىلدىن مۇۋاپىق مىقداردا سىلىپ ئوتنىڭ ئوستىگە تىگىدە كىچىك تۆشۈكى بار خۇمرا ياكى تەشتەكنى دۇم كۆمتۇرۇپ قويۇپ، مەقسەتنى خۇمرا ياكى تەشتەك تۆشۈكىگە توغرىلاپ ئولتۇرۇش ئارقىلىق ئىسلىنىدۇ (بىمارنىڭ ساغرىسى بىلەن تەشتەك ياكى خۇمرا چۈمكىلىنىدۇ) قانچە ئۇزۇن ئولتۇرسا شۇنچە ياخشى.

ئە. مۇقىل (كۆك رەڭلىكى)، كۈندۈر، ئۇددىخام، بىخ كەبىر، ئادىراسمان ئۇرۇقى هەر بىرىدىن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ يۇقىرىقى ئۇسۇل بىلەن ئىسلىنىدۇ.

(7) قان ئېلىپ داۋالاش ئۇسۇلى: ئەگەر بىماردا قان غالىب كېلىپ قان قويۇقلاشقان بولسا (قان بېسىمى يۇقىرى بولسا. ت) باسلىق تومۇر ياكى سافىن تومۇردىن مۇۋاپىق مىقداردا قان ئېلىندۇ. ياكى بوۋاسىر تۇتۇلۇنىدىن قان چىقىۋاتقان بولسا قانىنى زورمۇ زور توختاتماستىن قانىنىڭ ئېقىشىغا يول قويۇش كېرەك. قەدىمىي هۆكۈمالارنىڭ بەزىلىرى بوۋاسىر قېنى كۆچ بىلەن توختىتىلسا مالىخولىيا، خاپقان ۋە يانپاش بىلەن بالىياتقۇ ئاغرىشقا ئوخشاش كېسەل-

لىككە مۇپتىلا بولۇش مۇمكىن دەپ قارىغان. بىراق قان كۆپ چىقىپ كەم قانلىق (قان يوقىتىش) دىكى ئالامەتلەر كۆرۈلۈشكە باشلىغاندا ھەر خىل يوللار بىلەن قانىنى توختىتىش كېرەك.

(8) لوكۇقا قويۇپ داۋالاش: بەزى كلاسسىك ئەسەرلەردە بوۋاسىرنى داۋالاشتا ئىككى تەرەپ ساغرا بىلەن ئىككى تاغاق ئارىلىقىغا لوكۇقا (ھىجامەت) قويۇش كۆرسىتىلگەن.

(9) دەستكار (خىرۇرگىيە) ئۇسۇلى بىلەن بوۋاسىر تۇگۈنىنى كېسىپ ئىبلىۋېتىپ، جاراھەتكە قان توختاتقۇچى تالقان دورىغا مىلەنگەن پاكىز داكىنى چىڭ بېسىپ قويۇپ قان توختىتىلىدۇ. تىبابەتتە ئوپېراتسىيەنىڭ خەتىرى بولغانلىقى ئۈچۈن ياخشىسى دورا بىلەن داۋالاشنى ئاساس قىلىش كېرەكلىكى تەكىتلەنگەن.

مەقئەت يېرىلىش

مەقئەت ئېغىزى ئەتراپىدىكى تېرە چاك كېتىپ يېرىلىشتىن بولىدىغان كېسەللىكنى مەقئەت يېرىلىش ياكى سوۋۇق يېرىلىش دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

سەپىرا بىلەن تەبىئىي ھاراۋەتنىڭ غالىبلىقىدىن مەقئەت ئېغىزى ئەتراپىدىكى تېرە قۇرۇپ يېرىلىشتىن پەيدا بولىدۇ. قەۋزىيەت بىلەن مەقئەت ۋە تۈنۈك تېرىسىنى پاكىز تۇتماسلىق مۇھىم ئامىل بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئادەتتە ئوتتۇرا ياشلىقلار بىلەن ياشانغانلاردا كۆپ تۇچرايدۇ.

ئالامىتى

مەقئەت يېرىلىش مەقئەت ئېغىزىدىن ئەتراپىدىكى تېرىگە قاراپ سىزىقسىمان يېرىلىدىغان بولۇپ بۇ خۇددى كېيىمنىڭ تۇرۇلۇپ يىرتىلغىنىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. يېرىلغان يېرىقنىڭ قىسقىلىرى بىر ئىككى سانتىمېتر، ئۇزۇنلىرى 5-4 سانتىمېتردىن يېرىلىدىغان بولۇپ خۇددى تامغا چاك كەتكەنگە ئوخشاپ كېتىدۇ. مەقئەتنىڭ يېرىلىشى بىر تال ياكى بىر قانچە تال بولۇپ بەزىدە ئايرىم-ئايرىم بولىدۇ. بەزىدە بىر بىرى

بىلەن تۇتىشىپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن. يېرىلغان تورۇن شەلۇەرلەپ قىزىل تۇسنى ئالىدۇ. بەزىدە جاراھەت يۇزىدە يېرىڭلىق ئاجرالمىلار بولىدۇ. چوڭ تەرەتتىن كېيىن ياكى تومۇزنىڭ ياز كۈنلىرى ئەۋرەت قىسمى تەرلىگەندە ئېچىشىپ ئاغرىپ بىمارنى ئازابلايدۇ. قىسمەن بىمارلاردا يۇقۇملىنىپ مەقئەت يالۇغى بىلەن مەقئەت ئەتراپى يېرىڭلىق ئىششىقى پەيدا بولۇشى مۇمكىن. بەزىدە جاراھەت يۇزىدىكى قان تومۇرلار زەخمىلەنسە قاناش يۇز بېرىدۇ. مەقئەت يېرىقى كۆپ هاللاردا بوۋاسىر كېسىلى بىلەن بىرگە كېلىشى مۇمكىن.

داۋاسى

قىزىلمۇچ، قارىمۇچ، ئاچچىقسۇ ۋە هاراق، كونىراپ قالغان گۆش، ئات گۆشى، سۇرلىغان گۆش ۋە قېزا قاتارلىق غىدىقلىغۇچى ۋە بەدەننىڭ قۇرۇقلۇقىنى ئاشۇرۇپ قىزىتقۇچى يېمەك-ئىچمەكلىكلەردىن پەرھېز قىلىندۇ. چوڭ تەرەتنى يۇمشىتىش ئۈچۈن پىشقان مېۋە-چېۋىلەر بىلەن مېۋە سۈيى ياكى مېۋە مۇرابباسىنى ئىستېمال قىلىش بۇيرۇلىدۇ. بەدەنىدىكى زىيادە سەپرانى سۈرگۈچى مەتبۇخلاردىن مەتبۇخى خىيار شەمبەر، مەتبۇخى هەلىلە ياكى شەربىتى بىنەپشىگە ئىسپەغۇل لوڭايى قوشۇپ بېرىلىدۇ. بۇلارنىڭ تەركىبى بىلەن ياسىلىشى ۋە ئىچىش مىقدارى تۆۋەندىكىچە: مەتبۇخى خىيارى شەنبەر، چىلان 20 دانە، سەرپىستان 30 دانە، تۇرۇقى ئېلىنغان ئۇزۇم 33 گرام، بىنەپشە 13 گرام، ئەنجۈر قېقى 10 دانە، چۆچۈك بۇيا يىلتىزى، پىرسىياۋشان هەر بىرىدىن 16 گرام، خىيارشەنبەرنىڭ ئىچىدىكى تېنى (گۆش) قىسمى 23 گرام، تەرەنجۈل 33 گرام، خىيارى شەنبەر بىلەن تەرەنجۈلدىن باشقىلرىنى چالا سوقۇپ (چىلان بىلەن ئەنجۈرنى پارچىلاپ) 750 مىللىلىتر سۇغا چىلاپ پەس ئوتتا 250 مىللىلىتر قالغىچە قاينىتىپ ئۈستىگە تەرەنجۈل بىلەن خىيارشەنبەرنى سېلىپ قايتا-قايتا ئارىلاشتۇرۇپ داكا بىلەن سۈزۈلىدۇ. كۈنىگە بىر ئىككى قېتىم، هەر قېتىمدا 50 — 40 مىللىتردىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

مەتبۇخى هەلىلىنىڭ تەركىبى بىلەن تەييارلىنىشى ۋە ئىچىش مىقدارى: سېرىق هەلىلە پوستى 33 گرام، تەمرى هىندى 66 گرام، ئەينۈلا 30 دانە، سەرپىستان، بىنەپشە، كىچىك سېرىق يۆگەي تۇرۇقى، كاسنى تۇرۇقى هەر بىرىدىن 17 گرامدىن، فۇنۇس 83 گرام، تەرەنجۈل 66 گرام، فۇنۇس بىلەن تەرەنجۈلدىن باشقىلرىنى چالا سوقۇپ (ئەينۈلنى پارچىلاپ) دورا چۆككۈدەك قاينىتىلغان سۇغا بىر كېچە چىلاپ ئەتىسى

يېرىمى قالغىچە پەس ئوتتا قاينىتىپ، ئوتنى توختىتىپ ئۈستىگە تەرەنجۈل بىلەن قۇنۇسنى سېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ داكا بىلەن سۈزۈپ تەييارلىنىدۇ. كۈنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 120 ــ 80 مىللىلىتىردىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. چوڭ تەرەتنى يۇمشۇتتىش بىلەن بەدەندىكى زىيادە ھاراراتنى پەسەيتىش مەقسىتىدە بىنەپشە شەربىتى تەركىبىگە بىيە تۇرۇقى قوشۇپ بېرىلىدۇ.

ھۆل بىنەپشە (گۈلى بولغىنى ياخشىراق) 150 گرام، بىيە تۇرۇقى 33 گرام، پار سۈيى ياكى گۈلاپ 650 مىللىلىتر، قەنت (شېكەر) 165 گرام، بىنەپشە بىلەن بىيە تۇرۇقنى (چالا سوقۇپ) پار سۈيى ياكى گۈلاپقا بىر كېچە-كۈندۈز چىلاپ ئەتىسى پەس ئوتتا 1/3 قىسمى قالغىچە قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈپ ئۈستىگە قەنتنى سېلىپ قوچۇپ ئېرىتىلىدۇ. كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 3-2 ئاش قوشۇقدا ئىچىپ بېرىلىدۇ.

ئەسكەرتىش: ھۆل بىنەپشە بولمىسا قۇرۇق بىنەپشىنى 7 ھەسسە گۈلاپقا چىلاپ سۈيىنى پۈتۈنلەي شۆمۈرۈۋالغانغا قەدەر چىلاپ قويۇلسا ھۆل بىنەپسە بىلەن ئوخشاش بولىدۇ.

سىرتىدىن مەلھەمى ئەبەز (ئاق موم مەلھەمى) مەلھەمى داخلىيۇن، موم ياكى قىيرۇتى بىلەن ياغلاشقا بولىدۇ. ئەت (گۆش) ئۈندۈرگۈچى مەلھەملەردىن ئىشلىتىشكە بولىدۇ. (يۇقۇملىنىدىغان كېسەللىكلەرنى داۋالاش قىسىملىرىغا قارالسۇن).

سوغۇق چىقىش

مەقسەت يۇلى بىلەن كوتەن ئۈچەي تۈۋىنى مەقسەت ئىبغىزدىن سىرتقا پۈلتىيىپ چىقىپ قېلىش سوغۇق چىقىش دەپ ئاتىلىپ، باللاردا ۋە تۈزۈن ۋاقىت ئىچى سۇرىدىغان چوڭلاردا كۆپ ئۈچرايدۇ.

سەۋەبى

بۇ كېسەللىك سوغۇنى تىرەپ ياكى كۆتۈرۈپ تۇرىدىغان گۆش-پەيلەر (ئەزللەر) دىكى ھۆللۈك كۆپىيىپ بوشاپ كېتىشتىن پەيدا بولىدىغان بولۇپ بەدەن ئاجىزلىق، جىسمانىي ھەرىكەتلەر بىلەن شۇغۇللانماسلىق، ئىچى سۇرۇش، تۈزۈنغا سوزۇلغان يۆتەل،

بالىلاردىكى يىغلاشقۇلۇق ۋە كۆچەپ ئىنجىقلايدىغان خىزمەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىش قاتارلىقلار سوئال چىقىشنىڭ مۇھىم ئامىلى بولىدۇ.

ئالامىتى

دەسلەپتە چوڭ تەرەت قىلغاندا رەڭگى ئاچ قىزىل ۋە پارقىراق بولۇپ مەقئەت يولى شىللىق پەردىسى، مەقئەت ئېغىزىنىڭ سىرتىغا چىقىۋالىدۇ. تەرەت قىلىپ ئورنىدىن تۇرغاندا ئۆزلۈكسىدىن مەقئەت ئىچىگە كىرىپ كېتىدۇ. ئېغىرلاشقاندا مەقئەت يولى شىللىق پەردىسىدىن باشقا كۆتەن ئۆچەي تۆۋەن قىسمى شىللىق پەردىسى چوڭ تەرەت قىلغاندا، چۈشكۈرگەندە، ئىنجىقلىغاندا، ئېغىرلىق كۆتەرگەندە، ھەتتا يول يۈرگەندە مەقئەت ئېغىزدىن سىرتىغا چىقىۋالىدىغان بولۇپ سىرتقى شەكلى خۇددى ئېشەك مەدىكى (موگو) گە ئوخشاپ كېتىدۇ. كۆپ ھاللاردا ئۆزلۈكىدىن ئىچىگە كىرىپ كېتەلمەيدۇ. قول بىلەن ئىچىگە ئىتەرگەندە ئاۋۋال ئاسانلا مەقئەت ئىچىگە كىرىپ كېتىدۇ. بەزىدە قول بىلەن كۆچەپ ئىتتەرسىمۇ ئىچىگە كىرىپ كېتەلمەي مەقئەت ئېغىزى سىرتىدا كەپلىشىپ قالىدۇ. بۇ خىل ئەھۋال داۋاملىشىۋەرسە سىرتقا چىقىۋالغان شىللىق پەردە يۈزى سۈسۈن رەڭ تۈسىنى ئالىدۇ ۋە سىرتىغا چىقىۋالغان شىللىق پەردە قىلىنلىشىپ بىمارغا ئازاب كەلتۈرىدۇ، ھەتتا مەقئەت ئېغىزى سىرتىغا چىقىپ كەپلىشىپ قالغان مەقئەت يولى بىلەن كۆتەن ئۆچەي تېمى چىرىپ بىمارنىڭ ھاياتىغا خەۋپ كەلتۈرۈشى مۇمكىن.

داۋاسى

چوڭ تەرەتنىڭ راۋانلىقىغا كاپالەتلىك قىلىپ قەۋزىيەتتىن ساقلىنىش ياكى ئىچى سۈرۈشنى ۋاقتىدا داۋالاش، مەقئەت بىلەن كۆتەن ئۆچەينى كۆتۈرۈپ تۇرغۇچى پەي، گۈشلەرنىڭ بوشاپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش، تۈزۈنغا سوزۇلغان يۆتەلنى داۋالاپ قۇرساق بېسىمىنىڭ ئېشىپ كېتىشىدىن ساقلىنىش، ئېغىرلىق كۆتەرگەندە كۈچ قۇۋۋەتكە قاراش قاتارلىقلار سوئال چىقىپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا ۋە داۋالاشتا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

سوئال سىرتىغا چىقىۋالغان بولۇپ ئىچىگە كىرگۈزۈۋەتكىلى بولمىسا بىمارنى يېنىچە ياتقۇزۇپ، سىرتىغا چىقىۋالغان سوئال ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى تېرىگە

بوشاشتۇرغۇچى ۋە سىلىقلاشتۇرغۇچى مايلاردىن گۈل يېغى قاتارلىقلار بىلەن مايلاپ بىر تاز ۋاقىت تىنىچقىلىماي ياتقاندىن كېيىن گۈل يېغىنى مىلەنگەن داكىنى چىقىۋالغان سوڭغا قويۇپ بىر تەرەپتىن بىمارغا ئېغىزنى يوغان ئېچىپ چوڭقۇر نەپەسلىنىش بۇيرۇلىدۇ. يەنە بىر تەرەپتىن قول بىلەن داكىنى بوش بېسىپ تاستا-تاستا يۇقىرىغا ئىتتىرىش تارقىلىق ئېچىگە كىرگۈزۈۋېتىلىدۇ. بىمار ئورنىدىن تۇرماي ساقايغىچە يېتىپ تارام تالدۇرۇلىدۇ. قەۋزىيەت بولسا ئېچىنى يىنىك سۈرگۈچى دورىلار بېرىلىدۇ ۋە مېۋە سۈيى بىلەن مېۋە مۇرابباسىنى ئىستېمال قىلىش بۇيرۇلىدۇ. ئېچى سۈرۈۋاتقان بولسا ياكى يۆتەل بولسا داۋالاش ئېلىپ بېرىلىدۇ ۋە ئوخشاشمىغان ئەھۋالغا قاراپ تۆۋەندىكى قاتتۇرغۇچى دورىلاردىن بىر خىلى ئىشلىتىلىدۇ.

(1) تۆپا، ئانارگۈلى، مۇزا، زەمچە، سۈرمە، ئانار پوستى، كۆيدۈرۈلگەن سەدەپ، ئاقاقىيا، پاقا يوپۇرمىقى ۋە تۆزدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ تالقانلاپ چىقىۋالغان سوڭغا سۈرتۈپ مەقسەتنى كۆتۈرۈپ تېڭىپ قويۇلىدۇ ۋە تېڭىقنىڭ ئوتتۇرىسىدىن چوڭ تەرەت بىلەن يەل ماڭدۇغان تۆشۈك ئېچىپ قويۇلىدۇ.

(2) ئەگەر سىرتىغا چىقىپ قالغان سوڭنى قول بىلەن كىرگۈزۈۋەتكىلى بولسا بىنەپشە، ئاق لەيلى، بايۇنە، چامغۇر، يېسۈلەك (بەسەي) يوپۇرمىقى ۋە زىغىردىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ قاينىتىپ سوۋۇتۇلغان ئىسسىق سۈيىدە بىمار ئولتۇرغۇزۇلسا مەقسەت ئېغىزى بوشايدۇ. كېيىن گۈل يېغى سۈرتۈپ گۈل يېغى بىلەن نەم قىلىنغان داكا بىلەن ئىتتىرىپ ئېچىگە كىرگۈزۈلىدۇ ۋە يۇقىرىدىكى چارە قوللىنىلىدۇ ياكى بولمىسا سېرىق چېچەك يېغى، بايۇنە يېغى ۋە موم يېغىنى باراۋەر مىقداردا ئېلىپ سوڭغا سۈرتۈپ ئۇستىدىن قاتتۇرغۇچى مەلھەملەردىن بىرى بىلەن ياغلاپ بىرنەچچى تۆسۈلدا كۆرسىتىلگەن چارە بىلەن مەقسەت تېڭىلىدۇ. ھەمدە ئارىلاپ شاھ بەللۇت، ياۋا ئانار-گۈلى، قىزىلگۈل خەمىكى، بەرگى ئاس قاتارلىق دورىلارنىڭ قاينىتىلغان يىلمان سۈيىدە ئولتۇرغۇزۇلىدۇ ياكى سوڭنىڭ ئېچى نەمدەپ بېرىلىدۇ.

(3) ئانار پوستىدىن 33 گرام، زەمچىدىن 16 گرام ئېلىپ قاينىتىلغان سۈيىدە سوۋۇپ يۇيۇپ بېرىلىدۇ ياكى ئولتۇرغۇزۇلىدۇ.

(4) بىمارنى پىيازنىڭ قاينىتىلغان سۈيى بىلەن ھورلاندۇرۇپ بولغاندىن كېيىن 10 گرام پۇچىلانغان موزا تالقىنغا 0.3 گرام كاپۇر قوشۇپ سرتىغا چىققان سوڭغا سۈرتۈپ سوۋۇق ئېچكىرىگە كىرگۈزۈۋېتىلىدۇ.

(5) ئەگەر كېچىك باللارنىڭ سوڭى چىقىپ قالغان بولسا 7 دانە تۆخۇمنىڭ

ئۇچىدىن كىچىك تۇشۇك ئېچىپ ھەر بىرىگە گۈرۈچ چوڭلۇقىدىكى زەمچىدىن سېلىپ، تۇخۇمنىڭ ئېغىزىنى خېمىر بىلەن ئىتىپ، تۇخۇمنىڭ 3/4 قىسمى چۈككۈدەك سۇغا تىك قويۇپ (خېمىر بىلەن ئېتىلگەن تۇشۇكنى ئوستىگە قىلىپ) ئوتتا قويۇپ تۇخۇم پوشۇرۇلىدۇ. باللارغا كۈنىگە بىردىن تۇخۇم يېگۈزۈلىدۇ.

(6) جىغان يىلتىزىدىن كۈنىگە 66 — 33 گرامنى بىر چىنە سۇ بىلەن قاينىتىپ، يېرىم چىنە قالغاندا داكا بىلەن سۈزۈلگەن سۈيىگە مۇۋاپىق مىقداردا شېكەر قوشۇپ ئۇچكە بۈلۈپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. بۇ خىل ئوسۇل باللارغا جەمئىي 15 — 10 كۈن ئېلىپ بېرىلىدۇ.

(7) ئەگەر سوغۇق چىقىش مەقئەت گۈشلىرىنىڭ بوشاپ كېتىشىدىن پەيدا بولغان بولسا قىزىلگۈل، پوستى ئاقلانغان ياسمۇق، ئانار پوستى، توغاچ ياكى شاپتۇل يوپۇرمىقىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ دورا قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈلگەن يىلمان سۈيىدە ئولتۇرغۇزۇپ بېرىلىدۇ. سۈزۈۋېلىنغان تېرپىنى سوقۇپ ئوڭكىغا گۈل يېغى ئارىلاشتۇرۇپ سوڭغا تېگىپ بېرىلىدۇ ياكى كۈمۈش ئوپىسى، ئانارگۈلى، موزا ۋە زەمچىلەرنىڭ ھەر بىرىدىن 16 گرامدىن ئېلىپ سوقۇپ تالقان تەييارلىنىدۇ. ئاۋۋال گۈل يېغىدا، چىققان سوڭنى ياغلاپ ئوستىدىن يۇقىرىقى تالقاننى سېپىپ تېگىپ قويۇلىدۇ.

(8) سوغۇق تەسىرىدىن گۈشلەر بوشىشىپ كېتىشتىن پەيدا بولغان سوغۇ چىقىشتا توغاچ ياپرىقى، قۇرۇق مەززە نجۇش، قورىغان موزا ۋە داتلىغان تۇمۇرنى كونا ھاراق (جاغىر) غا بىر كېچە-كۈندۈز چىلاپ ئوڭكىغا مۇۋاپىق مىقداردا سۇ قوشۇلغان سۇيۇقلۇقتا بىر سائەت ئەتراپىدا ئولتۇرغۇزۇپ بېرىلىدۇ. كېيىن مەقئەتنى سۈرتۈپ قۇرۇتقاندىن كېيىن ئۇرۇق مېغىزى يېغى ياكى شاپتۇل مېغىزى يېغى بىلەن ياغلاپ ئوستىدىن تۇۋەندىكى دورىلار چېپىپ قويۇلىدۇ. قىزىلگۈل مۇنچىقى، قۇرۇق ئانار پوستى، موزا، شاھى بەللۇت، توغاچ دەرىخىنىڭ قاتتىق قوۋزىقىنى يۇمشاق سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن ئوتكۈزگەن تالقىنغا كۆيدۈرۈلگەن سەدەپ، سەرتان ۋە كونا كېگىز كۈللىرىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئارىلاشتۇرۇپ تېكە ساقلىنىڭ سۈيى بىلەن ھەببۈلئاس سۈيىدە يۇغۇرۇپ توقچاق ياساپ سايىدا قۇرۇتۇپ ساقلىنىدۇ. زۇرۇر تېپىلغاندا بىر تال توقاچ (تابلېت) دورىنى سوقۇپ نەمدەپ سوڭغا چېپىلىدۇ ياكى ئانارگۈلى، موزا، قىزىلگۈل مۇنچىقى، قۇرۇق ئانار پوستى، ئاقاقىيا ۋە زەمچىلەرنى سوقۇپ كۆيدۈرۈلگەن سەدەپ كۈلى بىلەن ئوپىغا ئارىلاشتۇرۇپ تېكە ساقلىنىنىڭ سۈيى بىلەن نەمدەپ مەقئەتكە سۈرتسىمۇ ياكى باشقا قورۇغۇچى (ئوتقۇچى) قابىز دورىلار بىلەن قوشۇپ شارابتا قاينىتىلغان سۇدا ئولتۇرغۇزسىمۇ بولىدۇ.

سوغۇقتىن بولغان سوڭ چىقىشتا قىزىلگۈل، ئاقلىغان ياسمۇق، ئىت ئۈزۈمى

یاپرىقى قاتارلىقلارنى ئىت ئۈزۈمى سۈيىدە پۇشۇرۇپ گۈل يېغى بىلەن ئېزىپ مەلھەم قىلىپ سۈركىگە قويىسىمۇ بولىدۇ ياكى بىمارنى ئىسسىق سۇدا ئولتۇرغۇزۇپ سېرىق موم يېغى، سېرىق چېچەك يېغى، بابۇنە يېغى بىلەن مايلىسىمۇ ئىشلىتىش يانىدۇ.

(9) ئىسسىقتىن بولغان سوئۇ چىقىشتا، چىققان سوئۇ ئىشىشىنى ئېچىگە كىرگۈزۈش قىيىن بولسا بىنەپشە، ئاق لەيلى، بابۇنە، چەلەئۇ بىلەن چامغۇر يوپۇرمىقى ۋە زىغىردىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ لايىقىدىكى سۇدا قاينىتىپ سوۋۇتۇلغان يىلمان سۈيىنى سۈزۈرۈپ بىمارنى ئولتۇرغۇزۇپ بولغاندىن كېيىن ئاق مومنى بىنەپشە يېغىدا ئېرىتىپ، سوئۇنى مايلاپ قول بىلەن ئىتتەرسە سىرتىغا چىقىۋالغان سوئۇ ئېچىگە كىرىپ كېتىدۇ.

سوئۇنى چىقىپ قالغان چوڭلارغا يۇقىرىقى چارلەردىن بىر خىلنى تاللاپ ئىشلىتىشتىن سىرت، ئېچىدىن ئېچىشكە تۇۋەندىكى نۇسخا ئىشلىتىلىدۇ. پىلپىل 30 گرام، قارىمۇچ 33 گرام، يۇمغاقسۇت تۇرۇقى، ئاش تۇزى، زەنجۇبىل، ئامىلە پوستى ھەر بىرىدىن 6 گرام ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن تۇتكۇزۇپ كۈنىگە ئىككى قېتىم، ھەر قېتىمدا 3 گرامدىن ئېچىشكە بېرىلىدۇ.

سوئۇ يالۇغى

بۇ، مەقسەت ئەتراپى توقۇلمىلىرىنىڭ يالۇغلىنىشىدىن پەيدا بولىدىغان كېسەللىك.

سەۋەبى بىلەن ئالامتى

سوئۇ يالۇغى ئىسسىقتىن بولغان سوئۇ يالۇغى ۋە سوغۇقتىن بولغان سوئۇ يالۇغى دەپ ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ. ئىسسىقتىن بولغان سوئۇ يالۇغى بەدەندە ئىسسىقلىقنىڭ ئېشىپ كېتىشىدىن پەيدا بولىدۇ. سوغۇقتىن بولغان سوئۇ يالۇغى بەدەندە سوغۇقلۇقنىڭ ئېشىپ كېتىشىدىن پەيدا بولىدۇ.

ئىسسىقتىن بولغان سوئۇ يالۇغى ئىسسىقلىق تاثاملار بىلەن دورىلارنى كۆپ ئىستېمال قىلىش، سوئۇنىڭ قېچىشى (ئاخىرىغا قارالسۇن) سوئۇ بوۋاسىرىنى تېغ بىلەن كېسىش

ياكى دورا بله‌ن قاتتۇرۇشتا سوغ شللىق پەردىسى زىيادە قېتىپ يېرىلىش قاتارلىقلاردا يۇقۇملىنىشتىن پەيدا بولىدۇ. ئىسسىقتىن بولغان سوغ ياللۇغدىكى ئالامەتلەر سوغ ئاۋۇال چىكچىلىپ كېيىن لوقۇلداپ قاتتىق ئاغرىش، چوڭ-كىچىك تەرەت قىلىش قىينىلىشىش، ئىسسىتمىسى كۆتۈرۈلۈش ۋە مەقئەت ئەتراپىدىكى تېرە قىزىرىپ ئىششىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. سوغۇقتىن بولغان سوغ ياللۇغى پەيدا بولۇشتا ھۆل سوغۇق يېمەكلىكلەر بىلەن ھۆل سوغۇق دورىلارنى كۆپ ئىستېمال قىلىشتىن بەدەندىكى نەملىك (بەلغەم ماددىسى) زىيادە ئېشىپ كېتىشتىن پەيدا بولىدىغان بولۇپ بۇنىڭ ئىسسىقتىن بولغان سوغ ياللۇغىدىن پەرقى ئاغرىش يېنىكرەك بولىدۇ. پۈتۈن بەدەنلىك قىزىتما بولمايدۇ ۋە تېرە ئالدىراپ قىزارمايدۇ.

داۋاسى

(1) ئىسسىقتىن بولغان سوغ ياللۇغنى داۋالاش: پۈتۈن بەدەنلىك داۋالاشتا قانىنى تازىلىغۇچى، ھارارەتنى پەسەيتكۈچى، زىيادە سەپرانى سۈرگۈچى ۋە چوڭ تەرەتنى يۇمشاتقۇچى سوغۇق ياكى ھۆل سوغۇق كەيپىياتلىق دورىلار ئىشلىتىلىدۇ ياكى رەيھان تۇرۇقى، چىلان ۋە ئەينۇلادىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ قاينىتىپ سۈغا چىلاپ مەلۇم مىقداردا ناۋات ئارىلاشتۇرۇپ ئۇسسۇزلۇقىغا ئىچىشكە بېرىلىدۇ (يۇقۇملىنىشقا قارشى ئىچىشكە بېرىلىدىغان دورىلار چىقان، غەلۋىرەك قاتارلىق كېسەللىك بابىغا قارالسۇن). يەرلىك ئورۇننى داۋالاشتا توققۇز كۆزگە لوڭقا (ھىجامەت) قويغۇلىدۇ ۋە يەرلىك ئورۇنغا تۆۋەندىكى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ: قەلەي تۆزى، ئاق موم ھەر بىرىدىن 33 گرام، گۈل يېغى 16 گرام. ئاق مومنى ئازراق گۈل يېغى بىلەن ئېرىتكەندىن كېيىن ئۇستىگە گۈل يېغىنى قويۇپ تۇنۇك ئۇستىگە قەلەي تۆزىنى قويۇپ تازا ئارىلاشتۇرۇپ مەلھەم تەييارلاپ سوڭغا سۈرتۈلىدۇ ياكى تۇخۇم ئېقى بىلەن گۈل يېغىدىن تەڭ مىقداردا ئېلىپ چويۇن ياكى قوغۇشۇندىن ياسالغان ھاۋانچىغا سېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ ئېزىپ سوڭغا سۈرتۈپ بېرىلىدۇ. ئاغرىقنى توختىتىش ئۈچۈن يۇقىرىدىكى ھەر ئىككى ئۇسخىغا 0.3 گرامدىن ئەپيۇن قوشۇلىدۇ. ئەگەر ئىششىقنى (ماددىنى) ياندۇرغۇچى (تارقاتقۇچى) دورىلار بىلەن ئىششىق (ماددا يانمىسا، تارقالمىسا) ماددىنى پۇشۇرغۇچى دورىلاردىن ئىككىلىملىك، ئاق لەيلى، ئاقلاتقان ماش، ئىت ئۈزۈمى يوپۇرمىقى، بىنەپشە، گۈل يېغى، بىنەپشە يېغى، تۇخۇم يېغى، ھەمشە باھار يېغى ھەر بىرىدىن 16 گرامدىن ئېلىپ دورا قىسمىنى يۇمشاق سوقۇپ، قېيىن ئەلگەكتىن ئۇتكۈزۈپ، بىر چوڭ چىنىدىن كۆپرەك سۇ قويۇپ پەس ئوتتا بىر

پىياله قالغىچه قاينىتىپ ئوستىگە ياغلارنى قويۇپ تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلاپ پاكىز قۇرۇق شىشىگە قاچىلاپ سوۋۇتقا سۈرتۈپ بېرىلىدۇ. ماددىنى پۈشۈرغۇچى باشقا دورىلارنى ئىشلىتىشكىمۇ بولىدۇ (چىقان ۋە غەلۋىرەك قاتارلىق كېسەللىكلەر بابىغا قارالسۇن).

(2) سوغۇقتىن بولغان سوۋۇق يالۇغنى داۋالاشتا ھۆل سوغۇق كەيپىياتلىق يەمەكلىك بىلەن دورىلاردىن پەرھىز تۇتىدۇ ۋە بەدەندىكى زىيادە نەملىكنى سۈرگۈچى دورىلار بېرىلىدۇ. يەرلىك ئورۇنغا ماددىنى تارقاتقۇچى ۋە پۈشۈرغۇچى دورىلاردىن تۆردەك يېغى، تۇخۇم سېرىقى ۋە سېرىق گۈل يېغىغا زىپىت يېغى قوشۇپ سوۋۇتقا سۈرتۈپ بېرىلىدۇ ياكى مەلھەمى داخلىيۇن (تەركىبى ۋە ياسىلىشى: زۇفتى رومى، راتىيانەج، ئاق موم ھەر بىرىدىن 26 گرام، قۇننە 13 گرام، زەيتۇن يېغى 100 مىللىلىتر ئېلىپ مومنى زەيتۇن يېغىدا ئېرىتىپ قالغان دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن تۆتكۈزۈپ ماي دورىغا ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلىنىدۇ) سوۋۇتقا سۈرتۈپ بېرىلىدۇ ياكى بولمىسا توخۇ تۇخۇمىنىڭ سېرىقىنى چۆمۈچكە سېلىپ ئوتتا قىزدۇرۇپ بوتقا ھالىتىگە كەلگەندە، ئىسسىق پېتى (كۆيدۈرگۈدەك بولماسلىقى كېرەك) سوۋۇتقا بىۋاستە قويۇپ ئوستىدىن تېڭىپ بېرىلسىمۇ ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ.

سوغۇ يىرىڭلىق ئاقمىسى

سوغۇ يىرىڭلىق ئاقمىسى سوغۇ يالۇغى ئاساسىدا پەيدا بولىدىغان ئاقمىلارنىڭ بىر خىلى.

سەۋەبى بىلەن تۈرى

سوغۇ يىرىڭلىق ئاقمىسى كۆپىنچە كۆتەن ئۆچەي تۆۋەن قىسمى تېمى ياكى سوغۇ (مەقئەت) يولى ئەتراپىدىكى توقۇلما يىرىڭلىق ئىششىقىنىڭ سوغۇ ئىچى ياكى مەقئەت سىرتىغا ئېغىز ئېلىشىدىن پەيدا بولىدۇ. ئاقما مەنبەسى بىر ياكى بىرنەچچە بولۇشى مۇمكىن. ئاقما مەنبەسى بىر بولغانلىرى يەككە مەنبەلىك ئاقما دەپ ئاتىلىدۇ. ئاقما مەنبەسى كۆپ بولغانلىرى كۆپ مەنبەلىك ئاقما دەپ ئاتىلىدۇ. ئاقما يولى ئاقما مەنبەسى بىلەن ئاقما ئېغىزىغا تۇتۇشىدۇ. بەزى بىمارلاردا ئاقما يولى بىلەن ئېغىزى بىرلا بولۇپ يالغۇز سوغۇ ئىچىگە ياكى سوغۇ سىرتىغا

ئېچىلىدۇ. سوئۇ ئاقمىسىنىڭ بۇ خىل تېپى تويۇق ئاقما دەپ ئاتىلىدۇ. بەزى بىمارلاردا ئاقما يولى بىلەن ئېغىزى سوئۇ ئىچى بىلەن سوئۇ سىرتىغا تەكىلا ئېچىلغان بولىدۇ. بۇنداق ئاقمىلار تۆتۈشمە ئاقما دەپ ئاتىلىدۇ. كۆپ مەنبەلىك ئاقما بىلەن ئاقما يولى ۋە ئېغىزى بولغانلار مۇرەككەپ ئاقما دەپ ئاتىلىدۇ.

ئالامتى

كۆپ ھاللاردا سوئۇ ئەترابى نەملىشىپ يېرىكلىق لاتقىلار ئاجرىلىپ تامبالنى رەسۋا قىلىدۇ. بەزىدە ئاقما ئېغىزى ئېتىلىپ قالسا قىزىرىپ ئىششىش ۋە ئاغرىش پەيدا بولىدۇ. ئاقما ئېغىزى ئېچىلىپ ياكى قايتا باشقا ئورۇندىن ئېغىز ئالسا ئىششىش بىلەن ئاغرىش يوقىلىدۇ. مۇشۇ خىل ئاھۋال تۇزۇن ۋاقىت تەكرار داۋام قىلىدۇ. بەزى تۆتۈشمە ئاقمىلاردا كۆتەن ئۆچەيدىكى گەندە (كۆپىنچە سۈيۇق كەلگەن گەندە) بىلەن يەل ئاقما يولى، ۋە ئاقما مەنبەسى ئارقىلىق ئاقمىنىڭ سوئۇ سىرتىدىكى ئېغىزىدىن كېلىشى مۇمكىن. بۇنى ئېنىقلاش ئۈچۈن سوئۇ ئېغىزىنى بىر نەرسە بىلەن كەپلەپ بېسىپ بىمارنى ئىنجىقلاتقاندا ئاقمىنىڭ سوئۇ سىرتىدىكى تۆشۈكىدىن يەل بىلەن گەندە چىقىدۇ. بىگىز بارماقتا قوي دوۋسىقىنى تارتىپ نېپىزلەشتۈرۈپ كېيدۈرۈپ (ھازىر زېزىنكە پەلەي ئىشلىتىلىدۇ) ماي بىلەن ياغلاپ سوئۇ ئېچىكە كىرگۈزۈپ يەنە بىر قول بىلەن تۆچىدا مونكى بار ئىنچىكە يۇمىلاق كۆمۈش ياكى مىس تېغنى تۆستىلىق بىلەن كىرگۈزۈلسە تېغنىڭ مونكى بار تۆچى سوئۇنىڭ ئىچىدىكى بارماقتا بىلىنىدۇ. بۇ ئىككى خىل تۆسۈل پۈتەي ئاقما بىلەن تۆتۈشمە ئاقمىنى پەرقلەندۈرۈشتە مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

داۋاسى

سوئۇنىڭ تۈيۇق ئاقمىسىدا تۆۋەندىكى تۈسىغا ئاقما ئېغىزىدىن ئاقما يولىغا كىرگۈزۈلىدۇ. مۇرمەككى، كوندۇر، ئەنزۇرۇت، خۇنسياۋشان، سۈرمە، زەمچە، ئانارگۈلى، زەئىگار ھەر بىرىدىن 3 گرام ئېلىپ دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ، قېلىن ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ، گۈلاپ بىلەن خېمىر قىلىپ شامچە تەييارلاپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ. ئىشلىتىش مەزگىلىدە بىمارنى ئوئۇدا ياتقۇزۇپ ساغرىسى ئاستىغا ئېگىز بىر نەرسە قويۇپ، شامچە دورىنى ئېرىتىپ ئاقما ئېغىزى تۆشكىدىن سۈمبا ئارقىلىق كىرگۈزۈلىدۇ (شېرىس بىلەن كىرگۈزۈلسىمۇ بولىدۇ) ۋە خېلى بىر مەزگىل شۇ ھالىتىدە ياتقۇزۇلىدۇ ۋە

ئاقما تۆشۈكى بېسىپ تېكىلىدۇ. بۇ تۆسۈل بىر قانچە قېتىم تەكرارلىنىدۇ. يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ئادەتتىكى ئاقمىغا ئىشلىتىلىدىغان دورا نۇسخىلىرى بىلەن داۋالاش تۆسۈللىرىنى قوللىنىشقىمۇ بولىدۇ. بۇ تۆسۈللار ئۇنۇم بەرمىسە بولۇپمۇ تۆتۈشمە ئاقمىدا دەستكار (ئوپېراتسىيە) تۆسۈلىنى قوللىنىپ ئاقما يولنى تۈيۈپ ئېلىۋېتىپ ئاقما مەنبەسى مېتال قوشۇق بىلەن قىرىلىدۇ. ھەمدە قائىدە بويىچە تېكىتىق ئالماشتۇرۇپ جاراھەت يۈزىنى تازىلايدىغان ۋە گۆش ئۇندۇرىدىغان دورىلار ئىشلىتىلىدۇ.

سوك قىچىشىش

سوك قىچىشىش نورمال كېسەللىك بولماستىن بەلكى كۆپلىگەن كېسەللىكتىن پەيدا بولىدىغان ئورتاقلىقتا ئىگە ئالامەتتىن ئىبارەت.

سەۋەبى

سوك قىچىشىش تۆتۈ قۇرۇت (مەددە) كېسىلى، سەۋدا بىلەن قىزىق قان، سەپرا ۋە ياكى شور بەلغەملەرنىڭ سوك ئەتراپىدا تۇرۇپ قېلىشتىن سىرت تاشما ياكى ئەمرەتكە قاتارلىقلاردىن پەيدا بولىدۇ.

ئالامىتى

سوك دائىم قىچىشىدۇ. بولۇپمۇ تەرلىگەندە، يول يۈرگەندە قىچىشىش ئەۋج ئالىدۇ. بەزىدە ئاغرىش بىرگە كېلىدۇ. تەكشۈرگەندە سوك ئەتراپىدىكى تېرە قىزىرىپ شەلۈەرلەپ زىددىلىنىپ يارا پەيدا بولىدۇ. بۇ سوك يارىسى (قۇرۇھى مەقسەد) دەپ ئاتىلىدۇ. بەزىدە تۆشۈك مۇدۇرلەر پەيدا بولۇشى مۇمكىن.

قىچىشىش تۆتۈ قۇرۇتتىن پەيدا بولغان بولسا گەندىسىدىن تۆتۈ قۇرۇت بىرگە كېلىدۇ. كېچىسى قىچىشىش كۆپرەك بولىدۇ. كۆپىنچە كېچىسى تۆخلىغاندا چىشنى غۇچۇرلىتىدۇ. بىر قىسىم بالىلارنىڭ يۈزىدە داغ پەيدا بولىدۇ. خىلتىلار غالىبلىقى ياكى غەيرىي تەبىئىلىكىدىن پەيدا بولغان بولسا شۇ خىل غەيرىي تەبىئي خىلتىكە ئائىت

ئالامه تله‌ر بولىدۇ.

داۋاسى

تۈتۈۈ قۇرۇتتىن پەيدا بولغان سوۇك قىچىشتا، تۈتۈ قۇرۇتقا قارتا داۋالاش ئېلىپ بېرىلسا قىچىشش ساقىيىپ كېتىدۇ. خىلتلارنىڭ بۈزۈلۈشىدىن پەيدا بولغان بولسا شۇ خىلتنىڭ تۈزىگە خاس ياكى ئورتاقلىقتا ئىگە پۈشۈرغۇچسى (مۇنزىچ) بىلەن تازىلىغۇچسى (مۇسھىل) نى بېرىپ مىجەزنى تۈزەش كېرەك. يېمەك-ئىچمەكتىن پەرھىز تۈتۈشقا بۇيرۇلىدۇ. سەۋدا غالىب كېلىشتىن پەيدا بولغان بولسا ھۆل ئىسسىق كەيپىياتلىق يېمەك-ئىچمەكلىكلەر بۇيرۇلىدۇ. بەلغەم غالىب كېلىشتىن پەيدا بولغان بولسا ھۆل سوغۇق كەيپىياتلىق يېمەك-ئىچمەكلىكلەر بىلەن تۈرۈپ قالغان كونا گۈش، تۈزلىغان يېمەكلىك قاتارلىقلارنى ئىستېمال قىلىش چەكلىنىدۇ. مەقئەت سىرتقا مۇقىلنى ئورۇك مېغىزى يېغى بىلەن قوشۇپ سۈرتۈپ بېرىلىدۇ.

ئەگەر سوۇك ئەترايى شەلۈەرلەپ زىددىلىنىپ يارا پەيدا بولغان بولسا يەرلىك ئورۇنغا جاراھەت يۈزىنى قۇرۇتقۇچى ۋە ئاغرىق پەسەيتكۈچى دورىلادىن قوغۇشۇن كۈشتىسى، ئانار پوستى، ئاقلانغان ماش، جۇپتى بەللۈت، جۇيۇز ۋە سەبرىلەرنى مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، سۈدا قاينىتىپ، سۈيى ئاز قالغاندا داكا بىلەن سۈزۈلگەن سۈيىگە قوي يېغىدىن ئارىلاشتۇرۇپ جاراھەتكە سۈرتۈپ بېرىلىدۇ. ئەگەر ئىچىشپ ئاغرىش ئېغىرراق بولسا يۇقىرىدىكى مەلھەمگە ئازراق ئەپيۇن قوشۇلىدۇ.

ترناق كېسه للكى

ترناق كېسه للكلرنگه ئالاقدارلقى بولغان سۆزينه‌ك هه‌قده 3-بابتا توختالغانىدۇق. تۆۋه نده ترناقنىڭ باشقا كېسه للكلرى ئۆستده توختىلمىز.

ترناقنىڭ يۇلۇنۇپ چىقىشى

تۇرلۈك سه‌ۋه بله‌ردىن ترناق كۆتكىدىن ئاجرىلىپ چىقىش ترناق يۇلۇنۇپ چىقىش ده‌پ ئاتىلىدۇ.

سه‌ۋه بى

ترناقنىڭ يۇلۇنۇپ چىقىش كېسلى كۆپىنچه ئىككى خىل سه‌ۋه‌پتىن پەيدا بولىدىغان بولۇپ بىرى پۈتۈن به‌ده‌نده هۆججلك ئېشىپ كه‌تكه‌نده بارماق تۆچلىرى بوشاپ كېتىش (ئىستىرخا)تىن ترناق يۇلۇنۇپ چىقىدۇ. يه‌نه بىرى قان خىلىتىدا غه‌يرىي ته‌بىئي تۆزگىرىش پەيدا بولغاندا ترناق كۆتكى بۇزۇلۇشتىن ترناق ئاجراپ چىقىدۇ. بۇ خىل ئه‌هۋال كۆپۈنچه سه‌ينه‌كته تۆچرايدۇ.

ئالامتى

به‌ده‌نىڭ هۆججلىكى زىياده ئېشىپ كېتىشتىن پەيدا بولغان ترناق يۇلۇنۇپ چىقىشتا ئاغرىش قاتارلىق ئالامه‌تله‌ر بولمايلا ترناق كۆتكىدىن ئاجرىلىپ چىقىدۇ. قانىنىڭ بۇزۇلۇشىدىن پەيدا بولغان ترناق يۇلۇنۇپ چىقىشتا سه‌ينه‌كته ئىپادىلىنىدىغان ئالامه‌تله‌ر كۆرىلىدۇ.

داۋاسى

به‌ده‌ندىكى زىيادە ھۆللىكنى كېمەيتىش مەخسىتىدە به‌لغەمنى تازىلىغۇچى (ھۆللىكنى ئازايتقۇچى) دورىلار بىلەن به‌ده‌نىنى بوشىشتىن ساقلاپ چىكتىدىغان يېمەكلىكلەر بىلەن دورىلار بېرىلىدۇ. قانىنىڭ بۇزۇلۇشىدىن بولغان تىرناق يۇلۇنۇپ چىقىشنىڭ داۋاسى بىلەن ئوخشايدۇ.

پور تىرناق

قول ياكى پۇت تىرناقلىرى قېلىنلىشىپ ئەسلىدىكى پارقىراقلىقنى يوقىتىپ كۈلرەڭ تۈسنى ئېلىش بىلەن چۈرىكلىشىپ تاتلىسا تۆۋۈلۈپ كېتىدىغان كېسەللىكنى تۇيغۇرچىدا «پور تىرناق» دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

بۇ كېسەللىك ئىچكى ۋە سىرتقى سەۋەبىنىڭ بىرلىكتە تەسىر قىلىشىدىن پەيدا بولىدۇ. بولۇپ، ئىچكى سەۋەب بەدەندە كۆيگەن سەۋدا تىرناقلاردا چۆكمە ھاسىل قىلىشتىن ئىبارەت. تاشقى سەۋەب تاز تەمرەتكىسنى پەيدا قىلغۇچى جاراسىملارنىڭ يۇقىشىدىن ئىبارەت.

ئالامىتى

قول ياكى پۇت تىرناقلىرى قېلىنلىشىپ تىرناقنىڭ تەكشى سىپتىلقىنى بۇزۇپ غادۇر-بۇدۇرلەشتۇرۇپ سەتلەشتۈرىدۇ. تىرناقنىڭ رەڭگى كۈلرەڭ تۈسنى ئېلىپ پارقىراقلىقى يوقلىدۇ. تىرناق تۆۋى كۆتىرىلىپ چۈرۈكلىشىدۇ، تاتلىسا تۆۋۈلۈدۇ.

داۋاسى

ئالدى بىلەن غەيرىي تەبىئىي سەۋدانى تۈزەش ئاساس قىلىنغان مىجەزنى

تەڭشەش چارىلرى قوللىنىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن مەتبۇخ ئەھمۇن قاتارلىق قاينىتىملارنى بىرنەچچە غەيرىي تەبىئىي سەۋدا تازىلىنىدۇ. ئوڭاي ھەزىم بولىدىغان يېمەكلىكلەرنى بىرنەچچە ئارقىلىق قان تازىلىنىدۇ. قاننى تازىلىغۇچى دورىلارنى ئىشلىتىشكىمۇ بولىدۇ. يەرلىك ئورۇنغا يومشاتقۇچى ياغلاردىن كالا يىلىكى، مېكىيان يېغى، موم يېغى، مەلھەمى داخلىيۇن، ئۈزۈك مېغىزى يېغى ۋە باش تەمرەتكىسى (تاز) نى داۋالاشتا ئىشلىتىلىدىغان مەلھەملەرنى ئىشلىتىشكە بولىدۇ. يومشىتىش ئۈچۈن ئارپا بوزاسىنىڭ تېرىپىنى ئىشلىتىشكە بولىدۇ. يۇقىرىدىكى دورىلارنى ئىشلەشتىن ئىلگىرى ئاۋۋال پور تېرناقنى ئىسسىق سۇغا چىلاپ يۇمشاق قىسمىنى قەلەمتىراش بىلەن قىرىۋەتكەندىن كېيىن ياغ ياكى مەلھەملەر سۈرتۈلىدۇ. بىراق ساق قولنىڭ تېرىنقى بىلەن قىرىشقا بولمايدۇ. چۈنكى ساق بارماق بىلەن پور تېرناقنى تاتلىسا، پور تېرناق تېرناقلارغا يۇقۇپ يامراپ كېتىش ئېھتىمالى بار. ئەگەر ياخشىسى يۇقىرىقى ئۇسۇل بىلەن داۋالاپ پور تېرناق يۇمشىغاندىن كېيىن دەستكار ئۇسۇلى بىلەن بۇزۇلغان تېرناقنى يۇلۇپ ئېلىۋېتىپ، ئېلىۋېتىلگەن تېرناقنىڭ ئاستىنى باش تەمرەتكىسىگە ئىشلىتىدىغان مەلھەم دورىلار بىلەن داۋالىسا تېرناق ئۈزۈى (يىلتىزى) زەخمىلەنمىگەنلەردە ساق تېرناق ئۇسۇپ چىقىدۇ. ئەگەر پور تېرناقتا ئاغرىش يۈز بەرسە قاپاق يوپۇرمىقى، ئاس يوپۇرمىقىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ سوقۇپ تېرناققا قويۇپ تېڭىپ بېرىلىدۇ ياكى خام ئانارنى مۇسەللەسىتە قاينىتىپ پۇشۇرۇپ ئېزىپ تېرناق ئۇستىگە قويۇپ تېڭىپ بېرىلىدۇ.

تېرناققا ئاق چۈشۈش

سەۋەبى

بۇ كېسەللىك قويۇق بەلغەمنىڭ تېرناقتا چۆكمە ھاسىل قىلىشىدىن پەيدا بولىدۇ.

ئالامىتى

تېرناق ھەر خىل چوڭلۇقتا ئاقىرىپ قالىدۇ.

داۋاسى

قويۇق بەلغەمنى سۈرۈپ چىقارغۇچى مەتبۇخلار بېرىلسە دەسلەپكى باسقۇچتىكىلىرى ئۈزلۈكسىز ساقلىپ كېتىدۇ. ئەگەر يۇقىرىدىكى تۈسۈل بىلەن ساقايمىسا بەلغەمنى تازىلىغۇچى مۇسھىل بېرىش ئاساسىدا زىغىر بىلەن شۇمشىنى سوقۇپ ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ تىرناققا چېپىلدۇ ياكى زوپىتى رەتەپ، تۇچكە تۇۋىقى كۈلى ۋە قومۇش يىلتىزى تالقىنىنى ھەسەلگە ئارىلاشتۇرۇپ تىرناققا چېپىپ بېرىلىدۇ.

تىرناق سارغىيىپ قېلىش

تىرناق سارغىيىپ قېلىش تىرناق سارغىيىپ قېلىش دەپ ئاتىلىپ تاماكا چەككەنلەردە تاماكا ئىسى بىلەن سارغىيىپ قېلىش بۇنىڭغا كىرمەيدۇ.

سەۋەبى

بۇ كۆپىنچە قان ئازلىق قاتارلىق كېسەللىكلەرگە قوشۇلۇپ، سەپرا غالىبلىقى بىرگە كەلگەن كىشىلەردە پەيدا بولىدۇ.

ئالامتى

تىرناق سارغۇچ تۈسنى ئېلىپ ئەسلىدىكى پارقىراقلىقنى يوقتىدۇ.

داۋاسى

قان ئازلىق كېسىلى بارلاردا ئالدى بىلەن قان ئازلىق كېسىلى داۋالىنىدۇ ياكى باشقا كېسەللىكى بولسا، باشقا كېسەللىكى داۋالىنىدۇ. سەپرا غالىبلىق ئالامتى كۆرۈلگەنلەردە زىيادە سەپرانى سۈرۈپ تازىلاش مەقسەتىدە مەتبۇخ ھەلىلە (تەركىبى بىلەن

تەييارلىنىشى: سېرىق ھەلىلە، كابىل ھەلىلە، بەللە ۋە ئامىلە پوستى، قارا ھەلىلە ھەر بىرىدىن 16 گرام، شاھتەررە، شۇمشە ھەر بىرىدىن 23 گرام، قارا ھەلىلە، سانا 13 گرام، نىلۇپەر مامىرانچىن ھەر بىرىدىن 3 گرام، ئەفتىمۇن، قىزىلگۈل ھەر بىرىدىن 10 گرام، بەدىيان، كاسىن تۇرۇقى، كەرەپشە تۇرۇقى، بىستىپايەج، تۇستخۇددۇس، يالپۇز ھەر بىرىدىن 6 گرام، پارچىلانغان چىلان، ئەينۈلا ھەر بىرىدىن 20 دانىدىن. دورىلارنى چالا سوقۇپ چىلانغۇدەك قاياناق سۇ قۇيۇپ بىر كېچە توختاتقاندىن كېيىن پەس ئوتتا يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ ئۈستىگە فوتۇس، تەمرى ھىندى ھەر بىردىن 50 گرام، تەرەنجۇللىدىن 100 گرام سىلىپ ئېرىتىپ داكا بىلەن سۈزۈلگەن سۈيىنى كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا ئەھۋالغا قاراپ 40 — 50 مىللىلىتىردىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ) ھەمدە زاغۇننى يۇمشاق سوقۇپ سىركىگە ئارىلاشتۇرۇپ تېرناققا چىپىپ بېرىلىدۇ.

تېرناقنىڭ زەخمىلىرى

ھەر خىل ئۇرۇلۇش، بېسىلىش ۋە قىسىلىش قاتارلىق سەۋەبلەردىن بارماقلار ئۇچى بىلەن تېرناق بىرگە زەخمىلىنىپ تېرناق يېرىلىپ كېتىش ياكى تېرناق كۆكىرىپ ئىششىش قاتارلىق ئالامەتلەر كۆرۈلىدۇ ۋە قاتتىق ئاغرىيدۇ.

داۋاسى

بارماق ئۇچى بىلەنِ تېرناق زەخمىلىنىپ پاسكىنىلاشقان بولسا پاكىز سۇ ياكى ئازراق تۇز سېلىنغان يىلمانِ سۇ بىلەن چايقاپ تازىلىنىدۇ. ئاغرىق توختىتىش ئۈچۈن ئانار يوپۇرمىقى ياكى ئاس يوپۇرمىقىنى سوقۇپ تېرناق ئۈستىگە قويۇلىدۇ. ئاغرىش پەسەيگەندىن كېيىن زەيتۇن يېغىغا بۇغداي ئۇنى ئارىلاشتۇرۇپ تېرناققا قويۇلىدۇ ياكى چەلەكنى سوقۇپ ئېرىتىلگەن ئۆچكە يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ قاينىتىپ سۈيى يوقالغاندا ئېلىپ تېرناققا چىپىلىدۇ. بۇ ئۇسۇل تېرناقنى مۇھاپىزەت قىلىدۇ. ئەگەر تېرناق زەخمىلەنگەن بولسا جاراھەتكە ئەنزۇرۇت تالقىنىنى بېسىپ تېڭىپ قويۇلىدۇ. ئەگەر تېرناق سۇنغان بولسا بىمارغا گۈلقەنت بىلەن ئىسكەنجۇبىل ۋە ماتۇل ئۇسۇل (كاسىن يىلتىزى، ئارپا بەدىيان، ئاقلانغان چۈچۈك بۇيا يىلتىزى ھەر بىردىن تەڭ

مقداردا، گۈلقەنت مەلۇم مقدار، دورىلارنى چالا سوقۇپ، دورىدىن 4 لىك يۇقىرى قاياناق سۈ قويۇپ بىر كېچە چىلاپ ئەتسى پەس ئوتتا يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈپ كۈنىگە 2-1 قېتىم، ھەر قېتىمدا بىر پىيالىدىن گۈلقەنت قوشۇپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ) بېرىپ ماددىنى پۈشۈرغاندىن كېيىن مەتبۇخ ئەفتىمۇن بېرىلىدۇ. سىرتىدىن بادام يېغى بىلەن قويۇنىڭ چاۋىسىنى بىرلەشتۈرۈپ تىرناققا چېپىپ بېرىلىدۇ. ئەگەر تىرناق كۆكىرىپ قان تۆيۈپ قالغان بولسا سىرتىدىن زىپتى رومى، قىزىل زەرىنخ، پەتەرسالىيۇن ۋە بىنەپشىلەرنى يۇمشاق سوقۇپ سىركە بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىپ بېرىلىدۇ.

چاچ كېسه للكلرى

به ده نده چاچ، ساقال، بۇرۇت، قولتۇق ۋه دوۋسۇنلاردىكى تۈزۈن تۈكله ر؛ قاش، كىرپىك، قۇلاق ۋه بۇرۇن تۈشۈكلىرىدىكى يىرىك قسقا تۈكله ر؛ يۇز، يۇقرى، تۇۋه ن مۈچه بله ن گه ۋدىدىكى قسقا ۋه يۇمشاق تۈكله ر بولىدۇ.

تۈكله ر ئاده م ئۈچۈن زىننه ت بولۇپلا قالماستىن به لكى ئىنسانىنىڭ هاياتلىق پائالىيىتىده به لگىلىك رولى بار ۋه ساقلىق بله ن ساقسىزلىقنى ئىپادىله شته به لگىلىك ئه همىيه تكه ئىگه. شۇڭلاشقا كىشىله ر به ده ندىكى تۈكله رنىڭ نورمال تۈسۈشى، زىچلىقى، ئۇزۇن ـ قىسقىلىقى، يىرىك ـ يۇمشاقلىقى، ره ڭگى، پارقىراقلىقى ۋه نه م ـ قۇرغاقلىقى قاتارلىق ته بئي هالىتىگه به كمۇ ئه همىيه ت بېرىدۇ.

به ده ندىكى تۈكله ر بولۇپمۇ چاچنىڭ زىچلىقى، پارقىراقلىقى، ره ڭگى، يىرىكلىكى، ئۇزۇن ـ قىسقىلىقى بله ن نه م ـ قۇرغاقلىقنىڭ نورماللىقى به ده ننىڭ ساغلاملىقى، ئوزۇقلىنىشى، مىجه زنىڭ نورماللىقى، روهىي هالىتىنىڭ نورماللىقى ۋه هه ر خىل ئىچىملىك ـ چېكىملىكىكه ئوخشاش ناچار كه يىپله رگه بېرىلگه ن ـ بېرىلمىگه نلىكى قاتارلىق نۇرغۇن ئامىللارغا باغلىق بولىدۇ. شۇنداقلا چاچ ئاساسن قىلىنغان تۈكله رنىڭ كېسه للىك تۈرىمۇ كۆپ بولىدۇ. بىز تۇۋه نده چاچتا كۆپ تۇچرايدىغان كېسه للىكله ر بله ن چاچنى ئاسراش هه ققىده قىسقىچه توختىلىمىز.

چاچ چۈشۈش كېسىلى

چاچ چۈشۈش، چاچ چۈشۈشتىن سىرت ساقال، بۇرۇت، قاش ۋه كىرپىك بله ن به ده ندىكى باشقا تۈكله رنىڭ چۈششىنى تۈز ئىچىگه ئالىدۇ. بىراق چاچ چۈشۈش نىسبه ته ن كۆپره ك شۇڭا تۇۋه نده چاچ چۈشۈش ئۇستىده توختىلىمىز.

قىرىق ياشتىن كېيىن چاچ شالاڭلىشىش نورمال ئه هۋال، لېكىن قىرىق ياشتىن

ئىلگىرى چاچ شالاڭلاشسا ياكى دائىرىلىك چاچ چۈشسە ۋە قىرىق ياشتىن كېيىن چاچنىڭ شالاڭلىشىشى تېز ۋە كۆپ بولۇش بىلەن بىرگە دائىرىلىك چاچ چۈشسە بۇنى چاچ چۈشۈش كېسىلى دەپ ئاتىلىدۇ. تۆۋەنۈر تىلىدا دائىرىلىك چاچ چۈشۈشنى «يىلپىز يالۇۋلىش» دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

چاچ چۈشۈش—چاچ شالاڭلىشىش ۋە دائىرىلىك چاچ چۈشۈش دەپ ئىككى خىلغا بۆلۈنىدۇ. چاچ چۈشۈش مەيلى قايسى خىلدا بولسۇن كۆيگەن بەلغەم بىلەن سەۋدا ياكى ئۆتكۈر سەپرا بىلەن قويۇق ۋە بۇزۇق قان قاتارلىق غەيرىي تەبىئىي خىلتلارنىڭ قايسى بىرى بولمىسۇن، تېرە ۋە تېرىدىكى چاچ (تۈك) يىلتىزىغا ئورۇنلىشىۋېلىپ، تېرىدىكى تۈك (چاچ) يىلتىزىدىكى ئوزۇقلاندۇرغۇچى قۇۋۇەت (قۇۋۇەتنى غازىيە)، ئوزۇقلۇقنى تارتقۇچى قۇۋۇەت (قۇۋۇەتنى جازىبە) ۋە تۆتۈپ تۇرغۇچى قۇۋۇەت (قۇۋۇەتنى ماسكە) قاتارلىق كۈچلەرنىڭ خىزمىتى بۇزۇلۇشتىن چاچ چۈشىدۇ. بىراق چاچ چۈشۈش يۇقىرىدىكى سەۋەبلەردىن باشقا يەنە كىشىلەرنىڭ ئوزۇقلىنىشى ياخشى بولماسلىق ياكى ئوزۇقلۇق ماددىلار كىشىلەرنىڭ مىجەزى بىلەن خىل كەلمەسلىك، ھەزىم قىلىشنىڭ بۇزۇلۇشى، روھىي ھالەتنىڭ نورمال بولماسلىقى (مەسىلەن: غەم-قايغۇ، خاپىلىق ۋە روھىي جىددىلىك قاتارلىق)، تۆزۈن ۋاقىت كېسەل تارتىش (مەسىلەن: كىزىك كېسىلى، قان كەمللىك، سىل كېسىلى، قەنت سېسىق كېسىلى، ئىچى سۈرۈش ۋە تۇيقۇسىزلىق قاتارلىقلار)، باش كېپەكلىشىش ياكى باش تېرىسى ياغلىشىش، باشنى پاكىز تۇتماسلىق، باشنى يۇغان سۇ بىلەن سوپۇنۇنىڭ ساپ بولماسلىقى، جىسمانىي چېنىقىشنىڭ ياخشى بولماسلىقى ياكى جىسمانىي روھىي جەھەتتىن چارچاش، يالاڭ باش يۇرۇش ۋە تۆدۈم (ئىرسىيەت) قاتارلىق تۇرغۇنلىغان ئىچكى ۋە سىرتقى ئامىللار بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. شۇڭلاشقا چاچ چۈشۈش قارىماققا ئاددىي كېسەللىكتەك كۆرۈنسىمۇ لېكىن تۈ (چاچ چۈشۈش) پۈتۈن بەدەنلىك ساقسىزلىقى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولۇپ ئىچكى ۋە سىرتقى ئامىللارنىڭ تۆزئارا تەسىر كۆرسىتىشىنىڭ مەھسۇلى، دائىرىلىك چاچ چۈشۈش (يىلپىز يالۇۋلىش) نىڭ سەۋەبى بولسا كۆيگەن بەلغەم بىلەن سەۋدا ياكى ئۆتكۈر (زىيادە ئىسسىق) سەپرا بىلەن قويۇق بۇزۇق قاننىڭ باش تېرىسىنىڭ مەلۇم بىر ياكى بىر قانچە تۇرۇنلىرىغا ئاساسلىق تەسىر قىلىشى ۋە روھىي ئامىل قاتارلىق ئامىللارنىڭ رول ئوينىشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك.

ئالامتى

چاچنى تارىغاندا ۆه ياكى يۇغاندا ھەتتا باشنى سىلىغاندا ياكى تەككى - ياستۇقلارغا سۈركىلىشتىمۇ چاچ چۈشىدۇ ياكى تاغاق بىلەن قولغا ھېچقانداق ئاغرىقسىزلا چاچ يۇلۇنۇپ چىقىدۇ. باش تېرىسى كېپەكلىشىپ، چاچ قۇرغاقلىشىدۇ ياكى بولمىسا باش تېرىسى بىلەن چاچ مايلىشىپ قىچىشىدۇ. بەزىدە باش تېرىسىگە تۈشۈشاق مۇدۇرلەر پەيدا بولىدۇ. چاچنىڭ پارقىراقلىقى تۈۋەنلىشىپ خۇنۇكلىشىدۇ. دائىرىلىك چاچ چۈشۈشتە باشنىڭ بىر ياكى بىر قانچە ئورۇنلىرىدا ھەر خىل چوڭلۇقتىكى دائىرىدە چاچ توساتتىنلا چۈشۈپ كېتىپ شۇ ئورۇن قىزغۇچ تاقىر تۇسنى ئالىدۇ. چاچ چۈشۈشتە يۇقىرىدىكى ئالامەتلەردىن باشقا يەنە ھەرقايسى غەيرىي تەبىئي خىلتكە مەنسۇپ بولسا شۇ خىل غەيرىي تەبىئي خىلتكەمەنسۇپ پۈتۈن بەدەنلىك ئالامەتلەر پەيدا بولۇشتىن سىرت، باشتىمۇ شۇ خىل غەيرىي تەبىئي خىلتلارغا خاس يەرلىك ئالامەتلەر بولىدۇ. مەسىلەن: چاچ چۈشۈش غەيرىي تەبىئي بەلغەمدىن پەيدا بولغان بولسا ئومۇمىي بەدەندە غەيرىي تەبىئي بەلغەمگە ئائىت ئالامەتلەردىن سىرت چاچ چۈشكەن باش تېرىسى خۇددى شور ئورلىگەندەك ئاقۇش ۆه بوشراق بولىدۇ. ئەگەر غەيرىي تەبىئي سەۋدادىن پەيدا بولغان بولسا غەيرىي تەبىئي سەۋداغا ئائىت ئومۇمىي بەدەنلىك ئالامەتلەردىن سىرت چاچ چۈشكەن باش تېرىسى قارامتۇل تۇسنى ئالىدۇ. چاچ چۈشۈش غەيرىي تەبىئي سەپراغا ئائىت بولسا پۈتۈن بەدەندە غەيرىي تەبىئي سەپراغا خاس ئالامەتلەر بولۇشتىن سىرت چاچ چۈشكەن ئورۇننىڭ تېرىسى سارغۇچقا مايلىراق بولىدۇ. ئەگەر چاچ چۈشۈش غەيرىي تەبىئي قان خىلتى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولسا پۈتۈن بەدەندە، غەيرىي تەبىئي قان خىلتكە ئائىت پۈتۈن بەدەنلىك ئالامەتلەردىن سىرت چاچ چۈشكەن باش تېرىسى قىزىلغا مايىل كېلىدۇ.

داۋاسى

چاچ شالاڭلىشىش بىلەن دائىرىلىك چاچ چۈشۈشنى داۋالاش پرىنسىپى بولسا ئالدى بىلەن تاماقتىن پەرھىز بۇيرۇلىدۇ ۆه مىجەز تەڭشىلىدۇ (يەنى شۇ خىل خىلتىنىڭ نورماللىقىنى بۇزىدىغان يېمەك - ئىچمەكلىك چەكلىنىدۇ. ھەمدە شۇ خىل غەيرىي تەبىئي خىلتىنىڭ پۇشۇرغۇچىسى بىلەن تازىلىغۇچىسى ئىشلىتىلىدۇ). تۇنۇكدىن كېيىن چاچ

چوشوشكه ئالاقدارلىقى بولغان كىسەللىكى داۋالىنىدۇ. ئوزۇقلۇق كۆچەيتىلىدۇ. چاچنى يۇيۇدىغان سۇ بىلەن سوپۇن چاچنىڭ مايلىشىشىغۇلۇقى بىلەن قۇرغاقلىقىنىڭ ئوخشىماسلىقىغا قاراپ تەلەپكە لايىق بولۇش كېرەك يەنى ئەگەر چاچ چوشۇشكه قوشۇلۇپ چاچ قۇرۇق ۋە باش تېرىسى كېپەكلىشىش بىرگە كەلگەن بولسا يۇيۇدىغان سوپۇننىڭ شاخار تەركىبى كەمرەك، ماي تەركىبى كۆپرەك بولۇشى كېرەك ۋە يۇيۇدىغان سۇدا تۇز تەركىبى كەم بولۇشى كېرەك. يامغۇر سۇيى بىلەن قار سۇيى بەكمۇ ياخشى. ئەگەر سۇ تەركىبىدە تۇز كۆپ بولسا ساپ سېغىزدىن مۇۋاپىق مىقداردا قىرىپ قاينىتىلغان سۇغا سېلىپ تىندۇرۇپ، سۇزۇك قىسمى بىلەن باش يۇيۇلىدۇ. ئەگەر چاچ چوشۇشكه چاچنىڭ مايلىشىشىغۇلۇقى قوشۇلۇپ كەلگەن بولسا باشنى يۇيۇشقا ئىشلىتىلىدىغان سوپۇن شاخىرى كۆپرەك، يەنى ئازراق يەرلىك سوپۇن بىلەن سوپۇن تالقىندا يۇيۇش كېرەك. يامغۇر سۇيى بىلەن قار سۇيىگە پۈدىنە (پىنىنە) بىلەن تۇزدىن مۇۋاپىق مىقداردا قوشۇپ قاينىتىپ تىندۇرغان سۇيىدە يۇسمۇ بولىدۇ ياكى ئاق لەيلى تۇرۇقى بىلەن سۇگەت چېچىكى (پوتلىسى) ۋە ئىسپەغۇلنىڭ شىرىسى بىلەن يۇسمۇ بولىدۇ.

چاچ چوشۇشكه ئىشلىتىلىدىغان دورىلاردا باش تېرىسىنى چىڭىتىپ چاچنى تارتقۇچى ۋە تۇتۇپ تۇرغۇچى قۇۋۇەتنى كۈچەيتىدىغان، تېرىنىڭ ئوزۇقلىنىشىنى ياخشىلاپ چاچنى قۇۋۇەتلەيدىغان ۋە چاچنىڭ تۆسۈشىنى تېزلىتىدىغان ھەمدە بەدەنگە ئاز-تولا ھاراقەت بېرىدىغان تۈت خىل خۇسۇسىيەتلەر بولۇشى كېرەك.

چاچ چوشۇشكه چاچ مايلىشىشىغۇلۇشش بىرگە كەلگەنلەرنىڭ داۋاسى

يۇقىرىدا ئېيتىلغان پرىنسىپلاردىن باشقا بىمارغا ئىچىدىن ئىتىرىپىل سەغىر ياكى ئىتىرىپىل كېپسۇلا بېرىلىدۇ. تۇك (چاچ) تۆشۈكلىرىنى ئىتىپ چاچنى چىڭىتىش ئۈچۈن جويۇز، قىزىل قارىغاي يوپۇرمىقى ۋە غورىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ قاينىتىلغان سۇيى بىلەن باش يۇيۇلىدۇ ياكى كاۋاۋىچىن ئامىلە ۋە جويۇزنىڭ قاينىتىلغان سۇيى، لۇبىيا (پۇرچاق) ئۇنى، قوغۇن تۇرۇقى، ئىسپەغۇل ۋە ئاق لەيلى تۇرۇقىنىڭ شىرىسى ياكى بولمىسا بۇرەق بىلەن كۆپىكى دەريا قاينىتىلغان سۇ بىلەن باشنى يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن ئامىلە يېغى بىلەن باش مايلىنىدۇ ياكى قىچا، پۇدىنە (پىنىنە)، سوزاپ ۋە پىيازلارنى يانچىپ، باشقا سۇرتىلىدۇ.

چاچ چۇشۇشكه چاچ قۇرغاقلىشىپ كېپه‌كلىشىش قوشۇلۇپ كه‌لگه‌نله‌رنى داۋالاش

چاچ چۇشۇشنى داۋالاش پرىنسىپىدا كۆرسىتىلگه‌ن ته‌دبىرله‌ردىن باشقا مىجه‌زنى هۆللىه‌شتۇرۇش مه‌قسىتىده پىشقان مېۋىله‌ر بىله‌ن تاتاملارنى ئىستېمال قىلىش بۇيرۇلىدۇ. چاچ، چۇشۇشنى توختىتىش ۋه كېپه‌كلىشىشنى يوقىتىش مه‌قسىتىده ئاق له‌يلى ياكى قارا گۈل چىلانغان سۇ ياكى كۆنجۈت يوپۇرمىقى، ئاق له‌يلى يوپۇرمىقى، گۈلى سۆسنه‌ر گۈلىنىڭ شىرىسى، ئاچچىق تاۋۇزنىڭ قاينىتىلغان سۇيى بىله‌ن باش يۇيۇپ بېرىلىدۇ. چاچ يۇزى (قايمىقى) ئېلىنمىغان قېتىق ياكى تۆخۈم سېرىقى ياكى بولمىسا بۇغداي كېپەكىنىڭ قاينىتىلغان سۇيى بىله‌ن تازىلىنىدۇ. سمابتىن 3 گرام ئېلىپ ئازراق خېمىر ئۇرۇشتا سمابنى تۆلتۇرۇپ تۆنكۈگا مۇۋاپىق مىقداردا بادام ياكى شاپتۇل مېغىزى يېغى سىيادان بىله‌ن قارا گۈل ۋه زه‌نجىبىل (ئاق چه‌شكه) تالقىنى (هه‌ر بىرىدىن 6 گرامدىن ئېلىنىدۇ) بىله‌ن يىلىك ئارىلاشتۇرۇپ ته‌يارلانغان مه‌لهه‌منى باش تېرىسىگه سۈرتۈپ قول بارمىقى بىله‌ن ئىشقىلاپ (تۆۋۈلاپ) 3-2 كۈندىن كېيىن يۇيۇۋېتىلىدۇ ياكى بولمىسا تۆخۈم يېغى سۈرتۈلىسمۇ بولىدۇ.

غه‌يرىي ته‌بىئىي به‌لغه‌م غالىبلىقىدىن پەيدا بولغان چاچ چۈشۈشنى داۋالاشتا ئالدى بىله‌ن به‌لغه‌م خىلىتىنىڭ پۈشۈرغۇچىسى بىله‌ن تازىلىغۇچىسىنى ئىشلىتىپ مىجه‌ز تۈزۈتىلىدۇ باشقا ياكى چاچ چۈشكه‌ن ئورۇنغا بادام مېغىزىنى ئىزىپ سۈپۈرگه چۆپىقىنىڭ سىقىلغان سۈيىنى ئارىلاشتۇرۇپ چېپىپ، باش قۇرۇغاندىن كېيىن زه‌نجىۋىل، دارچىن، جويۇز ۋه كاۋاۋېچىنلار قاينىتىلغان سۈنى بىر ته‌ره‌پتىن باشقا سۈرتۈپ بىر ته‌ره‌پتىن باشنى ئالقان بىله‌ن بېسىپ سۈرتۈپ بېرىلىدۇ. قىچنى سوقۇپ هۆل زه‌نجىۋىل سۈيىگه ئارىلاشتۇرۇپ باشقا چاپسىمۇ ياكى پىيازنى سىقىپ چىققان سۈيىنى كونا سىركىگه ئارىلاشتۇرۇپ قاينىتىپ باشقا سۈرتۈپ باش تېرىسىنى ئىشقىلاپ به‌رسه چاچنىڭ تۆسۈشنى تېزلىتىدۇ. قىچا تۇرۇقنى ياكى په‌رىپىۇننى ئاقىرقه‌ها بىله‌ن كالىنىڭ يىلىكىگه ئارىلاشتۇرۇپ باشقا چېپىلسىمۇ بولىدۇ. ئه‌گه‌ر بۇ دورىلار باشنى جاراهه‌تله‌ندۈرسه توخۇ يېغى ياكى گۈل يېغى بىله‌ن ياسىلىدىغان مه‌لهه‌م ياكى بولمىسا موم، شاهى به‌للۇت سۆۋۈسه‌نگۈل به‌رگىسىنىڭ سۈيىنى تۆخۈم يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ باشقا چېپىلىدۇ. زه‌خىملىنىش ياخشىلانغاندىن كېيىن يۇقىرىقى دورىلارنى ئىشلىتىش داۋاملاشتۇرۇلىدۇ ياكى كالا تۆتىگه ياۋا پىياز سۈيى، قىچا، ئاقىرقه‌رها، په‌رىپىۇن تالقىنى

قاتارلىقلارنى تەڭ مىقداردا ئېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ باشقا چېپىلىدۇ. سامساقنى سوقۇپ چاپسىمۇ بولىدۇ ياكى سوقۇلغان سامساق، خام زەنجۈبىل، قىزىل پىياز، قىچا تالقىنى قاتارلىقلارنى تەڭ مىقداردا ئېلىپ تۆتكۈر كونا سىركە ياكى ھاراقتا چىلاپ ششىنىڭ ئېغىزىنى مەھكەم ئېتىپ بىر ھەپتە يازنىڭ ئاپتېپىغا سېلىپ باشقا سۈرتۈپ بېرىلسىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. تامىقىغا زىرە ۋە قارىمۇچ قوشۇپ ئىستېمال قىلىش بۈيرۇلىدۇ.

سەپرا غالىبلىقىدىن پەيدا بولىدىغان چاچ چۈشۈشنى داۋالاش

خام سەپرانى پۇشۇرغۇچى مۇنزىج بىلەن زىيادە سەپرانى تازىلىغۇچى مۇسھىل بېرىپ مىجەز تۈزۈتىلىدۇ. قۇرۇق ئىسسىق ياكى قۇرۇق سوغۇق يېمەكلىكلەردىن چەكلەپ بەدەننى ھۆللەشتۈرىدىغان ۋە قىزىقلىقنى پەسەيتىدىغان يېمەكلىك بىلەن دورىلار بۈيرۇلىدۇ. باشقا ئاۋۇال قىزىتىلغان سىركە بىلەن ئىسسىق تۆتكۈزۈلىدۇ. كېيىن سىركىنىڭ زەھرىنى ياندۇرۇش ئۈچۈن گۈل يېغى سۈرتۈلىدۇ. چاچنىڭ داۋاملىق چۈشۈشنى توساش ئۈچۈن گۈڭگۈرت پوقى تالقىنىنى زەيتۇن يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ باشقا چېپىلىدۇ. پىندۇق كۈلىنى كونا سىركىگە چىلاپ باشقا چېپىپ بەرسىمۇ بولىدۇ. ئەگەر يۇقىرىدىكى چارىلەرنىڭ ئۈنۈمى كۆرۈلمىسە لاچىدانىنى كۈنجۈت يېغىدا ئېرىتىپ تۆنكۈگە شۈتۈق گۈلىنىڭ تالقىنىدىن مۇڭاپىق ئارىلاشتۇرۇپ باشقا چېپىلىدۇ ۋە لالە گۈل بىلەن كېپەكنىڭ قاينىتىلغان سۈيى بىلەن باش يۇيۇپ بېرىلىدۇ.

كۆيگەن سەۋەبتىن بولغان چاچ چۈشۈشنى داۋالاش

سەۋەبنىڭ پۇشۇرغۇچىسى بىلەن تازىلىغۇچىسىنى ئىشلىتىپ مىجەز تازىلىنىدۇ. كېيىن چاچ چۈشكەن ئورۇنغا سامساق، ياۋا پىياز، قىزىل باش پىياز ۋە خام زەنجۈبىللەرنى ئايرىم-ئايرىم ياكى ئارىلاشتۇرۇپ باشقا ئەپلەپ سۈرتكەندىن كېيىن ئۈستىدىن يولۋاس ياكى ئېيىق يېغى، تۈخۈم يېغى قاتارلىق ئېچىشتۇرمايدىغان ماي بىلەن ياغلاپ بېرىلىدۇ. بۇلاردىن باشقا يەنە گۈڭگۈرت پوقى، ساپسىيا، پەرپىيۇن، قىچا، قۇمۇش يىلتىزى تالقىنى بىلەن ئۆچكە مۈڭگۈز كۈلى، مەھرىگىيا ياكى ئادەم گىياھ (يەبرۇج سەنەم) گۈلى تالقىنىدىن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ تۇرۇپ سۈيى ۋە كونا زەيتۇن يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ باشقا چېپىلىدۇ.

غەيرىي تەبىئي قاندىن بولغان چاچ چۈشۈشنى داۋالاش

مەسىجەزنى تۇزەش بىلەن بىرگە قانىنى تازىلىغۇچى دورىلار بېرىلىدۇ. قىزىل پىياز، زۇۋا ياكى قىچىلار ئايرىم-ئايرىم ياكى بىرلەشتۈرۈپ باشقا چېپىلىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا سەپرادىن بولغان چاچ چۈشۈشكە قوللىنىلىدىغان دورىلاردىن ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

يۇقىرىقى دورىلاردىن باشقا يەنە موردا سەك (ئوكسىدلانغان قوغۇشۇن بىلەن نۇشۇدۇر سۈتكە چىلىنىدۇ. پاكىز گۈڭگۈرت تالقىندىن 16 گرامىي 33 مىللىلىتر سىركىگە چىلاپ ئىبرىتىپ، سۈتكە چىلانغان دورىغا ئارىلاشتۇرۇپ ئوستىگە يېرىم پىيالە سۇ قۇيۇپ تەييارلانغان دورا سۈيى) باشقا سۈرتۈپ بېرىلسە ياكى پەلكۈچ بىلەن چاچ ئاستى نەمدەپ بېرىلسە چاچنىك چۈشۈشى توختايدۇ. بىراق قوغۇشۇندىن زەھەرلىنىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئۇزۇن مۇددەت ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

قارىغاي يوپۇرمىقىنىك سىقىلغان سۈيى بىلەن سوققان قىچنى چاكاندا قاينىتىلمىسىغا ئارىلاشتۇرۇپ باشقا سۈرتسە ۋە چاچنى يۇيۇپ بەرسەڭ چۈشۈۋاتقان چاچنى توختىتىدۇ. چاچنىك چۈشۈشنى توختىتىش بىلەن چاچنىك ئوسۇشنى تېزلىتىش ئۈچۈن ئارپا يارمىسى 100 گرام، ئامىلە 17 گرامنى 3 چوك چىنە سۇدا قاينىتىپ پۇشۇرغاندىن كېيىن ئۈنىكىغا ئاق لەيلى يوپۇرمىقى، قاپاق يوپۇرمىقى، كۈنجۈت يوپۇرمىقى (قۇرۇق ياكى ھۆل) ھەر بىرىدىن 33 گرام سېلىپ قاينىتىپ پۇشۇرۇپ سوۋۇتۇلغان سۈيىگە يېرىم باراۋەر بىنەپشە يېغى قوشۇپ سۈيى تۈگەپ يېغى قالغىچە قاينىتىپ شىشىگە ئېلىپ باش ياغلاپ بېرىلىدۇ. ئەگەر بۇنىڭغا 10 گرام لادەن قوشۇلسا ئۈنۈمى تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ.

مەيلى قايسى خىلدىكى چاچ چۈشۈش بولسۇن ئەك ياخشىسى چاچنى ھەپتىسىگە ئاز دېگەندە بىر قېتىم ئوستۇرا بىلەن چۈشۈرۈپ دورا سۈرتۈشتىن ئىلگىرى نەم داكا ياكى ماتا بىلەن باشنى سۈرتۈپ باش تېرىسى ياكى چاچ چۈشكەن ئورۇن قىزارغاندىن كېيىن بىر تەرەپتىن باشقا دورا سۈرتۈپ يەنە بىر تەرەپتىن قول بىلەن باش تېرىسىنى ئەيلەپ دورىنى باش تېرىسىگە سىڭدۈرۈپ كىرگۈزۈش كېرەك. بەزىلەرنىك قارىشىچە سېرىق ھەلىلە، قارا ھەلىلە، ھەلىلە كابىلە تالقىندىن تەك باراۋەر ئېلىپ ئوتتۇن دورا ۋەزىندە ناۋات تالقىنى ئارىلاشتۇرۇپ كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا بىر، ئىككى بال قوشۇقتىن 2-3 ئاي ئىستېمال قىلىپ بەرسە چاچنى قۇۋۇقلىتەيدۇ. بۇلاردىن باشقا بىنەپشە، نىلۇفەر ۋە ئىپارلار بىلەن بۇيىلاندۇرۇش، بىنەپشە، نىلۇفەر، ئاچچىق بادام، بابۇنە ۋە ئامىلە

يېغى قاتارلىق مايلار بىلەن مايلاشتۇرۇلغان بولىدۇ.

چاچ ئاقىرىش

ئادەتتىكى ئوتتۇرا ياشتىن ئاشقاندا چاچ، ساقال ئاقىرىش نورمال ئەھۋال. لېكىن ياش ئۆرۈپ چاچ بىلەن ساقالنىڭ ئاقىرىشقا باشلىنىشى كېسەللىك ھېسابلىنىدۇ.

سەۋەبى

ئوتتۇرا ياشتىن ئاشقان كىشىلەردە قان شورلۇق تەرەپكە مايللىشىپ بەدەندىكى ھارارىتى غەرىزى (تەبىئىي ئىسسىقلىق) ئاجىزلاشتىن چاچ ئاقىرىدۇ. بۇ نورمال ھالەت. لېكىن قان ھۆللۈك تەرەپكە مايل ئۆرۈقلۇق بەدەندىكى ھارارىتى غەرىزى ئاجىزلاش بىلەن قانىنىڭ قويۇقلۇق شىرىسىنىڭ يېپىشقاقلىق خۇسۇسىيىتى تۆۋەنلەشتىن چاچ قەرەلدىن بۇرۇن ئاقىرىدۇ. مانا بۇ چاچ ئاقىرىش دەپ ئاتىلىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا ئوزۇقلىنىشنىڭ ياخشى بولماسلىقى، ھەزىمنىڭ ناچارلىقى، ئۆزۈنغا سوزۇلغان سەرپىياتچان كېسەللىكلەر، جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتىكى زىيادە چارچاش، روھىي زەربە، غەم-قايغۇ، ھاياجانلىنىش، كۆپ ئويلاش، جىنسىي ئالاقىنىڭ كۆپ بولۇشى، ھاراق، تاماكا ۋە نەشە قاتارلىق ئىچكى ۋە سىرتقى ئامىللار ھارارىتى غەرىزنى ئۆۋەنلىتىش بىلەن بىرگە قاننىڭ تەبىئىي قويۇقلۇقى، يېپىشقاقلىقى ۋە ئۈتكۈرلۈكى قاتارلىق خۇسۇسىيەتلىرىنى ئۆۋەنلىتىپ قاننى سۇيۇلدۇرىدۇ. چاچنىڭ بالدۇر ئاقىرىشى ئۈدۈم (ئىرسىيەت) بىلەن نۇرغۇن مۇناسىۋىتى بار.

داۋالاش

قان بىلەن مېڭىنى تازىلاپ، زىيادە بەلغەمنى بەدەندىن چىقىرىدىغان، ئۆيقۇنى ياخشىلاپ، ئىشتىھانى ئاچىدىغان ۋە چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىدىغان دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. ئوزۇقلۇقنى كۆچەيتىش، بەدەننى چېنىقتۇرۇش، جىنسىي مۇناسىۋەتنى كېمەيتىش، ھاراق ئىچمەسلىك، تاماكا چەكمەسلىك، قېتىق، ھۆل مېۋە ۋە ئاچچىق چۈچۈك يېمەكلىكنى ئىستېمال قىلماسلىق چاچنىڭ بالدۇر ئاقىرىشىنى توسۇس بىلەن چاچ ئاقىرىشنى داۋالاشتا

مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

بەدەندىكى زىيادە بەلغەمنى بەدەندىن چىقىرىش ئۈچۈن قەيسى قىلدۇرغۇچى دورىلارنى ئىشلىتىش ياخشىراق. لېكىن تازىلاش ئۈچۈن ئايارەج پەيقىرا بېرىلىدۇ. ھەپتىدە بىر قېتىم بەلغەم سۈرگۈسى، ھەر ئايدا بىر ھەپتە ئىتربىيفىل سەغىر، ھەر كۈنى ناشتىدا بىر دانە ھېلىيلە مۇرابباسى يېيىش ئۈچۈن بېرىلىدۇ. چاچنىڭ ئاقىرىشىنى توسۇش مەقسىتىدە مەجۇنى بالادۇر، جاۋارىش جالىنۇس، مەسرىتىدۇس قاتارلىق نېرۋىنى تىنچلاندۇرىدىغان نۇسخىلاردىن بىر خىلى دائىم ئىچىشكە بېرىلىدۇ. سېرىق ھېلىيلىنى داۋاملىق شۇمۇپ بېرىشكە بۇيرۇش ياكى ھەر كۈنى ناشتىدا سېرىق ھەلىيلە تالقىندىن 1.5 گرامنى بىر پىيالە قاينىتىلغان سۈت بىلەن ئىستېمال قىلىش بۇيرۇلىدۇ. ھەر كۈنى سىياداندىن 10-7 دانە يەپ بەرسمۇ ياكى يۇقىرىدىكى چارىلەر بىلەن بىرگە قوشۇپ ئىشلەتسمۇ چاچنىڭ داۋاملىق ئاقىرىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ. سوغۇق مىجەزلىك كىشىلەر پات-پات كاۋاپ يەپ تۇرۇشى، تامىقىغا ئاقمۇچ، قىچا، دارچىن ۋە زىرە قاتارلىقلارنىڭ بىر خىلىنى سېلىپ يېيىشى ۋە سوغۇق سۇ ئىچمەسلىك كېرەك.

تۈۋەندىكى نۇسخا چاچنىڭ ۋاقتىسىز ئاقىرىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاشتا بەلگىلىك ئۈنۈمى بار.

(1) مەجۇنى شەباپ (ئادەمنى ياش تۇتقۇچى مەجۇن) قارا ھەلىيلە 33 گرام، بەلىلە پوستى، كۈندۇر، لۇبان، تاباشىر ھەر بىرىدىن 16 گرام، قارىمۇچ 8 گرام، زەنجۈبىل، قىزىلگۈل، ئىگىر ھەر بىرىدىن 5 گرام، ئاق سەندەل، كاسنە ئۇرۇقى ھەر بىرىدىن 10 گرام، ھەسەل بىلەن ھەلىيلە كابىلە مۇرابباسى 250 گرامدىن ئېلىپ، دورىلارنى سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن ئۈتكۈزۈپ ھەسەل بىلەن ھېلىيلە كابىلە مۇرابباسىغا ئارىلاشتۇرۇپ مەجۇن تەييارلاپ ھەر كۈنى 10 گرامدىن يېيىشكە بېرىلىدۇ.

(2) قارا ھەلىيلە پوستى بىلەن ئامىلە پوستى تالقىندىن بىر ھەسسە ئېلىپ ئازراق كالا يېغى ۋە دورا مىقدارى بىلەن تەڭ ھەسەلگە ئارىلاشتۇرۇپ كۈنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 10 گرامدىن يېسمۇ بولىدۇ.

(3) قارا ھەلىيلە، بەرەنگى كابۇلى، پىلپىل، ئامىلە ھەر بىرىدىن بىر ھەسسە، ھەسەل ھەممە دورا مىقدارى بىلەن تەڭ. دورىلارنى سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن ئۈتكۈزۈپ، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ كۈنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا تېڭىنىڭ كۈرسەتمىسىگە ئاساسەن يېيىشكە بېرىلىدۇ.

(4) كابۇل هەلىلىسى 66 گرام، تۇمۇر دېتى 13 گرام، غارىقۇن 16 گرام، زەنجۈبىل، پىلپىل، قەلەمپۇر ھەر بىرى 10 گرامدىن، ھەسەل ھەممە دورا مقدارىدىن ئۇچ ھەسسە، دورىلارنى سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن ئوتكۈزۈپ، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ مەجۇن تەييارلاپ ھەر كۈنى ناشتىدا 10 گرامدىن يېيىشكە بېرىلىدۇ. دورىنى ئىچكەندىن كېيىن 3-2 سائەتكىچە دەملەنگەن چاي ئىچىشكە بولمايدۇ.

(5) خام ئەگرى سۈناي 33 گرام، جىن كېۋىزى ئۇرۇقى، كىرەش (داڭگۇي)، چۈچىكەن، ئالاقات مېۋىسى ھەر بىرى 10 گرام، سىرىق يۇگەي ئۇرۇقى 16 گرام. دورىلارنى سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن ئوتكۈزۈپ ھەسەل بىلەن يۇغۇرۇپ ئۇقۇت چوڭلۇقىدا كومۇلاچ ياساپ كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 3-4 گرامدىن ئىچىپ بەرسە چاچنى قارايتىدۇ.

چاچنى يۇيۇشقا ئىشلىتىلىدىغان دورىلار

(1) ئەنجۈر يوپۇرمىقى (قارامتۇل ئەنجۈر يوپۇرمىقى بولسا تېخىمۇ ياخشى)، قىزىل ئۈزۈم يوپۇرمىقى، قارا ئۇجمە (جۈجەم) يوپۇرمىقى، رەيھانگۈل يوپۇرمىقى ۋە رەيھانگۈل ئۇرۇقىدىن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ يامغۇر سۈيىدە (پار سۈيى بولسىمۇ بولىدۇ) قاينىتىپ، سۈزۈلگەن سۈيىدە چاچ (باش) يۇيۇپ بېرىلىدۇ.

(2) سۈنبۈل؛ سەلىخە، سياھدان، ئاچچىق تاۋۇز ئېتى ياكى ياڭاق پوستى، قەلەمپۇر، قۇستە، قومۇش يىلتىزى، قارا چىغ پۇپۇكى ھەر بىردىن 33 گرامدىن ئېلىنىدۇ. دورىلارنى چالا سوقۇپ ئاچچىق تاۋۇز ئېتى ياكى ياڭاق پوستىدىن مۇڭاپىق مىقداردىن ئېلىپ قاينىتىلغان 4 چوڭ چىنە سۇغا بىر كېچە چىلاپ ئەتىسى پەس ئوتتا يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ سۈزۈۋېلىنغان سۈيىگە چىگىت يېغى بىلەن ئامىلە يېغىنى قوشۇپ تاكى سۈيى تۇگەپ مېيى قالغىچە پەس ئوتتا قاينىتىپ تەييارلىنىدۇ. بۇ ماي بىلەن كۈنىگە بىر-ئىككى قېتىم چاچنىڭ تۈۋى (باش تېرىسى) مايلاپ بېرىلىدۇ.

(3) سىياھدان بىلەن تاتلىق بادام مېغىزىدىن چىقىرىلغان ماي بىلەن چاچ تۈۋى (باش تېرىسى) مايلاپ بېرىلىدۇ.

(4) يۇقىرىدىكى بىرىنچى نۇسخا بىلەن ئىككىنچى نۇسخا بىرلەشتۈرۈلسە ئۈنۈمى تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ.

(5) سۇمبۇل، ئىزخىر مۇنچىقى، سەلىخە، قەلەمپۇر، تۈد ھىندى، قەسبۇس زەررە ھەر بىردىن تەڭ مىقداردا ئېلىپ چالا سوقۇپ، ئومۇمىي دورا مىقدارىدىن 4

هەسسە قاياق سۇغا چىلاپ بىر كىچە تۇرغۇزۇپ ئەتسى پەس ئوتتا يېرىمى قالغىچە قايىنتىپ، سۇزۇۋېلىنغان سۇيۇقنى دورا مىقدارى بىلەن تەڭ سياھدان مېيى ئارىلاشتۇرۇپ سۇيى تۇگەپ مېيى قالغىچە قايىنتىپ چاچ تۇۋى مايلاپ بېرىلىدۇ.

چاچنى بوياق ماددىلار بىلەن بوياش ئەڭ زىيانلىق. ئەڭ ياخشىسى تەبىئي گىياھلاردىن تەييارلانغان بوياق (جوزاپ) بىلەن بوياش كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن تۇۋەندىكى تۇسخىلار توتۇشتۇرۇلىدۇ:

(1) بىر ھەسسە خېنىگۇل، 3 ھەسسە ئوسما ياپرىقىنى ئېلىپ سوقۇپ سۇمۇق ياكى ئانار دانىلىرىنىڭ سۇيى بىلەن نەمدەپ چاچقا سۈركەپ 3-2 سائەتتىن كېيىن يۇيۇۋېتىلىدۇ.

(2) يۇمشاق توغرالغان تۇرۇپنى كۆك (خام) ياكاق پوستى سۇيىگە چىلاپ چاچقا سۈرتۈلىدۇ.

(3) قاينىتىلغان ھاك بىلەن موردا سەڭ سۇيىدە قېيما قىلىپ توغرالغان ئوسما بىلەن خېنىگۇل چاچقا سۈرتۈپ بېرىلىدۇ. ئەگەر بۇ تۇسخىغا قەلەمپۇر بىلەن دارچىن تالقىنىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئارىلاشتۇرۇلسا مەزكۇر بۇياقنىڭ مېڭىگە بولغان ناچار تەسىرىنى ئازايتىش بىلەن بىرگە بۇياقنى قېنىقلاشتۇرىدۇ.

(4) 33 گرام مۇزىنى زەيتۇن يېغى ياكى باشقا تۇسۇملۇك يېغىدا كۆيگىچە قورۇپ، يۇمشاق سوقۇپ تۇنكىغا 16 گرام زەمچە، 23 گرام ئاق تۇز، 16 گرام كەتىرا تالقىنىنى ئارىلاشتۇرۇپ ئۇستىگە ئىسسىق سۇ قۇيۇپ قويۇق تۇماچ ھالىتىگە كەلتۈرۈپ، چاچقا قويۇق چېپىپ 3 سائەت تۇرغۇزغاندىن كېيىن چاچ يۇيۇلىدۇ. ئەگەر بۇ تۇسخىغا سوقۇپ قېيما قىلىنغان ئوسما بىلەن خېنىگۇل ۋە قەلەمپۇر تالقىنىنى ئارىلاشتۇرۇپ چاچقا قېنىق سۈرتۈپ 6 سائەت تۇرغۇزۇلىدۇ، ياكى بولمىسا يۇقىرىقى دورىلارنى ئوسما بىلەن خېنە قاينىتىلمىسىغا ئارىلاشتۇرۇپ تۇماچ ھالىتىگە كەلتۈرۈپ چاچقا چېپىپ 4-3 سائەت تۇرغۇزۇپ چاچ يۇيۇۋېتىلىدۇ.

(5) ئوسما ئىككى ھەسسە، زەمچە، تۇز، مايدا قورۇپ كۆيدۈرۈلگەن موزا تالقىنى بىلەن تۇمۇر بىر ھەسسە، بۇلارنى سىركىگە ياكى تۇرۇنج (جۇيزە) نىڭ سۇيىگە ئارىلاشتۇرۇپ تۇماچ ھالىتىگە كەلتۈرۈپ چاچقا چېپىلىدۇ.

(6) قاراگۇل بىلەن قاراگۇل تۇسۇملۇك يوپۇرمىقى 500 گرام، زەمچىدىن 33 گرام ئېلىپ ئاغزى چوڭراق شىشىنىڭ ئىچىگە بىر قەۋەت يوپۇرماق، بىر قەۋەت زەمچە تالقىنى، بىر قەۋەت قاراگۇلنى تەرتىبى بويىچە نىختاپ سېلىپ شىشىنىڭ ئاغزىنى مەھكەم

ئېتىپ 40 كۈن ئات قىغىغا كۆمۈپ قويۇپ ئاندىن ئىشلەتسە چاچنى ناھايىتى ياخشى بۇيايدۇ.

(7) پىشىمىغان قاپاقنى پىلىكىدىن ئۈزمەي تۇرۇپ بىر يېرىدىن تېشىپ ئىچىگە تۈمۈر دېتى تالقىنى ۋە قەلەمپۇر تالقىنىدىن 33 گرام سېلىپ، قاپاقتىن تۆشۈك ئېچىش ئۈچۈن كېسىپ ئېلىنغان قىسمىنى شۇ پېتىچە تۆشۈككە قويۇپ ئۈستىدىن لاي چاپلاپ 40 كۈن پىلىكىدە تۇرغۇزۇپ تۆستۇرۇلسە ناھايىتى ياخشى بۇياق تەييارلىنىدۇ.

سىدام باش

ياش تۇرۇپ باشنىڭ چوققا قىسمىدا چاچ چۈشۈپ، ئورنىغا چاچ چىقماسلىق تۈپەيلۈر تېلىدا «سىدام باش» ياكى «تاقىر باش» دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ كېسەللىك كۆپرەك ئەرلەردە ئۇچرايدۇ. ئاياللار بىلەن باللارنىڭ بەدىنىدە ھۆللۈك كۆپ بولغاچقا ئاساسەن ئۇچرىمايدۇ.

سەۋەبى

بەدەندىكى ھۆللۈك ئازىيىپ قۇرۇقلۇق ئاشقاندا چاچ تۈۋى (يىلتىزى) گە بارىدىغان ئوزۇقلۇق ماددا كەم بېرىش ۋە باش تېرىسىنىڭ ئوزۇقلىنىش، ئوزۇقلۇقنى تارتىپ ئېلىش ۋە تۈتۈپ تۇرۇش قاتارلىق قابىلىيىتىنىڭ ئاجىزلىشىشىدىن چاچ چۈشۈپ ئورنىغا يېڭى چاچ چىقماسلىقتىن پەيدا بولىدۇ. ئاق تەنلىكەرنىڭ ۋە ياكى ئاق سېرىق كىشىلەرنىڭ تېرىسى بوش بولغانلىقتىن سىدام باشلىق كېسىلى ئاق تەنلىك ياكى ئاق سېرىق كىشىلەردە قارا تەنلىك ياكى بۇغداي تۈسلۈك كىشىلەرگە قارىغاندا كۆپرەك ئۇچرايدۇ. ھاراق، تاماكا ۋە نەشە قاتارلىق ئىچىملىك- چېكىملىكلەرنى كۆپرەك ئىستېمال قىلىش، جىنسىي مۇناسىۋەت قېتىمىنىڭ كۆپ بولۇشى، باشقا قېلىن نەرسە كېيىپ بېشىنى شامالداتماسلىق ۋە قۇرۇق كەيپىياتلىق يېمەك- ئىچمەكنى كۆپرەك ئىستېمال قىلىش قاتارلىقلار بۇ خىل كېسەللىكنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشنىڭ مۇھىم ئامىللىرى بولىدۇ.

ئالامىتى

يېنىكىرەكلىرىدە چاچ شالاڭلىشىش بىلەن باش چوققا قىسمىنىڭ ئالدى تەرىپى

تاقىرلىشىدۇ. ئېغىرراقلىرىدا باشنىڭ توپىسى ھەتتا گەجگىگىچە چاچ چۈشۈپ باش قىزغۇچ پارقىراق ۋە سىلىق تۇسىنى ئالىدۇ.

داۋاسى

ياشانغانلاردىكى سىدام باشنى داۋالىغلى بولمايدۇ. ياش ۋە ئوتتۇرا ياشلىق مەزگىلدىكى سىدام باشنىڭ دەسلەپكى دەۋرلىرىدە پىرسىياۋشان، ئاس دەرىخىنىڭ ياپرىقى، قارىغاي قوۋزىقى ۋە كۈندۇر قاتارلىق دورىلارنى باراۋەر مىقداردا ئېلىپ قورۇيدۇ. لادەن بىلەن مۇرمەككىدىن يېرىم مىقدار ئېلىپ ھەممىسىنى سوقۇپ كونا مۇسەللەس بىلەن تۇرۇپ يېغىغا سېلىپ، ئىزىپ ئاخشىمى تېرىپى بىلەن قوشۇپ باشقا چىپىلىدۇ. ئەتىگىنى سەھەردە ئاس يوپۇرمىقىنىڭ سۈيى بىلەن باش يۇيۇلىدۇ. چاچ چۈشۈپ سىدام بولۇشقا باشلىغاندا چاچنىڭ پۈتۈنلەي چۈشۈپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن موزا، قارا ھەلىلە ۋە ئاس دەرىخىنىڭ يوپۇرمىقىدىن تەڭ مىقداردا ئېلىپ مۇسەللەسكە چىلاپ پەس ئوتتا قاينىتىپ، پۈشۈرۈپ، سۈزۈۋېلىنغان سۈيىگە مۇۋاپىق مىقداردا زەيتۇن يېغى قوشۇپ مۇسەللەس تۇگەپ يېغى قالغىچە قاينىتىلىدۇ، تەييارلانغان ماي كۈندە كەچتە باشقا سۈرتىلىدۇ، ئەتىگىنى ئاس دەرىخىنىڭ قاينىتىلمىسى بىلەن باش يۇيۇپ بېرىلىدۇ. بۇ خىل داۋالاش تۈسۈلى خېلى تۇزۇن داۋاملاشتۇرۇلىدۇ. كېسەللىكنى داۋالاشتا بىمارنىڭ مىجەزىنى تۇزەشمۇ مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ. بىراق ياش ۋە ئوتتۇرا ياشلىقلارنىڭ مىزاجىنى تۇزەشتە ھۆللۈك زىيادە كۈچ بولمىسا ماددىنى پۈشۈرغۇچى مۇنزىجلا بېرىلىدۇ. لېكىن بەدەننى تازىلاش مەقسىتىدە تازىلىغۇچى مۇسھىل بېرىلمەيدۇ. سىدام باشقا يۇقىرىدا كۆرسىتىلگەن سىرتىدىن سۈرتۈلىدىغان دورىلارنى ئىشلىتىشتىن باشقا، چاچ چۈشۈشنى داۋالاشتا ئىشلىتىلىدىغان دورىلارنمۇ تاللاپ ئىشلىتىشكە بولىدۇ. باشقا سىرتىدىن دورا سۈرتۈشتىن بۇرۇن باشنى ئىسسىق سۇغا چىلانغان ھۆل ماتا ياكى داكا بىلەن سۈرتۈپ قول بىلەن تۇۋۇلاپ قىزارتقاندىن كېيىن دورا سۈرتىلىدۇ. بۇنداق قىلغاندا بىرىنچىدىن تۈشۈكلەر ئېچىلىپ توختاپ قالغان بۇخارلار بەدەن سىرتىغا چىقىپ كېتىدۇ. ئىككىنچىدىن چاچ تۈستۈرۈشكە مەنپەئەتلىك دورىلار باش تېرىسىگە سىڭىپ كىرىپ چاچنىڭ تۈسۈشنى تېزلىتىدۇ. ئەگەر باش تېرىسىگە تۈششاق مۇدۇرلەر چىققان بولسا، باشنى سۈرتۈپ تۇۋۇلاش تۈسۈلى قوللىنىلمايدۇ.

چاچنىڭ باشقا كېسه للىكلىرى

چاچ كېسه للىكى يۇقىرىقىلاردىن باشقا يەنه چاچ سۈنۈپ چۈشۈش، چاچ يېرىلىش ۋه چاچ تۈسمه سلىكله رنى تۈز ئىچىگه ئالىدۇ.

چاچ ساقال سۈنۈپ چۈشۈش كۆپىنچه جۈده تكۈچى قىزىتما، تۈزۈنغا سوزۇلغان كېسه للىكله ر، يەل يارا (سفىلىس) ۋه تاز كېسه للىكلىرىده تۈچرايدۇ. چاچ يېرىلىشنىڭ سه ۋه بى مۇره ككه پ بولۇپ چاچنىڭ تۈچى يېرىلىپ تۈسۈشتىن توختايدۇ. چاچ تۈسمه سلىك چاچنىڭ تۈزۈقلىنىشى ياخشى بولماسلىقتىن پەيدا بولىدۇ.

داۋالاش

چاچ سۈنۈپ چۈشۈشته بەده ننى هۆلله شتۇرگۈچى تاتاملار بىله ن هۆل مېۋىله رنى كۆپره ك ئىستېمه ل قىلىش بۇيرۇلىدۇ. بىمارنىڭ مزاجى بۇزۇلغان بولسا ماددىنى پۈشۈرغۇچى دورىلار بېرىلىدۇ. لېكىن تازىلىغۇچى دورىلار بېرىلمه يدۇ. ئۈزۈقلۇق كۆچه يتىلىدۇ ۋه ئىشتىهانى ئاچقۇچى دورىلار بېرىلىدۇ. ئەگه شمه كېسه للىك بولسا داۋالىنىدۇ. ياخشى ئارام ئالدۇرۇلىدۇ ۋه تۈيقۇنى ياخشىلىغۇچى دورىلار بېرىلىدۇ. ئاچچىق بادام يېغى ياكى ئامله يېغى بىله ن باش ياغلاپ بېرىلىدۇ. ئامله يېغىنىڭ تەركىبى ۋه تەيىارلىنىشى: ئامله پوستى، ئاس دەرىخىنىڭ يوپۇرمىقى، سەنۈپەر دەرىخىنىڭ يىلتىزىدىن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ چالا سوقۇپ چىلاشقۇده ك قاياق سۇغا بىر كېچه چىلاپ ئەتىسى پەس ئوتتا يېرىم قالغىچه قاينىتىپ، سۈزۈۋېلىنغان سۇيىقگه باراۋەر مىقداردا كۈنجۈت يېغى قوشۇپ سۇيى تۈگه پ مېيى قالغىچه قاينىتىپ سوۋۇغاندا شىشىگه قاچىلاپ ئىشلىتىلىدۇ. ئەگەر چاچ سۈنۈش تاز (باش تەمره تكىسى) دىن پەيدا بولغان بولسا، تازنى داۋالاش بىله ن بىرگه ئاق له يلى تۈرۈقنىڭ شىرىسى ۋه هەمىشه باھار سۇيىنى باشقا سۈرتۈش بىله ن داۋالىنىدۇ. چاچ يېرىلىشنى داۋالاشتا قان غالىبلىقىدىن پەيدا بولغان بولسا ھىجامه ت قويۇلىدۇ ۋه ماددىنى تازىلاش تۈچۈن مه تبۇخى ئەفتمۇن بېرىلىدۇ. بىراق مىجه زى قۇرۇق بولسا سۈرگه (تازلىغۇچى) بېرىشكه بولمايدۇ. باشقا بادام يېغى بىله ن بىنه پىشه يېغى سۈرتۈلىدۇ. چاچنى تۈستۈرۈش، چاچنىڭ جۇلالىقى

(پارقىراقلىقىنى) بىلەن نەم - قۇرغاقلىقنىڭ نورماللىقىنى ساقلاش ئۈچۈن چاچنى پات - پات قارا ھەلىيە سۈيى، تېرمىس سۈيى، ئاملە سۈيى ۋە چۈقۇندەر (تاتلىق ياكىيۇ ياكى خۇكشۇ) سۈيى (قاينىتىپ چىقىرىلغان سۈيى) بىلەن يۇيۇپ لادەن يېغى بىلەن مايلاپ بېرىش كېرەك. لادەن يېغى تۇزۈندىكى تۇسۇل بىلەن تەييارلىنىدۇ. لادەن 6 گرام، كۇنجۇت يېغى 130 مىللىلتر، قارا ھەلىيە 33 گرام، تاتلىق ياكىيۇ سۈيى، قىزىل لوبىيا سۈيى ھەربىرىدىن 33 مىللىلتردىن. لادەن بىلەن قارا ھەلىيىنى سوقۇپ يۇقىرىدىكى سۇغا بىر كېچە - كۇندۈز چىلاپ، ئەتىسى پەس ئوتتا ئازراق قاينىتىپ سۈزۈۋېلىنغان سۈيىگە كۇنجۇت يېغىنى قوشۇپ، سۈيى تۇگەپ يېغى قالغىچە قاينىتىپ تەييارلاپ ششىگە قاچىلاپ ئىشلىتىلىدۇ. ياكى ئاس يوپۇرمىقى بىلەن قىزىلگۈل تالقىندىن مۇڭاپىق مىقداردا ئېلىپ ئاملە سۈيىگە ئارىلاشتۇرۇپ باش تېرىسىگە سۈركەپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ ياكى بولمىسا چاچ ئۈندۈرۈش ۋە چاچنى تۇستۇرۇش مەقسىتىدە كونا زەيتۇن يېغىغا قەيسۇم چۇپىنىڭ كۈل تالقىنى بىلەن كۆپۈكى دەريانى ئارىلاشتۇرۇپ باشقا سۈرتۈلسىمۇ بولىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا چاچ چۈشۈشكە قوللىنىلىدىغان چارىلەر قوللانسىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ.

تېرە ئۆسمە كېسە للىكلىرى

سۆگەل

بۇ تېرە يۈزىدىن پۈلتىيىپ چىقىدىغان تېرە رەڭگىدىكى مودۇرلەردىن ئىبارەت.

سەۋەبى

قويۇق خىلتلار بولۇپمۇ قويۇق بەلغەم بىلەن سەۋدا ئۆششاق قان تومۇرلارغا قۇيۇلۇپ تېرىنىڭ مەلۇم قىسمىدا تۇرۇپ قېلىشتىن پەيدا بولىدۇ.

ئالامىتى

سۆگەل تېرىنىڭ ھەرقانداق جايىدا پەيدا بولىدىغان بولۇپ تېرىدىن كۆتۈرۈلۈپ چىقىدۇ. سانى بىر ياكى بىر قانچە ھەتتا ناھايىتى تۇرغۇن بولۇپ، شەكلى ھەر خىل، جىسمى يۇمشاق بولىدۇ. سۆگەلنىڭ شەكلىنى ئىخچاملىغاندا تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت بولۇشى مۇمكىن.

(1) گۈشىنىڭ ئىچىگە كىرىپ ئۆسكەن سۆگەل. بۇ «مەنگۈش» دەپ ئاتىلىپ، تېرىدىن كۆتۈرۈلۈپ چىققان قىسمى خۇددى مېكىانىنىڭ بىخىغا ئوخشاپ كېتىدۇ.

(2) يېرىلاكغۇ سۆگەل. تۆۋى بىلەن تۆچىنىڭ پەرقى ئانچە چوڭ بولمىسىمۇ لېكىن تۆچى تەرەپ يېرىلىپ ھەر خىل چوكۇلۇقتىكى ۋە تۈزۈنلۇقتىكى بۆلەكلەرگە ئايرىلغاچقا تۆچى تۆۋىدىن يوغانراق كۆرۈنىدۇ.

(3) تۆچى تۇم، تۆۋى ئىنچىكىرەك بولۇپ يىلتىزى تېرە ئىچىگە كىرىپ كەتكەن بولىدۇ. بۇ خىلى مىسمارى دەپ ئاتىلىدۇ.

(4) ئۇزۇن، سەل ئىنچىكىرەك ئەگرى-بۈگرى تۈسۈدىغان سۆگەل بولۇپ بۇ خىلى قۇرۇنا دەپ ئاتىلىدۇ.

(5) زەرداب ئېقىپ تۇرىدىغان سۆگەل. بۇ تەرسىيۇش دەپ ئاتىلىدۇ.

(6) قىزىل پۇرچاقسىمان سۆگەل، رەڭگى سارغۇچ ياپىلاق كېلىدۇ، بۇ تەدەسىيە دەپ ئاتىلىدۇ.

(7) بۇغدايسىمان سۆگەل، شەكلى تۇزۇنچاق، قىزغۇچ، بۇغداي چوڭلۇقىدا بولۇپ سانى كۆپ بولىدۇ. بۇ ھىنتىيە دەپ ئاتىلىدۇ.

بەزى ئالىملار سۆگەلنى ئەكەلك سۆگەل ۋە چىش سۆگەل دەپ ئىككى تۈرگە بۆلۈدۇ. ئالدىنقىسى بىر دانىلا بولىدۇ، كېيىنكىسىنىڭ سانى كۆپ بولىدۇ. بەزىلىرى تۇغما بولىدۇ، بەزىلىرى تۇغۇلغاندىن كېيىن پەيدا بولىدۇ.

داۋاسى

تۇغما ياكى يەككىلىرى كۈندىلىك تۇرمۇش پائالىيەتلىرىگە ۋە ھۆسنىگە دەخلى يەتكۈزمەسە داۋالاشنىڭ ھاجىتى يوق. تۇغۇلغاندىن كېيىن پەيدا بولغانلىرى كۈندىلىك تۇرمۇش پائالىيەتلىرىگە ۋە ھۆسنىگە دەخلى يەتكەنلەرنى داۋالاشقا توغرا كېلىدۇ.

ئەگەر سۆگەل سانى كۆپ بولۇپ قان غالپلىق ئالامەتلىرى روشەن بولسا قانىنى ئازايتىش ۋە ماددىنى پۇشۇرۇش مەقسىتىدە ماتۇل تۇسۇل بىلەن بادام يېغىنى قوشۇپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. ئاندىن كېيىن بۇزۇق ماددىلارنى تازىلاش ئۈچۈن مەتبۇخى ئەفتىمۇن بېرىلىدۇ. ئەگەر بەلغەم بىلەن سەۋدا غالىب بولسا بەلغەم بىلەن سەۋدا سۇرگۈسى بېرىلىسىمۇ بولىدۇ. بىمارنىڭ يېمەكنى كۆپەيتىدىغان ۋە ئاسان ھەزىم بولىدىغان يېمەكلىكلەر بۇيرۇلىدۇ.

سىرتىدىن تۇۋەندىكى تۇسخىلارنىڭ بىر خىلى تاللاپ ئىشلىتىلىدۇ.

(1) بۇرە سويمىسى (كەبەر) توغرىغۇسى (تۇزى) ياكى خۇرۇپ تۇزى ياكى بولمىسا ئاش تۇزى چېپىلىدۇ.

(2) سىياھدان تالقىنى تۇتكۇر سىركە ۋە تۇز بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ تۇماچ ھالىتىگە كەلتۈرۈپ سۆگەلگە چېپىلسا سۆگەلنىڭ چۈشۈشىنى تېزلىتىدۇ.

(3) كۈندۈش تالقىنى يېرىم گرام، گۈڭگۇرت ۋە توغرىغۇ تالقىندىن بىر گرام ئىبلىپ تۇتكۇر سىركىگە ئارىلاشتۇرۇپ چاپسىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر بۇ تۇسخىغا زەرىنخ، زىراۋەندە ھەر بىرىدىن بىر گرام قوشۇلسا ئۈنۈمى تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ.

(4) يۇلغۇن مېۋىسى (داۋا ياكى كەزمازۇ)نى يۇمشاق سوقۇپ تاسقاپ سىركە بىلەن خېمىر قىلىپ بىر قانچە قېتىم تېڭىلسا سۆگەل يىلتىزىدىن يوقىلىدۇ.

(5) ئەگەر سۆگەل قاتتىق بولسا گۈل يېغى ياكى توخۇ يېغى قاتارلىقلار بىلەن ياغلىسا يۇمشايدۇ.

(6) زەرنىخ، ھاك، زەراڭنىخ، شاخار ياكى دەرەخلەرنىڭ كۆيدۈرگۈچى سۆتلىرىگە ئوخشاش تەسىرى ئوتكۇر دورىلار چېپىلسا سۆگەل يىلتىزى بىلەن يۇلۇنۇپ چىقىدۇ.

(7) قىزىل پۇرچاقسىمان سۆگەل ياكى بۇغدايسىمان سۆگەلگە سفىج دەرىخىنىڭ يىلىمى (بۇرتەم) ياكى غەيرىلا يىلمى، موم ۋە شتره نجىلەر بىلەن تەييارلانغان موم يېغى (قىرۇتى) چېپىلىدۇ. بۇ تۈسخىنى تەييارلاش تۈسۈلى: يىلىم دورىلار بىلەن مومنى ئۈسۈملۈك يېغىدا ئېرىتىپ ئۈستىگە شەتره نجى تالقىنىنى سېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلىنىدۇ.

(8) تۈخۇمەك ئۈزۈمى ۋە شەتره نجى ھىندى تالقىندىن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ ئۈتكۈر سىركىگە سېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ ئوماچ ھالىتىگە كەلتۈرۈپ سۆگەلگە چېپىلىدۇ.

(9) بۆرە (بروم)، كەھرىۋا، بۆرە ئەرمنى، خەرىتۇپ تالقانلىرىنىڭ بىر خىلىنى ياكى ھەممىسىنى سىركە بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ بىر قانچە قېتىم سۆگەلگە چېپىلسا سۆگەل چۈشۈپ كېتىدۇ.

ئەگەر سۆگەلنىڭ تۈۋى ئىنچىكە بولسا سۆگەلنىڭ تۈۋىنى ئات قىلى ياكى ئىنچىكە يىپەك يىپ بىلەن ئاۋۇال بوشراق، ئەتسىدىن باشلاپ ھەر كۈنى چىڭتىپ بوغۇپ بەرسە سۆگەل چۈشۈپ كېتىدۇ. دەستكار تۈسۈلى بىلەن يىلتىزىدىن قوشۇپ كېسىۋەتسىمۇ بولىدۇ. ئەگەر سۆگەل چىشى بولۇپ سانى كۆپ بولسا «ئانا» سۆگەل (ئەڭ بۇرۇن پەيدا بولغان سۆگەل) يىلتىزىدىن كېسىپ ئېلىۋېتىلسە قالغان «بالا» سۆگەللەر يىگدەپ چۈشۈپ كېتىدۇ (سىناقتىن تۈتكەن). سۆگەلنى دورا ياكى دەستكارلىق تۈسۈلى بىلەن داۋالىغاندا يىرىڭلاپ قېلىشتىن ساقلىنىش كېرەك.

توپۇق

بۇ تېرە ئاستىدا پەيدا بولىدىغان ۋە تېرىدىن كۆتۈرۈلۈپ تۇرىدىغان ئىششىقسىمان توپچىدىن ئىبارەت مونەك بولۇپ ئىككى خىل بولىدۇ. بىر خىلى گۈشسىز

توپۇق بولۇپ تۇيغۇرچه «په‌ي غلاپ خالتىلىق ئىششىقى» ده‌پ ئاتىلىدۇ. يه‌نه بىر خىلى گۆشلۈك توپۇق بولۇپ تۇيغۇرچه «قاتتىق سۆگه‌ل» ياكى «تالالىق تۇسمه» ده‌پ ئاتىلىدۇ.

سه‌ۋه‌بى

گۆشسىز توپۇق خام ۋه قويۇق ماددىلارنىڭ تېره ئاستىغا يىغىلىشىدىن په‌يدا بولىدىغان بولۇپ قول ۋه پۇتنىڭ دۇمبىسىده كۆپره‌ك تۇچرايدۇ. گۆشلۈك توپۇق تۇزلۇق شور به‌لغه‌م ياكى كۆيگه‌ن ماددىلارنىڭ تېرىگه يىغىلىشىدىن په‌يدا بولىدىغان بولۇپ ئىچىده گۆشلۈك ماددا بولىدۇ. تۇ، پېشانه ۋه قۇلاق ئارقىسى قاتارلىق ئورۇنلاردا كۆپره‌ك تۇچرايدۇ.

ئالامىتى

چوڭ-كىچىكلىكى هه‌ر خىل بولۇپ، كىچىكلىرى تۇشۇاق چىلانده‌ك، چوڭلىرى ياڭاقته‌ك بولىدۇ. شه‌كلى يۇمۇلاق بولۇپ تېرىدىن كۆتۈرۈلۈپ تۇرىدۇ، چېگرىسى ئېنىق بولىدۇ. ئۇستىنى يىپىپ تۇرغان تېره ره‌ڭگى ساق تېره ره‌ڭگى بىله‌ن ئوخشاش بولىدۇ. باسسا ئاغرىمايدۇ. گۆشسىز توپۇق يۇمشاقراق بولۇپ قول بىله‌ن باسسا قاچىدۇ. گۆشلۈك توپۇق قاتتىقراق بولۇپ قول بىله‌ن باسسا قاچمايدۇ. ئه‌گه‌ر گۆشسىز توپۇقنىڭ ته‌ركىبىده تۇزلۇق شور ماددىلار كۆپره‌ك بولسا ئاغرىنش بولىدۇ.

داۋاسى

گۆشسىز توپۇقنى قول ياكى قاتتىق نه‌رسه بىله‌ن بېسىش ئارقىلىق توپۇق قېپىنى زه‌خمله‌ندۈرۈپ قول بىله‌ن بېسىپ تۇۋۇلاپ ئېششىقنى يوقاتقاندىن كېيىن ئۇستىگه سه‌بره، روسۇت، هوزۇز، ئاقاقيا ۋه بېلىق يېلىمى قاتارلىقلاردىن باراۋه‌ر مىقداردا ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ سركه بىله‌ن نه‌مده‌پ ياكى گۈل يېغى قاتارلىق ياغلار بىله‌ن مه‌لهه‌م ته‌يارلاپ تېرىنىڭ ئۇستىگه قېلىنراق چېپىپ، ئۇستىگه قوغۇشۇن تاختىسىنى قويۇپ چىڭراق بېسىپ تېڭىلىدۇ. ئه‌گه‌ر گۆشسىز توپۇق ئاغرىسا ئاۋۋال موم يېغى چېپىپ ئاغرىقنى توختاتقاندىن كېيىن يۇقىرىقى تۇسۇل قوللىنىلىدۇ. ئېششىقنى تارقىتىش ئۈچۈن سه‌ۋه‌بى يېلىنىزى، خىتمى يىلتىزى، زۇۋا، ئىككىلىملىك، زىنجىر، بابۇنه ۋه زاراڭزىلاردىن ته‌ڭ

مىقداردا ئىلىپ چالا سوقۇپ قاينىتىپ، سۈزۈلگەن سۈيىنى تېرە كۆيمىگىدەك قىزىق ھالەتتە توپۇق ئۈستىگە سۈرتۈلىدۇ. تېرىلىرىنى توپۇق ئۈستىگە قويۇپ تاكىدۇ. بۇ چارىلەر ،ئۇنۇم بەرمىسە ئىششىقنى يۇمشاتقۇچى دورىلار ياكى مەلھەمى داخلىيۇن بىرقانچە كۈن توپۇققا چىپلىدۇ. توپۇق يۇمشىغاندىن كېيىن پاكىز ئۈتكۈر تىغ بىلەن كېسىپ ئىچىدىكى يىلىمسىمان سۈيۈقلۇقنى چىقىرىپ مېتال قوشۇق بىلەن توپۇق قېپىنى پاكىز قىرغاندىن كېيىن جاراھەت تىكىلىدۇ. جاراھەتكە گۈش ئۈندۈرۈش ئۈچۈن يىرىكلىق ئىشىققا ئىشلىتىلىدىغان مەلھەملەرنى سۈرتۈپ جاراھەت پۈتتۈرۈلىدۇ.

گۈشلۈك توپۇقنى داۋالاشتا ئاۋۋال ئىششىقنى تارقاتقۇچى ۋە يۇمشاتقۇچى مەلھەملەر ئىشلىتىلىدۇ. بۇ خىل داۋالاش ئۇنۇم بەرمىسە، ئەڭ ياخشىسى دەستكار ئۈسۈلىنى قوللىنىپ توپۇقنى ھاسىل قىلغۇچى زىيادە گۈشنى كېسىپ ئېلىۋېتىپ تېرە تىكىلىدۇ ياكى گۈش ئۈندۈرگۈچى دورىلارنى ئىشلىتىش ئارقىلىق جاراھەت پۈتتۈرۈلىدۇ.

پوقاق

گالدا (بويۇن ئالدىدا) پۈلتىيىپ چىقىپ ئېسىلىپ تۇرىدىغان ئىششىق بولۇپ، ئۇيغۇرچە «پوقاق» دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

قويۇق بەلغەم گالدىكى بەزگە يىغىلىۋېلىشتىن پەيدا بولىدۇ.

ئالامىتى

بۇ خىل ئىششىق گالىنىڭ ئوڭ ۋە سول تەرىپىدە ياكى قاق ئوتتۇرىسىدا پەيدا بولىدۇ. چوڭ-كىچىكلىكى بىلەن قاتتىق-يۇمشاقلىقى ھەر خىل بولىدۇ. پوقاق بەش تۈرگە بۆلۈنىدۇ.

بىرىنچى تۈرى ياغ پوقاق (سەلئەي شەھمىيە): بۇ ياغلارنىڭ كۆپۈيىشىدىن پەيدا بولىدۇ. ئۇنىڭ جىسمى يۇمشاق، ھەرىكىتى ئەركىن بولۇپ (تېرە ئاستىدا مىدىرلاتقىلى

بولىدۇ)، ئىچىدىكى ماددا ئاساسەن ياغدىن ئىبارەت.

ئىككىنچى تۈرى ھەسەلسىمان پوقاق (ئەسەلسە): بۇ ياغسىمان پوقاققا ئوخشاپ كېتىدۇ. ئەمما پوقاق ئىچىدىكى ماددا ھەسەلگە ئوخشاش قويۇق ۋە شىرنىلىك سۇيۇقلۇقتىن ئىبارەت تۇر.

ئۈچىنچى تۈرى پاتقاقسىمان پوقاق (سەلئەيى ئارود خالىيە): پوقاق ئىچىدىكى ماددا پاتقاق لايغا ئوخشاش بولۇپ باسقاندا سىلقلايدۇ.

تۆتىنچى تۈرى يۇمشاق پوقاق (شىرازىيە) ئىششىقنىڭ جىسمى يۇمشاق بولۇپ خۇددى تۈيۈپ قالغان ھالۋىغا ئوخشايدۇ. مىدىرلاتقىلى بولمايدۇ. كۆپىنچە كانايىنىڭ ئىككى يېنىدا بولىدۇ.

بەشىنچى تۈرى بەز پوقاق (سەلئەيى غودودى): بۇ خىلىنىڭ جىسمى قاتتىق تۇگۈن ـ تۇگۈن بولىدۇ. مىدىرلاتقىلى بولمايدۇ.

داۋاسى

دەسلەپتە بەلغەم ماددىسىنى پۇشۇرغۇچى كېسىن بەلغەمنى سۈرگۈچى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. مىزاج تۇزۇتۇلگەندىن كېيىن ماددىنى يۇمشاتقۇچى، ئىششىقنى يانداۋرغۇچى ۋە توسالغۇلارنى ئاچقۇچى دورىلار بېرىلىدۇ. بۇلارغا قوشۇپ ئاق مۇچ، چىلان دەرىخىنىڭ پورى ۋە ياڭاق شاكىلىدىن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ قاينىتىپ سۈيىنى ئىچىشكە بېرىلىدۇ. دېڭىز تۈسۈملۇكلىرىدىن خەيدەي ياكى مورغا ئاقمۇچ قوشۇپ قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. سىرتىدىن ماددىنى تارقاتقۇچى دورىلاردىن مەلھەمى داخىلىيۇن قاتارلىقلار سۈرتۈلىدۇ. بىراق كونىراپ قالغانلىرىنى دورا بىلەن داۋالاش قىيىن بولغانلىقتىن دەستكار تۈسۈلى بىلەن ئېلىۋېتىلىدۇ.

تېرىدىكى يامان سۈپەتلىك ئۆسمە

بەدەننىڭ مەلۇم يېرىدىكى توقۇلمىلارنىڭ غەيرىي تەبىئىي زورىيىشىدىن پەيدا بولىدىغان، تەرەققىياتى تېز بولۇپ توقۇلمىلارنى قاپساشتىن سىرت تومۇر (قان ۋە لىمفا تومۇرى كۆزدە تۇتۇلىدۇ) ئارقىلىق بەدەنىڭ باشقا جايلىرىغا كۆچۈپ يامراپ ھاياتقا خەۋپ

يەتكۈزىدىغان ئىششىق بولۇپ، بۇنى ئويغۇرچە «يامان سۈپەتلىك ئوسمە»، ئەرەبچە «سەرتان» (دېگىز ۋە دەريالاردا ياشايدىغان قىسقۇچ پاقا (خەرچەڭ-راك) نىڭ سۈيدا ئوزۇقاتقان ھالىتىگە ئوخشىتىپ قويۇلغان نام) دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

يامان سۈپەتلىك ئوسمە غەيرىي تەبىئىي سەۋدا ماددىسى ياكى شور بەلغەم ئارىلاشقان غەيرىي تەبىئىي سەپرانىڭ كۆيۈشىدىن پەيدا بولىدۇ. يەنى، كۆيگەن غەيرىي تەبىئىي سەۋدا ياكى شور بەلغەم ئارىلىشىپ كۆيگەن سەپرا ماددىسى ھەرقايسى ئەزا توقۇلمىلارنى غىدىقلاپ قاپارتقۇ پەيدا قىلىش ئاساسىدا يامان سۈپەتلىك ئوسمە پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل ئېچكى ئامىلغا يېمەك-ئىچمەك، ياشاش مۇھىتى ۋە روھىي ئامىللار سەۋەبچى بولىدۇ. يامان سۈپەتلىك ئوسمە بەدەندىكى كاۋاك ئەزالار ۋە ھۆللۈكى يۇقىرىراق ئەزالاردا مەسىلەن، قىزىلئوڭگەچ، ئاشقازان، ئوچەي، ئەمچەك، بالىياتقۇ، ئوپكە، جىگەر، بۆرەك، تىل، مېڭە، بويۇن ۋە تېرە قاتارلىق ئەزالاردا كۆپرەك ئوچرايدۇ.

ئالامىتى

يامان سۈپەتلىك ئوسمە دەسلىپىدە يوشۇرۇن بولۇپ ھېچقانداق ئالامەتلەر سېزىلمەيدۇ ياكى بايقالمايدۇ. شۇڭا دەسلەپكى باسقۇچنى تونۇش قىيىن. يامان سۈپەتلىك ئوسمە چوڭىيىپ ئەتراپتىكى ئەسەب (نېرۋا) ۋە قان تومۇرلارنى باسقاندىلا ئاندىن ئوندىن ئالامەتلىرى ئاشكارىلىنىشقا باشلايدۇ. دەسلەپتە كىچىك پۇرچاق چوڭلۇقىدا، كېيىن بادام چوڭلۇقىدا قاتتىقراق ۋە يۇمۇلاق مۇنەكچە پەيدا بولۇپ تېزلا يوغىناپ ئوخشىم، ئالما ھەتتا تاۋۇز چوڭلۇقىدا چوڭايغاندىلا ئاندىن قولغا بىلىنىدۇ. يامان سۈپەتلىك ئوسمە پەيدا بولغان ئەزا ۋە توقۇلمىلارنىڭ ھارارىتى يۇقىرى بولىدۇ. ئوسمىنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ بۇ خىل ھارارەت يۇقىرىلاپ بارىدۇ. بۇ خىل ھارارەت ئوسمىنىڭ چوڭىيىشىنى تېزلىتىپ خۇددى قىسقۇچ پاقا پۇتلىرىنى ئەتراپقا سوزۇپ سۇ ئۈزگەنگە ئوخشاش ئەتراپتىكى توقۇلمىلارغا بۆسۈپ كىرىپ قارامتۇل كۆكۈچ تومۇرلارنى ھاسىل قىلىدۇ. شۇڭا بۇ باسقۇچتا ئوسمە پەيدا بولغان ئەزا ۋە توقۇلمىلار ساھەسىدە كۆيۈپ، ئىچىشىپ، خۇددى ئوت يالقۇنىغا ئوخشاش لاۋۇلداپ سوقۇپ ئورىدۇ. ئەگەر كۆيگەن سەۋداغا سەپرا قانچە كۆپ ئارىلاشقان بولسا بۇ خىل ئەھۋال تېخىمۇ كۆچلۈك بولىدۇ. بىمارنىڭ ئىشتىھاسى كېمەيگەنلىكتىن ماغدۇرسىزلىنىش،

چىراي سارغىيىش، كەم قانلىق، جۈدەش ھەتتا بىر تېرە-بىر سۆڭەك بولۇپ قېلىش، تۆسمە ئەتراپتىكى ئەسەبلەرنى باسقانلىقتىن قانتىق ئاغرىش قاتارلىق ئالامەتلەر پەيدا بولىدۇ. ئەگەر يامان سۈپەتلىك تۆسمە جاراھەتلەنسە قارامتۇل قىزغۇچ يىرگىنىشلىك يارا پەيدا بولۇپ، ئۇنىڭدىن سەسكىنىشلىك بەتبۇي سېسىق پاسات (يىرىڭ) بىلەن زەردار ئېقىپ تۇرىدۇ. جاراھەتنىڭ سىرتقى شەكلى سەپتەي گۈلگە ئوخشاش قىزغۇچ كۆك رەڭدە ئەتراپىغا تۆرۈلۈپ يىرگىنىشلىك تۇسنى ئالىدۇ.

داۋاسى

بۇ، ناھايىتى خەتەرلىك، داۋالاشنى ئاسانلىقچە قوبۇل قىلمايدىغان جاھىل كېسەللىك بولۇپ، يىلتىزىدىن قۇرۇتۇپ ساقايتىش تەس. لېكىن كېسەللىكنىڭ دەسلەپكى ۋە ئوتتۇرا دەۋرلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى توختىتىپ، كېسەلنىڭ كۈچىيىپ كېتىشىنى تېزگىنلەپ تۇمۇرنى ئوزارتقىلى بولىدۇ.

يامان سۈپەتلىك تۆسمە كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغان بىمارلارغا ئارپا سۈيى، يېڭى بېلىق، چالا پۇشۇرۇلغان تۇخۇم سېرىقىغا ئوخشاش ياخشى قان پەيدا قىلىپ بەدەننى كۈچلەندۈرىدىغان قۇۋۋەتلىك، ئاسان ھەزىم بولىدىغان تاتامىلار بىلەن ئوزۇقلاندۇرۇلىدۇ. بىمارنىڭ ئىشتىھاسى كەم بولسا، ئىشتىھانى ئاچقۇچى دورىلار بېرىلىدۇ. يامان سۈپەتلىك تۆسمە بار دائىرىدە ھارارەت بولسا مايسىزلاندۇرۇلغان (قايمىقى ئېلىۋېتىلگەن) ئايران بىلەن ھۆل قاپاق سېلىنغان تاتامىلار بېرىلىدۇ. نوقۇت، پېدىگەن (چەيزە)، كالا گۆشى، شاراب ۋە ۋەھشى ھايۋانلارنىڭ گۆشلىرى قاتارلىقلار بۇزۇق قان پەيدا قىلىدۇ، شۇڭا بۇ خىلدىكى يېمەك-ئىچمەكلەردىن پەرھېز قىلىش كېرەك.

يامان سۈپەتلىك تۆسمىنى كېچىك ۋاقتىدا دەستكار تۆسۈلى بىلەن داۋالاشقا بولىدۇ. بىراق دەستكار ئۇسۇلىدا ئۆسمىنى يىلتىزىدىن كېسىپ ئېلىۋېتىش تەس بولغانلىقتىن قايتىلاش كۆپ بولىدۇ. تىغ تەككەندىن كېيىن يامانلىشىش تېز بولىدۇ. ھەتتا ئىككىنچى بىر ئورۇندىن كۆكلەپ چىقىدۇ. مۇندىن مىڭ يىل ئىلگىرى ئېنېسسىنا «تىب قانۇنى» ناملىق ئەسىرىدە «بىر تېۋىپ ئەمچەك سەرتانى بىلەن ئاغرىغان ئايالنىڭ بىر ئەمچىكىنى يىلتىزىدىن كېسىپ تاشلىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۆزۈن ئۆتمەي يەنە بىر ئەمچىكىدە سەرتان پەيدا بولغان»لىقى توغرىلىق بايان قىلغان. شۇڭا يامان سۈپەتلىك ئۆسمىنى دورا بىلەن داۋالىغان ياخشى ياكى دورا بىلەن داۋالاشنى دەستكارلىق ئۆسۈلى بىلەن داۋالاشقا بىرلەشتۈرۈپ داۋالاش ئېلىپ بېرىش كېرەك.

یامان سۆپه تلك تۆسمنی دورا بله‌ن داۋالاشتا تۆسمننك ئه‌تراپقا یاكی باشقا ئورۇنغا تارقىلىپ كېتىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، ماددىنى تارقىتىدىغان دورىلارنى ئىشله‌تمه‌ستىن به‌لكى سه‌رتان ماددىسىنى بىر ئورۇنغا يىغىدىغان، سه‌رتاننىڭ ئېچكى قىسمىغا سېلىپ كىرىپ ئۇنىڭ ته‌ره‌قىياتىنى توسايدىغان، كىچىكلىتىپ يۇقىتىدىغان، ماددىنى سوۋۇتىدىغان ۋه به‌ده‌ننى قۇۋۇه‌تله‌ندۈرۈپ، به‌ده‌ننىڭ كېسه‌للىكتىن قوغدىنىش كۈچى بولغان «ته‌بىئه‌ت»نى كۈچه‌يتىدىغان دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. كۈچلۈك (ئۈتكۈر) كۆيدۈرگۈچى دورىلارنى ئىشلەتمەسلىك بولمايدۇ. چۈنكى ئۈتكۈر كۆيدۈرگۈچى دورىلار سه‌رتان ماددىسىنىڭ هه‌ركه‌تچانلىقىنى ئاشۇرۇۋېتىدۇ. سه‌رتاننى داۋالاشتا يوقىرىدىكى دورا ئىشلىتىش پرىنسىپىگه ئاساسه‌ن تۆۋه‌ندىكىچه داۋالاش ئېلىپ بېرىلىدۇ.

ئالدى بىلە‌ن به‌ده‌ندىكى غه‌يرىي ته‌بىئي سه‌ۋدا ۋه غه‌يرىي ته‌بىئي سه‌پرا ماددىسىنى تازىلىغۇچى دورىلاردىن مه‌تبۇخى ئه‌فتمۇن، مه‌تبۇخى غارىقۇن، مه‌تبۇخى شاھته‌ره، مه‌تبۇخى شۇاق قاتارلىق دورىلارنى تاكى مىجه‌ز ته‌كشه‌لگىچه بېرىشتىن سىرت داۋالاشنىڭ پۈتۈن جه‌ريانىدىمۇ ئارىلاپ بېرىپ تۇرۇلىدۇ. تۆۋه‌ندىكى تۆسخىمۇ بۇ كېسه‌للىككه مه‌نپه‌ئه‌ت قىلىدۇ، غارىقۇن، ئه‌فتمۇن، قارا هه‌لىله هه‌ر بىرىدىن 16 گرام، ئۈستخۇدۇس، بىستاپايه‌ج هه‌ر بىرىدىن 20 گرام، ھىندى تۆزى 6 گرام، قارا خه‌ربه‌ق 10 گرام دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ، سۇ بله‌ن خېمىر قىلىپ نوقۇت چوكىلۇقىدا كىيىملاچ ياساپ كۈنىگه 3 قېتىم، هه‌ر قېتىمدا 2 داندىن ئىچىشكه بېرىلىدۇ. ياكى شه‌ربه‌ت قىلىپ 3 قېتىم، هه‌ر قېتىمدا 6 مىللىلىتردىن ئىچىشكه بېرىلىدۇ.

به‌ده‌ن تازىلانغاندىن كېيىن به‌ده‌ندىكى ھۆللۈكنى كۆپه‌يتىپ سه‌ۋدانىڭ ئۈتكۈرلۈكنى ۋه جىگه‌ردىكى هارارەتنى پەسه‌يتىش مه‌قسىتىده هه‌ر كۈنى ئه‌تىگه‌نده گاۋزۇبان شه‌ربىتى ئىچىپ بېرىش پايدىلىق. گاۋزۇبان شه‌ربىتىنىڭ ته‌ركىبى: كاسنى تۇرۇقى، بادىره‌نجى بۇيا ۋه چۈچۈك بۇيا يىلتىزى. تامىقنى پاقلان گۈشى، چۈجه گۈشى، موزاي گۈشى، ئارپا سۈيى، يېڭى بېلىق ۋه تۇخۇم سېرىقىنى ئوخشاش يېمه‌كلىكله‌رنى كۆپره‌ك ئىستېمال قىلىشى كېره‌ك.

سه‌رتاننى داۋالايدىغان مه‌خسۇس دورىلاردىن تۆۋه‌ندىكى تۆسخىلار ئىشلىتىلىدۇ.

(1) قارا خه‌ربه‌قنى قوي سۈتىگه 3 كۈن چىلاپ قۇرۇتۇلغىنىدىن 10 گرام، ماھى زه‌ھه‌رەج (بىر خىل بېلىق) 10 گرام، هه‌بۇلغار 10 گرام، هه‌شقىپىچه‌ك تۇرۇقى يېرىم داڭ *،

* بىر داڭ 16 دانه ئارپا ئېغىرلىقى بله‌ن ته‌ڭ.

ئەپسانتىن، غارىقۇن 2 داڭدىن، ئايارەنج پەيقىرا 3 گرام، ھندى تۈزى، سوقمۇنيا بىر داڭدىن. مەزكۇر دورىلارنى سوقۇپ، كاللەك بەسەي ياپرىقىنىڭ سىقىلغان سۇيى بىلەن خېمىر قىلىپ قارىمۇچ چوڭلۇقىدا كومۇلاچ تەييارلاپ كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا بىر دانىدىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ ياكى قاينىتىلغان كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 4-5 مىللىلىتىردىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. بۇ دورا سەرتانىڭ ھەجمىنى كىچىكلىتىپ يۇمشىتىدۇ. شۇڭا تۈزۈن ۋاقىت ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

(2) سىماب كۈشتىسى: تەركىبى بىلەن تەييارلىنىشى، سىماب، شور (ملتق دورىسى ياساشقا ئىشلىتىلىدىغان شور-ناترىي نېيترات) ۋە زەمچە ھەر بىرىدىن 165 گرام ئېلىنىدۇ. شور بىلەن زەمچىنى ئايرىم-ئايرىم يانچىپ (شورنى ھاۋانچىدا كۈچ بىلەن سوقسا پارتلاپ كېتىش ئېھتىمالى بار) تالقانلاپ كىچىك قازانغا سېلىنىدۇ. ئۈستىگە سىمابنى سېلىپ ئارىلاشتۇرۇغاندىن كېيىن تەخسە يېپىلىدۇ. تەخسە گىرۇبكىنىڭ قازانغا تېگىپ تۇرىدىغان قىسمىنى سېغىز توپىغا يۇڭ ۋە تۈز ئارىلاشتۇرۇپ پۈشۈرۈلغان لاي بىلەن ھىم ئېتىلىدۇ ۋە ئوچاققا ئوت قالىنىدۇ. قالانغان ئوت يالقۇنى ئاۋۇال پەس كېيىن كۈچلۈك بولۇپ تەخمىنەن بىر سائەت داۋاملاشتۇرۇلىدۇ. قازان ئوچاقتىن ئېلىۋېتىلىدۇ. سوۋۇغاندىن كېيىن، ئاۋۇال لايىنى ئېلىۋېتىپ ئاندىن كېيىن تەخسىنى ئاۋايلاپ ئېلىپ ئاغدۇرغاندا، ئۈنۈكىغا يىگىنسىمان ئاچ قىزىل كرىستاللارنىڭ ئورناشقانلىقىنى كۆرگىلى بولىدۇ. مانا بۇ سىماب كۈشتىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. سىماب كۈشتىسىنى قىرىپ ئېلىپ چوڭلارغا ھەپتىدە بىر قېتىم، ھەر قېتىمدا 0.3 گرامدىن بىر قانچە ھەپتە ئىچىشكە بېرىپ بىمار دورىغا كۈنىگەندىن كېيىن مىقدارىنى تەدرىجىي كۆپەيتىلىپ (ھەپتىدە تەخمىنەن 0.1 گرامدىن كۆپەيتىلىدۇ) ئاخىرىدا 0.75 گرامغىچە ئاشۇرۇلىدۇ. سىماب كۈشتىسى زەھەرلىك دورا بولۇپ ئىشلىتىش جەريانىدا دىققەت قىلىنمىسا ئېغىز بوشلۇقى شىللىق پەردىسىنى شىلپ تاشلايدۇ. دورىنى ئىچكەندە ھور نان ياكى گىردە نانىنىڭ يۇمشاق قىسمىغا يۆگەپ چاينىمايى يۇتقۇزۇش كېرەك. بۇ دورىنى ئىچكەندىن كېيىن كۆڭۈلنى ئېلىشتۇرۇش ھەتتا قۇسۇشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن. شۇڭا دورىنى ئىچىپ بولۇپ بۆدىنە قاينىتمىسىنى ئىچىپ بېرىش كېرەك. ئەگەر قۇسۇش يۈز بەرسە ئېغىزنى دەرھال پاكىز چايقاپ ئېغىز شىللىق پەردىسى بىلەن چىشلانى ئاسراش كېرەك. ئەگەر ئىچنى سۈرسە چارە قىلمىسمۇ، ئۈزلۈكسىز ياخشىلىپ قالىدۇ.

(3) كۈچۈلا بىلەن داۋالاش: كۈچىلىنى سۈتكە چىلاپ يۇمشىتىپ، پوستىنى پىچاق بىلەن قىرىپ، تىلى ئېلىۋېتىلگەن كۈچىلىدىن 100 گرام، قۇيرۇقى ئېلىنمىغان قۇرۇتۇلغان چايانداق 40 دانە، يىلان گۆشى (ئاق يەر يىلنى ئىتى) 330 گرام،

قىزىل سىر 66 گرام. بارلىق دورىلارنى تالقانلاپ، قېلىن ئەلگەكتىن ئوتكۈزۈپ، كۈپىكى ئېلىنغان ھەسەلگە ئارىلاشتۇرۇپ مەجۇن تەييارلىنىدۇ. بۇ ئوسخنى سەرتانىنىڭ ھەرقايسى دەۋرلىرىدە ئىشلىتىشكە بولىدۇ. كۈندە بىر قېتىم، ھەر قېتىمدا 3.3 گرامدىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. كونا ھاراق (چاغىر) ياكى سوك ھارىقى (سېرىق ھاراق) بىلەن قوشۇپ ئىچسە ئونۇمى تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ.

(4) مەجۇنى ئازاراقى: بۇنى ئايرىم ئىشلەتسىمۇ ياكى يۇقىرىدىكى ئىككى خىل دورا بىلەن قوشۇپ ئىشلەتسىمۇ ئوبدان ئونۇم بېرىدۇ.

(5) رايونىمىزنىڭ قەشقەر، ئاتۇش ۋە تۇرپان ئويمانلىقى قاتارلىق جايلاردىكى قۇرغاق چۆل ـ جەزىرىلەردە ياكى يايلاقلاردا ياشايدىغان زەھەرلىك يىلان بىلەن ئوق يىلان (ئىچكى ئۆلكىلەردىن كىرىدىغان چىپار يىلان ــ بەيخۇاشىمۇ بولىدۇ) نىڭ ئېتى بىلەن داۋالاش.

داۋالاش ئوسۇلى ئۇۋە ندىكىچە:

(1) يىلاننى قۇرۇتۇپ، سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن ئوتكۈزۈپ كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا بىر گرامدىن كاپ ئېتىپ بېرىلىدۇ. بىمار يىلانىنىڭ زەھىرىگە كۈنىگە ندىن كېيىن يىلان تالقىنى 330 گرام، چايان تالقىنى، قىرىق ئاياق تالقىنى، موزايبېشى تالقىنى، ئالا كۈلوك تالقىنى، كۈچۈلا (ئىش قوشۇلغان كۈچىلا) ھەر بىرىدىن 100 گرامدىن ئېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا بىر گرامدىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

(2) يىلان شورپىسى: يېڭى ئوتۇلغان يىلان ياكى قۇرۇتۇلغان يىلاننى قۇم چۆگۈن ياكى سىرى چۈشمىگەن چاشكىغا سېلىپ، بىر لىتر سۇ قۇيۇپ پەس ئوتتا 1/3 قالغىچە قاينىتىپ شورپىسىنى بىر ياكى ئىككى قېتىمغا بۆلۈپ ئىچىشكە، گۈشنى يالپاقلاپ شۇمۇشكە بېرىلىدۇ.

(3) يېڭىدىن ئوتۇلغان زەھەرلىك يىلاننىڭ بېشى بىلەن قۇيرۇقىنى كېسىۋېتىپ، ئىچ باغرىنى تازىلاپ بولغاندىن كېيىن گۈشنى قوي ياكى موزاي گۈشىگە ئارىلاشتۇرۇپ قىيما قىلىپ چۆچۈرە، جۇۋاۋا (بەنشى) ياكى مانتا قىلىپ بىر نەچچىدىن يېيىشكە بېرىلىدۇ.

ئەگەر يېڭى ئوتۇلغان زەھەرلىك يىلان بولمىسا زەھەرلىك يىلان تالقىنىنى گۈش قىيمىسىغا ئارىلاشتۇرۇپ يۇقىرىقىدەك تاماقلارنى تەييارلىسىمۇ بولىدۇ.

(4) يىلان تابلېتكىسى بىلەن داۋالاش: زەھەرلىك يىلان (چوك ياكى ئوق يىلان بولسىمۇ بولىدۇ)نىڭ بېشىنى كېسىۋېتىپ، تالقانلاپ ئوڭىغا باراۋەر مىقداردا زەنجۇبىل تالقىنىدىن قوشۇپ قائىدە بويىچە تابلېت ياساپ كۈنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 6

گرامدىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

(5) يىلان ھارىقى بىلەن داۋالاش: يېڭى تۇتۇلغان زەھەرلىك يىلاننىڭ بېشىنى كېسىۋېتىپ، ئىچ-باغرىنى تازىلاپ بىر لىتر قوناق ھارىقىدا (ئايالالار ۋە ھاراق ئىچمەيدىغان بىمارلارغا ئۈزۈم ھارىقىنى ئىشلەتسىمۇ بولىدۇ) 10 ــ 7 كۈن تۇرغۇزۇلغاندىن كېيىن ھەر كۈنى چۈشلۈكى ۋە كەچقۇرۇن بىر ئاش قوشقىدا ئىچىشكە بۇيرۇلىدۇ. ئەگەر يىلان چىلانغان ھاراقتا 16 گرام كەسمە زەنجۈبىل (ئاق چەشكە) قوشۇپ چىلانسا ھاراق بىلەن گۈشىنىڭ پۇرۇقىنى يوقىتىپ بىمارنىڭ ئىشتىهاسىنى ئاچىدۇ.

زەھەرلىك يىلان بىلەن داۋالاشتا تۇۋەندىكى ئىشلارغا دىققەت قىلىش كېرەك.

زەھەرلىك يىلاننى مەيلى قايسى خىل تۈسۈلدا ئىشلەتىلى، ئادەمنىڭ يىلان ئېتىنى بىر كۈنلۈك ئىستېمال قىلىش ئۈمۈمىي مىقدارى 6-3 گرامدىن ئېشىپ كەتمەسلىكى كېرەك. يىلان تالقىنى بىلەن شورپىسىنى ئىستېمال قىلغاندىن كېيىن بىمارنى چۈمكەپ ياتقۇزۇپ ئۇسسۇلۇقىغا تۇز سېلىنغان چاي ئىچكۈزۈپ ببرىلىشى، بىمارنىڭ قول-پۇت ۋە بەدىنى ئېچىلىپ قالماسلىقى (ئېچىلىپ قالسا ئاغرىيدىغان يەلگە ئايلىنىپ قالىدۇ)، يىلان بىلەن داۋالىنىۋاتقان مەزگىلدە ئوڭاي ھەزىم بولىدىغان كۈچلۈك تاماملارنى ئىستېمال قىلىشى، مېۋە-چۈلە ردىن پەرھىز تۇتۇشى لازىم.

(6) ياڭاق نوتىسىنىڭ سۈيىدە پۇشۇرۇلغان تۇخۇم بىلەن داۋالاش: ياڭاق نوتىسىدىن مۇزاپىق ئېلىپ تۇششاق توغراپ قازانغا سېلىپ سۇ قۇيۇپ قاينىتىلىدۇ ۋە سۈيىگە 40 دانە تۇخۇم سېلىپ پۇشۇرۇلىدۇ. پىشقان تۇخۇمنى ئاقلاپ، يەنە شۇ سۇغا سېلىپ 4 سائەت قاينىتىپ سۈزۈۋېلىنىدۇ. ئەتىگىنى ۋە كەچقۇرۇن 2 داندىن يېيىشكە ببرىلىپ تۇدا بىر قانچە ئاي ئىستېمال قىلىنىدۇ.

3 كىلو ياڭاق نوتىسىنى تۇششاق توغراپ 3 لىتر سۇغا سېلىپ پەس ئوتتا 120 ــ 100 مىللىلىتر قالغىچە قاينىتىپ، سۈزۈپ ئېلىنغان سۈيىنى ششىغا قاچىلىۋېلىپ، بىر كۈندە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا بىر پىيالە پۇشۇرۇلغان سۈتكە 150 ــ 50 تامچە تامچىتىپ ئىچىشكە ببرىلىدۇ. بۇ تۇسخا چوڭ ئۇچەي سەرتانغا ئوبدان ئۇنۇم ببرىدۇ.

(7) تازىلانغان ھەرە كۈنىكى مەجۇنى بىلەن داۋالاش: ھەرە كۈنىكى تالقىندىن 500 گرام، يىلان پوستى تالقىندىن 250 گرام، پىلە قۇرۇتى تالقىندىن 250 گرام ئېلىپ بىر كىلو كۈچىكى ئېلىنغان ھەسەلگە ئارىلاشتۇرۇپ مەجۇن تەييارلىنىدۇ. كۈندە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 10 گرامدىن يېيىشكە ببرىلىدۇ. بۇ تۇسۇل بىلەن داۋالاش تۇزۇن مۇددەت داۋاملاشتۇرۇلىدۇ.

(8) ئەينۇلا شۇلتىسى بىلەن داۋالاش: 50 دانە ئەينۇلاغا بىر يېرىم لىتر تۇز شۇلتا

ئېرىتمىسى قوشۇپ پەس ئوتتا يېرىم سائەت قاينىتىپ ئەينۈلا ئېزىلگەندىن كېيىن ئورۇقنى ئېلىۋېتىپ يەنە ئازراق قاينىتىپ قويۇلدۇرۇلىدۇ. كۈندە 6 قېتىم، ھەر قېتىمدا 3 — 2 گرامدىن يېيىشكە بېرىلىدۇ.

(9) شاپتۇل مېغىزى قاينىتىمسى بىلەن داۋالاش: شاپتۇل مېغىزى، ئۇزۇخر، بوزبوغا، توخۇ تاشلىقىنىڭ ئىچىدىكى سېرىق قەۋىتى ھەر بىرىدىن 10 گرام، كەتىرا 33 گرام، رەۋەن ئىككى مىسقال، زۇلۇك قۇرۇت 5 گرام، كۆكۈيۇن 1.5 گرام، سۇ ئىككى پىيالە دورىلارنى چالا سوقۇپ ئوستىگە ئىككى پىيالە سۇ قۇيۇپ پەس ئوتتا يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ سۈزۈۋېلىنغان سۈيىگە مۇۋاپىق مىقداردا شېكەر ئارىلاشتۇرۇپ 3 كە بۆلۈپ بىر كۈندە 3 قېتىم ئىچىشكە بېرىلىدۇ. بۇ خىل داۋالاش ئۇسۇلىمۇ بىر قانچە ئاي داۋاملاشتۇرۇلىدۇ.

سەرتانىنى داۋالاشتا يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكۈلگەن داۋالاش ئۇسخىلىرىدىن باشقا يەنە باشقا داۋالاش ئۇسخىلىرىمۇ بار (مەخسۇس قىسمىغا قارالسۇن). يۇقىرىقى دورا ئۇسخىلىرىنىڭ ئىككى ياكى ئۈچ خىل ئۇسخا بىرلەشتۈرۈپ ئۇزۇن مۇددەت ئىشلىتىلسە كۆرۈنەرلىك ئۈنۈم بېرىدۇ. يۇقىرىقى دورىلارنى ئېچكى ئەزالاردىكى سەرتان كېسەللىكگە ئىشلىتىشكىمۇ بولىدۇ.

سىرتىدىن داۋالاش: سىرتىدىن دورا بىلەن داۋالاشتىكى مەقسەت، ئىچىدىن بېرىلگەن دورىلارغا ماسلىشىپ سەرتان ئىششىقىنىڭ كىچىكلىشىنى تېزلىتىش، يۇمشىتىش، تەرەققىياتىنى تېزگىنلەش، يارىغا ئايلىنىپ يۇقۇملىنىشىدىن ساقلىنىش ۋە بۇزۇق قانىنى تازىلاش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. كۆپ قوللىنىلىدىغان دورا ئۇسخىلىرى ئۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت.

(1) ئۆتىيا مەلھىمى: ئۆتىيا (زىنك)، موردا سەك (ئاتسېتات)، زەپران ھەر بىرىدىن بىر ھەسسە، موم 1/4 ھەسسە، گۈل يېغى مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىنىدۇ. مەدەن دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ تالقانلاپ تەكشى ئارىلاشتۇرۇلىدۇ. مومنى گۈل يېغىدا ئېرىتىپ تالقان دورىلارغا ئارىلاشتۇرۇپ مەلھەم تەييارلاپ، سەرتاننىڭ سىرتىدىن سۈرتۈلىدۇ.

(2) قوغۇشۇن مەلھىمى: قوغۇشۇن كۈشتىسى تالقىنى، قەلەي كۈشتىسى تالقىنى، ئۆتىيا تالقىنى، ئۆپا ھەر بىرىدىن 6 گرام. پاقا يوپۇرمىقى سۈيى 6 مىللىلىتر، نىشاستە (كراخمال)، سەمغى ئەرەبى ھەر بىرى 10 گرامدىن، موم 33 گرام، گۈل يېغى مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىنىدۇ. ئاق مومنى ئۇمۇر قاچىغا سېلىپ پەس ئوتتا ئېرىتىپ ئاندىن گۈل يېغى قويۇلىدۇ ۋە ئوتتىن ئېلىۋېتىلىدۇ. ئوستىگە تالقان دورىلارنى سېلىپ تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ مەلھەم تەييارلاپ سەرتاننىڭ سىرتىدىن سۈرتۈلىدۇ.

(3) قوغۇشۇننى كاهو (ئوسۇك) سۈيى ياكى ئسپەغۇل شربسسده ئېزىپ چاپسسمۇ ئونۇم بېرىدۇ.

(4) تۇگمەن تېشى مەلھمى: تۇگمەن تېشى تالقىنى مۇڭاپىق مقداردا، بىلەي تېشىنىڭ سىركە ياكى ئىت ئۈزۈمى تۇسۇملۇكىنىڭ سۈيىگە سۈركەلگەن سۈيى مۇڭاپىق مىقداردا، يۇمغاقسۇت سۈيىگە سۈركەلگەن قوغۇشۇن سۈيىدىن مۇڭاپىق مقداردا ئېلىپ، ھەممىسىنى ئارىلاشتۇرۇپ، ئۇستىگە قىزىلگۈل يېغى قۇيۇپ يەنە ئارىلاشتۇرۇپ سەرتانغا سۈرتۈپ تىڭىپ بېرىلسە سەرتانىڭ تەرەققي قىلىشىنى توسايدۇ.

(5) تاش پاقا مەلھمى: تاش پاقىنى لايغا ئوراپ تونۇردىكى قوقاسىغا كۆمۈپ پۈشۈرۈپ، كۆيگەندىن كېيىن سوقۇپ تالقانلاپ كالا يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ قويۇق مەلھەم تەييارلىنىدۇ. بۇ مەلھەم سەرتانغا سۈرتۈپ تېڭىپ بېرىلسە ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ.

(6) مۇشۇك سۆڭىكىنىڭ كۆلىنى ھەلىيلە، بەللە ۋە ئامىلە سۈيىگە ئارىلاشتۇرۇپ سەرتانغا چېپىپ بېرىلسە ياخشى ئونۇم بېرىدۇ.

(7) سەرتان تۇسمىسىدە ئېچىشىش، كۆيۈش ياكى قادىلىپ ئاغرىش يۈز بەرسە، گىلى ئەرمىنى ئىت ئۈزۈمى سۈيى ياكى كۆك ئۈزۈم سۈيىگە (سىركە بولسىمۇ بولىدۇ) ئارىلاشتۇرۇپ چاپسا ئوبدان ئونۇم بېرىدۇ.

(8) تېرە سەرتانلىرى زىددىلىنىپ جاراھەتلەنگەن بولسا كەندىردىن توقۇلغان پاكىز رەختنى ئىت ئۈزۈمى سۈيىدە ھۆللەپ جاراھەت يۈزىگە يېپىپ بېرىلىدۇ. لاتا قۇرۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن دورا سۈيىدە پات-پات نەمدەپ تۇرۇلۇشى كېرەك. ئايال سۈتى بىلەن نەمدەپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ. يۇيۇپ تازىلانغان توتىيا (زىنىك)، گېلى مەخئۇم، قىزىلگۈل ۋە گېلى ئەرمىندىن باراۋەر مقداردا ئېلىپ، قەلەي ھاۋانچىدا گۈل يېغى بىلەن قوشۇپ ئېزىپ جاراھەتكە چېپىلسىمۇ بولىدۇ. ياكى قىسقۇچ پاقا كۆلىنى نەپەت ۋە گۈل يېغى بىلەن مەلھەم قىلىپ چېپىپ بېرىلىدۇ.

سەرتانىنى دەستكار ئۇسۇلى بىلەنمۇ داۋالايدۇ. بىراق يىلتىزىدىن ئېلىۋېتىش قىيىنراق بولغانلىقتىن قايتا تەكرارلىنىدۇ. شۇڭلاشقا سەرتانىنى بالدۇر بايقاپ، بالدۇر دورا بىلەن داۋالىغان ياخشى، ياكى بولمىسا دەستكار ئۇسۇلى بىلەن ئىچىدىن دورا ئىشلىتىش ئۇسۇلى بىرلەشتۈرۈلۈشى كېرەك. دەستكار ئۇسۇلى بىلەن داۋالىغاندا، ئۇسمىنى كېسىپ ئېلىۋەتكەندىن كېيىن ئۇسمە ئۇڭگەن ئورۇن ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى توقۇلمىلار داغلانسا يىلتىزىدىن قۇرۇتۇشقا پايدىسى بار. نازۇك ئەزالار، قان تومۇر غوللىرى، ئەسەب (نېرۋا) غوللىرى بار ئورۇنلارنى داغلاشقا بولمايدۇ.

دەستكار تۈسۈلنى قوللىنىشتىن بۇرۇن، سەرتان تۈسمىسى بار ئورۇننىڭ ئەتراپىنى موم بىلەن گۈل يېغى ئارىلاشتۇرۇلغان مەي بىلەن بىر قانچە كۈن نەمدەپ، ئۈستىگە قوغۇشۇن مەلھەمگە ئىسپەغۇل شىرىسى بىلەن بىيە تورۇقى شىرىسىنى ئارىلاشتۇرۇپ چېپىپ بىرىلسە تېرىدىكى سەرتانىڭ ئەتراپقا تارتقان يىلتىزلىرى ئاشكارىلىنىدۇ. تۈنۈكدىن كېيىن دەستكار ئۇسۇلى بىلەن تۈسمىنى كېسىپ ئېلىۋېتىپ ئاشكارىلانغان يىلتىز داغلىنىدۇ. تۈسمە كېسىلگەن ئورۇنغا ھۆل زۇۋا سۈيى، بىيە شىرىسى، موم، گۈل يېغى ۋە بىنەپشە ياغلىرى ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلانغان سۈيۇق مەلھەم بىلەن تېڭىلىدۇ. تېڭىق ماتېرىيالىنىڭ قۇرۇپ چاپلىشىپ قېلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئۈستىدىن ئىت ئۈزۈمى سۈيى (ئايال سۈتىمۇ بولىدۇ) بىلەن نەمدەپ تۇرۇلىدۇ.

كۆيۈك

كۆيۈك نىسبەتەن كۆپ تۇچرايدىغان كېسەللىكتۇر.

سەۋەبى

كۆيۈكنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ئامىللار نىسبەتەن كۆپ بولۇپ ئوت يالقۇنى، قاينىاق سۇ، قىزىق ياغ، كۈن نۇرى، قىزىق مېتال، تىزاپ (كىسلاتا)، شۇلتا (ئىشقار)، ھاك، چاقماق ۋە شۇنىڭدەك بالادۇر سۈيى قاتارلىق ئوتكۇر كۆيدۈرگۈچى دورىلاردىن ئىبارەت.

ئالامىتى

تېرە مەيلى قايسى خىل سەۋەبتىن كۆيسۇن، كۆيۈكنىڭ ئېغىر-يېنىكلىكىگە قاراپ ئۈچ خىل ئالامەت بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. يېنىك دەرىجىلىك كۆيۈكتە، تېرىنىڭ يۈزەكى قاتلىمى زەخىملىنىپ تېرە قىزىرىپ ئېچىشىپ ئاغرىيدۇ ۋە يېنىك دەرىجىدە ئىششىيدۇ. ئوتتۇرا دەرىجىلىك كۆيۈكتە تېرە شەلۋىرلەپ ھەر خىل چوڭلۇقتىكى سۇلۇق قاپارتچۇقلار پەيدا بولىدۇ. ئېغىر دەرىجىلىك كۆيۈكتە تېرە ۋە تېرە ئاستى ماي توقۇلمىلىرى زەخىملەنگەنلىكى ئۈچۈن ئاقىرىپ پىشلاقلىشىپ قالىدۇ (مەسىلەن، قاينىاق سۇدا كۆيگەندە) ياكى قاردىاپ چۇچۇلا بولۇپ قالىدۇ (مەسىلەن، ئوت، قىزىق مېتال ۋە چاقماقتا كۆيگەندە). كۆپ ھاللاردا كۆيۈكنىڭ ئۈچ خىل شەكلى بىرگە ئارىلىشىپ كېلىدۇ. بەزىدە يېڭى كۆيگەندە ئوتتۇرا دەرىجىلىك كۆيۈك بىلەن ئىپادىلەنسىمۇ لېكىن بىر-ئىككى كۈندىن كېيىن ئېغىر دەرىجىدە كۆيگەنلىكى بايقىلىدۇ ياكى ئوتتۇرا

دەرىجىلىك كۆيۈك يۇقۇملىنىپ قىلىشتىنمۇ ئېغىر دەرىجىلىك كۆيۈككە ئايلىنىپ كېتىدۇ. كۆيۈكنىڭ ئېغىر-يېنىكلىكى كۆيگەن ئورۇننىڭ تېرىز ياكى چوڭقۇرلۇقى، كۆيۈك دائىرىسىنىڭ چوڭ-كىچىكلىكى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. يەنى كۆيگەن ئورۇننىڭ دائىرىسى قانچە چوڭ بولسا كېسەلمۇ شۇنچە ئېغىر بولىدۇ. چۈنكى كۆيۈك دائىرىسى قانچە چوڭ بولسا ئىنسان بەدىنىگە كېرەكلىك بولغان سۇيۇقلۇقلار بەدەن سىرتىغا ئېقىپ چىقىش، قاتتىق ئاغرىش قاتارلىق سەۋەبلەردىن بەدەندىكى خىلىتلار تەڭپۇڭلۇقى بىلەن رەئىس ئەزالار خىزمىتىنىڭ تەڭپۇڭلۇقى بۇزۇلۇش ۋە مۇھىم ئەزالار خىزمىتى زەئىپلىشىشتىن سەدەمە (شوك) پەيدا بولۇپ بىمارنىڭ ھاياتىغا خەۋپ يەتكۈزىدۇ. ئوت ئاپىتىدىن پەيدا بولغان كۆيۈكتە ئېچكى ئەزالارنىڭ زەخمىلىنىشى بىلەن سۇنۇق قاتارلىق زەخمىلىنىشلەر بىرگە كېلىشى مۇمكىن.

داۋاسى

كۆيۈكنى داۋالاش كۆيدۈرگىچى سەۋەبىنىڭ ئوخشىماسلىقىغا قاراپ ھەر خىل بولىدۇ.

(1) ئوتتا كۆيۈشنى داۋالاش: كۆيۈك يېنىك بولۇپ سۇلۇق قاپارتما پەيدا بولمىغان بولسا كۆيگەن ئورۇننى سوۋۇتۇش چارىلىرى قوللىنىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن پاكىز لاتىنى مۇز سۈيى ياكى سوغۇق سۇغا چىلاپ كۆيگەن ئورۇنغا قويۇپ پات-پات ئالماشتۇرۇپ تۇرۇلىدۇ ياكى سوغۇق تۇز سۈيى سۈرتۈلسىمۇ بولىدۇ. سوۋۇتىدىغان دورىلاردىن گىلى ئەرمىنى سۇ ياكى سىركىگە ئارىلاشتۇرۇپ چاپسىمۇ بولىدۇ. سۇلۇق قاپارتما پەيدا بولۇشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن تۇخۇم ئېقى ۋە قېتىقنى ئايرىم-ئايرىم تەكرار چاپسىمۇ ياكى تۇخۇم ئېقىغا گۈل يېغىنى ئارىلاشتۇرۇپ داكىغا مىلەپ كۆيگەن ئورۇنغا چاپسىمۇ بولىدۇ. پوستى ئېلىنغان ئاق پۇرچاق (ئەدەس) بىلەن .قىزىلگۈلنى پىشقىچە قاينىتىپ قويۇلدۇرۇلغان سۈيىگە ئارپا ئۇنى، تۇخۇم ئېقى ۋە گۈل يېغىنى ئارىلاشتۇرۇپ يېڭى كۆيگەن ئورۇنغا چاپسا ئوبدان ئۇنۇم بېرىدۇ. قارا سىياھ، سەمىغى ئەرەبى (ئەرەب يىلمى) نى يۇمشاق سوقۇپ تۇخۇم ئېقىغا ئارىلاشتۇرۇپ چاپسىمۇ بولىدۇ. ئاغرىقنى پەسەيتىش ئۈچۈن بىر پىيالە قېتىققا 3 گرام كافۇرنى ئارىلاشتۇرۇپ كۆيگەن ئورۇنغا چېپىپ بېرىلىدۇ ياكى ئاقلانغان ئارپا، ئاق لەيلى گۈلى ۋە ھەمىشە باھار يوپۇرمىقىنى مۇۋاپىق مىقداردىكى سۇدا پۇشۇرۇپ ئىزىپ، كۆك يۇمغاقسىمان سۈيى، قەلەي كۇشتىسى تالقىنى ۋە تۇپا ئارىلاشتۇرۇپ قويۇق تۇماچ ھالىتىگە كەلتۈرۈپ كۆيگەن ئورۇنغا قېلىنراق چېپىپ تېڭىپ قويۇلىدۇ. ئەگەر كۆيۈك دائىرىسى چوڭ بولۇپ سۇلۇق قاپارتما پەيدا بولغان بولسا ماددىنىڭ (قانىنىڭ) قويۇلۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن

تۇز، شېكەر ياكى ھەسەل ئارىلاشتۇرۇلغان سۇيۇقلۇق ئىچىشكە بېرىلىدۇ. مەلھەمى نورە (ھاك مەلھەمى) سۇلۇق قاپارتما پەيدا بولغان ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (تەركىبى ۋە تەييارلىنىشى: سۇ تەگمىگەن ھاك، گىل، قىزىلگۈل يېغى، ئاس يېغى ياكى كۈنجۈت يېغىدىن مۇۋاپىق مىقداردا، قىلمولىيادىن ئازراق ئېلىنىدۇ. (سۇ تەگمىگەن ھاكنى ماتادىن تىكىلگەن كىچىك خالتىغا ئېلىپ سۇ بار قاچىغا سېلىپ خالتىنى ئايلاندۇرۇپ بىر چۆكتۈرۈپ بىر يۇقىرىغا تارتىپ تەكرارلاش تۈسۈلى بىلەن ھاك يۇيۇلىدۇ. تىندۇرۇلغان ھاكقا سۇ قۇيۇپ پاكىز ياغاچ بىلەن قوچۇپ جەمئىي يەتتە قېتىم يۇيۇپ يەتتە قېتىم تىندۇرۇلىدۇ. يەتىنچى قېتىم تىندۇرۇلغىنى يۇيۇلغان ھاك دەپ ئاتىلىدۇ. يۇيۇلغان ھاكنى قۇرۇتۇپ تالقانلاپ ششە ياكى سىرلانغان قومۇرغا سېلىپ ئاغزىنى ھىم ئېتىپ، قۇرۇق ئورۇندا ساقلاپ، زۆرۈر بولغاندا ئىشلىتىلىدۇ.) يۇيۇلغان ھاك تالقىندىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ تۇنۇكىغا قىزىلگۈل يېغى، ئاس، كۈنجۈت، گىل ۋە قىلمولىيا تالقانلىرىنى ئارىلاشتۇرۇپ مەلھەم تەييارلىنىدۇ.) يەتىنچى قېتىم چىلانغان ھاك سۈيىگە كۈنجۈت يېغى بىلەن تۇخۇم ئېقىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلسا سۇلۇق قاپارتمىنى قاتۇرۇپ يۇقۇملىنىشنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ.

توخۇ سۆڭەك كۈلى مەلھەمى: تەركىبى ۋە تەييارلىنىشى: توخۇ سۆڭەك كۈلى، تۇز گۈرۈچ تالقىنى، تۇپا، تۇخۇم ئېقى ۋە بىنەپشە يېغى ھەر بىرىدىن تەڭ مىقداردا ئېلىنىدۇ. توخۇ سۆڭىكى بىلەن تۇزنى تۇمۇر قاچىغا سېلىپ ئوتقا قاقلاپ كۆيدۈرگەندىن كېيىن كۈلىنى باشقا تالقان دورىلار بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ تۇنۇكىغا تۇخۇم ئېقى ۋە بىنەپشە يېغىنى قۇيۇپ تۇماچ ھالىتىدىكى مەلھەم تەييارلاپ سۇلۇق قاپارتما پەيدا بولغان ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

ئەگەر كۆيگەن ئورۇندىكى سۇلۇق قاپارتما قىچىشىپ قارامتۇل قاقاچ پەيدا بولغان بولسا مەلھەمى ئىسپىرتاج سۈرتۈلىدۇ ياكى يۇقىرىدىكى ئىككى خىل مەلھەمنىڭ بىرى سۈرتۈلسىمۇ بولىدۇ. مەلھەمى ئىسپىداجنىڭ تەركىبى ۋە تەييارلىنىشى: تۇپا 16 گرام، ئاق موم 33 گرام، گۈل يېغى 66 مىللىلىتر. تۇمۇر قاچىدا مومنى ئېرىتىپ بولغاندىن كېيىن گۈل يېغىنى قۇيۇپ ئارىلاشتۇرۇپ، ئوتتىن ئېلىپ ئۇستىگە تۇپىنى سېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلىنىدۇ. ئەگەر تۇنۇكىغا كەپىياتنى سوغۇق قىلماقچى بولساق 15 گرام كاپۇر قوشۇۋېتىلىدۇ.

(2) قاياناق سۇ بىلەن كۆيگەن كۆيۈكنى داۋالاش: قاياناق سۇ بىلەن كۆيگەن كۆيۈكنى داۋالاشتا ئوتتا كۆيگەن كۆيۈكنى داۋالاشتىكى تۈسۈل چارىلەر قوللىنىلغاندىن باشقا كۈل سۈيى، چاچ كۈلى مەلھەمى ۋە ياغاچ كۈلى مەلھەمى قاتارلىقلار ئىشلىتىلىدۇ. كۈل سۈيىنى تەييارلاش تۈسۈلى قاياناق سۇغا ئوتۇن كۆمۈردىن مۇۋاپىق سېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ تىندۇرۇلغان

سۆزۈك سۆينى سۆزۈۋېلىپ ئونىڭ ئوستىگە يەنە كۆمۈرنى سېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ، تىنىغان سۆيىنى سۆزۈۋېلىپ ئوستىگە يەنە ئوتۇن كۆمۈرى سېلىپ تىندۈرۈلغان سۆزۈك سۆينى ئېلىپ (دۇغلىنىپ قالماسلىقى كېرەك) كۆيگەن ئورۇن يۇيۇلىدۇ ۋە پاكىزە داكىنى كۈل سۆيىگە چىلاپ سىقىپ ئېلىپ كۆيگەن ئورۇنغا بېسىلىدۇ. چاچنى كۆيدۈرۈپ ئونىڭغا ئوخشۇم ئېقىنى ئارىلاشتۇرۇپ كۆيگەن ئورۇنغا چاپسىمۇ بولىدۇ ياكى ياغاچ كۈلىگە ئوخشۇم ئېقىنى ئارىلاشتۇرۇپ چاپسىمۇ بولىدۇ.

(3) قىزىق ياغ بىلەن كۆيۈپ قېلىشنى داۋالاش: قىزىق ياغ بىلەن كۆيگەن ئورۇنغا يۇقىرىدىكى چارىلەرنى قوللىنىشتىن سىرت ئوخشۇم ئېقى، زەيتۇن يېغى ۋە قوغۇشۇن ئوپىسى قاتارلىقلارنى ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلانغان مەلھەم چېپىلىدۇ.

(4) كۈن نۇرى بىلەن كۆيگەن كۆيۈكنى داۋالاش: كۈن نۇرى بىلەن كۆيگەن كۆيۈكنى داۋالاشتا ئاپتاپ ئوتۇشنى داۋالاش بىلەن بىرگە كۆيگەن ئورۇنغا مەلھىمى كاۋۇر ياكى مەلھىمى سىركە سۆرتۈلسە ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. سىركە مەلھىمىنىڭ تەركىبى ۋە تەييارلىنىشى: مەدەستان 300 گرام، كونا زەيتۇن يېغى 600 مىللىلىتر، ئوتكۇر سىركە 900 مىللىلىتر ئېلىنىدۇ. بۇلارنى پەس ئوتتا تا مەدەستان ئارىلىشىپ قويۇقلاشقىچە قاينىتىپ سوۋۇغاندىن كېيىن كۆيگەن ئورۇنغا سۆرتۈلىدۇ. ئەگەر سۇلۇق قاپارتما پەيدا بولغان بولسا ئاز مىقداردا زەنجۈبىل تالقىنى ئارىلاشتۇرۇلىدۇ.

(5) دورىلار بىلەن كۆيۈشنى داۋالاش: تىبابەت دورىلىرى ئىچىدە بالادور سۆيى ۋە ھاك بىلەن كۆيۈش بىرقەدەر كۆپ ئۇچرايدۇ. بالادۇر بىلەن كۆيگەن كۆيۈكتە يۇز بېرىدىغان ئالامەتلەر قاپاق سۇ بىلەن كۆيگەن كۆيۈككە ئوخشاش بولۇپ ئاسانلا قاپارتما پەيدا بولىدۇ، يەرلىك ئورۇن ئېغىر زەخمىلىنىدۇ ۋە ساڭغۇچ زەردار ئاقىدۇ. داۋالاشتا سۇلۇق قاپارتمىلارنى پاكىز تىغ بىلەن يىرىپ زەردار سىرتىغا ئېقىتىلىدۇ. زۆرۈر تېپىلسا ھىجامەت قويۇلىدۇ. ياكى گۆشنى يىرىپ كۆيگەن ئورۇنغا سىركە مەلھىمى (يۇقىرىغا قارالسۇن) سۆرتۈلىدۇ. ئەگەر تىزاپ (كىسلاتا) بىلەن كۆيگەن بولسا جاراھەتلەنگەن ئورۇننى شۇلتىلىق سۇ بىلەن تەكرار زىرىكمەستىن يۇيۇپ يۇقىرىقى مەلھەملەرنىڭ بىر خىلى (سىركە مەلھىمىدىن باشقىسى) كۆيگەن ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

ھاك بىلەن كۆيگەن بولسا ئىسپەغۇل شىرىسى قاتارلىقلار بىلەن كۆيگەن ئورۇننى قايتا-قايتا يۇغاندىن كېيىن بادام ياكى ئۈرۈك مېغىزى يېغى ۋە نارجىل يېغى قاتارلىقلار سۆرتىلىدۇ. ئەگەر بۇ خىل مايلار بولمىسا بادام مېغىزى، تاتلىق ئۈرۈك مېغىزى ياكى نارجىل مېغىزىنى چاپناپ يۇمشىتىپ چاپسىمۇ بولىدۇ. ئەگەر ھاك سۆيى كۆزگە تېمىپ كەتكەن بولسا كۆزنى سۇ بىلەن تەكرار يۇغاندىن كېيىن زەھەرسىز شىربلار تېمىتىلىدۇ.

ئەگەر كۆزگە قۇرۇق ھاۋا كىرىپ كەتكەن بولسا ھەرگىز سۇ بىلەن يۇيۇشقا بولمايدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا ئالدى بىلەن كۆزدىكى ھاۋا پارچىلىرىنى پاكىز ئېلىۋەتكەندىن كېيىن، ئازراق سىركە ئارىلاشتۇرۇلغان سۇ بىلەن يۇيۇش كېرەك.

ئۇششۇك

تۆۋەن ھارارەتتە زەخىملىنىش ئۈيغۇر تىلىدا «ئۇششۇك» دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

قىش پەسلىنىڭ سوغۇق شىۋىرغانلىق كۈنلىرىدە پۇت، قول، قۇلاق ۋە بۇرۇنغا ئوخشاش ئەزالارنىڭ تۆۋەن ھارارەتتىن تەسىرلىگە يولۇقۇشىدىن ئۇششۇك پەيدا بولىدۇ. ئېغىرلىرىدا پۈتۈن بەدەن ئۇششۇپ قالىدۇ. ئۇششۇگەن ئورۇندىكى خىلتىلار بولۇپمۇ بەلغەم خىلتى تۆۋەن ھارارەتتە ئۈيۈپ قېلىپ قان ئايلىنىشنى توسقۇنلۇققا ئۇچرىتىشتىن ئۇششۇگەن ئورۇنلىرىنىڭ تېرىسى ۋەخىملىنىدۇ. ئېغىر ئەھۋاللاردا ھەتتا ئۇششۇگەن ئورۇنلىرىنىڭ تېرىسى سېسىپ كېتىشى مۇمكىن.

ئالامىتى

ئۇششۇش يېنىكرەك بولسا تېرە ئاۋۋال تاتىرىپ كېيىن قىزىرىپ قارامتۇل قوڭۇر تۈسنى ئالىدۇ. ئاۋۋال ۋاڑىلداپ ئېچىشىپ ئاغرىيدۇ. كېيىن ئەسەبلەر زەخىملەنگەنلىكتىن ئاغرىش ھېس قىلمايدۇ. ئېغىرلىرىدا ئۇششۇگەن ئورۇنلىرىنىڭ تېرىسى قاۋىداپ سېسىشقا باشلايدۇ. بولۇپمۇ قول بىلەن پۇت بارماق پەنجىلىرى بىلەن قۇلاق، بۇرۇن قاتارلىق ئورۇنلاردىكى قان تومۇرلار ئىنچىكە بولۇش ۋە تەبىئىي ھارارەت بىلەن تەمىنلەيدىغان ئورۇندىن يىراق بولغانلىقى ئۈچۈن ئاسانلا ئۇششۇپ قالىدۇ ھەمدە ئۇششۇك جاراھىتى ئاسانلا ئۇپۇنەتلىنىپ، (بۇلغىنىپ) چىرىش خاراكتېرلىك يىرىڭلىق جاراھەتكە ئايلىنىپ كېتىدۇ.

داۋاسى

ئۇششۇگەن ئورۇن كۆكسۈپ تېخى قاۋىدىمىغان يېكى ئۇپۇنەتلىنىپ

جاراهه‌تله‌نمسگه‌ن بولسا زه‌یتون یېغی، زه‌نبیق یېغی، کۆنجۈت یېغی ۋه یاسمه‌ن یېغی قاتارلىق ئىسسىق ته‌بىشه‌تلىك ياغلار بىله‌ن ياغلىنىدۇ. ئه‌گه‌ر ئىششىپ قاردىغان بولسا بۇغداي سامسىنى، سىبرىق چېچه‌ك، گۈلى سۆسه‌ن، چامغۇر، يېسۆىله‌ك، يالپۇز، چه‌له‌ك، ئه‌مه‌ن، مه‌رزه‌نجۇش، شۇمشه، زىغىر، بابۇنه، ئىكلىلمىلىك، شۇاق، هولبه قاتارلىق دورىلارنىڭ بىرىنى قاينىتىپ ته‌مى چىقىرىلغان سۇيى بىله‌ن ئىسسىق پېتى ئوشۇشۇگه‌ن ئورۇننى چىلاپ ياكى يۇيۇپ قۇرۇغاندىن كېيىن يۇقىرىدىكى مايلارنىڭ بىرى سۈرتۈلىدۇ. ماش تالقىنىنى هاراق بىله‌ن خېمىر قىلىپ ئوشۇشۇگه‌ن ئورۇنغا چاپسىمۇ بولىدۇ. ئه‌گه‌ر ئوشۇشۇگه‌ن ئورۇن ئىششىپ قاردىماپ كه‌تكه‌ن بولسا ئوشۇشۇگه‌ن ئورۇنغا نه‌شته‌ر ئۇرۇپ قاينىتىلغان قىزىقراق سۇغا تاكى قان توختىتلغىچه چىلىنىدۇ. قاناش توختىغاندىن كېيىن سۇدىن چىقىرىپ گېلى ئه‌رمنى، هه‌سه‌ل سۇيى ۋه سىركىله‌رنى ته‌ڭ مىقداردا ئىلىپ ئارىلاشتۇرۇپ ئوشۇشۇگه‌ن ئورۇنغا چېپىلىدۇ ۋه بىره‌ر سائه‌تتىن كېيىن هاراق بىله‌ن سىركىنىڭ ته‌ڭ مىقداردىكى ئارىلاشمىسىنى ئىستېپ ئوشۇشۇگه‌ن ئورۇن يۇيۇلىدۇ ياكى چايقىلىدۇ. بۇ ئۇسۇل نه‌شته‌ر سالغان ئورۇن ساقايغىچه داۋاملاشتۇرۇلىدۇ. ئه‌گه‌ر تىرە توقۇلمىسى چىرىگه‌ن بولسا ئۆلگه‌ن توقۇلمىلارنى تېزره‌ك چۇشۇرۇش ئوچۇن تاتلىق ياكى ياكى ئۇنىڭ يوپۇرمىقى بىله‌ن كاللە‌ك يه‌سۆىله‌كتىن باراۋه‌ر مىقداردا ئىلىپ سوقۇپ ئاز مىقداردىكى سۇغا چىلاپ يۇمشىغاندىن كېيىن كالا يېغى بىله‌ن مه‌شكه يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ توقۇلما چىرىگه‌ن ئورۇنغا ته‌كرار چېپىلىدۇ. ئه‌گه‌ر يۇقىرىقى ئۇسۇل بىله‌ن چىرىگه‌ن گۆشله‌ر ئاجرىلىپ چۇشمىسه ئوشۇشۇپ چىرىگه‌ن ئورۇننى يېرىپ زه‌رداب بىله‌ن بۇزۇق ماددىلار ئېقىتىلىدۇ. جاراهه‌تنى تازىلايدىغان ۋه ئه‌ت ئوندۇرىدىغان دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. ئه‌گه‌ر ئوشۇشۇك ئېغىر بولۇپ مۆچىله‌رنىڭ يۇقىرى قىسمىغا كېڭىيىپ قاردىغان بولسا ۋه هه‌ر قانداق چاره ئوننوم به‌رمىسه مۆچىنىڭ يۇقىرىسىدىن كېسىشته‌ك ده‌ستكار ئۇسۇلى قوللىنىلىدۇ.

زه‌هه‌رلىك يىلان چېقىش

سه‌ۋه‌بى

زه‌هه‌رلىك يىلاننىڭ چىشى ئېغىز بوشلۇقىدىكى زه‌هه‌ر ئىشله‌پ چىقارغۇچى به‌زگه

تۇتاشقان بولۇپ ئادەم ۋە باشقا ھايۋانلارنى چىشلىگەندە زەھەر بېزىدىكى زەھەر، يىلاننىڭ چىشىَ ئارقىلىق ئادەم ياكى ھايۋانلارنىڭ بەدىنىگە تۆتۈپ تۇلارنى زەھەرلەيدۇ. زەھەرلىك يىلان قۇرۇقلۇق يىلىنى (ئاقىيەر يىلىنى)، ئوق يىلان، چىپار يىلان ۋە يايلاق (چۆپلىك) يىلىنى دېگەن تۈرلەرگە بۆلۈنىدۇ. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى قانىنى زەھەرلەش بىلەن قانىنى سۇيۇلدۇرۇپ قاناش ئاساس قىلىنغان ئالامەتلەرنى پەيدا قىلسا، بەزىلىرى ئەسەب (نېرۋا) لارنى زەھەرلەپ پالەچلىكنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

ئالامتى

قانىنى زەھەرلىگۈچى زەھەرلىك يىلانلار چاقسا يىلان چىشلەپ زەخمەلەندۈرگەن ئورۇندىن قان چىقىپ توختىمايدۇ. يىلان چاققان ئورۇن قاتتىق ئاغرىيدۇ ۋە قىزىرىپ ئىششىيدۇ. بىمارنىڭ رەڭگى تاتىرىپ سوغۇق تەر چىقىدۇ. قول پۇتلىرى مۇزلايدۇ، كۆڭلى ئاينىپ بىئارام بولۇپ ئەس ھۇشى بىخودلىشىدۇ. بۇرۇن قانايدۇ. ئېغىزدىن قان كېلىدۇ. تېرىدە كۆكۈچ داغ پەيدا بولىدۇ ۋە قان سىيدۇ. يۈرەك ھەرىكىتى بىلەن تومۇر ھەرىكىتى سۇس ۋە تېز بولىدۇ. ئەگەر ۋاقتىدا چارە قىلىنمىسا بىمار ئۆلۈپ كېتىدۇ.

ئەسەبنى زەھەرلىگۈچى زەھەرلىك يىلان چاققاندا دەسلەپ يىلان چاققان ئورۇن كۆزىگەندەك ئېچىشىپ ئاغرىيدۇ. ئارقىدىن قول، پۇتلار قولاشقاندەك بولۇپ تەدرىجىي گەۋدە تەرەپكە يامرايدۇ. بىمارنىڭ يۇقىرىقى قاپىقى تۆۋەنگە ساڭگىلاپ كۆزنى ئېچىش قىينلىشىدۇ. قول، پۇت ھەرىكىتى ۋە سۆزلەش بارا-بارا قىينلىشىدۇ. باش ئېغىرلىشىپ تۆۋەنگە ساڭگىلاپ قالىدۇ ۋە باشنى كۆتۈرەلمەيدۇ. ئاخىرقى باشقۇچتا مۆچىلەر پالەچلىنىپ نەپەسلىنىش قىينلىشىپ بوغۇلۇش (كۆكىرىش) پەيدا بولۇپ ئانچە تۇزۇنغا قالماي (يىلان چېقىپ يېرىم سائەتتىن بىر كۈن ئارىلىقىدا) ئۆلۈپ كېتىدۇ.

داۋاسى

ئالدى بىلەن زەھەرلىك ياكى زەھەرسىز يىلان چاققانلىقىنى يىلان چىش ئىزلىرىغا قاراپ پەرقلەندۈرۈش كېرەك. زەھەرسىز يىلان چاققان بولسا يىلان چاققان ئورۇندا بىر قاتار تەرتىپلىك يىلان چىشىنىڭ ئىزلىرى قالىدۇ. زەھەرلىك يىلان چاققان بولسا ئادەتتىكى يىلان چىش ئىزلىرىنىڭ تۆپىسىدە چوڭراق ئىككى تال يىلان چىشىنىڭ ئىزى قالىدۇ. زەھەرلىك يىلان كۆپىنچە قول-پۇتنى چاقىدۇ. شۇڭا يىلان چاققان مۆچىنىڭ يۇقىرى قىسمىدىن

قىسمىدىن دەرهال بەلباغ، ئىشتانباغ، تانا ياكى. سۆگەت چۈبنى قاتارلىقلار بىلەن بوغۇپ زەھەرلىنىڭ گەۋدە تەرەپكە يامرىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەك. يىلان چاققان ئورۇندىكى زەھەر بانكا، سۇت ساقىلۇچى (شۇمۇرگۈچ) بىلەن زەھەر شۇمۇرۇپ چىقىرىلىدۇ. ئەگەر بۇنداق سايمانلار بولمىسا ئېغىز بىلەن شوراپ زەھەرنى چىقىرۇۋېتىشكىمۇ بولىدۇ. شورالغان سۇيۇقلۇقنى قەتئىي يۇتۇۋالماسلىق كېرەك. شوراش بىر سائەت ئەتراپىدا داۋاملاشتۇرۇلىدۇ. تۇنىڭدىن كېيىن تۇۋەندىكى زەھەر قايتۇرۇش پرىنسىپى بويىچە داۋالاش ئېلىپ بېرىلىدۇ

(1) تەبئىي هارارەتنى قوزغاپ باشقۇرغۇچى ئەزالار (مېڭە، يۇرەك ۋە جىگەر) نى قۇۋۇەتلەيدىغان، تەبىئەتنى كۈچەيتىپ زەھەرنى قايتۇرىدىغان دورىلاردىن تەرياقى كەبىر، زىراۋەندە ــ مۇدەھرەج ياكى زىراۋەندە تۇبۇل قاتارلىق دورىلار بېرىلىدۇ.

(2) يىلان زەھىرىنىڭ بەدەنگە تارقاپ رەئىس ئەزالارغا تەسىر كۆرسىتىشىنى تۇساش ئۈچۈن قەيى قىلدۇرغۇچى، ئىچنى سۈرگۈچى، تەرلەتكۈچى ۋە سۈيدۈك هەيدىگۈچى چارىلەر قوللىنىلىدۇ.

(3) زەھەر قايتۇرغۇچى دورىلار بىلەن ئەفتا ياكى ئەفتا ناملىق يىلاننىڭ گۆشىنى بىمارغا يېيىش ئۈچۈن بېرىلىدۇ.

(4) قاننىڭ هەرىكىتىنى جانلاندۇرغۇچى تەدبىرلەر قوللىنىلىدۇ يەرلىك ئورۇنغا زەھەرنى شۇمۇرىۋالغۇچى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ.

(5) چاققان يىلاننىڭ مىجەزىگە قارىمۇ-قارشى كېلىدىغان دورىلار ئىشلىتىلىدۇ.

شۇنى ئالاهىدە تەكىتلەيمىزكى: بىرىنچىسى، مۆچىدە قان ئايلىنىش توختاپ مۆچىنىڭ چىرىپ هالاك بولۇشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن مۆچىدىكى باغلانغان بوغۇشنى هەر يېرىم سائەتتە بىر بوشىتىپ قىسقا ۋاقىت تۇرغۇزغاندىن كېيىن قايتىدىن بوغۇلىدۇ. ئىككىنچىسى، يىلان چاققان ئورۇننى ئېغىز بىلەن شوراشنىڭ ئۈنۈمى ياخشى. لېكىن ئېهتىيات قىلىش كېرەك. ئېغىز بىلەن شورىغاندا شورالغان سۇيۇقلۇقنى يۇتۇۋەتمەي سىرتىغا تۈكۈرۈپ ئېغزىنى چايقاش كېرەك. ئەگەر ياخشىسى هاراق بىلەن چايقاش كېرەك ياكى هاراقتىن ئازراق ئىچۈملۈك بولىدۇ ۋە شورالغان ئورۇننى گۈل يېغى ياكى بىنەپشە يېغى قاتارلىق مايلار بىلەن ياغلاپ شۇمۇرۇش ياخشىراق، بىراق دەماللىقا يۇقىرىدىكى شارائىت بولمىسا ئېغىز ئارقىلىق شۇمۇرۇپ تۈكۈرۈۋەتسە ۋە سۇ بىلەن ئېغزىنى چايقاپ بەرسىمۇ بولىۋېرىدۇ. هەك ئۈسۈملۈكىنىڭ يىلتىزى، هەبە بىلسان، بادام، ئەنجۈر، پىندۇق، جىنتىيانا، جاۋاشىر، زىراۋەندە، قىچا، بېدە ئورۇقى، سامساق، سىياهدان، سۆگەت گۈل چېچىكى بىلەن يوپۇرمىقى، قوۋزاقدارچىن، قارىمۇچ، زاغۇن، راسەن، قەيسۇم، قەردمانە، غارىقۇن، ئادراسمان، چىنار مېۋىسى ۋە تاغ يالپۇزى، زىرە، مۇرمەككى قاتارلىق دورىلارنىڭ هەممىسى بارلىق زىيانلىق يىلان قاتارلىقلارنىڭ زەھىرىنى قايتۇرالايدۇ. شۇڭا يۇقىرىدىكى

دورىلارنىڭ قانچە خىلى بولسا تۆلارنىڭ قاينىتىلغان سۇيىنى ياكى ھاراقنا چىلانغان چىلانمىسىنى بىمارغا ئىچىشكە بېرىلىدۇ. يەرلىك ئورۇنغا تۆچكە ساقلىنىڭ كۆيدۈرۈلگەن كۈلىنى ياكى تاغ يالپۇزى بىلەن تېڭىپ بېرىلسىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ.

يۇقىرىدىكى زەھەر قايتۇرغۇچى دورىلاردىن ياسالغان تېرياق (مۇرەككەپ زەھەر قايتۇرغۇچى دورا)لار تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت.

(1) سىياھدان، ئادراسمان، زىرە ھەر بىرىدىن 6 گرامدىن، جىنتيانا، يۇمىلاق زىراۋەندى ھەر بىرى 3 گرامدىن، ئاقمۇچ، مۇرمەككى بىر يېرىم گرامدىن ئىلىپ دورىلارنى سوقۇپ تالقانلاپ ھەسەل بىلەن مەجۇن تەييارلاپ كۈنىگە ئۈچ گرامدىن يېيىشكە بېرىلىدۇ.

(2) ھەبە بلسان، قۇرۇق زۇۋا، ياۋا چامغۇر تۇرۇقى، ئاقمۇچ، قارىمۇچ، پىلپىل، ئىگىر، رۇمبەدىيان، پەتەر سالىيۇن، ئاسارۇن، زىرە، بۇزۇرۇل بەنجى يېغى ھەر بىرى 12 گرامدىن، سۇمبۇل، ئىزخىر مۇنچىقى ھەر بىرى 18 گرامدىن. دورىلارنى سوقۇپ، قىلىن ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ مەجۇن قىلىپ تەييارلاپ كۈنىگە ئۈچ گرامدىن يېيىشكە بېرىلىدۇ.

سىرتىدىن چېپىلىدىغان دورىلار:

كىرسىن ياكى نېفتنى لاتىنا تەككۈزۈپ يىلان چاققان ئورۇنغا قويۇلىدۇ ياكى خام سامساقنى ئىزىپ كالا يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ. قۇندۇز قەھرى بىلەن سۇ بويىدا ئۆسكەن يالپۇزنىڭ سىقىلغان سۇيىگە ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ. گۈڭگۈرتنى سۇيدۇك بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چاپسىمۇ بولىدۇ ياكى گۈڭگۈرتنى سۇيدۇك، سىركە ۋە تۇزنى ئارىلاشتۇرۇپ چاپسىمۇ بولىدۇ. ئەگەر يىلان چاققان ئورۇن جاراھەتلىنىپ قالسا ئالدىراپ جاراھەتنى پۈتتۈرىدىغان چارىلەرنى قىلماستىن زەردابلارنىڭ تولۇق ئېقىپ چىقىشىغا يول قويۇش كېرەك. ھەتتا جاراھەت پۈتۈپ قالسا بىمارنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ جاراھەت تۇشۇكى كېپكەيتىلىدۇ. بىراق جاراھەت بۇلغىنىپ يىرىڭلاپ قالماسلىقى كېرەك.

چايان چېقىش

سەۋەبى

چايان چاققان ئورۇن كۆيۈپ ئېچىشىپ قاتتىق ئاغرىيدۇ ۋە قىزىرىپ ئىششىيدۇ.

ئېغىرلىرىدا شۆلگەي ئېقىش، تەرلەش، قۇسۇش، تىل بىلەن ئېغىز گۈشلىرى قېتىپ ئېغىزنى ئاچالماسلىق، سۆزلىيەلمەسلىك ۋە ئاخىرىدا بېھۇش بولۇشتەك ئالامەتلەر كۆرۈلىدۇ. ئەگەر چايانىنىڭ نەشتىرى شىريان (ئارتېرىيە) تومۇرىغا سانجىلىپ زەھەر شىريان تومۇرغا قۇيۇلغان بولسا باش ئاغرىش، تارتىشىش، بەدىنى قىزىرىش، تۇردىن قورقۇش (يورۇققا قارىيالماسلىق)، دېمى سىقىش، يۈرەك ھەرىكىتى ئاجىزلاش، سۈيدۈك ئازىيىش ۋە سەرسام (مېڭىسىگىت) ئالامەتلىرى قاتارلىق ئالامەتلەر كۆرۈلىدۇ. ھەتتا ھاياتقا خەۋپ كەلتۈرىدۇ.

داۋاسى

چايان چاققان ئورۇن مۆچە بولسا يۇقىرىسىدىن گەۋدە تەرەپتىن بوغۇلىدۇ ۋە بانكا قويۇش ياكى ئېغىز بىلەن شوراش ئارقىلىق زەھەر شوراپ ئېلىندۇ. تۇنىكىدىن كېيىن يەرلىك ئورۇنغا بابۇنە، بۇغداي كېپىكى، بەرەنجاسپ ۋە سوزاپلارنىڭ قاينىتىلغان سۈيى بىلەن يۇيۇش كېرەك. پىندۇقنى چايناپ ياكى ھاۋانچىدا ئېزىپ نەمدەپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىلىدۇ ياكى پۇددىنە تالقىنى ئارپا تۇنى، سوزاپ سۈيى بىلەن خېمىر قىلىپ تېڭىلسىمۇ ياكى گۈڭگۈرت تالقىنى، ئېزىلگەن زىغىر تۇرۇقى، تۇزنى ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلسىمۇ بولىدۇ ياكى بولمىسا قۇندۇز قەھرى ياكى سامساقنى زەيتۇن يېغىدا ئېزىپ چېپىلسىمۇ بولىدۇ. يالغۇز پەرىشتە يېغى ياكى زەنبەق يېغى بىلەن ياغلىسىمۇ بولىدۇ. يۇقىرىقى دورىلار تەسىر بولمىغىچە يەرلىك ئورۇنغا قىزىق سۇ ياكى قىزىق تۇز سۈيى سۈرتۈپ تۇرۇلىدۇ. خەلق ئارىسىدا چاققان چايانىنى تۆلتۇرۇپ تۇنۇك يېغىنى ياكى ئالدىدىن تەسىرلاپ قويغان چايان يېغىنى سۈرتۈدىغان ئادەتمۇ بار. بىمارنىڭ مىجەزىگە قاراپ سامساق، ياڭاق ۋە ئاقىرقەرھالارنى شاراب بىلەن ئىچكۈزۈلسىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. ئاغرىق پەسەيتىش ئۈچۈن مەجبۇرى بەرشىشا بېرىلىدۇ.

ھەرە چېقىش

سەۋەبى

ھەرىلەرنىڭ تۇرى كۆپ، شۇنداقلا تۆلارنىڭ زەھەرچانلىقىمۇ ھەر خىل. ھەرىلەرنىڭ

قۇيرۇقسدىكى نەشتىرى زەھەر خالتىسىغا تۇتاشقان بولۇپ، ھەرە ئادەم بەدىنگە نەشتىرىنى تۇرغاندا زەھەر خالتىسىدىكى ھەرە زەھىرى، ھەرە نەشترى ئارقىلىق بەدەنگە كىرىدۇ. ئەگەر ھەرىنىڭ نەشترى بەدەندە سۇنۇپ قالسا بەدەنگە داۋاملىق زەھەر تارقىتىپ ئېغىرراق زەھەرلەيدۇ. كۆز ھەرىلىرىنىڭ زەھىرى تۇتكۇررەك بولىدۇ.

ھەرە چاققان ئورۇنىن سەكىپ ھەرە نەشترى ئېلىۋېتىلىدۇ. ھەرە زەھىرى تىزاپ (كىسلاتا) خاراكتېرلىك بولغانلىقى ئۈچۈن يەرلىك ئورۇنغا شۇلتا سۇيى ياكى شۇلتا خۇسۇسىيىتىدىكى دورىلار ئىشلىتىلسە ئاغرىش تېزلا توختايدۇ. بىر تۇتام يۇمغاقسۇت يىدۇرۇلسىمۇ ئاغرىش پەسىيىدۇ. مۇز سۇيى بىلەن ھەمەلچە (كىلىزما) قىلىنىدۇ. خۇيبازى سۇيى، ئاق لەيلى، سېمىز ئوت، ئىت ئۈزۈمى ۋە كاكىنەجلەرنى ئىزىپ يەرلىك ئورۇنغا چاپسىمۇ بولىدۇ. كاپۇر، ئارپا تالقىنى ۋە ئېزىلگەن كۈنجۈتلەرنىڭ بېرىنى يۇمغاقسۇت سۇيى بىلەن نەمدەپ ھەرە چاقىقان ئورۇنغا چېپىلسىمۇ بولىدۇ. ئېچىدىن ئالما سۇيى، سىركەنجۈبىل، ئاچچىق ئانار سۇيى، يەتتىگان (خۇاڭگۇا) سۇيى، كاسىن ئەرەقى، ئوسۇلۇق سۇيى، يۇمغاقسۇت سۇيى، سوغۇق قەنت سۇيى قاتارلىقلارنىڭ بىر ياكى ئىككى خىلى ئېچىشكە بېرىلىدۇ.

داۋاسى

يۇمشاق توقۇلمىلار زەخمىلىنىشى

يۇمشاق توقۇلما ئەزالارنىڭ زەخمىلىنىشى يىپىق زەخمىلىنىش ۋە ئوچۇق زەخمىلىنىش دېگەن ئىككى چوڭ تۈرگە بۆلۈنىدۇ. يىپىق زەخمىلىنىش دېگەندە تېرە پۈتۈنلۈكى بۇزۇلمىغان زەخمىلىنىشلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئوچۇق زەخمىلىنىش دېگەن تېرە پۈتۈنلۈكى بۇزۇلغان زەخمىلىنىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ. يىپىق زەخمىلىنىش يۈزە توقۇلمىلارنىڭ زەخمىلىنىشى ۋە ئىچكى ئەزالارنىڭ زەخمىلىنىشى دېگەن ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ.

بەدەندىكى يۈزە توقۇلمىلارنىڭ يىپىق زەخمىلىنىشى

بەدەندىكى يۈزە توقۇلمىلار تېرە، تېرە ئاستى ماي- توقۇلمىسى، گۈش ۋە گۈش چاندۇرلىرى ۋە شۇ قاتلاملاردىكى قان تومۇر، نېرۋىلارنىڭ زەخمىلىنىشى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

سەۋەبى

بۇ خىل زەخمىلىنىش كۆپىنچە توم جىسىملارنىڭ زەربىسىدىن پەيدا بولىدۇ. مەسىلەن، كالتەك- توقماق، تاش، مۇش ۋە گوررزە قاتارلىقلارنىڭ بەدەنگە تېگىشى، يېقىلىش، تۇرۇلۇش ۋە بېسىلىش ھەتتا ئات- تۇلاغلارنىڭ تېپىشى ياكى ئوسسۇش قاتارلىقلار. بۇ خىل زەخمىلىنىشتە تېرە پۈتۈنلۈكى بۇزۇلمىسمۇ لېكىن زەربىگە تۇچرىغان تېرە ئوخشىمىغان دەرىجىدە زەخمىگە تۇچراشتىن سىرت تېرە ۋە تېرە ئاستىدىكى ماي توقۇلمىلىرىدىكى ئەسەبلەر بىلەن قان تومۇرلار، ھەتتا گۈش بىلەن گۈش ئارىسىدىكى قان تومۇر، ئەسەبلەر ئوخشىمىغان دەرىجىدە زەخمىلىنىدۇ.

ئالامتى

ئەسەبلەر زەربىگە تۆچرىغانلىقتىن زەخىملەنگەن ئورۇندا ئاغرىش بولىدۇ. قان تومۇرلار زەخىملەنگەنلىكى ئۈچۈن تېرە ئاستىدا كۆكىرىش يۈز بېرىدۇ. شۇڭا زەربىگە تۆچرىغان ئورۇندا كۆكىرىش ۋە ئىششىشتەك ئالامەتلەر كۆرۈلىدۇ. ئەگەر زەربە كۈچلۈكرەك بولسا يەرلىك ئورۇنغا تەسىر كۆرسەتكەن زەربە، سەزگۈچى كۈچ (قۇۋۇتى مۇدرىكە)قا تەسىر قىلىش ئارقىلىق رەئىس ئەزالار (بولۇپمۇ مېڭە) گە تەسىر قىلىپ رەئىس ئەزالارنىڭ خىزمىتىنى قالايمىقانلاشتۇرغانلىقتىن چرايى تاتىرىش، سوغۇق تەرلەش، قول، پۇت مۇزلاش، تومۇرنىڭ سوقۇشى بىلەن نەپەسلىنىشى تېزلىشىپ سۇسلىشىش قاتارلىق پۈتۈن بەدەنلىك ئالامەتلەر كۆرۈلىدۇ. بۇ خىل ئەھۋال يېنىكرەك بولسا دۆلىنىش (كۆڭلى كېتىپ قېلىش) ياكى ئايلىنىپ كېتىش، ئېغىرراق بولسا سەدەمە (شوك) نى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن.

داۋاسى

يېپىق زەخىملىنىش يېڭى بولسا قان توختىتىش بىلەن ئىششىشنى ئازايتىش مەقسىتىدە زەخىملەنگەن ئورۇنغا قىش كۈنلىرى قار، مۇز، ياز كۈنلىرى سوغۇق سۇغا چىلانغان لۆڭگە قويۇلىدۇ. بۇ تۆسۈلدا ئاغرىشمۇ يېنىكلىشىدۇ. تۇنكۈدىن كېيىن ئىششىقنى ياندۇرۇش مەقسىتىدە بىر نەچچە كۈن ئىسسىق تۇتكۈزۈلىدۇ. ئىسسىتما بىلەن قاناش بولمىسا گىلى تەرمنى بىلەن تۆخۇم ئېقىنى ئارىلاشتۇرۇپ چېپىپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ. موغاس، ئاقاقىيا، سەۋرى يوپۇرمىقى، سەبرە، ئاقلانغان ماش تۇنى قاتارلىقلارنى ئاس سۇيى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئۇماچ ھالىتىگە كەلتۈرۈپ زەربىگە تۆچرىغان ئورۇنغا چېپىپ بېرىلسە مەنپەئەت قىلىدۇ. زەربىگە تۆچرىغان ئورۇنغا دەرھال ھىجامەت (لوكما) قويۇلسىمۇ ياخشى ئۇنۇم بېرىدۇ. پۈتۈن بەدەنده قىزىتما بولسا ۋە زەربىگە تۆچرىغان ئورۇندا ئىششىش بىلەن قىزىق بولسا قىزىلگۈل، ماش، گىلى تەرمنى، ئاق سەندەل، پوپەل (سوپارى) لارنىڭ تالقىنىنى گۈلاپقا ئارىلاشتۇرۇپ زەربىگە تۆچرىغان ئورۇنغا چېپىلىدۇ ياكى بولمىسا مومىيانى گۈلاپ ياكى سىركىگە چىلانغان تاشقا سۈركەپ تۇنىڭ سۇيى زەربىگە ئۇچرىغان ئورۇنغا سۈركەلسىمۇ ياكى مومىيا كۆرسەتمە بويىچە يېيىشكە بېرىلسىمۇ تېز مەنپەئەت قىلىدۇ. قاناش يۈز بەرگەن بولسا جاراھەتلەر بابىدا كۆرسىتىلگەن قان

توختاتقۇچى چارىلەر قىلىنىدۇ. ئەگەر باش زەخمەنگەن بولسا يۇقىرىدىكى چارىلەردىن باشقا گۈل يېغى بىلەن گۈلاپ سۇرتۈلىدۇ ياكى ئانارگۈلى، ئانار پوستى، ئاس يوپۇرمىقىنى سوقۇپ سىركە بىلەن قاينىتىپ باشقا چېپىلىدۇ. ئەگەر بۇ تۇسخىغا تۇد ۋە قەسىۋىسزەرىرە قوشۇلسا ئۇنۇمى تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ. زەخمىلىنىپ 3-كۈنگىچە يېيىشكە خوراز مېڭىسى بېرىلىدۇ. ماددىنى يۇمشىتىش ئۈچۈن تەمرى ھىندىنى قاياناق سۇغا چىلاپ تەمىنى چىقىرىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. ئەگەر كۆكرەك زەربىگە تۇچراپ قان توكۇرۇش يۈز بەرسە كەھربا، ئانارگۈلى، گىلى ئەرمىنى، خۇنسياۋشان ۋە لوكلارنى باراۋەر مىقداردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ سېمىز ئوت سۇيى (ياكى سېمىز ئوت ئۇرۇقىنىڭ قاينىتىلغان سۇيى بولسىمۇ بولىدۇ) بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ. ئەگەر ئاغرىش قاتتىقراق بولسا يۇقىرىدىكى نۇسخىغا نوقۇت چوكۇلۇقىدا ئەپيۇن قوشۇپ چېپىلىدۇ. ئىچىدىن ماددىنى يېغىش ئۈچۈن قۇرۇس كەھربا بىلەن ئەنجبار شەربىتى بېرىلىدۇ.

قورۇس كەھربانىڭ تەركىبى ۋە تەييارلىنىشى: كەھربا، گىلى ئەرمىنى، سەمىغى ئەرەبى، خۇنسياۋشان، تاباشىر، نىشاستە، كەتىرا، ئاقاقىيا، ئانارگۈلى ھەر بىرىدىن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ پاقا يوپۇرماق سۇيى ۋە گاۋزۇبان سۇيى بىلەن خېمىر قىلىپ توقچاق (قورۇس) تەييارلاپ كۈنگە ئىككى قېتىم، ھەر قېتىمدا 3-6 گرامغىچە يېيىشكە بېرىلىدۇ.

ئەنجبار شەربىتىنىڭ تەركىبى ۋە تەييارلىنىشى: ئەنجبار (ئۇرگۈنەك) 22 گرام، ئاق سەندەك، قىزىل سەندەل (ئىكەكلەنگىنى) 16 گرام، ئاقاقىيا 6 گرام، قەنت 400 گرام، دورىلارنى چالا سوقۇپ ئۇچ چوڭ چىنە قاياناق سۇغا بىر كېچە چىلاپ ئەتىسى پەس ئوتتا يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ سۈزۈۋېلىنغان سۇيىگە قەنت سېلىپ ئازراقلا قاينىتىپ شەربەت تەييارلايدۇ. كۈنىگە 3-2 قېتىم، ھەر قېتىمدا ئۇچ قوشۇقتىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. بۇنى باشقا قان توختاتقۇچى دورىلار بىلەن ئىچىشكە بېرىشكىمۇ بولىدۇ. ئەگەر مەيدە زەربىگە ئۇچرىسا ئاقا قىيا، مەستىكى، قىزىلگۈل ۋە سۇمبۇلنىڭ ھەر بىرىدىن 16 گرام، زەپەر، سەبرى، قارىغاي مېۋىسى تالقىنىدىن 3.3 گرامدىن ئېلىپ پاقا يوپۇرماق سۇيى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ قويۇق ئۇماچ ھالىتىگە كەلتۈرۈپ مەيدىگە چېپىلىدۇ. ئەگەر ئىچىرىاق زەخمەنگەن بولسا بۇ ئۇسخىنىڭ مەجۇنىنى ياساپ يېيىشكە بېرىلىدۇ. ئەگەر تال، جىگەر ۋە بۆرەك ساھەسى زەخمەنگەن بولسا ئاق سەندەل، قىزىلگۈل، بىنەپشە ھەر بىرىدىن 16 گرام، ئارپا ئۇنىدىن 23 گرام، زەپەردىن 3 گرام، كاپۇردىن 1.5 گرام ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ گۈلاپ بىلەن گۈل يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ. ئەگەر زەربە تەككەن ئورۇن قىزىق بولسا قىزىلگۈل 16

گرام، سۇمبۇل، مەستىكى، دارچىن ۋە لادەنلەرنىڭ ھەربىرىدىن 6 گرام، ھەبىۇل ئاس 10 گرام دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ قىزىتىلغان گۈل يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ زەربىگە تۇتچرىغان ئورۇنغا چېپىلسىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. يېيىشكە رەۋەن، ئوردان ھەر بىرىدىن 16 گرام، لۇك، تاباشىر ھەر بىرىدىن 10 گرام ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ گۈلاپ ياكى كاسىن ئەرەقى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ مۇۋاپىق مىقداردا يېيىشكە بېرىلىدۇ. ئەگەر مۆچىلەردىكى پەي، تارامۇشلار زەخمىلەنگەن بولسا ئالدى بىلەن ھەربىكەت قىلىشنى توختىتىپ ئارام ئالدۇرۇلىدۇ. زەربىگە تۇتچرىغان ئورۇنغا ئاغرىقنى پەسەيتىش، ئۆچۈن ماش تۇنىدىن 33 گرام، گىلى ئەرمىنى 12 گرام، سەبرە، زەپەر ۋە سوكلارنىڭ ھەر بىرىدىن 5 گرامدىن ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ يامغۇر سۇيى (ياكى گۈلاپ) ۋە گۈل يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ. تۇنۇكدىن كېيىن ماددىنى تارقىتىش، ئىششىقنى ياندۇرۇش ئۈچۈن ئاق لەيلى، بىنەپشە، ئىكلىلمىلكەرنى يۇمشاق سوقۇپ گۈل سۈسەن يېغى، سىرىق چېچەك يېغى ياكى بابۇنە يېغىنىڭ بىر خىلىنى قوشۇپ قويۇق تۇماچ ھالىتىگە كەلتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىلىدۇ. ئەگەر بوغۇملار زەربىگە يۇلۇققان بولسا ئالدى بىلەن گۈل يېغى ياكى ئاق لەيلى يىلتىزىنى (يېكسىنىڭ تەسىرى ياخشى) سوقۇپ ھەرقايسىسىنى ئايرىم-ئايرىم ياكى ئارىلاشتۇرۇپ زەخمىلەنگەن ئورۇنغا قويۇپ ماتا ياكى داكا بىلەن بېسىپراق تېڭىپ قويۇلىدۇ. ئەتىسى ئىت ياڭقىنى (ۋاڭ) قوي مېيىغا مىلەپ تاشقا سۈركەپ چىققان مەھسۇلات زەربە يېگەن بوغۇمغا چېپىلىدۇ. يېڭى سويۇلغان قوي تېرىسىگە ئېلىنسىمۇ بولىدۇ. زەخمىلەنگەن بىمارلارنىڭ غىزاسىغا كۆپرەك ماش، نوقۇت ۋە گۈرۈچ ئارىلاشتۇرۇلغان تاماق بېرىش كېرەك. تۇسسۇزلۇقنىڭ بىر ھەسسە رەۋەن، يېرىم ھەسسە ئوردان ۋە گىلى ئەرمىندىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ نوقۇت چىلانغان سۇغا ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىشكە بەرسىمۇ بولىدۇ.

ئىچكى ئەزالارنىڭ يېپىق زەخمىلىنىشى

ئىچكى ئەزالارنىڭ يېپىق زەخمىلىنىشى كۆپىنچە تۇرۇلۇش، سوقۇلۇش، بېسىلىش، يېقىلىش ياكى كالتەك-توقماق ۋە تاش قاتارلىق توم نەرسىلەرنىڭ قاتتىق زەربىسىدىن پەيدا بولىدۇ. ئىچكى كاۋاك ئەزالارنىڭ ئىچى بوش ۋە ئەۋرىشىملىكى يۇقىرى بولغانلىقتىن زەخمىلىنىش ئاز تۇچرايدۇ. مېڭە، جىگەر، تال ۋە بۆرەك قاتارلىق ئەزالار چۈرۈك بولغانلىقى

مېڭىنىڭ زەخىملىنىشى

مېڭىنىڭ زەخىملىنىشى باش زەخىملىنىشتىن پەيدا بولىدۇ. مېڭە زەخىملىنىش يېنىكرەك بولسا مېڭە باش سۆڭىكى ئىچىدە چالغۇنۇپ سىلكىنىشى مۇمكىن. ئېغىرراق بولغاندا مېڭىگە دەز كېتىش، ھەتتا مېڭە يېرىلىپ قاناش پەيدا بولۇشى مۇمكىن. مەيلى قايسى خىلدىكى مېڭە زەخىملىنىش بولسۇن كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ ئېسىنى يوقىتىدۇ. چىرايى تاتىرىپ كۆكلى ئېلىشقاندەك بولىدۇ ياكى قۇسىدۇ. تومۇرى ئاستىلايدۇ. ئەگەر تۇقۇل مېڭە سىلكىنىش بولسا ئەس ھوشى تېزلا ئەسلىگە كەلسىمۇ لېكىن زەخىملىنىش مەزگىلىدىكى ئەھۋاللارنى دەرھال ئەسلىيەلمەيدۇ ۋە بېشى ئېغىرلاشقاندەك بولۇپ ئېسىلىپ ئاغرىيدۇ. ئەگەر مېڭىگە دەز كەتكەن ياكى يېرىلغان بولسا ئاۋۋال ھوشسىغا كېلىپ قايتىدىن ھوشسىزلىنىدۇ ۋە پۈتۈن بەدەنلىك باشقا ئالامەتلەر ئېغىرلىشىدۇ. ھەتتا ھوشسىغا كېلەلمەي تۆلۈپ كېتىشى مۇمكىن. بۇ مېڭە زەخىملىنىشىنىڭ ئېغىرلىقى ۋە مېڭىدە قاناش يۈز بەرگەنلىكتىن دېرەك بېرىدۇ.

داۋاسى

ئالدى بىلەن بىمارغا تىنچلىق بېرىپ باش ۋە كۆكرەك قىسمىنى ئېگىزرەك قىلىپ ياتقۇزۇپ ئارام ئالدۇرۇلىدۇ ۋە كېسەللىكنىڭ تەرەققىياتى كۆزىتىلىدۇ. مېڭىدىكى ئىششىقنى ئازايتىش ۋە مېڭىدە قان قېيىپ ئويۇپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن قېيفال ياكى باسلىق تومۇردىن (ئورنى بىلەكتە) قان ئېلىنىدۇ. باشنىڭ ئاغرىشىنى يېنىكلىتىش بىلەن باشنىڭ ھارارىتىنى تۆۋەنلىتىش مەقسىتىدە ئارپا تۇنى، پۇرچاق تۇنى، ئامۇت غازىكى، گىلى ئەرمىنى، مامشا، رۇسۇت، ئاقاقىيا، ئاق سەندەل تالقىنىنى قوزى قۇلاق (بىر خىل چۆپ) سۇيى ياكى پاقا يوپۇرماق سۇيى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ باشقا چېپىلىدۇ. ئەگەر بۇ نۇسخىغا گۈل يېغى قوشۇلسا ئۈنۈمى تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ. گۈل يېغىغا ئازراق سىركە ئارىلاشتۇرۇپ باشنى ياغلىسىمۇ بولىدۇ. قەۋزىيەتنى داۋالاش ياكى ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن

بىمارغا چىلان شەربىتىگە خىيار شەنبەر شىرىسىنى قوشۇپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. ئىچنى بوشاتقۇچى دورا سۈيى بىلەن ھەملچە (كىلىزما) قىلىنسىمۇ بولىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن قۇۋەل، گىلى ئەرمىنى، زىراۋەندە، ئارپا ئۇنى، لوۋىيا (پۇرچاق) ئۇنى قاتارلىقلارنى پاقا يوپۇرمىقى سۈيى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ باشقا چېپىپ تېڭىلىدۇ ياكى ئاق سەندەل 12 گرام، رەۋەن چىنى 9 گرام، ئارپا ئۇنى بىلەن پۇرچاق ئۇنى ھەر بىرى 24 گرام. بۇ دورا تالقىنىنى پاقا يوپۇرمىقى سۈيى بىلەن ئۇماچ ھالىتىگە كەلتۈرۈپ باشقا چېپىلسا مېڭە سىلكىنىشكە ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىچىشكە ھەبە ئايارەج بىلەن ھەبە قوقىيا بېرىلىدۇ. ئەگەر بىماردا ئىسسىتما پەيدا بولۇپ كۆڭلى ئاينىپ قۇسۇش ئەھۋاللىرى كۆرۈلسە بۇ مېڭە بىلەن مېڭە پەردە يالۇغى (سەرسام) نىڭ بىشارىتى بولۇپ كۆچلۈك قورىغۇچى قابىز دورىلاردىن ئانار پوستى، قارىغاي مونچىقى، كەندىر ئۇۋۇقى ۋە قىزىلگۈل تالقانلىرىنى گۈل يېغى قاتارلىق مايلار بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ باشقا چېپىلىدۇ ياكى ئانارگۈلى، قىزىلگۈل، ئاس بەرگى (بەدىلى ئامۇت يوپۇرمىقى)، قەس بۇس زەرىرە ۋە زەمچە تالقانلىرىنى گۈل يېغى ۋە سىركىلەرگە ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ. خۇش پۇراق جىسىملار بۇرنىغا پۇرۇتۇلىدۇ. گۈل يېغى، بىنەپشە ياغلىرىنى ئايالنىڭ سۈتى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئۇنىڭغا ئازراق ئىبرىتىلگەن رۇسۇت ئارىلاشتۇرۇپ بۇرنىغا تېمىتىپ بەرسە ناھايىتى پايدىلىق. ياكى قاپاق يېغى تېمىتلىسىمۇ بولىدۇ. ئۇسسۇزلۇقى ئۇچۇن قەنت چاي، ھەسەل سۈيى بېرىلىدۇ. يۇقىرىقىلاردىن باشقا ئىسىتمىسىنى چۈشۈرۈش چارىلىرى بىلەن سەرسام كېسىلىگە قارىتا چارىلەر قوللىنىلىدۇ. تامىقى ئۇچۇن ئاسان ھەزىم بولىدىغان سۈيۇق-سەلەڭ تاماقلار بېرىلىدۇ. چوڭ تەرەتنىڭ راۋانلىقىغا كاپالەتلىك قىلىش مەقسىتىدە مېۋە سۈيى بېرىلىدۇ. ئەگەر مېڭىدە قاناش بىلەن مېڭىنىڭ زەخىملىنىشى ئېغىر بولسا خەتەرلىك بولۇپ دەستكار ئۇسۇلى بىلەن داۋالاش ئويلىشىپ كۆرۈلىدۇ.

ئۆپكىنىڭ زەخىملىنىشى

ئۆپكىنىڭ زەخىملىنىشى كۆپ ھاللاردا ئېغىر دەرىجىلىك قوۋۇرغا سۈنۈشتىن (سۈنغان قوۋۇرغا ئۆچى ئۆپكىنى زەخىملەشتىن) پەيدا بولىدۇ. ئۆپكىنىڭ يىرتىلغان ياكى تېشىلگەن يېرىدىن چىققان قان بىلەن ھاۋا ئۆپكە قانىتىنى بېسىپ دەم سقىلىشىنى پەيدا قىلسا يەنە

بىر تەرەپتىن يۆتىلىش بىلەن قان تۆكۈرۈش ۋە كۆكرەك پەردە يالۇغنى (زاتىل جەنبنى) كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

داۋالاشتا ئالدى بىلەن قوۋۇرغا سۈنۈشقا قارىتا چارە قىلىنىدۇ. بىمارغا قان توختاتقۇچى دورىلار بېرىلىدۇ ۋە سىرتىدىن كۆكرەك قىسمى زەخمىلىنىشتە قوللىنىلىدىغان دورىلار سۈرتۈلىدۇ. ھەمدە كۆكرەك پەردە يالۇغىغا قارىتا قىلىنىدىغان چارىلەر ئويلىنىشىپ كۆرۈلىدۇ. ئوپكىدىكى قاناش توختىغانلىقى ئېنىقلانغاندىن كېيىن دەستكار ئۆسۈلى بىلەن كۆكرەك بوشلۇقىغا چۈشكەن قان چىقىرىۋېتىلگىنى ياخشى.

تال بىلەن جىگەر زەخمىلىنىش

تال بىلەن جىگەر چۈرۈك ئەزا بولغانلىقى ئۈچۈن كۆچلۈك زەربىگە بەرداشلىق بېرەلمەي ئاسانلا يېرىلىپ كېتىدۇ. تال بىلەن جىگەر زەخمىلەنگەندە تال بىلەن جىگەر ساھەسى ئاغرىشتىن سىرت ئەلۋە مۇھىمى چوڭ قاناش يۈز بېرىپ ھاياتقا خەۋپ سالىدۇ. تال بىلەن جىگەر زەخمىلىنىپ قاناش يۈز بەرگەندە بىمارنىڭ چىرايى تاتىرىپ مۇزدەك تەرلەش، قول، پۇتلىرى مۇزلاش، كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ باش قېيىپ كۆڭلى ئېلىشىش، قول، پۇتلىرى ماغدۇرسىزلىنىش، تومۇرى سۈسلىشىپ تېز سوقۇش قاتارلىق ئىچكى قاناشتا كۆرۈلىدىغان ئالامەتلەردىن سىرت قۇرساق ئاغرىش، قۇرساق قىسمىنى باسقاندا ئاغرىش، قۇرساق تېمى قاتتىقلىشىش، قۇرساق كۆپۈش، قۇرساق قىسمىنى بولۇپمۇ قۇرساقنىڭ ئىككى يان تەرىپىنى چەككەندە ھەرىكەتچان بوغۇق ئاۋاز ئاڭلىنىش قاتارلىق ئالامەتلەر پەيدا بولىدۇ. ئەگەر تېز چارە قىلىنمىسا بىمارنىڭ ھاياتى خەۋپكە يۈزلىنىدۇ. ئەگەر يۇقىرىدىكى ئالامەتلەرگە قوشۇلۇپ تال ساھەسىدە ئاغرىش بولسا تالنىڭ زەخمىلىنىشى، ئەگەر يۇقىرىدىكى ئالامەتلەر كۆرۈلۈپ جىگەر ساھەسىدە ئاغرىش بولسا جىگەر زەخمىلىنىش دېگەن دىئاگنوزنى قويۇشقا بولىدۇ.

داۋالاشتا ئەڭ ياخشىسى دەستكار ئۆسۈلىنى قوللىنىپ تال بىلەن جىگەرنىڭ يېرىلغان جاراھەت يۈزىنى داغلاش ئۆسۈلى بىلەن قان توختىتىلىدۇ. بىراق تال بىلەن جىگەرنىڭ زەخمىلىنىپ يېرىلىش دائىرىسى كەڭ بولسا داغلاپ قان توختىتىش ئۇسۇلىغا ئۇچەي تارىسى بىلەن تىكىش بىرگە قوللىنىلىدۇ. بىراق قاناش كۆپ، دەستكارنىڭ تېخنىكىسى يۇقىرى بولمىسا بۇ خىل چارىنىڭ ئۈنۈمى ئانچە ياخشى بولماي

بۆرەك زەخمىلىنىش

بۆرەكمۇ چۈرۈك ئەزا بولغانلىقى ئۈچۈن بۆرەك ساھەسىگە تەككەن قاتتىق زەربىدىن ئاسانلا زەخمىلىنىدۇ. بۆرەك زەخمىلەنگەندە بۆرەك ساھەسى ئاغرىشتىن سىرت سۈيدۈكتىن قان كېلىدۇ. سۈيدۈك قېتمى كۆپىيىدۇ ۋە سىيگەندە زەكەر ئېچىشىپ ئاغرىيدۇ.

بۆرەك زەخمىلىنىشنى داۋالاشتا بىمارغا قان توختاتقۇچى دورىلار ئېچىشكە بېرىلىدۇ ۋە سىرتتىن يۈزە قىسمىنىڭ يېپىق زەخمىلىنىشىدە ئىشلىتىلىدىغان دورىلار ئىشلىتىلىدۇ.

ئوچۇق زەخمىلىنىش

تېرە پۈتۈنلۈكى بۈزۈلۈشتىن پەيدا بولغان زەخمىلىنىش ئوچۇق زەخمىلىنىش دەپ ئاتىلىپ كۆپ ئۈچرايدىغان تۈرلىرى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت.

كېسىلگەن جاراھەت

ئۆتكۈر تىغ بىلەن كېسىلگەن جاراھەت كېسىلگەن جاراھەت دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى بىلەن ئالامتى

پىچاق، خەنجەر، قېلىچ، كەكە، پالتا، جادۇ ۋە قايچا قاتارلىق ئۆتكۈر بىسلىق تىغلارنىڭ تەسادىپىي ياكى قەستەن بەدەنگە تېگىشىدىن ياكى دەستكار ئۈسۈلى بىلەن كېسەل داۋالاش مەقسىتىدە كېسىلگەن ئورۇنمۇ كېسىلگەن جاراھەتكە مەنسۇپ

بولىدۇ. كېسىلگەن جاراھەتنىڭ ئوزۇنلۇقى بىلەن چوڭقۇرلۇقى تىغ تۇرى بىلەن بەدەنگە تېگىش زەربە كۈچىنىڭ ئوخشىماسلىقىغا قاراپ ھەر خىل بولىدۇ. يېنىكلىرىدە تېرە قەۋىتىنىڭ بىر قىسمى ياكى پۈتۈن قىسمى كېسىلىشى مۇمكىن. ئېغىرلىرىدا تېرە ئاستى ماي توقۇلمىسى بىلەن پەي، گۆشلەر، قان تومۇر ۋە ئەسەبلەر ھەتتا تۈستىخانمۇ كېسىلىشى مۇمكىن. كېسىلگەن ئورۇن ئاغرىيدۇ ۋە قاناش پەيدا بولىدۇ. تۈششاق تومۇر كېسىلگەن بولسا قان سىزىپ ئېقىپ چىقىدۇ. ئوتتۇرھالدىن يۇقىرى تومۇرلار (ۋەرىد تومۇر) كېسىلگەن بولسا قارامتۇل قان ئېقىمدىكى سۈرئەت بىلەن تەكشى ئېقىپ چىقىدۇ. ئەگەر قىزىل تومۇر (شىريان تومۇر) كېسىلگەن بولسا ئوچۇق قىزىل قان يۇرەكنىڭ سوقۇشىغا ئەگىشىپ بىرده ئېگىز، بىرده پەس ئېتىلىپ (جىغاپ) چىقىدۇ. قاناش كۆپەك بولسا چىرايى تاتىرىپ سارغىيىش، سوغۇق تەرلەش، بېشى قېيىپ كۆز ئالەى قارىڭغۇلىشىش، قول، پۇتلىرى مۇزلاش، تومۇرنىڭ سوقۇشى سۇس ۋە تېز بولۇش قاتارلىق قاناشتىكى ئالامەتلەر كۆرۈلىدۇ. ئەگەر جىددىي چارە قىلىنمىسا بىمار ئۆلۈپ كېتىشى مۇمكىن. كېسىلگەن يارىنىڭ بىر ئالاھىدىلىكى جاراھەتنىڭ ئېغىزى ئېچىلغان بولۇپ ئىككى گىرۋىكى تەكشى بولىدۇ.

داۋاسى

كېسىلگەن جاراھەتنى داۋالاش تۈۋەندىكى ئۈچ باسقۇچتىن ئىبارەت:

(1) قاناشنى توختىتىش: ئەگەر تېرە قەۋىتىنىڭ بىر قىسمى يېنىك كېسىلگەن بولسا كېسىلگەن قىل تومۇرلادىن چىقىۋاتقان قان ئۈزلۈكسىدىن قېتىشىپ توختاپ قېلىشى مۇمكىن ياكى پاكىز لاتا (داكا) بىلەن قىسقا مۇددەت بېسىپ تۇرۇلسا ئۈزلۈكسىدىن توختاپ قالىدۇ. ياكى بولمىسا قان توختاتقۇچى تالقان دورىلارنى سېپىپ ئاندىن تېڭىپ قويۇلسا قاناش توختايدۇ. بىراق قاناش مايىللىقى بار كىشىلەردە قان قېيىراق توختىشى مۇمكىن. ئەگەر چوڭراق شىريان ياكى ۋەرىد تومۇرلىرى كېسىلگەن بولسا (چوڭقۇرراق كېسىلگەن بولسا) ئاۋۋال بېسىش (مۆچىلەردە بولسا جاراھەتنى بېسىش بىلەن يۇقىرىسىدىن باغلاش تۈسۈلى بىرلەشتۈرۈلىدۇ) تۈسۈلى بىلەن ۋاقتىلىق قان توختىتىلىدۇ. ئاندىن كېيىن مەشغۇلات يېپ بىلەن قاناش يۈز بېرىدىغان قان تومۇرنى باغلاش تۈسۈلى ئارقىلىق قان توختىتىلىدۇ.

(2) جاراھەتنىڭ ئەتراپى بىلەن جاراھەت ئىچىنى تازىلاش ۋە قان تومۇرنى باغلاش: جاراھەتنىڭ يېرىكلاپ قىلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن جاراھەتنىڭ ئەتراپىدىكى تېرە ئاۋۋال

سوپۇن سۈيى ئاندىن كېيىن قاينىتىپ سوۋۇتۇلغان سۈزۈك سۇ بىلەن چايقىلىدۇ. ھەمدە جاراھەتنى بىر تەرەپ قىلغۇچى جەررا‌ھ (خىرۇرگىك) بىلەن يارىدەمچىسۇ قولىنى سوپۇنلاپ بىر قانچە قېتىم يۇيىدۇ ۋە قولىغا ھاراق سۈرتۈپ قولىنى ئوقۇنەتسىزلەندۇرۇش بىلەن بىرگە جاراھەت ئەتراپىدىكى تېرىنى ھاراق ۋە كاپۇر ئېرىتمىسى بىلەن يۇيۇپ تازىلايدۇ. ھەمدە تېرىگە رەۋغىنى ئەجەپ سۈرتۈلىدۇ. بۇ جەريانىدا قان تومۇرنى باغلاشقا ئىشلىتىلىدىغان مەشۇت ياكى ئات قىلى ۋە قوي ئوچىيىدىن ياسالغان ئىنچىكە تارا، قىسقۇچ ياكى جۇپتەك قايچا ۋە يىڭنە قاتارلىق ئەسۋابلار قاينىتىپ تەييارلىنىدۇ. جاراھەتنىڭ ئوستىگە قويغان تېڭىق ماتېرىياللارنى سىلىقلىق بىلەن ئېلىپ قان چىقىۋاتقان ئورۇننى ئېنىقلاپ قىسقۇچ ياكى جۇپتەك بىلەن قاناش يۇز بېرىۋاتقان تومۇر قىسىلىدۇ. جاراھەت ئىچى قاينىتىپ سوۋۇتۇلغان تۇز سۈيى بىلەن (بەك تۇزلۇق بولۇپ كەتمەسلىكى كېرەك) جاراھەت ئىچىنى بىر قانچە قېتىم چايقاپ قان كاللەكلىرى بىلەن قاردىاپ قالغان گۆشلەر ۋە ئەخلەت چاۋا قاتارلىق يات نەرسىلەرنى ئېلىۋېتىپ، مەشۇت يېپ بىلەن قان تومۇرنىڭ ئۇزۇلگەن تۇچى باغلىنىدۇ.

كېسىلگەن تېرىنى تىكىش: قان توختاپ بولغاندىن كېيىن جاراھەت ئىچىنى تۇز سۈيى بىلەن بىر قانچە قېتىم چايقىغاندىن كېيىن كۆمۈش يىڭنىگە مەشۇت يېپنى ئۇتكۈزۈپ جاراھەت گىرۋەكلىرىنى تۇزئارا تەكشى يېقىنلاشتۇرۇپ كېسىلگەن جاراھەت تىكىلىدۇ. قانچە قەۋەت تىكىش جاراھەتنىڭ چوڭقۇرلۇقىغا قاراپ بەلگىلىنىدۇ. ئەگەر تېرە قەۋىتىلا كېسىلگەن بولسا تېرە قەۋىتىلا تىكىلىدۇ. بۇ تېبابەت تىلىدا يۈزەكى ئۈستىدىن تىكىش (خىياتەتى سەتھىيە) دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ خىل تىكىشتە كېسىپ تىكىش (ئايرىم-ئايرىم تىكىش) تۈسۈلى قوللىنىلىدۇ. ئەگەر تېرە ئاستى ماي توقۇلمىلىرىمۇ كېسىلگەن بولسا ئاۋۋال ماي قەۋىتى كېيىن تېرە كېسىپ تىكىلىدۇ. بۇ خىل تىكىلىشنى تېبابەت تىلىدا ئاستىدىن تىكىش (خىياتەتى مەدفۇنە) دەپ ئاتىلىدۇ. ئەگەر پەي ۋە گۆشلەر ھاتتا كۆكرەك ۋە قۇرساق پەردىلىرى بىرگە كېسىلگەن بولسا، ئاۋۋال كۆكرەك ياكى قۇرساق پەردىسى ئاندىن كېيىن پەيلەر بىلەن گۆشلەر ئەڭ ئاخىردا تېرە ئاستى ماي توقۇلمىسى بىلەن تېرە قەۋەتلىرى ئايرىم-ئايرىم تىكىلىدۇ. بۇ تېبابەت تىلىدا چوڭقۇر تىكىش (خىياتەتى غائىرە) دەپ ئاتىلىدۇ. قۇرساق پەردىسى بىلەن كۆكرەك پەردىسى ياكى ئېغىز شىللىق پەردىسى ئۇچەي يېپىدىن ياسالغان تارا بىلەن يۇمەپ تىكىلىدۇ. گۆش ياكى پەي تارامۇشلار بىر قەدەر تومراق مەشۇت يېپ بىلەن، تېرە ئاستى ماي توقۇلمىسى ۋە تېرە ئىنچىكە مەشۇت يېپ بىلەن تىكىلىدۇ. تىككەن يېپىنىڭ چىڭ بوشلۇقى ۋە ھەر بىر تىكىك ئارىلىقى مۇۋاپىق بولۇشى كېرەك. تىكىك يېپى بەك چىڭ تارتىلىپ كەتسە ياكى تىكىك ئارىلىقى بەك زىچ بولۇپ كەتسە توقۇلمىلار ئورۇلۇپ قان

ئايلىنىش توسقۇنلۇققا ئۇچراپ جاراھەتنىڭ ساقىيىش ۋاقتى ئۇزىراپ كېتىدۇ. ئەگەر بەك بوش بولۇپ كەتسە زەردابلار يىغىلىۋېلىپ يىرىڭلاشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. شۇڭلاشقا تېكىك يېپىنىڭ چىڭ بوشلۇقى بىلەن تېكىك ئارىلىقى مۇۋاپىق بولۇشى كېرەك. چوڭقۇر جاراھەتلەرنى تېكىشتە، بولۇپمۇ توپا، ئەخلەت قاتارلىقلار بىلەن بۇلغانغان جاراھەت ۋە جاراھەتلەنگەن ۋاقتى بىر كۈندىن ئېشىپ جاراھەت ئىچى قاردىاپ كەتكەن بولسا تېكىشتىن ئىلگىرى جاراھەت ئىچىدىكى يات نەرسىلەرنى پاكىز ئېلىپ تازىلاپ جاراھەت يۈزى قايتا-قايتا قاينىتىپ سوۋۇتۇلغان تۇز سۇيى بىلەن يۇيۇپ تازىلىنىدۇ. قاردىاپ قالغان گۆشلەرنى تاكى ئوچۇق قىزىل رەڭدىكى ساق گۆشلەر كۆرۈنگىچە كېسىپ ئېلىۋېتىپ بېسىش ياكى باغلاش ئۇسۇلى بىلەن قانىنى توختىتىپ جاراھەتنى قايتىدىن تۇز سۇيى بىلەن قايتا-قايتا يۇيۇپ تازىلىغاندىن كېيىن ئاندىن تېكىلىدۇ. جاراھەتنى تېكىپ بولغاندىن كېيىن تېرىنى ئۇزۇلمەسلىكى ئۈچۈن جاراھەتنى ئۇستىگە قېلىنراق پاكىز داكا قويۇپ بېسىپراق تېڭىلىدۇ. چوڭقۇرراق جاراھەتلەردە بولۇپمۇ جاراھەتلەنگەن ۋاقتى بىر قەدەر ئۇزۇن، گۆشلەر قارايغان ۋە بۇلغانغان جاراھەتلەرنى تەكشەندە جاراھەت بوشلۇقىغا زەردەب يىغىلىۋېلىپ يىرىڭلاپ قېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن جاراھەت ئىچىگە تازىلانغان نەم داكا ياكى پاكىز ئات قىلدىن بىر قانچە تال قويۇپ جاراھەت ئىچىدىكى زەردابلارنىڭ سىرتىغا ئېقىپ چىقىشى ئۈچۈن ئىمكانىيەت يارىتىلىدۇ. زەردەب ئېقىپ چىقىش توختىغاندىن كېيىن (تەخمىنەن بىر ئەككى كۈندىن كېيىن) داكا ياكى ئات قىلى سۇغۇرۇپ ئېلىپ تاشلىنىدۇ. جاراھەتنى تېكىپ بولغاندىن كېيىن بىمارنىڭ مىجەزىگە ئالاھىدە دىققەت قىلىنىدۇ. زۆرۈر تېپىلسا يېنىك سۇرغە بېرىپ ئىچى تازىلىنىدۇ. بىمارغا ئوڭاي ھەزىم قىلىدىغان قۇۋۋەتلىك تائاملار بېرىلىدۇ ۋە مۇۋاپىق ئارام ئالدۇرۇلىدۇ. جاراھەتنىڭ يۇقۇملىنىپ قېلىشىدىن ساقلىنىش كېرەك. تېكىلگەن جاراھەت ئادەتتە 7-5 كۈن ئەتراپىدا تۇتۇپ بولىدۇ. (باش، يۈز بويۇن قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ تۇتۇشى تېزرەك بولۇپ 5-4 كۈندە، مۇچەلەرنىڭ تۇزۇنراق بولۇپ 6-7 كۈندە تۇتىدۇ) باش، بويۇن يۈزىنىڭكىنى 5-كۈنى، گەۋدىنىڭكىنى 7-كۈنى، مۇچەلەرنىڭ 8-، 7-كۈندىن كېيىن سىرتىدىكى تېكىك يېپى ئېلىۋېتىلىدۇ. تۇسۇلى: تېڭىق ماتېرىيالىنى ئېلىۋېتىپ تېكىلگەن ئورۇن هاراق بىلەن پاكىز سۈرتۈلىدۇ. تېكىكىنىڭ تېكىلگەن چىگىكىنى جۇپتەك بىلەن قىسىپ ئازراق يۇقىرى كۆتۈرۈپ پاكىز قايچا بىلەن چىگىك تېگىدىن كېسىپ، جۇپتەكنى جاراھەتنىڭ قارشى يان تەرىپىگە ياندۇرۇپ تارتىش ئارقىلىق تېكىكنىڭ تېرە ئاستىدىكى يېپى سۇغۇرۇپ ئېلىنىدۇ. بىراق جاراھەت يۇقۇملانغان ياكى قان ئايلىنىش ياخشى بولمىغان، جاراھەت گىرۋىكىنىڭ ھېلىشىشى ياخشى بولمىغان ھەمدە جاراھەتلەنگۈچىدە سەرپىياتلىق سوزۇلما كېسەل بارلاردا

جاراهەتنىڭ ساقىيىشى ئۆزۈنغا سوزۇلۇپ كېتىدۇ. تىكىكتىن كېيىن تىكىلگەن جاراھەت بۇلغىنىشتىن يىرىڭلىسا بىماردا قىزىش، تەشنالىق ئېشىش، ئىشتىھاسىزلىق — تومۇرنىڭ سوقۇشى تېزلىشىش، يەرلىك ئورۇن ئاغرىش ۋە تېڭىق نەملىشىش قاتارلىق ئالامەتلەر كۆرۈلىدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا قىزىتمىغا قارشى دورا بېرىش بىلەن بىرگە يەرلىك ئورۇنغا ئىسسىق ئۆتكۈزۈش، ئىششىقنى ياندۇرغۇچى دورىلارنى سۈرتۈش (چىقان بىلەن غەلۋىرەك قاتارلىق كېسەللىكلەرگە قارالسۇن) قاتارلىق چارىلەر قوللىنىلىدۇ. ئەگەر يىرىڭلىق زەردىاب پەيدا بولغانلىقى بايقالسا ئەھۋالغا قاراپ دەرھال تىكىكنىڭ بىر قىسمى ياكى ھەممە قىسمىنى كېسىپ ئېلىۋېتىپ زەردىاب بىلەن يىرىڭ ئاققۇزۇلىدۇ ۋە ئاۋۇال جاراھەتنى تازىلىغۇچى كېيىن گۆش ئۆندۈرۈپ جاراھەتنى ساقايتقۇچى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. (چىقان، غەلۋىرەك ۋە يىرىڭلىق ئىششىقلارنىڭ داۋاسىغا قارالسۇن).

تېتىلغان ۋە يانجىلغان جاراھەت

بۇ خىل جاراھەت كۆپىنچە گال ياكى توم نەرسىلەر بىلەن ئېغىر نەرسىلەرنىڭ بەدەنگە تەسىر قىلىشىدىن پەيدا بولىدۇ.

سەۋەبى ۋە ئالاھىدىلىكى

ئېزىلگەن جاراھەت كۆپ ھاللاردا قول بىلەن پۈتتا سادىر بولۇپ، ئېغىر جىسىملارنىڭ ئاستىدا بېسىلىپ قېلىش ياكى تاش، توقماققا ئوخشاش توم جىسىملارنىڭ زەربىسىگە ئۇچراش ياكى قاتناش قوراللىرىنىڭ بېسۈبلىشى قاتارلىق سەۋەبلەردىن پەيدا بولىدۇ. توقۇلمىلار مەجبۇرىي تېرە پۈتۈنلۈكى بۇزۇلىدۇ. ئېغىر ئەھۋاللاردا گۆشلەر بىلەن سۆڭەكمۇ زەخمىلىنىپ پارچىلانغان (ئۆۋۈلغان) سۈنۈقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن. بۇ خىل جاراھەتتە زەخمىلەنگەن قان تومۇرلار مەجبۇرىي قالغانلىقى ئۈچۈن قاناش ئاساسىي جەھەتتىن بولمايدۇ ياكى ئاز بولىدۇ. ئاغرىش قاتتىق بولىدۇ. جاراھەت يۈزى تەكشىسىز بولىدۇ. جاراھەت يۈزى كۆپ ھاللاردا پاسكىنا بولىدۇ. بۇنداق جاراھەتلەردە ئوكايلا قاتما كېسىلى بىلەن توقۇلمىلار چىرىپ سېسىشى (گانگىرىنا) پەيدا بولىدۇ. يىرتىلغان جاراھەتلەردە ئاغرىشتىن سىرت قاناش كۆپەرەك بولىدۇ ۋە تېرە ئاستى توقۇلمىلىرى ئېچىلىپ قالىدۇ. بۇ كۆپ ھاللاردا چىشلىق ئۆتكۈر ئەسۋاب ياكى مىخ قاتارلىقلارنىڭ تەسىرىدىن پەيدا بولىدۇ.

ئەگەر ئايالالارنىڭ چېچى چىغرىق قاتارلىق ئۇسكۇنىلەرگە قىسىلىپ قالسا باش تېرىسى يۇلۇنۇپ يىرتىلىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن.

داۋاسى

ئېزىلگەن جاراھەتنى قاينىتىپ سوۋۇتۇلغان يىلمان تۇز سۇيى بىلەن پاكىز چايقاپ يۇيۇپ، جاراھەت ئۈستىدىكى بۇلغانغان توپا ۋە ئەخلەت قاتارلىقلاردىن پۈتۈنلەي خالى قىلىنىدۇ. (بۇ مەشغۇلات جاراھەتنىڭ يىرىڭلىمايي ساقىيىشىدا بەكمۇ مۇھىم) ئۇنىڭدىن كېيىن جاراھەت يۈزى ھاراق ياكى كونا سىركە بىلەن سۈرتۈپ يۇيۇلىدۇ. جاراھەتنى تازىلاش جەريانىدا مىجىلغان تومۇرلار ئەسلىگە كېلىپ، پۈتۈنلۈكى بۇزۇلغان قىسمىدىن قان چىقىشى مۇمكىن. بىراق كۆپ ھاللاردا قاناش ئانچە ئېغىر بولمايدۇ. جاراھەت يۈزىنى تازىلاپ بولغاندىن كېيىن قان توختاتقۇچى (قاناش بولۇۋاتقان بولسا) ياكى يىرىڭلاشنىڭ ئالدىنى ئالغۇچى دورىلار تالقىنىنى سەپسەپ پاكىز داكا بىلەن تېڭىپ قويۇلىدۇ. لېكىن جاراھەت تىكىلمەيدۇ. ئەھۋالغا قاراپ كۈنىگە بىر ياكى ئىككى قېتىم تېڭىپ بېرىلىدۇ. ئەگەر يىرىڭلاپ زەرداب چىققان بولسا ئاۋۋال جاراھەتنى تازىلىغۇچى، كېيىن جاراھەتنى پۈتتۈرگۈچى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ.

يىرتىلغان جاراھەت يېڭى ۋە پاكىز بولسا، جاراھەتنى تازىلاپ كېسىلگەن جاراھەتكە ئوخشاش يەرتىلغان تېرىنى جاي-جايىغا كەلتۈرۈپ تىكىلىدۇ. جاراھەتنىڭ يىرىڭلاپ قالماسلىقى ئۈچۈن مۇۋاپىق دورىلار ئىشلىتىلىدۇ.

تېشىلگەن ياكى سانجىلغان جاراھەت

ئۆتكۈر ۋە ئۇچلۇق ئەسۋابلارنىڭ بەدەنگە كىرىشىدىن پەيدا بولغان جاراھەتنى تېشىلگەن ياكى سانجىلغان جاراھەت دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

خەنجەر، نەيزە، مىخ، بىگىز، قوزۇق، ئوق ۋە يېڭنە، تىكەن قاتارلىق ئۆچلۈق

ئەسۋابلار زەربىسىنىڭ بەدەنگە كىرىشىدىن پەيدا بولىدۇ. يېنىكلىرىدە تېرە ۋە تېرە ئاستى ھەتتا گۆش قاتلاملىرى زەخىملىنىشى مۇمكىن. ئېغىرلىرىدا مېڭە، يۇرەك، تۆپكە، جىگەر، تال، ئاشقازان ۋە ئۇچەي قاتارلىق ئىچكى ئەزالار زەخىملىنىپ ئېغىر دەرىجىلىك قانىاش بىلەن يىرىڭلىق يالۇغلىنىشلارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىپ ھاياتقا خەۋپ كەلتۈرۈشى مۇمكىن. بەزىدە سۇنۇقمۇ بىرگە قوشۇلۇپ كېلىدۇ. تېشىلگەن ياكى سانجىلغان جاراھەتنىڭ ئالاھىدىلىكى جاراھەت ئېغزى كىچىك ۋە چوڭقۇر بولۇپ دەرھال ئېغىر-يېنىكلىكىنى مۆلچەرلەش قىيىنراق. بەزىدە يېڭىنە ياكى تىكەنلەر بەدەندە سۇنۇپ قالىدىغان ئەھۋاللارمۇ سادىر بولىدۇ.

ئالامىتى

تېشىلگەن جاراھەت بىلەن سانجىلغان جاراھەتتىكى ئاساسلىق ئالامەتلەر ئاغرىش، قانىاش ئۇنىڭدىن كېيىن يىرىڭلىق يالۇغلىنىشتىن ئىبارەت. زەخىملىنىش يېنىكرەك بولۇپ چوڭراق قان تومۇر زەخىملەنمىگەن بولسا قانىاش ئانچە ئېغىر بولمايدۇ. ئەگەر يېنىكرەك زەخىملىنىشتە چوڭراق قان تومۇرلار زەخىملەنگەن بولسا ياكى ئىچكى ئەزالار بىرگە زەخىملەنگەن بولسا قانىاش ئېغىرراق بولۇپ چىرايى تاتىرىش، سوغۇق تەرلەش، قول، پۇتى مۇزلاش، ماغدۇرسىزلىنىش، كۆز ئالدى قارىڭغۇلىشىش، كۆڭلى ئاينىش ۋە تومۇرنىڭ ھەرىكىتى تېزلىشىش بىلەن سۇسلىشىش قاتارلىق ئىچكى قانىاشتا كۆرۈلىدىغان ئالامەتلەر سادىر بولىدۇ. ئەگەر تۆپكە زەخىملەنسە قان تۆكۈرۈش، بۆرەك ياكى دوۋسۇن زەخىملەنسە قان سىيىش كۆرۈلىدۇ. كۆكرەك زەخىملەنسە كۆكرەك ساھەسى ئاغرىش، يۆتەلگەندە ياكى چوڭقۇرراق نەپەسلەنگەندە ئاغرىش كۈچىيىش، بارا-بارا نەپەسلىنىش قىيىنلىشىش ھەتتا كۆكرەپ قېلىشلار پەيدا بولىدۇ. ئاغرىغان كۆكرەك تەرەپنى ئاڭلىغاندا نەپەسلىنىش ئاۋازى يوقلىش، چەككەندە بوغۇق ئاۋاز چىقىش، كاناي بىر تەرەپكە سىلجىش، سانجىلغان جاراھەت ئېغزىدىن قان بىلەن ھاۋا چىقىش قاتارلىق ئالامەتلەر تەدرىجىي پەيدا بولىدۇ. ئەگەر قۇرساق بوشلۇقىدىكى ئەزالار زەخىملەنگەن بولسا قۇرساق قىسمى پىچاقتا تىلغاندەك قاتتىق ئاغرىيدۇ. قۇرساقتا قان ياكى زەردار سۇ يىغىلىدۇ. قۇرساقنى باسقاندا ۋە بېسىپ قويۇپ بەرگەندە، بىمار تۇياق-بۇيىقىغا ئۇرۇلگەندە ۋە يۆتەلگەندە ئاغرىش كۈچىيىدۇ. قۇرساق تېمى قاتتىقلىشىدۇ. قۇرساق قىسمىنى چېكىپ تەكشۈرگەندە ھەرىكەتچان بوغۇق ئاۋاز ئاڭلىنىدۇ. تومۇرنىڭ سوقۇشى تېز ۋە سۇس بولىدۇ. جاراھەتلىنىش ئاساسىدا جاراسسم بىلەن تۆۋۈنەتلىنىپ يىرىڭلىق

يالۇغلىنىش پەيدا بولغاندا يۇقىرى قىزىتما بولۇش قاتارلىق ئالامەتلەر كۆرۈلىدۇ. ھەتتا ھاياتقا خەۋپ كەلتۈرىدۇ. شۇڭلاشقا تېشىلگەن ياكى سانجىلغان جاراھەت مەيلى قايسى خىل سەۋەبتىن پەيدا بولمىسۇن ھەرگىز سەل قارىماي، ئىچكى ئەزالارنىڭ زەخمىلەنگەن ياكى زەخمىلەنمىگەنلىكى بىلەن زەخمىلىنىشىنىڭ خۇسۇسىيىتىنى (تۈرىنى) پەرقلەندۈرۈش كېرەك. چۈنكى تېشىلگەن ياكى سانجىلغان جاراھەت يۈزى زەخمىلىنىش ۋە چوڭقۇر زەخمىلىنىش، ئاددىي زەخمىلىنىش ۋە مۈرەككەپ زەخمىلىنىش (بۇ چوڭقۇر زەخمىلىنىشكە قوشۇلۇپ چوڭراق تومۇر بىلەن ئىچكى ئەزا زەخمىلىنىشى قاتارلىقلارنىڭ بىرگە كېلىشىنى كۆرسىتىدۇ)، تۆيۇق زەخمىلىنىش ۋە تۆتۈشمە زەخمىلىنىش (ئوق قاتارلىق ئۇچلۇق ئەسۋابلار بەدەنىنىڭ مەلۇم يىرىدىن كىرىپ، مەلۇم يىرىدىن چىقىدىغان جاراھەتنى كۆرسىتىدۇ)، پاكىز جاراھەت ۋە بۇلغانغان جاراھەت دېگەن تۈرلەرگە بۆلۈنىدۇ.

داۋالاش

جاراھەت ئاددىي، تۆيۇق، پاكىز ۋە يېڭى زەخمىلىنىش بولۇپ ئەسۋابلار يۈزە سانجىلغان بولسا ۋە قاناش ئېغىر بولمىسا جاراھەتنىڭ ئەتراپىنى ئاق ھاراق بىلەن تازىلاپ بولغاندىن كېيىن پاكىز تۈز سۇيى بىلەن نەمدەلگەن پەلكۈچ بىلەن جاراھەتنىڭ چوڭقۇرلۇقى تەكشۈرۈلىدۇ ۋە تەكرار تازىلاپ پاكىز داكا بىلەن بېسىپراق تېڭىپ قويۇلىدۇ. ئەگەر خەنجەر ياكى نەيزە قاتارلىق ئەسۋابلار بىلەن زەخمىلەنگەن بولسا جاراھەت ئىچىنى پاكىز چايقاپ ئەھۋالغا قاراپ جاراھەت ئېغىزى تىكىپ تېڭىپ قويۇلىدۇ. ئەگەر بولسا جاراھەت ئەتراپىدىكى تېرىنى ھاراق بىلەن تازىلاپ، جاراھەت ئىچىنى تۈز سۇيى بىلەن قايتا-قايتا تازىلىغاندىن كېيىن يېرىڭلاپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئەت تۇندۇرۇش مەقسىتىدە جاراھەت ئىچىگە مۇرمەككى، مامىرانچىنى ياكى كۈندۇر تالقىنىنىڭ بىر خىلى ياكى ئارىلاشمىسىنى كىرگۈزۈپ (پەلكۈچكە مىلەپ ياكى پەلكۈچ بىلەن ئىتتىرىپ ياكى بولمىسا نەيچە بىلەن پۈركەپ كىرگۈزگەندىن كېيىن) تېڭىپ قويۇلىدۇ. ئەگەر يېڭىنە، تىكەن سۇنۇپ قالغان ياكى ئەينەك پارچىسى بىلەن چاچما ئوق قاتارلىقلار تۈرۈپ قالغان بولسا جۇپىتەك بىلەن قىسىپ ئېلىپ (زۆرۈر تېپىلسا جاراھەت ئېغىزى كېڭەيتىلىدۇ) جاراھەت ئىچى تۈز سۇيى بىلەن پاكىز چايقاپ يۇيۇلىدۇ ۋە جاراھەتكە يۇقىرىدىكى دورىلار تالقىنى كىرگۈزۈلىدۇ. ئەگەر سۇنۇپ قالغان تىكەن ياكى يېڭىنە قاتارلىقلارنى تارتىپ چىقارغىلى بولمىسا ئوشەق، پىياز، نەركەس يىلتىزى، ھەسەل، زىنىت دەرەخ يىلمى ۋە

راتیانه جله رنی ئایرىم - ئایرىم یاکی برنه چچسىدىن تەرکىب تاپقان مدلهەم بىلەن تېكىلسا قېپقالغان یات نەرسىلەر ئۈزلۈكسىدىن چىقىدۇ یاکی تارتىپ چىقىرىش ئاسان بولىدۇ. ئەگەر تېشىلگەن یاکی سانجىلغان یارا چوكقۇرراق بولسا ئەلگ یاخشىسى جاراھەت ئېغىزىنى مۇۋاپىق كەكتە یتىپ، جاراھەت ئىچى پاكىز تازىلىنىدۇ. قاناش یۇز بەرسە ئاۋۋال ئىسسىق توز سۇیىگە چىلانغان داكا بىلەن تۈزاق بېسىپ قان توختىتىلىدۇ. یاكى ئاقاقىیا، ئانار- گۈلى، بەلەنگۈ ۋە بەزۈرۈلبەنجى تالقىننىگ بىر خىلى یاكى بىرلەشمىسىنى ئىسسىق نەم داكىغا مىلەپ جاراھەت ئىچگە تىقىپ بىر مەزگىل بېسىپ تۇرۇلسا قان توختایدۇ. ئەگەر چوكراق قان تومۇر زەخىملىنىپ یۇقىرىدىكى چارىلار ئۈنۈم بەرمىسە قان تومۇرنى باغلاش ئۈسۈلى ئارقىلىق قان توختىتىلغاندىن كېيىن جاراھەت ئىچنى تازىلاپ یۇقۇملىنىشىنگ ئالدىنى ئېلىپ ئەت ئۈندۈرۈشكە یاردەم بېرىدىغان دورىلارنى جاراھەت ئىچگە كىرگۈزۈپ تېڭىپ بېرىلىدۇ. جاراھەت ئېغىزى چوكراق بولۇپ ئۇچ كۈنگىچە یىرىڭلاش ئەھۋاللىرى كۆرۈلمىسە چوكراق تاتۇق پەیدا بولۇشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن جاراھەت تېكىلسىمۇ بولىدۇ. ئەگەر ئىچكى ئەزالار زەخىملەنگەن بولسا دەستكار تۇسۇلى بىلەن داۋالاش ئېلىپ بېرىلىدۇ.

ھەر خىل جاراھەتلىنىشتە كۆپ ئىشلىتىلىدىغان بىر قىسىم دورىلار

(1) ئاغرىقسىزلاندۇرۇش مەقسىتىدە قوللىنىدىغان دورىلار

كىلەنىگ تېرىسىنى كۆیدۈرۈپ ھاراقتا ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلسا تېرىنى تۇیغۇسىزلاندۇرۇپ كەسسە ئاغرىمایدۇ. تاتلىق ئانارنى ھاراق بىلەن قاينىتىپ تېرىگە تاكسا ئاغرىشىنى ئالاھىدە پەسەیتىدۇ. بەزۈرۈلبەنجىنگ یوپۇرمىقىنى مۇسەللەس بىلەن قاينىتىپ تېرىگە چېپىلسا ئاغرىق پەسەیتىدۇ. بەزۈرۈلبەنجى یوپۇرمىقى ۋە یىلتىزىنى مۇسەللەس بىلەن قاينىتىپ كېسىلىدىغان تېرىگە قویۇلسا ئاغرىق پەسەیتىدۇ. بەزۈرۈلبەنجىنگ سۇیىگە گۈل یېغىنى قوشۇپ ئىشلەتسىمۇ ئاغرىق پەسەیتىدۇ. ئىنەك پىتى بىلەن زەنجىۋىل یاكى قارا سۇگەت یوپۇرمىقىنى سۇدا ئېزىپ، ئۈنىڭغا سەندەل تالقىنىنى ئارىلاشتۇرۇپ كېسىلىدىغان ئورۇنغا چاپسىمۇ بەلگىلىك ئۈنۈم بېرىدۇ. ۋاگ یوپۇرمىقى،

كۆك يۇمشاقسىلات، مارجان، شوخىللارنى ئېزىپ تېرىگە چاپسىمۇ ئونۇمى بولمىدۇ. بۇلاردىن باشقا ئاقرىقەرھا، ھىك، ئىگىر، سۈگەتكۈل قاتارلىق دورىلارنى ئايرىم ياكى باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ كېسىلدىغان ئورۇنغا چېپىلسىمۇ ئاغرىقنى پەسەيتىش رولىنى ئويناپىدۇ. ئەك ياخشىسى بەزۈرۈلبەنجى ئورۇقى تالقىنى بىلەن ئەپۈننى تەك مىقداردا ئېلىپ 0.3 گرام كومۇلاچ ياساپ ئىچكۈزۈش ياكى بەزۈرۈلبەنجىنىك ھۆل يوپۇرمىقىدىن ياسالغان قۇرۇسنى بىمارغا يېگۈزۈش ياكى بولمىسا ھاراق ئىچكۈزۈپ مەس قىلىشقا يۇقىرىدىكى سىرتىدىن دورا سۈرۈتۈش بىرلەشتۈرۈلسە ئاغرىقنى پەسەيتىپ سېزىمسىزلەندۈرۈش ئونۇمى يۇقىرى كۆتۈرۈلىدۇ.

(2) قان توختاتقۇچى دورىلار

جاراھەتتىن قان چىقىۋاتقان بولسا سىركە ياكى گۈلاپقا پاكىز داكىنى چىلاپ جاراھەتكە بىر مەزگىل قويۇلسا ياكى ئاۋۋال مۇزنى پاكىز داكىغا ئوراپ قاناش بولۇۋاتقان جاراھەتكە قويۇپ ئاندىن كېيىن پاكىز داكىنى قىزىق سۇغا چىلاپ قاناۋاتقان جاراھەتكە قويۇپ بىر مەزگىل بېسىپ تۇرۇلسا قاناش توختايدۇ. سەمىغى بەللۇت (بۇ ئىككى خىل بولۇپ بىرى مەرمەر تاش تالقىنى بىلەن كالا تېرىسىدىن ياسالغان يارا يىلىم تالقىنىنى ئارىلاشتۇرۇپ ياسىلىدۇ. يەنە بىرى سەبرە، مۇرمەككى، دەمۇلئەخۆەيىن، دېۋىرقاي يىلىمى، ئەنزۇرۇت، سەمىغى ئەرەبى تالقىنى ھەر بىرىدىن تەك مىقداردا، بىخ مارجان، يېشىل زاك يېرىم مىقداردا بۇلارنى سەمىغى ئەرەبىنىك سۇيىقىگە چىلاپ بەللۇت شەكلىدە دۇگىلەك قىلىپ تەييارلىنىدۇ. زۇرۇر بولغاندا ئېزىپ جاراھەتكە سېپىلىدۇ) ساپال تالقىنى، راتىنەج تالقىنى قاتارلىق باشقا ھەرقانداق قان توختاتقۇچى دورىلارمۇ ئىشلىتىلىدۇ. قاناش دائىرىسى كەڭرەك ۋە ئېغىرراق بولۇپ يۇقىرىدىكى چارىلەر ئونۇم بەرمىسە ماش تۇنى، كۈندۈر، سەبرە، پۇچۇلانغان موزا، گەچ، تېشى، دەمۇلئەخۆەيىن تالقىنىدىن تەك مىقداردا ئېلىپ تۇخۇم ئېقى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ پاكىز داكىنى يۇقىرىدىكى مەلھەمگە ئارىلاشتۇرۇپ جاراھەت ئىچىگە چىكىراق كىرگۈزۈپ ئوستىدىن بىرقانچە كۈندىن ھەپتىگىچە بېسىپ تېڭىلىدۇ. ئەگەر بۇ ئۇسۇل بىلەنمۇ قان توختىمىسا خام ھاك ياكى يېشىل زاك (فېروم سولفات) تالقىنىنى جاراھەت ئىچىگە سېلىپ تېڭىپ قويۇلسا داغلاپ قان توختىتىش رولىنى ئويناپىدۇ. لېكىن ساق توقۇلمىلارنى كۆيدۈرۈپ زەخمىلەيدۇ. شۇڭا ئېھتىيات بىلەن ئىشلىتىلىدۇ. دورا بىلەن قان توختىتىشتىن سىرت قاناش ئۇقتىلرى كۆپ بولۇپ يۇقىرىدىكى چارىلەر ئونۇم بەرمىسە قاناۋاتقان ئۇقتىلارنى قىزدۇرۇلغان ئالتۇن،

كۆمۈش ياكى ساپ مىس بىلەن داغلاش ئارقىلىق قان توختاتسىمۇ ئوبدان ئونۇم بېرىدۇ. ئەگەر قاناش چوڭراق قان تومۇردا سادىر بولغان بولسا، ئۇزۇلگەن قان تومۇرنىڭ ئىككى ئۇچىنى مەشئوت يىپ بىلەن باغلاش ئۈسۈلى بىلەن قان توختىتىلىدۇ.

(3) جاراھەتتىن ئۆقۇنەتسىزلەندۈرۈپ يىرىڭلاشنىڭ ئالدىنى ئېلىش چارىلىرى

(1) تېۋىپ ۋە تېۋىپنىڭ يارەمچىسى قولىنى بىرنەچچە قېتىم سوپۇنلاپ يۇيۇپ قۇرۇتقاندىن كېيىن ئاق ھاراقنى بىر قانچە قېتىم سۈرتۈپ قولىنى زەھەرسىزلەندۈرىدۇ. (ئارقىدىن ھازىرقى زامان تېبابىتىنىڭ ئۆقۇنەتسىزلەندۈرۈلگەن پەلىيىنى كەيسە تېخىمۇ ئىشەنچلىك بولىدۇ)

(2) جاراھەتكە ئىشلىتىلىدىغان داكا ۋە ئالاقىدار ئەسۋابلار قاسقاندا بىر ئاش پېشىم (يېرىم سائەت) قاينىتىلىدۇ. قاسقان بولمىسا داكىقاندا قاينىتىلمىسىمۇ بولىدۇ.

(3) جاراھەتنىڭ ئەتراپىدىكى تېرە ئاۋۇال سۇ، كېيىن ئاق ھاراق بىلەن تازىلىنىدۇ. ئەگەر مايلىشاكىغۇ ياكى بەك مەينەت بولسا ئاۋۇال بېنزىن ياكى كېرسىن بىلەن تازىلاپ ئارقىدىن سوپۇن سۈيى ۋە ئاق ھاراق بىلەن تازىلىنىدۇ. تېرىنى تازىلاش جەريانىدا تېرىنى تازىلاشقا ئىشلىتىلىدىغان دورىلار جاراھەتكە تېگىپ كەتمەسلىكى كېرەك.

(4) جاراھەتنى يۇيۇپ تازىلاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان دورىلار تۇز سۈيى، رەۋەن قاينىتىلمىسى، مامرانچىنى قاينىتىلمىسى قاتارلىقلار ئىشلىتىلىدۇ. يەنى 100 مىللىلىتر سۇغا 3-2 گرام نىسبەتتىكى تۇز ئارىلاشتۇرۇلغان سۇنى قاينىتىپ سوۋۇتۇلغان سۈيى ئىشلىتىلىدۇ. ئەگەر جاراھەت ئىچى ئۆقۇنەتلەنگەن بولسا 800 مىللىلىتر پار سۈيىگە 36 گرام ئاش تۇزى، 200 مىللىلىتر ئاق ھاراق ئارىلاشتۇرۇلغان ئېرىتمىنىڭ ئونۇمى ياخشى. ياكى بولمىسا بىر يېرىم لىتر سۇغا مامرانچىنى بىلەن زاراڭزا چېچىكى ھەر بىردىن 50 گرام، ئاش تۇزىدىن 30 گرام ئارىلاشتۇرۇپ بىر لىتر قالغىچە قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈۋېلىنغان سۈيى جاراھەتنى يۇيۇش ۋە سۇلىشىپ ياكى يىرىڭ زەردىاب ئېقىپ تۇرغان جاراھەتنى تېڭىپ بېرىشكە ئىشلىتىلسە ياخشى ئونۇم بېرىدۇ.

(3) ئۆقۇنەتسىزلەندۈرۈپ يىرىڭلاشنىڭ ئالدىنى ئالىدىغان دورىلار كۆپ بولۇپ بۇنىڭ ئىچىدىكى ئونۇمى بىرقەدەر ياخشىلىرى ئازاد دەرىخىنىڭ يېشىل يوپۇرمىقى، ئازاد دەرىخى يېغى، توتىيا، سۈرمە، لوبان، ھىڭ، سەبرە، مۇرمەككى، شور، بۆرە ئەرمىنى، نەترۇن، ئىگىر، تەنىكار، كافۇر، پۇدىنە، ھاشا جەۋھىرى (تىمۇل)، يالپۇز جەۋھىرى (مىنتۇل)، جۇۋىنە، جۇۋىنە جەۋھىرى، كوجا، كوجا يېغى، مامرانچىنى، ئالتۇن كىرى

(سۇنا مىكھى)، كۆمۈش كىرى، كەمىلە، زىنىت، كەترا، ئەپسەنتىن، شاھتەررە قاتارلىق دورىلاردىن ئىبارەت بولۇپ بۇلارنى يەككە ياكى برقانچە خىلىنى قوشۇپ تەييارلاپ ئىچىدىن يېيىشكە ياكى سىرتىدىن سۈرتۈشكە ئىشلىتىلىدۇ. بۇلاردىن باشقا سماب مەلھمى، گۈڭگۈرت مەلھمى قاتارلىقلارمۇ سىرتىدىن ئىشلىتىلىدۇ.

ئۇيغۇر تبابه تچىلىكىنىڭ سۇنۇقچىلىق بىلەن چىقىقچىلىق ئىلمى

ئۇيغۇر تبابه تچىلىكىنىڭ سۇنۇقچىلىق ۋە چىقىقچىلىق بىلەن شۇغۇللانغىنىغا ناھايىتى تۇزۇن بولۇپ، ئەجدادلىرىمىز بۇ تۇزۇن جەريانلاردا سۇنۇق بىلەن چىقىقلارنى پەرقلەندۇرۇش، سۇنۇق بىلەن چىقىقلارنى ئورنىغا چۈشۈرۈش ۋە تۇنى تېڭىپ مۇقىملاشتۇرۇش ھەمدە سۇنۇق بىلەن چىقىقنىڭ ساقىيىشنى تېزلىتىش قاتارلىق جەھەتلەردە مول كىلىنىكىلىق تەجرىبىلەرگە ئىگە بولۇپلا قالماستىن بەلكى تۇيغۇر تبابه تچىلىكىنىڭ ئاساسىي نەزەرىيىسىنىڭ يېتەكچىلىكىدە سۇنۇق بىلەن چىقىقلارنىڭ ساقىيىش جەريانى، سۇنۇق بىلەن چىقىقلارنىڭ ساقىيىشنى تېزلىتىدىغان ياكى كېچىكتۇرىدىغان ئامىللار بىلەن سۇنۇق ۋە چىقىقلارنىڭ پەرۋىشى قاتارلىق جەھەتلەردىكى تەجرىبىلرىنى يەكۈنلەپ ۋە تۇنى نەزەرىيە سەۋىيىسىگە كۆتۈرۈپ بىرقەدەر مۇكەممەل بولغان تۇزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە بىر يۇرۇش نەزەرىيىنى بارلىقا كەلتۈرگەن. ئۇيغۇر تبابىتىدە سۇنۇقچىلىق بىلەن چىقىقچىلىق ئومۇملاشتۇرۇپ «تېڭىقچىلىق» دەپ ئاتىلىپ تېڭىقچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىغان تېۋىپ «تېڭىقچى» دەپ ئاتىلىدۇ. تېڭىقچىلىقتا قول مەشغۇلىيىتى ئاساس، دورا ئىشلىتىش قاتارلىق باشقا داۋالاش ئۇسۇللىرى قوشۇمچە قىلىنغانلىقىدىن ئىبارەت ئالاھىدىلىككە ئاساسەن «تېڭىقچىلىق» ئىلمى ئىسلامىيەتتىن خېلى بۇرۇنلا تبابىتىمىزنىڭ مۇھىم تارماقلىرىنىڭ بىرى بولۇش سۈپىتىدە ئايرىلىپ چىققان. ئۇيغۇر تبابه تچىلىك تېڭىقچىلىقى كىلىنىكىلىق تەجرىبىسىنىڭ موللۇقى، نەزەرىيە سىستېمىنىڭ بىرقەدەر مۇكەممەللىكى، تېخنىكىسىنىڭ بىرقەدەر ئۇستۇنلۇكى، سۇنۇقلار بىلەن چىقىقلارنىڭ بېجىرىم ساقىيىش نىسبىتىنىڭ يۇقىرىلىقى، سۇنۇقلارنىڭ ساقىيىش جەريانىدا يۇز بېرىدىغان ھەر خىل ئاسارەتلەرنىڭ ئازلىقى ۋە داۋالاش راسخوتىنىڭ ئەرزانلىقىدىن ئىبارەت ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن بىرقانچە مىڭ يىللاردىن بېرى شىنجاڭ رايونىدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئوچۇن خىزمەت قىلىپلا قالماستىن بەلكى يۇقىرىدىكى ئارتۇقچىلىقلىرى بىلەن زامانىمىزدىمۇ شىنجاڭ رايونىدىكى ھەر

تۇستىخان بىلەن بوغۇملار تۇزۇلمىسى ھەققىدە چۈشەنچە

ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكىنىڭ تۇستىخان بىلەن بوغۇملارنىڭ شەكلى تۇزۇلمىسى (ئاناتومىيىسى) ھەققىدىكى بايانلىرى ھازىرقى زامان تۇستىخان ۋە بوغۇملارنىڭ شەكلى تۇزۇلمىسىدىكى بايانلىرى بىلەن ئاساسەن ئوخشاپ كېتىدۇ. مۇشۇ تۇقتىدىن قارىغاندىمۇ ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئادەم بەدىنىدىكى ھەرقايسى سىستېما ۋە ئەزا-توقۇلمىلارنىڭ تۇزۇلمىسى جۈملىدىن تۇستىخان بىلەن بوغۇملار تۇزۇلمىسىدە ئادەم جەستى تۇستىدە خېلىلا چوڭقۇر تەتقىقات ئېلىپ بارغانلىقىنى بىلۋالغىلى بولىدۇ.

تۇستىخانلارنىڭ تۇزۇلمىسى ھەققىدە چۈشەنچە

ئادەم بەدىنىدىكى تۇستىخانلار خادىمى ئەزالارغا مەنسۇپ بولۇپ، تۇ ئادەم بەدىنىدىكى بۆلەكلەرنى ئۇزۇنارا تۇتاشتۇرۇش ئارقىلىق ئادەم بەدىنىنىڭ بىر پۈتۈنلۈكىنى ساقلاش، ئىچكى ئەزالارنى مۇھاپىزەت قىلىش ۋە كۈندىلىك تىرىكچىلىكتىكى ھەممە ھەرىكەتلەرگە قاتنىشىشتا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

ئادەم بەدىنىدىكى چوڭ-كىچىك سۆڭەكلەر 206 پارچىدىن ئىبارەت. بۇ 206 پارچە سۆڭەك بوغۇملار ئارقىلىق بىر-بىرى بىلەن تۇتۇشۇپ ئادەم بەدىنىنىڭ شەكىل تۇزۇلمىسىنى ھاسىل قىلىدۇ. ئادەم بەدىنىدىكى سۆڭەكلەر جايلىشىش ئورنىغا قاراپ باش سۆڭىكى، گەۋدە سۆڭىكى ۋە تۇت مۆچە سۆڭەكلىرىدىن ئىبارەت ئۈچ چوڭ قىسىمغا بۆلۈنىدۇ (1 — 1 سۈرەت).

ئادەم بەدىنىدىكى تۇستىخانلار شەكلىگە قاراپ تۇزۇن سۆڭەك (نوسىمان سۆڭەك)، قىسقا سۆڭەك، ياپىلاق سۆڭەك ۋە رەتسىز سۆڭەكتىن ئىبارەت 4 خىلغا بۆلۈنىدۇ. ھەر بىر تال سۆڭەكتە گۆشلەر يېپىشىپ تۇرىدىغان غادۇر-بۇدۇر يېرىك ئورۇنلار بىلەن قان

تومۇر ۋە ئەسەبلەر تۆتىدىغان ئېرىقچىلار ياكى نو ۋە تۆشۈكلەر بولىدۇ.

باش سۆڭەكلىرى

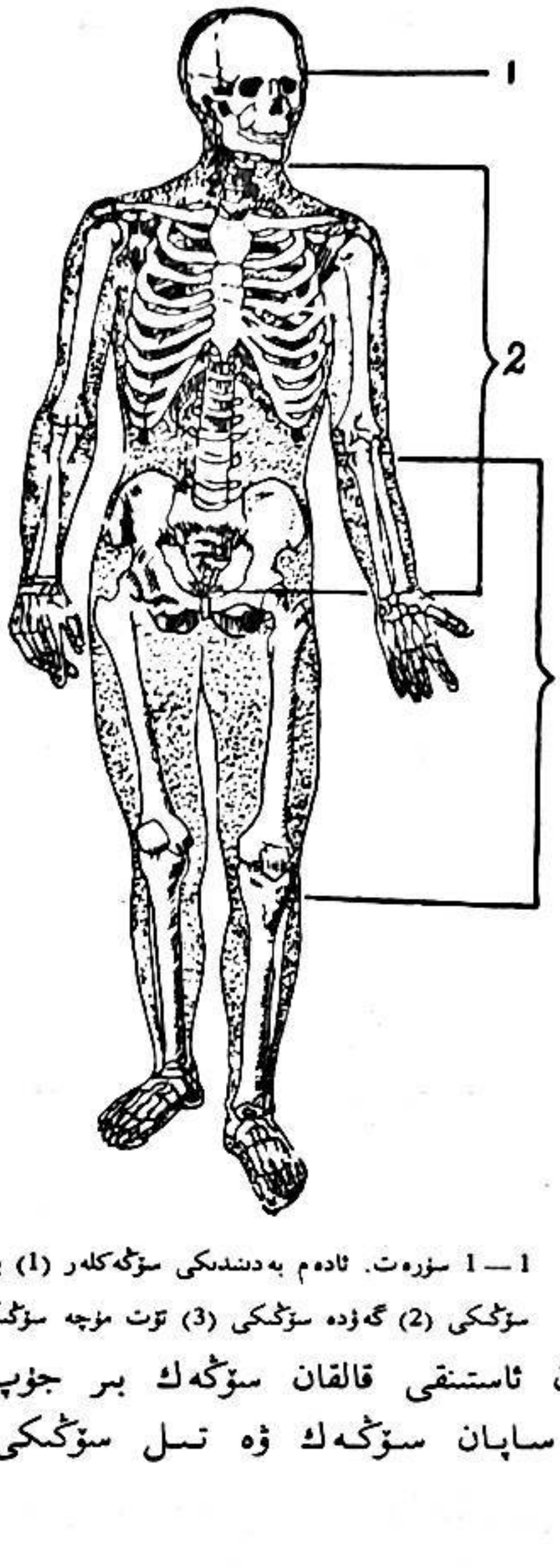

1 — 1 سۈرەت. ئادەم بەدىنىدىكى سۆڭەكلەر (1) باش سۆڭىكى (2) گەۋدە سۆڭىكى (3) تۆت مۈچە سۆڭىكى

باش سۆڭىكى ياپىلاق سۆڭەككە مەنسۇپ بولۇپ، تۆ مېڭە سۆڭىكى ۋە يۈز سۆڭىكى دېگەن چوڭ ئىككى قىسىمغا بۆلۈنىدۇ.

مېڭە سۆڭىكى 8 پارچە سۆڭەكتىن تەركىب تاپقان بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە تاق سۆڭەك 4 پارچە (پېشانە سۆڭىكى، گەجگە سۆڭىكى، كېپىنەك سۆڭىكى ۋە غەلۋىر سۆڭىكى)، جۈپ سۆڭەك ئىككى جۈپ (تۆپە سۆڭەك ئىككى پارچە، چېكە سۆڭەك ئىككى پارچە). يۈز سۆڭىكى 15 پارچە سۆڭەكتىن تەركىب تاپقان بولۇپ بۇنىڭ ئىچىدە جۈپ سۆڭەك 6 جۈپ (يۇقىرىقى ئېگەك سۆڭەك بىر جۈپ، مەڭزى سۆڭىكى بىر جۈپ، تاڭلاي سۆڭىكى بىر جۈپ، بۇرۇن سۆڭىكى بىر جۈپ، ياش سۆڭىكى بىر جۈپ، بۇرۇن ئاستىقى قالقان سۆڭەك بىر جۈپ) تاق سۆڭەك 3 پارچە (تۆۋەنكى ئېگەك، ساپان سۆڭەك ۋە تىل سۆڭىكى) دىن ئىبارەت (1 — 2 سۈرەت).

گەۋدە سۆڭەكلىرى

گەۋدە سۆڭىكى بولسا ئومۇرتقا سۆڭىكى، تۆش سۆڭىكى ۋە قوۋۇرغا

سۆڭەكلىرىدىن ئىبارەت 3 قىسىمدىن تەركىب تاپقان.

ئومۇرتقا سۆڭىكى تەكشىسىز سۆڭەكلەرگە مەنسۇپ بولۇپ جەمئىي 33 پارچە يەنى بويۇن ئومۇرتقىسى 7 دانە، كۆكرەك ئومۇرتقىسى 12 دانە، بەل ئومۇرتقىسى 5 دانە، توغۇر (توققۇز كۆز) ئومۇرتقىسى 5 دانە ۋە قويرۇق ئومۇرتقىسى (بۇ قويرۇق سۆڭىكى دەپمۇ ئاتىلىدۇ) 4 داندىن ئىبارەت (1 — 3 سۈرەت).

ئومۇرتقا سۆڭىكىنىڭ ئورتاق ئالاھىدىلىكى بولسا ھەر بىر ئومۇرتقىنىڭ ئالدى تەرىپىدە ئومۇرتقا تېنى، ئارقا تەرىپىدە ئومۇرتقا يايىسى، ئومۇرتقا تۆشۈكى (بۇ تۆشۈكلەر ئۆزئارا تۇتىشىپ يۇلۇن جايلىشىدىغان ئومۇرتقا نورىنى ھاسىل قىلىدۇ)، ئومۇرتقا ئويۇقچىسى (يۇقىرى تۆۋەن ئومۇرتقا ئويۇقچىسى بىرلىشىپ يۇلۇنىدىن چىقىدىغان ۋە

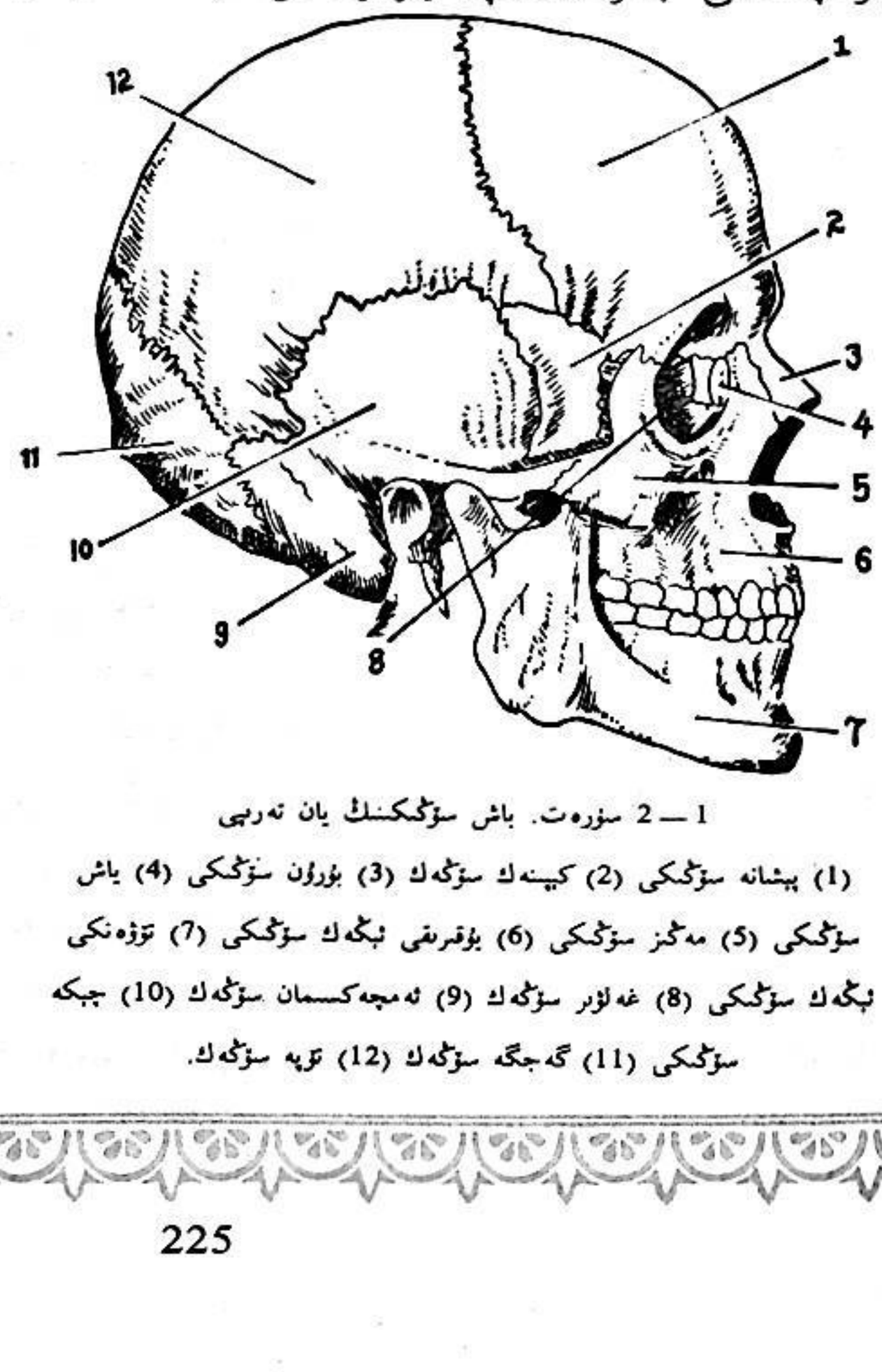

1 — 2 سۈرەت. باش سۆڭىكىنىڭ يان تەرىپى

(1) پېشانە سۆڭىكى (2) كېپىنەك سۆڭەك (3) بۇرۇن سۆڭىكى (4) ياش سۆڭىكى (5) مەڭىز سۆڭىكى (6) يۇقىرىقى ئېگەك سۆڭىكى (7) تۆۋەنكى ئېگەك سۆڭىكى (8) غەلۋىر سۆڭەك (9) ئەمچەكسىمان سۆڭەك (10) چېكە سۆڭىكى (11) گەجگە سۆڭەك (12) تۆپە سۆڭەك.

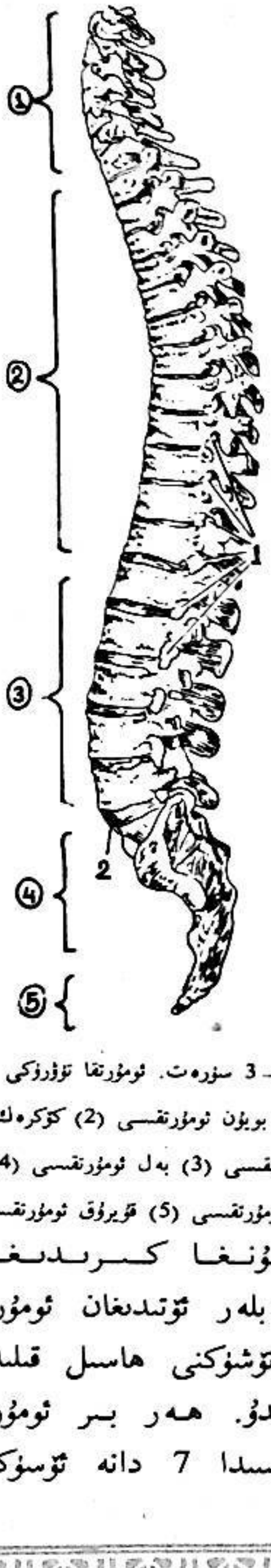

1 — 3 سۈرەت. ئومۇرتقا تۆۋرۈكى

(1) بويۇن ئومۇرتقىسى (2) كۆكرەك ئومۇرتقىسى (3) بەل ئومۇرتقىسى (4) توغۇر ئومۇرتقىسى (5) قويرۇق ئومۇرتقىسى.

يۇلۇنغا كىرىدىغان ئەسەبلەر تۆتىدىغان ئومۇرتقا ئارا تۆشۈكنى ھاسىل قىلىدۇ) بولىدۇ. ھەر بىر ئومۇرتقا يايىسىدا 7 دانە تۆسۈكچە

بولۇپ ئارقا تەرەپتىكى تۆسۈكچە ئومۇرتقا بىسى دېيىلىدۇ. ئىككى يان تەرەپتىكى ئۆسۈكچە كۆندىلەڭ تۆسۈكچە دېيىلىدۇ. ئومۇرتقا يايىسى تۆۋەنلەڭ ئولۇڭ-سول يۇقرى تۆۋەندە بىر جۈپتىن بوغۇم تۆسۈكى بولۇپ، بۇ تۆسۈكچىلەر يۇقرى تۆۋەن ئومۇرتقا سۆڭىكىنى تۆزئارا تۇتاشتۇرىدۇ (1 — 4 سۈرەت).

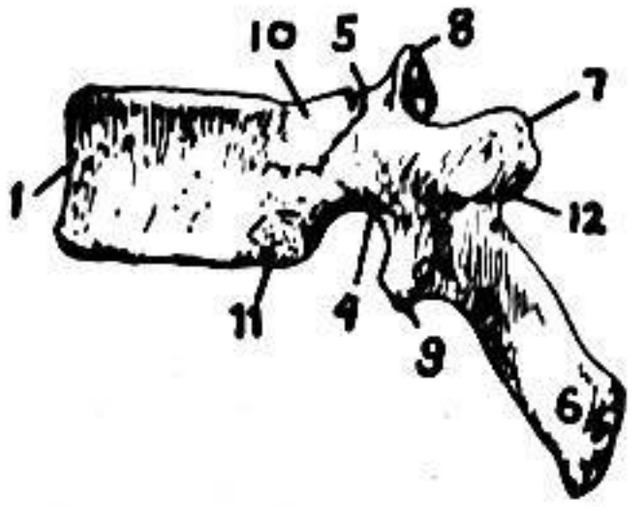

بويۇنىنىڭ بىرىنچى، ئىككىنچى ۋە يەتتىنچى ئومۇرتقىلىرى بىلەن توغۇر ئومۇرتقىسى ۋە قۇيرۇق ئومۇرتقىسىنىڭ سىرتقى شەكلىدە ئازراق پەرقلەر بولىدۇ.

تۆش سۆڭىكى بولسا ئۇزۇنچاق ياپىلاق سۆڭەككە مەنسۇپ بولۇپ، ئۇ تۆش سۆڭەك سېپى، تۆش سۆڭەك تېنى ۋە خەنجەر تۆسۈكتىن ئىبارەت 3 قىسىمدىن تەركىب تاپقان بولىدۇ. تۆش سۆڭەك سېپى ئۈستى قىرى ئوتتۇرىسى ئويمان بولۇپ، ئويمانلىقى ئىككى چېتىدە ئوقرەك سۆڭىكى تۇتىشىدىغان ئوقرەك سۆڭىكى ئۇيۇقى بولىدۇ. تۆش سۆڭەك تېنىنىڭ ئىككى يان قىرىدا قوۋۇرغا بىلەن تۇتىشىدىغان قوۋۇرغا ئۇيۇقى بولىدۇ (1 — 5 سۈرەت).

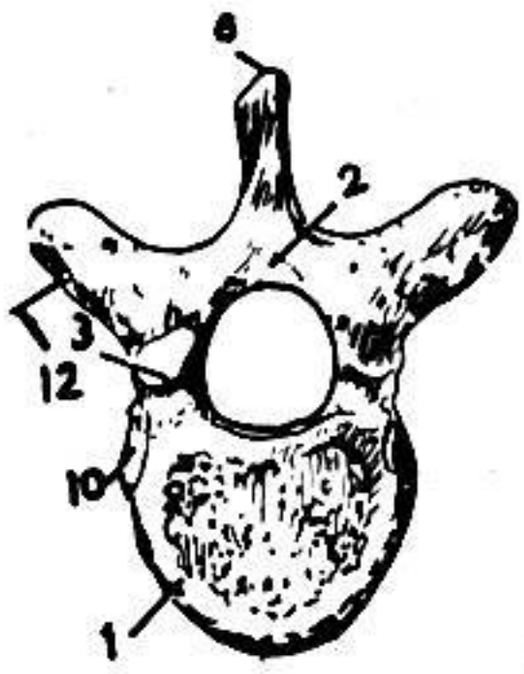

1 — 4 سۈرەت. كۆكرەك ئومۇرتقىسى

(1) ئومۇرتقا تېنى (2) ئومۇرتقا يايىسى (3) ئومۇرتقا تۆشۈكى (4) ئومۇرتقا ئاستى ئۇيۇقى (5) ئومۇرتقا ئۈستى ئۇيۇقى (6) ئومۇرتقا بىسى (7) كۆندىلەڭ ئۆسۈك (8) ئوستۇنكى بوغۇم ئۆسۈكى (9) ئاستىقى بوغۇم ئۆسۈكى (10) قوۋۇرغا يۇقىرى ئويمىنى (11) قوۋۇرغا ئۆۋەن ئويمىنى (12) كۆندىلەڭ ئۆسۈك قوۋۇرغا ئويمىنى.

قوۋۇرغا سۆڭىكى ئۇزۇن ياپىلاق سۆڭەككە مەنسۇپ بولۇپ جەمئىي 12 جۈپ، ھەر بىر تال قوۋۇرغا سۆڭىكى قوۋۇرغا تېنى ۋە ئالدى-ئارقا ئۆچى دېگەن 3 قىسىمغا بۆلۈنىدۇ. ئارقا ئۆچىنى قوۋۇرۇغا بېشى دەپ ئاتىلىپ، ئۇنىڭدا تۆش سۆڭىكى بىلەن ئۇتىشىدىغان بوغۇم يۈزى بولىدۇ. قوۋۇرغا تېنى بىلەن بېشىنى ئۇتاشتۇرىدىغان ئىنچىكىرەك قىسمى قوۋۇرغا بوينى دەپ ئاتىلىدۇ. قوۋۇرغا بوينى بىلەن تېنى ئارىلىقىدىكى دۆمبەچىسى قوۋۇرغا ئۆگۈنى دەپ ئاتىلىدۇ. قوۋۇرغا ئۆگۈنىدە كۆكرەك ئومۇرتقا كۆندىلەڭ ئۆسۈكى بىلەن ئۇتىشىدىغان بوغۇم يۈزى بولىدۇ. قوۋۇرغىنىڭ ئىچكى ۋە سىرتقى ئىككى يۈزى بولۇپ، ئىچكى يۈزىنىڭ ئۆۋەن قىرىدا قوۋۇرغا ئارا قان تومۇرى بىلەن ئەسەب ئۇتىدىغان قوۋۇرغا ئېرىقچىسى بولىدۇ. قوۋۇرغىنىڭ ئالدى ئۇچى كۆمۈرچەك ئارقىلىق تۆش سۆڭىكى بىلەن ئۇتىشىدۇ. يەنى يەتتە جۈپ قوۋۇرغا كۆمۈرچەك ئارقىلىق تۆش سۆڭىكى بىلەن بىۋاستە ئۇتىشىدۇ. قالغان

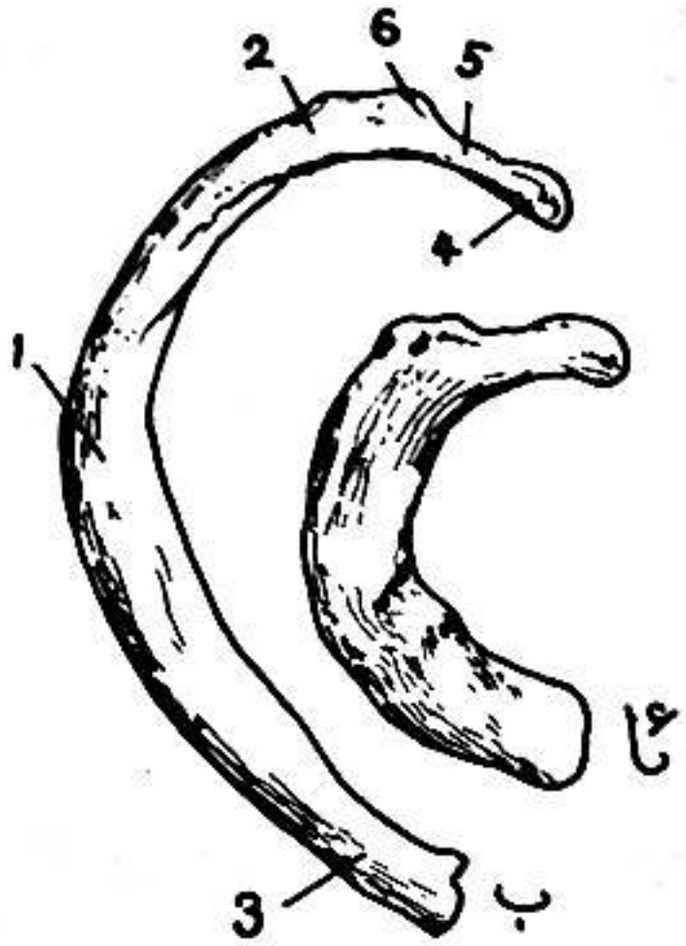

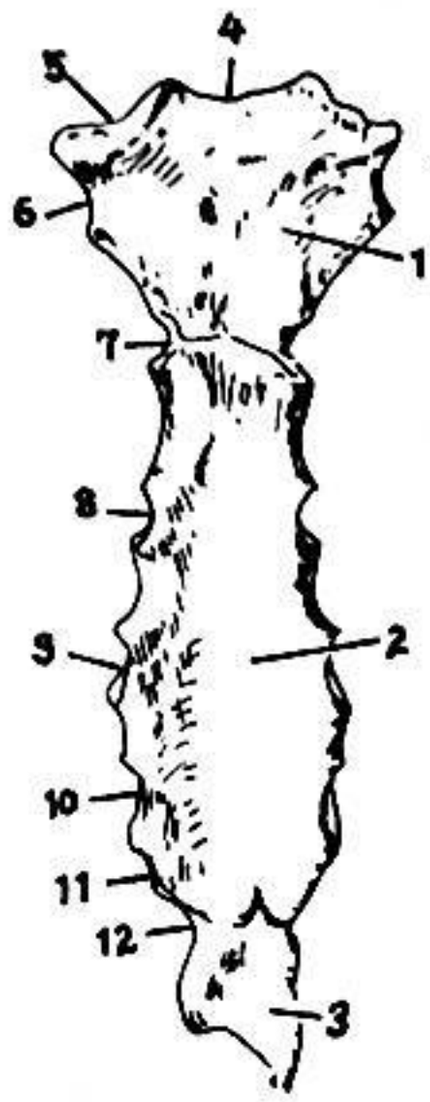

1 — 6 سۈرەت. قوۋۇرغىلار

ئا: بىرىنچى قوۋۇرغا ب: ئىككىنچى قوۋۇرغا

(1) قوۋۇرغا تېنى (2) قوۋۇرغا ئارقا تۆچى (3) قوۋۇرغا ئالدى تۆچى (4) قوۋۇرغا بېشى (5) قوۋۇرغا بوينى (6) قوۋۇرغا تۆگۈنى .

1 — 5 سۈرەت. تۆش سۆڭىكى

(1) تۆش سۆڭەك سېپى (2) تۆش سۆڭەك تېنى (3) تۆش خەنجەر تۆمۈكى (4) تۆش ئويمىنى (5) ئوقرەك سۆڭەك تۆيۈقى (6) 6 ـ 12 ـ قوۋۇرغا تۆيۈقلىرى

5 جۈپ قوۋۇرغا (8 — 12 ـ جۈپى) كۆمۈرچەك ۋاستىسى ئارقىلىق تۆش سۆڭىكى بىلەن تۇتىشىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە 11 ـ 12 ـ قوۋۇرغىنىڭ ئالدى تۆچى ئەركىن ھالەتتە بولۇپ، بۇ يېتىم قوۋۇرغا دەپ ئاتىلىدۇ (1 — 6 سۈەت).

تۆت مۇچە سۆڭەكلىرى

تۆت مۇچە سۆڭەكلىرىگە يۇقىرى ـ تۆۋەن مۇچىلەر سۆڭەكلىرى كىرىدىغان بولۇپ، مۇچە سۆڭەكلىرى گەۋدە بىلەن تۇتىشىدىغان سۆڭەكلەر ۋە ئەركىن

هاله‌تتکی سۆڭه‌كله‌ر دېگه‌ن ئىككى چوڭ تۈرگه بۆلۈنىدۇ. يۇقىرى مۇچىنىڭ گه‌ۋده بىله‌ن تۇتىشىدىغان سۆڭه‌كلىرى ئىككى بولۇپ بىرى ئوقره‌ك سۆڭكى، يه‌نه بىرى تارغاق سۆڭه‌كلىرىدىن ئىبارەت. ئوقره‌ك سۆڭكى ئه‌گرى تۈزۈن سۆڭه‌ك بولۇپ ئىچكى ۋه سىرتقى تۈچى ۋه تېنى دېگه‌ن 3 قىسىمدىن ئىبارەت. ئىچكى تۈچى تومراق بولۇپ تۈش سۆڭه‌ك سېپى بىله‌ن تۇتىشىدۇ. سىرتقى تۈچى ياپىلاقراق بولۇپ تارغاق سۆڭكىنىڭ يه‌لكه چوققىسى بىله‌ن تۇتىشىدۇ (1 — 7 سۈره‌ت).

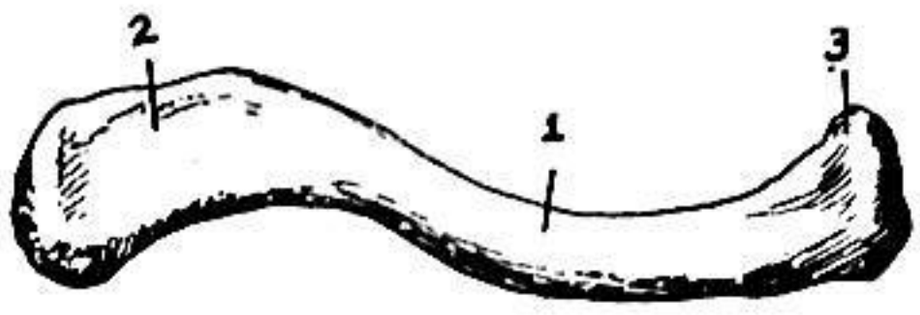

1 — 7 سۈره‌ت. ئوڭ تەره‌پ ئوقره‌ك

(1) ئوقره‌ك سۆڭه‌ك تېنى (2) ئوقره‌ك سۆڭه‌ك ئىچكى تۈچى

(3) ئوقره‌ك سۆڭه‌ك سىرتقى تۈچى

تارغاق سۆڭكى بولسا ئۈچ بۇلۇڭلۇق ياپىلاق سۆڭه‌ككه مه‌نسۇپ بولۇپ، ئالدى-ئارقا يۈزى، يۇقىرى، ئىچكى ۋه سىرتقى قىرى، ئىچكى بۇلۇڭى، ئاستى بۇلۇڭى دېگه‌ن قىسىملارغا بۆلۈنىدۇ. ئالدى يۈزى كۆكره‌ك قه‌پىزىگه يېپىشىپ تۇرىدۇ. بۇ تارغاق ئاستى ئويمىنى ده‌پ ئاتىلىدۇ. ئارقا يۈزىده پولتىسىپ چىققان 3 بۇلۇڭلۇق قىسمى بولۇپ، بۇ تارغاق بىسى ده‌پ ئاتىلىدۇ. تارغاق بىسىنىڭ ئاخىرقى تومىلاشقان قىسمى يه‌لكه چوققىسى ده‌پ ئاتىلىدۇ. تارغاق بىسى تارغاقنىڭ ئارقا يۈزىنى بىس ئۈستى ئويمىنى ۋه بىس ئاستى ئويمىنى ده‌پ ئىككىگه ئايرىيدۇ. تارغاق سۆڭكىنىڭ سىرتقى بۇلۇڭكى تومىلىشىپ يۇقىرى بېله‌ك (يوزا سۆڭه‌ك) بېشى بىله‌ن تۇتىشىدىغان چاچكىسىنى هاسىل قىلىدۇ.

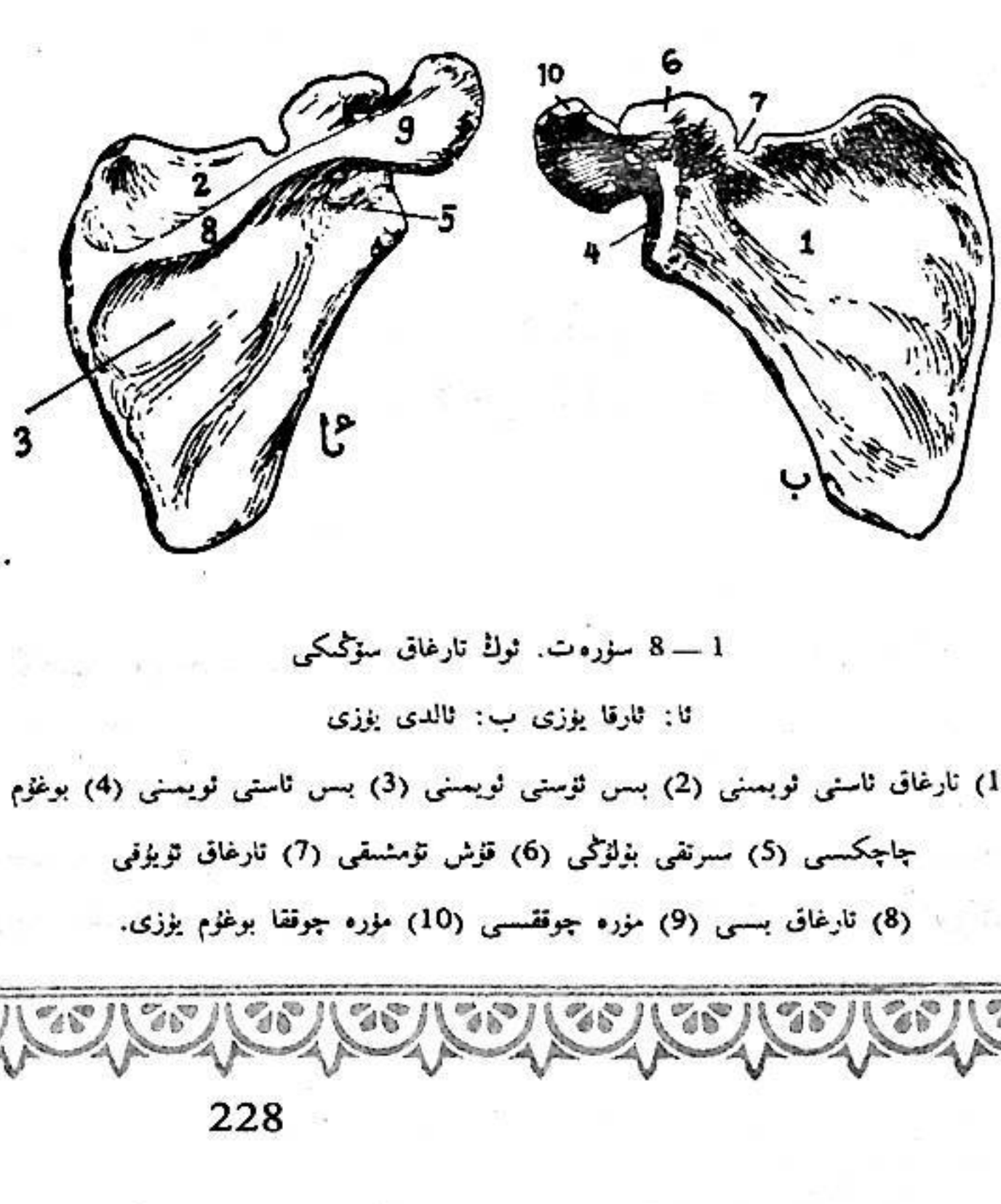

1 — 8 سۈره‌ت. ئوڭ تارغاق سۆڭكى

ئا: ئارقا يۈزى ب: ئالدى يۈزى

(1) تارغاق ئاستى ئويمىنى (2) بىس ئۈستى ئويمىنى (3) بىس ئاستى ئويمىنى (4) بوغۇم چاچكىسى (5) سىرتقى بۇلۇڭى (6) قۇش تۇمشۇقى (7) تارغاق تۆيۈقى (8) تارغاق بىسى (9) مۇره چوققىسى (10) مۇره چوققا بوغۇم يۈزى.

يۇقىرى قىرىنىڭ سىرتقى قىسمىدا ئالدىنقا پولىتىسپ. چىققان قىسمى بولۇپ بۇ قۇش تۇمشۇقى دەپ ئاتىلىدۇ (1 — 8 سۈرەت).

يۇقىرى مۇچە ئەركىن سۆڭەك قىسمى تۈزۈن نوسمان سۆڭەككە مەنسۇپ بولۇپ، تۆ، پوزا (يەلكە) سۆڭىكى، بىلەك سۆڭىكى، يان بىلەك سۆڭىكى، بېغىش سۆڭىكى، پەنجە ۋە بارماق سۆڭىكى قاتارلىقلارنى تۈز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدە بېغىش سۆڭەكلىرى قىسقا سۆڭەككە مەنسۇپ.

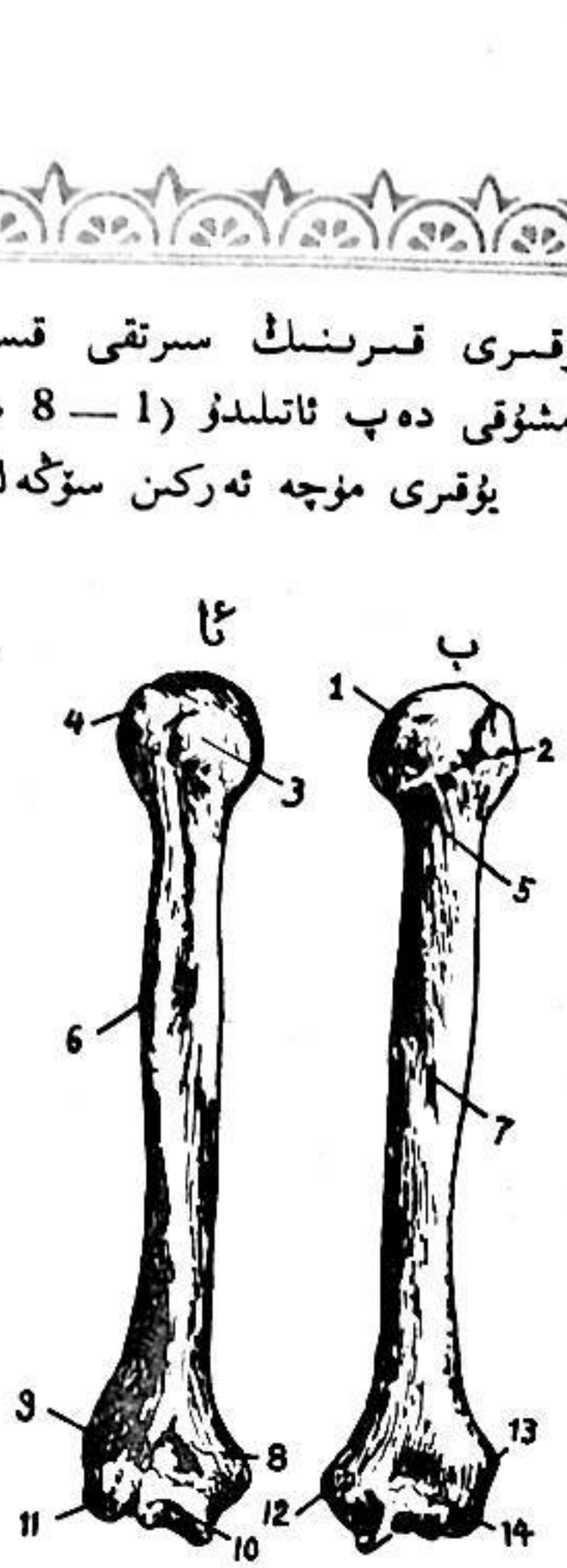

1 — 9 سۈرەت. پوزا سۆڭىكى (ئوڭ تەرەپ)

(1) پوزا سۆڭەك بېشى (2) ئاناتومىيە بويۇن (3) كىچىك تۆگۈن (4) چوڭ تۆگۈن (5) ناشقى بۆلۈم بويۇن (6) ئۈچ باشلىق گۈش غادۇر-بۇدۇرى (7) يان بىلەك ئەسەب ئېرىقچىسى (8) تاجسىمان تۆسۈك ئۈيۈقى (9) يان بىلەك سۆڭەك ئۈيمىنى (10) پوزا سۆڭەك غالتكى (11) پوزا سۆڭەك كىچىك بېشى (12) ئىچكى دۈمبەچە (13) سىرتقى دۈمبەچە (14) قۇش تۇمشۇق ئۈيمىنى.

پوزا سۆڭىكى ئىككى تۈچى ۋە بىر تېنىدىن ئىبارەت ئۈچ قىسمغا بۆلۈنىدۇ. يۇقىرى تۈچى پوزا سۆڭەك بېشى، پوزا سۆڭەك ئاناتومىيە بېشى، پوزا سۆڭەك كىچىك تۆگۈنى، چوڭ تۆگۈنى، ناشقى بۆلۈم بوينى قاتارلىق قىسملارنى تۈز ئىچىگە ئالىدۇ. پوزا سۆڭەك تېنىدە يان بىلەك ئەسەب ماڭىدىغان ئېرىقچە بىلەن ئۈچ باشلىق گۈش تۈتىشىدىغان غادۇر-بۇدۇر بار. يەلكە سۆڭەك تۆۋەن تۈچى ئىچكى دۈمبەچە (تۆپۈلۈك)، سىرتقى دۈمبەچە، قۇش تۇمشۇقى ئۈيمىنى، پوزا سۆڭەك غالتكى، پوزا سۆڭەك كىچىك بېشى، يان بىلەك سۆڭەك ئۈيمىنى ۋە تاجسىمان ئۆسۈك ئۈيمىنى دېگەن تۈزۈلمىلەردىن تەركىب تاپقان بولىدۇ (1 — 9 سۈرەت).

بىلەك سۆڭىكى بىلەكنىڭ ئىچكى قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ يۇقىرى تۈچى تۇم، تۆۋەن تۈچى ئىنچىكىرەك كېلىدۇ. يۇقىرى تۈچىدا ئىككى تۆسۈكچە بولۇپ، ئارقىدىكى تۆسۈكچىنى قۇش تۇمشۇقى، ئالدى ئۆسۈكچىنى تاجسىمان تۆسۈك، ئىككى تۆسۈكچە ئارىلىقىدىكى يۇزنى يېرىم ئايسىمان ئۈيۇقى دەپ ئاتىلىپ پوزا سۆڭەك غالتكى بىلەن تۇتىشىپ بوغۇم ھاسىل قىلىدۇ. بىلەك سۆڭىكىنىڭ تۆۋەن تۈچىدا بىلەك سۆڭەك كىچىك بېشى بولۇپ كىچىك

بېشىنىڭ ئاستى بىلەن يان ئايلانمىسىدا بوغۇم يۇزى بولىدۇ.

يان بىلەك سۆڭىكى بىلەكنىڭ سىرتقى تەرىپىگە جايلاشقان بولۇپ. يۇقىرى ئۇچى ئىنچىكىرەك، تۆۋەن تۆچى تومراق كىلىدۇ. يان بىلەك سۆڭىكىنىڭ يۇقىرى تۆچى يان بىلەك بېشى دەپ ئاتىلىپ يۇقىرى بىلەك كىچىك بېشى بىلەن توشۇپ تۇرىدۇ. يان بىلەك كىچىك بېشىنىڭ يان قىرىدا بوغۇم يۇزى بولۇپ بۇ ھالقىسىمان بوغۇم يۇزى دەپ ئاتىلىدۇ. ھالقىسىمان بوغۇم يۇزى بىلەك سۆڭىكىنىڭ يان بىلەك سۆڭىكىنىڭ ئۇيۇقى بىلەن تۇتىشىدۇ. يان بىلەك سۆڭىكىنىڭ يۇقىرى تۆچىدىكى يان بىلەك كىچىك بېشى ئاستىدا ئىنچىكىلەشكەن قىسمى بولۇپ بۇ يان بىلەك سۆڭىكىنىڭ بويىنى دەپ ئاتىلىدۇ. يان بىلەك سۆڭىكىنىڭ تۆۋەنكى تۆچى ئاستى يۇزىدە بوغۇم يۇزى بولۇپ ببغىش سۆڭەكلىرى بىلەن تۇتىشىدۇ. تۆۋەن ئۇچىنىڭ ئىچكى يۇزى بوغۇم يۇزى بىلەن تۇتىشىدۇ (1 — 10 سۈرەت).

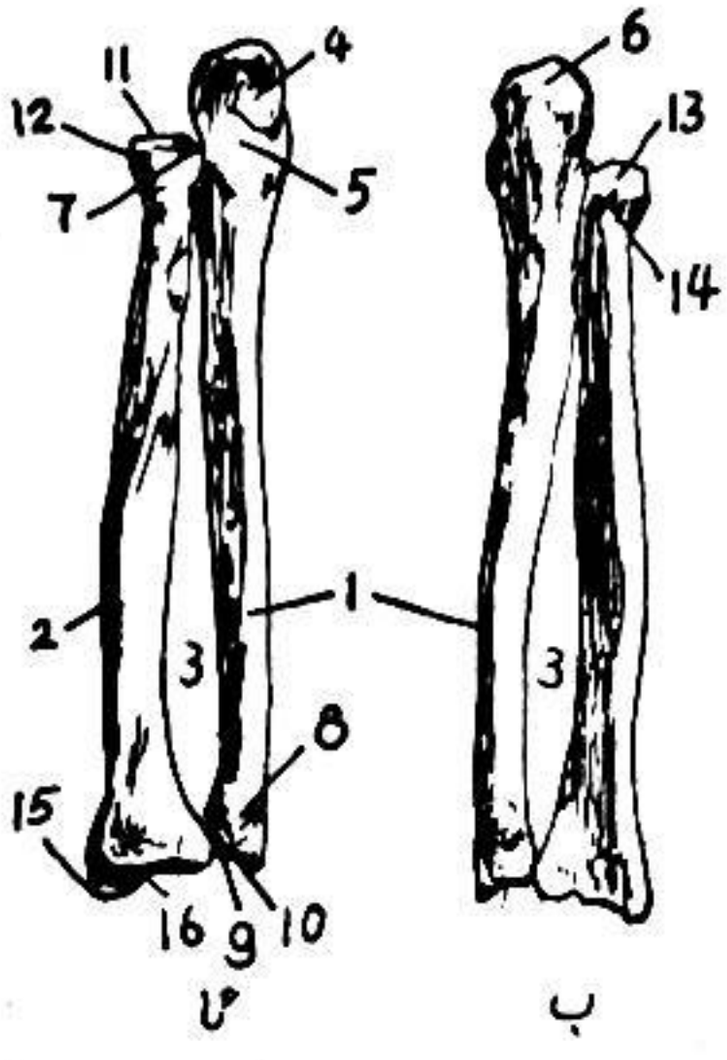

1 — 10 سۈرەت. بىلەك بىلەن يان بىلەك سۆڭىكى

تا: ئالدى تەرىپى ب: ئارقا تەرىپى

(1) بىلەك سۆڭىكى (2) يان بىلەك سۆڭىكى (3) سۆڭەك ئارا يوچۇقى (4) بېرىم ئايسىمان تۈيۈق (5) ئاجىسمان تۆمۈك (6) قۇش تۇمشۇقى (7) بىلەك سۆڭىكىنىڭ يان بىلەك تۈيۈقى (8) بىلەك سۆڭەك كىچىك بېشى (9) كىچىك بېشى ئاستى بوغۇم يۇزى (10) بىلەك (11) يان بىلەك سۆڭەك كىچىك بېشى ئۈيمىنى (12) يان بىلەك سۆڭەك كىچىك بېشى (13) يان بىلەك سۆڭەك ھالقىسىمان بوغۇم يۇزى (14) يان بىلەك سۆڭەك بويىنى (15) يان بىلەك سۆڭەك بىخى (16) يان بىلەك سۆڭەك ئاستى بوغۇم يۇزى.

ببغىش سۆڭىكى قىسقا سۆڭەككە مەنسۇپ. ببغىش سۆڭەكلەر جەمئىي 8 دانە بولۇپ ئىككى رەتكە تىزىلىپ ھەر بىر رەتتە 4 داندىن سۆڭەك بار. بىلەك سۆڭەكلىرىگە تۇتىشىدىغان ئالدىنقى رەتتىكى 4 دانە سۆڭەكلەر سىرتىدىن ئىچىگە قاراپ سانىغاندا قېبىق سۆڭەك، ئايسىمان سۆڭەك، بۇلۇڭلۇق سۆڭەك ۋە پۇرچاق سۆڭەكلەردىن ئىبارەت. پەنجە سۆڭەكلىرىگە تۇتىشىدىغان رەتتىكى 4 دانە سۆڭەكلەر سىرتىدىن ئىچىگە قاراپ سانىغاندا چوڭ كۆپ بولۇڭلۇق سۆڭەك، كىچىك كۆپ بولۇڭلۇق سۆڭەك، پانسىمان سۆڭەك ۋە ئىلمەك سۆڭەكلەردىن ئىبارەت.

پەنجە سۆڭەكلىرى بەش تال بولۇپ تۆزۈن نوسىمان سۆڭەككە مەنسۇپ. ھەر بىر تال پەنجە سۆڭەكنىڭ يىقىن تەرەپ تۆچى ئازراق پولتايغان بولۇپ پەنجە

سۆڭەك تۈزۈى دەپ ئاتىلىپ بېغىنىش سۆڭىكى . بىلەن تۇتىشىدۇ. يىراق تەرەپ تۈچى پەنجە سۆڭەك كىچىك بېشى دەپ ئاتىلىپ بارماق سۆڭەك بىلەن تۇتىشىدۇ.

بارماق سۆڭىكىمۇ تۈزۈن نوسمان سۆڭەككە مەنسۇپ بولۇپ جەمئي 14 تال، يەنى باش مارداق ئىككى تال، قالغان 4 بارماقنىڭ ھەر بىرىدە 3 تالدىن سۆڭەك بولىدۇ (1 — 11 سۈرەت).

تۇۋەنكى مۇچە سۆڭەكلىرىمۇ گەۋدە بىلەن تۇتاشتۇرغۇچى سۆڭەكلەر ۋە مۇچە سۆڭەكلىرى دېگەن ئىككى چوڭ قىسىمغا بۆلۈنىدۇ.

گەۋدە بىلەن تۇتاشتۇرغۇچى سۆڭەك ئوڭ ۋە سول داس سۆڭىكى دەپ ئاتىلىپ ئوڭ ـ سول يانپاش سۆڭەك، ئولتۇرغۇچى سۆڭەك ۋە دوۋسۇن سۆڭەكتىن ئىبارەت 3 جۈپ سۆڭەكتىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئۇ رەتسىز ياپىلاق سۆڭەككە مەنسۇپ. ئوڭ ۋە سول يانپاش سۆڭەك قانتى ئارقا تەرەپتىن توغۇر (توققۇزكۆز) سۆڭىكى بىلەن تۇتىشىدۇ. يانپاش سۆڭىكى يانپاش سۆڭەك قانتى ۋە يانپاش سۆڭەك تېنى دېگەن ئىككى قىسىمغا بۆلۈنىدۇ. يانپاش سۆڭەك تېنى يانپاش ئويمىنىڭ ئۈستىنى ھاسىل قىلىدۇ.

ئولتۇرغۇچى سۆڭەك تېنى تۇۋەنگە سوزۇلۇپ ئولتۇرغۇچ سۆڭەك ئۈستۈنكى شېخىنى ھاسىل قىلىدۇ. ئولتۇرغۇچ سۆڭەك ئۈستۈنكى شېخىنىڭ توم قىسمى ئولتۇرغۇچ سۆڭەك تۇگۈنى دەپ ئاتىلىدۇ. ئولتۇرغۇچى سۆڭەك تۇگىنىدىن ئالدى تەرەپكە سوزۇلغان قىسمى ئولتۇرغۇچى سۆڭەك ئاستى شېخى دەپ ئاتىلىدۇ. ئولتۇرغۇچ سۆڭەك تېنى يانپاش ئويمىنىڭ تۇۋەن ئارقا قىسمىنى ھاسىل قىلىدۇ.

دوۋسۇن سۆڭەك داس سۆڭىكىنىڭ ئالدى تەرىپىگە جايلاشقان بولۇپ دوۋسۇن سۆڭەك تېنى، يۇقىرى شېخى ۋە تۇۋەنكى شېخى دېگەن 3 قىسمىغا بۆلۈنىدۇ. دوۋسۇن سۆڭەك تېنى يانپاش ئويمىنىڭ ئالدى قىسمىنى ھاسىل قىلىدۇ. يانپاش ئويمىنى داس سۆڭىكىنىڭ سىرتقى تەرىپىگە جايلاشقان بولۇپ يانپاش، ئولتۇرغۇچ ۋە دوۋسۇن سۆڭەك تېنىنىڭ تۈزئارا تۇتىشىدىن ھاسىل بولغان. بۇ ئويماندىكى ئايسىمان يۈزى سان سۆڭەك بېشى بىلەن تۇتىشىپ يانپاش بوغۇمنى ھاسىل قىلىدۇ (1 — 12 سۈرەت).

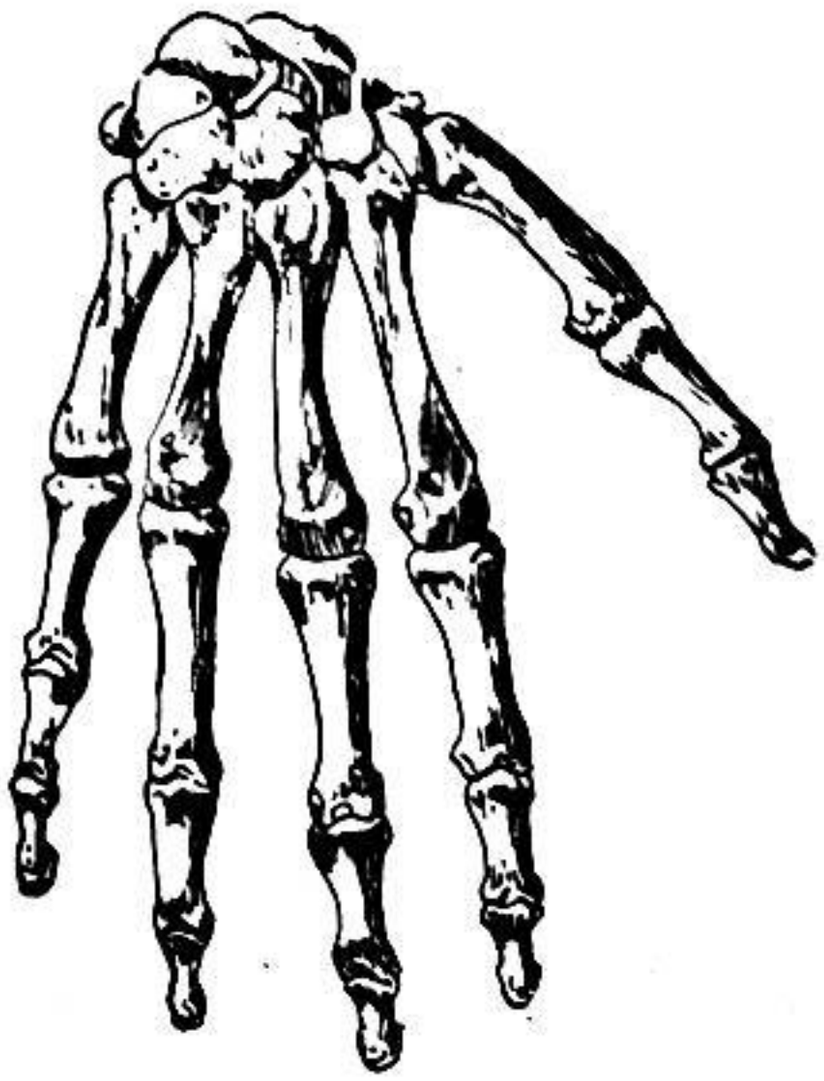

1 — 11 سۈرەت. ئوڭ قول سۆڭەكلىرى (دۈمبە تەرىپى)

تۆۋەن مۇچە ئەركىن

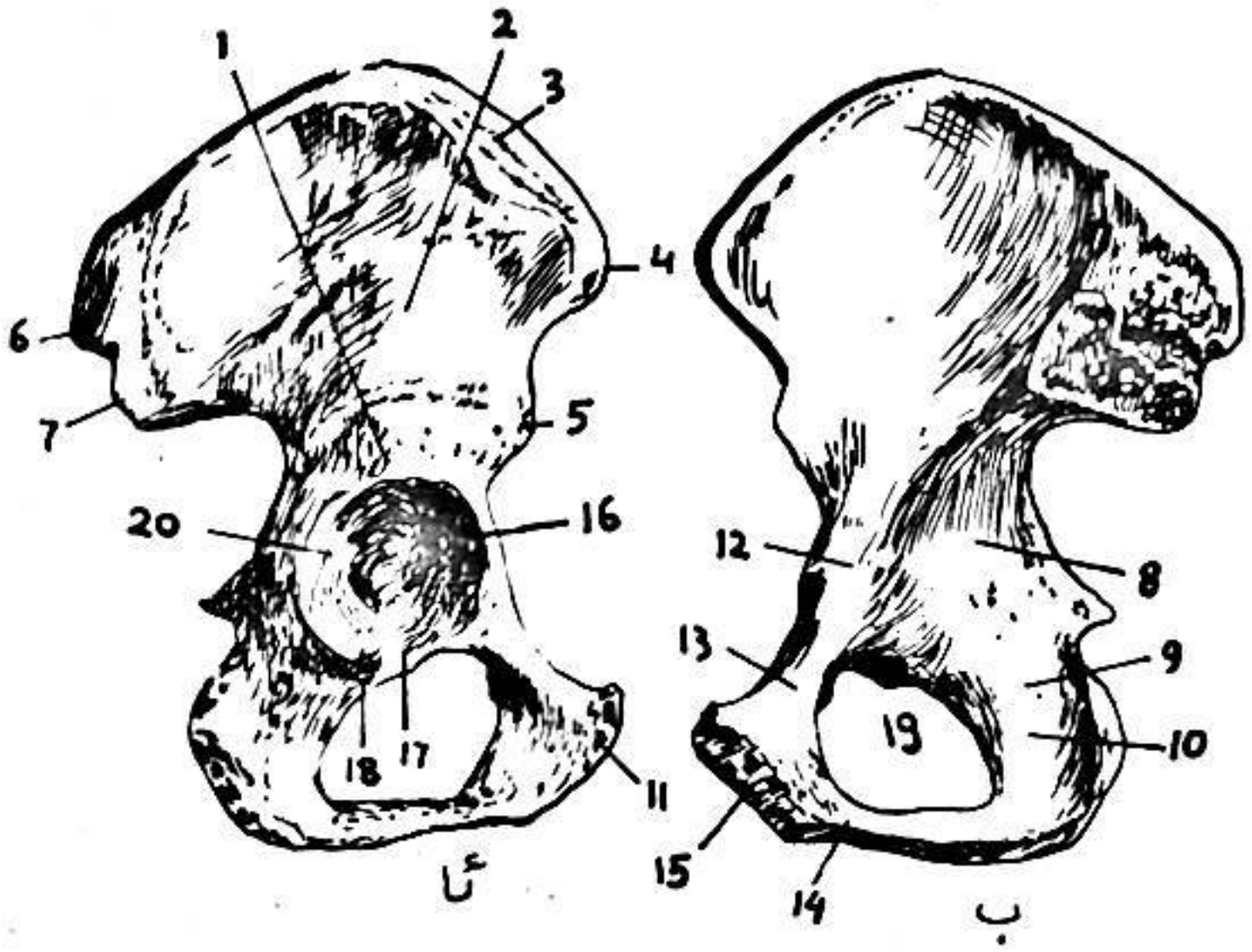

1 — 12 سۈرەت. ئوك تەرەپ داس سۆڭەك

ئا: سىرتقى يۈزى ب: ئىچكى يۈزى

(1) يانپاش سۆڭەك تېنى (2) يانپاش سۆڭەك قانتى (3) يانپاش قىرى (4) يانپاش ئالدى ئوستى بىسى (5) يانپاش ئالدى تۆۋەن بىسى (6) يانپاش ئارقا ئوستى بىسى (7) يانپاش ئارقا ئاستى بىسى (8) ئولئورغۇچ سۆڭەك تېنى (9) ئولئورغۇچ سۆڭەك ئوستى شېخى (10) ئولئورغۇچ سۆڭەك ئاستى شېخى (11) ئولئورغۇچ سۆڭەك تېنى (12) دوۋسۈن سۆڭەك تېنى (13) دوۋسۈن سۆڭەك ئوستى شېخى (14) دوۋسۈن سۆڭەك ئاستى شېخى (15) دوۋسۈن سۆڭەكئىك تۆتىش يۈزى (16)، (17)، (18) ئايسىمان يۈزى (19) يېيق تۆشۈك (20) يانپاش ئويمىنى.

هالەتتىكى سۆڭەكلەرگە سان سۆڭىكى، پاقالچاق سۆڭىكى، يان پاقالچاق سۆڭىكى، لىپەك سۆڭىكى، ھۇشۇق سۆڭەكلىرى ۋە پۈت سۆڭەكلىرى قاتارلىقلارنى تۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

سان سۆڭىكى تۆزۈن نوسىمان سۆڭەككە مەنسۇپ بولۇپ، يۇقىرى تۆۋەن ئۇچى ۋە تېنىدىن ئىبارەت 3 قىسىمغا بۆلۈنىدۇ. يۇقىرى ئۇچى سان سۆڭەك ئويمىنى، سان سۆڭەك بوينى، چوك غادۇر - بۇدۇرى، كىچىك غادۇر - بۇدۇرى دېگەن قىسىملارنى تۆز ئىچىگە ئالىدۇ. سان سۆڭەك تۆۋەن ئۇچى تومراق بولۇپ ئىچكى تەرەپ دۇمبەچىسى، سىرتقى تەرەپ دۇمبەچىسى، دۇمبەچە ئارىلىق ئويمىنى، ئىچكى ئوستى دۇمبەچىسى، سىرتقى ئوستى دۇمبەچىسى ۋە لىپەك يۈزى دېگەن قىسىملارنى تۆز ئىچىگە ئالىدۇ. سان سۆڭەك يۇقىرى - تۆۋەن ئۇچىنىك ئارىلىقى سان سۆڭەك تېنىدىن ئىبارەت (1 — 13 سۈرەت).

لىپەك سۆڭىكى ياپىلاق سۆڭەككە مەنسۇپ بولۇپ ئارقا تەرىپىدە بوغۇم يۈزى بولىدۇ.

پاقالچاق سۆڭىكى بىلەن يان پاقالچاق سۆڭىكى تۆزۈن نوسمان سۆڭەككە مەنسۇپ

بولۇپ، پاقالچاق سۆڭكى پاقالچاقنىڭ ئىچكى تەرىپىدە، يان پاقالچاق سۆڭكى پاقالچاقنىڭ سىرتقى تەرىپىدە بىر-بىرى بىلەن ياندىشىپ تۇرىدۇ. ھەر ئىككى تال سۆڭەك يۇقىرى-تۆۋەن ئۇچى ۋە تېنىدىن ئىبارەت 3 قىسىمغا بۆلۈنىدۇ. پاقالچاق سۆڭەكنىڭ يۇقىرى ئۇچى توم بولۇپ ئىككى يان تەرىپىدە ئىچكى ھۇشۇق بولىدۇ. پاقالچاق سۆڭەكنىڭ تۆۋەن ئۇچىدا بوغۇم يۈزى بولۇپ پۇت ئارىلىق سۆڭىكى بىلەن تۇتىشىدۇ. پاقالچاق سۆڭەك تېنى ئۇچ قىرلىق، ئۇچيۈزلۈك ئۇزۇن سۆڭەك بولۇپ ئالدى تەرەپتىكى قىرى پاقالچاق سۆڭەك ئالدى قىرى دەپ ئاتىلىدۇ.

يان پاقالچاق سۆڭكىنىڭ يۇقىرى ئۇچى تومراق بولۇپ ئۇ، يان پاقالچاق سۆڭەك كىچىك بېشى دەپ ئاتىلىپ پاقالچاق سۆڭىكى بىلەن تۇتىشىدۇ. يان پاقالچاق سۆڭكىنىڭ تۆۋەن ئۇچى تومراق بولۇپ ئۇ، سىرتقى ھۇشۇق دەپ ئاتىلىدۇ. يان پاقالچاق سۆڭەك تېنى ئىنچىكىرەك بولۇپ ئۇچ قىرى بىلەن ئۇچ يۈزى بار (1 — 14 سۈرەت).

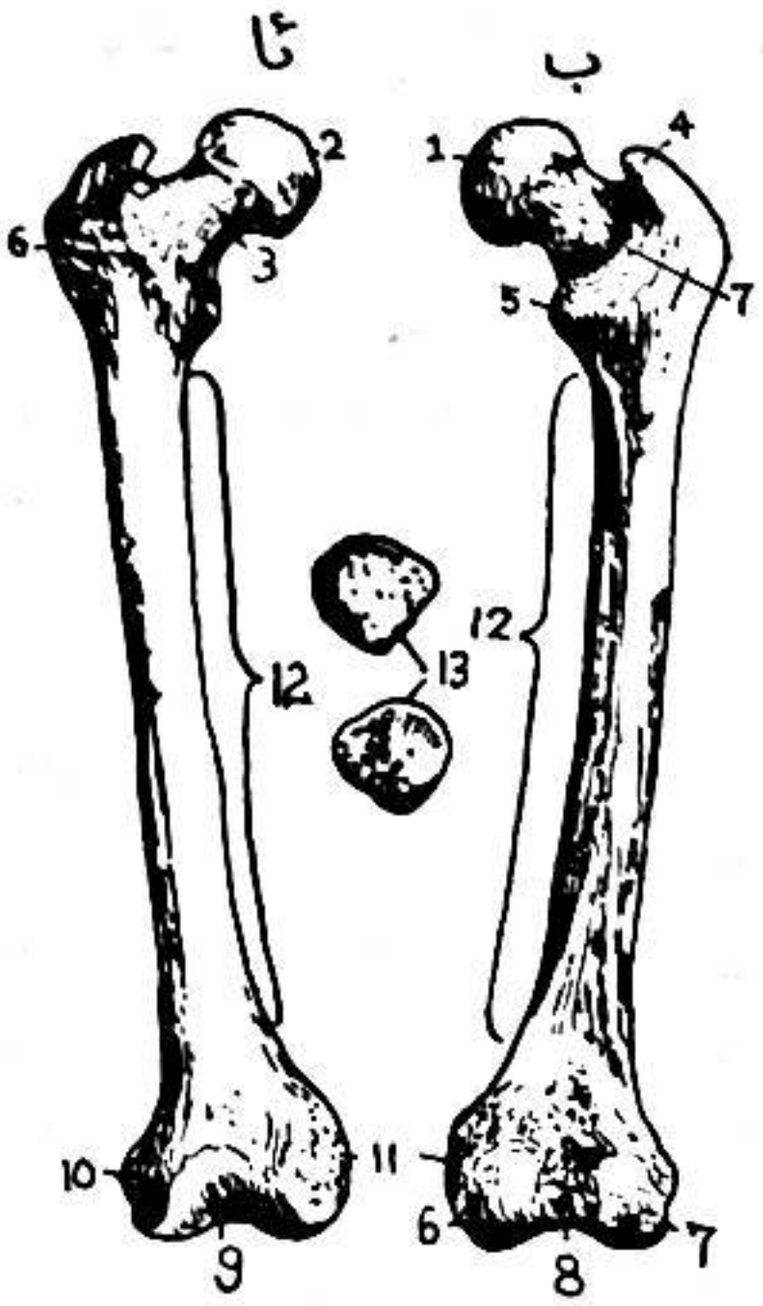

1 — 13 سۈرەت. سان سۆڭكى بىلەن لېپەك سۆڭكى (ئوڭ تەرەپ)

ئا: ئالدى تەرىپى ب: ئارقا تەرىپى

(1) سان سۆڭەك بېشى (2) سان سۆڭەك ئويمىنى (3) سان سۆڭەك بويىنى (4) چوڭ غادۇر-غۇدۇرى (5) كىچىك غادۇر-غۇدۇرى (6) ئىچكى تەرەپ دۇمبىچسى (7) سىرتقى تەرەپ دۇمبىچسى (8) دۇمبەچە ئارىلىق ئويمىنى (9) لېپەك يۈزى (10) سىرتقى توسۇنكى دۇمبەچە (11) ئىچكى ئوستۇنكى دۇمبەچە (12) سان سۆڭەك تېنى (13) لېپەك سۆڭەك.

پۇت سۆڭەكلىرى ھۇشۇق سۆڭكى، پۇت پەنجە سۆڭكى ۋە پۇت بارماق سۆڭكى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ھۇشۇق سۆڭەكلىرى ئارىلىق سۆڭەك، ئۆكچە سۆڭەك، چاسا (كوبىك) سۆڭەك، قېيىق سۆڭەك ۋە 1-، 2-، 3- پانا سۆڭەكلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئارىلىق سۆڭەك

ئارىلىق سۆڭەك تېنىنىڭ ئوستى بىلەن ئىككى يېنىدا بوغۇم يۈزى بولۇپ تۇ، ئارىلىق سۆڭەك غالتىكى دەپ ئاتىلىدۇ. پاقالچاق سۆڭەك بىلەن يان پاقالچاق سۆڭەك تۆۋەنكى تۇچىدىكى ئىچكى ۋە سىرتقى ھۇشۇق ئارىلىقىدىكى بوغۇم يۈزى ئارىلىق سۆڭەك غالتىكىنىڭ ئوستىگە مىنگىشىپ تۇرىدۇ.

پۈت پەنجە سۆڭىكى بەش تال بولۇپ يېقىنقى تۇچىدىكى بوغۇم يۈزى چاسا سۆڭەك بىلەن پانا سۆڭەكلىرىنىڭ يىراق تەرەپ ئۇچىدىكى بوغۇم يۈزى بىلەن تۇتىشىدۇ. پۈت باشماردىاق سۆڭىكى ئىككى تال، قالغان پۈت بارماق سۆڭەكلىرىنىڭ ھەر بىرى 3 تال سۆڭەكلەردىن تەركىب تاپقان بولىدۇ (1 — 15 سۈرەت).

تۇت مۇچىلەردىكى ئۇزۇن نوسمان سۆڭەكلەر ھەركەت مەزگىلىدە پىشانىلىق رولىنى ئويناپدۇ. ياپىلاق سۆڭەكلەر ئىچكى ئەزالارنى قوغداش رولىنى ئويناپدۇ. قىسقا سۆڭەكلەر مۈرەككەپ بوغۇملار تۈزۈلمىسىدە مۇھىم رول ئويناپدۇ. رەتسىز سۆڭەكلەر گەۋدە شەكىل ھالىتىنى ھاسىل قىلىش رولىدىن باشقا ئىچكى ئەزالارنى مۇھاپىزەت قىلىش ۋە گەۋدە ھەركىتىگە ماسلىشىش قاتارلىق رولىنى ئوتەيدۇ.

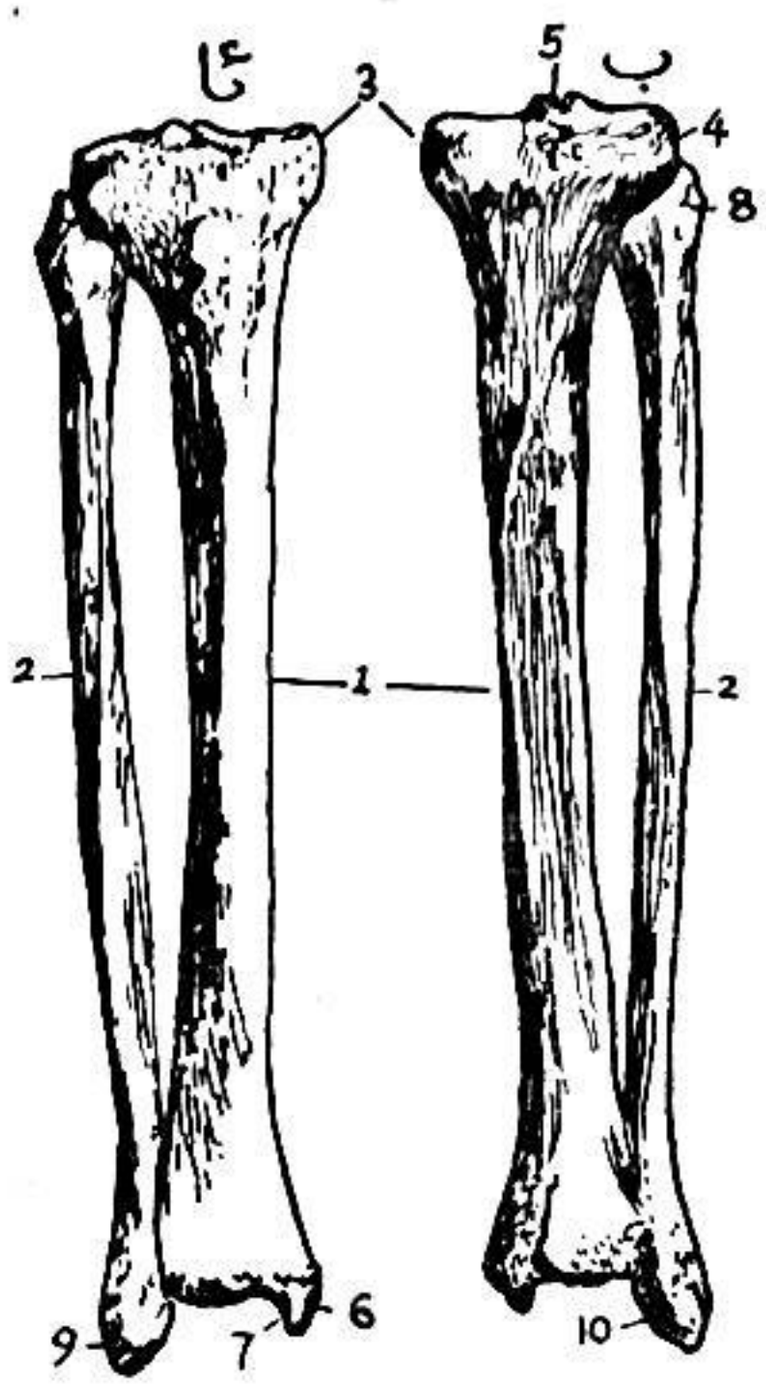

1 — 14 سۈرەت. پاقالچاق ۋە يان پاقالچاق سۆڭىكى
ئا: ئالدى تەرىپى ب: ئارقا تەرىپى
(1) پاقالچاق سۆڭىكى (2) يان پاقالچاق سۆڭىكى (3) ئىچكى دۈمبەچە (4) سىرتقى دۈمبەچە (5) دۈمبەچە ئارىلىق پولتايمىسى (6) ئىچكى ھۇشۇق (7) ئىچكى ھۇشۇق بوغۇم يۈزى (8) يان پاقالچاق كىچىك بېشى (9) سىرتقى ھۇشۇق (10) سىرتقى ھۇشۇق بوغۇم يۈزى.

ئۇزۇن سۆڭەك تېنى نوسمان بولۇپ، سۆڭەكلەرنىڭ تېمى سۆڭەك زىچ ماددىسىدىن تۇزۇلگەن. تۇنۇك ئىچىدە يىلىك بولىدۇ. تۇزۇن سۆڭەك ئىككى ئۇچىدىكى سۆڭەكنىڭ سىرتىدىكى زىچ ماددا نېپىزەك بولۇپ تۇنۇك ئىچى شالاڭ سۆڭەك ماددىسىدىن تۇزۇلگەن. قىسقا سۆڭەك بىلەن رەتسىز سۆڭەكنىڭ تۇزۇلمىسى تۇزۇن سۆڭەك ئىككى ئۇچى تۇزۇلمىسىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. ياپىلاق سۆڭەك ئىچى ۋە سىرتى ئىككى قەۋەت سۆڭەك زىچ ماددىسىدىن تۇزۇلگەن بولۇپ بۇ ئىككى قەۋەتنىڭ

ئارىسى سۆڭەك شالاڭ ماددىسىدىن تۈزۈلگەن. باللىق ۋە ياشلىق دەۋرىدە سۆڭەكلەر يۇمران بولۇپ ئەۋرىشىملىكى كۆچلۈكرەك بولىدۇ. ياشانغانسېرى سۆڭەكلەر چۈرۈكلىشىشكە قاراپ يۈزلەنگەنلىكتىن ئۇكايلا سۈنۈش پەيدا بولىدۇ ۋە سۈنۈقنىڭ ساقىيىشى بىرقەدەر قىيىن بولىدۇ. سۆڭەكلەرنىڭ بوغۇم ھاسىل قىلىدىغان ئىككى ئۇچىدا كۆمۈرچەك بولۇپ، بوغۇم يۈزىنى سىلىقلاشتۇرۇپ سۈركىلىشىنى كېمەيتىش، ھەرىكەتنى ئەپچىللەشتۈرۈشتە مۇھىم رول ئوينايدۇ.

ئۈزۈن، قىسقا، ياپىلاق ۋە ياكى رەتسىز سۆڭەكلەرنىڭ سىرتىدا بىر قەۋەت سۆڭەك پەردىسى بولۇپ سۆڭەكنى مۇھاپىزەت قىلىش، سۈنۈقنى ئۇنتۇرۇش قاتارلىقلاردا مۇھىم رول ئوينايدۇ.

سۆڭەك پەردىسى ئۆسمۈرلەر بىلەن ياشلاردا بىر قەدەر قېلىنراق بولۇپ قان تومۇرلارغا باي بولىدۇ. شۇڭا ئۆسمۈرلەر بىلەن ياشلاردىكى سۈنۈقنىڭ ساقىيىشى تېزرەك بولىدۇ. ياشنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ سۆڭەك پەردىسى نېپىزلەپ قان تومۇرلىرى ئازلىغانلىقى ئۈچۈن چوڭلاردا سۈنۈقنىڭ ساقىيىشى ئاستىراق بولىدۇ.

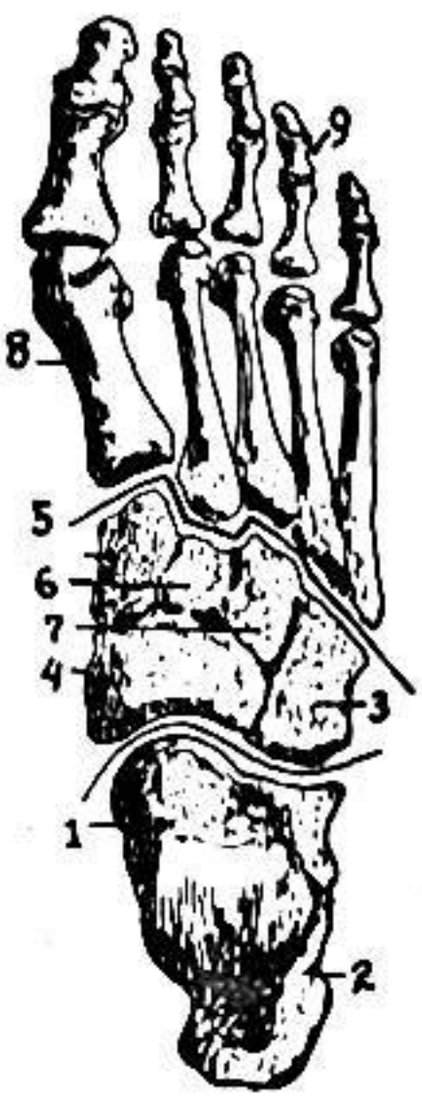

1 — 15 سۈرەت. پۈت (ئوڭ تەرەپ تەرەپ) سۆڭەكلىرى (1) ئارىلىق سۆڭەك (2) ئۆكچە سۆڭەك (3) چاسا سۆڭەك (4) قېيىق سۆڭەك (5) 1-پاناسىمان سۆڭەك (6) 2-پاناسىمان سۆڭەك (7) 3-پاناسىمان سۆڭەك (8) پۈت بەنجە سۆڭەكلىرى (9) پۈت بارماق سۆڭەكلىرى.

يىلىك تۈزۈن سۆڭەكنى نورى بىلەن تۈزۈن سۆڭەك ئىككى ئۇچى، قىسقا ۋە ياپىلاق سۆڭەك بىلەن رەتسىز سۆڭەكلەردىكى شالاڭ سۆڭەك ماددىسى ئارىلىقتىكى كاۋاكلاردا ساقلىنىدىغان قايماققا ئوخشاش يۇمشاق ماددا بولۇپ ئۆسمۈرلەر بىلەن ياشلىق دەۋرىدە قىزىل بولىدۇ. كېيىن ياشنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ ياپىلاق، قىسقا سۆڭەكلەر بىلەن ئۈزۈن سۆڭەك ئۇچىدىن باشقا قىسىملىرىدىكى يىلىك سېرىققا ئۆزگىرىدۇ. قىزىل يىلىك قان ئىشلەش بىلەن مۇناسىۋىتى زور.

شۇنى ئېنىق بىلىش كېرەككى ئادەم بەدىنىدىكى سۆڭەك، پەي ۋە كۆمۈرچەكلەر بىلەن تارامۇش-چاندىرلارنىڭ تۈزۈلمىسىدە سەۋدا ماددىسى ئاساسلىق بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇستىخانلارنىڭ كەيپىياتى (مىجەزى) قۇرۇق سوغۇققا مەنسۇپ بولىدۇ. دېمەك تەبىئىي قۇرۇق سوغۇق مۇھىت ئۆستىخانلارنىڭ ھاياتلىق پائالىيىتى ۋە ئۆلارنىڭ رولىدا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. قىزىل يىلىكنىڭ كەيپىياتى (مىجەزى) ھۆل ئىسسىق، سېرىق يىلىكنىڭ

كه‌يپياتى هۆل سوغۇققا مايىل. ئه‌گه‌ر تۆستىخان، كۆمۈرچه‌ك، چاندىر ۋه تارامۇچلار بىله‌ن يىلىكىنىڭ كه‌يپياتىدا غه‌يرىلىك بولسا تۆنۈك تۇزۇلمىسى بىله‌ن خىزمەتده تۇزگىرىش بولىدۇ. بۇ نۇقتا تۆستىخان سۈنۈقلىرى بىله‌ن كۆمۈرچه‌ك ۋه باشقا غه‌يرىي خادىمى ئه‌زالار كېسه‌للىكىنى داۋالاشتا مۇھىم ئه‌همىيه‌تكه ئىگه.

بوغۇم تۇزۇلمىسى هه‌ققىده چۈشه‌نچه

بوغۇم تۇزۇلمىسى دېگه‌نده بوغۇمنى هاسىل قىلغۇچى سۆڭه‌كله‌رنىڭ باغلىنىش شه‌كلى كۆزده تۇتۇلۇپ، پۈتۈن سۆڭه‌كله‌ر په‌ي-تارامۇچ ياكى كۆمۈرچه‌ك ۋاستىسى بىله‌ن تۇتۇشىدۇ ياكى تۇتىشىدۇ. سۆڭه‌كله‌رنىڭ باغلىنىش شه‌كلى تۈۋه‌ندىكى 3 خىل شه‌كىلده بولىدۇ.

بىرىنچى، سۆڭه‌كله‌رنىڭ يوچۇقسىز (بۈتۈن) باغلىنىشى: بۇنىڭ ئالاھىدىلىكى سۆڭه‌ك بىله‌ن سۆڭه‌ك تارامۇچ، كۆمۈرچه‌ك ياردىمى ياكى سۆڭه‌ك بىله‌ن سۆڭه‌ك تۇتۇشىش ۋاستىسى بىله‌ن باغلىنىپ ئىككى سۆڭه‌ك ئارىلىقىدا بوشلۇق بولمايدۇ. بۇ خىل شه‌كىلدىكى باغلىنىش سۆڭه‌كلىك باغلىنىش ده‌پ ئاتىلىپ، بۇ خىلدىكى بوغۇم باغلىنىشتا هه‌ركه‌ت بولمايدۇ. مه‌سىله‌ن، باش ۋه يۇز سۆڭه‌كلىرى بىله‌ن داس سۆڭه‌كلىرىنىڭ باغلىنىشى مۇشۇ تىپقا مه‌نسۇپ بولىدۇ.

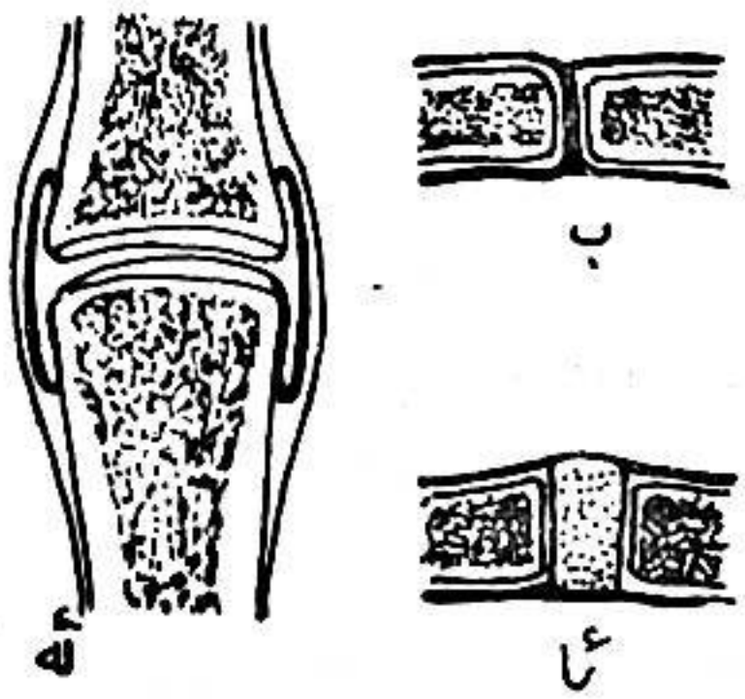

1 — 16 سۈره‌ت. سۆڭه‌كله‌رنىڭ باغلىنىش تۈرى

ئا: بوغۇملۇق باغلىنىش ئه: تارامۇچلۇق باغلىنىش ب: كۆمۈرچه‌كلىك باغلىنىش

ئىككىنچىسى، سۆڭه‌كله‌رنىڭ يوچۇقلۇق باغلىنىشى: بۇ خىل شه‌كىلدىكى باغلىنىش سۆڭه‌ك بىله‌ن سۆڭه‌ك ئارىلىقىدا مه‌لۇم بوشلۇق بولۇپ ئىككى سۆڭه‌ك بوغۇم قېپى (خالتىسى) ئارقىلىق (ۋاستىلىق) باغلىنىش هاسىل قىلىدۇ. بوغۇم قېپى ئىچىده بوشلۇق بولىدۇ. بۇ خىل شه‌كىلدىكى باغلىنىشنىڭ هه‌ركه‌ت دائىرىسى كىچىك بولۇپ، بۇ بوغۇم (ئۆگه) ده‌پ ئاتىلىدۇ. مه‌سىله‌ن، مۇچىله‌ردىكى بوغۇم قاتارلىقلار.

ئۇچىنچىسى، سۆڭەكلەرنىڭ ئارىلىق باغلىنىش تېپى: بۇ يۇقىرىدىكى ئىككى خىل باغلىنىشنىڭ ئارىلىقىدىكى باغلىنىش شەكلى بولۇپ، ئىككى سۆڭەك توچى كۆمۈرچەكلەر يارىمى بىلەن توزئارا توتىشىدۇ. بىراق كۆمۈرچەك ئىچىدە تار يوچۇق بولىدۇ. بۇ خىلدىكى باغلىنىشنى يېرىم بوغۇم دەپمۇ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن، دوڭسۇن سۆڭىكىنىڭ توزئارا باغلىنىشى قاتارلىقلار (1 — 16 سۈرەت).

بوغۇملار توزۇلمىسى: ھەرقانداق بوغۇم (بوغۇملۇق باغلىنىش) بوغۇمنى ھاسىل قىلغۇچى سۆڭەك توچىنىڭ بوغۇم يۈزى ۋە تونى قاپلاپ تۇرغان بوغۇم كۆمۈرچىكى، بوغۇم قېپى (خالتىسى) ۋە بوغۇم بوشلۇقىدىن ئىبارەت 3 خىل توزۇلمىدىن توزۇلىدۇ. بۇلاردىن باشقا بىر قىسىم بوغۇملاردا تارامۇچ ياكى پەي (بۇلار بوغۇم قېپى سىرتىدا بولىدۇ)، بوغۇم كالپۇكى، (مەسىلەن، يانپاش بوغۇمى)، بوغۇم تەخسىسى (مەسىلەن، ئومۇرتقا تېنى بوغۇمى) ياكى يېرىم ئايسىمان تاختا (مەسىلەن، تىز بوغۇمى) قاتارلىق بوغۇمنى كۆچەيتكۈچى توزۇلمىلەر بولىدۇ. بوغۇملارنىڭ ھەرىكەت دائىرىسى بوغۇم توزۇلمىسى بىلەن سۆڭەكلەر باغلىنىش شەكلىنىڭ ئوخشىماسلىقىغا قاراپ ھەر خىل بولىدۇ. غالتەكسىمان بوغۇم ئېگىلىش بىلەن توزلىنىش ھەرىكىتىنىلا قىلالايدۇ (مەسىلەن، بارماق بوغۇملىرى قاتارلىقلار). ئوقسىمان بوغۇم سۆڭەك ئوقىنى بويلاپ ئايلىنىش ھەرىكىتىنى قىلىدۇ. مەسىلەن، بىلەك (جەينەك) سۆڭەك بىلەن يان بىلەك سۆڭىكىنىڭ يېقىن ۋە يىراق قىسمىدىكى بوغۇملار، سوقىچاق بوغۇملار، سۆڭەكنىڭ بېشى بىلەن سۆڭەك بېشى كىرىپ تۇرىدىغان ئويمان سوقىچاق بولۇپ تۆ ئېگىلىش، ئۇزارتىش، ئىچىگە يىغىلىش ۋە سىرتقا كېرىلىش قاتارلىق مۇرەككەپ ھەرىكەتلەرنى قىلالايدۇ. مەسىلەن، بېغىش بوغۇمى قاتارلىقلار. ئىگەرسىمان بوغۇمنى ھاسىل قىلغۇچى ئىككى سۆڭەك بوغۇم يۈزى ئىگەرگە ئوخشاش بولۇپ ھەرىكەت شەكلى سوقىچاق بوغۇمغا ئوخشاپ كېتىدۇ. مەسىلەن، باش بارماق بېغىش پەنجە بوغۇمى قاتارلىقلار.

شارسىمان ئويمان بوغۇم: سۆڭەك بېشى يېرىم شارسىمان بولۇپ سۆڭەك بېشى كىرىپ تۇرىدىغان ئويمان بەكمۇ تېيىز بولىدۇ. بۇ خىلدىكى بوغۇملارنىڭ ھەرىكەت دائىرىسى كەڭ بولۇپ يىغىش، ئۇزارتىش، ئىچىگە يىغىش، سىرتقا كېرىش، ئىچىگە تولغاش ۋە سىرتقا تولغاش قاتارلىق ھەرىكەتلەرنى قىلالايدۇ. مەسىلەن، يەلكە بوغۇمى.

توقماق ـ ئوقۇرلۇق بوغۇم: بۇ خىل بوغۇمنىڭ بوغۇم بېشى چوڭ ۋە بوغۇم بېشى كىرىپ تۇرىدىغان ئوقۇرمۇ چوڭقۇر بولىدۇ. شۇڭلاشقا ھەرىكەت دائىرىسى بەلگىلىك چەكلىمىگە تۇچرايدۇ. مەسىلەن، يانپاش بوغۇمى قاتارلىقلار.

ئادەم بەدەنىگە قارىتىپ ئېيتقاندا «سۇنۇق» دېگەندە تۇستىخان (سۆڭەك) نىڭ سۇنۇشى كۆزدە تۇتۇلۇپ سۇنۇق ئەرەبچە «كەسرى» دەپ ئاتىلىدۇ.

سۇنۇقنىڭ سەۋەبى ۋە تۈنىڭ تۈرى

سۆڭەكنىڭ پۈتۈنلۈكى ياكى ئۇلۇنۇشلۇقى بۇزۇلۇشى سۇنۇق دەپ ئاتىلىدۇ. سۇنۇقنىڭ سەۋەبلىرى ناھايىتى كۆپ. لېكىن تۆلارنى ئىخچاملىغاندا تۈرۈلۈش، سوقۇلۇش، يىقىلىش، بېسىلىش، سىقىلىش، تولغىشىش، تاش-توقماق ياكى ئوق تېگىش قاتارلىق بىۋاسىتە ياكى ۋاسىتىلىق زەربىنىڭ سۆڭەككە تەسىر كۆرسىتىشىدىن سۇنۇق پەيدا بولىدۇ. بۇلاردىن سىرت بەزىدە يىلكىنىڭ يىرتىلىق ياللۇغى ياكى گۆشلەرنىڭ شىددەتلىك قىسقىرىشى (مەسىلەن، قاتما كېسىلى) قاتارلىق سەۋەبلەردىنمۇ پەيدا بولىدۇ.

سۇنۇقنىڭ تۈرى بىلەن دەرىجىسى ۋە سۇنۇق شەكلى تۇۋەندىكىلەردىن ئىبارەت: تېرە پۈتۈنلۈكىنىڭ بۇزۇلغان-بۇزۇلمىغانلىقىغا قاراپ ئوچۇق سۇنۇق ۋە يېپىق سۇنۇق دېگەن ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ (ئالدىنقىسىدا تېرىنىڭ پۈتۈنلۈكى بۇزۇلىدۇ. كېيىنكىسىدە تېرىنىڭ پۈتۈنلۈكى بۇزۇلمايدۇ). سۇنۇق دەرىجىسىگە قاراپ تولۇق سۇنۇق ۋە قىسمەن سۇنۇق دېگەن ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ. ئالدىنقىسىدا سۆڭەك بىلەن سۆڭەك پەردىسى ۋە يىلىك پۈتۈنلەي ئۈزۈلگەن بولىدۇ. كېيىنكىسىدە بىر پۈتۈن سۆڭەكنىڭ بىر قىسمى سۇنۇپ يەنە بىر قىسمىدا سۇنۇق بولمايدۇ. سۇنۇقنىڭ شەكلىگە قاراپ كەسمە سۇنۇق، قىيپاش سۇنۇق، بۇرغىسىمان سۇنۇق، پارچىلانغان سۇنۇق، پاتقان (كىرىشكەن) سۇنۇق، بېسىلغان سۇنۇق، ئاجرىغان سۇنۇق، چاك

كەتكەن سۇنۇق، تورنىدىن قوزغالمىغان سۇنۇق، تورنىدىن قوزغالغان سۇنۇق، ئاددىي سۇنۇق ۋە مۇرەككەپ سۇنۇق (سۇنۇقتىن باشقا چىقىق ياكى باشقا ئەزالارنىڭ زەخمىلىنىشى بىرگە كەلگەن سۇنۇق كۆزدە تۇتۇلىدۇ) دېگەن تۈرلەرگە بۆلۈنىدۇ (2 — 1 سۈرەت).

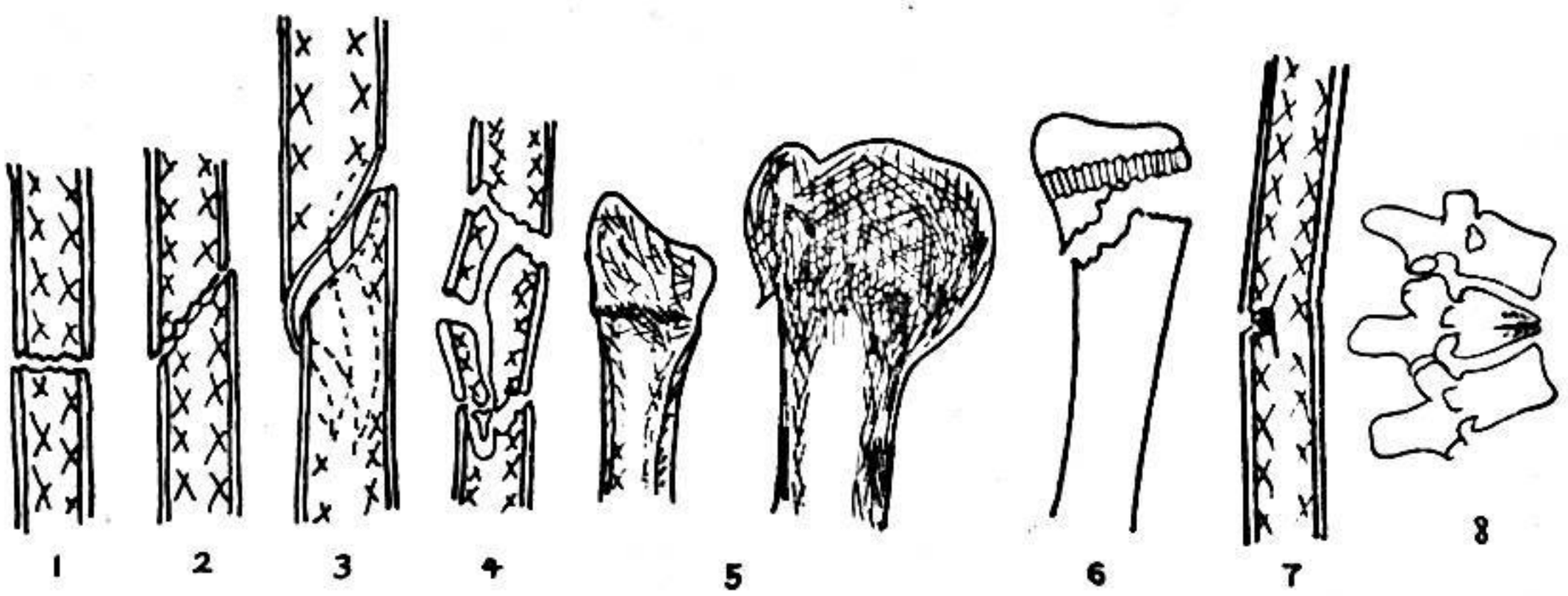

2 — 1 سۈرەت. سۇنۇقنىڭ شەكىللىرى

(1) كەسمە سۇنۇق (2) قىيسىق سۇنۇق (3) بۇرغىسىمان سۇنۇق (4) پارچىلانغان سۇنۇق (5) كىرىشكەن (پاتقان) سۇنۇق (6) ئاجرالغان سۇنۇق (7) چاك كەتكەن سۇنۇق (8) بېسىلغان سۇنۇق.

سۇنۇقتا كۆرۈلىدىغان ئالامەتلەر بىلەن ئەگەشمە ئاسارەتلەر

سۆڭەك سۇنغان ئورۇن قاتتىق ئاغرىيدۇ، ھەرىكىتى توسقۇنلۇققا تۇچرايدۇ، ئىششىيدۇ ياكى سىرتقى شەكلىدە غەيرىلىك بولىدۇ. تۇتقاندا ئاغرىش كۈچىيىدۇ. بەزىدە ساختا بوغۇم ھاسىل بولىدۇ. سۇنغان ئورۇننى قىسرلاتقاندا غۇچۇرلىغان سۈركىلىش ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ. ئوچۇق سۇنۇقتا قاناش بولىدۇ. يىپىق سۇنۇقتا تېرە كۆكىرىشى مۇمكىن. مۇچىلەرنىڭ ئورۇندىن قوزغالغان سۇنۇقىدا سۇنغان مۇچە قىسقىراپ قالىدۇ. بەزى كىرىشكەن سۇنۇقتا مۇچىنىڭ ھەرىكىتى توسقۇنلۇققا ئوچرىماسلىقى مۇمكىن. بىراق ئاغرىش بولىدۇ. بەزىدە ئىچكى ئەزالارنىڭ زەخمىلىنىشى بىرگە كېلىشى مۇمكىن. خېلى بىر قىسىم سۇنۇقلاردا ئاغرىشنىڭ

قاتتىقلىقىدىن رەئىسى ئەزالار خىزمىتى قالايمىقانلىشىپ قۇۋۇەتلەر بىردىنلا سۇسلىشىشتىن چىرايى تاتىرىش، سوغۇق تەرلەش، پۇت-قوللار مۇزلاش، بېشى قېيىپ كۆزى قاراڭغۇلىشىش، نەپەسلىنىش بىلەن تومۇرنىڭ ھەربىكتى تېزلىشىپ سۇسلىشىش قاتارلىق سەدەمە (شوك) دە كۆرۈلىدىغان ئالامەتلەر پەيدا بولۇپ ھاياتقا خەۋپ كەلتۈرىدۇ. بىراق يۇقىرىدىكى ئالامەتلەرنىڭ ئېغىر-يېنىكلىكى، يارىدارلارنىڭ خىلىت تېپىي، سۇنۇقنىڭ ئورۇنىدىن قوزغىلىش دەرىجىسى ۋە سۇنۇققا ئەگىشىپ كەلگەن ئاساسىي ئەزالار (قاناش، ئىچكى ئەزالار بىلەن نېرۋا غوللىرىنىڭ زەخمىلىنىشى ۋە جاراھەتنىڭ بۇلغانغان ياكى بۇلغانمىغانلىقى) قاتارلىق ئامىللار بىلەن مۇناسىۋەتلىك. شۇڭلاشقا تېڭىقچى بولغان كىشى سۇنۇققا دۇچ كەلگەندە يالغۇز سۆڭەك سۇنغان يەرلىك ئورۇنغا دىققەت قىلىپلا قالماستىن بەلكى پۈتۈن بەدەنلىك ئالامەتلەر بىلەن ئەگەشمە ئاسارەتلەر ۋە ئۇلارنىڭ دەرىجىسىگىمۇ دىققەت قىلىش كېرەك. چۈنكى بۇلار سۇنۇقنىڭ داۋالاش ئۈسۇلىنى بەلگىلەش ۋە سۇنۇقنىڭ ساقىيىشى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك.

بەدەننىڭ يۇزە قىسمىدىكى سۇنۇققا دىئاگنوز قويۇش ئانچە قىيىن بولمىسىمۇ لېكىن گۆشلەر تەرەققىي قىلغان ئورۇندىكى سۇنۇق بىلەن چوڭقۇرراق ئورۇندىكى سۇنۇققا دىئاگنوز قويۇش ۋە سۇنۇق شەكلىنى پەرق ئېتىش برقەدەر قىيىنراق. لېكىن تېڭىقچىلار سۇنۇققا دىئاگنوز قويۇشتا تۆۋەندىكى نۇقتىلارغا ئاساسلىنىش كېرەك:

(1) ھەرقانداق خىلدىكى سۇنۇقتا زەخمىلەنگەن تارىخى بولىدۇ.

(2) سۇنغان دائىرە ئاغرىيدۇ. لېكىن سۇنغان ئورۇننىڭ ئاغرىشى ئالاھىدە بولىدۇ.

(3) سۇنغان ئورۇن ئىششىيدۇ ۋە ھەربىكتى توسقۇنلۇققا تۇچرايدۇ ھەتتا ساختا بوغۇم ھاسىل بولىدۇ ھەمدە سۇنغان ئورۇننىڭ ئەسلىدىكى شەكىل تەكشىلىكى بۇزۇلىدۇ. مەسىلەن، پولتىيىپ چىقىش، ئويمان پەيدا بولۇش ۋە قىسقىراش قاتارلىقلار.

(4) سۇنغان ئورۇننىڭ ئىككى تەرىپىنى مىدرلاتقاندا سۆڭەك تۇچلىرىنىڭ سۈركەلگەن ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ. بىراق ئورۇندىن قوزغىلىش ئېغىرراق بولغان سۇنۇق بىلەن پاتقان سۇنۇق ۋە چاك كەتكەن سۇنۇقلاردا بۇ خىل ئاۋاز ئاڭلانمايدۇ ۋە بۇ خىل تەكشۈرۈشتە سەللا قوپاللىق قىلىنسا گۆش بىلەن تومۇر ۋە ئەسەبلەرنىڭ يېڭى زەخمىلىنىشى پەيدا بولىدۇ. شۇڭلاشقا بۇ خىل تەكشۈرۈش تۈسۈلى ئېھتىياتچانلىق بىلەن قوللىنىلىدۇ.

(5) مۇچىلەر سۇنۇقىدا قۇلاقنى (ياكى تېڭىشىغۇچنى) سۇنغان ئورۇننىڭ گەۋدىگە يىراق ياكى يېقىن تەرىپىگە قويۇپ سۇنغان سۆڭەكنىڭ پولتىيىپ چىققان قىسمىنى چەككەندە ئاۋازنى ئۇتكۈزمەيدۇ. بىراق ئورنىدىن قوزغالمىغان سۇنۇق، كىرىشكەن (پاتقان) سۇنۇق ياكى چاك كەتكەن سۇنۇقلار ئاۋازنى ئۇتكۈزىدۇ. بىراق بەزى سۇنۇقلاردا مەسىلەن،

گۆشلەر تەرەققي قىلغان ۋە چوڭقۇرراق ئورۇنغا جايلاشقان سۆڭەكنىڭ سۈنۈقىدا سۈنغان ياكى سۈنمىغانلىقىنى، سۈنۈقنىڭ شەكلى، سۈنۈقنىڭ دەرىجىسى ۋە سۈنۈقنىڭ تۈرىنى كۆز بىلەن كۆرۈش ۋە قول بىلەن سىلاش قاتارلىق ئاددىي تۈسۈللار بىلەن بىلگىلى بولمايدۇ. شۇڭلاشقا سۈنۈققا دىئاگنوز قويۇشتا ھازىرقى زامان تېببىيەتچىلىكىنىڭ رېنتگېنلىق تەكشۈرۈش ۋاستىسىدىن تولۇق پايدىلىنىش كېرەك.

سۇنۇقنى داۋالاش پرىنسىپى ۋە داۋالاش تۈسۇللىرى

سۇنۇقنى داۋالاشنىڭ ئالاھىدىلىكىنى سۇنۇقنىڭ باشقا كېسەللەردىن پەرق قىلىدىغانلىقى بەلگىلىگەن، يەنى سۇنۇقنىڭ باشقا كېسەللىكلەردىن ئالاھىدىلىكى شۇكى: سۇنۇقنىڭ پەيدا بولۇشىنى كۆپ ھاللاردا ئالدىدىن مۆلچەرلىگىلى بولمايدىغان بولۇپ ئۇشتۇمتۇت پەيدا بولىدۇ. زەخمىلىنىشتىن بولغان سۇنۇقتا باشقا كېسەللىكلەرگە ئوخشاش كېسەللىكنىڭ يوشۇرۇن دەۋرى، باشلىنىش دەۋرى ۋە تەرەققي قىلىش دەۋرىدىن ئىبارەت تەرەققىيات دەۋرى بولمايدۇ، سۇنۇققا قىلىنغان ئېتىدائي چارىنىڭ توغرا بولۇشى سۇنۇقنىڭ بېجىرىم ساقىيىشىدا ھەل قىلغۇچ رول ئوينايدۇ؛ سۇنۇقنى داۋالاشتا قول تەمەلىيىتى بىلەن سىرتتىدىن داۋالاش ئاساس، ئىچىدىن دورا بىلەن داۋالاش قوشۇمچە قىلىنىدۇ. شۇڭلاشقا سۇنۇقنى داۋالىغۇچى تېكىنىكچى سۇنۇققا ئالاقىدار نەزەرىيىنى پۇختا ئىگىلەشتىن سىرت سۇنۇقنى داۋالاشتىكى قەدەم باسقۇچلار بىلەن قول سەنئىتىنى پۇختا ئىگىلىشى كېرەك. شۇنداق بولغاندىلا ئاندىن يارىدارنىڭ ئازابىنى يېنىكلىتىپ سۇنۇقنىڭ تۈتۇش ۋاقتىنى قىسقارتقىلى، تەمگەك ئىقتىدارىغا كاپالەتلىك قىلغىلى ۋە سۇنۇق توپە يلىدىن پەيدا بولىدىغان ئاسارەتلەرنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ.

1) سۇنۇقنى داۋالاش پرىنسىپى

سۇنۇقنى داۋالاش پرىنسىپى بولسا سۇنۇققا تېز يارەدەم بېرىش، ئاغرىق توختىتىش، قول تەمەلىيىتى بىلەن داۋالاش (ئورۇندىن قوزغالغان سۇنۇقنى ئورنىغا چۈشۈرۈپ تېكىش)، تېكىنىك ئالماشتۇرۇش، سىرتتىدىن ۋە ئىچىدىن دورا ئىشلىتىش، ئوزۇقلاندۇرۇش (داۋايى غىزا بىلەن داۋالاش) بىلەن ئارام ئالدۇرۇش ۋە كۆزنىتىش ئاساس قىلىنغان پەرۋىش قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

2) سۇنۇققا تېز يارەدەم بېرىش

سۇنۇقنىڭ دەسلىپىدە كۆپ هاللاردا ئۇچ خىل خەتەر يۈز بېرىدۇ. بىرىنچىسى، سۇنغان ئورۇننىڭ قاتتىق ئاغرىشىدىن پەيدا بولغان ئازاب (غىدىقلىنىش) ئاۋۋال سەزگۈچى ياكى ھېس قىلغۇچى (قۇۋۋەتلىگۈچى مۇدرىكە) نىڭ مەركىزى بولغان مېڭە ۋە ھاياتىي كۈچ (قۇۋۋەتلىگۈچى ھايۋانىي) نىڭ مەركىزى بولغان يۇرەككە تەسىر قىلغانلىقتىن مېڭە بىلەن يۇرەكنىڭ خىزمىتى قالايمىقانلىشىشتىن سەدەمە (شوك) پەيدا بولۇپ بىمارنىڭ ھاياتىغا ئېغىر خەۋپ كەلتۈرىدۇ. سەدەمەدە ئاساسلىق كۆرۈلىدىغان ئالامەتلەر يارىدارلارنىڭ چىرايى تاتىرىش، سوغۇق تەرلەش، پۇت-قوللىرى مۇزلاش، نەپەسلىنىش بىلەن تومۇرنىڭ سوقۇشى تېزلىشىپ سۇسلىشىش، لەۋلىرى بىلەن تىرناقلىرى كۆكىرىش ۋە ئەس-ھۇشى خاموشلىشىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. ئەگەر ۋاقتىدا چارە قىلىنمىسا يارىدار ئۆلۈپ قېلىشى مۇمكىن. شۇڭلاشقا بىماردىكى ئاغرىشنى توختىتىش ياكى يېنىكلىتىش ئۈچۈن بەرىشىا، ئىبارەج جالىنۇس، ئاساناسىيا كەبىر، بانادۇق ۋە جەۋارىش ھىندى قاتارلىق ئاغرىق توختاتقۇچى دورىلار بېرىلىدۇ. سەدەمە (شوك) ئالامەتلىرى كۆرۈلگەندە دەرھال داۋالىنىشكى يالتىلدۇ ۋە تېز تەسىر قىلغۇچى، يۇرەكنى كۈچلەندۈرگۈچى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. ئىككىنچىدىن، ئۈچۈق سۇنۇقلاردا قان يوقىتىش بىلەن جاراھەت بۇلغىنىش ئەھۋاللىرى كۆرۈلىدۇ. قاناشنى توختىتىش ۋە جاراھەتنىڭ بۇلغىنىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن جاراھەت ئۈستىدىكى ئەخلەت-چاۋا ۋە قۇم-توپىلارنى تازىلاپ مۇمكىن قەدەر پاكىز تېڭىق ماتېرىيالى بىلەن جاراھەت تېڭىلىدۇ. ئۈچىنچىدىن، يارىدارنى يۆتكەش مۇڭاپىق بولمىسا سۇنغان سۆڭەكنىڭ ئىككى ئۇچى ئورنىدىن قوزغىلىپ ياكى ئورنىدىن قوزغىلىش ئېغىرلىشىپ گۆشلەر بىلەن قان تومۇر ۋە ئەسەب تاناپلىرىنىڭ ئورۇنسىز زەخمىلىنىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. شۇڭلاشقا يۇقىرىقىلاردىن ئىبارەت دەرد ئۈستىگە دەرد قوشۇلۇشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن يارىدارنى زەخمىلەنگەن ئورۇندىن داۋالاش ئورۇنىغا يۆتكەشتە ئالاھىدە دىققەت قىلىش كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن مۇچىلەرنىڭ سۇنۇقىدا سۇنغان ئورۇنغا ھەر خىل كەڭلىكتىكى نېپىزرەك شال ياكى تارشا گۈڭگۈرت قاتارلىق قاتتىقراق نەرسىلەر قويۇپ تېڭىلىدۇ. ئومۇرتقا سۇنغان بولسا يارىدارنى كەڭرەك شال ياكى ئىشىك قانىتى قاتارلىقلارغا ياتقۇزۇپ ئاندىن زەمبىل، جىرغا ياكى ھارۋىغا ئېھتىياتچانلىق بىلەن يۆتكەپ داۋالاش ئورنىغا ئېلىپ بېرىلىدۇ. ياز كۈنلىرى ئاپتاپ ئۆتۈشتىن، باش ئەتىياز، كەچ كۈزدە ۋە قىش كۈنلىرى سوغۇق تېگىشتىن ساقلىنىش كېرەك.

3) تېڭىقچىدا ھازىرلىنىشقا تېگىشلىك شەرتلەردە سۇنۇقنى داۋالاشتىن ئىلگىرىكى تەييارلىق ناھايىتى مۇھىم.

(1) تېكىتچىدا هازىرلىنىشقا تېگىشلىك شەرتلەر

يارىدارلار داۋالىنىش ئورنى ياكى تېكىتچىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە تېكىتچى ۋە تۇنۇڭ ياردەمچىسى ئالدى بىلەن ھەرگىز ھۆدۈكەماستىن چىرايى خۇش خۇي، مۇئامىلىدە قىزغىن، سۆزدە مۇلايىم بولۇپ خۇش چاخچاق سۆزلەر بىلەن يارىدارنىڭ دىققىتىنى باشقا ياققا بۇراش بىلەن بىرگە يارىداردىكى ھەر خىل ئەندىشىلەر بىلەن روھىي جەھەتتىكى جىددىيلىشىشنى تۇگىتىپ ياكى يېنىكلىتىپ يارىداردا جەزمەن بېجىرىم ساقىيىدىغانلىقىغا بولغان ئىشەنچىنى تۇرغۇزۇش، ئىككىنچىدىن تۇستىخاننىڭ سۇنغان-سۇنمىغانلىقىنى، سۇنغان ئورۇن، سۇنۇقنىڭ تۈرى، سۇنۇق دەرىجىسى، سۇنۇق شەكلى ۋە سۇنۇققا قوشۇلۇپ كەلگەن باشقا زەخمىلىنىشلەرنىڭ بار-يوقلۇقى ۋە ئۇنىڭ ئېغىر-يېنىكلىكى قاتارلىقلارنى جەزىملەشتۇرۇش ئىقتىدارىنى ھازىرلىشى كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇيغۇر تىبابەتچىلىك سۇنۇقچىلىقىغا ئائىت بىلىم ۋە تېخنىكىنى ياخشى ئىگىلەشتىن سىرت ھازىرقى زامان تىبابەتچىلىكىنىڭ رېنتگېنلىق تەكشۈرۈش ۋاستىسىدىن پايدىلىنىشنى ئىگىلىۋېلىش كېرەك. ئۈچىنچىدىن، سۇنۇقنى تېگىشتا زۆرۈر بولغان تېگىق ماتېرىياللىرى بىلەن دورىلار ئالدىدىن تەييارلىنىشى كېرەك.

(2) تېكىتچىلىقتا كېرەكلىك ماتېرىياللار ۋە تۇنى ئالدىدىن تەييارلاش

سۇنۇق ياكى چىقىق تېكىتچىلىقىدا كۆپ قوللىنىلىدىغان تېگىق ماتېرىياللار ماتا، داكا، تارشا ياكى نېپىز تاختاي، بوغۇچ (شوينا)، ئۇچ بۇرجەك ياغلىق، تۆخۈم ۋە نوتۇل (جىغاتمىلار) بىلەن تىلالار (سۆركەلمىلەر)، قېيروتى (موم بىلەن مايلاردىن ياسالغان ياسالمىلار) قاتارلىق ماتېرىيال ئەسۋابلاردىن باشقا ئىششىق ياندۇرىدىغان ۋە سۇنۇقنىڭ تۇتىشىنى تېزلىتىدىغان ھەمدە ئاغرىق توختىتىدىغان دورىلارنى تۇز ئىچىگە ئالىدۇ.

تېكىتقا ئىشلىتىلىدىغان ماتا ياكى داكىنىڭ كەڭلىكى سۇنغان ئورۇننىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئوخشاش بولمايدۇ. مەسىلەن، قوۋۇرغا سۇنۇشىدا ئىشلىتىلىدىغان ماتا بىلەن داكىنىڭ كەڭلىكى تەخمىنەن بىر غېرىچ (20 — 15 س م) ئەتراپىدا بولۇشى، يۇقىرى مۇچە بىلەن پاقالچاقنى تېكىشقا ئىشلىتىلىدىغان ماتا بىلەن داكىنىڭ كەڭلىكى تۇتلىكتىن بەشلىككىچە (10 — 8 س م ئەتراپىدا)، سان بىلەن باش سۆڭەك سۇنۇقنى تېكىشقا ئىشلىتىدىغان ماتا بىلەن داكىنىڭ كەڭلىكى ئالقان كەڭلىكىدە (15 — 10 س م ئەتراپىدا)، پۇت بىلەن قول پەنجىسى، بېغىش ۋە ھۇشۇقلارنى تېكىشقا ئىشلىتىدىغان ماتا ياكى داكىنىڭ كەڭلىكى ئۇچلۇكتىن تۇتلۇك (8 — 5 س م) ئەتراپىدا، قول ۋە پۇت بارماقلىرىنى تېكىشتا ئىشلىتىدىغان داكا (ماتا ئىشلىتىلمەيدۇ) كەڭلىكى ئۇچلۇكتىن تۆۋەن (5 — 3 س م) بولىدۇ.

تارشا بىلەن تاختىچىلار ئورنىغا چۈشۈرۈلگەن سۈنئۇقنىڭ ئورنىدىن قايتا قوزغىلىپ كەتمەسلىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە سۈنئۇقنىڭ تېزرەك، راۋۇرۇس ساقىنىشىنى قولغا كەلتۈرۈش مەقسىتىدە ئىشلىتىدىغان ياغاچ ماتېرىيال بولۇپ، ئۇ كۆپىنچە سۈگەت، سۈگەت گۈلى ياكى ئانار ياغچى قاتارلىق يۇمشاقراق ۋە مەلۇم ئەۋرىشىملىككە ئىگە ياغاچ ماتېرىيالدىن ياسىلىدۇ. يەنى تارشا ياكى ھەر خىل كەڭلىكتىكى، ھەر خىل قېلىنلىقتىكى ۋە ھەر خىل ئۇزۇنلۇقتا يۇزى سىلىق ئوز تاختايلار ئالدىدىن تەييارلىنىدۇ. بىراق سۈنغان ئورۇنغا قويۇلىدىغان قىسمى ئازراق ئوم بولسىمۇ بولىدۇ. ياغلىغۇچ (بوغۇچ، چەككۈچ ياكى شوينا) ماتا ياكى داكنى تاسما شەكلىدە كېسىپ تەييارلىنىدۇ ياكى ئىنچىكە شوينا بولسىمۇ بولىدۇ. ئوخۇممۇ زاپاس ساقلىنىشى كېرەك. ئوخۇم ئېقى تېڭىقلارنى چىڭىتىش قاتارلىق مەقسەتلەردە ئىشلىتىشتىن سىرت يەنە ئۇنىڭ دورىلىق رولىمۇ بار (ئوخۇمنىڭ رولى سۈنئۇقتا ئىشلىتىلىدىغان دورىلار قاتارىدا تەپسىلىي بايان قىلىندۇ). ئوتوللار (جىغاتمىلار) بىلەن تىلالار (سۈركەلمەر) ۋە باشقا دورىلار ئاغرىش بىلەن قىچىشىشنى پەسەيتىش، ئىششىقنى ياندۇرۇش، ئوچۇق سۈنئۇقتا جاراھەت ئوفۇنەتلىنىپ يىرىڭلاشنىڭ ئالدىنى ئېلىش، سۈنئۇقنىڭ ئوتىشىشنى تېزلىتىش، نا مۇۋاپىق ئوتوپ قالغان سۈنئۇقنى ياشلاش ياكى بوشتىش ۋە زىيادە ئوسكەن سۈگەك قاسرىقنى كىچىكلىتىش قاتارلىق مەقسەتلەردە ئىشلىتىلىدۇ. بۇلاردىن سىرت سۈگەك ھەرىسى، ئوسكۈنە، بولقا، قايچا، پىچاق، چۆگۈن، تاۋاق، مۇچىلەرنى ئېسىشقا كېرەكلىك جاھاز، تاناپ ۋە تاش قاتارلىق ئەسۋابلار تەييارلىنىدۇ. چۈنكى ھەر قانداق سۈنئۇقتا بولۇپمۇ ئورنىدىن قوزغالغان سۈنئۇقتا ئاغرىش قاتتىق بولغانلىقتىن يارىلانغۇچى بەكمۇ ئازابلىنىدۇ. ئاغرىش قانچە كۈچ بولسا يارىلانغۇچىدىكى ئەندىشە شۈنچە كۈچەيىدۇ. شۈنداقلا تېڭىقتا كېرەكلىك ماتېرىياللار بىلەن دورىلار تەييار بولماي داۋالاش ۋاقتى كېچىكسە يارىلانغۇچىدىكى ئەندىشە شۈنچە كۈچەيىدۇ. شۇڭلاشقا داۋالاش ئورۇنلىرى بىلەن تېڭىقچى يۇقىرىدىكى بىر يۈرۈش تېڭىق ماتېرىياللىرىنى ئالدىدىن تەييارلاش كېرەك.

ئۇيغۇر تىبابەتچىلىك تېڭىقچىلىقىدا كۈچ قوللىنىلىدىغان تېڭىق ئورلىرى: تېڭىقنىڭ ئورى بىلەن تېڭىش ئوسۇللىرى سۈنئۇقنىڭ ئورنى بىلەن سۈنئۇقنىڭ ئورى، شەكلى، دەرىجىسى قاتارلىقلارغا ئاساسەن تاللىنىدۇ. ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكىنىڭ سۈنئۇقنى تېڭىش ئورلىرى بىلەن ئوسۇللىرىنى ئىنچىكىلىمىغاندا ئوۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

قۇرۇق تېڭىش: بۇ خىل ئۇسۇل كۆپىنچە ئورنىدىن قوزغالمىغان ۋە يۇمشاق ئوقۇلمىلار زەخمىلەنمىگەن ياكى ئاساسىي جەھەتتىن زەخمىلەنمىگەن ھەمدە يەرلىك ئورۇن ئىششىمىغان كىچىكرەك سۈگەكلەرنىڭ سۈنئۇقى بىلەن باللارنىڭ مۇچە سۈنئۇقلىرىدا

قوللىنىلىدۇ. بۇ خىل تېكىستتا تېكىنىڭ ماتېرىيالىنىڭ بوشاپ كېتىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئاۋۋال مۇچىنىڭ تۈۋىنىدىن يۇقىرىسىغا، كېيىن يۇقىرىدىن تۆۋە نگە قارىتىپ ئىككىنچى يۆگەمنى بىرىنچى يۆگەمنىڭ ئوتتۇرىسىدىن باستۇرۇپ تېكىلىدۇ. ئۈچىنچى يۆگەمنى مەلۇم يېرىدىن تەتۈر قاتلاپ گۈل چىقىرىپ يۆگىلىدۇ. ئەگەر سۈنۈق مۇچىلەردە بولسا 3-يۆگەمنىڭ سىرتىدىن مۇچىنىڭ ئالدى، ئارقا ۋە ئىككى يېنىغا تارشا ياكى تاختايچىلار قويۇلىدۇ. قويۇلىدىغان تاختايچىلار بىلەك سۈنۈقىدا ئاز بولغاندا 4 تال، پاقالچاق، سان ۋە يۇقىرى بىلەك سۈنۈقىدا ئاز بولغاندا 6 تال قويۇپ تاختايچىلارنىڭ ئوتتۇرا ۋە ئىككى چېتىدىن بۇغۇچ بىلەن ئىلمەك تۇرۇپ چىگىلىدۇ. سان، پاقالچاق ۋە يۇقىرى بىلەكلەردە چىگىك سانى 5-4 گىچە بولسمۇ بولىدۇ. شۇنىڭغا دىققەت قىلىش كېرەككى تېكىنى بىلەن تارشا ياكى تاختايچىلار سۈنۈقلىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەن بوغۇمىدىن ھالقىماسلىقى كېرەك ۋە سۈرۈلۈپ يارا پەيدا بولۇشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن سۆڭەكنىڭ پولتىسىپ چىققان يېرىگە قېلىنراق پاختا قويۇلىدۇ.

ھۆل تېڭىش: بۇ خىل تېكىنى كۆپىنچە تېكىنى مەلۇم دەرىجىدە قاتۇرۇش (بۇ سۈنئىي ئۇرۇنلىنىڭ مۇقىملىقىغا كاپالەتلىك قىلىش مەقسىتىدە قوللىنىلىدۇ)، ئىششىق يانداۇرۇش ۋە سۈنۈقنىڭ ساقىيىشىنى (تۇتىشىنى) تېزلىتىش، زىيادە قانىتقلىقنى تارقىتىش، خاتا تۇتقان سۈنۈقنى ياشلاش، ئاغرىش بىلەن قىچىشىشنى توختىتىش ياكى پەسەيتىش قاتارلىق مەخسەتلەردە ئىشلىتىلىدۇ. بۇ خىل تۇسۇل قۇرۇق تېكىققا قارىغاندا كۆپرەك قوللىنىلىدۇ. ھۆل تېڭىش سۈنۈقنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ھەر خىل بولىدۇ. مەسىلەن: بەزى سۈنۈقلاردا ئاغرىشنى يېنىكلىتىپ قىچىشىشنى پەسەيتىش ۋە ئىششىق يانداۇرۇش مەقسىتىدە ئاۋۋال سۈنغان ئورۇننىڭ تېرىسىگە بىرەر سائەت جىغاتمىلار (نوتۇل) نى جىغىتىپ ياكى جىغاتمىلارغا چىلانغان لاتىنى قويۇپ ئاندىن تېڭىلىدۇ. بەزى سۈنۈقلاردا سۈنۈقنىڭ تۇتىشىنى تېزلىتىش مەقسىتىدە سۈركەلمەر (تىلالان) ياكى قىرىتى (موم بىلەن ماي قوشۇلغان ياسالما) ياكى بولمىسا باشقا مۇرەككەپ ياسالمىلارنى سۈرتۈپ بولغاندىن كېيىن ئورۇلىدىغان ماتا ياكى داكىنى تۇخۇم ئېقى (ياكى تۇخۇم سېرىقى ياكى بولمىسا تۇخۇم ئېقى بىلەن تۇخۇم سېرىقى ئارىلاشمىسى) ياكى تۇخۇم ئېقىغا ئارىلاشتۇرۇلغان باشقا دورىلارنى مىلاپ تېكىلىدۇ. ھۆل تېڭىق ئۇستىدىن قۇرۇق تېڭىپ ئۇنىڭ ئۇستىدىن تارشا ياكى تاختايچىلارنى قويۇپ (مۇچە سۈنۈقىدا چىگىلىدۇ) سۈنۈق مۇقىملاشتۇرۇلىدۇ.

ئوچۇق قويۇپ تېڭىش: بۇ خىل تېكىنى كۆپىنچە ئوچۇق سۈنۈقلار بىلەن ئوخشىتە-

لىنىپ يىرىكلىغان كونا سۈنۈقلارغا قوللىنىلىدۇ. بۇ خىلدىكى تېكىشىنىك مەقسىتى سۈنۈكەكنىك سۈنغان ئىككى ئۇچىنىڭ مۇقىملىقىغا كاپالەتلىك قىلىش شەرتى ئاستىدا سۈنۈقتىكى جاراھەت تېكىقنى ۋاقتىدا ئالماشتۇرۇشتا ئاسانلىق تۇغدۇرۇشتىن ئىبارەت. بۇ خىل تېكىنىق بىرقەدەر مۇرەككەپرەك بولۇپ تېكىلىدىغان تېكنىق ماتېريالى جاراھەت بار ئورۇننىك ئۇستىدىن ئورالماي جاراھەتنىك ئەتراپىدىن ئورۇلىدۇ. يەنى تېكنىق ماتېريالىنى ئوريغاندا جاراھەت يۈزىدىن ئاتلىتىپ قۇرۇق تېكىش ئۇسۇلى بىلەن تېكىلىدۇ. قويۇلىدىغان تارىشا ياكى تاختايچىلار جاراھەت يۈزىگە قويۇلمايدۇ. ئەگەر سۈنۈق ئورنىدىن قوزغىلىپ كېتىش خەۋپى بولسا ئوچۇق تېكنىق بويىچە تېكىپ، جاراھەت ئۇستىگە قېلىنراق تېكنىق ماتېريالى يېپىپ بولغاندىن كېيىن جاراھەت بار ئورۇنغا تارشا تاختايچىلارنى قويۇپ ئايرىم چىگىك (شوينا) بىلەن چىگىلىدۇ. ئوچۇق تېكىقنى ئەھۋالغا قاراپ قۇرۇق ياكى ھۆل تېكىشقا بولىدۇ. بىراق جاراھەتنىك بۇلغىنىپ قېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن جىغاتما (نوتۇل) جىغىتلمايدۇ ۋە سۈركەلمە قاتارلىق ماي ياكى باشقا مەلھەم دورىلار جاراھەت يۈزىگە تەككۈزۈلمەيدۇ.

تارتىپ تېكىشى: بۇ خىل تېكىنىق گۈشلەر تەرەققىي قىلغان ۋە سۈنغان سۈنۈكەكنىك ئىككى ئۇچى ئورنىدىن قوزغىلىپ قول بىلەن تارتىش ئۇسۇلى ئارقىلىق ئورنىغا چۈشۈرۈشكە بولمايدىغان ياكى ئورنىغا چۈشۈرۈش قىيىن بولغان سۈنۈقلارغا قوللىنىلىدۇ. يەنى بۇ خىل تېكنىق ئۇسۇلىدا ياردەمچى تارتىش جاھازلىرى ئورنىتىلغان بولۇپ يۇقىرى بىلەك سۈنغان بولسا شۇ تەرەپ جەينەك بوغۇمنى ئېگىپ قول بېغىشنى يۇقىرىغا، جەينەكنى يان تەرەپكە تارتىپ مۇۋاپىق ئېغرلىقتىكى خىش ياكى تاشلارغا باغلانغان مەزمۇت چىگە بىلەن ئېسىلىدۇ. ئەگەر سان سۆڭىكى سۈنغان بولسا كارىۋاتنىك ئاياغ تەرىپىگە ئورنىتىلغان غالتەكلەر ئارقىلىق پۇتنىك ھۇشۇقىدىن تارتىپ ئېسىلىدۇ. ئەك ياخشىسى قولنىك بېغىشغا باب كەلگۈدەك 2-3 لىك كۈن تاسمىسىدىن ياسالغان ھالقىسىمان چەمبىرەك كىيگۈزۈپ ئېغرلىق ئېسىلدىغان شوينا ھالقىسىمان چەمبىرەكنىك سىرتىغا ئورنىتىلغان ئىلمەككە چىگىلىدۇ. سان سۆڭەك سۈنۈقىدا سۈنغان تەرەپ پۇتىغا پۇتنىك دۈمبىسى بىلەن تاپاننى يېپىپ تۇرىدىغان چەمى يوق كەش كىيدۈرۈپ ھۇشۇقنىك قاق ئوتتۇرىسىغا تۇدۇللاپ ئېسىلىدۇ (بۇ جەھەتتە ھازىرقى زامان سۆڭەك ئىلمىنىك پلاستر بىلەن تېرىدىن تارتىش ۋە سۆڭەكلىك تارتىش قاتارلىق ئۇسۇللىرىدىن پايدىلىنىلسا بولىدۇ. ت). بۇ خىل تېكنىقتا ئورۇندىن قوزغالغان سۈنۈقلار راۋۇرۇس ئورنىغا كېلىپ سۈنغان مۇچە ساق مۇچىگە قارىغاندا ئازراقلا تۇزارغاندا سۈنغان مۇچىنى يارەمچىلەر قارىمۇ-قارشى تەرەپكە مۇۋاپىق كۈچ بىلەن تارتىپ تۇرۇش ئاستىدا

تېكىنچى قول سەنئىتىنى ئىشقا سېلىپ سۈنئۇقنىڭ ئىككىنى تۇچىنى تۈزئارا تۇدۇللاپ بولغاندىن كېيىن قۇرۇق ياكى ھۆل تېكىش تۇسۇلى بىلەن تېكىپ ئەھۋالغا قاراپ ئېسىپ تارتىش ئەمەلدىن قالدۇرۇلىدۇ ياكى تارتىپ تۇرغان ئېغىرلىقىنى كېمەيتىپ مەلۇم ۋاقىت ساقلاپ قېلىنىدۇ.

گەجلىك تېكىش: گەجلىك تېكىتى مۇندىن مىلك يىللار بۇرۇن شىنجاڭنى تۈز ئىچىگە ئالغان غەربىي دىيار تېكىسچىلىرىنىڭ ئىجادىيىتى بولۇپ، تۈزنىڭ ئەۋزەللىكى بىلەن دەۋرىمىزدىكى ھازىرقى زامان سۈنئۇقچىلىقىدا تۈز قىممىتىنى ساقلاپ كەلمەكتە. بىراق گەجلىك تېكىستا سۈنئۇقنىڭ يۇقىرى تۇۋەندىكى بوغۇملار تېكىلغانلىقتىن بوغۇم ھەرىكىتىنىڭ ئەسلىگە كېلىشى تەس بولۇش، ئىشىغان سۈنئۇقنا ئىشىق يانغاندىن كېيىن تېكىتى ئىچى بوشاپ مۇقىملاشتۇرۇش مەقسىتىگە يەتكىلى بولمىغانلىقتىن سۈنغان سۆڭەك تۈچى قايتىدىن ئورنىدىن قوزغىلىپ مايماق ساقىيىش ياكى ساقىيىش تەس بولۇش، تېرە بولۇپمۇ سۆڭەكنىڭ پولتىيىپ چىققان قىسمى زىددىلىنىپ يىرىڭلاش، تېرە قىچىشىپ ياردارنى بىئارام قىلىش، بوشراق تېكىلسا كۆتكەندەك مۇقىملاشتۇرۇغىلى بولماسلىق، سەللا چىكىراق تېكىلسا مۇچە ئىشىپ كۆكىرىپ ئاغرىش قاتارلىق يېتەرسىزلىكلەر بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇيغۇر تېكىقچىلىرى ئەجدادلىرى ئىجاد قىلغان بۇ خىل تېكىقتىن ۋاز كەچكەن. بىراق بۇ خىل تېكىتى تۇسۇلنى ئوچۇق سۈنئۇقتا قوللىنىلسا بىرقەدەر ئەپلىكرەك بولىدۇ.

يىپىق سۈنئۇقنى داۋالاش

سۈنئۇقنى داۋالاشتا تېكىقچىنىڭ قول سەنئىتى (قولدىكى مۆجىزە) بىلەن پوزىتسىيەسىدىكى قىزغىنلىق ۋە سۆزدىكى ماھىرلىق سۈنئۇقنى تەشخىس قىلىشتىن (دىئاگنوز قويۇشتىن) تاكى سۈنئۇقنى داۋالاپ ساقايتىشقىچە بولغان ئارىلىقتا ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. سۈنئۇقنى تەشخىس قىلىشتىن تارتىپ تاكى سۈنئۇقنى ئورنىغا چۈشۈرۈپ تېكىشنى باشلىغانغا قەدەر سۈنغان مۇچىدىكى گۆشلەرنىڭ جىددىلىكىنى بوشاشتۇرۇش مەقسىتىدە تېكىقچى بىر تەرەپتىن سۆز ماھىرلىقىنى ئىشقا سېلىپ يارىدارنىڭ دىققىتىنى باشقا ياققا بۇراش بىلەن بىرگە ئىككىنى قولىنى ئىشقا سېلىپ سۈنغان ئورۇننىڭ يۇقىرى-تۆۋىندىن سۈنغان ئورۇننىڭ مەركىزىگە قارىتىپ ئاۋۇال تېرە، كېيىن گۆشلەرنى سىلىقلىق بىلەن يۆمشاق سىلاپ تۆلايدۇ. ئارقىدىن ئازراق بېسىپراق سىلاپ تۆۋۈلىنىدۇ. بۇ جەريانىدا ئاغرىشنى كۈچەيتمەسلىك ئۈچۈن سۈنغان ئورۇن مۇمكىن قەدەر

بىسىلمايدۇ. بۇ خىل ھەرىكەت بىرقانچە قېتىم تەكرار داۋاملاشتۇرۇلىدۇ. تېكىنچىنىڭ بۇ باسقۇچتىكى ھەرىكىتى ياردارغا خۇش يېقىش كېرەك. بۇ جەريانىدا تېكىنچى ياردارنى ئىلھاملاندۇرۇپ سۆزىگەنىگە سۆنمىغانلىقىنى ۋە ئورنىدىن قوزغالغان ياكى قوزغالمىغانلىقى، سۆنۈقنى ئورنىغا چۈشۈرۈشتە ئازراق ئاغرىيدىغانلىقى، ئاغرىشقا بەرداشلىق بېرىشىنىڭ بېجىرىم ساقىيىشتا ئەھمىيىتىنىڭ چوڭلۇقى قاتارلىق تەرەپلەرنمۇ سۆزلەش كېرەك. بىر تەرەپتىن سۆزلەپ بىر تەرەپتىن سۆنۈقنىڭ تۇرى، دەرىجىسى، سۆنۈق شەكلى ۋە سۆنغان سۆڭەك تۇچىنىڭ ئورۇندىن قوزغالغان ياكى قوزغالمىغانلىقى ھەمدە يۇمشاق توقۇلمىلارنىڭ زەخىملىنىش دەرىجىسىنى ئېنىقلاپ جەزىملەشتۇرۇش كېرەك. ئەگەر ياخشىسى بۇ جەريان بەكمۇ تۇزۇلۇپ كەتمەسلىكى ۋە ئېنىقلىنىدىغان مەزمۇن چالا قالماسلىقى كېرەك. ئەگەر ياردارغا بەرشىدىغان ماسلىشىپ بېرەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتسە ياردارغا بەرشىدىغان جالنۇس، ئىياردەج جالنۇس، ئاساناسىيايى كەبرى، بانادۇق ۋە جەۋارىش ھندى قاتارلىق ئاغرىق توختاتقۇچى ۋە تىنچلاندۇرغۇچى دورىلاردىن بىر خىلنى ئىچىشكە بېرىپ تەخمىنەن بىر سائەتتىن كېيىن تېكىنچىلىق مەشغۇلىيىتى ئېلىپ بېرىلىسمۇ بولىدۇ ياكى ئەھۋالغا قاراپ سىرتىدىن يەرلىك ئېرۇنغا بەزىرۇلبەنجى (بەڭگى دېۋانە)، خەشخاش ۋە تاتلىق ئانارنىڭ ھاراق چىلانمىسىنى سۈرتۈپ بىر مەزگىلدىن كېيىن قول مەشغۇلىيىتى ئېلىپ بېرىلىسمۇ بولىدۇ. ئەگەر سۆنغان سۆڭەك ئورنىدى قوزغالمىغان ۋە يۇمشاق توقۇلمانىڭ ئانچە ئېغىر زەخىملەنمىگەن بولسا قۇرۇق ياكى ھۆل تېڭىش تۇسۇلى بىلەن تېڭىلىدۇ. سۆنۈق تۇچى ئورۇندىن قوزغالمىغان، لېكىن يۇمشاق توقۇلمىلاردىكى ئىششىش ئېغىرراق بولسا ئاۋۋال ئىششىقنى ياندۇرۇش مەقسىتىدە جىغاتمىلار (نۇتۇللار) نى جىغىتىش، سۈركەلمىلەر (تىلالار) نى سۈرتىۋىش، ئىششىش ئېغىر بولۇپ، قاردىياپ كۆكىرىش ئەھۋاللىرى بولسا يۇمشاق توقۇلمىلارنى تىغ بىلەن يېرىپ بۇزۇلغان ماددىلارنى ئېقىتىش قاتارلىق تۇسۇللار قوللىنىلىدۇ. ئىششىق ئاساسەن يانغاندىن كېيىن ئىششىقنى ياندۇرغۇچى دورىلارنى توختىتىپ سۆنۈقنىڭ ساقىيىشنى تېزلىتىدىغان دورىلار بىلەن تېڭىلىدۇ. ئەگەر سۆنغان سۆڭەكنىڭ ئىككى تۇچى ئورنىدىن قوزغالغان بولسا ياكى پارچىلانغان ۋە تولغاشقان سۆنۈق بولسا سۆنۈق تۇچى تۇۋەندىكى تۇسۇل بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈلىدۇ.

ئەگەر كەسمە سۆنۈق بولسا ئىككى يارەمچى سۆڭەك سۆنغان مۇچنىڭ گەۋدىگە يىراق ۋە يېقىن قىسمىدىن تۇتۇپ ئاۋۋال مۇتىدىل كۈچ بىلەن، كېيىن بارا-بارا كۈچەپ قارىمۇ قارشى تەرەپكە بىر خىل تەكشىلىكتە تارتىدۇ (ھەر ئىككى يارەمچى زىچ ماسلىشىش، كۈچ بىرەدەك بولۇشى، كۈچەپ تارتىپ بىرده بوش، بىرده چىڭ تارتىدىغان تەكشىسىزلىكتىن ساقلىنىش ۋە تېڭىقچىنىڭ قوماندانلىقىغا بوي

سۈنۈپ تېكىشچىغا يېقىندىن ماسلىشىش كېرەك). تېكىتچى سۆز ماھارىتىگە قول سەنئىتىنى بىرلەشتۈرۈپ سىلاش، تۈزۈلاش ۋە بېسىپ توتۇش ماھارىتىنى تۈزۈتارا بىرلەشتۈرۈپ توتىشىپ كەتكەت سۈنۈق توچلىرىنىڭ ئارقىغا (قارىمۇ قارشى تەرەپكە) يېنىش ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ ئىككى سۆڭەك توچى ئاجرىغانلىقىنى بايقىغاندىن كېيىن چەبدەسلىك بىلەن سۈنغان سۆڭەكنىڭ ئىككى توچىنى قارىمۇ قارشى (ئوڭ-سول ياكى ئالدى كەينى) تەرەپكە بېسىش، كۆتۈرۈش، ئىتتىرىش تۈسۈلى بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈلىدۇ.

ئەگەر سۆڭەك قىيسىق سۈنغان بولسا ئالدى بىلەن سۈنۈقنىڭ ئىككى تەرەپ قىيسىقلىق دەرىجىسىنى مۆلچەرلەپ يارىدەمچى قارىمۇ قارشى تەرەپكە تۈز تارتىش بىلەن تېكىتچىنىڭ كۈرسەتمىسىگە ئاساسەن ئىچى ۋە سىرتىغا تولغاپ تارتىدۇ. تېكىتچى يارىدەمچىلەرنىڭ تارتىشىغا بىرلەشتۈرۈپ سۈنۈقتىكى قىيسىقلىقنى تۈزۈتارا ھەملەشتۈرىدۇ. بۇ خىل تۈسۈل بىلەن تارتىشقا يارىدەمچىلەرنىڭ تارتىش ۋە تولغاش ھەرىكىتى بىلەن تېكىتچىنىڭ ھەملەشتۈرۈش ھەرىكىتى تۈزۈتارا ماسلىشىشى ۋە سەرپ قىلىندىغان كۈچى تەكشى بولۇشى كېرەك. تۈنداق بولمىغاندا قىيسىق سۈنۈق تۈچى كۆپ ھاللاردا قىرلىق بولغانلىقى ئۈچۈن سۆڭەكنى ئوراپ تۇرغان گۈشلەر بىلەن قان تومۇرلار ۋە ئەسەبلەرنى ئۈگايلا زەخىملەپ سۈنۈقنىڭ ساقىيىشىغا تەسىر يەتكۈزىدۇ.

بۇرغىسىمان سۈنۈقنى ئورنىغا چۈشۈرۈش تۈسۈلى قىيسىق سۈنۈقنى ئورنىغا چۈشۈرۈش تۈسۈلى بىلەن ئاساسەن ئوخشاپ كېتىدۇ. بىراق تولغۇشۇش دەرىجىسىدە پەرقلەر بولىدۇ.

پارچىلانغان سۈنۈقنى ئورنىغا چۈشۈرۈشتە يارىدەمچىلەر مۇلايىم كۈچ بىلەن قارىمۇ-قارشى تەرەپكە تارقاتقاندا تېكىتچى سۈنغان ئورۇننىڭ ئىككى يېنى ۋە ئالدى ئارقىسىدىن قامالالاپ مىجىش تۈسۈلى بىلەن پارچىلانغان سۆڭەكلەرنى بىر-بىرى بىلەن يېقىنلاشتۇرۇدۇ. بۇ خىل تۈسۈل بىلەن ئورنىغا كەلتۈرۈشتە بارماقلارنىڭ رولى خۇددى تەمبۇر پەردىسىنى باسقانغا ئوخشاش يۇمران، چاققان ۋە چەبدەس بولۇشى كېرەك. ئەگەر ئىشلەتكەن كۈچ بوش بولۇپ قالسا كۆزلىگەن مەقسەتكە يەتكىلى بولمايدۇ. ئەگەر ئىشلەتكەن كۈچ سەللا كۈچلۈك بولۇپ كەتسە پارچىلانغان سۆڭەك قىرلىرى ئەتراپىدىكى يۇمشاق توقۇلمىلارنى زەخىملەندۈرىدۇ. ئورۇندىن قوزغالغان سۈنۈق ئورنىغا چۈشۈرۈلگەندىن كېيىن قۇرۇق ياكى ھۆل تېكىتى تۈسۈلى بىلەن تېكىپ مۇقىملاشتۇرۇلىدۇ.

شۇنى بىلىش كېرەككى ئورۇندىن قوزغالغان سۈنۈقنى تارتىش يولى بىلەن ئورنىغا كەلتۈرگىلى بولسىمۇ لېكىن تېكىش جەريانىدا گۈش بىلەن پەيلەرنىڭ قىسقىرىشىدىن قايتا ئورنىدىن قوزغىلىپ كېتىدىغان ھاللار كۆپ تۈچرايدۇ. شۇڭلاشقا گۈشلەر تەرەققىي قىلغان كىشىلەردىكى مۆچە سۈنۈقنى تېكىشتا تارتىشنى

بوشاشتۇرمىغان ھالەتتە تۇرغۇزۇپ تېكىش كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن (تارتىپ ئورنىغا چۈشۈرۈشتىن بۇرۇن) تېكىققا ئىشلىتىدىغان بارلىق تېكىنى ماتېرىيالنى بىلەن دورىلارنى ئالدىدىن تەييارلۇۋېلىش لازىم. بۇ خىل تەييارلىق تۈخۈم ۋە باشقا دورىلارنى ماتا ياكى داكىغا سۈرتۈۋېلىشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئورۇندىن قوزغالغان سۈنۈقنى ئورنىغا چۈشۈرۈش مەزگىلىدە ۋە تېكىپ بولغاندىن كېيىن سۈنۈقنىڭ ئورنىغا چۈشكەن ياكى چۈشمىگەنلىكىنى جەزملەشتۈرۈش ۋە داۋالاش مەزگىلىدە سۈنۈقنىڭ تۇتۇشۇش ئەھۋالىنى كۆزىتىپ ھازىرقى زامان تېكىقچىلىقىنىڭ رېنتگېندىن پايدىلانسا داۋالاش ئۈنۈمى تېخىمۇ يۇقىرى بولىدۇ.

ئەگەر قول بىلەن تارتىپ ئورنىغا چۈشۈرۈش قىيىن بولسا تارتىش تۈسۈلى بىلەن (يۇقىرىدا بايان قىلىنىدى) ياكى دەستىكار (ئوپېراتسىيە) تۈسۈلى بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈلىدۇ.

سۈنۈقنى دەستىكار تۈسۈلى بىلەن داۋالاش

ئېلىمىز ئىچى ۋە سىرتىدىكى تارىخىي يازما خاتىرىلەر بىلەن ئارخېئولوگىيىلىك قېزىلمىلارغا ئاساسلانغاندا تۈيغۇر تىبابىتىنىڭ سۈنۈقنىمۇ تۈز ئىچىگە ئالغان دەستىكار (ئوپېراتسىيە) تۈسۈلىنىڭ يولغا قويۇلغان تارىخى ئىسلامىيەتتىن خېلى بۇرۇنلا باشلانغانلىقى بىزگە مەلۇم. كلاسسىك ئەسەرلەردىكى خاتىرىلەردە پارچىلانغان سۈنۈقتا ئاجرالغان سۈنۈق پارچىلىرىنى ئېلىۋېتىش، ئورنىدىن قوزغالغان قىيسىق سۈنۈق بىلەن بۇرغىلىق سۈنۈقتا قادىلىۋالغان سۆڭەك تۈچنى كېسىۋېتىش، تېرە سىرتىدىن ئورنىغا چۈشۈرۈش مىنگىشىۋالغان سۈنۈقنى ئورنىغا چۈشۈرۈش، قان تومۇرلار ئېغىر دەرىجىدە زەخمىلىنىشتىن سۇنغان ئورۇن ئىششىپ كەتكەن، قوۋۇرغىلار سۈنۈقىدا سۇنغان قوۋۇرغا تۈچى ئۆپكە ياكى جىگەر قاتارلىق ئىچكى ئەزالارغا قادىلىپ قالغان، سۈنۈق بىلەن چىقىق بىرگە كېلىپ ئورنىغا چۈشۈرۈش قىيىن بولغان، سۇنغان سۈنۈق مايماق تۈتۈپ ياشلاپ تېكىش ئۇنۇم بەرمىگەن ۋە سۈنۈق بىلەن چىقىق يۇلۇن ياكى چوكراق ئەسەب تاناپلىرى بىلەن قان تومۇرنى بېسىۋېلىپ يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئەھۋاللاردا دەستىكار ئۈسۈلى قوللىنىلغانلىقى خاتىرىلەنگەن. مەسىلەن، «پارچىلانغان سۈنۈقتا سۈنۈق پارچىلىرى يۇنىلىشىنى ئۆزگەرتىپ قادىلىۋېلىش تۈپەيلىدىن سۈنۈقنى ئورنىغا چۈشۈرۈش قىيىن بولغان ياكى سۇنغان سۆڭەك پارچىسى سۆڭەك پەردىسى بىلەن قوشۇلۇپ سۆڭەك گەۋدىسىدىن پۈتۈنلەي ئاجراپ كەتكەن ياكى بولمىسا ئەسەب قاتارلىق يۇمشاق توقۇلمىلارغا قادىلىۋېلىپ قاتتىق ئاغرىش پەيدا قىلغان بولسا تىغ بىلەن يېرىپ سۈنۈق پارچىلىرى ئېلىۋېتىلىدۇ» دەپ خاتىرىلەنگەن. يەنە «سۇنغان سۆڭەك

پارچىسى سۈڭگەك پەردىسىدىن پۈتۈنلەي ئاجرىلىپ كەتمىگەن بولسا سۈنغان سۈڭگەك پارچىلىرىنى ئۆزئارا يېقىنلاشتۇرۇپ تېڭىلسا سۈنۈقنى ئۆتاشتۇرغۇچى دوشبەن (دايمال) شىلمشىقى سۈنغان ئورۇننى ئورنۇپلىپ سۈڭگەك پارچىلىرىنى ئۆزئارا ئۆتاشتۇرۇپ كېتەلمەيدۇ. ئەگەر بەزى قىيىسىق سۈنۈق بىلەن بۇرغىسىمان سۈنۈقتا سۈنغان سۈڭگەك ئۇچى ئۇچلۇق بولۇپ يۇمشاق توقۇلمىلارغا قادىلىپ ياكى سۈنۈقنىڭ ئىككىنچى ئۇچىغا مىنگىشۈپلىپ ئورنىغا كەلتۈرۈش قىيىن بولغان ياكى بولمىسا زورمۇ زور ئورنىغا كەلتۈرگىلى بولسىمۇ لېكىن قان تومۇر بىلەن ئەسەب تانابلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان يۇمشاق توقۇلمىلارنى ئېغىرراق زەخمەلەش ئېھتىمالى بولغانلاردا دەستكار ئۆسۈلىنى قوللىنىپ سۈڭگەك ئۇچى كېسۈۋېتىلدۇ» دەپ يېزىلغان. سۈنۈقتا دەستكار ئۆسۈلىنى قوللانغاندا يۇمشاق توقۇلمىلارنىڭ ئورۇنسىز زەخمىلىنىشىدىن، قان كۆپ چىقىپ كېتىشتىن، قان تومۇر بىلەن ئەسەب غولى كېسىلىپ كېتىشتىن ۋە جاراھەت ئوفۇنەتلىنىپ يىرىڭلاپ قېلىشتىن قاتتىق ساقلىنىش كېرەك. ئەڭ ياخشىسى ھازىرقى زامان دەستكار ئۆسۈلى بىلەن قائىدىسى ۋە تەلىپى بويىچە بولۇشى كېرەك. كلاسسىك ئەسەرلەردە يەنە توقۇلمىلارنى كەسكەندە چوڭراق ئۆششاق قان تومۇردىكى قانىنى داغلاش ئۆسۈلى بىلەن قان توختىتىلىدۇ دەپ يېزىلغان.

ئوچۇق سۈنۈقنى داۋالاش

سۈنۈققا قوشۇلۇپ تېرە بىرگە زەخمىلىنىپ جاراھەت ھاسىل قىلغان بولسا جاراھەت بىلەن سۈنغان سۈڭگەك ئاسانلا يىرىڭلاپ قېلىندىغانلىقى ئوچۇق ئوچۇق سۈنۈقنىڭ خەتىرى يېپىق سۈنۈققا قارىغاندا يامانراق بولىدۇ. شۇڭا جاراھەتنىڭ يىرىڭلاپ قېلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن تېڭىقچى تىرناقلىرىنى پاكىز ئېلىپ قولنى بىرقانچە قېتىم سوپۇنلاپ يۇيۇپ پاكىز لۆڭگە بىلەن قولنى سۈرتۈپ قۇرۇتقاندىن كېيىن ئاق ھاراقنى قولغا سۈرتۈپ يۇيۇلىدۇ. جاراھەتنىڭ ئۇستىگە پاكىز داكا يېپىپ، جاراھەت ئەتراپىدىكى تېرىنى سوپۇن سۇيى بىلەن پاكىز يۇيۇپ ئارقىدىن ئاق ھاراق سۈرتۈلىدۇ. بىراق سوپۇن سۇيى بىلەن ھاراق جاراھەت يۈزىگە تەگمەسلىكى لازىم. ئارقىدىن جاراھەت يۈزى قاينىتىپ ئىلمانلاشتۇرۇلغان ئۆز سۇيى، قېنىق دەملەنگەن قارا چاي سۇيى ياكى باشقا قورۇغۇچى ۋە يىرىڭلاشقا قارشى قابىز دورا سۇيى بىلەن قايتا-قايتا تەكرار چايقاپ يۇيۇلىدۇ. جاراھەتنى چايقاپ يۇغاندا چايقاپ يۇيىدىغان سۇيۇقلۇق توقۇلمىنىڭ ئاستىغا ئوتتۇپ كەتمەسلىكى كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن جاراھەتلەنگەن ئورۇننى يانتۇ قىلىپ چايقالغان سۇنىڭ سىرتقا ئېقىپ چىقىپ كېتىشىگە قولايلىق ئۇغدۇرۇش كېرەك. جاراھەتنى چايقاپ يۇغاندا جاراھەتتىكى ئەخلەت-چاۋا بىلەن قۇم-توپىلارنى پاك-پاكىز ئادالاش كېرەك ۋە قارىداپ قالغان گۆشلەرنى پاكىز قايچا ياكى پىچاق بىلەن كېسىپ ئېلىۋېتىش كېرەك.

جاراھەت تازىلىنىپ بولغاندىن كېيىن ئورۇندىن قوزغالغان سۈنئوق بولسا يۇقىرىدا بايان قىلىنغان تۈسۈل بىلەن ئورنىغا كەلتۈرۈلىدۇ ۋە جاراھەت بار ئورۇن ئوچۇق قويۇپ تېڭىلىدۇ. جاراھەت ئەھۋالىغا قاراپ كۈندە بىر ياكى ئىككى قېتىم ياكى بولمىسا كۈن ئارىلاپ تېڭىق ئالماشتۇرۇپ تېڭىپ بېرىلىدۇ. جاراھەت چاڭ-توزان ۋە چۈرۈن قاتارلىق ھاشاراتلارنىڭ بۇلغىنىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن جاراھەت يۈزىگە بىرقانچە قەۋەت قېلىن پاكىز داكا يېپىلىدۇ.

مۇرەككەپ سۈنئوقنى داۋالاش

سۈنئوقنا قوشۇلۇپ سۈنغان ئورۇن ئىششىغان، يۇمشاق توقۇلمىلار ئېغىر زەخمىلەنگەن، تېرە پۈتۈنلۈكى بۇزۇلغان (ئوچۇق سۈنئوق)، قاناش يۈز بەرگەن، سۈنغان ئورۇنغا يېقىن ئۈگە (بوغۇم) چىققان، بىرقانچە ئورۇننىڭ سۆڭىكى سۈنغان ياكى بىر ئورۇندا بىر نەچچە تال سۆڭەكنىڭ سۈنۈشى، بىر تال سۆڭەكنىڭ بىرقانچە ئورۇندىن سۈنۈشى، پەيلەرنىڭ ئېغىر زەخمىلىنىشى ياكى ئورۇلۇش قاتارلىق ئەھۋاللارنىڭ بىر ياكى ئىككى خىلدىن ئارتۇقلىرى بىرگە كېلىشى مۇرەككەپ سۈنئوق دەپ ئاتىلىدۇ. چۈنكى بۇ خىل ئەھۋاللارنى مۇرەككەپ سۈنئوق دېيىشتىكى ئاساسنىڭ بىرى ھەر بىر زەخمىلىنىشكە ئايرىم-ئايرىم چارە قىلىنىدۇ. مەسىلەن، سۈنئوقنى ئورنىغا چۈشۈرۈپ تېڭىش بىلەن چىققىنى ئورنىغا چۈشۈرۈپ تېڭىش، يۇمشاق توقۇلمىلار زەخمىلىنىش بىلەن سۈنغان ئورۇنىنىڭ ئىششىشى بىرگە كەلگەندە قان ئېلىش بىلەن يېرىپ ئاققۇزۇشقا قوشۇپ سۈنئوقنى ئورنىغا كەلتۈرۈپ تېڭىش، قاناش بىرگە كەلگەن بولسا ئاۋۋال قاناشنى بىر تەرەپ قىلىپ كېيىن سۈنئوققا قارىتا چارە قىلىش، پەيلەر ئوزۇلگەن بولسا ئوزۇلگەن پەيلەرنى تېڭىپ ئۇلاش بىلەن سۈنئوققا قارىتا چارە قىلىش، ئۈگلەرنىڭ چىققى بىرگە كەلگەن بولسا چىقىق بىلەن سۈنئوققا قارىتا چارە قىلىش، ئىچكى ئەزالارنىڭ زەخمىلىنىشى بىرگە كەلگەن بولسا ئالدى بىلەن ئىچكى ئەزا زەخمىسىدىكى قاناشقا قارىتا چارە قىلىش ياكى بولمىسا بىر نەچچە تال سۆڭەك سۈنغان بولسا ياكى بىر قانچە ئورۇندا سۈنئوق يۈز بەرسە ھەر بىرىگە ئايرىم-ئايرىم ھالدا چارە قىلىشقا توغرا كېلىدۇ ۋە ۋاقتىدا قان توختىتىش بىلەن بىرگە جاراھەت ئوفۇنەتلىنىپ يىرىڭلاشنىڭ ئالدىنى ئېلىش تەدبىرلىرىنى قوللىنىشقا توغرا كېلىدۇ. قىسقىسى مۇرەككەپ سۈنئوقتا بېرىلىدىغان تېز يارەدەم بىلەن داۋالاش تەدبىرى ۋاقتىدا ۋە توغرا بولۇشنى تەلەپ قىلىدۇ. شۇنداقلا دەستكار (ئوپېراتسىيە) تۈسۈلى بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈپ تېڭىش ھەمدە دورا بىلەن داۋالاش بىرلا ۋاقتتا ئېلىپ بېرىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ. ئەگەر مۇرەككەپ سۈنئوقتا قىلىنىدىغان چارە قانچە كېچىكسە ۋە توغرا بولمىسا يارىدارنىڭ ئازابىنى شۇنچە ئېغىرلاشتۇرۇپلا قالماستىن بەلكى

ياردار مېيىپ ساقىيىشى ھەتتا ھاياتىغا خەۋپ يەتكۈزىدىغان خەتەرلىكلەر كېلىپ چىقىدۇ. مۇنداق ئاقىۋەتتىن ساقلىنىش ۋە ۋاقتىدا ھەم توغرا تەدبىر قوللىنىش ئۈچۈن داۋالاش ئورۇنلىرى بىلەن تېكىسچىدا مۇرەككەپ سۇنۇقلىرى ئىدىيە تەييارلىقى بىلەن ماددىي تەييارلىقلارنىڭ بولۇشى بىلەن بىرلا ۋاقىتتا مۇرەككەپ سۇنۇقلار چارە قىلىشتا ئالاقىدار بىلىملەر بىلەن ھۇنەر-سەنئەت (تېخنىكا) جەھەتلەردىكى تەلەپكە لايىق ماھارەتلەرنى پۈختا ئىگىلەشلىرى كېرەك. شۇنداق بولغاندىلا ئاندىن مۇرەككەپ سۇنۇقلار ۋاقتىدا ۋە توغرا چارە قوللىنىپ يارىدارنى ئازابتىن بالدۇرراق خالى قىلغىلى، ھەر خىل مېيىپلىقلارنىڭ ئالدىنى ئالغىلى ۋە ھاياتىنى ساقلاپ قېلىشقا كاپالەتلىك قىلغىلى بولىدۇ. ئوچۇق سۇنۇقتىكى جاراھەت پاكىز بولسا جاراھەتنى بىر تەرەپ قىلىش تۈسۈلى بويىچە ئاۋۋال يېپىق سۇنۇقلار ئايلاندۇرۇلىدۇ.

سۇنۇقتا قان ئېلىش ۋە يېرىپ ئاققۇزۇش

ئۈيغۇر تېبابىتى سۇنۇقنى داۋالاشتا قول سەنئىتىگىلا يۈلنىپ قالماستىن بەلكى ئىچى ۋە سىرتىدىن دورا ئىشلىتىش، يىمەكلىكلەردىن پەرھېز تۇتۇش، داۋايى غىزا بىلەن داۋالاش ۋە سۇنۇقنى پەرۋىش قىلىش (تۇڭەندە ئايرىم توختىلىدۇ) دىن سىرت سۇنۇقلار قوشۇلۇپ يۇمشاق توقۇلمىلارنىڭ زەخمىلىنىشىدىن سۇنغان ئورۇندا ئىششىش ۋە كۆكىرىپ قارىداش قاتارلىق ئەھۋاللار كۆرۈلگەندە يەرلىك ئورۇندىكى توقۇلمىلاردا چىرىش ۋە بۇزۇلۇش بىلەن يىرىكلاپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىپ سۇنۇقنىڭ ساقىيىشىنى تېزلىتىش مەقسىتىدە ئىششىغان ئورۇننى يېرىپ تۇ يەرگە يىغىلۇالغان قان-زەردابلارنى ئېقىتىش ياكى ياردارنىڭ مىجەزى غەيرىلىشىپ غەيرىي تەبىئىي ئۆتكۈر خىلىتلار ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىگەنلىكى ياكى قان غالىب كەلگەنلىكى بايقالسا قان ئېلىش ياكى بولمىسا سۇرگە بېرىپ بەدەننى زىيانلىق ماددىلاردىن پاكلاشتۇرۇش بىلەن بىرگە ئۆتكۈر تەملىك ۋە چۈچىمەل يېمەكلىكلەر بىلەن تۇزلۇق يېمەكلىكلەردىن پەرھېز قىلىپ تاتلىق يېمەكلىكنى كۆپرەك ئىستېمال قىلىشنى ھەمدە قان غالىب كەلگەنلەرگە قانىنى مۇتىدىللەشتۇرۇش مەقسىتىدە ماش ۋە گۈرۈچتىن ئىشلەنگەن يېمەكلىكلەرنى كۆپرەك ئىستېمال قىلىشقا بۇيرۇش قاتارلىق تۈنۈبرسال داۋالاش قوللىنىلىدۇ. ئەگەر تېنى ئاجىز ۋە باشقا كېسەللىكلەر بولۇپ قان ئېلىشقا بولمىسا سۇرگە دورىسى بېرىپ بەدەن تەنقىيە قىلىندۇ ۋە قانىنى بۇزىدىغان يېمەكلىكلەردىن پەرھېز قىلىشقا بۇيرۇلىدۇ.

سۇنۇقنى دورا بىلەن داۋالاش

سۇنۇقنى دورا بىلەن داۋالاش ئۈيغۇر تىبابەتچىلىكىدە سۇنۇقچىلىقىدا كەم بولسا بولمايدىغان ئۇسۇللارنىڭ بىرى بولۇپ، ئىچىدىن يېيىشكە ئىشلىتىلىدىغان دورىلار ۋە

سرتىدىن ئىشلىتىلىدىغان دورىلار دەپ ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ.

ئىچىدىن ئىشلىتىلىدىغان دورىلار كۆپرەك مىجەزنى تەڭشەش ياكى بەدەننى تازىلاش ۋە سۈنۈقنىڭ تۇتىشىنى تېزلىتىش مەقسىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. بىز تۇڭدە ئىچىدىن ئىشلىتىلىدىغان دورىلار ئىچىدە سۈنۈقنىڭ ساقىيىشى ئۈچۈن نورمال ئىچكى مۇھىتنى بارلىققا كەلتۈرىدىغان، قاننى قويۇلدۇرۇپ سۈنۈق تۈچنى تۇتاشتۇرىدىغان، شىلىمشىق مادىلار (دوشبەن ياكى دايمال) نى كۆپەيتىدىغان ۋە تۇنۇك قېتىشنى تېزلىتىدىغان دورىلار ئۇستىدە توختىلىمىز.

مىجەزنى تەڭشەيدىغان ياكى ئىچنى سۈرۈپ بەدەننى تازىلايدىغان دورىلار: تۈيغۇر تىبابىتى ھەرقانداق كېسەللىك بىلەن سۈنۈقنىڭ پەيدا بولۇشى ۋە تۇنۇك ساقىيىشنى مىجەز ۋە خىلىتلار تەڭپۇڭلۇقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك دەپ قارايدۇ. مەسىلەن، سۆڭەكنىڭ نورمال تەبىئىتى قۇرۇق سوغۇق. لېكىن سۆڭەك تەركىبىدە سوغۇققا مايىل بىر خىل شىلىمشىقسىمان ھۆللۈكمۇ بولىدۇ. شۇڭا سۆڭەكتە مەلۇم ئەۋرىشىملىك بولۇپ ئاسانلىقچە سۈنمايدۇ ياكى كەمرەك سۈنىدۇ. ئەگەر تۇستىخاندىكى قۇرۇقلۇق زىيادىلىشىپ كەتكەندە تۇستىخاننىڭ ئەۋرىشىملىكى تۆۋەنلەپ ئازراقلا زەخمىلىنىشتىن سۈنۈق پەيدا بولىدۇ. تۇستىخاندىكى بۇ خىل ھالەت ئومۇمىي بەدەننىڭ مىجەزى ۋە خىلىتلار تەڭپۇڭلۇقى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. شۇڭلاشقا سۈنۈقنى تېڭىپ داۋالاش بىلەن بىرگە ياردارنىڭ مىجەزىنى تەڭشەش مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. بولۇپمۇ سۈنۈق جىددىي كېسەللىك ھېسابلانغانلىقى ئۈچۈن ئالدى بىلەن غەيرىي تەبىئىي سەۋدا ياكى سەپرا بىلەن بۇزۇلغان قاننى تازىلايدىغان يېنىك سۈرگە دورىلىرى بېرىش ئارقىلىق بەدەندىكى زىيانلىق مادىلار تازىلىنىدۇ. شۇنداقلا داۋالاشنىڭ پۈتۈن جەريانىدا مىجەز بىلەن خىلىتلار تەڭپۇڭلۇقىغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈنىدۇ. ياردارغا مىجەزنى تەڭشىگۈچى بولۇپمۇ يېنىك سۈرگە بېرىپ مىجەزنى تەڭشەشتىن سىرت ھەر ئىككى ئۇچ كۈندە بىر قېتىم بەدەننى تازىلاش مەقسىتىدە توخۇ گۆشى بىلەن شورپا بېرىپ تۇرۇلىدۇ. ياردارنىڭ مىجەزى نورمال بولسا تۈيقۇسى ياخشىلىنىپ ياخشى ئارام ئالىدۇ. ئىشتىھاسى ئېچىلىپ ئۇزۇقلىنىشى ياخشى بولىدۇ. كەيپىياتى ياخشىلىنىپ داۋالاشقا ماسلىشىدۇ ۋە بۇلار ئارقىلىق سۈنۈقنىڭ تۇتىشى تېزلىشىدۇ.

قان سۈيۇلۇشنىڭ ئالدىنى ئېلىپ، قاننىڭ نورمال قويۇقلىقىغا كاپالەتلىك قىلىدىغان دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. چۈنكى سۈنغان سۆڭەكنىڭ ئىككى تۇچىنى تۇزئارا تۇتاشتۇرۇشتا زۇرۇر بولغان شىلىمشىق سۈيۇقلۇقنىڭ پەيدا بولۇشى ۋە تۇنۇك قېتىشى سۈرئىتى قاننىڭ قويۇقلۇقى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. شۇڭلاشقا ياردارنىڭ قېنى سۈيۇلۇپ كەتكەنلىكى بايقىلىش

بىلەن قان كۆپەيتىدىغان دورىلارنى مۇۋاپىق ئىشلىتىشتىن سىرت قانىنىڭ يېپىشقاقلىقىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن پىشۇرۇلغان تۇخۇم، كاللا، پاقالچاق، قېرىن، پاقلان تېرىسى، پوستۇمبا، موزاي گۆشى، ئوغلاق كاۋىسى ۋە گۆش ھالۋىسى قاتارلىق يېمەكلىكلەر ھەر كۈنى نۆۋەت بىلەن يېيىشكە بېرىلىدۇ. گۆش ھالۋىسى دېگەن پاقلان گۆشىنى مۆتىدىل دورا ـ دەرمەكلەر بىلەن سۈزگىدىن ئاجرىلىپ سۈيى ئاز قالغىچە قاينىتىپ تەييارلىنىدىغان داۋالاش غىزا بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

سۈنۇقنىڭ تۇتۇشىنى تېزلىتىش مەقسىتىدە ئېچىدىن ئىشلىتىلىدىغان دورىلار بىلەن نۇسخىلار:

(1) ياردارغا ھەر كۈنى ئەتىگەندە مومىيا (تۇقۇت چوڭلۇقىدا ياكى تەخمىنەن 1.5 گرامدىن)، قەپرولىيە ھود، گۈلى ئەرمىنى (3 گرامدىن)، گۈلى مەخىتۇم، دېڭىزىيا ياكى تەنزۇئى خىتائى نىڭ بىر خىلى ياكى بىر نەچچە خىلىنى مۇۋاپىق مىقداردا ئارىلاشتۇرۇپ ئېچىشكە (يېيىشكە) بېرىلسە بولىدۇ. «تەنزۇئى خىتائى» دېگەن ئېچكى تۇلكىلەرنى چىقىدىغان بىر خىل ھەسىغزدىن ياسالغان قۇرس دورا بولۇپ بولاقنىڭ ئوستىدە شىمالنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن تەييار دورا. مومىيا ياكى مومىيانىڭ يۇقىرىدىكى ئورۇنباسار دورىلىرىنى ئۆسمۈرلەرگە ئىشلىتىشتە ئېھتىيات قىلىش كېرەكلىكى تەكىتلىنىدۇ. بۇلارنىڭ ئاساسى، ئۆسمۈرلەر ئۆسۈۋاتقاندا مومىيا ياكى شۇ خىلدىكى دورىلار ئىشلىتىلسە ساق سۆڭەكلەرنىڭ ئۆسۈشى تېزلىشىپ غەيرىلىكنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ دېگەندەك ئىبارەت.

(2) ماش، گۈلى ئەرمىنى، خۇنسياۋشان، كەھرىبا، ئەنجباھار سىنبارە جەلەڭنىڭ ھەر بىرىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ تالقانلاپ كاپ ئېتىپ يېيىشكە بۇيرۇلىدۇ ۋە تىلا (سۈركەلمە) ياساپ سىرتىدىن سۈرتۈلسىمۇ بولىدۇ.

(3) سەمغى ئەرەبى، راسەن (زەنجىبىل)، ھەببۇلئاس (ئاس دەرىخىنىڭ تۇرۇقى)، ئاس دەرىخىنىڭ يوپۇرمىقى (ئامۇت تۇرۇقى بىلەن يوپۇرمىقى بولسىمۇ بولىدۇ) دىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ تالقانلاپ شىكەر سۈيى ياكى ھەسەل سۈيى بىلەن ئېچىشكە ۋە تىلا ياساپ سىرتىدىن سۈركەشكە ئىشلىتىلىدۇ.

(4) تۇخۇم ئېقى بىلەن خۇش پۇراقلىق زەيتۇن يېغىغا مەلۇم مىقداردا تۇز، سازاڭ قۇرۇت تالقىنى، تۇگمەن تېشى تالقىنى، گاۋزەبان يوپۇرمىقى تالقىنى، گاۋزەبان يىلتىزى پوستى تالقىنى قاتارلىقلارنى مۇۋاپىق مىقداردا ئارىلاشتۇرۇپ ھەر كۈنى مۇۋاپىق مىقداردا يېيىشكە ۋە سىرتىدىن سۈرتۈشكە بېرىلىدۇ.

(5) سەيدا توپىسى (تىراپ توپىسى) دىن 6 گرامنى جۇلاب بىلەن كۈنىگە ئېچىشكە بېرىلىدۇ.

مۇغاس (ياۋا ئانار يىلتىزى) ياكى پىندۇقى ھندى تالقىننى يالغۇز ياكى بۇ ئىككى خىل دورىنى قوشۇپ مۇۋاپىق مىقداردا كاپ ئېتىشقا بېرىلىدۇ.

(7) سەمىنى ئەرەبى، زەنجىبىل، خېنەگۈل يېغى، خېنە گۈل يوپۇرمىقى، ئاقىرقەرھا، ھەببۇلئاس، ئاس ياپرىقى قاتارلىقلاردىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ ئىچىدىن يېيىشكە ۋە تىلا قىلىپ سىرتىدىن سۈرتۈشكە ئىشلىتىلىدۇ.

(8) تەمرى ھىندىنى شېكەر بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلانغان جۇلاپ ياكى بولمىسا سىركەنجىبىل شەربىتىدىن ھەر كۈنى ئەتىگەندە 30 م ل دىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ ياكى گىلى ئەرمنى ياكى مومىيانى ئىنسىق جۇلابتا ئېرىتىپ ئىچىشكە بېرىلسىمۇ بولىدۇ.

يۇقىرىدىكى نۇسخىلارنى سۈنۈق بىلەن ياردەرلىك ئەھۋالغا قاراپ بىر خىلى ياكى ئىككى خىلى ئىشلىتىلىدۇ. كۆپ ھاللاردا ئىچىدىن دورا يېگۈزۈش، سىرتىدىن دورا ئىشلىتىش بىرگە قوللىنىلىدۇ.

سىرتىدىن ئىشلىتىلىدىغان دورىلار

سىرتىدىن ئىشلىتىلىدىغان دورىلارنىڭ دائىرىسى بىرقەدەر كەڭ بولۇپ كۆپىنچە سۈنۈقنىڭ تۇتىشىنى تېزلىتىش، ئىششىق ياندۇرۇش، ئاغرىش بىلەن قىچىشىنى پەسەيتىش ياكى يوقىتىش، خاتا تۇتقان سۈنۈقنى ياشلاش ۋە سۈنغان ئورۇندىكى زىيادە تۇسكەن دوشبەن (دايمال) ماددىسىنى ياندۇرۇش، قېتىپ قالغان بوغۇملارنى يۇمشىتىش ۋە سوزۇلۇپ كەتكەن پەيلەرنى چىڭىتىپ بوغۇمنىڭ يېرىم پالەچلىكنى داۋالاش قاتارلىق مەقسەتلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

سىرتىدىن ئىشلىتىلىدىغان دورا شەكىللىرى جىغاتمىلار (نۇتۇللار)، سۈركەلمە ياكى چېپىلمىلار (تىلالار)، ياغلار ۋە مەلھەملەردىن ئىبارەت بولۇپ بىر مەخسەت ياكى باشقا-باشقا مەخسەتلەر ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. سىرتىدىن ئىشلىتىلىدىغان يۇقىرىقى دورا خىللىرى ئايرىم-ئايرىم ئىشلىتىلىدۇ ياكى ئىلگىرى-كېيىن ئارىلاشتۇرۇپ ئىشلىتىلسىمۇ بولىدۇ.

سۈنۈقنىڭ ساقىيىشىنى تېزلىتىش مەقسىتىدە سىرتىدىن ئىشلىتىلىدىغان دورا نۇسخىلىرى:

تۇخۇم بىلەن بۇغداي كىراخمالى (نىشاستە): بەزىلەر تۇخۇمنىڭ سېرىقىنىلا ئىشلىتىدۇ. بەزىلەر تۇخۇمنىڭ ئېقىنى ئىشلىتىدۇ. بەزىلەر تۇخۇمنىڭ ئېقى بىلەن سېرىقىنى بىرگە ئىشلىتىدۇ. لېكىن تۈيغۇر تىبابەتچىلىك سۆڭەكچىلىكىگە ئائىت كلاسسىك ئەسەرلەردىكى ئالاقىدار بايانلارغا ئاساسلانغاندا تۇستىخانلار بىلەن پەيلەرنىڭ تەبىئىيتى قۇرۇق سوغۇق. شۇڭلاشقا سۈنۈق تېكىقچىلىقىدا ئىچىدىن ۋە سىرتىدىن

ئىشلىتىلىدىغان دورىلار كەيپىياتىنىڭ ئىسسىق بولۇپ كېتىشىنى تەشەببۇس قىلمايدۇ. بەلكى سوغۇق كەيپىياتلىق دورىلارنى ئىشلىتىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ. چۈنكى ئۈيغۇر تىبابىتى تېڭىقچىلىق ئىلمىنىڭ قارىشىچە ئىچىدىن ۋە سىرتىدىن ئىشلىتىلىدىغان دورىلارنىڭ كەيپىياتى ياكى خۇسۇسىيتى ئىسسىق بولۇپ كەتكەندە يەرلىك ئورۇنغا جۇملىدىن سۇنغان ئورۇنغا كېلىدىغان ئوزۇقلۇق ماددىلىرى بىلەن سۈتۈقنى تۈتىتۈرىدىغان شىلىمشىق سۈيۈقلۇقنى (دوشبەن ياكى دايمال سۈيۈقلۇقى) پارلاندۇرۇپ تارقىتىۋېتىدۇ، شىلىمشىق سۈيۈقلۇقنىڭ قېتىشىنى كېچىكتۈرىدۇ، نەتىجىدە سۈنۈقنىڭ تۈتىشى (ساقىيىشى) كېچىكىدۇ، شۇڭلاشقا سۈتۈقنى داۋالاشتا ئىچى ۋە سىرتىدىن كەيپىياتى ئىسسىق دورىلار بىلەن ئىسسىقلىق تەبىئىتى يۇقىرىراق دورىلار ئىشلىتىلمەيدۇ دەپ قارايدۇ. شۇڭلاشقا سۈتۈق تېڭىقچىلىقىدا تۈخۇمنىڭ سېرىقى ياكى سېرىقى بىلەن ئېقىنى ئىشلەتكەندىن كۆرە يالغۇزلا تۈخۇمنىڭ ئېقىنى ئىشلەتكەن ياخشىراق. چۈنكى تۈخۇم سېرىقىنىڭ كەيپىياتى ئىسسىق، تۈخۇم ئېقىنىڭ كەيپىياتى ھۆل سوغۇق بولۇپ تۈستىخان تۈچۈن ياخشى ئىچكى مۇھىت ھازىرلاپ، بېرىش، ھارارەتنى پەسەيتىش، ئىششىقنى ياندۇرۇش، سۈتۈقنى تۈتتۈرىدىغان شىلىمشىق سۈيۈقلۇقنىڭ ھاسىل بولۇشى بىلەن قېتىشنى تېزلىتىش ۋە تېڭىقنى قاتتۇرۇپ مۇقىملاشتۇرۇش قاتارلىق رولى بار.

بۇغداي كراخمالى قۇرۇق سوغۇق بولۇپ سۈتۈقنى داۋالاشتىكى رولى تۈخۇم ئېقىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. شۇڭا ئۈزئارا تەسىرنى كۆچەيتىش مەقسىتىدە تۈخۇم ئېقى بىلەن بۇغداي كراخمالى بىرلەشتۈرۈپ ئىشلىتىلىدۇ. مەسىلەن، ئادەتتىكى ئىششىمىغان يېپىق سۈنۈقنى ھۆل تېڭىشتا بۇ ئىككى دورىنى بىرلەشتۈرۈپ سۇنغان ئورۇندىكى تېرىگە قېلىنراق سۈرتۈشتىن سىرت بىرىنچى ئوراقتا ئىشلىتىلىدىغان ماتا ياكى داكىنى يۇقىرىدىكى تۈخۇم ئېقى بىلەن كراخمال ئارىلاشمىسىغا ملاپ ئۈزىگە ئالغاندىن كېيىن تېڭىق ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ ياكى ئازراق ئىششىق بولغان ئادەتتىكى يېپىق سۈنۈقتا ئاۋۋال قۇرۇق تېڭىپ 3-كۈنى تېڭىقنى ئېھتىياتچانلىق بىلەن يېشىمىز (سۇنغان ئورۇن مىدىرلاپ كەتمەسلىكى كېرەك). يۇقىرىدىكى ئۈسۈل بىلەن ھەر 3 كۈندە بىر قېتىم تاكى سۈتۈق رەسمىي تۈتقىچە تەكرارلىنىدۇ. يۇقىرىدىكى ئۈسخىغا گىلى ئەرمىنى، خەرىبەق، غارىقۇن، مومىيا قاتارلىق دورىلارنىڭ بىر خىلى ياكى بىر نەچچە خىلىنى ئارىلاشتۇرۇشقا بولىدۇ. مومىيانى تۈخۇم ئېقى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ.

گىلى ئەرمىنى، مۇغاس (ياۋا ئانار پىلتىزى)، ئاقلانغان ماش ئۈنى ھەر بىرىدىن 30 گرام، سەبرى سۇقۇتىرى، ئاقاقىيا ھەر بىرىدىن 6 گرامدىن ئېلىپ تالقانلاپ ئاس دەرىخى سۈيى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ قويۇق ئۈماچ ھالىتىگە كەلتۈرۈپ يەرلىك ئورۇنغا قېلىن

سۈرتۈشتىن سىرت تېكىش ماتېرىيالىنىڭ بىرىنچى ئورۇنغا ئىشلىتىلىدىغان تېكىتى ماتېرىيالىنى مىلاپ تېكىپ بېرىلىدۇ. مەستكى تالقىنىنى مەستكى يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا قېنىق سۈرتۈپ بولغاندىن كېيىن ھۆل تېكىپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ. سۈنغان سۈنۈق تېكىمەنىڭ ئۈستىدىن ماگنىت تېشى ئېسىپ قويۇلسىمۇ سۈنۈقنىڭ تۈتىشىنى تېزلىتىدۇ. سۈنغان ئورۇنغا زۆرۈر بولغان ماددىلارنى كۆپرەك تارتىش ئۈچۈن تەركىبىدە خەرىبەق ياكى غاربىقۇن تۈتقان ئىسكەنجىبىل، سوۋۇتۇلغان شۈمشە قاينىتىلمىسى، ئاس دەرىخى يوپۇرمىقى (ئامۇت يوپۇرمىقى بولسىمۇ بولىدۇ)نىڭ سوۋۇتۇلغان قاياتمىسى، ياۋا زىرە قاينىتىلمىسى قاتارلىقلارنى ئايرىم-ئايرىم ھالدا يەرلىك ئورۇنغا بىر سائەت جىغىتىپ (نوتۇل قىلىپ) ئۈنكىدىن كېيىن (1) دا كۆرسىتىلگەن ئۇسۇل بىلەن تېكىپ بېرىلىدۇ (دورا ئىسراپچىلىقىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئەپلىك بولسا يۇقىرىدىكى سۈيۇقلۇققا سۈنغان ئورۇن چىلانسىمۇ بولىدۇ. ئەپلىك بولمىسا داسنى ئاستىغا قويۇپ داسقا يىغىلغان جىغاتمىنى قايتا ئىشلەتسىمۇ ياكى لاتىغا نەمدەپ پات-پات ئالماشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا قويۇپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ).

ئەگەر سۈنۈققا يەرلىك ئورۇننىڭ ئېشىشى بىرگە قوشۇلۇپ كەلسە ئىشىشقىنى ياندۇرۇپ سۈنۈقنىڭ تۈتىشىنى تېزلىتىش مەقسىتىدە ئىشىشقىنى ياندۇرغۇچى دورىلار شىرىسى بىلەن ھۆل تېكىپ بېرىلىدۇ ياكى سىركە، گۈلاب ۋە گۈل يېغى ئارىلاشمىسى بىلەن ھۆل تېكىپ بېرىلىدۇ ياكى بولمىسا ئاۋۋال جىغىتىپ (نۇتۇل قىلىپ) كېيىن ھۆل تېكىپ بېرىلىدۇ (تۆسۈلى (2) بىلەن ئوخشاش). بۇ جەھەتتە تۆۋەندىكى تۈسخىلارنىڭ بىرىنى ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

سەندەل تالقىنىنى يۇمغاقسۇت سۈيى ياكى كاسىن تۆسۈملۈكىنىڭ سۈيى بىلەن خېمىر قىلىپ يەرلىك ئورۇنغا قويۇپ تېكىلىدۇ.

ئەگەر سۈنۈققا قوشۇلۇپ كەلگەن ئىشىشق ئىسسىقتىن بولغان بولسا (سۈنغان ئورۇن قىزىق بولسا)، مۇغاس (ياۋا ئانار پىلتىزى)، ئاقلانغان ماش ئۈنى ھەر بىرىدىن 30 گرام، مۇرمەككى، سەبرى سۇقوتىرى، ئاق لالە گۈلى ۋە ئاقاقىيالارنىڭ ھەر بىرىدىن 15 گرام، گىلى ئەرمىنى تالقىندىن 60 گرام ئېلىپ تۆخۇم ئېقىغا ئارىلاشتۇرۇپ ئىشىشق بار ئورۇنغا چىپلىدۇ ياكى موغۇل دەرەخ مېۋىسى، قارىغاي مېۋىسى، ھەببۇلئاس (ئاس دەرىخىنىڭ ئۇرۇقى)، سۈگەتگۈل ياپىرىقىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ ۋە ئېزىپ چىقىرىلغان سۈيىگە سوك (ئامىلە جەۋھىرى) قىزىلگۈل، قەغەزگۈل پىلىزى، مۇرمەككى، داخلىيۇن، قىزىل سەندەل، ئاق سەندەل، گىلى ئەرمىنى، لادەن، فۇفەل (سىپارى)، موغۇل دەرەخ ياغىچىنىڭ قىرىندىسى، ئاق لەيلى ئورۇقى، ماش، ئاقاقىيا،

ئىكللىملىك، مەرزە نجۇش، راسەن قاتارلىقلارنىڭ تالقىنىنى ئارىلاشتۇرۇپ، تۇنۇك ئۈستىگە تۇخۇم ئېقىدىن قوشۇپ قويۇق تۇماچ ھالىتىگە كەلتۈرۈپ ئىشىشىغان تۇرۇنغا ئىشىق يانغۇچە قويۇق سۈرتۈپ تېڭىپ بېرىلىدۇ (يۇقىرىدىكى ئىككى تۈسخا بىرلەشتۈرۈلسىمۇ بولىدۇ).

سۈنۈقنا قوشۇلۇپ يۇمشاق توقۇلمىلارنىڭ زەخمىلىنىشى بىلەن ئىششىش ئېغىرراق بولسا ئاقلانغان ماش تونى 60 گرام، مۇغاس (ياۋا ئانار يىلتىزى)، ئانارگۈلى، ئاقاقىيا، ھەببۇلئاس يوپۇرمىقى (ئامۇت يوپۇرمىقى بولسىمۇ بولىدۇ)، سوك (ئامىلە جەۋھىرى)، لادەنلەرنىڭ ھەر بىرىدىن 15 گرام ۋە زەپەردىن مۇۋاپىق ئېلىپ تۇخۇم ئېقى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا قويۇق چېپىپ تاكى ئىششىق يانغۇچە تېڭىپ بېرىلىدۇ. ئىششىق پەيدا بولغان ياكى ئىششىش ئېھتىمالى بولغانلارغا تازىلانغان ساپ مومنى زەيتۇن يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا قېلىنراق سۈرتۈپ ئىششىق يانغۇچە ياكى ئىششىش ئېھتىمالى تۇگىگىچە تېڭىپ بېرىلىدۇ ياكى ئاۋۇال سالقىن ھاۋادا بىرەر سائەت سالقىنلىتىپ سوغۇق سۇ (مۇز سۈيى بولسا تېخىمۇ ياخشى) ياكى بولمىسا سۇ بىلەن سىركىنى باراۋەر مىقداردا ئارىلاشتۇرۇپ جىغىتىپ (نۇتۇل قىلىپ) بولغاندىن كېيىن يۇقىرىدىكى تۈسخا بىلەن تېڭىلىدۇ. ئېچىدىن بابۇنە يېغى ۋە قابىز خۇسۇسىيەتلىك شەربەتلەر ئېچىشكە بېرىلىدۇ.

ئاق سەندەل بىلەن قىزىل سەندەل تالقىنى، ھەمىشە باھار سۈيى بىلەن سېمىز ئوت سۈيىگە ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا سۈرتۈش بىلەن تېڭىق ماتېرىياللىرىنى نەملەپ ئىشىق يانغۇچە ھۆل تېڭىپ بېرىلىدۇ ياكى ھەببۇلئاس بىلەن قارىغاي مېۋىسى قاينىتىلمىسى ۋە سىركىنى باراۋەر مىقداردا ئارىلاشتۇرۇپ (بۇلارغا گۈلاب ۋە گۈل يېغى ئارىلاشتۇرۇلسىمۇ بولىدۇ) ھۆل تېڭىپ بېرىلىدۇ ياكى مەستىكى ۋە ئوشاق قاتارلىق دورىلار تالقىنىنى زەيتۇن يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا سۈرتۈشتىن سىرت تېڭىق ماتېرىياللىرىنى نەمدەپ ئىششىق يانغۇچە ياكى ئىششىق ئېھتىمال تۇگىگىچە ھۆل تېڭىپ بېرىلىدۇ. يۇقىرىدىكى تۈسخىلار سۈنغان ئورۇنغا نەزلە بىلەن سېرىق سۈنۈك كېلىشىنى توسۇپ ئىششىقنىڭ ئېغىرلىشىشنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ ۋە ئىششىق ياندۇرىدۇ ھەمدە يەرلىك ئورۇننى قۇۋۇتلەيدۇ.

ئەگەر تاڭغاندىن كېيىن ئاغرىش ياكى قىچىشىش ئەھۋاللىرى يۈز بەرسە تۇۋەندىكى چارىلەر قىلىنىدۇ. ئاغرىش يۈز بەرسە ئالدى بىلەن سۈنۈقنىڭ ئورنىغا چۈشكەن ياكى چۈشمىگەنلىكى ئېنىقلىنىدۇ. ئەگەر سۈنۈق ئورنىغا چۈشكەن بولسا ئاغرىش توختايدۇ ياكى كۆرۈنەرلىك يېنىكلەيدۇ. سۈنۈق ئورنىغا چۈشمىگەن بولسا ئورنىغا چۈشۈرۈشنىڭ ئامالى قىلىنىدۇ. سۈنۈق ئاساسىي جەھەتتىن ئورنىغا چۈشكەن بولسىمۇ لېكىن داۋاملىق ئاغرىشى

سۆڭەكنى ئوراپ تۇرغۇچى گۆشلەرنىڭ جىددىيلىكىدىن بولىدۇ. گۆشلەر جىددىيلىكىدىن پەيدا بولغان ئاغرىش بىلەن قىچىشىتا تۆۋەندىكى چارىلەر ئىشلىتىلىدۇ. تېڭىقنى يېشىپ يەرلىك ئورۇنغا بىر سائەت ئەتراپىدا ئىسسىق سۇ جىغىتىپ (نۇتۇل قىلىپ) ياكى ئىسسىق سۇغا چىلانغان لاتىنى پات-پات يەڭگۈشلەپ قويۇپ ئارقىدىن تېڭىقا ئىشلىتىلىدىغان ماتا ياكى داكنى گۈلاب، سىركە ۋە گۈل يېغىنا مىلاپ تېڭىلىدۇ (ياكى ئۈچ خىل سۇيۇقلۇقنى تەڭ مىقداردا ئارىلاشتۇرۇپ ئىشلىتىلسىمۇ بولىدۇ) ياكى بولمىسا ياپىلاق ماش (ئەدەس) تۇنى، مۇغاس (ياۋا ئانار يىلتىزى)، گىلى ئەرمىنى، تەمرى ھىندى تۇرۇقى، ئاقاقىيالارنى ھەببۇلئاس سۇيىدە خېمىر قىلىپ يەرلىك ئورۇنغا قېلىنراق قويۇپ تېڭىپ بېرىلىدۇ. بابۇنە يېغىنى قابىز شاراب بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سۈركەپ بېرىلسىمۇ قىچىشىش پەسەيدۇ.

بەزى تېڭىچىلار ئاغرىش بىلەن قىچىشىنى پەسەيتىش مەقسىتىدە سۇنغان ئورۇنغا ئىسسىق سۇ جىغىتىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ. بىراق سۇنىڭ ھارارىتى يەرلىك ئورۇنغا خۇش ياقمۇدەكلا بولسا بولىدۇ. بەك قىزىق بولۇپ كەتمەسلىكى كېرەك. ئىسسىق سۇنى جىغىتىش ۋاقتى يەرلىك ئورۇندىكى تېرە نەملىشىپ بىلىنەرلىنمەس كۆپكەندەك ۋە تېرىسى ئازراقلا قىزارغۇدەك بولسا كۆپايە قىلىدۇ. شۇنداقلا بۇ خىل تۈسۈلنى كۆپ تەكرارلاشقا بولمايدۇ.

ئەگەر سۇنۇققا قوشۇلۇپ قاناش يۇز بېرىپ تېرە كۆكىرىش ئەھۋاللىرى كۆرۈلسە خۇنسىياۋشان بىلەن كۈندۈر تالقىنىنى سالايە قىلىپ چېپىلىدۇ ۋە زەخمىلىنىش بابىدا كۆرسىتىلگەن چارىلەر قوللىنىلىدۇ. شۇنى ئالايىتەن تەكتىلەيمىزكى: ئوچۇق سۇنۇققا ئېرىتمىلەرنى جىغىتىشقا ۋە ھەر خىل مەلھەم ياكى باشقا ھەرقانداق دورىلارنى سۈرتۈشكە قەتئىي بولمايدۇ. ئەگەر جاراھەت يۇقۇملانغان بولسا جاراھەت بابىدا كۆرسىتىلگەندەك يېرىڭ بىلەن زەردابنى تازىلاپ جاراھەتنى قۇرۇتۇش ۋە ئەت ئوندۇرۇپ جاراھەت يۈزىنى پۈتتۈرىدىغان چارىلەر قىلىنىدۇ.

سۇنۇقنىڭ ساقىيىش جەريانى ۋە سۇنۇقنىڭ تۈتىشىش مۇددىتى

سۇنۇقنىڭ تۈرى، دەرىجىسى ۋە شەكلى قانداق بولۇشتىن قەتئىي نەزەر سۇنۇقتا سۆڭەكنىڭ بىر تۈتاشلىقى بۇزۇلۇشتىن سىرت، سۇنغان ئورۇندا ئوخشىمىغان

دەرىجىدە قاناش يۈز بېرىدۇ. زەخمىلەنگەن يۈرىشاق توقۇلمىلاردىن چىققان سېرىق سۇ بىلەن قاناشتا چىققان قان برلىشىپ سۈنغان سۆڭەك تۆچى ئارىلىقى ۋە تۇنۇك ئەتراپىنى ئورۇۋېلىپ ئىششىقنى پەيدا قىلىدۇ. لېكىن بەزى سۈنۈقلاردا ئىششىقنىڭ روشەن ئەمەسلىكى سۆڭەكنىڭ سۈنغان ئورنىدا زادى قاناشنىڭ بولمىغانلىقىدىن دېرەك بەرمەيدۇ. سۈنغان سۆڭەكنىڭ تۆتىشىپ ساقىيىشىدا بەدەندىكى ئۆچ چوڭ قۇۋۇەت (كۈچ) بىلەن كېسىللىكتىن قوغدىنىش قۇۋۇتى (تەبىئەت) ۋە ئەزالار (خىلىتلار بىلەن ئوزۇقلۇق ماددىسىنى بەدەننىڭ ئەڭ تۆشۈك برلىكلىرىگىچە يەتكۈزۈپ بېرىدىغان قۇۋۇەت) ئوز رولىنى جارى قىلدۇرۇپ سۈنۈقنىڭ تۆتىشىغا قاتنىشىدۇ. سۆڭەكنىڭ سۈنغان ئورنىنى ئورنۇالغان قاننىڭ تەركىبىدىكى كېرەكسىز ماددىلار تارقاپ (شۇمۇرۈلۈپ) كېتىپ سۈنۈقنى تۆتىتۇرۇشقا پايدىلىق ماددىلار قەپ قالىدۇ. مانا شۇ قەپ قالغان ماددىلار بىلەن غىزالىنىش جەريانىدا قوبۇل قىلىنغان ئوزۇقلۇق ماددىلار قوشۇلۇپ بىر تەرەپتىن سۈنغان ئىككى سۆڭەك ئۇچىنى قايتا ئۆستۈرۈپ سۆڭەك تۆچلىرىنىڭ ئۇزۇنارا كىرىشىپ (گىرەلىشىپ) تۇتىشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. بۇ خىل تۇتىشىش سۆڭەكلىك تۇتىشىش دەپ ئاتىلىپ بۇ خىل تۇتىشىش، باللار بىلەن تۆسمۇر ۋە ياشلارنىڭ سۈنۈقلىرىدا روشەن ئىپادىلىنىدۇ. يەنە بىر تەرەپتىن قانلىق ئىششىقتا تارقالماي (شۇمۇرۈلمەي) قەپ قالغان پايدىلىق ماددىلار بىلەن قان ئارقىلىق يېگىدىن كەلگەن ئوزۇقلۇق ماددىلار ئۇزۇنارا برلىشىپ بىر خىل قويۇق ۋە يېپىشقاق سۇيۇقلۇق ھاسىل بولىدۇ. بۇ خىل سۇيۇقلۇق تەدرىجىي ئۈيۈپ قېتىشىپ كۆمۈرچەكسىمان يۆلەنچۈك پەيدا قىلىپ سۈنغان سۆڭەك ئۇچىنى بىر-بىرى بىلەن تۇتاشتۇرىدۇ. بۇ خىل يۆلەنچۈك ماددىنى تەبەقەت تىلدا دوشبەن (دايمال) دەپ ئاتىلىدۇ. سۈنۈقنىڭ بۇ خىل شەكىل بىلەن تۇتىشىشى سۈنۈق ئۇچلىرى ئارىلىقى يېراق ياكى تۈدۈللاشمىغانلار بىلەن ياشانغانلاردا كۆرۈلىدۇ. سۈنۈقنىڭ بىر نەچچە خىل تۇتىشىشدا (سۆڭەكلىك تۇتۇشتا) سۈنۈقنىڭ ئىككىنچى خىل تۇتىشىشتىكى تەرەنچەكلىك تۇتىشىشمۇ بەلگىلىك رول ئويناىدۇ. سۈنۈقنىڭ پۈتكۈل تۇتىشىش (ساقىيىش) جەريانى ئۆچ باسقۇچقا بۆلۈنىدۇ.

بىرىنچى باسقۇچ سۈنغان سۆڭەكنىڭ تۇتۇرىدىغان قويۇق ۋە يېپىشقاق تېرىكۈچى سۇيۇقلۇقنىڭ ھاسىل بولۇش باسقۇچى

ئىككىنچى باسقۇچ تېرىكۈچى سۇيۇقلۇقنىڭ قېتىقىغا ئوخشاش تۈيۈش باسقۇچى

ئۈچىنچى باسقۇچ ئۈيىغان تېرىكۈچى ماددا قېتىشىپ كۆمۈرچەكسىمان ماددا ھاسىل بولۇش باسقۇچى. سۈنغان سۈنۈق تۆچى بىرىنچى باسقۇچتا تېرىكۈچى سۇيۇق ماددىلار بىلەن تۆزئارا باغلىنىش ھاسىل قىلىدۇ. ئىككىنچى باسقۇچتا سۈنغان سۆڭەك تۆچى

قىتىقما ئوخشاش تۆۋىغان تىرىكۈچى ماددا ئارقىلىق تۆۋەنگە تۇتىشىدۇ. ئولچىنىچى باسقۇچتا قىتىمچىلىقان كۆمۈرچەكسىمان تىرىكۈچى ماددا ئارقىلىق تۆۋەنگە تۇتىشىدۇ. شۇڭلاشقا ئىككىنچى باسقۇچ بىلەن ئۇچىنچى باسقۇچنىڭ دەسلەپكى تېكىق ئالماشتۇرۇشتا ئېھتىيات قىلىپ سۇنۇق ئۇچلىرىنىڭ مىدىرلاپ كېتىشىدىن ساقلىنىش كېرەك. ئەگەر مىدىرلاپ كەتسە سۇنۇقنىڭ تۇتىشى كېچىكىپ كېتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن سۇنۇقنى ئورنىغا چۈشۈرۈپ تېكىلغان بىرىنچى تېكىقتىن ھېسابلىغاندا تەخمىنەن 8-5-كۈنلىرىدىن باشلاپ تىرىكۈچى سۇيۇقلۇق تۆيۇشقا باشلاپ تەخمىنەن 4-2 ھەپتە ئارىلىقىدا ئاساسەن تۆيۇپ بولىدۇ. تۆنكىدىن كېيىن تۆۋەنگە تىرىكۈچى ماددا قىتىمچىلىقا باشلاپ كۆمۈرچەكسىمان قاتتىق ماددىغا ئايلىنىدۇ. شۇڭلاشقا ئىككىنچى باسقۇچتا سۇنغان سۆڭەك ئۇچى مىدىرلاپ كېتىشتىن قەتئىي ساقلىنىش كېرەك. ئۈچىنچى باسقۇچنىڭ باشلىرىدا سۇنغان سۆڭەك ئېغرىلىقا تېخى تولۇق بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. ئۈچىنچى باسقۇچنىڭ ئۈتتۈرلىرىدا سۇنغان مۇچنى يېنىك ھەرىكەتلەندۈرۈشكە (ئاياغ سۇنۇقلىرىدا جۈپ قولتۇق ھاسىسىسى بىلەن مېڭىشقا) بولىدۇ. ئۈچىنچى باسقۇچنىڭ ئاخىرىقى مەزگىللىرىدە ئەركىن ھەرىكەتلىنىشكە بولۇپلا قالماستىن بەلكى يېنىك ئېغرىلىقا بەرداشلىق بېرەلەيدۇ. شۇڭلاشقا ھەر بىر تېكىقچى سۇنۇقنىڭ تۈتىشىش جەريانلىرىدىكى بۇ باسقۇچلارنى پۈختا ئىگىلەشلىرى لازىم. بىراق سۇنۇقنىڭ تۈتىشىش جەريانىنى مۆلچەرلىگەندە يارىدارنىڭ يېشى، ئوزۇقلىنىشى، سۇنغان سۆڭەك ئورنى، سۇنۇقنىڭ تۈتىشىنى تېزلىتىدىغان چارىلەرنىڭ مۇۋاپىقلىقى ۋە سۇنغان ئورۇننىڭ مۇقىملىقى ھەمدە سۇنغان سۆڭەكنىڭ زىچلىق دەرىجىسى قاتارلىق ئامىللارنىمۇ ھېسابقا ئېلىش كېرەك. ياشانغانلار بىلەن ئوزۇقلىنىشى ناچار بولسا، سۇنغان سۆڭەك ماددىسى زىچ بولسا، قان ئايلىنىشى ياخشى بولمىسا سۇنغان ئورۇن مۇقىم بولماي سۇنۇق ئۇچى مىدىرلاپ تۇرسا ۋە سۇنۇقنىڭ تۈتىشىنى تېزلەتكۈچى چارىلەر مۇۋاپىق بولمىسا ياكى تۆ خىل چارىلەر قىلىنمىغان بولسا سۇنۇقنىڭ تۈتىشى كېيىنگە سوزۇلىدۇ. سۇنغان سۆڭەكنىڭ زىچلىقى قانچە يۇقىرى بولسا (مەسىلەن، تۈت مۇچە سۆڭەك تېنى قاتارلىق) سۇنۇقنىڭ تۈتىشىش مۇددىتى شۇنچە تۇزۇنراق بولىدۇ. ياشىنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ تۈستېخانلاردىكى نەملىك ئازىيىپ زىچلىق ئاشىدىغانلىقى ئۈچۈن چوڭلارنىڭ سۇنۇپ كەتكەن سۆڭىكى قايتىدىن تۈسمەستىن بەلكى سۇنغان سۆڭەك قىسمىدا پەيدا بولىدىغان تىرىكۈچى ماددىنىڭ ياردىمى بىلەنلا تۇزۇلىدۇ. لېكىن باللار بىلەن ياش-ئۆسمۈرلەر ئۈستېخىنىدا بەلگىلىك نەملىك بىلەن يۇمشاقلىق (ئەۋرىشىملىك) بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ سۇنغان سۆڭەك ئۇچى قايتىدىن ئۆسۈش ئاساسىدا تۇتىشىدۇ.

ئادەم بەدىنىدىكى ئۇستىخانلارنىڭ توزۇلمىسىدە بەزى پەرقلەر بولغانلىقى ئۈچۈن تۈتىشىش ۋاقتىمۇ ئوخشاش بولمايدۇ. مەسىلەن، بىلەك، پاقالچاق ۋە سان سۆڭىكىنىڭ تۈتىشىشى ئەڭ قىيىن بولىدۇ. يەلكە (پوزا) سۆڭىكى بىرقەدەر ئاسانراق تۈتىدۇ. ئوقرەك سۆڭىكى بىلەن ئېڭەك سۆڭىكى ۋە قوۋۇرغا سۆڭەكلىرىنىڭ تۈتىشىشى بىرقەدەر ئاسانراق بولىدۇ. داس سۆڭىكى، ئومۇرتقا سۆڭىكى، قوۋۇرغا ۋە باش سۆڭەكلىرىنىڭ تۈتىشىشى مۇچە سۆڭەكلىرىگە قارىغاندا ئاسانراق بولىدۇ. تەجرىبىلەرگە ئاساسلانغاندا ھەرقايسى ئورۇنلاردىكى سۆڭەكلەرنىڭ تۈتۈش مۇددىتى تۆۋەندىكىچە بولىدۇ: بۇرۇن سۆڭىكىنىڭ سۈنۈشى كۆپ ھاللاردا ئون كۈن ئەتراپىدا، قوۋۇرغىلار بىلەن يۇقرى-تۆۋەن ئېڭەك سۆڭىكىنىڭ تۈتىشىشى 20 كۈن ئەتراپىدا، ئوقرەك سۆڭىكىنىڭ تۈتىشى بىر ئاي ئەتراپىدا، پوزا سۆڭىكىنىڭ تۈتىشىشى 40 — 30 كۈن ئەتراپىدا، بىلەك سۆڭىكىنىڭ تۈتىشىشى 40 كۈن ئەتراپىدا، سان سۆڭىكى بىلەن پاقالچاق سۆڭىكىنىڭ تۈتىشىشى 60 — 50 كۈن ئەتراپىدا بولىدۇ. لېكىن بۇ يەردە كۆرسىتىلگەن كۈن سانى ياشلار بىلەن ئوتتۇرا ياشلىقلاردىكى تېنى ساغلام ۋە قان تەركىبى ياخشىلارغا قارىتىلغان. باللار بىلەن ئۆسمۈرلەردىكى سۈنۈقنىڭ ساقىيىش كۈن سانى يۇقىرىدىكى ساندىن 10% تۆۋەن نىسبەتتىدۇ. ياشانغانلاردىكى سۈنۈقنىڭ ساقىيىش كۈن سانى يۇقىرىدىكى ساندىن 20% كۆپەيتىلىدۇ. ياشانغانلاردىكى سۈنۈقنىڭ تۈتىشىش ۋاقتىنىڭ تۈزۈن بولۇشى سىرتتىن قوبۇل قىلىنغان ئوزۇقلۇق ماددىلارنىڭ بەدەنگە ئۆزلىشىشىنىڭ تۆۋەنلىشى، بەدەندىكى نەملىكنىڭ نىسبەتەن ئازىيىش ۋە ساغلاملىق دەرىجىسىنىڭ ياشلارغا نىسبەتەن تۆۋەنرەك بولۇشى قاتارلىق ئامىللار بىلەن مۇناسىۋەتلىك.

سۈنۈقنىڭ ساقايغانلىق ئۆلچىمى ۋە سۈنۈقنىڭ تۈتىشىشىغا توسالغۇ بولىدىغان ئامىللار

ئۇيغۇر تىبابەتچىلىك سۈنۈقچىلىقى سۈنغان سۈنۈقنىڭ تۈتقان ياكى تۈتمىغانلىقىنى تۆۋەندىكى ئالامەتلەرگە قاراپ ھۆكۈم قىلىشقا ئادەتتە نگەن:

بىرىنچى، سۈنۈقنىڭ ئۈدۈلىدىكى تېرە رەڭگى تېرىنىڭ ئەۋرىشىملىكى ۋە پارقىراقلىقى قاتارلىقلار باشقا ساق ئورۇندىكى تېرە بىلەن ئوخشاش بولۇش. سۈنۈق تۈتۈۋاتقان مەزگىلدە ئوچ چوڭ قۇۋۇقەت يېتەكچىلىكىدىكى يەرلىك ئورۇندىكى تەبىئەت بىلەن ئەرۋاھ

قۇۋۈتى سۇنۇقنى تۈتىۇرۇش ۋە زەخىملەنگەن توقۇلمىلارنى تۈزىتىش بىلەن زىچ بولغانلىقى ئۈچۈن، سۇنغان ئورۇننىڭ ئۈدۈلى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى تېرىنىڭ ئوزۇقلىنىشى تۈۋەنلىگەنلىكى ئۈچۈن تېرىنىڭ رەڭگى بىلەن ئەۋرىشىملىكى ۋە پارقىراقلىقى قاتارلىق خۇسۇسىيىتى ئوخشىمىغان دەرىجىدە تۆۋەنلەيدۇ. سۇنۇق تۈتۈپ بولغاندىن كېيىن سۇنغان ئورۇننىڭ ئۇدۇلىدىكى تېرىنىڭ ئوزۇقلىنىشى ئەسلىگە كەلگەنلىكتىن تېرىنىڭ سىرتقى ھالىتى نورمالللىشىدۇ.

ئىككىنچى، سۇنغان ئورۇننى باسقاندا ۋە تۈز لايىقىدىكى ھەرىكەت بىلەن ئېغىرلىق كۈتەرگەندە (ئاياغ سۇنۇقىدا سۇنغان ئاياغ بىلەن دەسسىگەندە) ئاغرىش ھېس قىلمايدۇ.

ئۈچىنچى، سۇنغان ئورۇننىڭ ئىككى تەرىپىدىن قاماللاپ تۈتۈپ ئىككى قولنى ئوڭ-سول ۋە ئالدى-ئارقىغا ھەرىكەتلەندۈرگەندە ياكى ئىچى ۋە سرتىغا يېنىك ھەرىكەتلەندۈرگەندە سۇنغان ئورۇندىكى سۆڭەكتە مىدىرلاش بولماسلىقى ۋە سۈركىلىش ئاۋازى ئاڭلانماسلىقى ھەمدە ئالاھىدە ئاغرىش ھېس قىلماسلىقى كېرەك (ئەگەر بۇ تۈسۈلغا ھازىرقى زامان سۇنۇقچىلىقىنىڭ رېنتگېن ۋاستىسىدىن پايدىلانسا تېخىمۇ ئىشەنچلىك بولىدۇ). يۇقىرىدىكى تەلەپلەر ئىپادىلەنسە سۇنۇق ساقايغان بولىدۇ. ئەكسىي بولسا تېخى ساقايمىغان بولىدۇ.

سۇنۇقنىڭ ساقىيىشىغا تەسىر يەتكۈزىدىغان ئامىللار ناھايىتى كۆپ. لېكىن تۈلارنى ئىختچاملىغاندا تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

بىرىنچى، يارىدارنىڭ يېشىنىڭ چوڭ بولۇشى، سەپرا ياكى سەۋدا غالىب كېلىپ بەدەندىكى نەملىكنىڭ زىيادە كېمىيىپ كېتىشى ياكى بولمىسا بەدەندىكى نەملىكنىڭ زىيادە ئېشىپ كېتىشى، ئومۇمىي بەدەنلىك سوئى مىزاج، كەيپىياتتىكى چۈسلۇق، تېز ئاچچىقلىنىش، ۋارقىراش، كايىش ۋە ئورۇنسىز ئەندىشىلەر بىلەن غەم-قايغۇ قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى سۇنۇقنىڭ ساقىيىشىنى كېچىكتۈرىدۇ. شۇڭلاشقا يارىدارنىڭ مىزاجنى داۋاملىق تەڭشەپ تۇرۇش ۋە تۆلارغا خىزمەت ئىشلەپ ئەندىشە ۋە غەمدىن خالى قىلىپ بېجىرىم ساقىيىشقا بولغان ئىشەنچىسىنى تۇرغۇزۇش ئىنتايىن مۇھىم.

ئىككىنچى، ئورنىدىن قوزغالغان سۇنۇقلارنىڭ ئورنىغا چۈشۈشى ياخشى بولماسلىق، سۇنغان سۆڭەك ئۇچى ئارىلىقىغا سۆڭەك تېپىندىن ئاجرىغان سۆڭەك پارچىسى بىلەن گۆش ياكى ماي پارچىسى كىرىۋېلىش. ياكى بولمىسا ھەر قېتىملىق تېڭىق ئالماشتۇرۇش ۋاقتىدا مۇئامىلىنىڭ قوپاللىقىدىن سۇنغان سۆڭەك ئۇچى مىدىرلاپ كېتىش ۋە تېڭىق ماتېرىيالى بەك قېلىن بولۇپ كېتىشتىن يەرلىك ئورۇندىكى ھارارەت يۇقىرىلاپ تىرىگۈچى ماددىلارنىڭ ھاسىل بولالماسلىقى قاتارلىق ئامىللارنىڭ ھەممىسى سۇنۇقنىڭ

تۇتىشىنى كېچىكتۇرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تېڭىقچى داۋاملىق تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ قول ماھارىتىنى ئۈزلۈكسىز ئۆستۈرۈشى ۋە ھەر قېتىملىق تېڭىق ئالماشتۇرۇش ۋاقتىدا قول ھەرىكىتى چاققان ۋە سىلىق بولۇشى، بولۇپمۇ سۈنۈق تۇتۇشنىڭ ئىككىنچى باسقۇچى بىلەن ئۈچىنچى باسقۇچنىڭ دەسلەپىدە مۇمكىن قەدەر تېڭىق ئالماشتۇرۇش قېتىمنى كۆپەيتىۋەتمەسلىكى، مۇقىملاشتۇرۇشنىڭ ياخشى بولۇشى، تېڭىق ماتېرىيالى بەك قېلىن بولۇپ كەتمەسلىكى (بولۇپمۇ ياز كۈنلىرى) كېرەك. ئەگەر سۆڭەك پارچىلىرى پارچىلانغان سۈنۈق بىلەن يۇمشاق توقۇلمىلار سۈنغان سۈنۈق تۈچى ئارىلىقىغا كىرىۋېلىپ كەتمەسلىكى ئۈستۈلنى قوللىنىپ سۈنۈق تۈچى ئارىلىقىغا قىستۇرۇلغان سۆڭەك پارچىسى بىلەن گۆش ۋە مايلارنى ئېلىۋېتىپ سۈنغان سۆڭەك تۈچىنى يېڭىباشتىن تۈدۈللاشتۇرۇپ ئورنىغا چۈشۈرۈش كېرەك.

ئۈچىنچى، سۈنغان ئورۇنغا ئىسسىق سۇ ۋە ياكى باشقا قاينىتىلغان قىزىق جىغاتمىلارنى كۆپ قېتىم ياكى ئۆزۈن مۇددەت قوللىنىش، ئىسسىق ئۆتكۈزۈش، ئېچىدىن ۋە سىرتىدىن ئىشلىتىلىدىغان دورىلارنىڭ تەبىئىتى زىيادە ئىسسىق بولۇش، قىبرىق-چۈچىمەل يېمەكلىك بىلەن ئېچمەكلىكلەرنى (ھاراق تۇرنىسمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) ئىستېمال قىلىش، سۈنۈقنىڭ ساقىيىشى مەزگىلىدە جىنسىي ئالاقە قىلىش قاتارلىق ئامىللارمۇ سۈنۈقنىڭ ساقىيىشىنى كېچىكتۇرىدۇ. شۇڭلاشقا ئىسسىق جىغاتمىلارنى مۇمكىن قەدەر قوللانماسلىق، ئىسسىق ئۆتكۈزمەسلىك، تەبىئىتى زىيادە ئىسسىق دورىلارنى ئېچىدىن ۋە سىرتىدىن ئىشلەتمەسلىك، يېمەك-ئىچمەكتىمۇ تەبىئىتى زىيادە ئىسسىق چۈچىمەل ۋە ئاچچىق يېمەك-ئىچمەكلىكنى (ھاراق قاتارلىقلارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) ئىستېمال قىلماسلىق ۋە سۈنۈق تېخى ساقايمىغاندا جىنسىي ئالاقە قىلماسلىق قاتارلىق تەرەپلەرنىگە ئالاھىدە دىققەت قىلىش كېرەك.

ئۈتىنچى، يارىداردىكى قان سۈيۈلۈپ كەتكەن (قان ئازلىق) ۋە ھەزىم قىلىشنىڭ بۇزۇلۇشى قاتارلىق كېسەللىكلەرمۇ سۈنۈقنىڭ ئۈتۈشىنى كېچىكتۇرىدۇ. شۇڭلاشقا بىمارداىكى قان سۈيۈلۈپ كېتىش كېسىلىنى ۋاقتىدا داۋالاپ قاننىڭ نورمال قويۇقلۇقىغا كاپالەتلىك قىلىش كېرەك ۋە سۈنۈقنىڭ ئۈتۈشىغا زۆرۈر بولغان ئوزۇقلۇق ماددىلىرىنىڭ سۈنغان ئورۇننىي يېتەرلىك تەمىنلىشگە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن ھەزىم قىلىشنىڭ بۇزۇلۇشىنى داۋالاشقا ئەھمىيەت بېرىش بىلەن بىرگە قەۋزىيەتنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەك.

بەشىنچى، ھەرىكەتنىڭ بالدۇر بولۇپ كېتىشى بولۇپمۇ سۈنۈق ئۈتۈشنىڭ ئىككىنچى باسقۇچىنىڭ پۈتۈن جەريانى بىلەن ئۈچىنچى باسقۇچنىڭ دەسلەپكى

مەزگىللىرىدە ھەربىرىدە بالدۇر بولۇپ كەتسە سۇنغان سۆڭەكنىڭ ئىككى تۆچى يۆلەنچۈك ماددىسى دوشبەندىن ئاجراپ كەتسە تۆنۈك قايتىدىن تۆتۈشى تەسكە توختايدۇ. شۇڭلاشقا ھەربىرىكەتنىڭ بالدۇر بولۇپ كېتىشىدىن ساقلىنىش كېرەك.

ئالتىنچى، ئارام ئېلىش مۇھىتىنىڭ ناچارلىقى ۋە ھاۋا ياكى تۆۋىنىڭ تېمپېراتۇرىسى بەك ئىسسىپ كېتىشىمۇ سۇنۇقنىڭ تۆتۈشىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ. شۇڭلاشقا تېڭىقچىلار سۇنۇقنى تېڭىپ قويۇش بىلەنلا بولىدى قىلماي بەلكى ياردىرىنىڭ ئارام ئېلىشىغمۇ كۆڭۈل بۆلۈش كېرەك.

سۇنۇقنىڭ پەرۋىشى ۋە تېڭىق ئالماشتۇرۇشتا دىققەت قىلىدىغان نۇقتىلار

(1) سۆڭىكى سۇنغان يارىدارلارنى ئوزۇقلاندۇرۇش پرىنسىپى:

سۆڭىكى سۇنغان يارىدارلارنى ئوزۇقلاندۇرۇش پرىنسىپى بولسا قانىنى قويۇقلىتىش، ئۆنۈمنى (قانىنىڭ) يېپىشقاقلىقىنى ئاشۇرۇش ئارقىلىق سۇنغان سۇنۇقنى تۆتۈرىدىغان قويۇق ۋە يېپىشقاق تىرىگۈچى (دوشبەن ياكى دايمال) سۈيۇقلۇقنىڭ ھاسىل بولۇشى، ئويۇش ۋە قېتىشنى ئىلگىرى سۈرىدىغان يېمەك-ئىچمەكلەرنى بۇيرۇش، قانىنى سۈيۇلدۇرىدىغان، قانىنى قىزىتىدىغان ۋە قان ئايلىنىشنى جانلاندۇرىدىغان ئۆچۈچان (لەتەپ) ۋە چۈچمەل ئاچچىق يېمەك-ئىچمەكلەرنى بۇيرۇشتىن چەكلەشتىن ئىبارەت. بۇنىڭ ئۈچۈن يارىدارغا پىششىق پۇشۇرۇلغان كالا-پاقالچاق، قېرىن، پاقلان تېرىسى، پوستۇمبا، ئوغلاق كاۋىپى، موزاي گۆشى، يېڭى بېلىق، چۈجە گۆشى، كۆك كەپتەرنىڭ باچكىسى، سۈزمە، ئاق ئاش (سۈت بىلەن پۇشۇرۇلغان شوۋا گۈرۈچ)، گۆش ھالۋىسى، تاتلىق مېغىز، بۇغداي ياكى ئارپا قاتلىمىسى، مايلىق قورداق، يېڭى كۆكتات ۋە پىشقان تاتلىق مېۋە قاتارلىق يېمەكلىكلەر بېرىلىدۇ. سوغۇق سۇ، سوغۇق چاي، ئىسسىق تەبىئەتلىك چاي دورىسى سېلىنغان چاي، تۆچۈچان ئىچىملىك (گاز سۇيى، پىۋا قاتارلىق)، ھاراق، ئاچچىق-چۈچۈك مېۋە ياكى توك مېۋە، تەمى ئاچچىق قىزىلمۇچ، قارامۇچ قاتارلىق يېمەك-ئىچمەكلەردىن پەرھىز بۇيرۇلىدۇ. ئەگەر سۇنغاندا ئىششىق بولسا ياكى زەخمىلىنىش ئېغىرراق بولۇپ يەرلىك ئورۇندا ئىششىش ئېھتىمالى بولسا ئىششىقنى ياندۇرۇش ياكى ئىششىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش مەقسىتىدە برقانچە كۈن ئىسسىق جىغاتمىلارنى

ئىشلىتىشكە بولىدۇ ۋە قانىنى قويۇلدۇرغۇچى غەلىز يېمەك-ئىچمەكلەر بېرىشنى ۋاقىتلىق توختىتىپ ئىششىقنى ياندۇرغۇچى دورىلار بىلەن لەتىپ تاماقلارنى بېرىشكە بولىدۇ. شۇنداقلا قان ئېلىشقا ياكى سۈرگە بېرىشكە توغرا كەلگەن ياردارلارغا ئاۋۋال قان ئېلىش ياكى ئىچنى سۈرۈپ بىرقانچە كۈندىن كېيىن لەتىپ تاماقلار بېرىلىدۇ ياكى سۈنغان ئۈستىخان سۈنغان ئورۇندا سۈنۈقنى تۈتتۇرىدىغان تېرەكچى سۈيۈقلۇق كۈپىيىپ كەتكەنلىرىگە غەلىز تاماملار بېرىلىدۇ. بىراق هاراق قاتارلىق قانىنى قىزدۇرۇبتىدىغان يېمەك-ئىچمەكلەر قەتئىي چەكلىنىدۇ. يەنە جاراهەت پەيدا بولغان ئوچۇق سۈنۈقلاردا جاراهەتنى ساقايتقۇچى ۋە قانىنى قويۇلدۇرىدىغان تاماقلار ۋاقتىلق بېرىلمەيدۇ.

(2) ياردارنىڭ ئارام ئېلىش مۇهىتى جەهەتتە هاۋاسى سالقىن، مۇهىتى پاكىز، مەنزىرىسى گۈزەل ۋە جىمجىت بولۇشى، بىمار يۇقىرى ئاۋازدا ۋارقىرىماسلىق، غەم-قايغۇ ياكى ئەندىشىدىن خالاس بولۇشى، قاتتىق چۈشكۈرمەسلىكى ۋە يۈتەلمەسلىكى، ئىسسىق مۇنچىغا چۈشمەسلىكى، كۈچلۈك هەرىكەت قىلماسلىقى، ئاپتاپقا قاقلانماسلىقى، سوغۇق تەگمەسلىك ۋە جىنسىي ئالاقە قىلماسلىقى كېرەك. بەدىنىنى هۆل لاتا بىلەن سۈرتۈپ يۇيۇپ تۇرۇشى (يۇيۇلىدىغان سۇ قىزىق بولۇپ كەتمەسلىكى)، پات-پات كۈينەك، تامبىلنى ئالماشتۇرۇپ تۇرۇشى، ئاستىغا سالغان كۈرپە قاتلىشىپ قالماسلىقى ۋە هەر كۈنى بىر قانچە قېتىم سېرىپ-سۈپۈرۈپ تۇزىتىپ تۇرۇشى كېرەك.

(3) سۈنۈقنى تۇرنىغا چۈشۈرۈپ تېڭىشتا تۇۋەندىكى تۇقتىلارغا دىققەت قىلىش كېرەك:

بىرىنچى، ئورۇندىن قوزغالغان سۈنۈقنى قول بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈشتە قارىمۇ-قارشى تەرەپكە تارتىش كۈچى تەكشى ۋە بىردەك بولۇشى، ئاۋۋال بوشراق، كېيىن كۈچەيرەك تارتىلىشى، تارتىشتا بىر خىل ئاستىلىق بىلەن تارتىشى، بىردە چىڭ، بىردە بوش بولماسلىقى، شۇنداقلا بىلەن تارتىلماسلىقى، قارىمۇ-قارشى تەرەپكە تارتقۇچىلار تېڭىقچىنىڭ هەرىكىتىگە زىچ ماسلىشىشى ۋە يېتەكچىلىكنى قوبۇل قىلىشى ۋە تارتىش تەكشى تۈز سىزىقنى بويلاپ تارتىلىشى كېرەك. تارتىش كۈچى بوش بولۇپ قالسا ئورنىغا چۈشۈرۈش مەقسىتىگە يەتكىلى بولمايدۇ. ئەگەر زىيادە كۈچەپ تارتىلسا گۈش تالالىرى بىلەن تومۇرلار ئۈزۈلۈپ كېتىش ۋە پەيلەر سوزۇلۇپ كېتىش قاتارلىق ئەهۋاللار پەيدا بولۇپ قالىدۇ. ئەگەر سۈنۈقنى ئېسىش ئارقىلىق ئورنىغا چۈشۈرۈشكە توغرا كەلسە ئېسىلىدىغان تاش هەر دېگەندە بەك ئېغىر بولۇپ كەتمەسلىكى، ئېسىلىدىغان

ئېغىرلىقى ئاستا-ئاستا كۆپەيتىلىشى، ھەر كۈنى ئىككى مۇچىنىڭ تۈزۈنلۈقى تۆلچەپ تۇرۇلۇشى كېرەك.

ئىككىنچى، ئورۇندىن قوزغالغان سۈنۈق ئورنىغا چۈشۈرۈلگەندىن كېيىنكى بىرىنچى ۋە ئىككىنچى كۈندىكى تېڭىق بەك چىڭ تېڭىلماسلىقى، ئۈچىنچى كۈنىدىن باشلاپ چىڭراق تېڭىش كېرەك. ئەگەر سۈنۈققا قوشۇلۇپ ئىششىش بولمىغان، ئورۇندىن قوزغالمىغان ياكى ئورنىغا چۈشۈرۈش ئاسانراق بولغان سۈنۈقنى بىرىنچى قېتىم تاڭغاندىن كېيىن ئىككىنچى تېڭىقنى ھەپتىدىن كېيىن، ئۈنىڭدىن كېيىنكى تېڭىقنى ھەر 5-4 كۈندە بىر قېتىم يېڭىلاپ تېڭىش كېرەك. ئۈزۈنسىغا سۈنغان سۈنۈق چىڭراق تېڭىلىدۇ. كەسمە سۈنۈق بىلەن قىيسىق سۈنۈق ياكى بۇرغىسىمان سۈنۈقتا سۈنۈق ئۇچى رەسمى ئۈدۈللاشمىغىچە تاڭماسلىق كېرەك. پارچىلانغان سۈنۈق پارچىلىرى ھېچ بولمىغاندا يېقىنلاشقاندىن كېيىن چىڭراق تېڭىلىدۇ.

ئۇچىنچى، ھەر قېتىم تېڭىق ئالماشتۇرغاندا تېرىنىڭ رەڭگى، ئەۋرىشىملىكى، نەملىكى ۋە كېپەكلىشىش ئەھۋالىنىڭ بار-يوقلۇقى ھەمدە گۆشلەردە يىرىگلەش قاتارلىق ئەھۋاللارنىڭ بار يوقلۇقىغا دىققەت قىلىندۇ. ئەگەر تېرە قۇرغاقلىشىپ كېپەك تۆكۈلۈپ تۇرسا ۋە ئەۋرىشىملىكى تۆۋەنلەپ گۆشلەردە يىرىگلەش بولسا يۇقىرىدكى ئەھۋاللار تۈزەلگۈچە تاختاي قويۇلمايدۇ ياكى تاختاي قويۇپ بوشراق تېڭىلىدۇ. تېڭىق ماتېرىيالى بەك قېلىن بولۇپ كەتمەسلىكى كېرەك.

تۆتىنچى، ئەگەر تېڭىقنىڭ تۆۋەن تەرىپىدە كۆكرىش، ئىششىش ياكى تاڭغان ئورۇندا ئاغرىش، قىچىشىش قاتارلىق ئەھۋاللارنىڭ قايسى بىرى سادىر بولسا تېڭىقنى ۋاقتىدا بوشىتىپ سەۋەب ئېنىقلىنىدۇ ۋە ئۇز لايىقىدا چارە قىلىنىدۇ. بولۇپمۇ ئىششىش بىلەن كۆكرىش ۋە ئاغرىش بولسا تېخىمۇ شۇنداق. بېرۇالىق قىلىنسا ياردارنىڭ ئازابى ئېشىپلا قالماستىن بەلكى شۇ مۇچە كېسىلىش تۆپەيلىدىن مېيىپلىق پەيدا بولۇش ئېھتىمالى كېلىپ چىقىدۇ.

بەشىنچى، جاراھەت ھاسىل بولغان ئوچۇق سۈنۈقنى تېڭىشتا جاراھەت بار ئورۇننى تاڭماي ئوچۇق قويۇپ تېڭىلىدۇ. بىراق جاراھەت چاڭ-توزان بىلەن بۇلغىنىش ياكى چۈچۈن قونۇپ قۇرۇتلاپ كېتىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن جاراھەت ئۈستىگە بىرقانچە قەۋەت پاكىز داكا قويۇپ بوشراق تېڭىپ قويۇلىدۇ. جاراھەتكە قېيروتى (تەركىبىدە موم بار سۈركىلمىلەر) بىلەن مايلىق دورىلارنىڭ ھەر قانداقىنى جاراھەت يۈزى ۋە ئۈنىڭغا يېقىن ئورۇنلارغا يۇلاتماسلىق كېرەك. بولۇپمۇ ياز كۈنلىرى تېخىمۇ شۇنداق. جاراھەتتە يۇقۇملىنىش بايقالسا

دەرهال چارە قىلىندۇ.

ئالتىنچى، سىرتىدىن ئىشلىتىلگەن جىغاتمىلار بىلەن سۈركەلمىلەر ياكى ماي دورىلار تېرىدە قېتىۋېلىپ قەۋەتلىرى پەيدا قىلىش ئەھۋاللىرى كۆرۈلسە قەۋەتنى يۇمشىتىپ تازىلاش مەقسىتىدە ئاز مىقداردا ماي دورىلار بىلەن ئىسسىق سۇ قاتارلىقلارنى ئىشلىتىشكە بولىدۇ. بىراق سىرتىدىن ئىشلىتىدىغان ماي دورىلار بىلەن ئىسسىق سۇنى تىرىگۈچى ماددىلار رەسمى قېتىۋالغاندىن كېيىن ئىشلىتىلسە قېتىۋالغان بوغۇملارنى يۇمشىتىش، ئىششىقنى ياندۇرۇش، قېتىۋالغان تومۇرلار بىلەن ئەسەبلەرنى بوشىتىپ ھەرىكەتنى ئەپچىللەشتۇرۇشكە پايدىلىق. لېكىن قىزىق سۇ بىلەن مايلارنى تىرىگۈچى ماددا قېتىشتىن ئىلگىرى ئىشلىتىلسە سۇنۇقنىڭ توتۇشنى كېچىكتۇرىدۇ.

يەتتىنچى، سۇنۇق تاكىغاندا ئۇگە (بوغۇم) سۇنغان ئورۇنغا يېقىنلا بولمىسا سۇنغان ئورۇننىڭ يۇقىرى-تۆۋەن تەرىپىدىكى ئوگىلەر قوشۇپ تېڭىلمايدۇ. سۇنۇق توتۇشنىڭ قېتىش مەزگىلىدىن باشلاپ ئوگىلەر قېتىپ قېلىش بىلەن يەرلىك ئورۇننىڭ تەبىئىتى سۇسلىشىپ (قان ئايلىنىش بىلەن ئوزۇقلىنىش تۆۋەنلەپ) گۆشلەر يىرىگىلەپ قېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن سۇنۇقنىڭ يۇقىرى-تۆۋىندىكى ئوگىلەرنى يېنىك ھەرىكەتلەندۇرۇپ بېرىش كېرەك.

سەككىزىنچى، سۇنغان سۇنۇقنىڭ توتۇش ۋاقتى تۈزىراپ كېتىش كۆپىنچە تىرىگۈچى سۇيۇقلۇقنىڭ ھاسىل بولۇشى بىلەن ئويۇشى ۋە قىتىشى توسقۇنلۇققا تۈچراشتىن ياكى بولمىسا مەلۇم ماددىنىڭ كەملىكىدىن ياكى مۇقىملاشتۇرۇشنىڭ ياخشى بولماسلىقىدىن پەيدا بولىدۇ. مۇنداق ئەھۋالدا سەۋەبىگە قارىتا ئۇنۇملۇك چارە قىلىشتىن سىرت سۇنغان ئورۇننىڭ تېرىسىنى ھەر قېتىم تېڭىق ئالماشتۇرغاندا يارىدارغا خۇشياقمۇدەك قاشلاپ ياكى سىلىق ئۈزۈلاپ بېرىلسە قان ئايلىنىش ياخشىلىنىپ (جانلىنىپ) كېرەكسىز بۇزۇق ماددىلار قان ئارقىلىق تارقىلىپ تۇنۇق ئورنىغا كۆچلۈك قان كېلىپ تىرىگۈچى سۇيۇقلۇقنىڭ ھاسىل بولۇشى بىلەن ئويۇشى ۋە قېتىشنى تېزلىتىدۇ.

توققۇزىنچى، سۇنۇقنى مۇقىملاشتۇرۇش مەقسىتىدە ئىشلىتىدىغان تاختايلارنى ئېلىۋېتىش يارىدارنىڭ يېشى، سۇنۇق ئورنى ۋە سۇنۇقنىڭ دەرىجىسى بىلەن شەكىلگە قاراپ بەلگىلىنىدۇ. ئالدىراپ ئېلىۋەتمەسلىك كېرەك. ياشلاردىكى مۇچىلەر سۇنۇقنىڭ تاختاي بىلەن مۇقىملاشتۇرۇش 20 — 30 كۈندىن كەم بولماسلىقى، ئوتتۇرا ياشلىقلاردا سەل ئۇزۇنراق تۇرغۇزۇلۇشى، ياشانغانلاردا تېخىمۇ ئۇزۇنراق تۇرغۇزۇش كېرەك.

سۇنۇققا قوشۇلۇپ كېلىدىغان ئەگەشمە كېسەللىكنى داۋالاش

سۇنۇققا قوشۇلۇپ كېلىدىغان كېسەللىكلەر ناھايىتى كۆپ بولۇشى مۇمكىن. لېكىن سۇنۇققاك ساقىيىشىغا ئالاقىدارلىقى كۆپرەك بولغان ئەگەشمە كېسەللىكلەرنى ئىخچاملىغاندا سۇنۇققا يېقىن ئۆگە (بوغۇم)لارنىڭ قېتىپ قېلىشى، بوغۇملارنىڭ يېرىم پالەچلىنىشى، سۇنۇقنىڭ غەيرىي تۈتۈپ قېلىشى، ئوچۇق سۇنۇقتىكى جاراھەتنىڭ يۇقۇملىنىپ قېلىشى ۋە ياتاق يارىسى قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. بۇنىڭدىن باشقا سۇنۇقنىڭ تۈتىشىغا تەسىر كۆرسىتىدىغان كېسەللىكلەردىن ئاشقازان-ئۇچەي كېسەللىكى بىلەن جىگەر كېسەللىكىنىڭ ئالاقىدارلىقى بىر قەدەر چوڭقۇراق.

بوغۇم قېتىپ قېلىشنى داۋالاش

مۇچىلەر سۇنۇقىدا بوغۇملارنىڭ بولۇپمۇ سۇنۇققا يېقىن بوغۇملارنىڭ قېتىۋېلىشى كۆپ تۇچرايدۇ. بوغۇم قېتىۋېلىشنىڭ ئاساسىي سەۋەبى سۇنۇق ساقايغۇچە بولغان ئارىلىقتا بوغۇم خېلى بىر مەزگىل ھەرىكەتلەنمەسلىك، بوغۇمنىڭ ھەرىكىتىگە ئالاقىدار گۆش ۋە پەيلەر بىلەن ئەسەب (نېرۋا) لار قېتىۋېلىش، سۇنۇق بىلەن بىرگە بوغۇملارمۇ زەخىملىنىپ، بوغۇم بوشلۇقىغا يىغىلۋالغان سېرىق سۇ بىلەن قاننىڭ تارقىلىشى ياكى بولماي بوغۇم بوشلۇقىدا چۈرۈۋېلىش، سۇنۇق ساقىيىشنىڭ ئوچۇنچى باسقۇچى (تېرىگۈچى ماددىنىڭ قېتىشىش باسقۇچى)دىن باشلاپ بوغۇمنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ بەرمەسلىك ۋە سۇنۇققا قوشۇلۇپ كەلگەن چىقىقنى ئورنىغا چۈشۈرۈش كېچىكىش، بوغۇمنى ھاسىل قىلىشقا قاتنىشىدىغان سۆڭەكنىڭ سۇنۇشى ياكى سۇنۇق بوغۇمغا يېقىن سۆڭەكتە پەيدا بولۇش قاتارلىق سەۋەبلەردىن پەيدا بولىدۇ. بولۇپمۇ سۇنۇق قانچىكى كېچىك (ئۇششاق) سۆڭەكلەر بىلەن بوغۇمغا يېقىن سۆڭەكلەردە يۈز بەرسە ياكى بىلەك، پاقالچاق، قول-پۇت، پەنجە، بېغىش ۋە ھۇشۇق سۆڭەكلىرىگە ئوخشاش جۈپ ياكى سۆڭەكلەر توپلىمىسىدىكى سۆڭەكلەرنىڭ ئارىلىقى قانچە تار بولسا شۇ دائىرىدىكى بوغۇملارنىڭ قېتىۋېلىشى شۇنچە ئېغىر بولىدۇ.

بوغۇم قېتىۋېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئەگەر سۇنۇق بوغۇمغا يېقىن بولمىسىلا سۇنۇقنى تېكىشتا سۇنۇقنىڭ يۇقىرى ۋە تۆۋىندىكى بوغۇم قوشۇپ تېكىلمايدۇ.

ئىككىنچى سۈنئەك سۈنغان ئورۇندىكى تېرىگۈچى سۈيۈقلۇق ئويۇپ قېتىشقا باشلاپ مەلۇم مەزگىلدىن كېيىن (بۇنى تېكىتچى ياردىرنىڭ يېشى، سۈنئۇقنىڭ ئورنى ۋە شەكلى، ئوزۇقلىنىش ۋە سۈنئۇقنىڭ ساقىيىشىغا توسالغۇ بولىدىغان باشقا كېسەللىكنىڭ بار-يوقلۇقى قاتارلىقلارغا قاراپ مۆلچەرلەيدۇ) سۈنغان ئورۇننىڭ يۇقىرى-تۆۋەندىكى بوغۇملارنى ئاۋۋال يېنىك، كېيىن بارا-بارا ھەربىر كەت دائىرىسى بىلەن قېتىم سانىنى كۆپەيتىپ ھەربىر تەندۇرۇپ بېرىشى كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا بوغۇمنىڭ قېتىۋېلىشىنى ئازايتقىلى ۋە قېتىۋېلىش دەرىجىسىنى يېنىكلەتكىلى بولىدۇ.

ئەگەر بوغۇم قېتىۋالغان بولسا بوغۇملارنىڭ قېتىۋېلىش دەرىجىسىنىڭ قانچىلىك بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر قېتىۋالغان بوغۇم ۋە ئۇنىڭ يۇقىرى-تۆۋەن دائىرىسىنى ھەر كۈنى كۆپ قېتىم ئۇۋىلاپ بېرىش بىلەن ھەربىر تەندۇرۇپ بېرىشكە بىرلەشتۇرۇپ تۆۋەندىكى چارىلەر قوللىنىلىدۇ.

ئوشەق بىر ھەسسە، مۇقەل يېرىم ھەسسە، لادەن يېرىم ھەسسە، خېنە يېغى، ئۇردەك يېغى ھەر بىرىدىن 1/4 ھەسسە ئېلىپ، يىلىم دورىلارنى ئېرىتىپ، ئۇنىڭغا ماي دورىلار بىلەن تالقان دورىلارنى ئارىلاشتۇرۇپ مەلھەم تەييارلاپ قېتىۋالغان بوغۇملارغا كۈنىگە ئىككى-ئۈچ قېتىم سۈرتۈپ بېرىلىدۇ.

ئوشەق بىلەن سېرىق موملارنىڭ ھەر قايسىسىدىن 108 گرام، سەمغى بەتەم (بەتەم دەرىخىنىڭ يىلمى)، مۇقەل، مىلتىق دورىسى ھەر بىرىدىن 200 گرام ئېلىپ يىلىم دورىلارنى سىركىدە ئېرىتىپ سەۋسەن يېغى بىلەن مايلاشقان ھاۋانچىغا سېلىپ ئۈستىگە باشقا دورىلارنى قوشۇپ ئىلەشتۇرۇپ مەلھەم تەييارلاپ يۇقىرىدىكى تۆسۈلغا ئوخشاش ئىشلىتىلىدۇ.

قۇندۇز قەھرى، قۇستى قاتارلىقلارنىڭ ھەر بىرىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ سىركە بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ زىمماد تەييارلاپ يۇقىرىدىكى تۆسۈلغا ئوخشاش يەرلىك ئورۇنغا سۈرتۈپ بېرىلىدۇ.

سەۋسەن يېغى لېيى (دۇغى)، زىغىر يېغى لېيى ۋە مۇقەل ھەر بىرىدىن 25 گرام، مىئەساتىلە، مىلتىق دورىسى، جاۋۇشىر ۋە ئوشەق ھەر بىرىدىن 13 گرام، مۇقەل، خوراز يېغى (ياكى ئۇردەك ۋە مېكىيان مېيى بولسىمۇ بولىدۇ) ھەر بىرىدىن 50 گرامدىن ئېلىپ، يىلىم دورىلارنى ھاۋانچىغا سېلىپ ئازراق ھاراق بىلەن ئېرىتىپ ئۈستىگە تالقان دورىلار بىلەن خوراز يېغى ۋە باشقا ياغلار لېيىنى ئارىلاشتۇرۇپ ئىسسىق پېتى قېتىۋالغان بوغۇملارغا سۈرتۈپ بېرىلىسمۇ بولىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا چاۋا ماي ۋە ئۇنىڭ چىگىردىكى بىلەن ئىسلىكىنى ئارىلاشتۇرۇپ قېتىپ قالغان بوغۇملارغا سۈرتۈپ بەرسە مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئۇستىخان رەسمى تۆتۈپ بولغاندىن كېيىنكى بوغۇم قېتىپ قېلىشنى داۋالاشتا ئاۋۋال قېتىۋالغان بوغۇمنى دەسلەپكى كۆيمىگۈدەك سۇغا چىلاپ (ۋاننا قىلىپ) ياكى لاتىنى قىزىق سۇغا چىلاپ قېتىۋالغان ئورۇنغا قويۇپ بىرەر سائەت قايتا-قايتا تەكرارلاپ يەرلىك ئورۇننى سۈرتۈپ قۇرۇتقاندىن كېيىن يۇقىرىدىكى نۇسخىلارنىڭ بىرىنى يەرلىك ئورۇنغا سۈرتۈپ ياز كۈنلىرى ئاپتاپقا قىش كۈنلىرى ئوتقا قاقلاپ بېرىلسە ئۇنۇمى تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ.

بوغۇملاردىكى يېرىم پالەچلىكنى داۋالاش

بوغۇملاردىكى يېرىم پالەچلىك، سۈنۈقنى قول بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈشتە قاتتىق كۈچەپ زىيادە تارتىش ياكى تارتىپ (ئېسىپ) ئورنىغا چۈشۈرۈشتە ئېسىلدىغان ئېغرىلىق زىيادە كۈپ بولۇپ كېتىشىدىن گۈش بىلەن پەي ۋە ئەسەب زىيادە سوزۇلۇپ زەخمىلىنىشتىن پەيدا بولىدۇ. يەنى سېزىمى نورمال بولۇپ، بوغۇمنىڭ ھەرىكىتى نورمال بولمايدۇ. شۇڭا يېرىم پالەچلىك دەپ ئاتىلىدۇ. بولۇپمۇ ئاياغنى ئېسىپ تارتقاندا پۇت پەنجىسى سوزۇلۇش ھالىتىدە تۇزۇنراق تۇرۇپ قالغاندا ئاسانلا ھۇشۇق بوغۇمنىڭ يېرىم پالەچى پەيدا بولۇشتىن سىرت ھۇشۇق بوغۇمى غەيرىي ھالەتتە (تۇزلىنىش ھالىتىدە) قېتىۋېلىش پەيدا بولىدۇ. شۇڭلاشقا ئورنىدىن قوزغالغان سۈنۈقنى ئورنىغا چۈشۈرۈشتە تارتىلىدىغان كۈچ بىلەن ئېسىلدىغان ئېغرىلىق ۋە بوغۇمنىڭ تۇرۇش ھالىتىگە ئالاھىدە دىققەت قىلىش كېرەك.

بوغۇمنىڭ يېرىم پالەچلىك ھالىتىنى داۋالاشتا ئەبھەل (ئارچا مېۋىسى)، قارىغاي مېۋىسى، ھەلىلە، بەلىلە ۋە موزا قاتارلىق قابىز (قورۇغۇچى) ۋە تۇچۇچان (لەتەپ ياكى پۇراقلىق) دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. مەسلەن، ئەبھەل (ئارچا مېۋىسى)، قارىغاي مېۋىسى، زەپەر، مۇرمەككى، راسەن (زەنجىبىل شامى)، دارچىن ۋە ئاقاقىياللاردىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ تالقانلاپ ئىگىر قاينىتمىسىدا يۇغۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا چىپىپ بېرىلسە ناھايىتى ياخشى ئۇنۇم بېرىدۇ.

ئۇزۇم تېلى كۈلىنى دۇمبە ياغ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ تەلئى پوستى بىلەن زىمماد تەييارلاپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ. بۇلاردىن باشقا سۈنۈقنى تۇتتۇرۇشقا ۋە بوغۇملارنى چىڭىتىشقا ھەم پالەچلىككە سىرتىدىن ئىشلىتىدىغان دورىلار ئىشلىتىلسىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ.

غەيرىي تۇتۇپ قالغان سۈنۈقنى ياشلاپ تېڭىش

ئورنىدىن قوزغالغان سۈنۈقنى ۋاقتىدا ۋە توغرا بىر تەرەپ قىلماسلىق ياكى ۋاقتىدا بىر تەرەپ قىلغان بولسىمۇ لېكىن سۈنغان سۈنۈقنىڭ ئىككى تۇچى تۇزۈلارا تۇتۇشۇپ كېتىش

بىلەن بىرگە ئارىلىقى يىراقلىشىپ كېتىش قاتارلىق مەسىلەر توغرا بىر تەرەپ قىلىنماسلىقتىن خاتا تۇتۇپ مۇچىنىڭ تۈزۈنلۈقى بىلەن مۇچىنىڭ ھەربىكتىگە ۋە گۈزەللىكىگە تەسىر يېتىشى سۈنۈقنىڭ غەيرىي تۈتۈشى دەپ ئاتىلىدۇ. سۈنۈقنىڭ مۇشۇ خىل غەيرىي تۇتۇپ قىلىشىنى سىرتىدىن دورا ئىشلىتىش ئارقىلىق قېتىشقان تىرىگۈچى ماددىنى يۇمشىتىپ ياكى قايتىدىن سۈندۈرۈپ يېڭىباشتىن ئورنىغا چۈشۈرۈپ تېڭىش ياشلاپ تېڭىش دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ يەردە شۇنى ئەسكەرتىمىزكى: ئورنىدىن قوزغالغان ئىككى سۈڭەك تۈچنى بەزىدە تۈدۈلمۇ-تۈدۈل ئورنىغا كەلتۈرگىلى بولىدۇ. بەزىدە تۈدۈللاشتۈرۈش تەس بولىدۇ. مۇنداق ئەھۋالدا سۈنغان سۈڭەك ئىككى تۈچنىڭ يېرىنمى تۈدۈل كېلىپ يېرىمى تۈدۈل كەلمىسە ياكى تولۇق تۈدۈللاشتۈرۈشقا كۈچىگەندە يۇمشاق توقۇلمىلارنىڭ تېخمۇ كۆپرەك زەخمىلىنىش ئېھتىمالى بارلار بىلەن ياردارنىڭ ئاغرىش ئازابىنى كۈچەيتىۋېتىش ئېھتىمالى بولغانلاردا سۈنغان سۈڭەكنىڭ يېرىمى ئۈدۈللىشىپ مۇچىلەرنىڭ ئۇزۇنلۇقى ئەسلىگە كېلىپ ھەربىكتىگە چوڭ تەسىر قىلمىسا بولىدى قىلىشقا بولىدۇ. چۈنكى سۈڭەك تۈچلىرىنىڭ تۈدۈللاشمىغان قىسمى سۈنۈقنى تۇتاشتۇرغۇچى تىرىگۈچى ماددا ئارقىلىق تۈدۈللاشتۈرۈپ تۇتۇپ كېتىدۇ.

غەيرىي تۇتۇپ قالغان سۈنۈقنى ياشلاپ تېڭىش تۈسۈلى

(1) جاراھەتلىنىش ياكى يەرلىك ئورۇننىڭ يۇقۇملىنىشىدىن پەيدا بولغان يۇقۇملىنىش (مەسىلەن، چىقان ۋە غەلۋىرەك قاتارلىق) لاردا ئىششىقنى ياندۇرۇش مەقسىتىدە ئىشلىتىدىغان نۇسخىلارنى ئىشلىتىلسە سۈنۈقنى ياشلاپ تېڭىشقا بەلگىلىك ئۇنۇم بېرىدۇ.

(2) خورما، دۇمبە ياغ ۋە كۈنجۈت يېغى لېيى (دۇغى)دىن تەڭ مىقداردا ئېلىپ، خورمىنى ئېزىپ دۇمبە ياغ بىلەن كۈنجۈت لېيىنى ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

(3) دۇمبە ياغ چىگىردىكى، پىستە مېغىزى، بادام مېغىزى ۋە چىگىت مېغىزىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، چىگىردەك بىلەن مېغىزلارنى يۇمشاق ئېزىپ ئارىلاشتۇرۇپ ئىسسىق پېتى يەرلىك ئورۇنغا قېلىن چېپىپ بېرىدۇ.

(4) ئابدىمىلىك مېغىزى بىر ھەسسە، كالا يېغى يېرىم ھەسسە ۋە ھەسەل 1/4 ھەسسە. ئابدىمىلىكنى يۇمشاق ئېزىپ ئېرىتىلگەن كالا يېغى بىلەن ھەسەلگە ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا ئىسسىق پېتى قېلىن چېپىلىدۇ.

(5) سوغۇق مىجەزلىك كىشىلەردە يۇقىرىقى نۇسخىلارغا سەكبىنەج، جاۋۇشىر ياكى پارىي (جەدۋار) ياكى بولمىسا قۇندۇز قەھرىلەرنىڭ بىر خىلى مۇۋاپىق مىقداردا قوشۇلسا ئۇنۇمى تېخمۇ ياخشى بولىدۇ.

(6) سۈتتە پىشۈرۈلغان شۇمشا، زىغىر لېيى، كۈنجۈت يېغى لېيى ۋە دۇمبە ياغلاردىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ ئىسسىق پېتى يەرلىك ئورۇنغا چېچىپ بىرىلىدۇ ياكى يۇقىرىقى تەركىبلەرگە سىركە بىلەن ئوشاق قوشۇلسىمۇ بولىدۇ ياكى بولمىسا يۇقىرىقى دورىلارنىڭ بىر نەچچە خىلىنى قاينىتىپ ئىسسىق پېتى يەرلىك ئورۇنغا بىرەر سائەت قويسىمۇ ۋە ياكى يەرلىك ئورۇننى بىرەر سائەت ۋاننا قىلىپ (قاينىتما ئىسسىق ھالىتىنى ساقلىشى كېرەك) ئۇنىڭدىن كېيىن ياشلاپ تېڭىشقا ئىشلىتىدىغان دورا مەلھەملىرى سۈرتۈلسىمۇ بولىدۇ (مۇشۇنداق قىلغاندا ئۇنۇمى تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ).

(7) شۇمشا لۇئابى، زىغىر لۇئابى، ئەگرى سۇناي ئورۇقى لۇئابى، لادەن، ئوشاق، ھۆل زۇۋا، ئۇردەك يېغى، مۇقەل، بىھروزە، كالا يىلكى ۋە سەۋسەن يېغى قاتارلىقلاردىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، سوقۇلدىغان دورىلارنى يۇمشاق تالقانلاپ سەۋسەن يېغى، ئۇردەك يېغى ۋە كالا يىلكى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا ئىسسىق پېتى قېلىنراق چېپىلىدۇ.

(8) كونا زەيتۇن يېغى 600 م ل، سەۋسەن يېغى 150 م ل، مىشەسائىلە 75 گرام، سېرىق موم 150 گرام، ئىلكولبەتەم 50 گرام، بۇغا يىلكى 100 گرام. مومنى ياغلاردا ئېرىتىپ مەلھەم تەييارلاپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىلىدۇ. بۇ نۇسخىنىڭ تەسىرى كۈچلۈك.

(9) قېتىق ۋە يۇمشاق ئېزىلگەن پىيازدىن تەڭ مىقداردا ئېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا قېلىن چېپىلىدۇ.

(10) چاۋا ياغ، يىلىك، پىننە، چاۋۇشىر، ئوشاق، مۇقەللەردىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، سوقۇپ تالقانلىنىدىغان دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ ئەلگەكتىن ئوتكۈزۈپ ياغ بىلەن ئىلىككە ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

يۇقىرىقى نۇسخىلارنىڭ بىرىنى سىرتىدىن چېپىپ ئىچىدىن سېرىق ياغ يېيىشكە بۇيرۇلىدۇ. يۇقىرىدىكى مەلھەملەرنى قېلىن سۈرتۈپ ئاپتاپقا ياكى ئوتقا بىر مەزگىل قاقلاپ بولغاندىن كېيىن قېلىنراق قىلىپ تېڭىۋېتىلىدۇ. سۈنۈقنى تىرىگۈچى ماددا دوشبەن يۇمشاپ غەيرىي ئوتۇۋالغان سۆڭەك ئوچى بوشىغاندا ياردار يەرلىك ئورۇندا ئاغرىش پەيدا بولغانلىقىنى ھېس قىلىدۇ. بەزى ياردارلاردا ئاغرىش كۈچىيىشى مۇمكىن. قول بىلەن مىدىرلاتقاندا ياشلانغان سۈنۈقنىڭ قىسىرلىغانلىقى قولغا بىلىنىدۇ. بۇ خىل ئۇسۇل بىر نەچچە كۈندىن بىرەر ھەپتىلەرگىچە قوللىنىلىدۇ. سۈنۈقنىڭ غەيرىي ئوتقان ئورنى يۇمشىتىلغاندىن كېيىن ئورنىدىن قوزغالغان يېپىق سۈنۈقنى قارىمۇ-قارشى تەرەپكە تارتىپ ئورنىغا چۈشۈرۈپ تاڭغانغا ئوخشاش ئوسۇل بىلەن تېڭىلىدۇ. ئەگەر يۇقىرىدىكى ئۇسۇللارنى ھەپتە — ئون كۈن ئىشلەتكەندىن كېيىنمۇ يۇمشاش ئەھۋالى

كۆرۈلمىسە دەستكار (ئوپېراتسىيە) ئوسۇلىنى قوللىنىپ قېتىۋالغان دوشبەننى ئاجرىتىش ئارقىلىق غەيرىي ئوتقان سۈنۈقنى سۈندۈرۈپ رۇسلاپ جايىغا كەلتۈرۈلىدۇ ۋە گۆشلەر بىلەن تېرىنى قاتلام بويىچە تېڭىپ يېپىق سۈنۈققا ئايلاندۇرغاندىن كېيىن ئوچۇق سۈنۈقنى تېڭىش ئوسۇلى بىلەن تېڭىپ مۇقىملاشتۇرۇلىدۇ.

ئوچۇق سۈنۈقنىڭ يۇقۇملىنىپ قىزىتما پەيدا بولۇشىغا قارىتا چارە قىلىش

ئوچۇق سۈنۈقنىڭ كۆپچىلىكىدە جاراھەت چاقۋ-توزان ۋە ئەخلەت چاۋالار بىلەن بۇلغانغانلىقى ئوچۇن ئاسانلا يىرىڭلاپ قالىدۇ. ھەتتا يىرىڭداش گۆش قاتلىمى بىلەن سۆڭەك يىلىكىگىچە يېتىپ بېرىپ گۆشلەر بىلەن سۆڭەكنى چىرىتىدۇ ۋە قىزىتما پەيدا بولۇپ بىر تەرەپتىن يارىدارنىڭ ئازابىنى ئېغىرلاشتۇرسا يەنە بىر تەرەپتىن سۈنۈقنىڭ ئوتۇشىغا كاشىلا يەتكۈزىدۇ. ئەگەر چارە قىلىش مۇۋاپىق بولمىسا شۇ مۇچە كېسىپ تاشلىنىپ مېيىپ بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. ھەتتا ھاياتقا خەۋپ كەلتۈرۈشى مۇمكىن. شۇڭلاشقا ھەرقانداق ئوچۇق سۈنۈق ۋاقتىدا ۋە توغرا بىر تەرەپ قىلىنىشى كېرەك. ئەگەر يارىدار كېچىكىپ داۋالانغان ياكى داۋالاشقا سەل قاراشتىنمۇ جاراھەت يىرىڭداپ يارىداردا قىزىتما پەيدا بولسا كېچىكتۈرمەستىن ئۈنۈملۈك چارە قىلىش كېرەك. مۇنداق ئەھۋال كۆرۈلگەندە يارىدارغا سوغۇق تەبىئەتلىك دورىلار بىلەن غىزالار بېرىلىدۇ. بىراق يارىدارغا سوغۇق تەبىئەتلىك دورىلار بىلەن غىزالار بېرىلسە سۈنغان ئورۇندىكى ئاغرىشنى كۈچەيتىپلا قالماستىن بەلكى سۈنۈقنىڭ ئوتىشىغا كاشىلا قىلىدۇ ياكى ئوتاشقان سۈنۈق قايتىدىن بۈزۈلۈشى مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ يىرىڭداش بىلەن قىزىتمىغا قارىتا ئۈنۈملۈك چارە قىلىشنى كېچىكتۈرمەسلىك كېرەك. يىرىڭلاش تىزگىنلىنىپ قىزىتما پەسەيگەندىن كېيىن بىر تەرەپتىن جاراھەتە گۆش ئۈندۈرۈپ جاراھەتنى پۈتتۈرىدىغان دورىلار ئىشلىتىلسە يەنە بىر تەرەپتىن سۈنۈقنىڭ ئوتۇشنى تېزلىتىدىغان دورىلار بىلەن غىزالار بېرىلىدۇ. يارىداردىكى قىزىتمىغا چارە قىلىشتا ئالدىنقى قەسمىدىكى يۇقۇملىنىش بابىدا كۆرسىتىلگەن ئوسۇللار ئىشلىتىلىدۇ.

ياتاق يارىسى

ياتاق يارىسى كۆپىنچە ياشانغانلار بىلەن تېنى ئاجىز ۋە ئورۇق ياشلاردىكى ساقىيىشى ئوزۇنغا سوزۇلۇپ كەتكەن سۈنۈقلار، ئومۇرتقا سۈنۈقنىغا قوشۇلۇپ كەلگەن پالەچلەرنىڭ كۆتۈشى ياخشى بولمىغانلاردا كۆپ ئوچرايدۇ. ياتاق يارىسى پەيدا بولغۇچىلارغا قىلىندىغان چارە بىرىنچى قەسمىدا بايان قىلىنغان ياتاق يارىسىغا قىلىنىدىغان چارىلەر بىلەن ئوخشاش.

سۈنۈققا قوشۇلۇپ كەلگەن جىگەر ۋە ئاشقازان-ئۈچەي كېسەللىكىنى

ئاشقازان بىلەن ئوچەي ۋە جىگەردىكى ھەزىمنىڭ ياخشى بولۇشى سۈنۈقنىڭ تۈتىشىدا ئىنتايىن مۇھىم. چۈنكى سۈنۈقنىڭ تۈتىشىدا ئىنتايىن مۇھىم ھېسابلىنىدىغان ئىچكى مۇھىت ــ خلىتلار بىلەن سۈنۈقنىڭ تۈتىشىدا مۇھىم بولغان تىرىگۈچى (دوشبەن) سۈيۇقلۇقنىڭ ھاسىل بولۇشى، ئويۇشى ۋە ئۈنۈڭ قېتىشىدا كەم بولسا بولمايدىغان ماددىلارنىڭ ھەممىسى ئاشقازان بىلەن ئوچەي ۋە جىگەردىكى ھەزىمگە باغلىق. ئەگەر ئاشقازان ـ ئوچەي بىلەن جىگەردىكى ھەزىم ياخشى بولسا سۈنۈقنى تۈتۈرىدىغان ئىچكى مۇھىت نورمال بولۇپ تىرىگۈچى سۈيۇقلۇق يېتەرلىك مىقداردا ھاسىل بولىدۇ ۋە ئۇ تىرىگۈچى سۈيۇقلۇقنىڭ ئويۇشى بىلەن قېتىش سۈرئىتى تېزرەك بولىدۇ. ئەگەر ئاشقازان ـ ئوچەي بىلەن جىگەردىكى ھەزىم ياخشى بولمسا يۇقىرىقىنىڭ ئەكسى بولىدۇ. شۇڭلاشقا سۈنۈقنى داۋالاش جەريانىدا ئاشقازان ـ ئوچەي بىلەن جىگەرنىڭ ھەزىم قىلىش ئىقتىدارىغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈپ، ئىشتىها ياخشى بولماسلىقنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ھەزىم ياخشى بولماسلىق ئالامەتلىرى كۆرۈلگەندە دەرھال مۇۋاپىق چارە قىلىش كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن ئاشقازان ـ ئوچەي بىلەن جىگەر كېسەللىكىگە قارىتا ئالاقىدار قىسىملاردا كۆرسىتىلگەن چارىلەردىن باشقا تۆۋەندىكى چارىلەر قىلىنىدۇ:

ئاشقازان ـ ئوچەي كېسەللىكىگە قارىتا تازىلاپ پىشۇرۇلغان ئالما 150 گرام، قىزىلگۈل 30 گرام، مەستىكى رۇمى، ئاس يوپۇرمىقى (ئامۇت يوپۇرمىقى بولسىمۇ بولىدۇ)، سۈمبۈل ۋە قارىغاي مېۋىسى ھەر بىردىن 15 گرام ئېلىپ، دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ ۋە قېلىن ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ پاقا يوپۇرمىقى سۈيى .بىلەن يۇغۇرۇپ ئاشقازان ساھەسىگە سۈرتۈپ بېرىلىدۇ ۋە ئىچىدىن ئىچىشكە ئىسكەنجىبىل ئاددى بېرىلىدۇ ياكى تەركىبىگە كەھرىبا بىلەن بىخ مارجان (شاخ مارجان) لار قوشۇلغان مۇرەككەپ ئىسكەنجىبىل ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

ئەگەر جىگەر خىزمىتى ياخشى بولمسا ئاق سەندەل، قىزىل سەندەل، قىزىلگۈل ۋە بىنەپشە تالقىنىڭ ھەر بىردىن 15 گرام، ئارپا ئۇنى 9 گرام، زەفەر 3 گرام، كافۇر 1.5 گرام ئېلىپ گۈلاب ۋە گۈل يېغى بىلەن يۇغۇرۇپ سىرتىدىن جىگەر ساھەسىگە چېپىپ ئىچىدىن سۈپۈپى رەۋەننى سىركە ئىسكەنجىبىل شەربىتىگە قوشۇپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. سۈپۈپى رەۋەننىڭ تەركىبى: رەۋەن چىنى، رۇناس. ھەر بىردىن 30 گرام، يۇيۇلغان لوك، تاباشىر ھەر بىردىن 15 گرام ئېلىپ سوقۇپ قېلىن ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ كۈنىگە 3 گرامدىن سىركە ئىسكەنجىبىل شەربىتى ۋە گۈل ئۇسارىلار بىلەن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. ئەگەر بىماردا پۈتۈن بەدەنده ياكى يەرلىك ئورۇندا

ھاراره‌ت بولمسا مۇنۇ نۇسخا ئىشلىتىلىدۇ: قىزىلگۈل 15 گرام، سۇنبۇل، مه‌ستكى، دارچىن، ئاس (ياكى ئامۇت) يوپۇرمىقى ۋه لاده‌نله‌رنىڭ هه‌ر بىرىدىن 6 گرام ئېلىپ سوقۇپ قېلىن ئه‌لگه‌كتىن ئۆتكۈزۈپ، لاده‌ننى ئاق له‌يلى گۈلى يېغىدا ئېرىتىپ ئۇستىگه تالقانلانغان دورىلارنى سېلىپ ته‌كشى ئارىلاشتۇرۇپ جگه‌ر ساهه‌سگه چېپىلىدۇ. ئىچىدىن مه‌ئجۇنى مه‌سره‌دىتۇسنى ره‌ۋه‌ن ياكى ته‌ره‌نجىبىل بىله‌ن قوشۇپ ئىچىشكه بېرىلىدۇ (يۇقىرىقى نۇسخىلار سىناقتىن ئۆتكه‌ن).

يۇقرى مۇچە سۆڭەكلرنىڭ سۈنئۇشى

ئوقرەك سۆڭكىنىڭ سۈنئۇشى

ئوقرەك سۆڭكى كۆپنچە ئادەم يىقىلغاندا ئالقان ياكى جەينەك، ئونكدىن قالسا مۇرە بالدۇر يەرگە تېگىش ياكى مۇرىگە بىۋاستە زەربە تېگىشتىن پەيدا بولىدۇ. كۆپىنچە ئوقرەك سۆڭكىنىڭ سىرتقى تەرىپى، ئونكدىن قالسا ئوتتۇرىسىنىڭ كەسمە سۈنئۇقى كۆپرەك ئۇچرايدۇ. سۈنغان ئورۇن ئاغرىيدۇ، ئىششىيدۇ ۋە سۆڭەكنىڭ سۈنغان ئورنى بىلەن سۈنئۇقنىڭ ئورنىدىن قوزغالغانلىق ئەھۋالنى قول بىلەن ئۆتۈپ بىلگىلى ھەمدە غەيرىي ھەرىكەتنى (يالغان بوغۇمنى) بايقىغىلى بولىدۇ. بۇنكدىن باشقا ئوقرەك سۆڭكى سۈنغان يارىدارنىڭ بېشى ئوقرەك سۆڭكى سۈنغان تەرەپكە، ئۆۋەن ئېڭكى ساق (سۈنمىغان) تەرەپكە قىيسىيىدۇ. ساق تەرەپ قولى بىلەن سۈنغان تەرەپ جەينىكىنى كۆتۈرۈۋالىدۇ. لېكىن سۈنغان تەرەپ مۇرە پەس، ساق تەرەپ مۇرە ئېگىزرەك تۇرسنى ئالىدۇ.

ئوقرەك سۆڭكى داۋالاشتا يارىدارنى يۆلەنچۈكى يوق ئورۇندۇقتا ئولتۇرغۇزۇپ، تېڭىقچى بىر پۇتنى ئورۇندۇققا قويۇپ تىزنى يارىدارنىڭ ئىككى تاغاق ئوتتۇرىسىغا تەرەپ ئالدى تەرەپكە ئىتتىرىدۇ. ئىككى قولنى يارىدارنىڭ ئوڭ ۋە سول مۇرىسىگە قويۇپ ئالدى تەرىپىگە تارتىدۇ ۋە بۇ ھەرىكەتكە بىرلەشتۈرۈپ يارىدار كۆكرىكىنى ئالدىغا چىقىرىشقا ئىلھاملاندۇرۇلىدۇ. مۇشۇ ھەرىكەتلەر توغرا ئېلىپ بېرىلسا ئورۇندىن قوزغىلىپ ئۆتۈشكەن سۆڭەك ئۇچى ئارقىسىغا يانىدۇ ۋە باش بارماق يارىمى بىلەن سۈنغان سۆڭەكنىڭ ئىككى تۆچنى تۆدۈللاشتۇرۇپ ھىملاشتۇرىدۇ ۋە تىزى بىلەن ئىتتىرىپ

مۇرىسىنى ئارقىغا تارتىش مەشغۇلىيىتى توختىتىلىدۇ. بەزىدە ئاساسەن تۇدۇللاشسىلا بولدى قىلسىمۇ بولىدۇ. سۇنۇقنىڭ تۇتىشىنى تېزلىتىدىغان سۇركەلمىلەرنى سۇرتكەندىن كېيىن ئىككى قۇلتۇققا قېلىن پاختا قويۇپ كۆكرەكنى ئالدىغا چىقارغان قىياپتى بىلەن ئىككى مۇرىنىڭ سىرتقى تەرىپىدىن گىرەلەشتۇرۇپ قوش چەمبىرەك شەكلىدە تېڭىلىدۇ (2 — 2 سۇرەت).

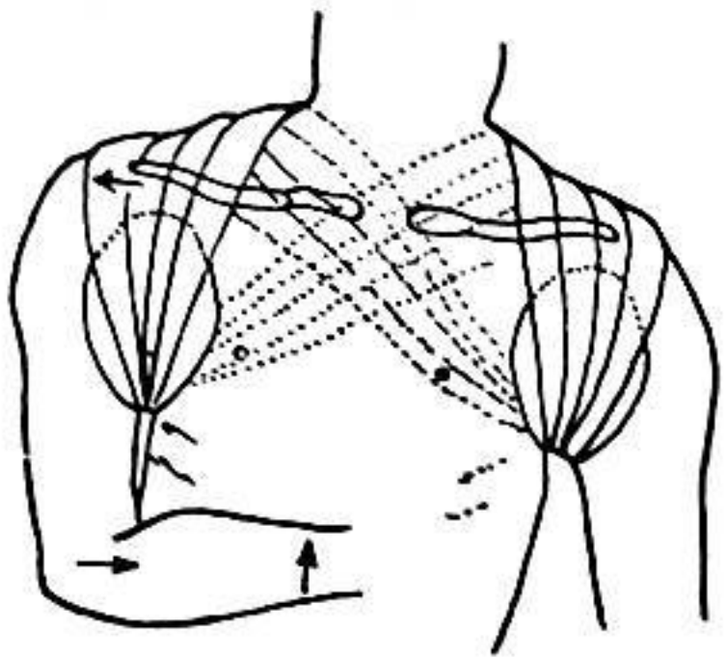

2 — 2 سۇرەت. ئوڭ تەرەپ ئوقرەك سۆڭكى سۇنۇشنى گىرەلەشتۇرۇپ تېڭىش

سۇنۇق ئۇچىنىڭ قايتا ئورنىدىن قوزغىلىپ كېتىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن سۇنغان تەرەپ يەلكە گەۋدىگە (كۆكرەككە) يېقىنلاشتۇرۇپ تېڭىپ قويۇلىدۇ. ئوقرەك سۆڭكىنى تېڭىشتا تارشا ياكى تاختاي قويۇلمايدۇ. سۇنۇقنىڭ ساقىيىشنى تېزلىتىدىغان سۇركەلمىلەرنى يەرلىك ئورۇندىكى تېرە بىلەن تېڭىق ماتېرىيالنىڭ سۇنۇق ئۇستىدە تۇرىدىغان قىسمىغىلا قېلىنراق سۇرتۇلسە بولىدۇ. ئىششىق ئېغىر بولمىسا ئىككىنچى قېتىملىق تېڭىق 3- ياكى 4-كۈنى تېڭىلىدۇ. تۇنىڭدىن كېيىنكى تېڭىقلار ھەر 4-3 كۈندە بىر ئالماشتۇرۇلسا بولىدۇ. ئەگەر تېڭىق بوشاپ كەتسە ۋاقتىدا چىڭىتىپ تېڭىلىدۇ. باللار بىلەن ياشلاردا 25 — 20 كۈندە، ئوتتۇرا ياشلىقلاردا 30 — 25 كۈندە، ياشانغانلاردا 40 — 30 كۈندە سۇنۇق ئاساسەن تۇتۇپ بولىدۇ. تۇتۇپ بولغىچە بولۇپمۇ تىرىكۈچى ماددا قاتقىچە سۇنغان تەرەپنى بېسىپ يېتىشتىن ساقلىنىش كېرەك.

تاغاق سۆڭكىنىڭ سۇنۇشى

تاغاق سۆڭكىنىڭ سۇنۇشى بىر قەدەر كەمرەك تۇچرايدۇ. بىراق تاغاق سۆڭەك بوغۇم چاچكىسى (پوزا سۆڭەك بېشى بىلەن بوغۇم ھاسىل قىلىدىغان قىسمى) بىلەن مۇرە چوقىسى، قىسمەن ئەھۋاللاردا قۇش تۇمشۇقى قىسمىدا سۇنۇق تۇچرايدۇ. بەزىدە تاغاق سۆڭەك تېنى سۇنۇشى مۇمكىن. كۆپ ھاللاردا كىشىلەر يىقىلغاندا ئالقان ياكى جەينەك بالدۇر يەرگە تەككەندە ياكى بىۋاستە زەربە تاغاق سۆڭكىگە تەسىر قىلىشتىن

سۇنىدۇ. ئورنىدىن قوزغالمايدۇ ياكى ئورنىدىن قوزغىلىش كەم تۇچرايدۇ. ئاساسىي ئالامىتى ئاغرىش، شۇ تەرەپ مۇچىنى ھەربىكە تىلەندۇرگەندە ئاغرىش كۈچىيىش، باسقاندا ئاغرىش ۋە يەرلىك ئورۇن ئىششىش قاتارلىق ئالامەتلەر كۆرۈلىدۇ. ئەگەر ئورنىدىن قوزغالمىغان بولسا سۇنۇقنىڭ تۈتىشىنى تېزلىتىدىغان سۈركەلمەلەرنى تېرە بىلەن تېڭىق ماتېرىيالنىڭ سۇنغان تاغاق قىسمىغا قېلىنراق سۈرتۈپ سۇنغان تەرەپ قولتۇق بىلەن مۇرىنى ئاساس، ساق تەرەپ مۇرە بىلەن قولتۇق قوشۇمچە قىلىپ تېڭىلىدۇ ياكى سۈركەلمەلەرنى تېرىگە سۈرتكەندىن كېيىن بىر قانچە قەۋەت تېڭىق ماتېرىيالنى سۈركەلمەلەرگە قېنىق مىلەپ سۇنغان ئورۇنغا قويۇپ ئوستىگە بىر قانچە قەۋەت قۇرۇق تېڭىق ماتېرىيالى قويۇپ مۇقىملاشتۇرغاندىن كېيىن شۇ تەرەپ جەينەك بوغۇمنى ئېگىپ ئۇچ بۇرجەك ياغلىق بىلەن بويۇنغا ئېسىپ قويۇلىدۇ. ئەگەر تاغاق بوينى بىلەن يەلكە چوقىسى سۇنۇپ ئورنىدىن قوزغالغان بولسا سۇنغان تەرەپ جەينەك بوغۇمنى ئېگىپ ۋە ئازراقلا سىرتقا كېرىپ تۇرغان ھالەتتە جەينەك بوغۇمى يۇقىرىغا ئىتتىرىلسە ئورنىغا چۈشىدۇ. ئورنىغا چۈشكەندىن كېيىنكى تېڭىش بىلەن تېڭىق ئالماشتۇرۇش ۋە سۇنۇقنىڭ تۈتۇش ۋاقتى ئوقرەك سۆڭەك سۇنۇقى بىلەن ئاساسەن ئوخشاپ كېتىدۇ. تاغاق سۇنۇقىدا ئەڭ ياخشىسى ساق تەرەپ يېنىنى بېسىپ يېتىشى، سۇنۇق تەرەپ يېنى بىلەن ئۆڭدا يېتىشتىن ساقلىنىشى كېرەك.

پوزا سۆڭىكىنىڭ سۇنۇشى

پوزا سۆڭىكىنىڭ سۇنۇشى بىرقەدەر كۆپ ئۇچرايدۇ. پوزا سۆڭىكىنىڭ سۇنۇشى پوزا سۆڭەك بويىنىنىڭ سۇنۇشى، تېنىنىڭ سۇنۇشى ۋە ئۇۋەن قىسمىنىڭ سۇنۇشى دېگەن ئۈرلەرگە بۆلۈنۈپ كەسمە سۇنۇق شەكلى كۆپرەك ئۇچرايدۇ. قىيسىق سۇنۇق بىلەن بۇرغىسىمان سۇنۇق بىرقەدەر كەمرەك ئۇچرايدۇ. كۆپىنچە ئادەم يىقىلغاندا ئالقىنى بىلەن جەينىكى بالدۇر يەرگە تېگىش ياكى زەربىنىڭ بۇاستە تەسىر كۆرسىتىشىدىن سۇنۇق پەيدا بولىدۇ.

پوزا سۆڭەك بويىنى سۇنۇش

بۇ خىلدىكى سۇنۇقتا پوزىنىڭ ئوستى بىلەن قولتۇق قىسمى قاتتىق ئاغرىيدۇ. قولتۇق بىلەن پوزا ئىششىيدۇ ۋە كۆكىرىدۇ. شۇ تەرەپ پوزا ھەربىكتى توسقۇنلۇققا ئۇچرايدۇ ۋە

ھەربىكە تىلە نىدۇرگەندە ئاغرىش كۈچىيىدۇ. ئەگەر سۈنغان سۈنۈق تۈچى ئورنىدىن قوزغالغان بولسا سۈنغان تەرەپ ساق تەرەپكە قارىغاندا قىسقىرايىدۇ. قولتۇقتىن سۈنغان سۆڭەكنىڭ تۆۋەن ئۇچىنى تۈتۈپ بىلگىلى بولىدۇ. بىر قول بىلەن پوزا سۆڭەك بېشىنى تۈتۈپ تۇرۇپ ئىككىنچى قول بىلەن قولتۇق ئاستىدىن پوزا سۆڭەكنىڭ تېپىدىن تۈتۈپ ئېچىگە ۋە سىرتىغا يېنىك تولغىغاندا پوزا سۆڭىكى سۆڭەك تېنىگە ئەگىشىپ ھەربىكەت قىلمىغانلىقى بىلىنىدۇ، بەزىدە پوزا سىرتقا كېرىلگەن تۇرسىنى ئالسا بەزىدە ئىچگە يىغىلغان تۇرسىنى ئالىدۇ (2 — 3 سۈرەت).

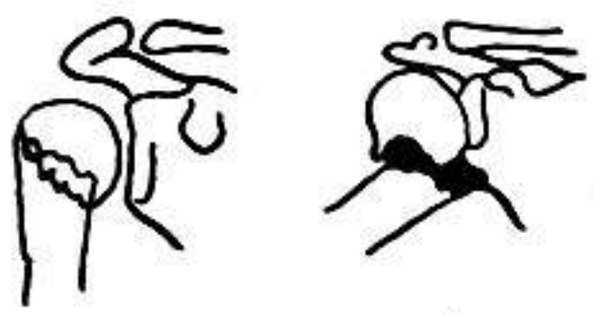

ئە ئا

2 — 3 سۈرەت. پوزا سۆڭەك بوينىنىڭ سۈنۈشى.
ئا: سىرتقى كېرىلگەن تىپى
ئە: ئىچگە يىغىلغان تىپى

بەزىدە يەلكە بوغۇمىنىڭ چىقىقى بىرگە كېلىدۇ، بەزىدە قولتۇق نېرۋىسى بىلەن قان تومۇرلار زەخىملىنىشى مۇمكىن. بەزىدە زەخىملەنگەن گۆش پارچىسى سۈنۈق ئۇچى ئارىلىقىغا قىستۇرۇلۇۋېلىپ ئورنىغا چۈشۈرۈش بىلەن سۈنۈقنىڭ تۈتىشىغا كاشىلا قىلىشى مۇمكىن.

داۋالاشتا ئورنىدىن قوزغالمىغان بولسا ياكى ئورنىدىن قوزغالغان بولسىمۇ لېكىن قوزغىلىش بىلەن ئىششىش يېنىكرەك بولسا (بۇ خىلنى ئورنىغا چۈشۈرمىسىمۇ بولىدۇ) سۈنغان سۈنۈق دائىرىسىگە سۈنۈقنىڭ تۈتىشىنى تېزلەتكۈچى سۈركەلمەرنى سۈرتۈشتىن سىرت تېڭىق ماتېرىيالنى سۈركەلمەرگە مىلاپ قولتۇققا قىلىن پاختا قويۇپ شۇ تەرەپ قولتۇق بىلەن مۇرە ۋە پوزىنى قوشۇپ، كۆكرەك ۋە دۇمبە بىلەن قارىشى تەرەپ قولتۇق ئاستىدىن ئايلاندۇرۇپ (قارشى تەرەپ قولتۇققا پاختا قويۇلىدۇ) تېڭىپ بولغاندىن كېيىن پوزا سۆڭىكىنىڭ ئالدى، سىرتى ۋە ئارقا تەرىپىگە تۆزۈنراق، قولتۇق تەرىپىگە قىسقىراق نېپىز تاختاي قويۇپ تېڭىلىدۇ ۋە جەينەك بوغۇمنى ئېگىپ ئۇچ بۇرجەك ياغلىق بىلەن بويۇنغا ئېسىپ قويۇلىدۇ.

ئەگەر ئورنىدىن قوزغالغان، لېكىن ئىششىق ئېغىر بولمىسا ئورنىغا چۈشۈرۈش ئۇسۇلى تۆۋەندىكىچە بولىدۇ: يارىدارنى تاراق چاپقىغا (كارىۋاتقا) ئوڭدىسىغا ياتقۇزۇپ بىرىنچى يارىدارنىڭ سۈنغان تەرەپ قولتۇقىدىن تۈتكۈزۈلگەن بەلباغدىن تۈتۈپ ئىچكى يۇقىرىغا قارىتىپ بىر خىل تەكشى كۈچ بىلەن تارتىدۇ. ئىككىنچى يارىدارمچى سۈنغان جەينەكتىن تۈتۈپ جەينەكنى ئەككەن ۋە سىرتقا كەرگەن ھالەتتە تۇرغۇزۇپ سىرتقى تۆۋەن تەرەپكە تەكشى كۈچ بىلەن تارتىدۇ.

سۇنۇق ئۇچى ئاجرالغاندىن كېيىن تېڭىقچى بىر قولى بىلەن سۇنغان تەرەپ پوزا سۆڭىكىنىڭ قولتۇق قىسمىدىن قامالالاپ تۇتۇپ سىرتقى تەرەپكە (تۆزى تۇرغان تەرەپكە) تارتىپ يەنە بىر قولى بىلەن پوزا سۆڭىكىنىڭ تۆۋەن قىسمىدىن قامالالاپ تۇتۇپ ئىچكى تۆۋەن قىسمىغا بېسىپ قولتۇق قىسمىدىكى قولىنىڭ باش بارمىقى بىلەن قالغان 4 بارماقنى ئىشقا سېلىپ باسسا سۇنۇق ئورنىغا چۈشىدۇ (2 — 4 سۈرەت).

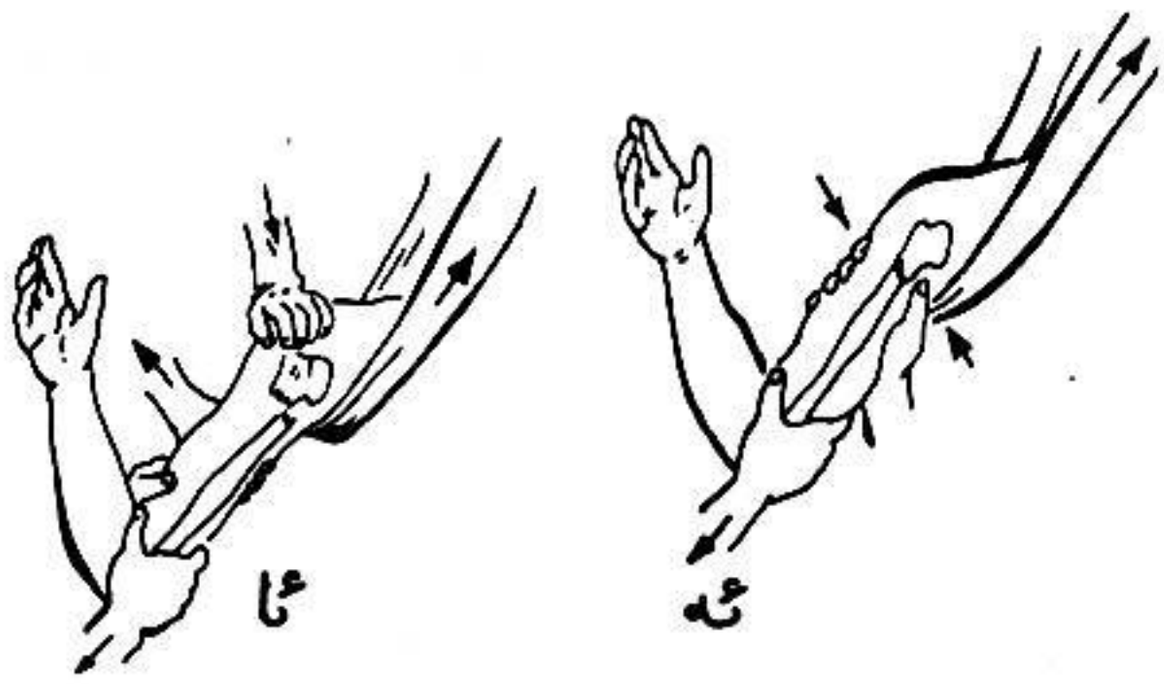
ئا ئە

2 — 4 سۈرەت پوزا سۆڭەك بوينىنىڭ ئورنىدىن قوزغالغان سۇنۇقنى ئورنىغا چۈشۈرۈش ئۇسۇلى

ئا: تارتىش بىلەن بېسىش ئۇسۇلى. ئە: ھىلاشتۇرۇش ئۇسۇلى

ئورنىغا چۈشۈرۈپ بولغاندىن كېيىنكى تېڭىش ئۇسۇلى ئورنىدىن قوزغالمىغان سۇنۇقنىڭ تېڭىش ئۇسۇلى بىلەن ئوخشاش. پوزا بوغۇمىنىڭ قېتىپ قېلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن بىرىنچى قېتىملىق تېڭىقنى تېڭىپ ھەپتە ئون كۈنلەردىن كېيىن يەلكە بوغۇمنى يېنىك ھەرىكەتلەندۈرۈپ بېرىشقا بولىدۇ. چۈنكى ئورنىغا چۈشۈرۈلگەندىن كېيىن قايتا ئورنىدىن قوزغىلىش كەم ئۇچرايدۇ. ئەگەر ئىششىق ئېغىرراق بولسا بىر نەچچە كۈن ئىششىقنى ياندۇرىدىغان جىغاتمىلار بىلەن سۈركەلمەرنى ئىشلىتىپ ئىششىق ئاساسەن يانغاندىن كېيىن ئورنىغا چۈشۈرۈلىدۇ. بۇ خىل سۇنۇقتا ئورنىغا چۈشۈرگۈچە ئاغرىش قاتتىقراق بولىدۇ. شۇڭلاشقا تېڭىقنى ئورنىغا چۈشۈرۈشتىن بىر سائەت ئىلگىرى مەجبۇنى بەرشىغا قاتارلىق ئاغرىقنى توختاتقۇچى ۋە تىنچلاندۇرغۇچى دورىلاردىن يېتەرلىك مىقداردا ئىچىشكە بېرىپ بىرەر سائەتتىن كېيىن ئورنىغا چۈشۈرۈش مەشغۇلىيىتى ئېلىپ بېرىلىدۇ.

پوزا سۆڭەك تېنىنىڭ سۇنۇشى

پوزا سۆڭەك تېنىنىڭ سۇنۇشى كۆپ ئۇچرايدۇ. ئادەملەر يېقىلغاندا ئالقىنى بالدۇر يەرگە تېگىشتىن ياكى زەربىنىڭ بۇاستە تەسىرىدىن پەيدا بولىدۇ. سۇنۇقنىڭ شەكلى ھەر خىل بولىدۇ (2 — 5 سۈرەت).

پوزا سۆڭەك تېنى سۇنغاندا سۇنغان ئورۇن ئاغرىيدۇ، ئىششىيدۇ، غەيرىي تۈس پەيدا بولىدۇ. ساختا بوغۇم ھاسىل بولىدۇ. مۇچىنىڭ ھەرىكىتى توسقۇنلۇققا ئۇچرايدۇ. ئەگەر سۇنۇق

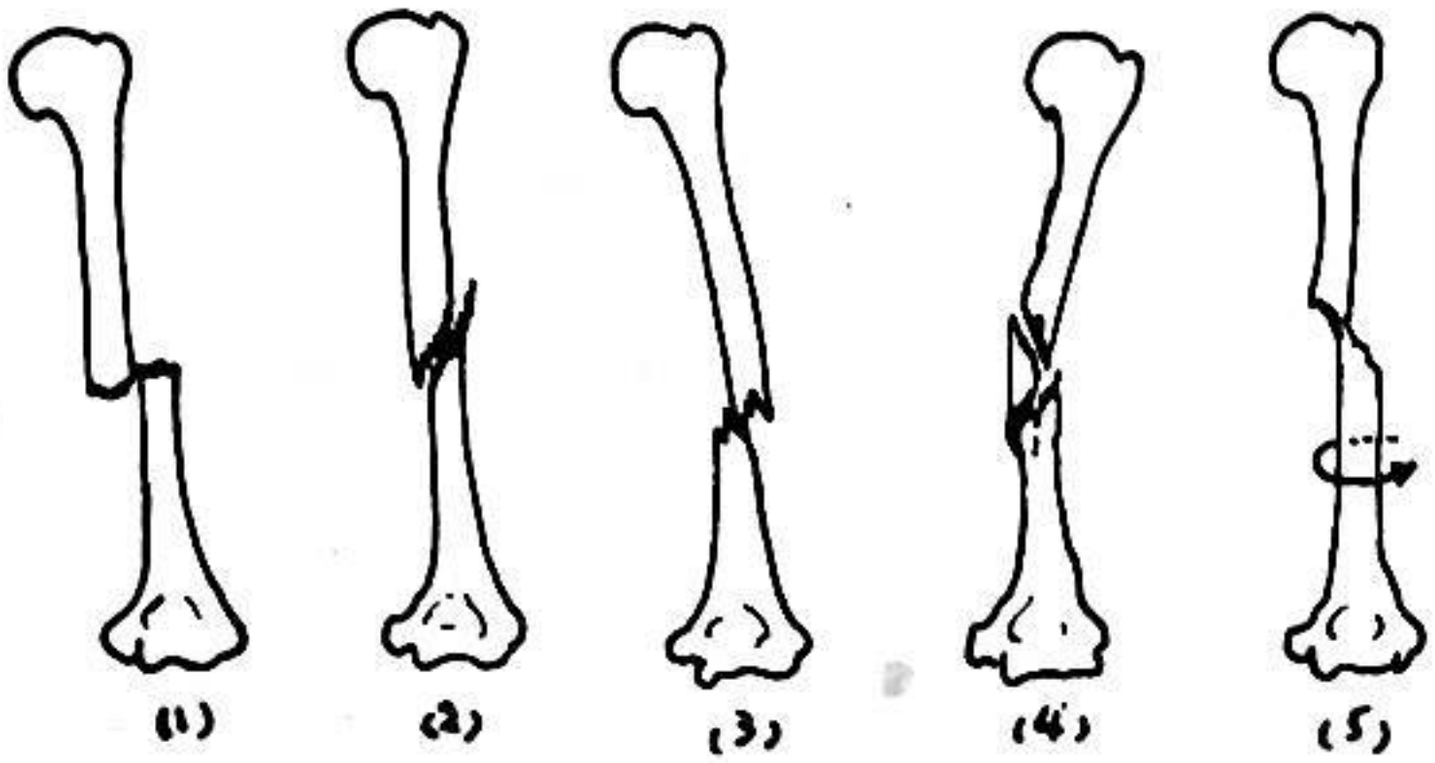

2 — 5 سۈرەت. پوزا سۆڭەك تېنىڭ سۈڭۈق شەكللىرى

1) كەسمە سۈڭۈق 2) قىيسىق سۈڭۈق 3) چىشلىق قىيسىق سۈڭۈق 4) پارچىلانغان سۈڭۈق 5) بۈرغىسمان سۈڭۈق

ئۇچى ئورنىدىن قوزغالسا پوزا قىسقىرايدۇ. سۈڭۈق تۈپەيلىدىن بىلەك نېرۋىسى زەخمىلەنگەن بولسا باش بارماقنى سىرتقا كېرىش بىلەن تۇزلەش كاشىلىغا تۇچرايدۇ.

پوزا سۆڭەك تېنىنىڭ سۈڭۈشىدا ئاسانلا ئورنىدىن قوزغىلىدۇ. ئورنىدىن قوزغالمىغان ياكى ئاساسەن قوزغالمىغان سۈڭۈقمۇ تۇچرايدۇ. سۈڭىغان سۆڭەك تۇچى ئورنىدىن قوزغالغان بولسا ياردىمارنى كارىۋاتقا ئوڭدا ياتقۇزۇپ بىرىنچى يارەمچى بەلۋاغنى سۈڭىغان تەرەپ قولتۇقتىن ئۆتكۈزۈپ ياردىمارنىڭ باش تەرىپىگە قارىتىپ تۇز سىزىق بويىچە تەكشى كۆچ بىلەن تارتىدۇ. ئىككىنچى يارەمچى پوزىنىڭ تۆۋىنىدىن قامالاپ تۇتۇپ ئۆزى تەرەپكە تەكشى كۆچ بىلەن تارتىدۇ. تېڭىقچى ئىككى قولىنى ئىشقا سېلىپ قولى بىلەن سۈڭۈقنىڭ يۇقىرى-تۆۋەن ئۇچى تەرەپتىن تۇتۇپ ئىككى ياندىن ئىتتىرىش، تارتىش، ئالدى-ئارقىدىن بېسىش ۋە كۆتۈرۈش تۈسۈللىرىنى قوللىنىش ئارقىلىق ئورنىغا چۈشۈرۈدۇ (2 — 6 سۈرەت).

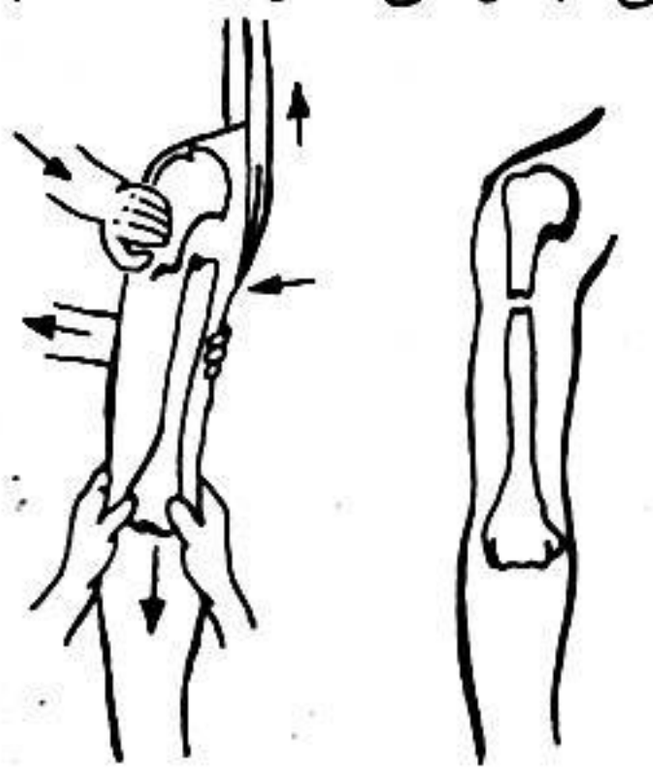

2 — 6 سۈرەت. پوزا سۆڭەك تېنىنىڭ ئورنىدىن قوزغالغان سۈڭۈقنى ئورنىغا چۈشۈرۈش

ئا: ئورنىغا چۈشۈرۈش تۈسۈلى ئە: ئورنىغا چۈشۈرۈپ بولۇنغان ھالىتى

سۈڭىغان سۈڭۈقنى ئورنىغا چۈشۈرۈپ بولغاندىن كېيىن يەرلىك ئورۇنغا سۈڭۈقنىڭ تۇتىشىنى تېزلىتىدىغان جىسغاتما بىلەن سۈركەلمەرنى سۈرتۈپ قائىدە بويىچە ھۆل تېڭىلىدۇ ۋە پوزىنىڭ ئالدى، ئارقا ۋە يان تەرەپلىرىگە ئايلاندۇرۇپ تاختايلارنى قويۇپ (كەم

دېگەندە 5-4 تال) بوغۇچ بىلەن باغلاپ مۇقىملاشتۇرۇلىدۇ ۋە بىلەكنى ئېگىپ تۈرلۈك بۇرجەك ياغلىق بىلەن بويۇنغا ئېسىپ قويۇلىدۇ. بىرىنچى قېتىملىق تېڭىق ئالماشتۇرۇش 2-ياكى 3-كۈندىن كېيىن ئېلىپ بېرىلىدۇ. تۇنجىدىن كېيىنكى تېڭىق ھەپتە ئون كۈنگىچە ھەر 2 كۈندە بىر قېتىم ئالماشتۇرۇلىدۇ. ئىككى ھەپتىلەردىن كېيىن ھەر 4 — 3 كۈندە بىر قېتىم تېڭىق ئالماشتۇرۇلىدۇ. گۈشلەر تەرەققىي قىلغان كىشىلەردە ئورنىغا چۈشۈرۈلگەن سۈنۈق تېڭىق ئالماشتۇرۇش جەريانىدا سەللا ئېھتىياتسىزلىق قىلىنسا ئاسانلا قايتىدىن ئورنىدىن قوزغىلىپ كېتىدۇ. شۇڭلاشقا تېڭىق ئالماشتۇرۇش مەزگىلىدە ئالاھىدە دىققەت قىلىش كېرەك. يەلكە بوغۇمى بىلەن جەينەك بوغۇمىنىڭ قېتىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن بالدۇرراق يېنىك ھەرىكەتلەندۈرۈپ بېرىلىدۇ. سۈنۈقنى تېڭىپ بىرەر ئايدىن كېيىن سۈنغان سۆڭەك تۈچى ئاساسەن تۈتۈپ بولىدۇ.

پوزا سۆڭەكنىڭ تۈۋەن تۈچى سۈنۈش

بۇ خىلدىكى سۈنۈق جەينەك بوغۇمىغا يېقىن بولۇپ كۆپىنچە ئادەم يىقىلغاندا ئالقان بولدۇر يەرگە تېگىشتىن پەيدا بولىدۇ. باللار بىلەن تۈسمۇرلەردە كۆپرەك تۈچرايدۇ. جەينەك قىسمى ئاغرىيدۇ ۋە ئىششىيدۇ. جەينەك بوغۇمى يېرىم ئېگىلگەن تۈسنى ئېلىپ ھەرىكىتى توسقۇنلۇققا تۈچرايدۇ. جەينەك بوغۇم ئۈستىدە ساختا بوغۇم ھاسىل بولىدۇ ۋە سۈنغان سۆڭەك ئۇچىنى تۈتۈپ بىلگىلى بولىدۇ (2 — 7 سۈرەت).

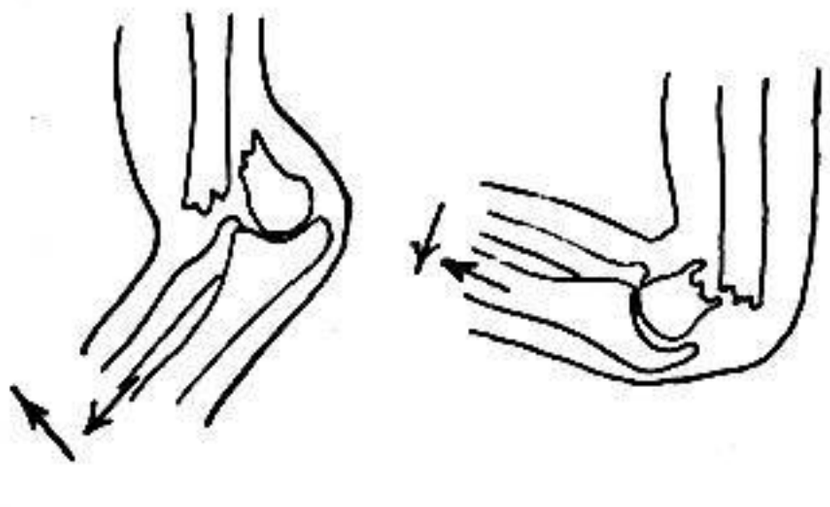

2 — 7 سۈرەت. پوزا سۆگەك تۈۋەن تۈچىنىڭ سۈنۈشى

داۋالاشتا ياردىمنى ئۆڭدا ياتقۇزۇپ بىلەكنى تۈزلەپ، بىر يارىدەمچى پوزىدىن، ئىككىنچى يارىدەمچى يارىدارنىڭ قولىدىن تۈتۈپ قارىمۇ-قارشى تەرەپكە تەكشى كۈچ بىلەن تارتىپ سۈنۈق تۈچى تۈزئارا يېراقلاشتۇرۇلىدۇ. تېڭىقچى ئىككى قولى بىلەن سۈنغان ئورۇننى مىجىپ بېسىش ۋە ئىتتىرىش قاتارلىق مەشغۇلىيەت ئارقىلىق سۈنۈق تۈچى تۈدۈللاشتۇرۇلىدۇ. يارىدەمچى بىلەكنى ئالدىنغا ئەگسە سۈنۈق تۈچى ئورنىغا چۈشىدۇ (2 — 8 سۈرەت).

بىلەك تومۇرىنىڭ سۇقۇشى نورمال بولسا جەينەك بوغۇمىنى ئەككەن ھالىتىدە تۈرغۇزۇپ تېرىنگە سۈنۈقنىڭ تۈتىشىنى تېزلىتىدىغان سۈركەلمەرنى سۈرتۈپ، ئارقىدىن ھۆل تېڭىلىدۇ. ئەڭ ياخشىسى تەركىبىدە تۈخۇم ئېقى بىلەن بۇغداي كراخمالى ۋە باشقا

سۈنۈقنى تۈتۈرغۇچى دورىلار بار سۈركەلمەسى ئىشلىتىش كېرەك. ھۆل تېكىسپ بولغاندىن كېيىن مۈڭگۈزنى سۈغا چىلاپ يۇمشىغاندىن كېيىن ئالدى-ئارقا ۋە ئىككى يېنىغا بىر-ئىككى قەۋەت قويۇپ ئۈستىدىن تېكىق ماتېرىيالى بىلەن تېڭىلىدۇ. بىلەك ئۈچ بۈرجەك ياغلىق بىلەن بويۇنغا تېڭىپ قويۇلىدۇ. ئورنىغا چۈشكەن سۈنۈقنىڭ قايتا ئورنىدىن قوزغىلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن بىرىنچى قېتىملىق تېڭىقتىن ھەپتە ئون كۈندىن كېيىن ئىككىنچى قېتىملىق تېڭىق ئېلىپ بېرىلغىنى ياخشى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئەھۋالغا قاراپ ھەر 5-4 كۈندە بىر قېتىم تېڭىق ئالماشتۇرۇلىدۇ. بىراق تېڭىق ئالماشتۇرۇش مەشغۇلىيىتى بەك سىلىق بولۇشى كېرەك. ئادەتتە 3-2 ھەپتىلەردىن كېيىن جەينەك بوغۇمىنى يېنىك ھەرىكەتلەندۈرۈپ بېرىلىدۇ. بۇ مەزگىلدىكى تېڭىقمۇ جەينەك بوغۇمىنىڭ يېنىك ھەرىكىتىگە ماسلىشىش لازىم. سۈنۈقنى تېڭىپ بىر ئايدىن كېيىن، تاڭماستىن ئىككى ھەپتىگىچە بىلەك ئۈچ بۈرجەك ياغلىق بىلەن بويۇنغا ئېسىپ قويۇلىدۇ. لېكىن جەينەك بوغۇمىنى تۇزلەش ۋە ئېگىش ھەرىكەت دائىرىسى بىلەن قېتىم سانىنى تەدرىجىي كۆپەيتىشكە بولىدۇ. شۇنداق قىلغاندا جەينەك بوغۇمىنىڭ قېتىپ قېلىشىدىن ساقلانغىلى بولىدۇ. ئەگەر ئىششىق ئېغىرراق بولۇپ سۈنۈقنى ئورنىغا چۈشۈرۈش قىيىن بولسا ياكى داۋالىنىشقا كېچىكىپ كەلگەن بولسا قان تومۇر بىلەن ئەسەب ۋە باشقا يۇمشاق توقۇلمىلار زەخىملىنىپ جەينەك بوغۇم ھەرىكىتى كاشىلىغا تۇچراشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئورۇندىن قوزغالغان سۈنۈقنى زورمۇ زور قول بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈشكە كۈچىمەستىن ئاۋۇال بىر قانچە كۈن ئىششىق يانغۇچە ئېسىپ تارتىش ئارقىلىق ئۆتۈشكەن سۈنۈق ئۇچى بىر-بىرىدىن

2—8 سۈرەت. پوزا سۇنۇقلۇق تۈزەن تۇچنىڭ سۈنۈقى - ئا: تارتىش. ئە: باش بارماق بىلەن سۈنۈقنىڭ يىراق تۇچىنى ئالدىغا ئىتتىرىش. ب: جەينەك بوغۇمىنى ئېگىش.

يىراقلاشتۇرۇپ ئۇدۇللىنىدۇ. بۇنىڭغا قوشۇپ سىرتىدىن ئىشىشقىنى ياندۇرغۇچى سۇركەلمىلەر سۇرتۇپ بېرىلىدۇ. ئېسىپ تارتىش تۈسۈلى تۆۋەندىكىچە بولىدۇ: يارىدارنى ئېسىش كارىۋىتىغا ياتقۇزۇپ پوزىنى سىرتقا كېرىپ جەينەك بوغۇمىنى تۆتتىن بىر ئۆلۈش ئەككەن ھالەتكە كەلتۈرۈپ بېغىشقا 5-4 لىك كەڭلىكتىكى قىلىنراق لاتا ياكى كۆن-خۇرۇمدىن ياسالغان قاپچۇقنى كىيدۈرۈپ قاپچۇقنىڭ ئىككى يان تەرىپىدىكى بوغۇقتىن مەزمۇتراق كاناپ شوينىنى چىگىپ تۆتلىك كەڭلىكتىكى تاختىنىڭ يان تۆشۈكىدىن تۆتكۈزۈپ چىگىلىدۇ. يەنە بىر تال شوينىنى تاختىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تۆشۈكتىن تۆتكۈزۈپ ئاسما غالتىكىدىن ئايلاندۇرۇپ ساڭگىلىتىلىدۇ ۋە پوزا سۆڭەك تۆۋەن قىسمىغا ياردىرنىڭ يېشى ۋە گۆشىنىڭ تەرەققي قىلىشىغا قاراپ ئۈچ يېرىم جىڭدىن 7 جىڭغىچە، بېغىشتىن تارتىلغان شوينىغا ئىككى جىڭدىن تۆت جىڭ ئېغىرلىقتىكى تاش ئېسىلىدۇ (2 — 9 سۈرەت).

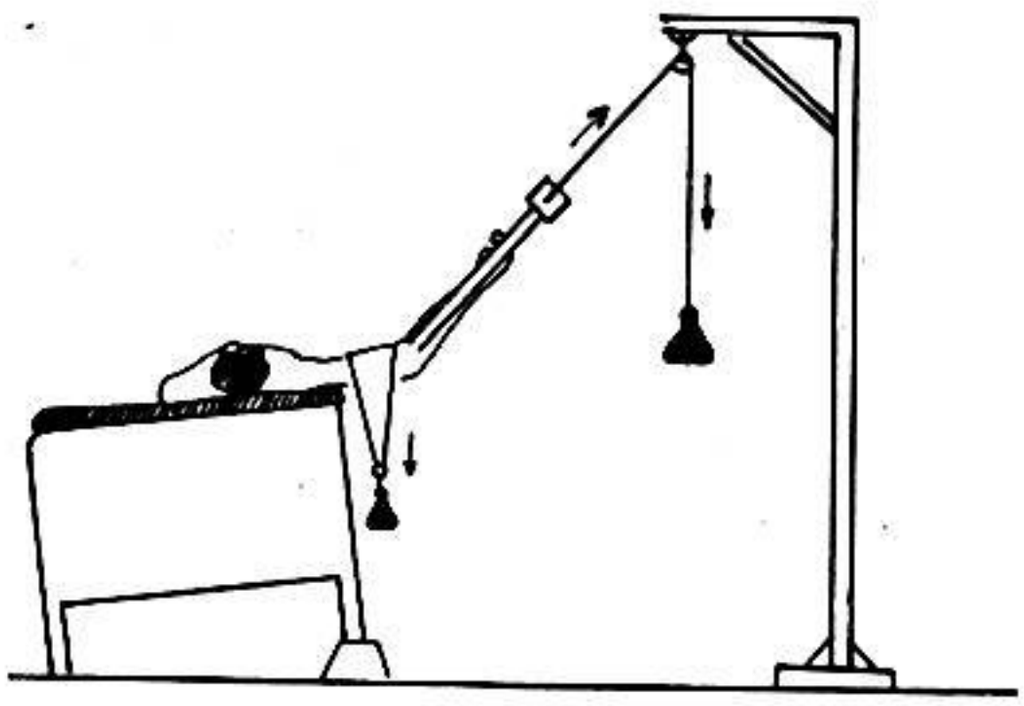

2 — 9 سۈرەت. پوزا سۆڭەك تۆۋەن تۆچىنىڭ سۈنۈشىنى تارتىپ ئورنىغا چۈشۈرۈش

ئىشىق ئاساسەن يېنىش بىلەن بىرگە ئۆتۈشكەن سۆڭەكلەر ئاجراپ ئۇدۇللاشقاندىن كېيىن ئاسقان ئېغىرلىقنىنى ئېلىۋېتىپ، بىلەكنى تارتقان ھالەتتە تۇرغۇزۇپ تېڭىقچى قولى بىلەن سۈنۈق ئۇچىنى بىر-بىرى بىلەن ھىملاشتۇرىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىنكى تېڭىش، تېڭىق بوغۇم ھەرىكىتىنى مەشىق قىلىپ ئوخشاش بولىدۇ.

ياردەمچى جەينەك بوغۇمىنى يېرىم ئېگىدۇ. ئالماشتۇرۇش ۋە تېڭىقنى ئېلىۋېتىپ جەينەك بېرىش پوزا سۆڭەك تېنىنىڭ سۈنۈشى بىلەن

بىلەك سۆڭەكلىرىنىڭ سۈنۈشى

(1) بىلەك سۆڭەك قۇش تۆمشىقى تۆسۈكىنىڭ سۈنۈشى بۇ خىل سۈنۈق كۆپ تۆچرايدۇ. كۆپىنچە ئادەم يىقىلغاندا جەينەك بالدۇر يەرگە

تېگىشىدىن پەيدا بولىدۇ. كەسمە سۈنۈق شەكلى بىلەن پارچىلانغان سۈنۈق شەكلى بىرقەدەر كۆپرەك تۇچرايدۇ (2 — 10 سۈرەت).

كۆپ هاللاردا جەينەك بوغۇمىنىڭ چىقىقى بىرگە كېلىدۇ. مۇهىم ئالامىتى: جەينەك بوغۇم دائىرىسى ئاغرىيدۇ، ئىششىيدۇ، تېرە كۆكىرىدۇ. جەينەك بوغۇمى يېرىم ئېگىلگەن

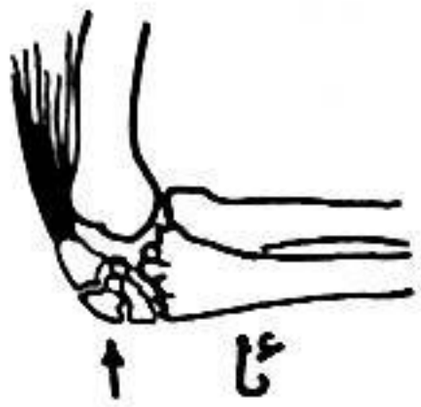

ئا

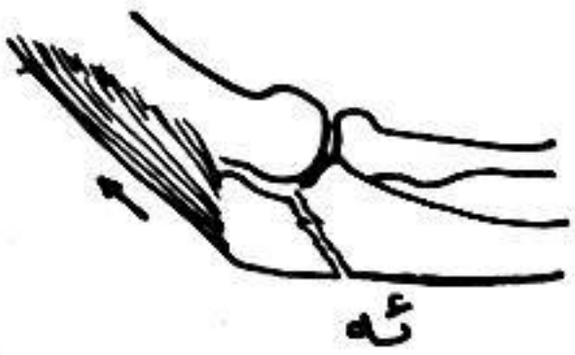

ئە

2 — 10 سۈرەت. جەينەك سۆڭەك قۇش تۇمشۇقى تۇسكىنىڭ سۈنۈشى

ئا: پارچىلانغان سۈنۈق. ئە: كەسمە قىيسىق سۈنۈق

تۇسىنى ئېلىپ تۇزلۇكدىن تۇزلىيەلمەيدۇ. ئاجرالغان سۆڭەك پارچىسى بىلەن ئىككى سۈنۈق ئۇچى ئارىلىقىدىكى بوشلۇقنى قول بىلەن سىلاپ بىلگىلى بولىدۇ. جەينەك بوغۇمىنى ئېگىپ تۇزلىگەندە ۋە ھەرىكەتلەندۈرگەندە قۇش تۇمشۇقى تۇسۇكى بىلەك سۆڭىكىنىڭ ھەرىكىتىگە ئەگىشىپ ھەرىكەتلەنمەيدۇ. سۈنغان سۈنۈق تۇچلىرى ئورنىدىن قوزغالغان بولسا جەينەك بوغۇمىنى تۇزلەپ بارماق بىلەن سۈنغان سۆڭەك پارچىسىنى تۇۋەنگە قارىتىپ ئىتتىرىپ بىلەك سۆڭىكى تېنىغا يېقىنلاشتۇرۇلىدۇ ۋە بىلەك بوغۇمىنى تۇزلىگەن هالەتتە تۇرغۇزۇپ قائىدە بويىچە ھۆل تېڭىلىدۇ (ئورنىدىن قوزغالمىغانلاردىمۇ جەينەك بوغۇمى تۇز قىلىپ تېڭىلىدۇ). ئەگەر ئىششىق ئېغىر بولسا بوغۇم خالتىسىغا نەشتەر سانجىپ بوغۇم بوشلۇقىدىكى زەردار بىلەن قان چىقىرىلغاندىن كېيىن ئاندىن تېڭىلىدۇ (هازىرقى زامان شىپىرىس يېڭىسى بىلەن تارتىپ چىقارغان ياخشى). ئىششىق بولسا ئاۋۋال ئىششىقنى ياندۇرغۇچى سۈركەلمىلەر ئىشلىتىلىدۇ. بۇ مەزگىلدە ئەھۋالغا قاراپ كۈنىگە بىر قېتىم تېڭىق ئالماشتۇرۇلىدۇ. ئىششىق يانغاندىن كېيىن ياكى ئىششىق يوقلاردا تېڭىپ 2-ياكى 3-كۈنى تېڭىق ئالماشتۇرۇلىدۇ. تۇنىكىدىن كېيىن ھەر 3-2 كۈندە بىر قېتىم تېڭىق ئالماشتۇرۇلىدۇ. ھەر قېتىم تېڭىق ئالماشتۇرغاندا جەينەك بوغۇمىنىڭ تۇز هالىتىگە كاپالەتلىك قىلىش كېرەك. تۇسمۇرلەر بىلەن ياشلاردا تېڭىپ 3 ھەپتىلەردىن كېيىن، چوڭلاردا 4 ھەپتىدىن كېيىن جەينەك بوغۇمىنىڭ يېنىك ھەرىكىتى (ئېگىش بىلەن تۇزلەش) ئېلىپ بېرىلىدۇ. ئەگەر بوغۇم قېتىۋالغان بولسا 5-4 ھەپتىلەردىن كېيىن بوغۇمنى يۇمشاتقۇچى سۈركەلمىلەرنى ئىشلىتىش بىلەن جەينەك بوغۇمىنى ھەرىكەتلەندۈرۈش تۇزئارا بىرلەشتۈرۈلىدۇ.

(2) يان بىلەك سۆڭەك بېشىنىڭ سۈنۈشى

بۇ خىل سۈنۈق چوڭلاردا كۆپ تۇچرايدۇ. كۆپ هاللاردا يىقىلغاندا ئالقان يەرگە

تېگىشتىن پەيدا بولىدۇ. جەينەك بوغۇمىنىڭ سىرتقى تەرىپى ئاغرىيدۇ ۋە جەينەك بوغۇم ئىششىيدۇ. بىلەك ئوخشىمىغان دەرىجىدە تولغىشىپ قالىدۇ ۋە جەينەك بوغۇمىنىڭ ھەرىكىتى كاشىلىغا ئۇچرايدۇ. بىلەكنى تولغىغاندا يان بىلەك سۆڭەك ببشى يان بىلەك سۆڭىكىنىڭ ھەرىكىتىگە ئەگىشىپ بىرگە ھەرىكەتلىنەلمەيدۇ (2 — 11 سۈرەت).

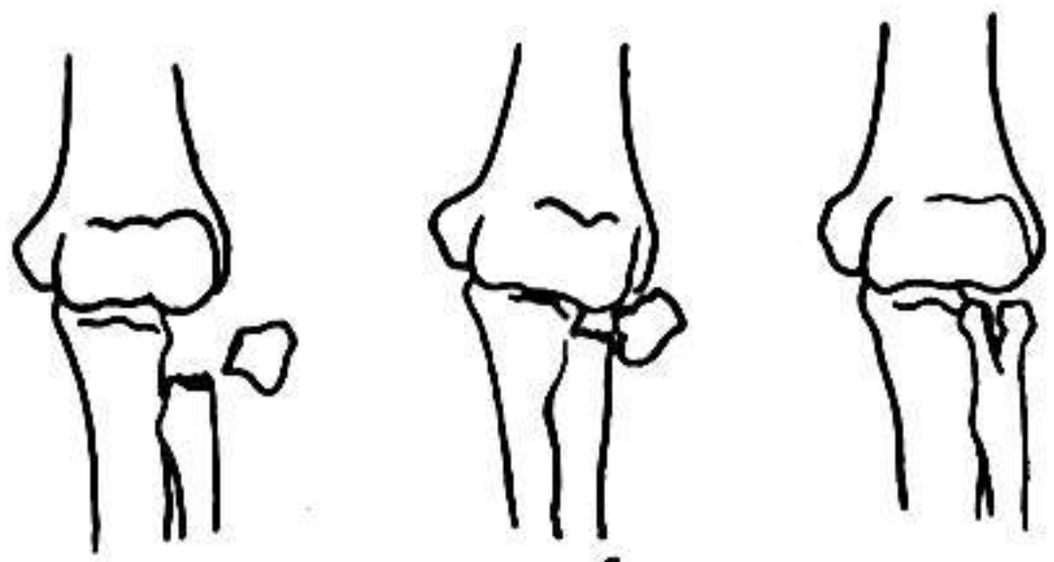

ب ئە ئا

2 — 11 سۈرەت. يان بىلەك بېشىنىڭ سۆڭۈشى

ئا: ئورنىدىن قوزغالغان كەسمە سۆڭۈق. ئە: ئورنىدىن قوزغىلىپ تولغاشقان قىيسىق سۆڭۈق ب: چاك كەتكەن سۆڭۈق

داۋالاشتا ئىككى يارىدەمچى بىلەك بىلەن پوزىدىن تۆتۈپ قارىمۇ-قارشى تەرەپكە تەكشى كۈچ بىلەن تارتىدۇ. تېڭىقچى بارماقلىرى بىلەن جەينەك بوغۇمىنىڭ تۆۋىنىدىن تۆتۈپ باش بارمىقىنى جەينەك بوغۇمىنىڭ سىرتىغا قويۇپ، سۆڭەن يان بىلەك ببشىنى ئاۋۇال ئىچىگە ئاندىن كېيىن ئارقا تەرەپكە ئىتتىرىپ ئورنىغا كەلتۈرگەندىن كېيىن باش بارماق بىلەن يان بىلەك سۆڭەك تېنىنىڭ سۆڭۈق تۆچىنى ئارقىغا باسسا ئىككى سۆڭۈق تۆچى تۆدۈللىشىپ ئورنىغا چۈشىدۇ (2 — 12 سۈرەت).

2 — 12 سۈرەت يان بىلەك سۆڭەك بېشى سۆڭۈشنى ئورنىغا چۈشۈرۈش

سۆڭۈقنى ئورنىغا كەلتۈرۈپ بولغاندىن كېيىن جەينەك بوغۇمىنى ئەككەن ھالتىدە تۇرغۇزۇپ ھۆل تېڭىلدۇ ۋە بىلەك ئۈچ بۇرجەك ياغلىق بىلەن بويۇنغا ئېسىپ قويۇلىدۇ. بىرىنچى قېتىم تېڭىق ئالماشتۇرۇش ئورنىغا چۈشۈرۈپ تېڭىپ 3-2-كۈنى، ئۆنىكىدىن كېيىنكى تېڭىق ئالماشتۇرۇش ھەر 3-4 كۈندە بىر قېتىم، جەمئىي 3 ھەپتە تېڭىلدۇ. تۆنكىدىن كېيىن تېڭىشقا بىرلەشتۇرۇپ جەينەك بوغۇمى ھەرىكەتلەندۈرۈپ بېرىلىدۇ.

(3) بىلەك سۆڭەكلىرى تېنىنىڭ سۆڭۈشى

بۇ، بىلەك سۆڭىكى بىلەن يان بىلەك سۆڭىكىنىڭ سۆڭۈشى كۆزدە تۇتۇلۇپ بەزىدە بىرسىلا سۆڭۈشى مۇمكىن. بەزىدە ھەر ئىككى سۆڭەك سۆڭۈشى مۇمكىن، بەزىدە بىر تال سۆڭەكنىڭ بىرلا قىسمى سۆڭۈشى مۇمكىن. بەزىدە بىرقانچە يېرىدىن سۆڭۈشى مۇمكىن. سۆڭۈق بەزىدە كەسمە سۆڭۈق، بەزىدە قىيسىق سۆڭۈق، بەزىدە بۇرغىسىمان سۆڭۈق، بەزىدە

پارچىلانغان سۈنۈق ۋە بەزىدە ئارىلاشما سۈنۈق شەكىلىدە ئۇچرايدۇ. كۆپ ھاللاردا ئورنىدىن قوزغىلىدۇ. قىسمەن ئەھۋاللاردا ئورنىدىن قوزغالمايدۇ. بىلەك سۆڭەكلىرىنىڭ سۈنۈشى كۆپ ھاللاردا بۇاستە زەربە تەسىرىدىن پەيدا بولىدۇ (2 — 13 سۈرەت).

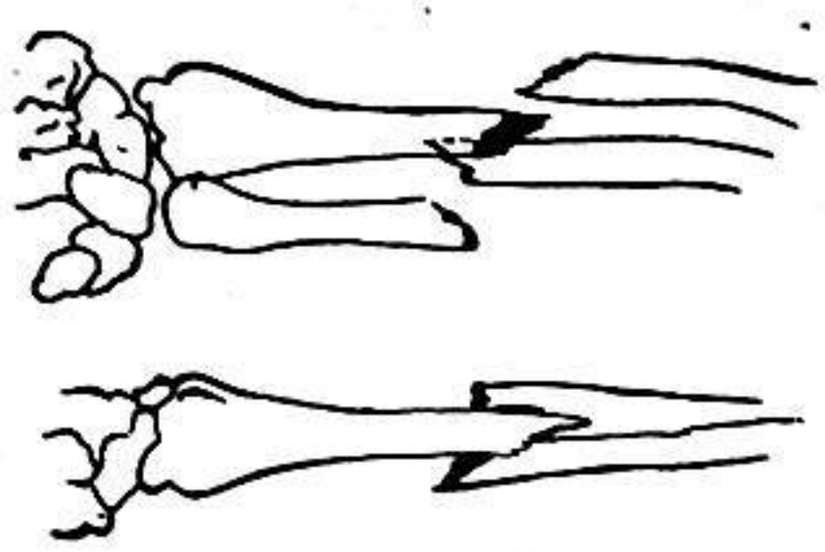

2 — 13 سۈرەت. بىلەك سۆڭەكلىرىنىڭ سۈنۈقى

سۈنغان ئورۇن ئاغرىيدۇ، ئىششىيدۇ. تېرە كۆكىرىشى مۇمكىن. غەيرىلىك پەيدا بولىدۇ. بولۇپمۇ ھەر ئىككى سۆڭەكنىڭ سۈنغاندا غەيرىلىك تېخىمۇ روشەن بولۇش بىلەن بىرگە ساختا بوغۇم ھاسىل بولىدۇ.

ئورنىدىن قوزغالمىغان بولسا ھۆل تېڭىلىدۇ. بىرلا سۆڭەكنىڭ سۈنغان بولسا ھۆل تېڭىق ئۇستىدىن سۈنغان سۆڭەكنىڭ تەرەپنىڭ يېنى بىلەن ئالدى ۋە ئارقا تەرەپىگە تۆز لايقىدا تارشا ياكى تاختاي قويۇپ تېڭىلىدۇ. ھەر ئىككى تال سۆڭەكنىڭ سۈنۈپ ئورنىدىن قوزغالمىغان بولسا ھۆل تېڭىتىن كېيىن بىلەكنىڭ ئالدى، ئارقا ۋە ئىككى يانلىرىغا تۆز لايقىدا تاختاي قويۇپ تېڭىلىدۇ ۋە بىلەك ئۇچ بۇرجەك ياغلىق بىلەن بويۇنغا ئېسىلىدۇ. ئەگەر ئورنىدىن قوزغالغان بولسا بىر يارەمچى جەينەكتىن، يەنە بىر يارەمچى بېغىشتىن تۆتۈپ قارىمۇ-قارشى تەرەپكە تارتىدۇ. تېڭىقچى سۈنۈقنىڭ شەكلى بىلەن تۇرى ۋە ئورنىدىن قوزغىلىش ئەھۋالىغا ئاساسەن ئىككى قول بارماقلىرىنى ئىشقا سېلىپ ئۇستىدىن بېسىش، ئاستىدىن كۆتۈرۈش ۋە ياندىن ئىتتىرىش قاتارلىق مەشغۇلىيەت ئارقىلىق ئورنىغا چۈشۈرۈپ يۇقىرىدىكى تۈسۈل بىلەن ھۆل تاڭىدۇ. ئىششىق ئېغىر بولسا ئىششىق يانغۇچە 3-2 كۈن ئىششىقنى ياندۇرغۇچى سۇركەلمەر بىلەن كۈنگە بىر قېتىم تېڭىلىدۇ. ئىششىق يانغاندىن كېيىن سۈنۈقنى تۈتۈرغۇچى سۇركەلمەر بىلەن 4-3 كۈندە بىر قېتىم تېڭىپ ببرىلىدۇ. بىلەك سۆڭەكلىرىنىڭ سۈنۈقى بالىلار بىلەن ياشلاردا 4-3 ھەپتە، چوڭلاردا 5-4 ھەپتە تېڭىلسا بولىدۇ. تېڭىقلىق مەزگىلدە جەينەك بوغۇم بىلەن بېغىش بوغۇمى يېنىك ھەرىكەتلەندۈرۈپ ببرىلىدۇ.

(4) يان بىلەك سۆڭەك تۈۋەن قىسمىنىڭ سۈنۈشى

يان بىلەك سۆڭەك بېغىشتىن 3-2 لىك يۇقىرىسىدىكى سۈنۈش كۆپرەك تۇچرايدۇ (ھازىرقى زامان سۈنۈقچىلىقىدا كوللېس سۈنۈقى دەپ ئاتىلىدۇ). بۇ خىل سۈنۈق كۆپىنچە ئادەم يىقىلغاندا ئالقان ئالدى بىلەن يەرگە تېگىشىشتىن پەيدا بولىدۇ. كەسمە سۈنۈق بىلەن پاتقان سۈنۈق شەكلى كۆپرەك تۇچرايدۇ. پارچىلانغان سۈنۈق شەكلى كەمرەك

ئۇچرايدۇ. لېكىن ئۇرنىغا چۈشۈرۈش تەسرەك بولىدۇ. كەسمە سۇنۇقنى ئورنىغا چۈشۈر-گەندىن كېيىن ئاسانلىقچە ئورنىدىن قايتا قوزغالمايدۇ (2 — 14 سۈرەت).

يەرلىك ئورۇن ئاغرىيدۇ، بەزىدە ئىششىش مۇمكىن، بېغىش بىلەن بارماقلارنىڭ ھەرىكىتى ئەپسىزلىنىدۇ ياكى كاشىلىغا ئۇچرايدۇ.

2 — 14 سۈرەت. يان بىلەك سۆڭەك ئۆزەن ئوچنىڭ سۇنۇقى

بېغىشنىڭ دۈمبە تەرىپى بىلەن ئالقان تەرىپى تومپىيىپ چىقىش، كېڭىيىش، قول يان بىلەك سۆڭكى تەرەپكە قىيسىيىشتەك غەيرىلىك پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل غەيرىلىكنىڭ ئېغىر-يېنىكلىك دەرىجىسى سۇنۇقنىڭ تۈرى، شەكلى ۋە دەرىجىسىنىڭ ئوخشىماسلىقىغا قاراپ غەيرىلىك دەرىجىسىدە پەرقلەر بولىدۇ.

ئورنىدىن قوزغالمىغان بولسا سۇنۇقنىڭ تۇتىشىنى تېزلىتىدىغان سۈركەلمەلەر بىلەن ھۆل تېڭىپ بىلەكنىڭ دۈمبە ۋە ئالقان تەرىپىگە قىسقا ۋە نېپىزرەك تاختا ياكى تارشا قويۇپ ئوستىدىن تار داكا بىلەن 2-1 ھەپتە مۇقىملاشتۇرۇلىدۇ. ھەر 3-2 كۈندە بىر قېتىم تېڭىق ئالماشتۇرۇلىدۇ. ئەگەر سۇنغان سۆڭەك ئۇچلىرىنىڭ ئۆزئارا كىرىشىشى (پاتقان سۇنۇق) ئېغىرراق بولسا قول قىسمى بىلەن بىلەكنى قارمۇ-قارشى تەرەپكە تەكشى كۈچ بىلەن تارتىپ كىرىشكەن قىسمىنى مۇۋاپىق ئاجراتقاندىن كېيىن تېڭىقچى قول بارماقلىرىنى ئىشقا سېلىپ سۇنغان سۆڭەك ئۇچلىرىنى ئۇدۇللاشتۇرىدۇ. ئەگەر سۇنغان سۆڭەك ئۇچلىرى ئورنىدىن قوزغالغان بولسا يۇقىرىدىكى ئۇسۇل بىلەن قارمۇ-قارشى تەرەپكە تارتىپ ئۆتۈشكەن سۆڭەك ئۇچلىرىنى ئاجراتقاندىن كېيىن تېڭىقچى ئىتتىرىش، بېسىش ۋە كۆتۈرۈش قاتارلىق مەشغۇلىيەت بىلەن سۇنۇق ئۇچىنى ئۇدۇللاشتۇرۇپ ئورنىغا چۈشۈرۈدۇ. سۇنغان ئورۇندىكى غەيرىلىكنىڭ تۈزۈلۈشى ئورنىغا چۈشكەنلىكىنى ئۆلچىمى قىلىنىدۇ ۋە بېغىش بوغۇمىنى ئازراق ئەگكەن ھالەتتە تۇرغۇزۇپ بىلەكنىڭ ئۆزەن قىسمى بىلەن ئالقانىنى قوشۇپ ھۆل تېڭىلىدۇ. ھۆل تېڭىقنىڭ ئوستىدىن بىلەكنىڭ ئۆزىنىدىن بېغىش بوغۇمىغچە ئالدى، ئارقا ۋە يان بىلەك سۆڭەك تەرەپكە قىسقا ۋە نېپىزرەك ھەم تاراق تاختا قويۇپ ئوستىدىن داكا بىلەن تېڭىلىدۇ. تېڭىپ ئىككى ياكى ئۈچ كۈندىن كېيىن تېڭىق ئالماشتۇرۇلىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ئەھۋالغا قاراپ ھەر 4-3 كۈندە بىر قېتىم تېڭىق ئالماشتۇرۇلىدۇ. 5-4 ھەپتىدىن كېيىن بېغىش بوغۇمىنى يېنىك ھەرىكەتلەندۈرۈپ بېرىلىدۇ.

(5) قول بېغىشى، پەنجە ۋە بارماق سۆڭەكلىرىنىڭ سۇنۇشى

قول بېغشىدىكى تۇششاق سۆڭەكلەر كۆپىنچە ئادەم يىقىلغاندا ئالقان بالدۇر يەرگە تېگىشىدىن سۆنىدۇ. بىراق بۇ خىل سەۋەبتىن پەيدا بولىدىغان سۆنۈق باشقا سۆنۈقلارغا قارىغاندا كەم ئۇچرايدۇ. پەنجە سۆڭەكلىرى بىلەن بارماق سۆڭەكلىرى كۆپىنچە قاتتىق تۇرۇلۇش ياكى بېسىلىش قاتارلىق سەۋەبلەردىن پەيدا بولىدۇ.

قول بېغىش سۆڭەكلىرى بىلەن پەنجە ۋە بارماق سۆڭەكلىرى سۆنگاندا باشقا سۆنۈقلارغا ئوخشاش ئاغرىش، ئىشىش، ھەرىكىتى توسقۇنلۇققا ئۇچراش ۋە ئوخشىمىغان دەرىجىدە غەيرىلىك پەيدا بولۇشتەك ئالامەتلەر كۆرۈلىدۇ. پەنجە ۋە بارماق سۆڭەكلىرىنىڭ دۈمبە تەرىپىنى ئوراپ تۇرغان گۆشلەر قېلىن بولمىغانلىقى ئۈچۈن سۆنۈقنى قول بىلەن سىلاپ پەرقلەندۈرۈش بىر قەدەر ئاسانراق.

داۋالاشتا ئورنىدىن قوزغالغان بولسا تارتىش تۈسۈلى بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈلىدۇ. ئىشىش ئېغىر بولمىغان يېپىق سۆنۈقلارنى (ئورنىغا چۈشۈرۈلگەن سۆنۈقنىمۇ تۈز ئېچىگە ئالىدۇ) ئالقان بىلەن بارماقلارغا قېلىنراق تېڭىق ماتېرىيالى قويۇلۇپ ئوتتۇرىغا قامالللغان قىياپەتتە ئېڭىپ، سۆنۈق بار دائىرىگە سۆنۈقنىڭ تۈتىشىنى تېزلەتكۈچى سۈركەلمەرنى سۈرتۈپ، ئالقان تەرەپكە قېلىنراق تېڭىق ماتېرىيالنى قامالللتىپ ئۈستىدىن ھۆل تېڭىق ئۇسۇلى بىلەن تېڭىپ بىلەك ئۈچ بۇرجەك ياغلىق بىلەن بويۇنغا ئېسىلىدۇ ۋە كۈندە بىر قېتىم تېڭىق ئالماشتۇرۇلىدۇ. 3-2 ھەپتە تاڭغاندىن كېيىن تېڭىقنى ئېلىۋېتىپ بوغۇملارنىڭ ھەرىكىتى مەشق قىلىندۇ. ئەگەر ئىشىنق ئېغىرراق بولسا بىر نەچچە كۈن ئىششىقنى ياندۇرغۇچى سۈركەلمەردىن سۈركەپ ئىشىنق يانغاندىن كېيىن سۆنۈقنى تۈتقۇزۇشنى تېزلىتىدىغان سۈركەلمەر بىلەن ھۆل تېڭىلىدۇ. ئەگەر توقۇلمىلار زەخىملەنگەن ياكى ئۈتكۈر تىغ بىلەن كېسىلگەن بولسا جاراھەتنى قائىدە بويىچە تازىلاپ، كېسىلگەن تېرىنى تىكىپ ئوچۇق سۆنۈقنى بىر تەرەپ قىلىش پرىنسىپى بويىچە داۋالىنىدۇ.

تۆۋەن مۈچە سۆڭەكلىرىنىڭ سۆنۈشى

داس سۆڭىكىنىڭ سۆنۈشى

داس سۆڭىكىنىڭ سۆنۈشى كۆپىنچە يىقىلىش، تۇرۇلۇش، بېسىلىش ياكى

قىسىلىش قاتارلىق سەۋەبلەردىن پەيدا بولىدۇ. زەربىنىڭ ئېغىر-يېنىكلىكىنىڭ ئوخشىماسلىقىغا قاراپ بەزىدە داس سۆڭكىنى ھاسىل قىلغۇچى سۆڭەكلەرنىڭ بىرەرسىلا سۇنۇپ داسنىڭ شەكلى بىلەن داس بوشلۇقى ئېچىگە جايلاشقان ئەزالارغا زەخىم يەتمەسلىكى مۇمكىن. بەزىدە داسنى ھاسىل قىلغۇچى سۆڭەكلەردىن ئىككىدىن ئارتۇق سۆڭەك سۇنۇپ داسنىڭ نورمال شەكلىنى ئۆزگەرتىۋېتىشى مۇمكىن. ھەتتا بەزىدە داس بوشلۇقىغا جايلاشقان ئەزا-توقۇلمىلار زەخىملىنىشى مۇمكىن. يەنە بەزىدە سۇنۇق بىلەن چىقىق ياكى ئاجراش بىرگە كېلىدىغان ئەھۋاللارمۇ بولىدۇ (2 — 15 سۈرەت).

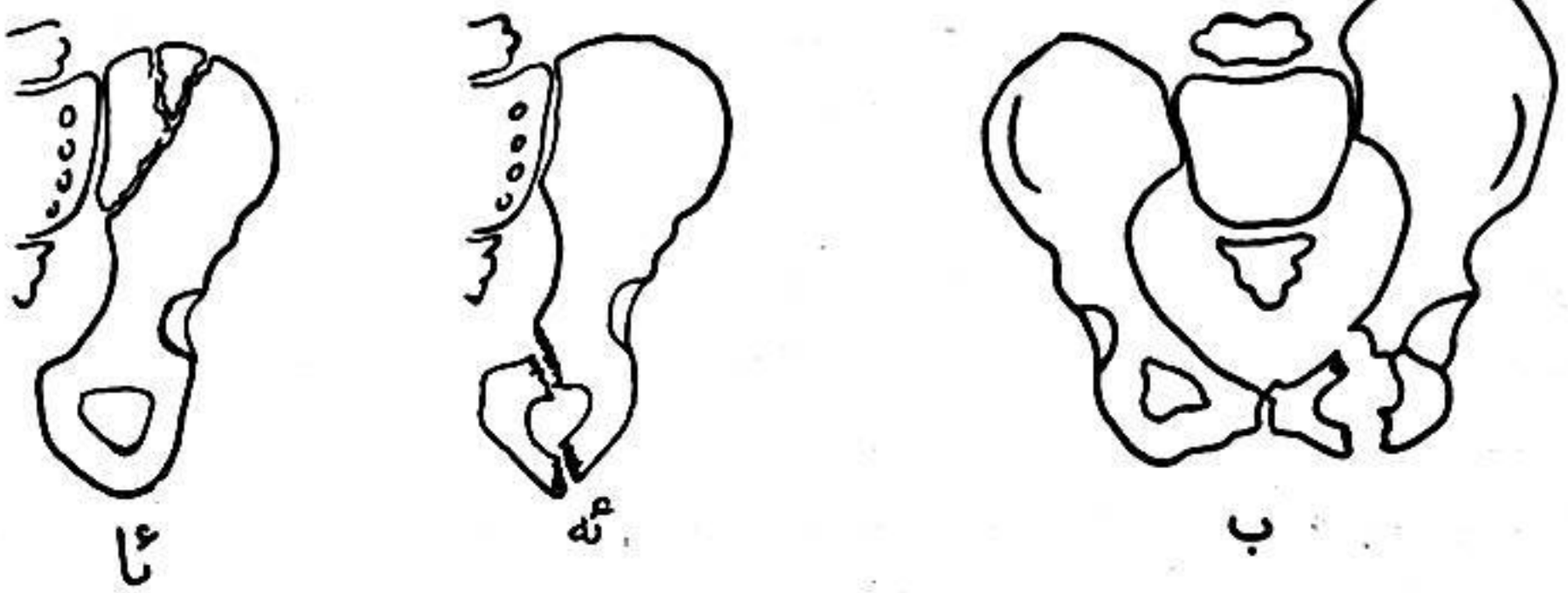

2 — 15 سۈرەت. داس سۆڭكىنىڭ سۇنۇشى

ئا: يانپاش سۆڭكىنىڭ سۇنۇشى ئە: دوۋسۇن سۆڭكى بىلەن ئولتۇرغۇچ سۆڭەك شېخىنىڭ سۇنۇشى ب: دوۋسۇن سۆڭكى بىلەن ئولتۇرغۇچ سۆڭەك شېخىنىڭ سۇنۇشىغا تۇغرا-يانپاش بوغۇمىنىڭ چىقىقى بىرگە كېلىشى

داس سۆڭكى سۇنغاندا ئىپادىلىنىدىغان ئالامەتلەر سۇنۇقنىڭ ئورنى، شەكلى، دەرىجىسى ۋە ئۇنىڭ داس شەكلىگە تەسىر يەتكۈزگەن-يەتكۈزمىگەنلىكى ۋە سۇنۇق بىلەن چىقىقنىڭ بىرگە كەلگەن-كەلمىگەنلىكى، شۇنداقلا قان تومۇرلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان يۇمشاق توقۇلمىلارنىڭ بىرگە زەخىملەنگەن ياكى زەخىملەنمىگەنلىكى قاتارلىق ئامىللار بىلەن مۇناسىۋەتلىك. ئەگەر سۇنۇق ئېغىرراق بولۇش بىلەن بىرگە بوغۇملارنىڭ چىقىقى ياكى ئاجراپ كېتىشى بىرگە كەلسە ياكى بولمىسا يۇمشاق توقۇلمىلارنىڭ زەخىملىنىشى بىرگە كەلسە يەرلىك ئالامەتلەردىن باشقا پۈتۈن بەدەنلىك ئالامەتلەردىن سەدەمە (شوك) خېلى كۆپ ئۇچرايدۇ.

يەرلىك ئالامەتلەردىن سۇنغان ياكى بوغۇم ئاجرىغان بولسا شۇ ئورۇن ئاغرىيدۇ، ئاغرىش دائىرىسى كەڭرەك بولسىمۇ لېكىن سۇنغان (چىققان، ئاجرالغان) ئورۇندىكى ئاغرىش روشەنرەك بولىدۇ. ئۆگدىسىغا جىسم ياتسا ئاغرىش يېنىكلىشىدۇ. ئولتۇرسا ياكى سۇنغان تەرەپ تۆۋەن مۇچىنى ھەرىكەتلەندۈرسە ئاغرىش كۈچىيىدۇ. شۇڭا ياردارلار سۇنغان (چىققان ياكى

ئاجرىغان) تەرەپ تۈزەن مۇچىنى ئىختىيارىچە مىدرلىتالمايدۇ. ئاغرىش ئورنىنى ئېنىقلاش ئۈچۈن تېگىشچى ئىككى قولىنى يانپاش سۆڭىكىنىڭ ئوڭ ۋە سول قانات قىرىغا قويۇپ داسنى ئىچىگە قىسىش ۋە سىرتىغا كېرىش ئۇسۇلى بىلەن تەكشۈرۈلسە ياردىمى بولىدۇ. سۈنغان ياكى چىققان (ئاجرىغان) ئورۇننى باسسا ئاغرىش كۈچىيىدۇ. يانپاش سۆڭىكى بىلەن دوۋسۇن سۆڭىكى سۈنۈقىدا توغۇر بىلەن دوۋسۇن قىسمىدا ئىششىش ئېنىقراق بولىدۇ. ئولتۇرغۇچ سۆڭەك ئەتراپىدىكى گۈشلەر بىرقەدەر كۆپرەك بولغانلىقى ئۈچۈن ئىششىش ئانچە روشەن بولماسلىقى مۇمكىن. دوۋسۇن سۆڭىكىنىڭ سۈنۈشى بىلەن ئاجرىلىشىنى قول بىلەن تۇتۇپ بىلگىلى بولىدۇ. باشقا ئورۇنلارنىڭ سۈنۈقىدىكى غەيرىلىك ئانچە روشەن بولمايدۇ.

داۋالاشتا ئەگەر سۈنغان سۆڭەك تۈچلىرى ئورنىدىن قوزغالمىغان بولسا ياردىمى ئوڭدا ياتقۇزۇپ كەڭ ماتا بىلەن ھۆل تېڭىلىدۇ. تېڭىق ئەھۋالىغا قاراپ 4-3 كۈندە بىر قېتىم تېڭىق ئالماشتۇرۇلىدۇ. 5-4 ھەپتىلەردىن كېيىن كارتۇاتتىن چۈشۈپ يېنىك ھەرىكەتلىنىپ بېرىشكە بولىدۇ. ئەگەر سۈنغان سۈنۈق ئورنىدىن قوزغالغان ۋە بوغۇملار چىققان ياكى ئاجرالغان بولسا داسنىڭ ئالاقىدار قىسمىدىن بېسىش، ئىتتىرىش، قىسىش ۋە كېرىش قاتارلىق تۈسۈللار بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈلىدۇ ياكى ساغرىنى كەڭ ۋە بىرنەچچە قەۋەت ماتا (ياكى مەزمۇتراق رەخت) بىلەن يۇقىرىغا ئېسىشقا بىرلەشتۈرۈپ ئىككى ئايقىنى تارتىش تۈسۈلى بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈلىدۇ (2 — 16 سۈرەت).

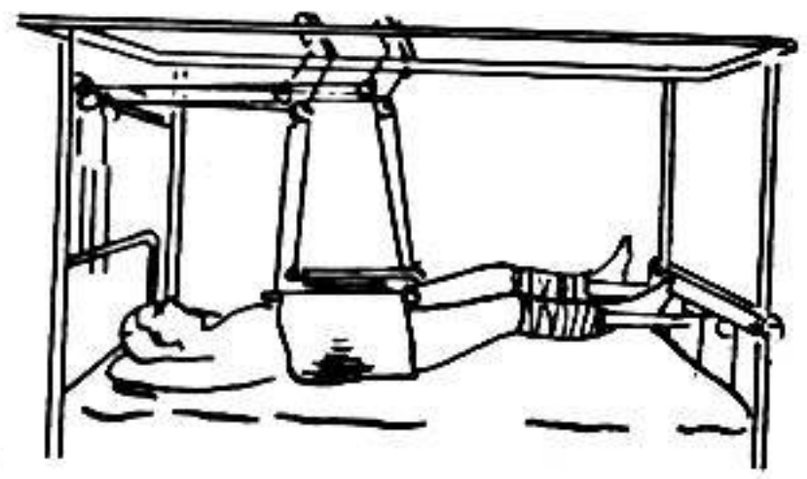

2 — 16 سۈرەت. داس سۆڭىكىنىڭ ئورنىدىن قوزغالغان سۈنۈقنى بۆلەنچۈك تۈسۈلى بويىچە ئېسىش بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈش

بىراق ساغرىنى ئاسقان لاتىنىڭ ئىككى تۈچىدىكى كالتەك ئارىلىقىغا كەرگۈچى كالتەك قويۇشنى ئەستىن چىقارماسلىق كېرەك. ئادەتتە 5-4 ھەپتە ئېسىلسا كۈپايە قىلىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ئېسىشنى ئېلىپ تاشلاپ ئورنىدىن قوزغالمىغان سۈنۈقنى داۋالاش تۈسۈلىغا ئوخشاش ياردىمى كارتۇاتتا ياتقۇزۇپ 3-2 ھەپتىگىچە ھۆل تېڭىپ بېرىلىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن يەرگە چۈشۈپ ھەرىكەتلەنسە بولىدۇ. بۇ يەردە شۇنى ئالاھىدە تەكىتلەيمىزكى ئەگەر دوۋساق، سۆيەكلىك يولى، تۈز ئۈچەي، قان تومۇر ياكى ئەسەب ۋە مېڭە، كۆكرەك قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ زەخمىلىنىشى بىرگە كەلسە ئالدى بىلەن يۇقىرىقى زەخمىلىنىشلەرگە قارىتا چارە قىلغاندىن كېيىن ئاندىن داس سۆڭىكىنىڭ سۈنۈشىغا قارىتا چارە قىلىنىدۇ.

سان سۆڭكى سۇنۇشى

(1) سان سۆڭەك بويىنى سۇنۇشى، بوغۇم خالتىسى ئىچىدىكى سۇنۇق دەپمۇ ئاتىلىپ ياشانغانلار بىلەن ئوتتۇرا ياشلىقلارنىڭ يىقىلىشىدا كۆپرەك ئۇچرايدۇ ۋە سۇنۇقنىڭ شەكلىمۇ ھەر خىل بولىدۇ (2 — 17 سۈرەت).

2 — 17 سۈرەت. سان سۆڭەك بويىنى سۇنۇقنىڭ شەكلى

ئا: سان سۆڭەك بېشى ئاستىدىن سۇنۇش. ئە: سان سۆڭەك بويىنى ئوتتۇرىدىن سۇنۇش. ب: سان سۆڭەك بويىنى توۋىدىن سۇنۇش.

سان سۆڭەك بويىنى سۇنغاندا شۇ تەرەپ يانپاش سۆڭەكنىڭ يۇقىرىسىنى باسسا ئاغرىيدۇ. يارىدارنى ئۆڭدا ياتقۇزغاندا شۇ تەرەپ تۆۋەن مۆچە سىرتىغا تولغاشقان، تىز بوغۇمى يەڭگىل ئېگىلگەن، پۇتى سىرتىغا يىغىلغان تۇسىنى ئالىدۇ. سۇنۇق بوغۇم خالتىسى ئىچىدە بولغانلىقى ئۈچۈن ئىششىش بىلەن تېرىنىڭ كۆكىرىشى روشەن بولمايدۇ. سان سۆڭەك بويىنىڭ يېنىك سۇنۇقىدا (كىرىشكەن سۇنۇقىدا)، يارىدار زورمۇزور ئورنىدىن تۇرۇپ سۇنغان تەرەپ ئايىغىنى سۆرەپ ماڭغاندىن باشقا، كۆپچىلىكى ئورنىدىن تۇرالمايدۇ ۋە ماڭالمايدۇ. سۆڭەك سۇنغان تەرەپ ئاياقنىڭ قىسقىراپ قېلىشى ئانچە روشەن بولمايدۇ. شۇنداقتىمۇ يارىدارنى ئۆڭدا ياتقۇزۇپ ھەر ئىككى تەرەپ داس سۆڭەك ئالدى ئۇستۈنكى بىسىدىن لىپەك سۆڭەك ئۇستى قىرىغچە بولغان تۇزۇنلۇقنى تۇلچەپ سىلىشتۇرۇش كېرەك. ئەگەر سۇنغان تەرەپ قىسقا بولسا سۇنغان سۆڭەك تۇچى ئورنىدىن قوزغىلىپ تۇتۇشۇپ كەتكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

سان سۆڭەك بويىنى سۇنۇقىدا قان تومۇر بىلەن بوغۇم قېپى زەخمىلىنىشىنىڭ ئېغىرلىشىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن يارىدارنى ئۆڭدا ياتقۇزۇپ ئىككى ئايىقىنىڭ ئارىلىقىغا قېلىنراق بىر نەرسە قويۇپ ئىككى ئاياقنى جۈپلەپ سانىنىڭ يۇقىرىسى بىلەن ئوتتۇرىسى ۋە تىز بىلەن پاقالچاق ۋە ھۇشۇقتىن باغلاپ كەڭ تاختاي ياكى ئىشىك قانىتى قاتارلىقلار ئۇستىدە

ياتقۇزۇپ داۋالاش ئورنىغا يۆتكىلىدۇ.

داۋالاشتا ئەڭ ياخشىسى سۇنغان تەرەپ ئاياغنى ھۆشۈقتىن 6-5 ھەپتە ئېسىپ (بۇ غەرب تېبابىتىنىڭ تېرىدىن ئېسىشى بىلەن ئوخشاش)، تۇنجىدىن كېيىن ئېسىشنى توختىتىپ 2 ھەپتە ئەتراپىدا كارىۋاتتىن چۈشمەي يېتىپ ئارام ئالىدۇ. تۇنجىدىن كېيىن 3-2 ھەپتە سۇنغان تەرەپ ئاياققا ئېغىرلىق چۈشۈرمەي قوش قولتۇق ھاسىسىنىڭ ياردىمى بىلەن كارىۋاتتىن چۈشۈپ ھەرىكەتلەنسە بولىدۇ. كېيىن 3-2 ھەپتە قوش ھاسا بىلەن سۇنغان تەرەپكە ئازراق ئېغىرلىقنى سېلىپ مېڭىشقا بولىدۇ. سۇنۇپ تەخمىنەن 14-13 ھەپتىلەردىن كېيىن يەككە قولتۇق ھاسىسى بىلەن مېڭىشقا بولىدۇ. سۇنۇپ 20 ھەپتىلەردىن كېيىن سۇنۇق ئاساسەن تۇتۇپ بولىدۇ. تارتىش مەزگىلى بىلەن تارتىشنى ئېلىۋېتىپ كارىۋات ئۈستىدە ئارام ئېلىۋاتقان 10 — 8 ھەپتە مەزگىللىرىگىچە سۇنۇقنىڭ تۇتىشىنى تېزلىتىدىغان دورىلارنى ئىچىدىن يېيىشكە ۋە سىرتىدىن سۈرتۈشكە بولىدۇ. سىرتىدىن سۈرتۈلىدىغان سۈركەلمەرنى سانىنىڭ يۇقىرى سىرتى سۈرتۈشكە بولىدۇ. لېكىن تارتىشنىڭ تۈزى ھەم ئورنىغا چۈشۈرۈش ھەم مۇقىملاشتۇرۇش رولىنى ئۇتىگەنلىكى ئۈچۈن پات-پات ساغرىنى قوشۇپ تېڭىق ئالماشتۇرۇش ھاجەتسىز، چۈنكى ساغرىنى قوشۇپ تېڭىش ئەپسىز بولغانلىقتىن تېڭىق ئالماشتۇرۇش قېتىمى كۆپەيگەنسېرى سۇنغان سۇنۇق تۈچى مىدىرلاپ كېتىشتىن سۇنۇقنىڭ تۇتىشىغا تەسىر يەتكۈزىدۇ.

سان سۆڭەك بوينى سۇنۇشىنى قول بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈش تۈسۈلى تۆۋەندىكىچە: يارىدارنى كارىۋاتتا ئۆڭدا ياتقۇزۇپ ساق ئايىقنى تۈزلەپ سەللا سىرتىغا كېرىپ قويۇلىدۇ. سۇنغان تەرەپ ئاياقنىمۇ تۈزلەپ بىر كىشى سۇنغان تەرەپ ھۇشۇقتىن، يەنە بىر كىشى ئىككى قولىنى يارىدارنىڭ ئىككى قولتۇقىدىن قولىنى تۆتكۈزۈپ قارىمۇ-قارشى تەرەپكە تەكشى كۈچ بىلەن تارتىدۇ. ئاياقنىڭ تۈزۈنلۈقى تەڭلەشكەندىن كېيىن (سۇنغان تەرەپ يېرىم ياكى بىر س م تۈزۈنراق بولسىمۇ بولىدۇ) تېڭىقچى سان سۆڭىكىنى ئىچىگە تولغاش بىلەن بىرگە سان سۆڭەك چوڭ غادۇر-بۇدۇرىنى ئالدى تەرەپكە سىلجىتىدۇ (ھوشۇقتىن تارتقان يارەمچى تېڭىقچىغا ماسلىشىشى كېرەك). شۇنداق قىلغاندىلا ئاندىن سۇنۇق تۈچى يۇزى بىر-بىرى بىلەن تۈدۇللىشىپ جىپسلىشىدۇ. يەنە بىر خىل ئورنىغا چۈشۈرۈش تۈسۈلى بولسا يارىدارنى ئۆڭدا ياتقۇزۇپ بىر يارەمچى ئىككى قولى بىلەن يارىدارنىڭ داس سۆڭىكىدىن بېسىپ تۇرىدۇ. تېڭىقچى يارىدارنىڭ سۇنغان تەرەپ ئايىقنىڭ تىزىنى ئېگىپ كۆتۈرۈپ بىر بىلىكىنى سۇنغان تەرەپ تىز ئاستىغا قويۇپ يۇقىرىغا كۆتۈرىدۇ. يەنە بىر قولى بىلەن سۇنغان تەرەپ ھۇشۇقتىن تۇتۇپ پەسكە بېسىپ سانىنى ئازراق

سرتىغا كېرىپ (30 — 20 گرادۇس ئەتراپىدا) سان سۆڭەك ئازراق (30 — 20 گرادۇس) ئىچىگە تولغۇنلىدۇ. ئاندىن ئاياق تۈزلىنىدۇ. تېڭىقچى ياردىرنىڭ سۈنغان ئاياق تەرەپ پۇتىنىڭ تاپىنىنى ئالقىنىغا ئېلىپ تۇرغاندا پۇت سرتقى تەرەپكە تولغاشمىسا سۈنۈقنىڭ ئۇرنىغا چۈشكەنلىكىنى بىلدۇرىدۇ. قول بىلەن ئورنىغا چۈشۈرگەن سۈنۈقنى تېڭىشتا سۈنغان تەرەپ ئايقىنى ئازراق سرتىغا كەرگەن ۋە تىز بوغۇمىنى ئازراق ئەگكەن ھالەتتە تۇرغۇزۇپ كەڭ ماتا ياكى داكا بىلەن ساغرىنى قوشۇپ ھۆل تېڭىلىدۇ. تېڭىق ئالماشتۇرۇش ئارىلىقى ئەھۋالغا قاراپ بەلگىلىنىدۇ. تېڭىش ۋاقتى بىلەن كارىۋات ئۈستىدە ھەرىكەتلىنىش، كارىۋاتتىن چۈشۈپ قوش ياكى يەككە قولتۇق ھاسسىسى بىلەن مېڭىش ۋاقتى قاتارلىقلاردىن تارتىپ داۋالاش بىلەن ئوخشاش بولىدۇ.

سان سۆڭەك غادۇر-بۇدۇرنىڭ سۈنۈشى:

بۇ ئورۇننىڭ سۈنۈقى بوغۇم خالتىسى سرتىدىن سۈنۈشقا مەنسۇپ بولۇپ، بۇ خىل سۈنۈق ھەر قانداق ياشتكىلەر يىقىلغاندا سان سۆڭەك غادۇر-بۇدۇر قىسمى بالدۇر يەرگە تېگىشتىن پەيدا بولىدۇ.

سان سۆڭەك غادۇر-بۇدۇرنىڭ سۈنۈشىدا ئىپادىلىنىدىغان ئالامەتلەر سان سۆڭەك بوينى سۈنۈقى بىلەن ئاساسەن ئوخشىشىپ كېتىدۇ. بىراق ئاغرىش بىلەن ئىششىش روشەن بولىدۇ. ياردىار ئورنىدىن قوزغىلالمايدۇ.

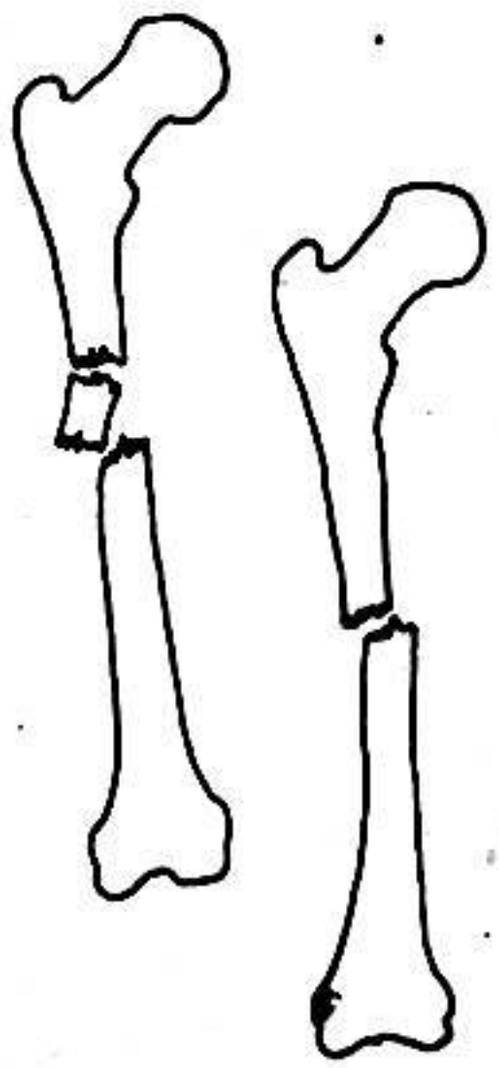

2 — 18 سۈرەت. سان سۆڭەك تېنىنىڭ سۈنۈقى ئورنى بىلەن سۈنۈق شەكىللىرى

داۋالاش ئۇسۇلى سان سۆڭەك بوينىنىڭ سۈنۈقى بىلەن ئوخشاپ كېتىدۇ.

سان سۆڭەك تېنىنىڭ سۈنۈشى:

سان سۆڭەك تېنىنىڭ سۈنۈشى كۆپىنچە يىقىلىش، ئۇرۇلۇش ۋە بېسىلىش قاتارلىق سەۋەبلەردىن پەيدا بولىدۇ. سۈنۈق سان سۆڭەك تېنىنىڭ ئوتتۇرىسى بىلەن تۆۋەنرەك قىسمىدا ئەڭ كۆپ ئۇچرايدۇ. ئۇنىڭدىن قالسا يۇقرىراق قىسمىدا ئۇچرايدۇ. سۈنۈق شەكلى ئىچىدە قىيسىق سۈنۈق بىلەن بۇرغىسىمان سۈنۈق كۆپرەك ئۇچرايدۇ. ئۇنىڭدىن قالسا كەسمە سۈنۈق ئۇچرايدۇ. بىر قانچە يېرىدىن سۈنۈش بىلەن پارچىلانغان سۈنۈقمۇ ئۇچراپ قالىدۇ. سان سۆڭەككە كۈچلۈك گۆشلەر يېپىشقانلىقى ئۈچۈن سۈنغان سۈنۈق ئۇچى ئاسانلا ئورنىدىن قوزغىلىپ

غەيرىلىكنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ ۋە سان سۆڭەك ئەتراپىدىكى يۇمشاق توقۇلمىلارنىڭ زەخمىلىنىشى بىر قەدەر ئېغىرراق بولىدۇ (2 — 18 سۈرەت).

سان سۆڭىكى تېنىنىڭ سۈنۈشىدا يەرلىك ئورۇن ئىششىيدۇ ۋە قانلىق ئىششىق پەيدا قىلىدۇ، ئاغرىيدۇ. بەزىدە سەدەمە (شوك) پەيدا بولۇشى مۇمكىن. سۈنغان مۇچە قىسقىراپ ئايىقى سىرتقا تولغانغان تۇسىنى ئالىدۇ. ساختا بوغۇم ھاسىل بولغان ئورۇندا ھەر خىل دەرىجىدە بۈلۈڭ ھاسىل بولۇشى مۇمكىن. سۈنغان مۇچىنىڭ خىزمىتى توسقۇنلۇققا تۇچرايدۇ. ئەگەر سۈنغان مۇچىنىڭ قىسقىرىشى بىلەن بۈلۈڭ ھاسىل قىلىشى روشەن بولمىسا خىزمىتىنىڭ توسقۇنلۇققا تۇچرىشى بىلەن يەرلىك ئورۇننىڭ ئاغرىشى، بولۇپمۇ سۈنغان ئورۇننىڭ ئاغرىشىغا ئاساسەن سۈنغانلىقىغا ھۆكۈم قىلىشقا بولىدۇ.

يارىدا سۈنغان ئورۇننىڭ ئاغرىشى قاتتىقراق بولىدىغانلىقى ئۈچۈن بەرىشتا قاتارلىق ئاغرىق توختاتقۇچى ۋە تىنچلاندۇرغۇچى دورا ئىشلىتىلىدۇ. يارىدارنى داۋالاش ئورنىغا يۆتكەشتە سۈنغان ئايىقنىڭ ئاستىغا شال قويۇپ ياكى شال بولمىسا ئىككى ئايىقنى جۈپلەپ بىر قانچە يەردىن باغلاپ مۇقىملاشتۇرغاندىن كېيىن ئاندىن باشقا يۆتكەش قورالى ياكى قاتناش قورالىرى ئارقىلىق داۋالاش ئورنىغا يۆتكىلىدۇ. داۋالاش ئورنىغا كەلگەندىن كېيىن ئەگەر سۈنۈق ئورنىدىن قوزغالمىغان بولسا تېڭىپ ئۈستىدىن لايىقىدا تاختاي قويۇپ تېڭىپ مۇقىملاشتۇرۇلىدۇ. ئەگەر ئورنىدىن قوزغالغان بولسا سۈنغان سۆڭەك تېنىنى ئورنىغا چۈشۈرۈش ۋە تېڭىپ داۋالاشتىن ئىبارەت ئىككى باسقۇچقا بۆلۈنىدۇ. ئورنىغا چۈشۈرۈش قول بىلەن تارتىش تۈسۈلى ئارقىلىق ئورنىغا چۈشۈرۈش ۋە تارتىش تۈسۈلى بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈشتىن ئىبارەت ئىككى خىلغا بۆلۈنىدۇ. قول بىلەن تارتىش ئۇچىنچى كۈچلىرى تەرەققىي قىلمىغانلار بىلەن ياشانغانلار ۋە باللارغا قوللىنىلىدۇ. تۈسمۈرلەر بىلەن ياش ۋە ئوتتۇرا ياشلىقلاردىكى گۈشلەر بىرقەدەر تەرەققىي قىلغانلار بىلەن ئىششىق ئېغىرراق بولغانلاردا تارتىش ئۇسۇلى بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈش قوللىنىلىدۇ. مەيلى قايسى خىلدىكى ئورنىغا چۈشۈرۈش بولسۇن ئورنىغا چۈشۈرۈشتىن بۇرەر سائەت ئىلگىرى بەرىشتا قاتارلىق ئاغرىق توختاتقۇچى ۋە تىنچلاندۇرغۇچى دورا ئىشلىتىلىدۇ. قول بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈشتە بىرىنچى يارەمچى سۈنغان ئايىغىنىڭ ھۇشۇقىدىن تۆتۈپ تارتىدۇ، ئىككىنچى يارەمچى ساننىڭ يۇقىرىسىدىن تۆتۈپ قارىمۇ-قارشى تەرەپكە تەكشى كۈچ بىلەن لەرزان تارتىپ ئورۇندىن قوزغالغان سۈنۈق تۈچنى بىر-بىرىدىن يىراقلاشتۇرىدۇ. ئىككىنچى يارەمچى ساننىڭ يۇقىرىسىدىن تارتىش ئەپسىز بولسا يارىدارغا مىنگىشىپ داسنىڭ ئىككى تەرىپىنى پەسكە قارىتىپ بېسىپ تۇرسىمۇ بولىدۇ. تېڭىقچى ئىككى قولىنىڭ يارىمى

بىلەن سۇنغان سۆڭەك ئۇچىنى قارىمۇ-قارشى تەرەپكە ئىككى يان ۋە ئالدى-ئارقىسىغا بىسىش، ئىتتىرىش ئارقىلىق سۇنۇق ئۇچلىرىنى ئۇدۇللاشتۇرىدۇ. كېيىن ھۆل تېڭىق بىلەن تېڭىپ ئۇستىدىن مۇڭاپىق تاختايلارنى سانىنىڭ ئالدى، ئارقا ۋە ئىككى يان تەرەپلىرىگە ئايلاندۇرۇپ قويۇپ بىر قانچە ئورۇندىن بوغۇچ بىلەن چىگىپ مۇقىملاشتۇرۇلىدۇ. ئەگەر سان سۆڭەك تېنىنىڭ سۇنۇشى گۆشلىرى تەرەققىي قىلغان بالىلار بىلەن ياش ۋە ئوتتۇرا ياشلىقلاردا پەيدا بولۇپ سۇنغان سۇنۇق ئۇچى ئورنىدىن قوزغالغان بولسا تارتىش ئۇسۇلى قوللىنىلىدۇ. تارتىش مەزگىلىنىڭ دەسلىپىدە سرتىدىن ئىشىشقىنى يانداۋرغۇچى سۈركەلمەر سۈرتۈلىدۇ. ئىشىشىق ئاساسەن يانغاندىن كېيىن سۇنۇقنىڭ ئوتتۇرا تەكۈچى سۈركەلمەر ئىشلىتىلىدۇ. ئادەتتە 6-4 ھەپتە تارتىلسا كۇپايە قىلىدۇ. ئونكىدىن كېيىن سۇنۇقنى تېڭىش قائىدىسى بىلەن 2-1 ھەپتە تېڭىپ بېرىلىدۇ. تەخمىنەن سۇنۇپ 8-7-ھەپتىلەردىن كېيىن تېڭىق ئالماشتۇرۇشنى توختىتىپ كارىۋات ئۈستىدە 2-1 ھەپتە يېتىپ ئارام ئېلىش بىلەن برگە يانپاش ۋە تىز بوغۇملىرىنى يېنىك مەشق قىلىپ بەرسە بولىدۇ. ئونكىدىن كېيىن قوش قولتۇق ھاسىسى بىلەن كارىۋاتتىن چۈشۈپ ھەرىكەت دائىرىسى بىلەن سۇنغان ئاياغنىڭ ئېغىرلىق كۆتۈرۈش مەشقىنى قىلىپ بېرىشكە بولىدۇ. سان سۆڭەك تېنى سۇنۇشنى ئېسىپ تارتىش ئۇسۇلى يارىدارنىڭ يېشى، گۆشلەرنىڭ تەرەققىي قىلىشى ۋە سۇنۇقنىڭ شەكلى بىلەن تۇرىگە قاراپ ھەر خىل بولىدۇ. كۆپ ھاللاردا سرتىدىن (تېرىدىن) تارتىش قوللىنىلىدۇ. ئەگەر گۆشلەر تەرەققىي قىلغان ياش ۋە ئوتتۇرا ياشلىقلاردا يۇقىرىدىكى تارتىش ئۇسۇلى ئۇنۇم بېرىشكە كۆزى يەتمىسە سان سۆڭىكىنىڭ ئۈزۈندىن سۆڭەكلىك تارتىش ئۇسۇلى قوللىنىلسىمۇ بولىدۇ (2 — 19 سۈرەت).

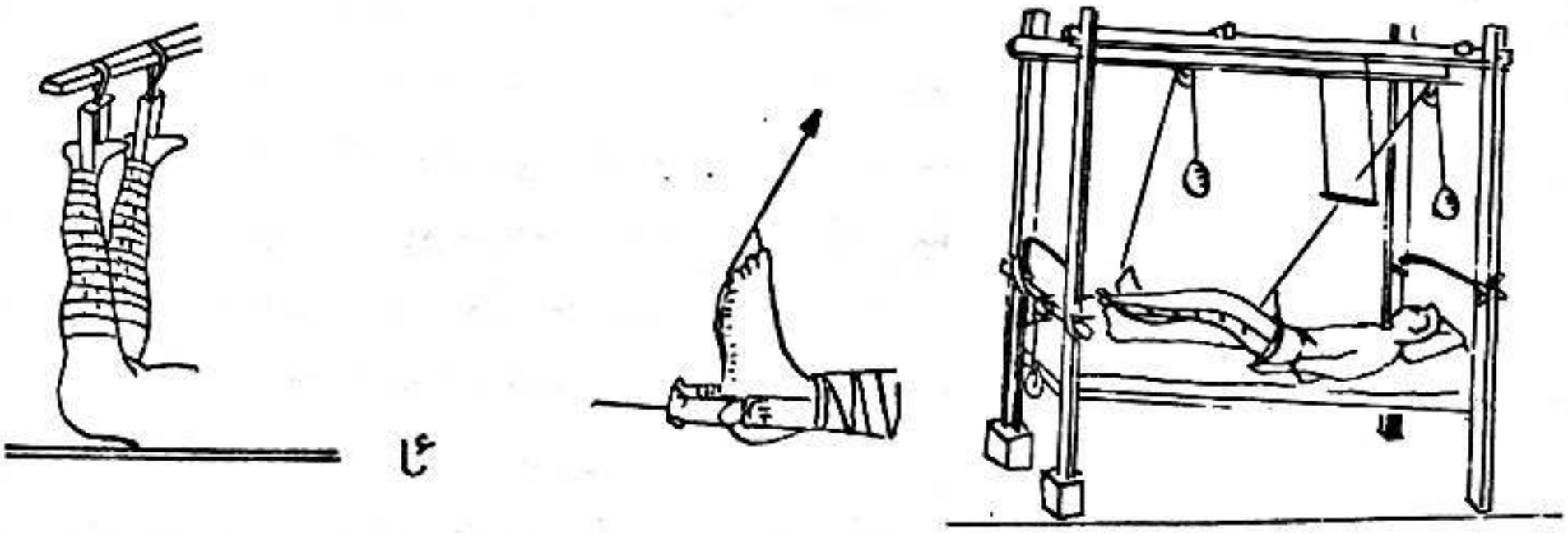

ئا

ئىد

2 — 19 سۈرەت. سان سۆڭىكى تېنىنىڭ سۇنۇشىنى تارتىش ئۇسۇل بىلەن داۋالاش

ئا: باللاردىكى سان سۆڭەك تېنى سۇنۇقنى تارتىپ داۋالاش ئۇسۇلى. ئە: چوڭلاردىكى سان سۆڭەك تېنىنى تارتىپ داۋالاش ئۇسۇلى

سان سۆڭەك تۈۋەن قىسمىنىڭ سۇنۇشى

سان سۆڭەك تۈۋەن قىسمىنىڭ سۇنۇشىدا سان سۆڭەك تۈۋەن دۈمبە ئارىلىقىنىڭ سۇنۇشى بىر قەدەر كۆپ تۈچرايدۇ (2 — 20 سۈرەت).

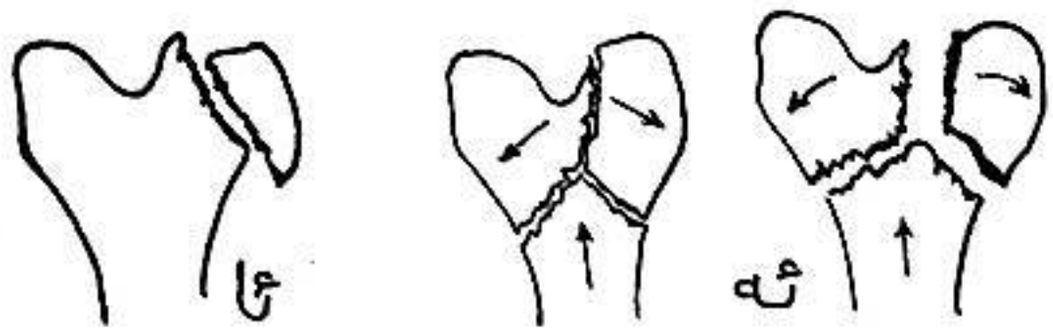

2 — 20 سۈرەت. سان سۆڭەك تۈۋەن قىسمىنىڭ سۇنۇقى

ئا: بىرلا دۈمبەچە سۇنۇقى. ئە: ھەر ئىككى دۈمبەچىنىڭ سۇنۇقى

بۇ خىلدىكى سۇنۇق كۆپرەك ئېگىزدىن سەكرىگەندە پۈت (تاپان) بالدۇر يەرگە تېگىشتىن پەيدا بولىدۇ. سۇنۇقنىڭ بىر قىسمى تىز بوغۇمى ئىچىگىچە يېتىپ بارغانلىقتىن بوغۇم بوشلۇقىغا قان يىغىلىۋالىدۇ. ئاساسلىق ئالامىتى: ئاغرىش، تىز بوغۇمى قېتىلىپ ئىششىش، ھەرىكىتى توسقۇنلۇققا تۈچراش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. ئەگەر بىر تەرەپ دۈمبەچە سۇنغان بولسا ئىششىش يېنىكرەك بولۇپ ئىششىش سۇنغان تەرەپتە روشەن بولىدۇ. سان سۆڭەك تۈۋەن قىسمىنىڭ سۇنۇقىدا تىز بوغۇمىنىڭ باشقا قىسىملىرىدىمۇ زەخمىلىنىش يۈز بېرىدۇ ھەتتا تىز ئارقىسىدىكى قان تومۇرلار بىلەن ئەسەبلەر زەخمىلىنىشى مۇمكىن. يارىدارغا بىرەر سائەت ئىلگىرى ئاغرىق توختاتقۇچى ۋە تىنچلاندۇرغۇچى دورىلار بېرىلىدۇ. تۇنكۈدىن كېيىن تىز بوغۇم بوشلۇقىغا نەشتەر سانجىپ (ئوكۇل يېگىنسى بىلەن) بوغۇم بوشلۇقىغا يىغىلىۋالغان قان تارتىپ چىقارغاندىن كېيىن بىر يارەمچى سۇنغان ئاياقنىڭ ھۇشۇقىدىن، ئىككىنچى يارەمچى ساننىڭ يۇقىرىسىدىن تۇتۇپ قارىمۇ-قارشى تەرەپكە تەكشى كۈچ بىلەن تارتىدۇ. تېگىقچى ئىككى قولى بىلەن ئىچكى-تاشقى دۈمبەچىنى مەركەزگە قارىتىپ بېسىش (ياكى قىسىش) ئارقىلىق ئورنىدىن قوزغالغان سۇنۇق پارچىسى ئورنىغا چۈشۈرۈلىدۇ ۋە ھۆل تېڭىش تۇسۇلى بىلەن تېڭىپ تىزنىڭ ئىككى يېنىغا مۇۋاپىق تۇزۇنلۇقتىكى قېلىن تاختا ياكى تاختاي قويۇپ بوغۇچ بىلەن 4-3 ئورۇندىن چىگىلىدۇ ياكى داۋاملىق تارتىش تۇسۇلى قوللىنىلىدۇ. مەيلى تېڭىش ياكى تارتىش تۇسۇلىنىڭ قايسىسى قوللىنىلسۇن تىز بوغۇمىنىڭ قېتىۋېلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن تېڭىش بىلەن تارتىش 4-3 ھەپتىدىن ئېشىپ كەتمەسلىكى كېرەك. تۇنكۈدىن كېيىن كارىۋات تۇستىدە ئىككى ھەپتە ئەتراپىدا تىز بوغۇمىنىڭ ئېگىش ۋە تۇزلەش ھەرىكىتى مەشق قىلىپ بېرىلىدۇ. تۇنكۈدىن كېيىن 2-1 ھەپتە سۇنغان پۇتقا ئېغىرلىقنى سالماي مېڭىپ بېرىدۇ. تۇنكۈدىن كېيىن يەككە قولتۇق ھاسىسى بىلەن سۇنغان ئاياققا ئېغىرلىقنى سېلىپ مېڭىش مەشقى قىلىپ بېرىلىدۇ.

لىپەك سۆڭكىنىڭ سۇنۇشى

لىپەك سۆڭكىنىڭ سۇنۇقى كۆپىنچە يېقىلىشتىن پەيدا بولىدۇ. لىپەك سۆڭكىگە يەزىدە توغرىسىغا ئىككىگە ئاجراپ كېتىشى مۇمكىن. يەزىدە پارچىلىنىپ كېتىشى مۇمكىن (2 — 21 سۈرەت).

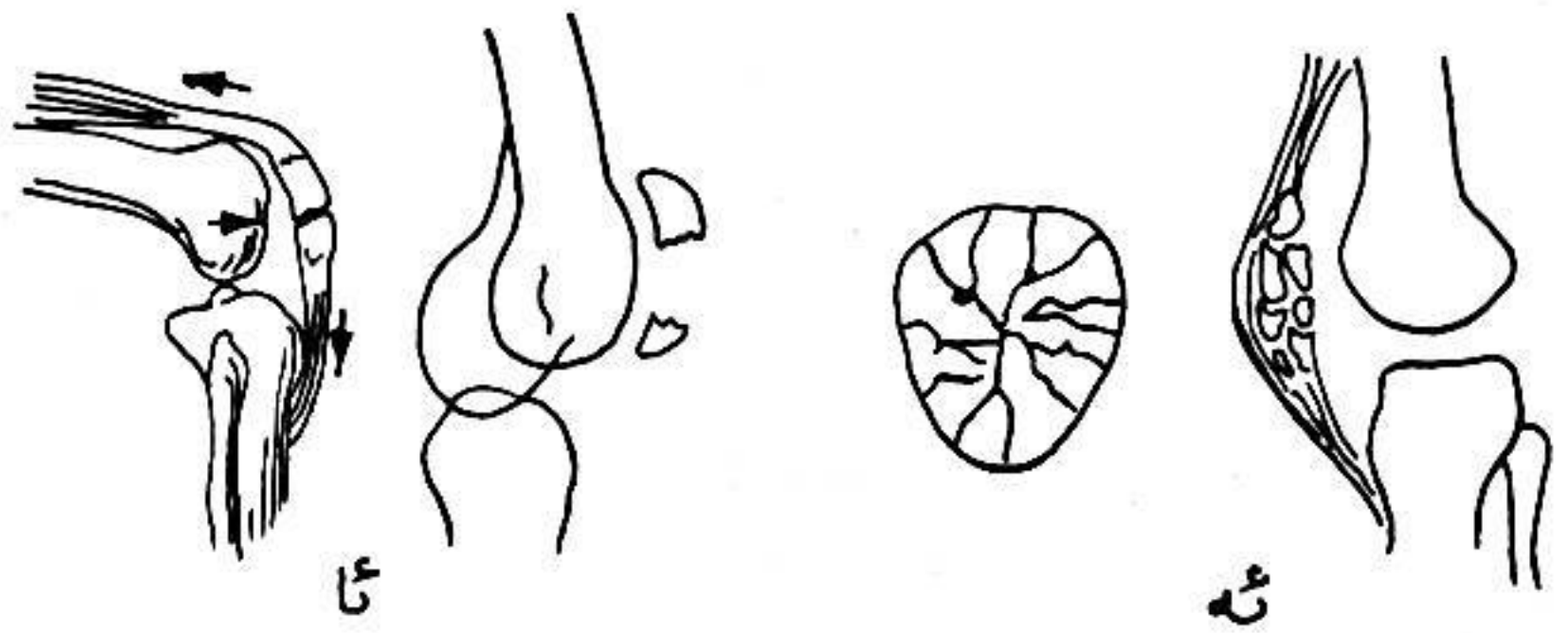

ئا ئە

2 — 21 سۈرەت. لىپەك سۆڭكىنىڭ سۇنۇشى

ئا: لىپەك سۆڭكىنىڭ توغرىسىغا سۇنۇشى ئە: لىپەك سۆڭكىنىڭ پارچىلانغان سۇنۇقى

لىپەك سۆڭكىگە سۇنغاندا تىز ئاغرىيدۇ، ئىششىيدۇ. تىز بوغۇمىنى تۇزلىيەلمەيدۇ ۋە تۇرالمايدۇ. سۇنغان سۆڭەك ئارىلىقىنى تۇتۇپ بىلگىلى بولىدۇ.

داۋالاشتا تىز بوغۇمىدىكى ئىششىش ئېغىر بولسا نەشتەر سانجىپ (ئوكۇل يېگىنسى ياخشىراق) تىز بوغۇم بوشلۇقىغا يىغىلىۋالغان قان ـ زەردابلار چىقىرىلىدۇ. يارىدارنى ئۆگىدا ياتقۇزۇپ سۇنغان ئاياقنى تۈز قىلىپ، تېڭىقچى ئىككى قولى بىلەن سۇنغان سۆڭەكنى مەركەزگە قارىتىپ قىسىش ئارقىلىق سۇنۇق تۇچى يېقىنلاشتۇرۇلىدۇ ۋە تىز بوغۇمنى تۈز تۇرغۇزغان ھالەتتە ھۆل تېڭىش ئارقىلىق مۇقىملاشتۇرۇلىدۇ ياكى لىپەكنىڭ سىرتقى دائىرىسىگە خوپ كەلگۈدەك داكىدىن ياسالغان چەمبىرەك بىلەن لىپەك سۆڭەكنى قاماپ ئۇستىدىن تېڭىلسىمۇ بولىدۇ. بىرىنچى قېتىملىق تېڭىق مۇڭۇپىيەتلىك بولسا ئارىلاپ تېڭىق ئالماشتۇرۇش ھاجەتسىز. تەخمىنەن 3 ھەپتىلەردىن كېيىن قوش قولتۇق ھاسىسى بىلەن كارىۋاتتىن چۈشۈپ مېڭىپ بەرسە، 5 — 4 ھەپتىلەردىن كېيىن تىز بوغۇمىنىڭ ھەرىكىتىنى قىلىپ بەرسە بولىدۇ.

پاقالچاق سۆڭىكىنىڭ سۈنۈشى

پاقالچاق سۆڭىكىنىڭ يۇقىرى قىسمىنىڭ سۈنۈشى

پاقالچاق سۆڭىكىنىڭ يۇقىرى قىسمى سۈنۈقىدا تاشقى تەرەپ دۇمبەچىنىڭ سۈنۈقى برقەدەر كۆپ تۆچرايدۇ (2 — 22 سۈرەت).

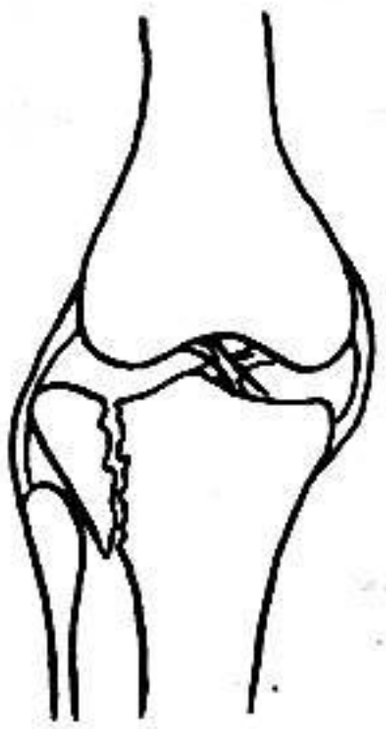

2—22 سۈرەت. پاقالچاق سۆڭىكىنىڭ قىسمى دۇمبەچىسىنىڭ قىيىق سۇنۇقى

پاقالچاق سۆڭىكىنىڭ سىرتقى دۇمبەچىسىنىڭ سۈنۈقىدا تىز بوغۇم سىرتقى تەرىپى ئاغرىيدۇ، ئىششىيدۇ. تىز بوغۇمى سىرتقا كېرىلگەن تۈسىنى ئېلىش بىلەن بىرگە تىز بوغۇمنىڭ سىرتقى تەرەپ ھەرىكەت دائىرىسى كېڭىيدۇ. سۈنۈقنىڭ بىر قىسمى بوغۇم خالتىسى ئىچىدە بولغانلىقتىن بوغۇم خالتىسىنىڭ ئىچىگە قان چۈشىدۇ، ئېغىرراقلىرىدا بوغۇم تۈزۈلمىسىدە بۈزۈلۈش مۇمكىن. داۋالاشتا يارىدارغا بەرشىشا قاتارلىق ئاغرىق توختاتقۇچى ۋە تىنچلاندۇرغۇچى دورا ئىشلىتىپ بىرەر سائەتتىن كېيىن بىرىنچى ياردەمچى سۈنغان تەرەپ پاقالچاقنىڭ ھۈشۈق قىسمىدىن، ئىككىنچى ياردەمچى ساننىڭ تۆۋىنىدىن تۇتۇپ قارىمۇ-قارشى تەرەپكە تەكشى كۈچ بىلەن تارتىدۇ. تېڭىقچى ئىككى قولىنى سۈنغان سۆڭىكىنىڭ پارچىسىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ مەركەزگە قارىتىپ قىسىش ئارقىلىق ئورنىغا چۈشۈرىدۇ. ئەگەر بۇ تۈسۈل ئۈنۈم بەرمىسە سۈنغان تەرەپ ھۈشۈقتىن ئېسىپ تارتىش تۈسۈلىنى قوللىنىپ بىر-ئىككى كۈندىن كېيىن بىر قولىنى سۈنغان ئورۇنغا، ئىككىنچى قولىنى قارشى تەرەپكە قويۇپ مەركەزگە قارىتىپ قىسىش ئارقىلىق سۈنۈق ئورنىغا چۈشۈرۈلىدۇ ۋە تىز بوغۇمى ئاۋۋال ئىشىشىق ياندۇرغۇچى سۈركەلمە بىلەن بېسىپراق ھۆل تېڭىلىدۇ. ئەگەر بوغۇم بوشلۇقىغا قان چۈشكەن بولسا نەشتەر (شىپرىس يىڭنىسى) سانجىپ قان چىقىرىلىدۇ. ئىششىق ئاساسەن يانغاندىن كېيىن سۈنۈقنىڭ تۈتىشىنى تېزلەتكۈچى سۈركەلمەر بىلەن ھۆل تېڭىپ بېرىلىدۇ. تەخمىنەن تۆت ھەپتە ئېسىپ تارتقاندىن كېيىن ھەر قېتىملىق تېڭىق ئالماشتۇرۇش مەزگىلىدە تىز بوغۇمنى تۈزلەش ۋە ئېگىش ھەرىكىتى مەشقى ئېلىپ بېرىلىدۇ. بۇ خىل داۋالاش 3-2 ھەپتە داۋاملاشتۇرۇلغاندىن كېيىن تارتىشنى ئېلىپ تاشلاپ قوش قولتۇق

هاسسنىڭ ياردىمى بىلەن كارىۋاتتىن چۈشۈپ ماڭدۇرۇلىدۇ. كېيىن قولتۇق هاسسىنىڭ بىرىنى ئىلىۋېتىپ سۈنغان تەرەپ ئاياغ بىلەن دەسسەپ مېڭىشنى مەشىق قىلدۇ.

پاقالچاق سۆڭەكلىرى تېنىنىڭ سۈنۈشى

پاقالچاق سۆڭەكلىرى — پاقالچاق سۆڭىكى بىلەن يان پاقالچاق سۆڭىكىدىن ئىبارەت ئىككى تال سۆڭەكنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. پاقالچاق سۆڭەك تېنىنىڭ سۈنۈشى يىقىلىش، ئۇرۇلۇش ۋە بېسىلىش قاتارلىق سەۋەبلەردىن پەيدا بولىدىغان بولۇپ، بەزىدە بىر تاللا سۆڭەك تېنى بىرلا ئورۇندىن سۈنۈشى مۇمكىن. بەزىدە هەر ئىككى تال سۆڭەك تېنى بىرلا ۋاقىتتا سۈنۈشى مۇمكىن. بەزىدە بىر ياكى ئىككى تال سۆڭەكنىڭ بىر قانچە يېرىدىن سۈنۈشى مۇمكىن. سۈنۈق بەزىدە كەسمە سۈنۈق شەكىلدە، بەزىدە قىيسىق سۈنۈق شەكلىدە كېلىشى مۇمكىن. بەزىدە پارچىلانغان سۈنۈق ياكى بۇرغىسىمان سۈنۈق شەكلىدە كېلىشى مۇمكىن، بەزىدە سۈنۈق تۆچى ئورنىدىن قوزغالمايدۇ. بەزىدە ئورنىدىن قوزغىلىدۇ (2 — 23 سۈرەت).

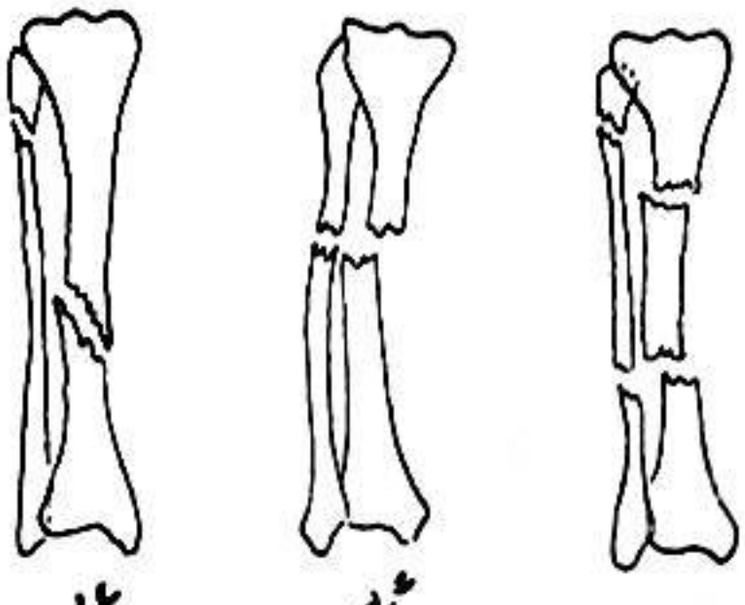

2 — 23 سۈرەت. پاقالچاق سۆڭەكلىرىنىڭ سۈنۈشى

ئا: قىيسىق سۈنۈق ئە: كەسمە سۈنۈق

ب: كۆپ ئورۇندىن سۈنۈش

پاقالچاق سۆڭەكلىرى تېنىنىڭ سۈنۈشىدا سۈنغان ئورۇن ئاغرىيدۇ، ئىششىيدۇ. سۈنغان سۆڭەك تۆچى ئورنىدىن قوزغالغان بولسا قول بىلەن تۇتۇپ بىلگىلى بولىدۇ. هەر ئىككى تال سۆڭەك تېنى بىرلا ۋاقىتتا سۈنغان بولسا ساختا بوغۇم هاسىل بولىدۇ. پاقالچاق سۆڭەك تېنى سۈنۈشىدا (بولۇپمۇ ئورنىدىن قوزغالغان سۈنۈقتا) سۈنۈقنى ئېنىقلاپلا قالماستىن بەلكى پۈت ئۇستى شېرىان تومۇرىنىڭ سۇقۇش ئەھۋالى بىلەن پۈتنىڭ سېزىمى ۋە هەرىكىتى تەكشۈرۈلىدۇ. چۈنكى پاقالچاق سۆڭەكلىرىنىڭ تېنى سۈنۈقىدا قان تومۇر بىلەن ئەسەبلەر ئوڭايلا زەخمىلىنىدۇ. سۈنۈققا قارىتا چارە قىلىشتىن بۇرۇن ئاغرىق توختاتقۇچى ۋە تىنچلاندۇرغۇچى دورا ئىشلىتىلىدۇ. ئورنىدىن قوزغالمىغان سۈنۈق بولسا ئاۋۋال هۆل تېڭىق ئۇستىدىن تاختا قويۇپ تېڭىلىدۇ. ئەگەر ئورنىدىن قوزغالغان سۈنۈق بولسا ئىككى يارەمچىنىڭ قارىمۇ-قارشى تەرەپكە تارتىشى ئاستىدا تېڭىقچى ئىككى قولىنى ئىشقا سېلىپ سۈنغان سۆڭەك تۆچىنى ئۇستىدىن بېسىش، يۇقىرىغا كۆتۈرۈش ۋە ياندىن ئىتتىرىش قاتارلىق تۆسۇللار بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈلىدۇ ۋە يۇقىرىقى تۆسۇل بىلەن تېڭىلىدۇ. قول بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈش قىيىن بولسا بولۇپمۇ ئىككى تال سۆڭەك سۈنۈقىدا

ئەھۋالغا قاراپ 2-1 كۈن ھۈشۈقتىن ئېسىپ تارتىپ سۈنغان سۆڭەك ئۆچلىرى بىر-بىرىدىن ئاجرىغاندىن كېيىن تارتىش ئاساسىدا بېسىش، كۆتۈرۈش، ئىتتىرىش ئۇسۇلى بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈلىدۇ ۋە ھۆل تېڭىق ئۈستىدىن تاختاي قويۇپ تېڭىلىدۇ. يەككە سۆڭەك تېنى سۈنۈقى بىلەن ئورۇندىن قوزغالمىغان سۈنۈقتا 4-3 كۈندە بىر قېتىم تېڭىق ئالماشتۇرۇلسا بولىدۇ. لېكىن ئىككى تال سۆڭەكنىڭ بىرلا ۋاقىتتا سۈنۈشى بىلەن بىر قانچە ئورۇندىن سۈنغان سۈنۈقتا ئورنىغا چۈشۈرۈپ بولغاندىن كېيىن قايتا ئورنىدىن قوزغىلىپ كېتىدىغان ئەھۋاللار دائىم ئۇچراپ تۇرىدۇ. شۇڭلاشقا بۇ خىل سۈنۈقتا تېڭىق ئالماشتۇرۇش قېتىم سانى كۆپ بولۇپ كەتمەسلىكى لازىم. شۇنداقلا سۈنۈقنىڭ قايتا ئورنىدىن قوزغىلىپ كېتىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن تېڭىق ئالماشتۇرۇش مەشغۇلىيىتى ناھايىتى سىلىق بولۇشى كېرەك. پاقالچاق سۆڭەكلىرىنىڭ بىر تېلى سۈنغان بولسا 5-4 ھەپتىگىچە تېڭىلىدۇ. تېڭىقنى ئېلىپ تاشلىغاندىن كېيىن 3-2 ھەپتە كارىۋاتتا يېتىپ ئارام ئالىدۇ. بۇ جەريانىدا تىز بوغۇم بىلەن ھۇشۇق بوغۇمنىڭ يېنىك ھەرىكىتىنى مەشق قىلىشقا بولىدۇ. ئۈنىڭدىن كېيىن كارىۋاتتىن چۈشۈپ قوش قولتۇق ھاسىسىنىڭ ياردىمى بىلەن مېڭىشنى مەشق قىلىشقا بولىدۇ. سۈنغان كۈندىن ھېسابلىغاندا 10-8 ھەپتىلەردىن كېيىن يەككە قولتۇق ھاسا بىلەن سۈنغان پۇتقا ئېغىرلىقنى سېلىپ مېڭىشنى مەشق قىلىشقا بولىدۇ. ھەر ئىككى تال سۆڭەك سۈنغانلار بىلەن بىر قانچە يېرىدىن سۈنغان سۈنۈقلاردا 8-6 ھەپتىگىچە تېڭىپ بېرىلىدۇ. ئۈنىڭدىن كېيىن تېڭىقنى ئېلىپ تاشلاپ 3-2 ھەپتە كارىۋاتتىن چۈشمەي ئارام ئالىدۇ. كېيىن قوش قولتۇق ھاسا ياردىمى بىلەن كارىۋاتتىن چۈشۈپ مېڭىش مەشق قىلىنىدۇ. 12—10 ھەپتىلەردىن كېيىن يەككە قولتۇق ھاسىنىڭ ياردىمى بىلەن سۈنغان ئاياقتا ئېغىرلىقنى سېلىپ مېڭىش مەشق قىلىنىدۇ.

پاقالچاق سۆڭەكلىرىنىڭ تۈۋىنىدىن سۈنۈشى

پاقالچاق سۆڭەكلىرىنىڭ تۈۋىنىدىن سۈنۈشى دېگەندە كۆپىنچە پاقالچاق سۆڭەك بىلەن يان پاقالچاق سۆڭىكىنىڭ ھۇشۇق قىسمىنىڭ سۈنۈشى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. بەزىدە پاقالچاق سۆڭىكىنىڭ بىرلا ھۇشۇقلا سۈنۈشى مۇمكىن. بەزىدە ھەر ئىككى ھۇشۇق قىسمى سۈنۈشى مۇمكىن (2—24 سۈرەت).

بۇ خىل سۈنۈق كۆپىنچە ئادەم يىقىلغاندا پۇت ئىچى ياكى سىرتىغا زىيادە تولغىنىشتىن پەيدا بولىدۇ. بەزىدە بۇاستە زەربىدىنمۇ پەيدا بولىدۇ.

پاقالچاق سۆڭەكلىرىنىڭ تۈۋەن قىسمى سۈنغاندا ھۇشۇق قىسمى (ئىچى ياكى سىرتى ياكى بولمىسا ھەر ئىككى تەرەپ) ئاغرىيدۇ، ئىششىيدۇ. تېرە كۆكىرىشى مۇمكىن. يان

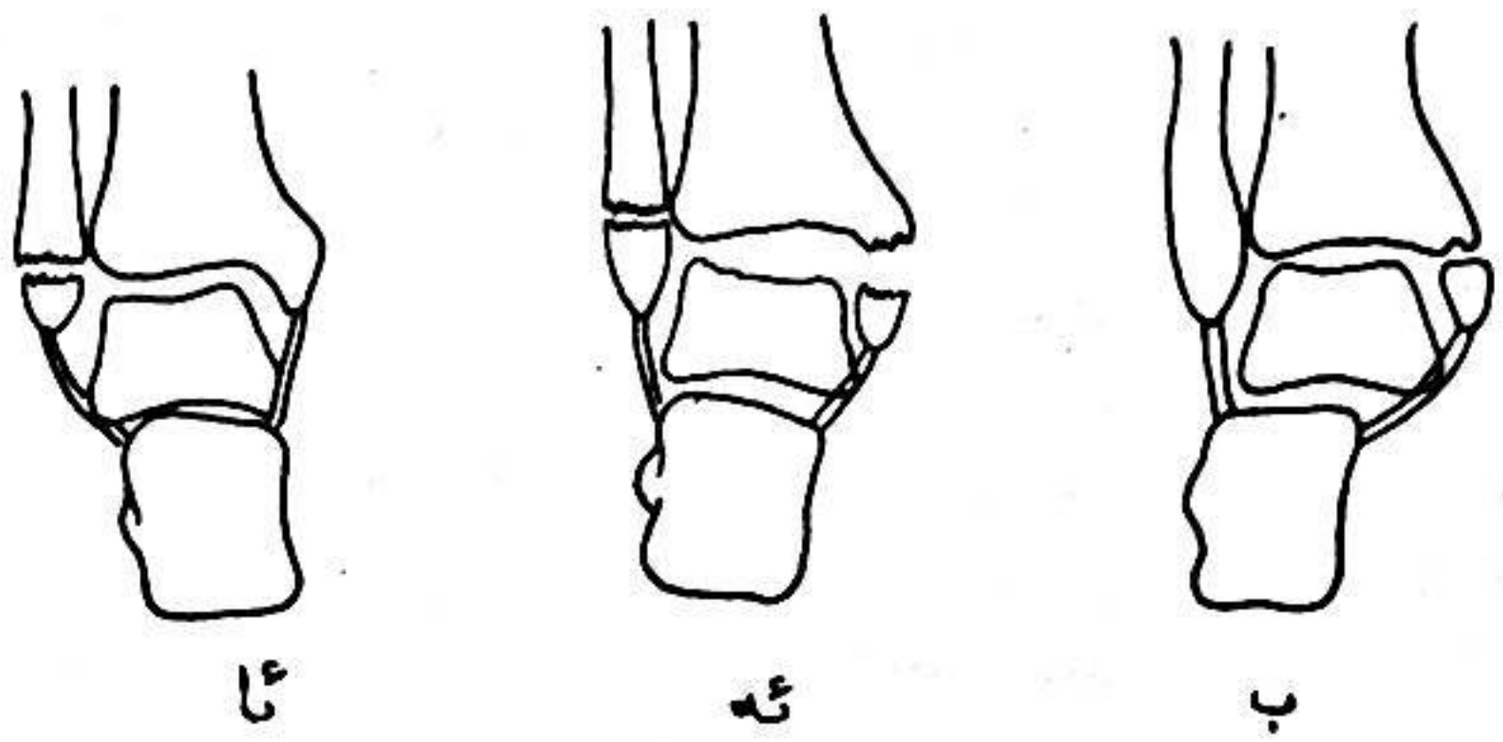

2 — 24 سۈرەت. پاقالچاق سۆڭەكلىرىنىڭ تۈزۈلۈش قىسمى سۈرىتى

ئا: يان پاقالچاق سۆڭەك تۈزۈلۈش قىسمىنىڭ سۈرىتى ئە: پاقانچاق سۆڭەك تۈزۈلۈش قىسمىنىڭ سۈرىتى ب: پاقالچاق ۋە يان پاقالچاق سۆڭەك تۈزۈلۈش قىسمىنىڭ بىرگە سۈرىتى

پاقالچاق سۆڭەك تۈزۈلۈش قىسمى سۈرىتىدا پۈت سىرتقا كېرىلگەن تۇسىنى ئالىدۇ. سۈنغان ئورۇننى قول بىلەن تۈرتۈپ بىلگىلى بولىدۇ.

داۋالاشتا يارىدارغا بەرىلىدىغان قاتارلىق ئاغرىق توختاتقۇچى ۋە تىنچلاندۇرغۇچى دورىلارنى ئىشلىتىپ بىرەر سائەتتىن كېيىن يارىدارنى سۈپىدا ياكى كارىۋاتتا ياتقۇزۇپ پاقالچىقى بەسكە ساڭگىلىتىپ ياتقۇزۇلىدۇ. يارىدەمچى تاپان بىلەن پۈتتىن تۈرتۈپ پەس تەرەپكە تارتىدۇ. تېڭىقچى بىر قولىنىڭ ئالقىنىنى سىرتقى ھۇشۇق تەرەپكە يەنە بىر قولىنىڭ ئالقىنىنى ئىچكى ھوشۇق تەرەپكە قويۇپ ئىككى قول ئالقىنى بىلەن ھۇشۇق قىسمىنى قامالالاپ مەركەزگە قارىتىپ قىسسا ئاجرىغان سۈنۈق پارچىسى ئورنىغا چۈشىدۇ (2 — 25 سۈرەت).

سۈنۈق ئورنىغا چۈشكەندىن كېيىن ھۆل تېڭىپ، ھۆل تېڭىق ئۈستىدىن پاقالچاقنىڭ تۈزۈلۈش تەرەپ ئىككى يېنىغا لايىقىدا تاختاي قويۇپ (تاختاينىڭ تۈچى تاپاندىن ئاشۇرۇپ قويۇلىدۇ) ھۇشۇق ئۈستى بىلەن تاپان ئاستىدىن بوغۇچ بىلەن باغلىنىدۇ. ئادەتتە 6-8 ھەپتە تېڭىلسا بولىدۇ. ئەگەر ئىششىق بەك ئېغىر بولمىسا ئورنىغا چۈشكەن سۈنۈقنىڭ قايتا ئاجراپ كېتىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن تېڭىش مەزگىللىرىدە تېڭىق ئالماشتۇرۇش قېتىم سانى بەك كۆپ بولۇپ كەتمەسلىكى كېرەك. تېڭىش مەزگىلىدە ئىششىقنىڭ يېنىشىنى تېزلىتىش مەقسىتىدە پۈتى ئېگىزرەك قويۇلىدۇ. تېڭىلۇاتقان مەزگىللىرىدە تىز بوغۇم ھەرىكەتسىز يەڭگىل مەشق قىلىپ بېرىشكە بولىدۇ.

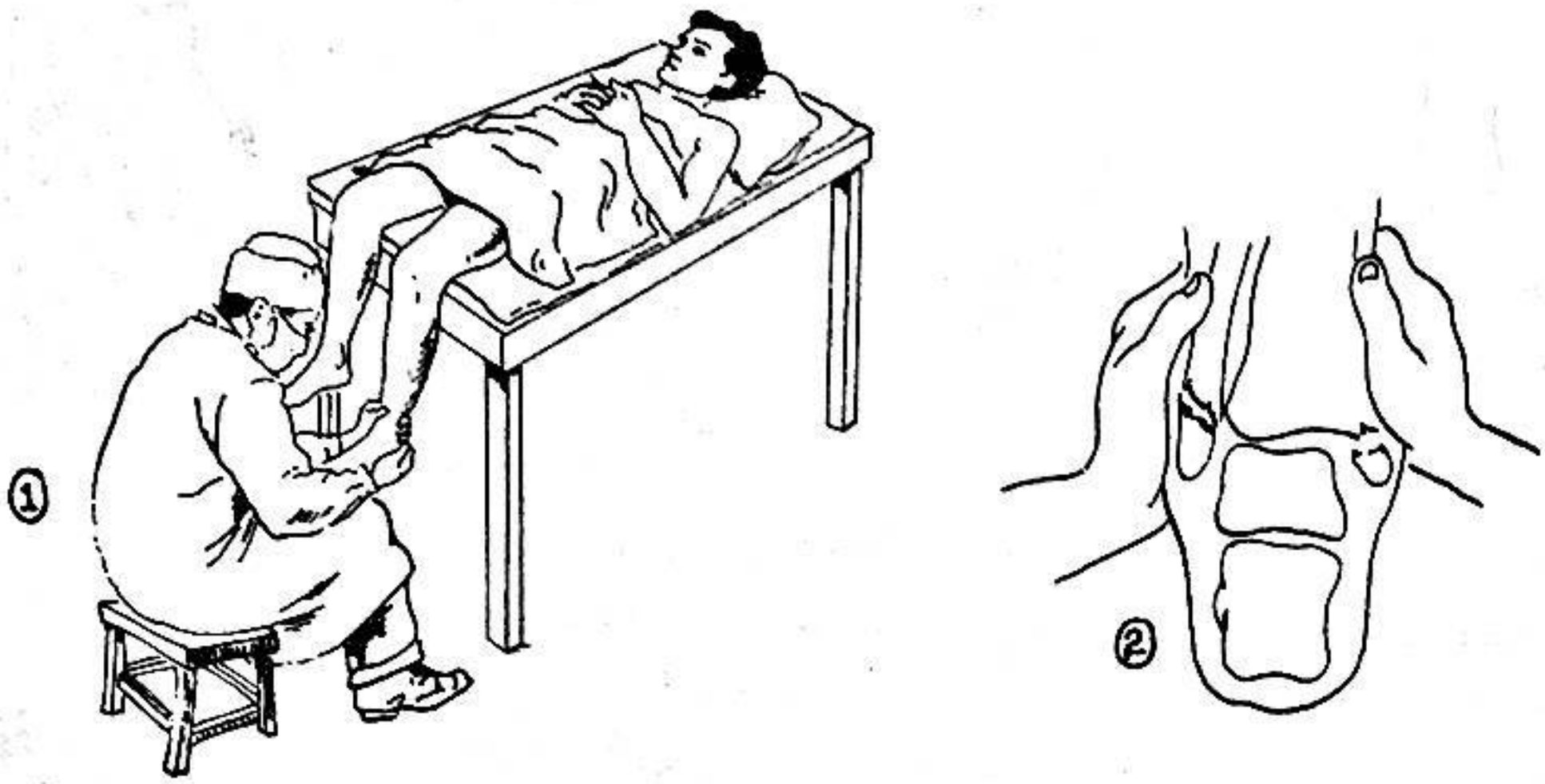

2 — 25 سۈرەت. ھۇشۇق سۈتۈقنى قول بىلەن قىسىپ ئورنىغا چۈشۈرۈش

تېكىشنى ئېلىپ تاشلىغاندىن كېيىن ھۇشۇق بوغۇم ھەرىكىتىنى مەشىق قىلىپ ئەسلىگە كەلتۈرۈش كېرەك.

پۇت سۆڭەكلىرىنىڭ سۇنۇشى

پۇت سۆڭەكلىرىنىڭ سۇنۇشى دېگەندە تاپان سۆڭىكى، ئارىلىق سۆڭەك ھۇشۇقتىكى تۇششاق سۆڭەكلەر بىلەن پۇت پەنجە ۋە بارماق سۆڭەكلىرىنىڭ سۇنۇقى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدە تاپان سۆڭىكى بىلەن ئارىلىق سۆڭەك ۋە پۇت پەنجە سۆڭىكى بىلەن پۇت بارماق سۆڭەكلىرىنىڭ سۇنۇقى كۆپرەك تۇچرايدۇ.

تاپان سۆڭىكى بىلەن ئارىلىق سۆڭىكىنىڭ سۇنۇشى كۆپىنچە ئېگىزدىن يىقىلغاندا تاپان بالدۇر يەرگە تېگىشتىن پەيدا بولىدۇ. قالغان سۆڭەكلەرنىڭ سۇنۇشى كۆپىنچە بۇاستە زەربە تەسىرىدىن پەيدا بولىدۇ (2 — 26 سۈرەت).

پۇت سۆڭەكلىرىنىڭ سۇنۇق شەكىللىرى ھەر خىل بولۇپ بەزىدە بىرلا سۆڭەك سۇنۇشى مۇمكىن. بەزىدە بىر قانچە تال سۆڭەك بىرلا ۋاقىتتا سۇنۇشى مۇمكىن. بەزىدە

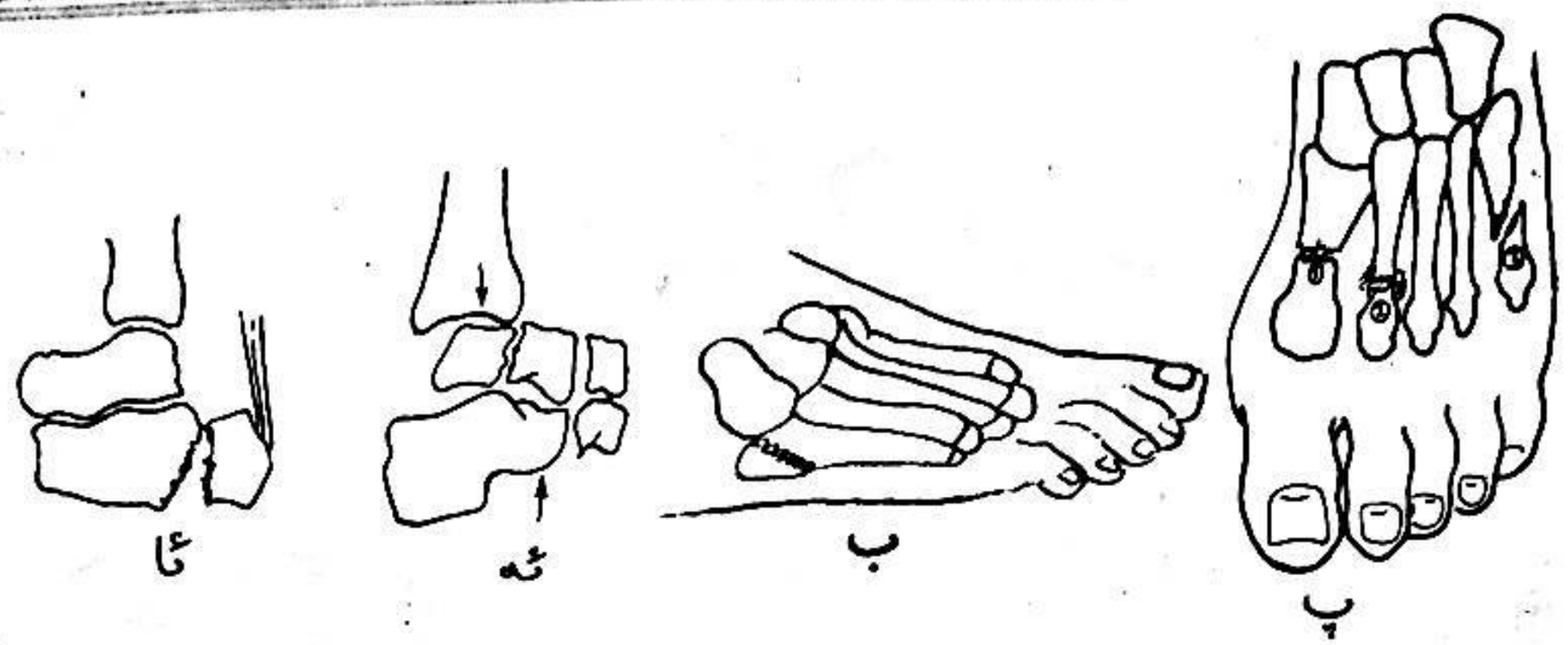

2 — 26 سۈرەت. پۇت سۆڭەكلىرىنىڭ سۈنۈشى

ئا: تاپان سۆڭىكىنىڭ سۈنۈشى ئە: ئارىلىق سۆڭىكىنىڭ سۈنۈشى ب: 1-پۇت پەنجە سۆڭىكىنىڭ سۈنۈشى پ: پۇت بارماق سۆڭىكىنىڭ سۈنۈشى

ئوچۇق سۇنۇق شەكلىدە كېلىشى مۇمكىن.

پۇت سۆڭەكلىرى سۇنغاندا يەرلىك ئورۇن ئاغرىيدۇ، ئىششىيدۇ ۋە ھەرىكىتى توسقۇنلۇققا ئۇچرايدۇ. پۇت پەنجە ۋە بارماق سۇنۇقلىرىدا تېرىنىڭ ھەر خىل زەخمىلىنىشى بىرگە كېلىشى مۇمكىن. بۇ خىلدىكى سۇنۇقتا سۆڭەكلەر كۆپ ھاللاردا ئېزىلىپ كېتىشى مۇمكىن.

ئورنىدىن قوزغالمىغان بولسا ھۆل تېڭىپ بېرىلىدۇ. ئورنىدىن قوزغالغان بولسا سۇنغان سۆڭەك تۈرى بىلەن ئورنى ۋە سۇنۇق شەكلىگە ئاساسەن ئوخشىمىغان قول مەشغۇلىيىتى بىلەن ئورنىغا چۈشۈرگەندىن كېيىن ھۆل تېڭىپ بېرىلىدۇ. تاپان سۆڭىكى بىلەن ئارىلىق سۆڭىكىنىڭ سۇنۇقىدا 10-8 ھەپتە، باشقا سۆڭەكلەرنىڭ سۇنۇقىدا 4-3 ھەپتە تېڭىلسا كۈپايە قىلىدۇ. تۇنىڭدىن كېيىن تېڭىقنى ئېلىۋېتىپ كارىۋاتتىن چۈشۈپ قولتۇق ھاسسىسىنىڭ ياردىمى بىلەن مېڭىپ بەرسە ۋە تەدرىجىي بەدەن ئېغرىلىقىنى پۇتقا سېلىپ مېڭىپ بەرسە بولىدۇ.

گەۋدە سۆڭەكلىرىنىڭ سۇنۇشى

قوۋۇرغىنىڭ سۇنۇشى

قوۋۇرغىنىڭ سۇنۇشى كۆپىنچە يىقىلىش، تۇرۇلۇش ۋە قىسىلىش قاتارلىق

سەۋەبلەردىن پەيدا بولىدۇ. بەزىدە بىر تەرەپ بىر تاللا. قوۋۇرغا ياكى بىر قانچە تال قوۋۇرغا سۇنۇشى مۇمكىن. بەزىدە بىر ياكى بىر قانچە تال قوۋۇرغىنىڭ بىر قانچە يېرىدىن سۇنۇشى مۇمكىن. بەزىدە ھەر ئىككى تەرەپ قوۋۇرغا سۇنۇشى مۇمكىن. قوۋۇرغا سۇنغاندا بەزىدە كۆكرەك تېمىدىكى قوۋۇرغىنى ئوراپ تۇرغان قان تومۇر، ئەسەب ۋە گۆش قاتارلىق يۇمشاق توقۇلمىلار زەخمىلىنىپ كۆكرەك بوشلۇقىغا قان چۈشۈشى مۇمكىن. ھەتتا بەزىدە سۇنغان قوۋۇرغا تۆپكىنى يىرتىۋېتىپ ھاياتقا خەۋپ كېلىشى مۇمكىن.

قوۋۇرغا سۇنغاندا ئىپادىلىنىدىغان ئالامەتلەر سۇنغان قوۋۇرغا سانى بىلەن سۇنغان سۆڭەك تۆچىنىڭ قان تومۇر ۋە ئەسەبنى تۆز ئىچىگە ئالغان يۇمشاق توقۇلمىلار بىلەن ئۆپكىنى زەخمىلىگەن ياكى زەخمىلىمىگەنلىكى ۋە زەخمىلىنىش دەرىجىسى شۇنداقلا كۆكرەك بوشلۇقىنىڭ سىرتقى مۇھىت بىلەن تۇتاشقان ياكى تۇتاشمىغانلىقى، قاناشنىڭ ئاز-كۆپلۈكى ياكى بولمىسا تۆپكە قانىتىنىڭ بېسىلغان-بېسىلمىغانلىقى قاتارلىق ئامىللار بىلەن مۇناسىۋەتلىك. قوۋۇرغا سۇنۇپ يۇمشاق توقۇلمىلار بىلەن تۆپكە زەخمىلەنمىگەن ياكى ئېغىرراق زەخمىلەنمىگەن بولسا سۇنغان ئورۇن ئاغرىيدۇ. يېنىكرەك ئىششىيدۇ، تېرە كۆكىرىدۇ. يۇتەلگەندە ۋە چوڭقۇرراق نەپەسلەنگەندە قوۋۇرغىنىڭ سۇنغان ئورنى تېخىمۇ قاتتىق ئاغرىيدۇ. يارىدار يېنىچە يېتىشقا ياكى بەدىنىنى تولغاپ ھەرىكەتلىنىشكە جۈرئەت قىلالمايدۇ. يارىدارنىڭ گەۋدىسى قوۋۇرغا سۇنغان تەرەپكە ئازراق قىيسىيىپ قارشى تەرەپ قولى بىلەن سۇنغان ئورۇننى بېسىپ تۇرغان ھالەت تۇسىنى ئالىدۇ. تېڭىشچى بىر قولىنىڭ بارماقلىرىنى يارىدارنىڭ دۇمبە تەرىپىگە، يەنە بىر قول بارماقلىرىنى يارىدارنىڭ تۆش قىسمىغا قويۇپ ئىككى باش بارماق بىلەن قوۋۇرغىلارنى بويلاپ يېنىك بېسىپ سىلجىتقاندا قوۋۇرغىنىڭ سۇنغان ئورنى قاتتىق ئاغرىيدۇ. بەزىدە ئىككى سۇنۇق تۆچى سۈركىلىشتىن پەيدا بولغان غۇچۇرلىغان سېزىم بىلىنىدۇ. ئەگەر بىر قانچە تال قوۋۇرغا سۇنغان ياكى بىر قانچە تال قوۋۇرغىنىڭ بىر قانچە يېرىدىن سۇنۇپ ئىچىگە پېتىشتىن كۆكرەك تېمىدىكى قان تومۇر زەخمىلىنىپ ياكى تۆپكە يىرتىلغان بولسا كۆكرەك بوشلۇقىغا قان چۈشىدۇ ياكى بولمىسا قوۋۇرغىنىڭ ئوچۇق سۇنۇقى بىلەن تۆپكە يىرتىلىپ سىرتقى مۇھىت بىلەن تۆپكىدىكى ھاۋا كۆكرەك بوشلۇقىغا كىرىپ شۇ تەرەپ تۆپكە قانىتىنى باسقان بولسا بەدەنگە ئېھتىياجلىق ساپ ھاۋا كېمىيىپ بۇزۇق ھاۋا بەدەن سىرتىغا چىقىپ كېتەلمەسلىكتىن دېمى سىقىلىپ ئاۋۇال كالپۇك بىلەن تىرناق كۆكىرىدۇ. كېيىنرەك يۈز-كۆز ۋە پۈتۈن بەدەن كۆكىرىدۇ. گالدىكى كانايىنىڭ ئورنى ساق تەرەپكە سىلجىيدۇ. قوۋۇرغىنىڭ ئوچۇق سۇنۇقىدىن ھاسىل بولغان زەخىم تۇشۇكى كۆكرەك بوشلۇقىغا تۇتاشقان بولسا يارىدارنىڭ نەپەسلىنىشىگە ئەگىشىپ تۇشۇكتىن

هاۋا كىرىپ - چىقىقان پۇشۇلدىغان ئاۋاز ئاڭلىنىدۇ. قوۋۇرغىنىڭ يېپىق سۈنۈقىدا ئەگەر ئۆپكە يىرتىلغان بولسا ئۆپكىدىن كۆكرەك بوشلۇقىغا چۈشكەن هاۋا كۆكرەك تېمى ۋە قەۋىتىگە سىڭىپ كىرگەنلىكتىن شۇ تەرەپ كۆكرەك تەرەپتىكى ئىششىش ئېغىرراق بولۇپ باسقاندا قارنى دەسسىگەندە ياكى چاچنى بارماق بىلەن تۇۋۇلغاندا چىقىدىغان ئاۋاز بىلىنىدۇ.

داۋالاشتا يارىدارنى چوڭقۇرراق نەپەس ئېلىش هالىتىدە تورغۇزۇپ كەڭرەك ماتا (داكا) بىلەن قۇرۇق ياكى هۆل تېڭىلىدۇ. ئادەتتە 3-2 كۈندە بىر قېتىم تېڭىق ئالماشتۇرۇپ بېرىلىدۇ. تېڭىقنىڭ چىڭلىق دەرىجىسى تىنىقا (نەپەسلىنىشكە) دەخلى يەتمىگۈدەك بولسا كۈپايە قىلىدۇ. ئوچۇق سۈنۈق بولسا بولۇپمۇ جاراھەتتىكى تۇشۇكتىن هاۋا كىرىپ - چىقىپ تۇرىۋاتقان بولسا داۋالاش ئورنىغا ئېلىپ كەلگىچە بولغان ئارىلىقتا پاكىز رەخت بىلەن جاراھەت بېسىپ تېڭىلىدۇ. داۋالاش ئورنىغا كەلگەندىن كېيىن جاراھەتنىڭ قائىدە بويىچە تازىلاپ تېڭىپ يېپىق سۈنۈقتا ئايلاندۇرغاندىن كېيىن يۇقىرىدىكى تۈسۈل بىلەن تېڭىلىدۇ. ئەگەر كۆكرەك تېمىدىكى قان تومۇر ياكى ئۆپكە زەخمىلىنىپ كۆكرەك بوشلۇقىغا قان چۈشكەن بولسا قان توختاتقۇچى ۋە ئىششىقنى يانداۋۇرغۇچى دورا ئىشلىتىلىدۇ ۋە كۆكرەك بوشلۇقىغا يىغىلىپ قالغان قان تارتىپ چىقىرىلىدۇ.

ئومۇرتقىنىڭ سۈنۈشى

ئومۇرتقىنىڭ سۈنۈشى كۆپىنچە ئىگىزدىن يىقىلغاندا تاپان بالدۇر يەرگە تېگىش ياكى زەربىنىڭ بۇاستە. ئومۇرتقىغا تېگىشى قاتارلىق سەۋەبلەردىن پەيدا بولىدۇ. سۈنۈق كۆپىنچە ئومۇرتقا تېنىدا، ئۇنىڭدىن قالسا ئومۇرتقا يايىسى ۋە ئۇنىڭ ئۈسۈكلىرىدە پەيدا بولىدۇ (2 — 27 سۈرەت).

كۆپ هاللاردا ئومۇرتقا سۈنۈقىغا ئومۇرتقا كېچىك بوغۇملىرىنىڭ چىقىقى بىرگە كېلىپ يۇلۇن بىلەن ئەسەبلەرنى بېسىشى بىلىنىدۇ. بەزىدە باغلاملار زەخمىلىنىشى مۇمكىن.

ئومۇرتقا سۈنىغاندا ئىپادىلىنىدىغان ئالامەتلەر يۇلۇن بىلەن يۇلۇندىن چىقىدىغان ئەسەبلەرنى بېسىش ياكى زەخمەشىنىڭ دەرىجىسىگە قاراپ هەر خىل بولىدۇ. مەسىلەن، ئومۇرتقا تېنىنىڭ يېنىك پاتقان سۈنۈقىدا يەرلىك ئورۇن ئاغرىش، ئىششىش ۋە هەرىكىتى چەكلىمىگە ئۇچراشتەك ئالامەتلەر كۆرۈلىدۇ. ئومۇرتقا تېنىنىڭ ئېغىرراق پاتقان سۈنۈقىدا يۇقىرىدىكى ئالامەتلەر ئېغىر ئىپادىلىنىش بىلەن بىرگە يەرلىك ئورۇن ئارقىغا پولتىيىپ چىقىدۇ ياكى بۇلۇڭ هاسىل بولىدۇ. ئومۇرتقا ئارقا بىسىنىڭ ئارىلىقى كېڭىيىدۇ.

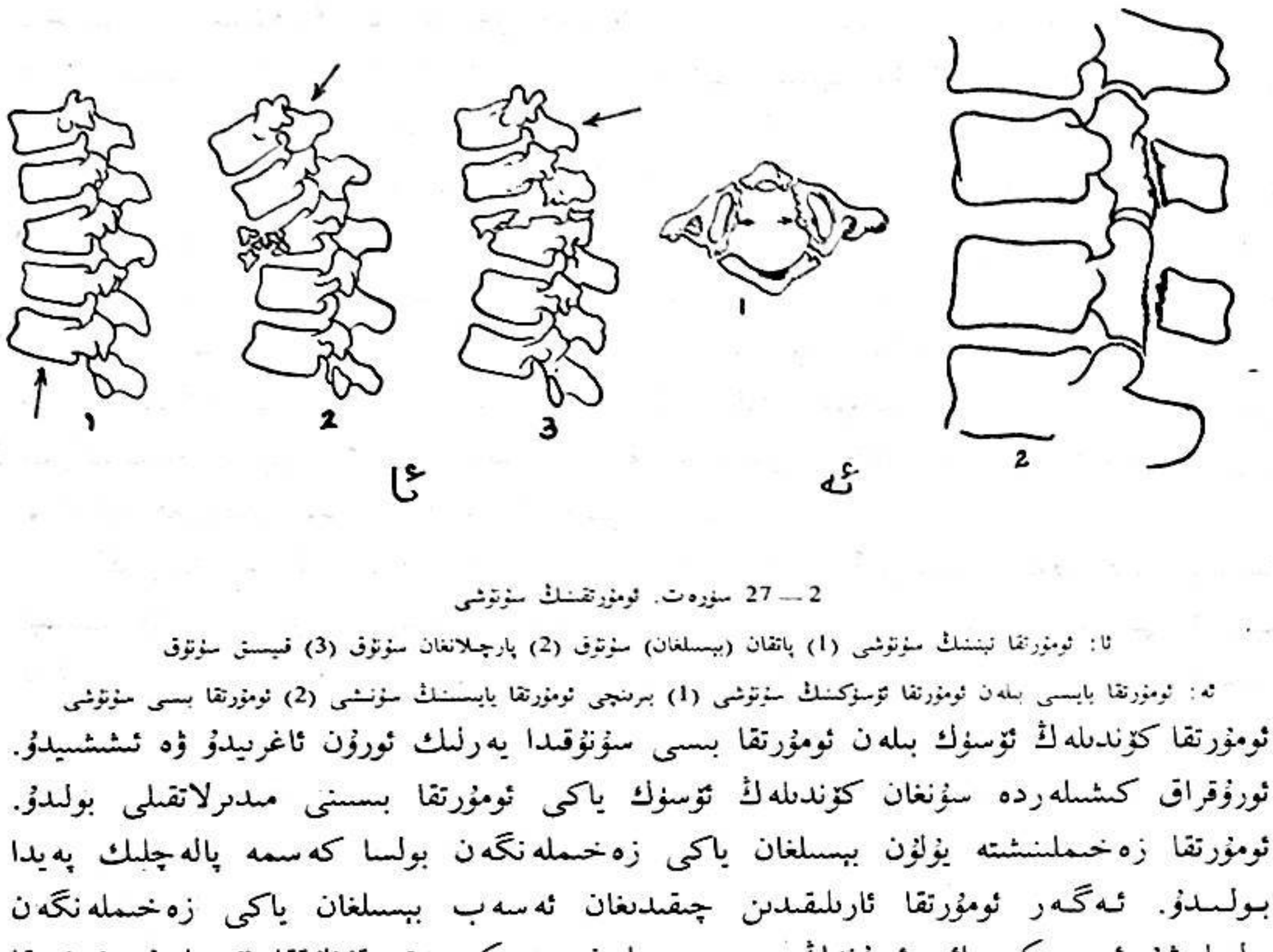

ئا ئە

2 — 27 سۈرەت. ئومۇرتقىسىنىڭ سۈنۈشى

ئا: ئومۇرتقا تېنىنىڭ سۈنۈشى (1) پاتقان (بېسىلغان) سۈنۈق (2) پارچىلانغان سۈنۈق (3) قىيسىق سۈنۈق

ئە: ئومۇرتقا پايىسى بىلەن ئومۇرتقا تۈسۈكىنىڭ سۈنۈشى (1) بىرىنچى ئومۇرتقا پايىسىنىڭ سۈنۈشى (2) ئومۇرتقا بىسى سۈنۈشى

ئومۇرتقا كۆندىلەڭ ئۈسۈك بىلەن ئومۇرتقا بىسى سۈنۈقىدا يەرلىك ئورۇن ئاغرىيدۇ ۋە ئىششىيدۇ. ئورۇقراق كىشىلەردە سۈنغان كۆندىلەڭ ئۈسۈك ياكى ئومۇرتقا بىسىنى مىدىرلاتقىلى بولىدۇ. ئومۇرتقا زەخىملىنىشتە يۇلۇن بېسىلغان ياكى زەخىملەنگەن بولسا كەسمە پالەچلىك پەيدا بولىدۇ. ئەگەر ئومۇرتقا ئارىلىقىدىن چىقىدىغان ئەسەب بېسىلغان ياكى زەخىملەنگەن بولسا شۇ ئەسەبكە دائىر ئورۇننىڭ سېزىمى بىلەن ھەرىكىتى توسقۇنلۇققا ئۇچرايدۇ. ئومۇرتقا سۈنۈقىغا قوشۇلۇپ باشقا ئۇستىخانلارنىڭ سۈنۈشى بىلەن ئىچكى ئەزالارنىڭ زەخىملىنىشى بىرگە كېلىشى مۇمكىن. شۇڭلاشقا ھەر قانداق سۈنۈقنى جۇملىدىن ئومۇرتقا سۈنۈشىنى تەكشۈرگەندە ئەتراپلىق تەكشۈرۈش كېرەك.

ئومۇرتقا سۈنۈقىنى داۋالاش سۈنغان ئورۇن بىلەن يۇلۇنىڭ زەخىملىنىش دەرىجىسىنىڭ ئوخشىماسلىقىغا قاراپ ھەر خىل بولىدۇ. ئەگەر ئومۇرتقا بىسى ياكى ئومۇرتقا كۆندىلەڭ ئۈسكىلا سۈنغان بولۇپ بويۇن بىلەن ئەسەبلەر زەخىملەنمىگەن بولسا سۈنغان سۈنۈق ئۇچىنى مۇمكىن قەدەر ئۈدۈللاپ كەڭ ماتا ياكى داكا بىلەن 5 ـ 3 ھەپتە ھۆل تېڭىپ بېرىش كۇپايە قىلىدۇ. ئەگەر ئومۇرتقا پايىسى بىلەن ئومۇرتقا تېنى سۈنۈپ يۇلۇن بىلەن ئەسەبنى باسقان بولسا تارتىش ئۈسۈلى بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈپ داۋالىنىدۇ. ئەگەر بويۇن ئومۇرتقىسى سۈنغان بولسا كارىۋاتنىڭ باش تەرىپىنى ئىگىز قىلىپ كۆندىرىپ ياسالغان ئېڭەك ـ گەجىگە نۇقتىسىغا چىگىلگەن تاننى غالتەكتىن ئارتىلدۇرۇپ، تاننىڭ

ئاخىرىقى تۆچىغا 9-7 جىڭ ئېغىرلىقتىكى تاش ئېسىپ بىر قانچە كۈندىن كېيىن ئاغرىقى توختىسا، سۈنئۇقنىڭ ئورنىغا چوشكە نلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ. مۇشۇ خىلدىكى ئېسىش 4-3 ھەپتە داۋاملاشتۇرۇلغاندىن كېيىن ئېلىپ تاشلاپ 6-3 ئايغىچە ھۆل تېگىپ ببرىلىدۇ ۋە تېگىق ئۈستىدىن بويۇننىڭ ئالدى-ئارقىسى ۋە ئىككى يېنىغا مۇۋاپىق ئۇزۇنلۇق، مۇۋاپىق كەڭلىكتىكى تاختاي قويۇپ تېڭىلىدۇ (ھازىرقى زامان سۈڭگە كچىلىكىدىكى بويۇن جازىسى ياكى قېلىن كۈندىن ياسالغان ئېگىز ياقلىق بىلەن مۇقىملاشتۇرۇلسىمۇ بولىدۇ). تېڭىق بەك چىڭ بولۇپ كەتسە كانايىنى بېسىۋېلىپ نەپەسلىنىشنى قىينىلاشتۇرۇدۇ. ئەگەر تېڭىق بوش بولۇپ قالسا مۇقىملاشتۇرۇش مەقسىتىگە يەتكىلى بولمايدۇ. شۇڭلاشقا تېڭىش مۇۋاپىق بولۇشى كېرەك. تېڭىش مەزگىلىدە بويۇننى ئۆياق-بۇياققا تولغاشقا بولمايدۇ. تېڭىق ئېلىپ تاشلانغاندىن كېيىن بويۇننىڭ ھەرىكىتى ئاستا-ئاستا مەشق قىلىپ ببرىلىدۇ.

كۆكرەك ئومۇرتقىسىنىڭ سۇنۇشى كەمرەك ئۆچرايدۇ. ئەگەر سۇنغان تەقدىردىمۇ ئومۇرتقا تېنىنىڭ پاتقان سۇنۇقى كۆپرەك ئۆچرايدۇ. كۆكرەك ئومۇرتقا تېنىنىڭ پاتقان سۇنۇقىنى ئېسىپ ئورنىغا چۈشۈرۈش ھاجەتسىز. كۆپىنچە ھۆل تېگىپ ياتقۇزۇپ ئارام ئالدۇرۇش كۆپايە قىلىدۇ. ئاغرىش توختىغاندىن كېيىن ياكى يېنىكلەشكەندىن كېيىن كارىۋات ئۈستىدە يېنىك ھەرىكەتلىنىشكە بولىدۇ. تۆت ھەپتىلەردىن كېيىن كارىۋاتتىن چۈشۈپ مېڭىشقا، ئىككى ئايلاردىن كېيىن يېنىك ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىشقا بولىدۇ. بىراق 12-11- كۆكرەك ئومۇرتقىسى بىلەن 2-1 بەل ئومۇرتقا سۇنۇقى بويۇن ۋە كۆكرەكنىڭ باشقا ئومۇرتقىلارنىڭ سۇنۇقىغا قارىغاندا كۆپرەك ئۆچرايدۇ ۋە سۇنۇق شەكلىمۇ ھەر خىل بولىدۇ. شۇنداقلا كۆپ ھاللاردا ئومۇرتقا بوغۇمنىڭ چىقىقى بىرگە كېلىدۇ. مۇنداق ئەھۋالدا يارىدارنىڭ ئىككى ئايىغىنى جۈپلەپ دۇم ياتقۇزۇپ يارەمچى ئىككى ھۇشۇقتىن تۇتۇپ تەدرىجىي ئېگىز كۆتۈرۈپ بەلنى تۈزلەپ بىر مەزگىل كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ. ئادەتتىكى سۇنۇقلاردا ئورنىدىن قوزغالغان سۇنۇق بىلەن چىقىقلار مۇشۇ خىل ئۇسۇلدا ئورنىغا چۈشىدۇ. ئەگەر بۇ خىل ئۇسۇل بىلەن بەلدىكى پولتىيىپ چىقىش تۈزەلمىسە تېڭىقچى ئوتتۇرىھال كۈچ بىلەن پولتىيىپ چىقىقان ئورۇننى باسسا ئورنىغا چۈشىدۇ. ئەگەر بۇ خىل ئۇسۇل ھەدىگەندە ئۇنۇم بەرمىسە ئىككى ئايقانى بىر نەچچە كۈن ئېسىپ بەرسە ئورنىغا چۈشىدۇ. ئورنىغا چۈشكەندىن كېيىن (پولتىيىپ چىقىش بىلەن ئاغرىش يوقالغاندىن كېيىن) ھۆل تېڭىلىدۇ ۋە بەل ئەگمىسىگە ياستۇق قاتارلىق قېلىنراق بىر نەرسە قويۇپ بىر مەزگىل كارىۋاتتا ئوڭدا ياتقۇزۇلىدۇ. چوڭ-كىچىك تەرەت قاتارلىقلار كارىۋات ئۈستىدە بولىدۇ. كارىۋاتتىن تېشىلگەندە تۈشۈك ئارقىلىق چوڭ-كىچىك تەرەت قىلىدۇ. ئەھۋالغا قاراپ تېڭىق

ئالماشتۇرۇپ بېرىلىدۇ. ئاغرىش يېنىكلەشكەندىن كېيىن ئېھتىياتلىق بىلەن تۇياق-بۇياقلا ئۇرۇلۇپ بېرىشكە بولىدۇ. بىراق ئولتۇرۇشقا بولمايدۇ. ئاغرىش پۈتۈنلەي توختىغاندىن كېيىن بەلنىڭ ھەرىكىتىنى تۇڭدىكى تۇسۇل بىلەن مەشق قىلىپ بېرىدۇ. يەنى كارىۋاتتا دۇم يېتىپ ئىككى قولى بىلەن بېلىنى تۇتۇپ باش بىلەن كۆكرىكىنى ئىگىز كۆتۈرۈپ بەلنى تۇزلەپ بېرىدۇ. بۇ ھەرىكەتنى كۈندۈزى ھەر ئىككى سائەتتە بىر قېتىم، ھەر قېتىمدا 10 — 5 تۇڭدەت داۋاملاشتۇرۇپ بېرىلىدۇ. تەخمىنەن بىرەر ھەپتىلەردىن كېيىن ئىككى ئايىقنى تۇز قىلىپ قۇرساقنى كارىۋاتقا تىرەپ ئىككى ئايىقى بىلەن باش ۋە كۆكرەكنى تۇڭدەت بىلەن كۆتۈرۈپ، بەلنى تۇزلەش ھەرىكىتى قىلىپ بېرىلىدۇ. مۇشۇ خىل ھەرىكەتنى تۇزۇنارا بىرلەشتۇرۇپ تەخمىنەن 3-2 ھەپتىلەردىن كېيىن كارىۋاتتىن چۈشۈپ مېڭىپ ھەرىكەتلىنىپ ئاستا-ئاستا يېنىك ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىپ بېرىلسە بولىدۇ. بىرەر يىللاردىن كېيىن ئېغىر جىسمانىي ھەرىكەت بىلەن شۇغۇللانسا بولىدۇ.

چىقىملار ھەققىدە ئومۇمىي چۈشەنچە

بۇغۇم يۈزىنى ھاسىل قىلغۇچى سۆڭەك تۆچلىرىنىڭ ئەسلى ئورنىدىن قوزغىلىشى چىقىق دەپ ئاتىلىدۇ. تۆرمۇشتا كۆپ تۆچرايدۇ.

چىقىقنىڭ تۈرى ۋە ئۇلارنىڭ سەۋەبلىرى

بۇغۇملارنىڭ چىقىقى، بۇغۇمنى ھاسىل قىلغۇچى سۆڭەك يۈزىنىڭ ئەسلى ئورنىدىن سىلجىش دەرىجىسىگە قاراپ تولۇق چىقىق (خەلئى) ۋە يېرىم چىقىق (ۋەسىي) دېگەن ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ. ئالدىنقى چىقىق خىلدا بۇغۇمنى ھاسىل قىلغۇچى سۆڭەك يۈزى قارمۇ-قارشى تەرەپكە سلجىپ، ئازراقمۇ تۇدۇللاشمايدۇ. كېيىنكىسىدە بۇغۇمنى ھاسىل قىلغۇچى سۆڭەك يۈزىنىڭ بىر قىسمى قارمۇ-قارشى تەرەپكە سلجىسىمۇ لېكىن يەنە بىر قىسمى بىر بىرى بىلەن تېگىشىپ تۇرىدۇ. بۇغۇم چىقىقنىڭ يەنە بىر خىلى ئادەتتىلەنگەن چىقىق دەپ ئاتىلىدۇ. ئەرزىمەس سەۋەبلەردىن بۇغۇملار چىقىپ كېتىدۇ. بۇ خىلدىكى بۇغۇملارنى چىقىققا مايىل بۇغۇملار دەپمۇ ئاتايمىز. مەسىلەن، ئېڭەك بۇغۇمى، يەلكە بۇغۇمى، تىز بۇغۇمى، لىپەك چىقىقى قاتارلىقلار.

بۇغۇملار چىقىقنى تۆۋەندىكى سەۋەبلەر كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ

(1) يىقىلىش، تۈرۈلۈش ۋە سوقۇلۇش قاتارلىق زەربىنىڭ تەسىرىدىن بۇغۇم يۈزىنى ھاسىل قىلغۇچى سۆڭەك تۆچلىرى قارمۇ-قارشى تەرەپكە سلجىشتىن پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل سەۋەبتىن پەيدا بولىدىغان چىقىق تولۇق ياكى قىسمەن چىقىق بولۇشى مۇمكىن. بۇ خىل چىقىق شەكلى بەزىدە سۇنۇق بىلەن بىرگە كېلىدۇ.

(2) بۇغۇملارنى مۇقىملاشتۇرغۇچى چاندىر (رىباتات) لار بوششىپ يېرىم پالەچ (ئىسترخا) بولغاندا، ئازراقلا زەربە ياكى ئاددى سەۋەبلەردىنمۇ چىقىق پەيدا بولىدۇ. مەسىلەن، ئادەتتىلەنگەن چىقىق كۆپ ھاللاردا مۇشۇ خىل سەۋەبتىن پەيدا بولىدۇ. بۇغۇمنى مۇقىملاشتۇرغۇچى چاندىرلارنىڭ بوشىشىپ كېتىشىگە كۆپىنچە سۇنۇقنى ئورنىغا

چۇشۇرۇشته تارتىش كۆچىنىڭ زىياده بولۇشى، چاندىرلاردا ھۆللۈكىنىڭ كۆپىيىپ كېتىشى ياكى توغۇلۇشتىلا چاندىرلار ئاجىز بولۇپ، گۆش، چاندىرلارنىڭ تەرەققى قىلالماسلىقى قاتارلىقلار سەۋەب بولىدۇ.

(3) بوغۇملار تۈزۈلمىسىنى بوغۇم چىقىدا مۇھىم ئامىل ھېسابلىنىدۇ. مەسىلەن، يانپاش بوغۇم ئويمىنى چوڭقۇر بولغانلىقى، جەينەك بوغۇم قۇش تۇمشۇقى ئوستىنكى يېرىم دائىرىسىدە يۇقىرىقى بىلەك غالتىكىنى ئوراپ تۇرۇشى، قول-پۇت بارماق بوغۇملىرىنىڭ جىپسلىششى بىر قەدەر مۇستەھكەم بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇ خىل بوغۇملار تەستە چىقىدۇ. لېكىن بۇ خىلدىكى بوغۇم چىقىنى ئورنىغا چۈشۈرۈشمۇ تەسرەك بولىدۇ. ئەكسىچە يەلكە بوغۇم چاچكىسى بىلەن ئېڭەك بوغۇم يۈزى نىسبەتەن تېپىز بولغانلىقتىن بوغۇملار ئاسان چىقىدۇ، لېكىن ئورنىغا چۈشۈرۈشمۇ ئاسانراق بولىدۇ.

(4) بوغۇم ئويمىنىنى ھاسىل قىلغۇچى سۆڭەك گىرۋىكىنىڭ سۈنۈشى ياكى كېسەللىكتىن چىرىشى، جۈپ ئۇستىخانلارنى بىر بىرى بىلەن چېتىشتۇرىدىغان چاندىرلارنىڭ ئۈزۈلۈپ كېتىشى ياكى بولمىسا تۇرلۇك سەۋەبلەردىن بوغۇم بوشلۇقىدىكى سىلىقلاشتۇرغۇچى سۈيۇقلۇقنىڭ كۆپىيىشى بىلەن بىرگە قويۇقلىشىپ قېلىشى، قويۇق يەل يىغىلىشى قاتارلىق سەۋەبلەرمۇ بوغۇمنىڭ چىقىقنى ئىلگىرى سۈرىدۇ.

چىقىقتا كۆرۈلىدىغان ئورتاقلىققا ئىگە ئالامەتلەر

مەيلى قايسى بوغۇمنىڭ چىقىقى بولسۇن يەرلىك ئورۇن ئاغرىيدۇ. ھەرىكىتى توسقۇنلۇققا ئۇچرايدۇ ۋە سىرتقى شەكلىدە ھەر خىل غەيرىلىكلەر پەيدا بولىدۇ، چىققان بوغۇمنىڭ ھەرىكىتى توسقۇنلۇققا ئۇچرايدۇ. بوغۇم يېرىم چىققان بولسا، بوغۇمنىڭ ھەرىكىتى قىسمەن توسقۇنلۇققا ئۇچرايدۇ. قىسمىسى بوغۇمنىڭ ھەرىكىتى قانچە كۆپ توسقۇنلۇققا ئۇچرىسا بوغۇمنىڭ چىقىقى شۇنچە ئېغىر ھېسابلىنىدۇ. چىققان بوغۇمنىڭ دائىرىسىدە پېتىنقى (ئويما) ۋە كۆپىنكى (پولتايما) شەكىل ئۆزگىرىشى بولىدۇ. مەسىلەن، ئېڭەك بوغۇمى چىققاندا ئېڭەكنىڭ سۆڭەك بوغۇم ئۇسۇكى ئەسلى ئورنىدىن ئارقا، ئالدى ياكى يۇقىرىغا سىلجىپ، بىر تەرەپتىن پولتايما پەيدا قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئويمان پەيدا قىلىدۇ ھەم بىمارنىڭ ئېغىزى ئېچىلىپ قالىدۇ. يەلكە بوغۇمى چىقىقدا قولتۇقتا قاتتىق دۇمبەچە پەيدا بولسا، بوغۇم ئورنىدا ئويمان پەيدا بولىدۇ ۋە ياردارنىڭ قىياپىتىدىمۇ ئۆزگىرىش بولىدۇ. ھەتتا

مۇچە بوغۇم چىقىلىرىدا مۇچە ئۈزىرايدۇ ياكى قىسقىرايدۇ. مۇچە بىلەن گەۋدە ھالىتىدىمۇ ئۆزگىرىش پەيدا بولىدۇ. ئەگەر بوغۇمنىڭ چىقىشىغا سۈنۈق قوشۇلۇپ كەلسە، سۈنۈقتا كۆرۈلىدىغان ئالامەتلەر بىلەن چىقىتا كۆرۈلىدىغان ئالامەتلەر ئارىلىشىپ ئەھۋالنى مۇرەككەپلەشتۈرىۋېتىدۇ. ھەر قانداق چىقىتا بوغۇم يۇزى بىلەن بوغۇم ئەتراپىدىكى چاندۇر قاتارلىق يۇمشاق توقۇلمىلار بىرگە زەخمىلەنگەنلىكتىن چىققان بوغۇم داغىرىسىدە ئىششىق پەيدا بولىدۇ. ھەتتا بەزى چىقىقلاردا قان تومۇر بىلەن ئەسەب بېسىلىپ، قان ئايلىنىش بىلەن سېزىم توسقۇنلۇققا ئۇچرىشى مۇمكىن. بوغۇم چىقىقىدا بوغۇمنى ئوراپ تۇرغۇچى چاندۇرلار زىيادە سوزۇلۇش ياكى ئەسەبلەر بېسىلىشتىن بوغۇم يېرىم پالەچ (ئىستېرخائى مەپىسەل) پەيدا بولغاندا، بوغۇمى چىققان شۇ ئەزا ئېغرىلاشقاندەك تويۇلىدۇ. چىققان ئەزا جانسىزلىنىپ ئۈزلۈكسىز ھەرىكەتلىنىش ئىقتىدارى ئوخشىمىغان دەرىجىدە تۆۋەنلەيدۇ.

چىقىقنى داۋالاش پرىنسىپى ۋە داۋالاش تەدبىرى

چىقىقنى داۋالاش پرىنسىپى: چىقىقنى ئورنىغا چۈشۈرۈش، ئاغرىق توختاتقۇچى ۋە ئىششىقنى يانداۋۇرغۇچى دورىلارنى بېرىش، بوغۇمدىكى پەي-تارامۇچلارنى چېكىتقۇچى سۈركەلمىلەر بىلەن تېكىش، تېكىتتىن كېيىن چىققان بوغۇمنى بىر مەزگىل ئارام ئالدۇرۇش (بولۇپمۇ ئاياق بوغۇمنىڭ چىقىقىدا بىر مەزگىل ماڭماسىتىن يېتىپ ئارام ئېلىش)، ئىچىدىكى بۈزۈق ماددىلارنى تارقىتىپ، ئىششىقنى يانداۋۇرغۇچى ۋە ئاغرىق توختاتقۇچى دورىلارنى بېرىش، ئىششىق يانغاندىن كېيىن، بوغۇم خىزمىتى ئەسلىگە كەلگۈچە بوغۇم مەشقى قىلدۇرۇش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

چىقىقنى ئورنىغا چۈشۈرۈش ئۇسۇلى ھەرقايسى بوغۇملارنىڭ تۈزۈلمىسى بىلەن چىقىق دەرىجىسى، چىقىقا قوشۇلۇپ سۈنۈقنىڭ بىرگە كەلگەن-كەلمىگەنلىكى ھەمدە ئىششىقنىڭ ئېغىر-يېنىكلىكى قاتارلىقلارنىڭ ئوخشىماسلىقىغا قاراپ ھەر خىل بولىدۇ. (ھەرقايسى بوغۇملارنىڭ چىقىقنى ئورنىغا چۈشۈرۈش مەخسۇس قىسىمدا بايان قىلىنىدۇ). چىقىقا ئەگىشىپ كەلگەن ئىششىق ئېغىر بولۇپ ئورنىغا چۈشۈرۈش قىيىن بولسا، ئىششىق يانغاندىن كېيىن چۈشۈرۈلىدۇ. ئەڭ ياخشىسى ۋاقتىدا ئورنىغا چۈشۈرۈلسە ئۇنۇمى كۆڭۈلدىكىدەك بولىدۇ. ئەگەر كېچىكىپ قالسا بوغۇم بوشلۇقىدا يېغىلىۋالغان سۈيۇقلۇق

قېتىشىپ ئورنىغا چۈشۈرۈش قىينىلىشىدۇ. ئىششىق ئېغىر بولۇش بىلەن بىرگە سۈنۈق بىرگە كەلگەن بولسا ئاۋۋال ئىششىقنى ياندۇرۇپ، چىقىق بىلەن سۈنۈق بىرلا ۋاقىتتا ئورنىغا چۈشۈرۈلسىمۇ بولىدۇ. بىراق ئېگىلىك بوغۇم چىقىقىدا ئىششىقنى ياندۇرۇش باھانىسى بىلەن چىقىقنى ئورنىغا چۈشۈرۈشنى كېچىكتۈرۈشكە بولمايدۇ. بوغۇمنىڭ چىقانلىقى ئېنىقلانغاندىن كېيىن ئاغرىقنى توختىتىپ، تىنچلاندۇرۇش مەقسىتىدە ئىچىدىن بەرشىشا، ئىيارەج جالنۇس، ئاساناسىيائى كەبىر، بانادوق، جاۋارىش ھىندى قاتارلىق دورىلاردىن بىر خىلىنى ئىچىشكە بېرىپ، سىرتىدىن ئاغرىق توختاتقۇچى دورىلارنى سۈرتۈپ، بىرەر سائەتتىن كېيىن ئورنىغا چۈشۈرۈپ تېڭىلىدۇ. تېڭىپ بولغاندىن كېيىن يېنىك سۈرگە دورىسى بېرىپ بەدەن تازىلىنىدۇ (بۇ ھۆللۈك زىيادە بولغان بىمارلار ئۆچۈن تېخىمۇ مۇھىم). قەۋزىيەتتىن ساقلىنىش ئۈچۈن پات-پات توخۇ گۆشى بىلەن شورپىسى، مېۋە سۈيى ۋە بادام يېغى (باشقا مېغىز يېغى بولسىمۇ بولىدۇ) بىلەن تەييارلانغان خۇش پۇراقلىق تاماملار بېرىلىدۇ. ئىچىدىن ئىچىشكە تۇزۇەندىكى تۇسخلار بېرىلىدۇ. موغاس تالقىنىدىن 6 گرامنى مائۇل ھەسەل بىلەن قوشۇپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. غارىقۇن تالقىنىدىن 3 گرامنى بىر پىيالە جولاپ بىلەن ئىچىشكە بەرسىمۇ بولىدۇ. جىنتيانادىن 4 گرام، ئۇدسىلىپتىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ جۇلاپ بىلەن ئىچىشكە بېرىلىدۇ ياكى گىلى ئەرمىندىن 3 گرامنى گۈلاپ بىلەن ياسالغان جۇلاپ بىلەن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. ئۇردانىدىن 3 گرام، رەۋەندىن 6 گرامنى بىر پىيالە جۇلاپ بىلەن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. يۇقىرىدىكىلەرنىڭ بىر خىلى ئىشلىتىلسە كۆپايە قىلىدۇ ياكى يۇقىرىدىكى دورىلار چۈشكەن مۇرەككەپ تۇسخا تەييارلاپ ئىچىشكە بېرىلسىمۇ بولىدۇ. ھەر كۈنى نوقۇت چۆگىلۈقىدىكى مومىيانى ئىچىشكە بەرسىمۇ بولىدۇ.

بوغۇم چىقىقىغا سىرتتىن ئىشلىتىدىغان تۇسخلار تۇزۇەندىكىلەردىن ئىبارەت: چىقان، غەلۋىرەك ۋە ھەر خىل تېرە زەخمىلىنىشتە ئاغرىق توختىتىپ ئىششىقنى ياندۇرىدىغان سۈركەلمىلەرنىڭ ھەممىسى چىقىققا سىرتىدىن ئىشلىتىشكە مۇۋاپىق كېلىدۇ. بۇلارنىڭ سىرتىدا تۇزۇەندىكى تۇسخلارنىڭ بىرىنى ئاغرىق توختىتىش ۋە يەرلىك ئورۇندىكى زىيانلىق ماددىلارنى تارقىتىپ ئىششىق ياندۇرۇش مەقسىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

(1) ھەببۇلئاس، موغاس، ئاقلەيلى گۈلى تالقانلىرىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، تۇخۇم سېرىقىغا ئارىلاشتۇرۇپ سىرتتىن سۈرۈلىدۇ.

(2) راسەن (زەنجىبىل شامى)، ئاس، زىرە تالقىنى بىلەن بۇغداي تۇنى ۋە ھەسەلدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، ئارىلاشتۇرۇپ سىرتتىن سۈرۈلىدۇ.

(3) ماش تۇننى هاراق بىلەن يۇغۇرۇپ سىرتتىن قبلىن سۈركەپ تېكشپ قويۇلىدۇ.

(4) مومياىى سۇدا ئېرىتىپ يەرلىك ئورۇنغا چېچىپ قويۇلىدۇ.

(5) ئەنزەروتنى يالغۇز ياكى جۇز بوۋا يېغى بىلەن قوشۇپ سىرتىدىن سۈرتۈپ بېرىلىدۇ.

(6) كۇندۇر، ئارپا تۇنى، بەزىرۇل بەنجى يوپۇرماق سۇيى ياكى قىزىلچا قاياناتمىسىنى ئارىلاشتۇرۇپ سىرتىدىن سۈرتۈلىدۇ.

(7) ئاس ۋە تۇنلۇك مېۋىسى، ئەنجۇر ياغىچىنلۇك كۇلى، ھۆل زۇۋا، رەيھان غازىكىنى ئېزىپ (تالقانلاپ) تۇخۇم سېرىقىغا ئارىلاشتۇرۇپ چېچىپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ.

(8) شەمشاد ياغىچىنلۇك ئىكەكلىمىسى (ئىكەكلەنگەن تالقىنى) تۇگمەن تۇزى ۋە زەيتۇن يېغىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، دورا تالقىنىنى زەيتۇن يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا سۈركەپ تاكسىمۇ بولىدۇ.

(9) تاتلىق بادام بىلەن ئاچچىق بادام يېغىنى ئايرىم-ئايرىم ياكى برلەشتۇرۇپ ياكى بولمىسا باشقا تۇسخىلار بىلەن برلەشتۇرۇپ سىرتىدىن سۈرتۈپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ.

(10) تال جۇپ كۇلى بىلەن ھۆل زۇۋانى سىركىگە ئارىلاشتۇرۇپ سىرتىدىن سۈرتۈلىدۇ. شەۋكەران يىلتىزىنلۇك سۇيى بىلەن ئارپا تۇنىنى ئارىلاشتۇرۇپ ئىلمان ھالىتىدە سۈرتۈپ بەرسىمۇ بولىدۇ.

(11) سەبرە سوقۇتىرىنى ھەببۇلئاس سۇيىدە يۇغۇرۇپ سۇيۇقراق خېمىر قىلىپ ياكى چاچ كۇلىنى ھەسەلگە ئارىلاشتۇرۇپ سىرتىدىن چېچىپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ.

(12) دادۇرنى سىركە بىلەن ھەسەلدە پىشۇرۇپ، ئېزىپ چاپسا ياكى گۇرۇچ نېنىنى سالايە قىلىپ ئاس سۇيىگە ئارىلاشتۇرۇپ چېچىپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ.

(13) ماش تۇنىدىن ياسالغان نانلۇك بىر يۇزىنى پىشۇرۇپ خام يۇزىگە گۇل يېغى سۈرتۈپ، ئىسسىق ھالىتىدە يەرلىك ئورۇنغا قويۇپ تېكشپ بېرىلسە ياكى نەغەزىن گۇلى يىلتىزىنلۇك تالقىنىدىن زىماد ياساپ سىرتىدىن چېچىپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ.

(14) ئاس يوپۇرمىقى (ئامۇت يوپۇرمىقى بولسىمۇ بولىدۇ) بىلەن قومۇش يىلتىزىنى يۇمشاق سوقۇپ ھەسەل بىلەن يۇغۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ.

(15) ماش تۇنى، گىلى ئەرمىنى، مۇرمەككى، ئاق لەيلى گۇلى، قىزىلگۇل، ھەر برىدىن 9 گرام، ئاس يوپۇرمىقى (ئامۇت يوپۇرمىقى بولسىمۇ بولىدۇ) دىن 15 گرام ئېلىپ تالقانلاپ تۇخۇم ئېقى بىلەن يۇغۇرۇپ زىماد قىلىنىدۇ.

(16) موزا، ئاقاقىيا، ئاس، موغاس، بېلىق يېغى (ياكى يىلمىي)، ماش تۇنى، ئەدەس، سىيادان، قىزىلگۇل ۋە گۇل يېغى قاتارلىقلادىن مۇۋاپىق ئېلىپ، سوقىدىغانلىرىنى

سوقۇپ ياغلارغا ئارىلاشتۇرۇپ سىرتىدىن سۈركەپ تېڭىلسىمۇ بولىدۇ.

(17) ئابدىسىلىك تورۇقى، مالكەنگىنى مىسرى، ئانبە ھىندى، قارا كۈنجۈت، تۇچكە بۇرىكسىمۇ يېغى ھەر بىرىدىن تەڭ مىقداردا ئېلىپ سوقىدىغانلارنىڭ سوقۇپ، بۇرەك يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ تېڭىق ماتېرىيالغا قېلىن سۈركەپ، ئوتقا قاقلاپ قىزىتىپ ئىككى سائەت تەڭ تاپىدا ئىسسىق ئوتكۈزۈپ ببرىلىدۇ. ئونىكىدىن كېيىن يەنە شۇ ياسالمىنى ئىسسىق ھالىتىدە سۈرتۈپ تېڭىپ ببرىلىدۇ. 3-كۈنى تېڭىقنى يېشىپ بۇ ئۇسۇلنى قايتا تەكرارلاپ تېڭىلىدۇ. ياز كۈنلىرى كۈنگە بىر قېتىم تېڭىق ئالماشتۇرۇلسىمۇ بولىدۇ. بۇ دورىنىڭ سۈنۈق بىلەن بۇغۇم قايرىلىپ كېتىشكىمۇ ئىشلەتسە بولىدۇ. يۇقىرىقى سۈركەلمىلەرنى يەرلىك ئورۇننىڭ تېرىسىگە سۈرتۈشتىن سىرت تېڭىق ماتېرىيالغىمۇ سۈركەلسە ئۇنۇمى ياخشىراق بولىدۇ.

بوغۇمنىڭ ئورنىغا چۈشۈرۈشتىن بىر سائەت ئىلگىرى ئاغرىق توختاتقۇچى ۋە تىنچلاندۇرغۇچى دورىلارنىڭ ئىچكۈزۈشتىن سىرت، سىرتىدىن تېز تەسىر قىلغۇچى نۇسخىلاردىن تۆۋەندىكىسى ئىشلىتىلسە ياردىرنىڭ ئاغرىق ئازايىپ يېنىكلىشىدۇ. زەرچۇبە 3 گرام، تۇن 6 گرام، كۈندۇر 12 گرام، كۈنجۈت يېغى مۇڭاپىق مىقداردا دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ، مەلۇم مىقداردىكى سۇغا ئارىلاشتۇرۇپ پەس ئوتتا قاينىتىلىدۇ. قاينىتىش جەريانىدا كۈنجۈت يېغىدىن 5-3 مىللىلىتر ئەتراپىدا تېمىتىلىدۇ. قاينىتىما قىيامىغا تەڭىشىلىپ ھالۇا ھالىتىگە كەلگەندە ئۈستىگە كۈنجۈت يېغىدىن مەلۇم مىقداردا قۇيۇپ، تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ، خالتىغا قاچىلاپ ئىسسىق پېتى يەرلىك ئورۇنغا بىرەر سائەت يۆگەپ تۇرغۇزغاندىن كېيىن، دورىنى خالتىدىن چىقىرىپ يەرلىك ئورۇنغا ئىسسىق پېتى قېلىن سۈركەپ تېڭىلىدۇ.

بوغۇم چىقىقلىرى بىلەن بوغۇمنىڭ قايرىلىپ كېتىشى ياكى سۈنۈقلىرىنى تاڭغاندا ئىمكان قەدەر قۇرۇق تاڭماي ھەر خىل سۈركەلمىلەر بىلەن ھۆل تاڭغان ياخشى. چۈنكى قۇرۇق تېڭىلسا يەرلىك ئورۇننىڭ قىزىتىپ ئىششىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ ياكى ئىششىشنى ئېغىرلاشتۇرۇپ قويىدۇ. ھۆل تاڭغاندا تېڭىق تېڭىلىدىغان ماتا 3 ياكى 4 قەۋەتتىن ئېشىپ كەتمەسلىكى كېرەك. بەك قېلىن تېڭىلىپ كەتسە يەرلىك ئورۇننىڭ ھارارىتى يۇقىرىلاپ، ئىششىقنىڭ يېنىشىنى كېچىكتۈرۈپتىدۇ. سۈركەلمىلەرنى تېرىگىلا سۈركىمەستىن تېڭىق ماتېرىيالغىمۇ قېلىن سۈركەش كېرەك. تېڭىق بەك چىڭ بولۇپ كەتمەسلىك لازىم. ئەگەر بەك چىڭ تېڭىۋېتىلسە تېڭىلغان ئورۇنغا ساپ قان بىلەن ئوزۇقلۇق يېتەرلىك مىقداردا كېلەلمەيدۇ ۋە زىيانلىق ماددىلار قان ئارقىلىق چىقىرىش ئەزالىرىغا كېتەلمەي يەرلىك ئورۇندا يىغىلىپ قېلىپ ئاغرىشنى كەلتۈرۈشتىن

سرت، توقۇلمىلارنى بۇزۇپ ساقىيىش ئۆزۈنغا سوزۇلۇپ كېتىدۇ. يەنە شۇنىڭغىمۇ دىققەت قىلىش كېرەككى سىرتىدىن ئىشلىتىلىدىغان سۈركەلمە بوغۇمنى ھاسىل قىلغۇچى ۋە بوغۇمنى مۇقىملاشتۇرۇش رولىنى ئوتەيدىغان پەي-تارامۇشلارنى كۆچەلەندۈرىدىغان خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولۇشى كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن سۈركەلمەر تەركىبىدە موزا، ئانارگۈلى، ئاقاقىيا، قۇستى، قۇندۇز قەھرى، قارىغاي مېۋىسى، ئوبھەل ۋە ئازراق مىقدارىدا ئوشنە قاتارلىق دورىلارنىڭ بىر خىلى ياكى ئەھۋالغا قاراپ بىر نەچچە خىلى بولۇش كېرەك. چۈقۇق (پەتەق) كېسىلگە سىرتىدىن ئىشلىتىلىدىغان زىمادلارنىمۇ ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

ئەگەر چىقىقا ئەگىشىپ پەيلەر ئۆزىراپ كەتكەن بولسا تەنقىيە قىلىپ، بەدەنىدىكى زىيادە نەملىكنى ئازايتىش بىلەن بىرلىكتە، سىرتىدىن موغاس، ئاقاقىيا، گۈل ئەرمىنى، سەبرى، مۇرمەككى ۋە ئاقلانغان ماش تالقىنغا ئوخشاش پەينى كۆچەلەندۈرگۈچى دورىلارنى ئاس سۈيى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

كۆپ ئۆچرايدىغان ھەرقايسى بوغۇم چىقىقلىرى

ئېگىز بوغۇم چىقىقى

ئېگىز بوغۇم چىقىقى ئېغىز ئىچىلىپ ئۆرغان ھالەتتە ئۆۋەن ئېگىزكە مۇشت ياكى كاچات تېگىش قاتارلىق بىۋاستە زەربىدىن پەيدا بولىدۇ ياكى ئېگىز بوغۇمنى مۇقىملاشتۇرغۇچى پەي-تارامۇچلەر زەئىپلەشكەندە كۆلگەندە، ئەسىنگەندە ياكى چوڭراق بىر نەرسىنى ئاغزىغا سېلىپ چاينىۋاتقاندا ھەتتا گەپ قىلىۋاتقاندىمۇ پەيدا بولىدۇ. بۇ خىلدىكى چىقىق ئادەتتەنگەن چىقىق دەپ ئاتىلىدۇ. ئېگىز بوغۇم چىققاندا ئېغىز ئىچىلىپ، شۆلگەي ئاقىدۇ. ئىككى تەرەپ بوغۇم چىققاندا ئېگىكى ئالدى ئۆۋەنگە ساڭگىلاپ قالىدۇ. ئەگەر بىر تەرەپ چىققاندا ئېغىزى ئىچىلىپ، ئۆۋەن ئېگىز بىر تەرەپكە قىيسىيىپ قالىدۇ. ئۆۋەنكى ئېگىز بوغۇم ئوسكىنى بوغۇم سىرتىدىكى ئورۇندىن سىلاپ بىلگىلى بولىدۇ. داۋالاشتا ياردار ئورۇندۇقتا ئولتۇرغۇزۇلۇدۇ. تېگىقچى ئىككى قولىنىڭ باش مالتىقىغا داكا ئوراپ،، ياردارنىڭ ئاغزىنى يوغان ئېچىپ جىددىيلەشمەي بوش ئولتۇرۇپ بارماقنى چىشلىۋالماسلىق ھەققىدە چۈشەندۈرۈلىدۇ. ئىككى

باش بارماقنی یاربدارنىڭ ئاغزىغا سېلىپ ئوڭ ۋە سول تۆۋەنكى ئېزىق چىش ئوستىگە قويۇلىدۇ. قالغان بارماقنى ئېگەك بۈلۈڭى ۋە ئونىڭ ئارقىسىغا قويۇپ، باش بارماق بىلەن تۆۋەنكى ئېگەكنى پەسكە بېسىپ، قالغان بارماق بىلەن ئېگەك سۆڭەكنى ئالدى تەرەپكە تارتىش بىلەن يۇقىرىغا كۆتۈرۈشگە ئولاپلا تۆۋەنكى ئېگەك ئارقا تەرەپكە ئىتتىرىلسە چىققان بوغۇم ئوز ئورنىغا چۈشىدۇ (3 — 1 سۈرەت).

3 — 1سۈرەت. ئېگەك بوغۇم چىقىنى ئورنىغا كەلتۈرۈش

بوغۇمنى ئورنىغا چۈشۈرۈپ بولغاندىن كېيىن تەركىبىدە موم ۋە گۈل يېغى بار سۈركەلمەرنى يەرلىك ئورۇنغا سۈرتۈپ ۋە تېڭىق داكىسىغا مىلەپ تېڭىپ بېرىلىدۇ ھەم يېتىپ دەم ئېلىشقا بۇيرۇلىدۇ. ئەگەر ۋاقتىدا كېلىپ داۋالانماي بوغۇم قېتىۋالغان بولسا، ئاۋۋال يارىدارنى مۇنچىغا چۈشۈرۈپ ھورلاندۇرۇپ بەنە پىشە يېغى بىلەن ياغلاپ ئوستىدىن ئىسسىق سۇ تېمىتىپ بوغۇم يۇمشىتىلىدۇ. ياكى بوغۇم قېتىپ قېلىشقا ئىشلىتىدىغان سۈركەلمەر ئىشلىتىلىدۇ. بۇ خىل ئۇسۇل تاكى بوغۇم يۇمشىغىچە داۋاملاشتۇرۇلىدۇ. بوغۇم يۇمشىغاندىن كېيىن يۇقىرىقى ئوسۇل بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈلىدۇ. ئەگەر ئېگەك بوغۇمنىڭ ئادەتتىكىدەن چىقىقى بولسا، بوغۇمنى ئورنىغا چۈشۈرۈپ بولغاندىن كېيىن چاندىرلارنى چىڭىتقۇچى (بوغۇم پارالىچنى داۋالىغۇچى) سۈركەلمەر بىلەن بىر مەزگىل تېڭىپ بېرىلىدۇ. دورا سۈرتۈش مەزگىلىدە كۆپ گەپ قىلماسلىق، سۇيۇق ـ سەلەڭ تاتاملار بىلەن ئوزۇقلىنىش كېرەك.

يەلكە بوغۇم چىقىقى

يەلكە (ئوشنە ياكى مۇرە) بوغۇم چىقىقى پوزا سۆڭەك بېشىنىڭ نىسبەتەن چوڭ بولۇشى، تاغاق سۆڭەك بوغۇم خالتىسى بوشراق بولۇش، بوغۇم يۈزى چاچكىسى تېپىز

بولۇش، بوغۇم خالتىسىنى ئوراپ تۇرغان گۆش بىلەن پەي تارامۇچلارنىڭ نېپىزراق بولۇشى (بولۇپمۇ يەلكە بوغۇم ئالدى تەرەپى بىلەن ئاستى تەرەپى نېپىز بولۇش) ۋە يەلكە بوغۇم ھەرىكەت دائىرىسىنىڭ كەڭ بولۇشى قاتارلىق سەۋەبلەردىن، يەلكە بوغۇمنىڭ چىقىشى باشقا بوغۇملارنىڭ چىقىشىغا قارىغاندا بىرقەدەر كۆپرەك ئۇچرايدۇ. يەلكە بوغۇم چىقىشى كۆپىنچە، ئادەم يېقىلغاندا ئالقان ياكى جەينەكنىڭ بالدۇر يەرگە تېگىشىدىن ھاسىل بولىدۇ. بەزىدە ئېغىرلىق قاتارلىق سەۋەبلەردىن يەلكە بوغۇمنىڭ زىيادە تولغىنىشىدىن پەيدا بولىدۇ. بەزىدە چىقىقا قوشۇلۇپ ئوقرەك سۆڭەكى بىلەن پوزا سۆڭەك بوينىنىڭ سونۇشى بىرگە كېلىشى مۇمكىن.

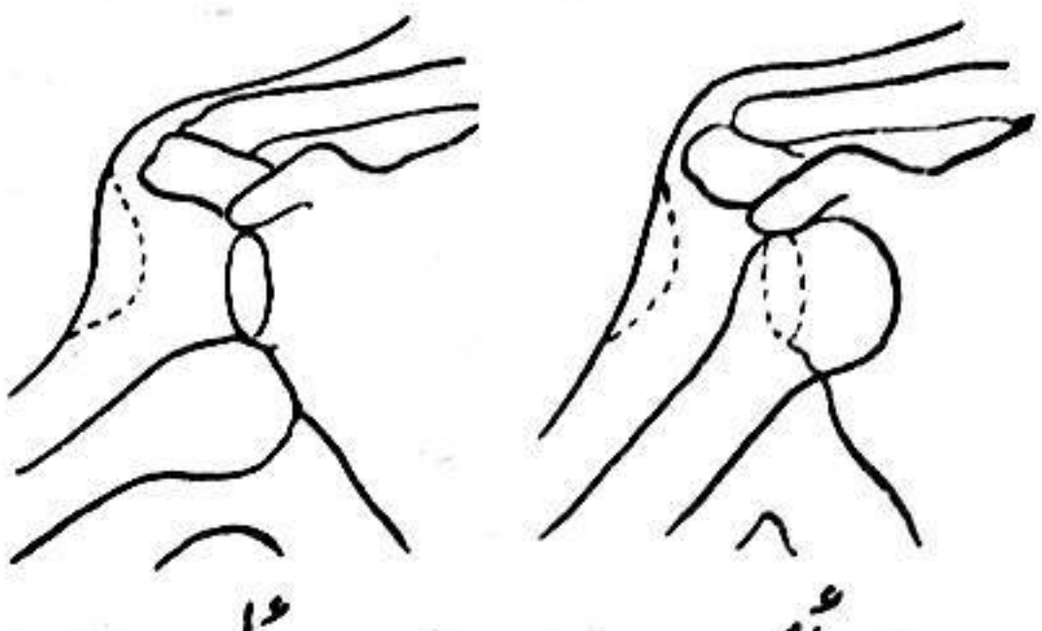

ئە ئا

3 — 2 سۈرەت. يەلكە بوغۇمنىڭ چىقىقى

ئا: تاغاق سۆڭەك چاچكا ئاستىغا چىقىش. ئە: تاغاق سۆڭەك تۆمشۇق تۆمۈك ئاستىغا چىقىش.

يەلكە بوغۇم چىقىقى بەزىدە قولتۇق ئاستىغا چىقسا (تاغاق سۆڭەك چاچكىسى ئاستىغا چىقسا) بەزىدە ئالدىغا (تاغاق سۆڭەك قۇش تۇمشۇقى ئاستىغا) چىقىدۇ (3 — 2 سۈرەت).

يەلكە بوغۇم چىققاندا شۇ تەرەپ يەلكە بوغۇمنىڭ ھەرىكىتى كاشىلىغا تۇچرايدۇ. بوغۇم چىققان تەرەپ مۇچە سىرتىغا ئازراق كېرىلىپ ئىگىلگەن ساق قولى بىلەن ئاغرىق تەرەپ بىلەكنى كۆتۈرىۋالغان، بېشى بوغۇم چىققان تەرەپكە قىيسايغان ۋە مۇرە كېكەيگەن تۇسىنى ئالىدۇ.

يەلكە بوغۇمى ئالدىغا چىققانىنى داۋالاشتا ياردىرغا ئاغرىق توختاتقۇچى ۋە تىنچلاندۇرغۇچى دورا ئىچكۈزۈپ، سىرتىدىن ئاغرىق توختاتقۇچى ۋە تىنچلاندۇرغۇچى دورىلارنىڭ بىر خىلىنى سۈرتۈپ بەرەر سائەتتىن كېيىن ياردار ئورۇندۇققا ئولتۇرغۇزۇلىدۇ. بىرىنچى باسقۇچتا تېڭىقچى بىر قولى بىلەن ياردارنىڭ بوغۇم چىققان تەرەپتىكى بىلىكىدىن يەنە بىر قولى بىلەن جەينەكتىن تۇتۇپ، جەينەكنى ئېگىپ، يەلكىنى پەسكە تارتىپ سىرتقا كېرىدۇ. ئىككىنچى باسقۇچتا بىرىنچى باسقۇچتىكى مەشغۇلىيەت ئاساسىدا يەلكە سىرتقا تولغىنىدۇ. ئۈچىنچى باسقۇچتا يەلكىنى سىرتىغا تولغاپ پەسكە تارتىش ئاساسىدا يەلكىنى ئىچكە يىغىپ ئوستىگە كۆتۈرۈلىدۇ. تۆتىنچى باسقۇچتا

جەينەك بوغۇمى كۆكرەككە يېقىنلاشتۇرۇلىدۇ بەزىدە چىققان يەلكە بوغۇمى ئالدىنقى باسقۇچلۇق مەشغۇلىيەت جەريانىدا ئورنىغا چۈشۈپ قېلىشى مۇمكىن. يەلكە بوغۇمىنىڭ چىقىقى مەيلى قايسى تۈسۈل بولسۇن ياردەمچىنىڭ كۆكرەككە تەككۈزۈپ ئالقىنىنى ساق تەرەپ مۇرىگە تەككۈزگىلى بولسا، بوغۇمنىڭ ئورنىغا چۈشكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ (3 — 3 سۈرەت).

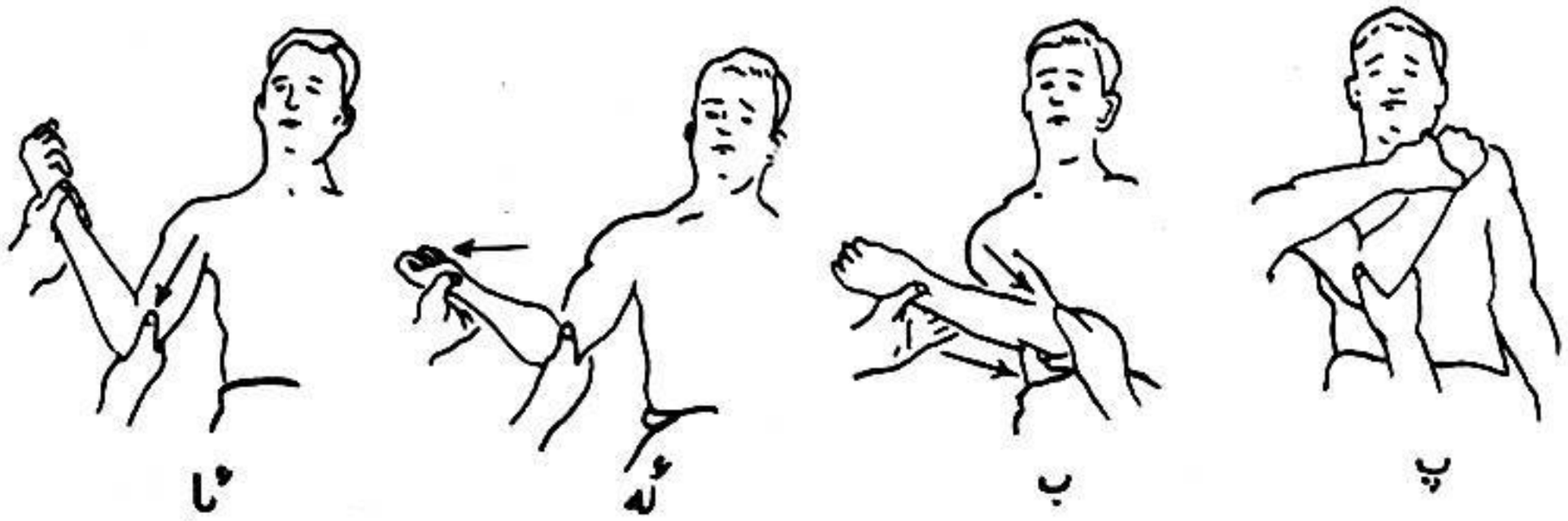

3-3 سۈرەت. يەلكە بوغۇم چىقىقىنى ئورنىغا چۈشۈرۈش

ئا: سىرتىغا كېرىپ پەسكە تارتىش. ئە: سىرتىغا تولغاش. ب: ئىچىگە يىغىپ يۇقىرىغا كۆتۈرۈش. پ: ئىچىگە تولغاپ مۇرىگە يەتكۈزۈش.

يەلكە بوغۇم چىقىقىنى ئورنىغا چۈشۈرۈشنىڭ يەنە بىر خىل تۈسۈلى تۆۋەندىكىچە: ياردەمچى ئوڭدەسىغا ياتقۇزۇپ، بوغۇم چىققان قولتۇققا يۇمشاق ۋە قېلىنراق نەرسىلەرنى قويۇپ، تېڭىقچى ئىككى قولى بىلەن ياردەمچىنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇپ ئالدىغا تارتىدۇ. پۇتىنى ياردەمچىنىڭ بوغۇم چىققان تەرەپ قولتۇقىغا قويۇپ قارشى تەرەپكە ئىتتىرىپ، يەلكىنى ئىچىگە يىغىپ چىققان بوغۇم ئورنىغا كېلىدۇ (3 — 4 سۈرەت).

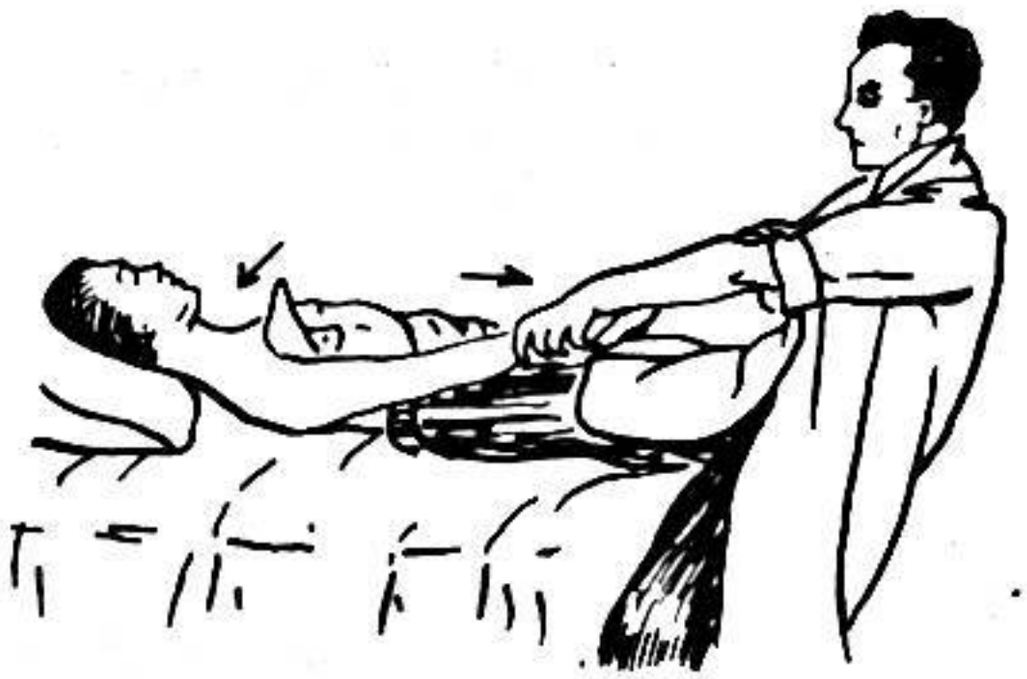

3 — 4 سۈرەت. پۇت بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈش

ئەگەر يەلكە بوغۇمى ئارقىغا چىققان بولسا مۇرىنىڭ ئارقا تەرىپى ئىششىپ ئالدى تەرىپى تۈزۈلىدۇ ۋە يەلكە چوقىسى سىرتىغا پولتايغان تۇسىنى ئالىدۇ. يەلكە بوغۇم بېشى تاغاق بىسى ياكى يەلكە بىسى ئاستىدا قولغا بىلىنىدۇ. داۋالاشتا بوغۇم چىققان تەرەپ پوزىنى پەسكە تارتىپ سىرتىغا تولغانسا چىقىق ئورنىغا چۈشىدۇ.

يەلكە بوغۇم چىقىقى ئورنىغا چۈشكەندىن كېيىن ئىككى تەرەپ قولتۇققا يۇمشاق ۋە قىلىنراق نەرسە قويۇپ بوغۇم چىققان يەلكىنى كۆكرەككە يېقىنلاشتۇرۇپ بوغۇم دائىرىسىدىكى تېرىگە زۆرۈر تېپىلغان سۈركەلمەرنى سۈركىگەندىن كېيىن تېڭىق ماتېرىيالىنى ئىككى مۆرىنى تۆز ئېچىگە ئالغان چەلپا (Ⅸ) ياكى يانتۇ سەككىز (∞) شەكلىدە دۆمبە تەرەپتىن تېڭىلىدۇ. سۈرتۈلىدىغان سۈركەلمە چىقىق تەرەپتىكى يەلكە بوغۇمغا توغرا كېلىدىغان تېڭىق ماتېرىيالغا سۈرتۈلىدۇ. ئىككى-ئۈچ كۈندە بىر قېتىم تېڭىق ئالماشتۇرۇلىدۇ. جەمئىي بىر-ئىككى ھەپتە تېڭىلسا كۇپايە قىلىدۇ. تۇنىڭدىن كېيىن بوغۇمنىڭ ھەرىكىتى مەشق قىلىندۇ.

جەينەك بوغۇم چىقىقى

ئادەم يېقىلغانىدا جەينەك بوغۇمى تۈزلەنگەن ۋە يۇقىرى مۆچە سىرتقا كېرىلگەن ھالەتتە قول ئالقىنى بالدۇر يەرگە تېگىشتىن پەيدا بولىدۇ. كۆپ ھاللاردا جەينەك سۆڭەك قۇش تۇمشۇقى ئۇسىكى ئارقىغا سىلجىشتىن پەيدا بولىدىغان چىقىق كۆپ تۇچرايدۇ (3 — 5 سۈرەت). جەينەك بوغۇمنىڭ باشقا خىللىرىدىكى چىقىق كەمرەك تۇچرايدۇ.

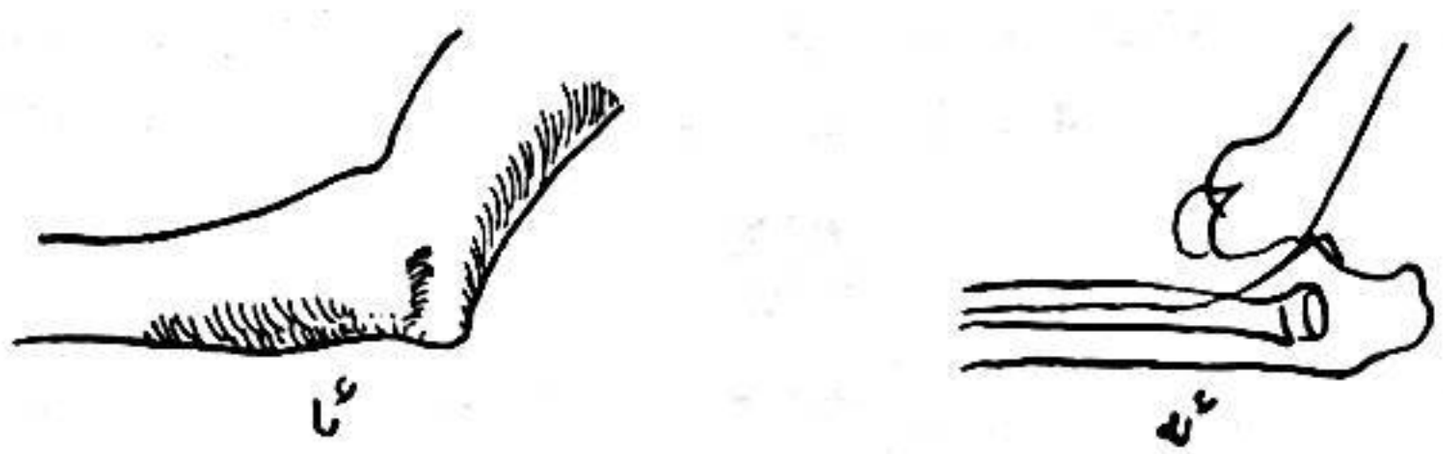

3 — 5 سۈرەت. جەينەك بوغۇمنىڭ ئارقىغا چىقىشى

ئا: جەينەك بوغۇم ئارقىغا چىقىشنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشى. ب: قۇش تۇمشۇقىنىڭ ئورنىدىن سىلجىشى

جەينەك بوغۇمى چىققاندا جەينەك بوغۇمى ئاغرىيدۇ ۋە ئىششىيدۇ. جەينەك بوغۇمى يېنىك ئېگىلگەن تۇسنى ئېلىپ تۇزلىگىلى بولمايدۇ. جەينەك سۆڭەك قۇش تۇمشۇقى ئۇستى جەينەك بوغۇمى ئارقىسىدا پۈلتىيىپ چىقىپ قالىدۇ. جەينەك بوغۇمنى ھەرىكەتلەندۈرگىلى بولمايدۇ.

داۋالاشتا ياردارغا ئاغرىق توختاتقۇچى ۋە تىنچلاندۇرغۇچى دورا ئىچكۈزۈش بىلەن بىرگە جەينەك ئەتراپىغا ئاغرىق توختاتقۇچى سۈركەلمىلەرنى سۈرتۈپ، بىرەر سائەتتىن كېيىن يارەمچى يەلكىدىن تۆتۈپ ئۆزى تەرەپكە تارتىدۇ. تېڭىقچى بىر قولى بىلەن يارىدارنىڭ بېغىشىدىن تۆتۈپ ئۆزى تەرەپكە تارتىدۇ ۋە يەنە بىر قولىنى جەينەكنىڭ ئالدى تەرىپىگە قويۇپ، يەلكە سۆڭىكى تۆۋەنكى تۆچىنى ئارقىسىغا ئىتتىرىشكە (مۇرە تەرەپكە تارتىشقا) بىرلەشتۇرۇپ بىلەكنى ئەگسە، چىقىق ئورنىغا چۈشىدۇ. چىققان بوغۇم ئورنىغا چۈشكەندىن كېيىن جەينەك بوغۇمىنى يېرىم ئەگگەن ھالەتتە تۇرغۇزۇپ تاڭىدۇ ۋە بىلەك ئورنى تۇچ بۇرجەك ياغلىق بىلەن بويۇنغا ئېسىپ قويۇلىدۇ. جەمئىي بىر-ئىككى ھەپتە تېڭىلسا كۈپايە قىلىدۇ. تۇنۇكۈدىن كېيىن بوغۇم ھەرىكىتى مەشىق قىلىنىدۇ.

بارماق بوغۇم چىقىقى

بېغىش بوغۇمىنىڭ چىقىقى بىلەن بىگىز، ئوتتۇرا، نامسىز ۋە چىمچىلاق بارماق بوغۇملارنىڭ چىقىقى بىرقەدەر كەمرەك تۇچرايدۇ. بىراق باش بارماق بىلەن يەنجە سۆڭىكى بوغۇمنىڭ چىقىشى بىرقەدەر كۆپرەك تۇچرايدۇ. بۇ خىل چىقىق ئادەم يېقىلغاندا باش بارماق تۇچى بالدۇر يەرگە تېگىش ياكى قايرىلىپ كېتىشتىن پەيدا بولىدۇ. باش بارماق — يەنجە سۆڭىكى بوغۇمى چىققاندا بوغۇم خالتىسى زەخمىلىنىشى مۇمكىن.

داۋالاشتا ئاغرىق توختاتقۇچى ۋە تىنچلاندۇرغۇچى دورىنى ئىچىدىن ۋە سىرتىدىن ئىشلەتكەندىن كېيىن، يارەمچى يارىدارنىڭ بىلىكىنى تۇستەل تۇستىگە قويۇپ چىڭ تۇتۇپ تۇرىدۇ. ئىككىنچى بىر قولى بىلەن بوغۇم چىققان قولنىڭ بېغىشىدىن تۇتىدۇ، يەنە بىر قولىنى بېغىشنىڭ دۇمبىسىگە قويۇپ باش بارمىقى بىلەن باش بارماق سۆڭىكىنىڭ يەنجە تەرەپ تۇچىنى ئىتتەرسە چىقىق ئورنىغا چۈشىدۇ. بوغۇم ئورنىغا چۈشكەندىن كېيىن يارىدارنىڭ بوغۇمى چىققان قولىغا بىر كاللەك تېڭىق ماتېرىيالىنى قاماللاپ تۇتقان قىياپەتتە تۇرغۇزۇپ ھۆل تېڭىق تۇسۇلى بىلەن ئىككى-تۇچ ھەپتە تېڭىلىدۇ (ئارىلىقتا تېڭىق ئالماشتۇرۇلۇپ تۇرۇلىدۇ). تۇنۇكۈدىن كېيىن باش بارماق بوغۇم ھەرىكىتى مەشىق قىلىنىدۇ.

يانپاش بوغۇم چىقىقى

يانپاش بوغۇمى بىرقەدەر مۇستەھكەم بولغانلىقى ئۈچۈن، يۇقىرىدا بايان قىلىنغان بوغۇم چىقىقلىرىغا قارىغاندا كەمرەك ئۈچرايدۇ. كۆپىنچە يېقىلىش، ئۈرۈلۈش ياكى قاتتىق تولغۇنۇش قاتارلىق سەۋەبلەردىن پەيدا بولىدۇ. يانپاش بوغۇم چىقىقىدا سان سۆڭەك بېشى بەزىدە يانپاش بوغۇمىنىڭ ئارقا تەرىپىگە چىقىسا بەزىدە ئالدىغا چىقىدۇ. قىسمەن ئەھۋاللاردا يانپاش بوغۇم ئويىقىنىڭ مەركىزى سۆڭەك تېمىنى بۇزۇپ داس بوشلۇقىنىڭ ئىچىگە چىقىشى مۇمكىن. بۇ يانپاش بوغۇمىنىڭ مەركەزگە چىقىشى دەپ ئاتىلىدۇ (3 — 6 سۈرەت).

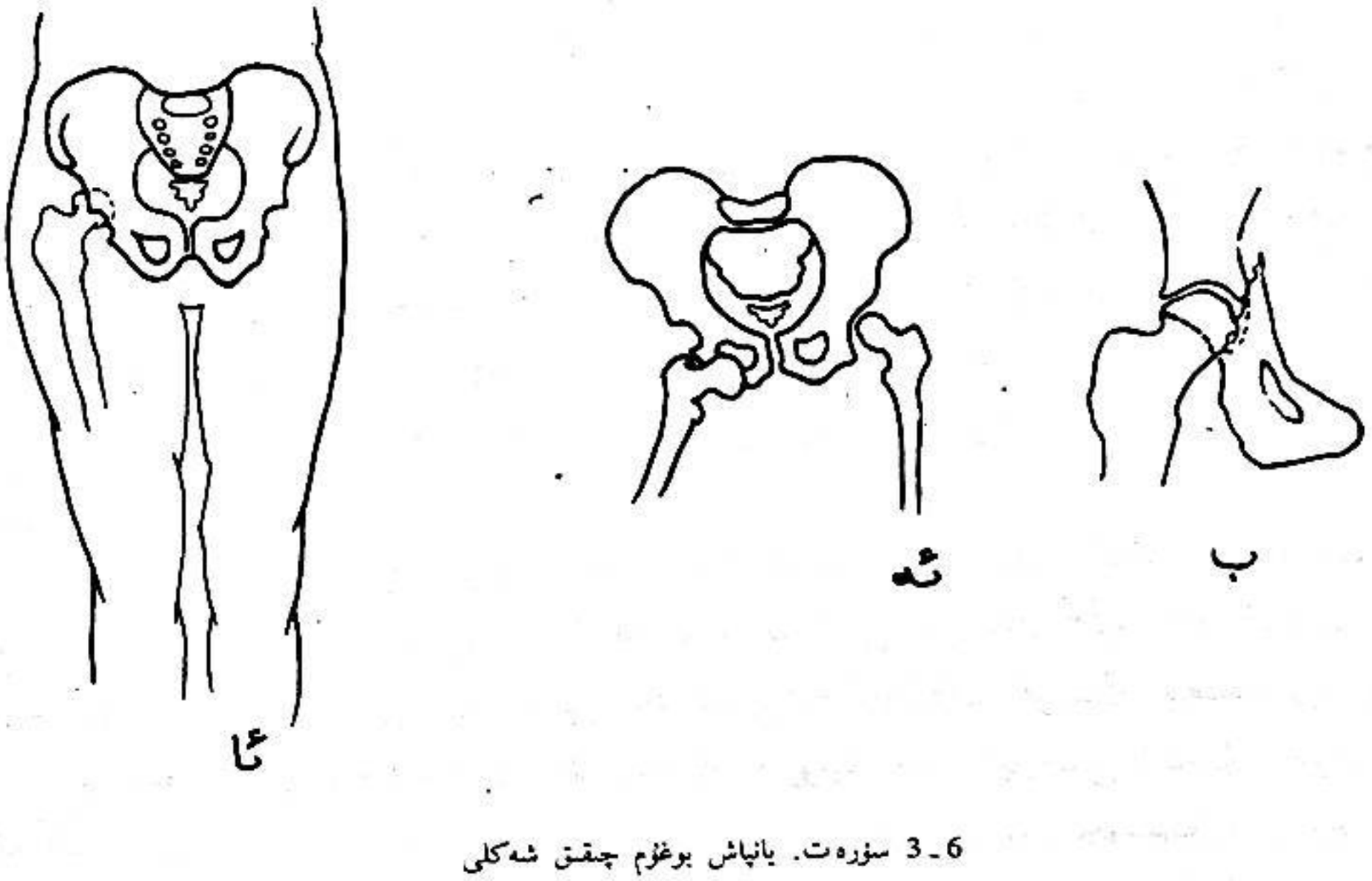

3-6 سۈرەت. يانپاش بوغۇم چىقىق شەكلى

ئا: يانپاش بوغۇمىنىڭ ئارقىغا چىقىشى. ئە: يانپاش بوغۇمىنىڭ ئالدىغا چىقىشى. ب: يانپاش بوغۇمىنىڭ مەركەزگە چىقىشى

يانپاش بوغۇمى ئارقىغا چىققاندا يانپاش بوغۇم ساھەسى ئاغرىش بىلەن ھەرىكىتى توسقۇنلۇققا ئۇچراشتىن سىرت، يانپاش بوغۇمى ئىگىلگەن، سان بىلەن تىز ئىچىگە يىغىلغان، چىققان تەرەپ تىزىنى ساق تەرەپ تىزىغا يۆلۈڭلغان،

چىقىقان تەرەپ پۇت بارمىقى ساق تەرەپ پۈتىنىڭ ئىچكى تەرىپىگە تېگىپ تۇرغان، چىققان تەرەپ ئايىغ قىسقىرىغان ۋە چىققان تەرەپ ساغرا بىلەن سان سۆڭىكىنىڭ چوڭ غادۇر-بۇدۇر قىسمى ساق تەرەپكە قارىغاندا پولتىيىپ چىققان ھەم ساغرى سىزىق ساق تەرەپكە قارىغاندا ئىگىزلىگەن تۇسنى ئالىدۇ. لېكىن بەزى ياردارلاردا بوغۇم يېڭى چىققاندا چىققان تەرەپ پاقالچاق بىلەن پۇتى سىرتىغا كېرىلگەن تۇسنى ئېلىش مۇمكىن (3 — 7 سۈرەت).

3 — 7. سۈرەت يانپاش بوغۇمى ئارقىغا چىققاندىكى ھالەت

يانپاش بوغۇم ئالدىغا چىققاندا بوغۇم چىققان تەرەپتىكى ئايىاق سىرتقا كېرىلىپ، سىرتقا تولغاشقان، يانپاش بوغۇمى بىلەن تىز بوغۇمى ئىگىلگەن، پۇتى سىرتقا تولغاشقان، پۇت ۋە دۇمبىنىڭ سىرتقى تەرىپى بىلەن سىرتقى ھوشۇق يەرگە تېگىپ تۇرغان، چىققان تەرەپ ئايىاق تۇزارغان تۇسنى ئېلىپ چات قىسمىدا سان سۆڭىكىنىڭ بېشىنى تۇتۇپ بىلگىلى بولىدۇ. بۇلاردىن باشقا يانپاش بوغۇم ساھەسى ئاغرىيدۇ ۋە يانپاش بوغۇمنى ھەرىكەتلەندۈرگەندە (3 — 8 سۈرەت).

يانپاش بوغۇم مەركەزگە چىققاندا ئاسانلا سەزىلمە (شۇك) پەيدا بولۇپ، تۇۋەنكى قۇرساق ئېسىلىپ قاتتىق ئاغرىيدۇ. يانپاش بوغۇمنى ھەرىكەتلەندۈرگەندە ئاغرىش تېخىمۇ قاتتىق بولىدۇ. چىققان تەرەپ ئايىاقنىڭ قىسقىرىشى روشەن بولمايدۇ. يانپاش بوغۇم چىقىقىنى ئورنىغا چۈشۈرۈپ داۋالاش تۇۋەندىكىچە بولىدۇ. يارىدارغا ئېچىدىن ۋە سىرتىدىن ئاغرىق توختاتقۇچى ۋە تىنچلاندۇرغۇچى دورا ئىشلىتىپ بىرەر سائەتتىن كېيىن يارىدەمچى يارىدارنىڭ قۇرساق قىسمىغا مىنگىشىپ ئىككى قولى بىلەن يانپاش سۆڭىكىنى پەسكە باسىدۇ. تېڭىقچى بىر قولى بىلەن چىقىقان تەرەپ ئايىاغنىڭ ھوشۇقىدىن تۇتۇپ يەنە بىر قولىنى تىزنىڭ ئاستىدىن تۇتكۇزۈپ تىزنى ئەگگەن ھالەتتە ھوشۇقنى تۇۋەنگە بېسىپ تىزنىڭ ئاستىدىن يۇقىرىغا كۆتۈرۈشكە بىرلەشتۈرۈپ سانىنى ئىچىگە يىغىپ ئىچىگە تولغايدۇ ۋە بۇنىڭغا تۇلاپ يانپاش بوغۇمنى سىرتقا كېرىپ، سىرتقا تولغاپ، پۇتۇن ئايىاقنى تۇزلىگىلى بولسا چىققان بوغۇم تۇرنىغا چۈشكەن

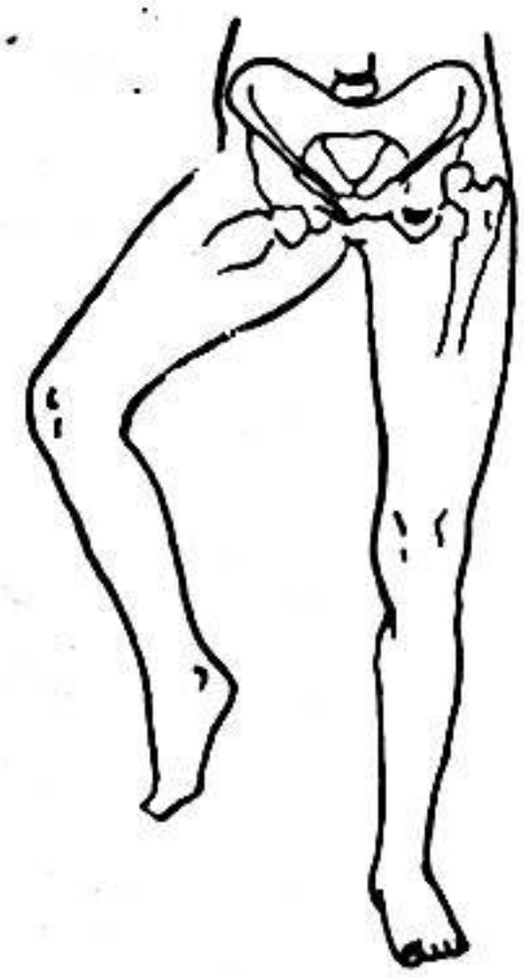

3 — 8 سۈرەت. يانپاش بوغۇم ئالدىغا چىققاندىكى ھالەت

بولىدۇ.

يانپاش بوغۇم ئالدىغا چىققاندا بىر نەپەر ياردەمچى يارىدارنىڭ قۇرساق قىسمىغا مىنگىشىپ، يانپاشنىڭ ئىككى تەرىپىدىن بېسىپ تۇرىدۇ. تېڭىقچى چىققان تەرەپ ئاياغنى سىرتقا كەرگەن ھالەتتە تۇرغۇزۇپ تۆزى تەرەپكە تارتىدۇ. ئىككىنچى ياردەمچى ئەۋرەت ياكى يېرىق (چات) قىسمىدىن سان سۆڭەك بېشىنى سىرتقى ئارقا تەرەپكە ئىتتىرىدۇ. تېڭىقچى يۇقىرىدىكى مەشغۇلىيەتكە بىرلەشتۇرۇپ سانىنى ئىچىگە يىغىپ ئاياقنى تۆزلىسە چىقىق ئورنىغا چۈشىدۇ. يانپاش بوغۇمنىڭ مەركىزىگە چىققان چىققىنى ئورنىغا چۈشۈرۈشتە ئېغرلىق ئېسىپ تارتىش تۈسۈلى بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈلىدۇ.

ئارقا ۋە ئالدىغا چىققان چىققىنى ئورنىغا چۈشۈرۈپ بولغاندىن كېيىن ھۆل تېڭىق ئۇسۇلى بىلەن ئىككى ھەپتە تېڭىق مۇقىملاشتۇرۇلۇش كۇپەيە قىلىدۇ. تۇنىكىدىن كېيىن ئىككى ھەپتە ئەتراپىدا كارىۋات ئۈستىدە يانپاش بوغۇمنىڭ ھەرىكىتى مەشق قىلدۇرۇلىدۇ. بەشىنچى ھەپتىدىن كېيىن قوش قولتۇق ھاسىسى بىلەن كارىۋاتتىن چۈشۈپ مېڭىش مەشق قىلىندۇ ۋە چىققان تەرەپ ئاياقنى ئېغرلىق چۈشۈرۈش مەشقى قىلىپ بېرىلىدۇ. ئاخىرىدا تاق ھاسا بىلەن مېڭىش مەشق قىلىندۇ. ئاغرىش تۇگىگەندىن كېيىن ھاسا تاياقسىز ماڭسا بولىدۇ. يانپاش بوغۇمنىڭ مەركەزگە چىقىشىنى داۋالاشتا ئېسىپ تارتىش تۈسۈلى بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈلىدۇ. ئاۋۋال ئېسىلغان ئېغرلىق چوڭراق بولىدۇ. چىقىق ئورنىغا چۈشكەندىن كېيىن ئېسىلغان ئېغرلىقنى ئازايتىپ، يانپاش تۈيۈقسىزكى سۇنغان سۆڭەك ساقايغۇچە داۋاملىق 8-6 ھەپتە ئەتراپىدا ئېسىلىدۇ. لېكىن ئېسىپ تارتىپ 4-3 ھەپتىدىن كېيىن ئېسىپ تارتىش ھالىتىدە تۇرغۇزۇپ، يانپاش بوغۇمى بىلەن تىز بوغۇمنىڭ ھەرىكىتى مەشق قىلىندۇ. تارتىشنى ئېلىپ تاشلىغاندىن كېيىن ئىككى ھەپتە ئەتراپىدا كارىۋاتتا يېتىپ يانپاش بوغۇم ھەرىكىتى مەشق قىلىندۇ. تۇنىكىدىن كېيىن قوش قولتۇق ھاسىسىنىڭ ياردىمى بىلەن كارىۋاتتىن چۈشۈپ مېڭىش مەشق قىلىندۇ ۋە چىققان تەرەپ ئاياغقا تەرىجى بەدەن ئېغرلىقنى سېلىپ مېڭىشنى مەشق قىلىشقا، تۇنىكىدىن كېيىن تاق ھاسا بىلەن مېڭىشنى مەشق قىلىشقا، ئاغرىش بىلەن يېقىمسىزلىق توختىغاندىن كېيىن ھاسىسىز مېڭىپ ھەرىكەتلىنىشكە بولىدۇ.

تىز بوغۇم چىقىقى

تىز بوغۇم تۇزۇلمىسىدىكى باغلانمىلار بىرقەدەر كۈچلۈك بولغانلىقتىن، تىز بوغۇمى

چىقىقى باشقا چوڭ بوغۇملارغا قارىغاندا كەمرەك تۆچرايدۇ. لېكىن لېپەك بوغۇمنىڭ چىقىقى بىرقەدەر كۆپ تۆچرايدۇ. تىز بوغۇمنىڭ چىقىقى يىقىلىش ياكى تورۇلۇش قاتارلىق بىۋاستە زەربىدىن پەيدا بولىدۇ. تىز بوغۇم چىقىقدا سان ۋە پاقالچاق سۆڭەك بىلەن تىز بوغۇم كۆمۈرچەك يۇزى ھەمدە بوغۇم خالتىسى ۋە بوغۇم خالتىسى ئەتراپىدىكى باغلانمىلار ئوخشىمىغان دەرىجىدە زەخىملىنىدۇ. لېپەك سۆڭىكىنىڭ چىقىشى كۆپىنچە لېپەك سۆڭىكىنى مۇقىملاشتۇرغۇچى پەيلەر ھەر خىل زەخىملىنىش سەۋەبىدىن سوزۇلوپ يېرىم پالەچلىنىشتىن پەيدا بولىدۇ. تىز بوغۇمى چىققاندا ئاغرىش قاتتىق بولىدۇ. ئىششىق ئېغىرراق بولىدۇ. ھەرىكىتى كاشىلىغا تۆچرايدۇ. پاقالچاق سۆڭەك يۇقىرى تۆچى ئالدى ياكى ئارقىغا ياكى بولمىسا يان تەرەپكە پولتىيىپ چىقىشى مۇمكىن.

داۋالاشتا ئاۋۋال ئىچىدىن ۋە سىرتىدىن ئاغرىق توختاتقۇچى دورا ئىشلىتىپ بىرەر سائەت تەلەردىن كېيىن ئىككى يارىدەمچى سان بىلەن پاقالچاقنى قارمۇ-قارشى تەرەپكە تەكشى كۈچ بىلەن تارتىدۇ. تېڭىقچى ئىككى قولىنىڭ يارىدىمى بىلەن، سان سۆڭەك تۆۋەن تۆچى ھەم پاقالچاق سۆڭەك يۇقىرىقى تۆچنى بېسىش، كۆتۈرۈش ۋە ئىتتىرىش قاتارلىق تۆسۇللار بىلەن چىققان بوغۇمنى ئورنىغا چۈشۈرۈدۇ. چىققان بوغۇم ئورنىغا چۈشكەندىن كېيىن، تىز بوغۇمنى ئازراق ئەگكەن ھالەتتە تۇرغۇزۇپ، تەخمىنەن 10 — 8 ھەپتىگىچە تېڭىپ ببرىلىدۇ. يەنى ئاۋۋال ئىششىق ياندۇرۇپ، ئاغرىق توختاتقۇچى سۈركەلمەلەر ئىشلىتىلىدۇ. كېيىن پەيلەرنى چىڭىتقۇچى سۈركەلمەلەر بىلەن ھۆل تېڭىپ بېرىلىدۇ. تېڭىق مەزگىلىدە ھوشۇق بىلەن يانپاش بوغۇم ھەرىكىتى مەشىق قىلىپ بېرىلىدۇ. تېڭىش توختىتىلغاندىن كېيىن ئىككى ھەپتە كارىۋات ئۈستىدە تىز بوغۇمنىڭ ھەرىكىتى مەشىق قىلىنىدۇ. ئۈنگىدىن كېيىن ئاۋۋال قوش قولتۇق ھاسىسى، كېيىن تاق قولتۇق ھاسىسى بىلەن كارىۋاتتىن چۈشۈپ مېڭىش مەشىق قىلىنىدۇ. چىققان ئاياقتا تەدرىجىي بەدەن ئېغىرلىقىنى سېلىپ مېڭىش مەشىق قىلىنىدۇ. ئاغرىش قاتارلىق يېقىمسىزلىق تۈگىگەندىن كېيىن ھاسا تاياقسىز مېڭىش مەشىق قىلىنىدۇ. لېپەك سۆڭىكى كۆپ ھاللاردا تىزنىڭ ئىككى يان تەرىپىگە چىقىدۇ. لېپەك بوغۇمى چىققاندا تىز بوغۇمى ئاغرىيدۇ ۋە تىز بوغۇمنىڭ ئىككى يېنىدىن لېپەك سۆڭىكىنى تۈتۈپ بىلگىلى بولىدۇ. لېپەك سۆڭىكىنىڭ چىقىقى قاتتىق زەخمىدىن پەيدا بولسا تىز بوغۇمنىڭ ئىششىقى ئېغىر بولىدۇ. لېپەكنىڭ ئادەتتەنگەن چىقىقدا ئىششىق ئانچە روشەن بولمايدۇ ياكى يېنىك دەرىجىدە ئىششىش مۇمكىن. داۋالاشتا يارىدارنى ياتقۇزۇپ، تىز بوغۇمنى تۈزلەپ بىر قول بىلەن لېپەك سۆڭىكىنى تىز بوغۇمنىڭ مەركىزىگە قارىتىپ ئىتتەرسە لېپەك سۆڭىكى ئورنىغا چۈشىدۇ. ئورنىغا چۈشكەندىن كېيىن پەيلەرنى چىڭىتىدىغان

سۈركەلمىلەر بىلەن بىر قانچە ھەپتە تېكىلىدۇ. تۇنىكىدىن كېيىن كارىۋات ئۈستىدە تىز بوغۇمنىڭ ھەربىكتى مەشق قىلىنىدۇ. كېيىنچە ئاۋۇال قوش قولتۇق ھاسىسى ئارقىدىن تاق قولتۇق ھاسىسى بىلەن كارىۋاتتىن چۈشۈپ مېڭىش مەشق قىلىنىدۇ. لېپەك سۈنىكىنىڭ ئادەتلەنگەن چىقىدا ھاسا بىلەن كارىۋاتتىن چۈشۈپ مېڭىشنى مەشق قىلىش جەريانىدا پەيلەرنى چىڭىتىقۇچى سۈركەلمىلەرنى تىز بوغۇم ئەتراپىغا سۈرتۈشكە بولىدۇ.

ھوشۇق بوغۇم چىقىقى

ھوشۇق بوغۇمى مۇقىم بوغۇم بولغانلىقى ئۈچۈن، ھوشۇق بوغۇمنىڭ نورمال چىقىقى كەم ئۇچرايدۇ. پاقالچاق ياكى يان پاقالچاق سۈنىكىنىڭ ھوشۇق ئۈستى سۈنغاندىلا ئاندىن ھوشۇق بوغۇمنىڭ چىقىشى پەيدا بولىدۇ. بۇنىڭ داۋاسى پاقالچاق سۈنىكەك تۈزەتكۈچنىڭ سۈنۈقنى بىر تەرەپ قىلىش ئۈسۈلى بىلەن ئوخشاش.

ئومۇرتقا چىقىقى

ئومۇرتقا چىقىقى ئىچىدە بەل ئومۇرتقىسىنىڭ چىقىقى كۆپرەك ئۇچرايدۇ. ئۇنىكىدىن قالسا بويۇن ئومۇرتقىسى بىلەن قۇيرۇق ئومۇرتقا چىقىقى ئۇچرايدۇ. كۆكرەك ئومۇرتقا چىقىقى كەمرەك ئۇچرايدۇ. ئومۇرتقا چىقىقى كۆپ ھاللاردا سۈنۈق بىلەن بىرگە كېلىدۇ. ئومۇرتقا چىقىقى ئۇرۇلۇش ۋە يېقىلىش قاتارلىق زەخمىلىنىشلەردىن سىرت قاتتىق تولغىنىشتىنمۇ پەيدا بولىدۇ. ئومۇرتقا بوغۇمنىڭ چىقىقى بوغۇم ئەتراپىدىكى گۈش ۋە پەيلەر يالۇغى بىلەن ئاغرىغۇچىلار ھەم بوغۇم بوشلۇقىغا قويۇق يەل يىغىلىۋالغۇچىلار ياكى بوغۇمنى مۇقىملاشتۇرغۇچى پەي تارامۇچ چاندىرلاردىكى نەملىك كۆپىيىپ، پەي تارامۇچ چاندىرلار بوشاپ كەتكۈچىلەردە كۆپرەك ئۇچرايدۇ. ئومۇرتقا تېنىنىڭ چىقىقىدا يولۇن بېسىلىپ زەخمىلەنگەن بولسا كەسمە پالەچلىك پەيدا بولىدۇ. ئەگەر ئومۇرتقا ئۇششاق بوغۇملىرى چىقىقان بولسا، يولۇندىن چىققان ئەسەب تاناپلىرى زەخمىلىنىشتىن (بېسىلىش ياكى

قىسىلىش) شۇ ئەسەب تارقالغان ئورۇننىڭ ھەربىرىنى بىلەن سىزىمى توسقۇنلۇققا ئۇچرايدۇ.

ئومۇرتقا چىقىقى ئالدىغا (ئىچىگە) چىقىش ۋە ئارقىغا (سىرتقا) چىقىش دەپ ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ. ئالدىغا چىقىشنى ئورنىغا چۈشۈرۈپ داۋالاش قىينىراق بولۇپ، ساقىيىشىدىن ئانچە چوڭ ئومىد كۈتكىلى بولمايدۇ (غەربىچە داۋالاش ئۇسۇلى بىلەن داۋالاش كىبرەك). ئارقىغا (سىرتىغا) چىققان چىقىق بىلەن يانغا چىققان چىقىقلارنى ئورنىغا چۈشۈرۈپ داۋالاش، ئومۇرتقىنىڭ سۈنۈقىنى ئورنىغا چۈشۈرۈپ داۋالاش ئۇسۇلىغا ئاساسەن ئوخشاش بولۇپ (ئومۇرتقا سۈنۈقىنى داۋالاشقا قارالسۇن)، ئېسىپ تارتىش ئۇسۇلى بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈلىدۇ. سىرتتىن تېڭىشتا، ئەگەر سۈنۈق قوشۇلۇپ كەلگەن بولسا سۈنۈقىغا ئىشلىتىلىدىغان سۈركەلمەر بىلەن تېڭىلىدۇ. ئومۇرتقا سۆڭەكلىرى سۇنمىغان نوقۇل چىقىقتا پەي-تارامۇچلارنى چىڭىتىشقا يارىمى بولىدىغان سۈركەلمەر بىلەن تېڭىلىدۇ. ئەگەر يارىدا دەسلەپكى كۈنلەردە (چىقىق ئورنىغا چۈشۈشتىن ئىلگىرى) ئاغرىش قاتتىقراق بولسا ئېچىدىن ۋە سىرتىدىن ئاغرىق توختاتقۇچى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. ئەگەر كەسمە پالەچلىك پەيدا بولسا چىقىقنى داۋالاشقا بىرلەشتۈرۈپ پالەچكە قارىتا داۋالاش ئېلىپ بېرىلىدۇ. يولۇن بىلەن ئەسەب تاناپلىرىنىڭ زەخمىلىنىشى ئېغىرراق بولسا تارتىش ئۇسۇلى بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈپ داۋالاشنى تەكتىلەپ، ۋاقتىنى ئۇتكۈزمەي، دەستكار ئۇسۇلى بىلەن داۋالاپ يولۇن بىلەن ئەسەب تاناپلىرىنىڭ بېسىلىشنى بالدۇرراق ھەل قىلىش كېرەك. كېچىكىپ قالسا دەستكار ئۇسۇلىمۇ ئونۇم بەرمەي، ئومۇرلۇك مېيىپ بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. قۇيرۇق ئومۇرتقىسى چىققان بولسا، تېڭىقچى ئوڭ قول بىلەن بارمىقىنى يارىدارنىڭ مەقئەتىگە كىرگۈزۈپ تۈز ئۇچەي ئارقا تەمىنى بىلەن بارماق ئارقىلىق چىققان ئورۇننى سىلاپ تېپىپ، سىرتىدىن سول قولىنى ئىشقا سېلىپ قارمۇ-قارشى تەرەپكە بېسىش، كۈنۈرۈش ياكى ئىتتىرىش ئۇسۇلى بىلەن ئورنىغا چۈشۈرۈلىدۇ. پەي-چاندىرلارنى چىڭىتقۇچى سۈركەلمەر بىلەن سىرتتىن ھۆل تېڭىلىدۇ. يارىدار بەر ئايغىچە ئولتۇرماي يېتىپ ئارام ئالدۇ ياكى تېڭىپ ھەپتىدىن كېيىن كارىۋاتتىن چۈشۈپ مېڭىپ بەرسمۇ بولىدۇ، لېكىن ئولتۇرماسلىق كېرەك. يارىدارنىڭ چوڭ تەرەت قېتىم سانىنى ئازايتىش مەقسىتىدە قالدۇقى كۈپ مېۋە-چېۋە ۋە كۆكتاتلارنى كەمرەك ئىستېمال قىلىپ گۆش، تۇخۇم، سۈت، قايماق، ماي قاتارلىق يېمەكلىكلەر كۆپرەك بېرىلىدۇ. لېكىن قەۋزىيەت بولۇپ قېلىشتىن ساقلىنىش كېرەك. تەخمىنەن بەر ئايدىن كېيىن قېلىنراق يۇمشاق كۆرپە ئۈستىدە ئولتۇرۇپ بېرىش مەشق قىلىندۇ.

بوغۇم قايرىلىپ كېتىش

بوغۇم قايرىلىپ كېتىش كۆپرەك ھوشۇق بوغۇمدا، تۇنجىدىن قالسا باش بارماق بەنجە بوغۇمى بىلەن بېغىش بوغۇملىرىدا تۇچرايدۇ. قىسمەن ئەھۋاللاردا يەلكە، يانپاش، تىز بوغۇملىرى بىلەن بويۇن ياكى بەل ئومۇرتقىلىرىدىمۇ تۇچرايدۇ. بوغۇم قايرىلىپ كېتىشتە سۆڭەكلەر سۈنمايدۇ ۋە بوغۇملار ئورنىدىن قوزغالمايدۇ. پەقەتلا بوغۇمنى مۇقىملاشتۇرغۇچى پەي-چاندىرلار بىلەن بوغۇمنىڭ ئەتراپىدىكى يۇمشاق توقۇلمىلار زەخىملىنىدۇ. بوغۇم قايرىلىشى ئېغىز-پەس يوللار بىلەن تېپىلغاق يوللاردا، شۇتا ياكى پەلەمپەيدىن چىقىش-چۈشۈشتە ئايىق تۆكچىسى قايرىلىپ كېتىش ياكى ماڭغاندا تېپىلىپ كېتىش، ئۆزئارا ئېلىشىش ۋە ئېغرىلىق كۆتۈرۈش، ھەتتا بويۇن بىلەن بەلنى تېز بۇراش قاتارلىق سەۋەبلەردىنمۇ، گۆشلەر قىسقىراش ھالىتىدە تۇرۇپلىشتىنمۇ قايرىلىش پەيدا بولىدۇ. بوغۇم قايرىلغاندا قايرىلغان بوغۇم ئاغرىيدۇ ۋە ئىششىيدۇ. بىراق يۇمشاق توقۇلمىلار قېلىنراق ئوراپ تۇرغان بوغۇملاردا ئىششىش روشەن بولماسلىقى مۇمكىن.

بوغۇملار زەخىملىنىپ سۆڭەك سۈنمىغان ياكى بوغۇم چىقمىغانلىقى ئىسپاتلانغان بوغۇم قايرىلىشىنى تۇۋەندىكى تۈسۈل بىلەن داۋالاش كېرەك.

(1) يەرلىك ئورۇنغا يېرىم سائەت ئەتراپىدا ئىسسىق سۇ جىغىتىپ (نوتۇل قىلىپ) بولغاندىن كېيىن گىل ئەرمىنى (ياكى گىرو) بىلەن تۇخۇم ئېقى (ياكى سېرىقى)نى ئارىلاشتۇرۇپ چىپىپ ياز كۈنلىرى ئاپتاپقا، قىش كۈنلىرى ئوتقا قاقلاپ بېرىلىدۇ.

(2) بۇغداي ئۇنى 6 گرام، زەرچۇبە 1.5 گرام، قارا شېكەر 9 گرام، سېرىق ماي 6 گرام، زاغۇن 6 گرام. دورا قىسمىنى سوقۇپ تالقانلاپ، ئۈستىگە سوقۇلمىغان زاغۇننى قوشۇپ، سېرىق ماي بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سىرتتىن سۈرتۈلىدۇ. بۇ خىل تۈسۈل 3 كۈن داۋاملاشتۇرۇلىدۇ.

(3) ئابدىمىلىك تۇرۇقى، مالكەنگىنى مىسرى، ئانبە ھىندى، قارا كۈنجۈت،

ئۆچكىسىڭ بۆرەك يېغى قاتارلىقلارنى تەڭ مىقداردا ئېلىپ سوقىدىغانلىرىنى سوقۇپ، بۆرەك يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ، لاتىغا قېلىنراق سۈركەپ، پات-پات ئوتقا قاقلاپ يەرلىك ئورۇنغا بېسىپ ئىككى سائەت تەتراپىدا ئىسسىق ئۆتكۈزۈلىدۇ. ئونىكىدىن كېيىن يۇقىرىدىكى مەلھەم تېگىشى ماتېرىيالىرىغا قېلىنراق سۈرتۈپ ئىسسىق پېتى تېڭىلىدۇ. 3-كۈنى تېڭىقنى يېشىپ ئىششىق، ئاغرىق توختىغىچە كۈنىگە بىر قېتىم تېڭىلىدۇ.

(4) تۇخۇم ئېقى، تاش توز، زەرچۇبە ۋە شاخاردىن مۇڭاپىق مىقداردا ئېلىپ، دورىلارنى تالقانلاپ تۇخۇم ئېقىغا ئارىلاشتۇرۇپ يىلمان هالەتتە تېرە ۋە تېگىق ماتېرىيالىغا سۈركەپ كۈنىگە بىر قېتىم تېڭىلىدۇ.

(5) قارا كۈنجۈتتىن 6 گرام، بۇغدايدىن 2 گرام ئېلىپ پۇشۇرۇلغان كالا سۈتى بىلەن ئىزىپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىپ بېرىلىسىمۇ بولىدۇ.

(6) ئەگەر يەرلىك ئورۇندا ئىششىش، قىزىرىش ۋە قىزىقلىق بولغانلاردا ئاق سەندەل، قىزىلگۈل ۋە بىنەپشە ھەر بىرىدىن 15 گرام، ئارپا ئۇنى 9 گرام، زەپەر 3 گرام، كافور 1.5 گرام ئېلىپ سوقۇپ تالقانلاپ گۈلاپ ۋە گۈل يېغى بىلەن يۇغۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىپ بېرىلىدۇ ياكى بولمىسا ماش ئۇنى، موغاس، ئانارگۈلى، ئاقاقىيا ۋە فوفەل قاتارلىقلارنى تۇخۇم ئېقى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىپ بېرىلىسىمۇ بولىدۇ.

(7) ئەگەر يەرلىك ئورۇندا ئىششىق بولۇپ ھاراەت بولمىسا ماش ئۇنى 40 گرام، لادەن بىلەن گىلى ئەرمىنى ھەر بىرىدىن 30 گرام، سەبرى 12 گرام، زەپەر 9 گرام، ئامىلە جەۋھىرى (سوك) 9 گرام، دورىلارنى يۇمشاق تالقانلاپ، ئاس سۈيى، گۈلاپ ۋە قارىغاي يوپۇرمىقى سۈيىدە خېمىر قىلىپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

(8) موغاس، گىلى ئەرمىنى ھەر بىرىدىن ئىككى ھەسسە، ئاس بىر ھەسسە ئېلىپ يۇمشاق تالقانلاپ گۈلاپ بىلەن نەمدەپ سۈركۈلىدۇ.

(9) موغۇل ياپرىقى، قارىغاي ياپرىقى، سۆگەت ياپرىقى، سوك (ئامىلە جەۋھىرى)، قىزىلگۈل، گىلى ئەرمىنى، ئاقاقىيا، ئاق لەيلى ئۇرۇقى، ماش ئۇنى، ئىكلىلمىلىك ۋە قىزىل سەندەللەردىن تەڭ مىقداردا ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ مەلھەم تەييارلاپ يەرلىك ئورۇنغا سۈرتۈپ بېرىلىسىمۇ بولىدۇ ياكى فوفەل (سىپارى)، ئاقاقىيا، تەمرى ھىندى ئۇرۇقى، موزا، ئاس، كۈندۈر، ئارپا بىلەن يىلمىنىڭ ھەر خىلىنى يۇمشاق سوقۇپ مەلھەم تەييارلاپ يەرلىك ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ ياكى بولمىسا سۈنبۈل، قۇستى، ئانارگۈلى، ئۇشنە، مەستىكى، ئارپا ئۇنى، تال ياغاچ كۈلى قاتارلىقلارنى تەڭ مىقداردا ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ تۇخۇم ئېقى بىلەن خېمىر قىلىپ يەرلىك ئورۇنغا تېڭىلىدۇ. بەزى ھۆكمالار بوغۇم قايرىلىپ كېتىشكە قوشۇلۇپ ئىششىق بىرگە كەلسە، گۈش بىلەن تاتلىق يېمەكلىكلەردىن پەرھىز تۇتۇپ ھەر كۈنى

ئەتىگىنى سىركەنجىبىل ياكى تەمرى ھىندىن 30 گرام ئىچىشنى، تامىقىغا ئاقلانغان ماش قاينىتىمسى بىلەن پالەك ۋە بادام مېغىزى (تۆرۈك مېغىزى بولسىمۇ بولىدۇ) قوشۇپ بېرىشنى تەۋسىيە قىلىدۇ.

سۆكەك تۆسۇش كېسىلى

بۇ كېسەللىك ئوتتۇرا ياشلىقتىن يۇقىرى كىشىلەردە كۆپ تۇچرايدىغان كېسەللىك بولۇپ خەلق تىلىدا سۆكەك — بوغۇم تۆسۇشى دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەبى

بۇ كېسەللىك قان تەركىبىدىكى يەل ماددىسى كۆپۈپ كېتىش ياكى مۇقاسىلىنىڭ ئۇزۇن مۇددەت داۋاملىشىشىغا ئەگىشىپ سۆكەك ماددىسى غەيرىي تەبىئي تۆسۇپ مۇخەكلىشىش (مونەكلىشىش) تىن پەيدا بولىدۇ. يەنى مۇقاسىل تۆزۇنغا داۋاملاشقاندا يەرلىك ئورۇنغا سوغۇق تەبىئەتلىك قويۇق، شىلىمشىق ۋە ناچار سۇيۇقلۇق ماددىلار سىرغىپ كىرىپ توپلىشىپ قويۇقلىشىپ ئۆيۈپ قېلىشتىن پەيدا بولىدۇ. بۇلاردىن باشقا مۇقاسىلنى داۋالاشنىڭ دەسلىپىدىلا بىمارغا سوغۇق تەبىئەتلىك مەس قىلىپ سېزىمىنى (ئاغرىشىنى) يوقاتقۇچى دورىلار بىلەن تۆچۈچان (مۇخەكلەشتۇرگۈچى) دورىلارنى ئىشلەتكەندە يەرلىك ئورۇندىكى سۇيۇق ماددا ھورغا ئايلىنىپ، قالدۇق ماددا قويۇقلىشىپ ئۆيۈشتىنمۇ بۇ كېسەللىك پەيدا بولىدۇ. مۇقاسىل قاتارلىق كېسەللىكلەرنىڭ مىجەزنى تەڭشەشتە ماددا پىشىپ يېتىلىشتىن ئىلگىرى كۆچلۈك سۇرگۈ ئىشلەتكەندە، سويۇق ماددا ئىچى سۇرۇش بىلەن چىقىپ كېتىپ، خام خىلتىلار (بولۇپمۇ بەلغەم خىلتى) چۆكمە بولۇپ قېتىپ ئويۇشتىنمۇ بۇ خىل كېسەللىك پەيدا بولىدۇ. سۆكەك تۆسۇش، بوغۇملىرى تاشلىشىش كۆپىنچە مىجەزى ئىسسىقجان كىشىلەردە خىلتىلار قويۇقلىشىشتىنمۇ پەيدا بولىدۇ.

ئالامتى

تۆششاق ئۆگىلەرنى ھاسىل قىلغۇچى تۆششاق سۆكەكلەرنىڭ بوغۇم يۈزىنى ھاسىل

قىلغۇچى قىسمى تەدرىجىي سەمىرىپ، يوغىناپ بارماقلارنىڭ ھەربىكتىنى قىينىلاشتۇرىدۇ ۋە قاتتىق سقىراپ ئاغرىپ بىمارنى ئازابلايدۇ. بەل، ئاياق ۋە ئېغىز مانىلارمۇ ئاغرىيدۇ.

داۋاسى

ئالدى بىلەن بەدەندىكى. خام ماددىلارنى پىشۇرۇش ئۈچۈن مۇنزىج بېرىپ بولغاندىن كېيىن مۇسھىل دورىلارنى بېرىپ بەدەن تازلىنىدۇ. مىجەز تەڭشەلگەنلىك ئالامتى كۆرۈلگەندىن كېيىن يەرلىك ئورۇنغا ماددىنى يۆمشاتقۇچى ئىسسىق تەبىئەتلىك ھايۋان مايلىرى بىلەن ئىسسىق تەبىئەتلىك لوئابلار سۈرتۈلىدۇ. ئەنجۈر قاينىتىلمىسى، شۇمشە تالقىنى، ئىكلىلمىلىك ۋە بابۇنە قاتارلىقلارنىڭ ئارىلاشمىسىدىن ياسالغان لوئاب سۈرتۈلسىمۇ بولىدۇ ياكى مىجەزنى تەڭشەپ بولغاندىن كېيىن بەدەنگە ھۆللۈك يەتكۈزۈش خۇسۇسىيتى بولغان مۇنچىغا (پار مۇنچىسى، ئارشاڭ ياكى دورىلىق ۋاننا بولسىمۇ بولىدۇ) ھەر كۈنى بىر قېتىم چۈشۈپ تازا ھورلىنىپ بولغاندىن كېيىن، پارلىق مۇنچىدا ياكى ئاپتاپتا ئولتۇرۇپ بەدەنگە ھۆللۈك پەيدا قىلدىغان ۋە ئۆيغان ماددىلارنى يۆمشىتىپ ئۇلارنى پارچىلاپ تارقىتىدىغان مايلاردىن زەيتۇن يېغى، گۈلى سەۋسەن يېغى ياكى سۈرۈنجان مېيىغا ئوخشاش مايلارنى سۈرتۈپ بەرسىمۇ بولىدۇ. يۇقىرىدىكى داۋالاشقا قوشۇپ ماددىلارنىڭ پىشىپ يېتىلىشىگە ياردىمى بولىدىغان تۆۋەندىكى مەتبۇخنى ئىچىشكە بەرسىمۇ بولىدۇ. تەركىبى: تاتلىق سۈرۈنجان (سۈرۈنجان شىرىن)، بىنەپشە گۈلى، گاۋزەبان گۈلى، بىسفايەج، ئەفتىمۇن (سېرىق يۇگەي)، بادىرەنجى بۇيا، ئىت ئۈزۈمى، شاھتەررە يوپۇرمىقى ۋە قىزىلگۈللەرنىڭ ھەر قايسىسىدىن 7 گرام، بوزىدان، رومىبىدىيان ۋە دورنەج ئەقرەبىلەرنىڭ ھەر بىرىدىن 4 گرام، گۈلقەنت 50 گرام، يۇقىرىدىكى دورىلارنى چالا سوقۇپ، مۇۋاپىق مىقداردا قاياق سۇغا بىر كېچە چىلاپ، پەس ئوتتا بىرنەچە قالغىچە قاينىتىپ تېرىپىنى داكا بىلەن سۈزۈپ مەتبۇخ تەييارلىنىپ، مەتبۇخ سۈيىگە گۈلقەنتنى ئارىلاشتۇرۇپ كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 60 — 50 مىللىلىتىردىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. تامىقىغا ئوقۇت سۈيى بىلەن توخۇ گۆشى قوشۇپ بېرىلىدۇ. مۇشۇ خىلدىكى داۋالاش 15 كۈن داۋاملاشقاندىن كېيىن 16 ـ كۈندىن باشلاپ، بىر قېتىم سۈرگۈ دورىلىرىدىن سانا ياپرىقى بىلەن قارا ھەلىلىلەرنىڭ ھەر بىرىدىن 18 گرام، ئورۇقدىن ئايرىلغان ۋاسالغۇ ئۈزۈمدىن 24 گرام، ئاق ئۇرۇبۇت، رەۋەنچىلارنىڭ ھەر بىرىدىن 9 گرام، زەنجىبىل 3 گرام، خىيارشەنبەر 84 گرام،

تەرەنجىبىل 72 گرام، بادام يېغىدىن 7 گرام ئېلىپ قائىدە بويىچە مەتبۇخ تەييارلاپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. كەچ تەرەپتە ھەببە سۆرۈنجان ياكى ئىيارەجلەرنىك چوڭ تۇسخسسدىن بىر خىلى 9 گرامدىن يېيىشكە بېرىلىدۇ. تۇسسۇلۇقى تۇچۇن داۋاملىق ئەرەقى گاۋزۇبان ئىچىشكە بېرىلىدۇ. چۇشلۇك تامىقىغا چۆجە گۆشى بىلەن نۇقۇت ئارىلاشتۇرۇپ پىشۇرۇلغان تائام بېرىلىدۇ. كەچتە نان بىلەن قوي گۆشى شورپىسى بېرىلىدۇ. سۆڭەك ئۆسۈشنى رەسمى داۋالاپ 17-كۈنىدىن باشلاپ قىزىقلىقنى سوۋۇتقۇچى نۇسخىلاردىن تۆۋەندىكىسى ئىشلىتىلىدۇ.

تەركىبى: تاتلىق سۆرۈنجان 2 گرام، مەستىكى بىر گرام بۇ دورىلارنى يۇمشاق تالقانلاپ 6 گرام، جاۋارىش ئۇدىشىرىن ۋە خەمىرى ئەبرىشىم ساددەلەر بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ياسىلىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن تاتلىق سۆرۈنجان بىلەن بادىرەنجى بۇيىلارنىڭ ھەر بىرىدىن 7 گرام، گاۋزۇبان بىلەن رۇمبىدىيان ھەر بىرىدىن 5 گرام، ئەقتىمۇن تۇرۇقى بىلەن دۇرنەج ئەقەرەبى ھەر بىرىدىن 3 گرام ئېلىپ 100 مىللىلىتر ئەرەقى جۇۋىنەگە ئارىلاشتۇرۇپ پەس ئوتتا يېرىم قالغۇچە قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈۋېلىنغان سۈيىگە 36 مىللىلىتر شەربىتى بوزورى، 3 گرام پەرەنجىمشكى تۇرۇقى، ئاق تۇربۇت بىلەن قىزىل تۇربۇت تۇرۇقىنى ئارىلاشتۇرۇپ پەس ئوتتا قاينىتىپ كۆپكىنى ئېلىۋېتىپ داكا بىلەن سۈزۈپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. بۇ باسقۇچتىكى تامىقى يۇقىرىدا بايان قىلىنغان تۇسۇل بىلەن باشقۇرۇلىدۇ. ھەر كۈنى بىر قېتىم چۆپچىن يېيىش بۇيرۇلىدۇ. ئىككى كۈندە بىر قېتىم يەرلىك ئورۇن چۆپچىن بىلەن دۇتلىنىدۇ (چۆپچىن چۆپىنى كۆيدۇرۇپ چىققان ئىس بىلەن ئىسلىنىدۇ، ئەترايى ئوبدان چۈمكىلىشى كېرەك). دۇتلاپ بولغاندىن كېيىن چۆپچىن يېغى بىلەن يەرلىك ئورۇن مايلىنىدۇ. بۇ تۇسۇللار تاكى ساقايغىچە داۋاملاشتۇرىلىدۇ. ئەگەر سۆڭەك ئۇسۇش ئېغىرراق بولسا 40 كۈنگىچە تۆۋەندىكى سۇفۇف بىلەن زىمادلار ئىشلىتىلىدۇ. تەركىبى: تاتلىق سۆرۈنجان، قارا ھەلىلە، سانا ھەر بىرىدىن 15 گرام، ئاق تۇربۇت 30 گرام، زەنجىبىل، ئاسارۇن، شەترەنجى ھىندى، پىلپىل، بەدىيانلارنىڭ ھەر بىرىدىن 7 گرام، مۇددەبەر قىلىنغان ھەشقىپىچەك تۇرۇقىدىن 9 گرام، رەۋەنچىنى 13.5 گرام، لاھور تۇزىدىن مەلۇم مىقداردا ئېلىپ قائىدە بويىچە تالقانلاپ كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 8 گرامدىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. سىرتتىن سۆرتۈلىدىغان زىمادلارنىڭ تەركىبى: تۇردەك يېغى، غاز يېغى، كالا يىلكى ھەر بىرىدىن 18 گرام، موم 36 گرام، زىغىر بىلەن شۇمشىلەرنىڭ ھەر بىرىدىن 8 گرام، مىئەسائىلە، مورمەككى، مەستىكى، مۇقەل ۋە سۆرۈنجانلارنىڭ ھەر بىرىدىن 5 گرامدىن قائىدە بويىچە ئېلىپ، دورىلارنى يۇمشاق تالقانلاپ ئېرىتىلگەن مومىيا بىلەن مايلارغا

ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلاپ سىرتىدىن سۈرتۈپ بېرىلىدۇ. بۇلاردىن باشقا يەرلىك ئورۇن راسەن (زەنجىبىل شامى) ياپرىقى بىلەن دۇتلىنىدۇ ياكى ھورلىنىدۇ. ئەگەر راسەن ياپرىقى قىزىق پېتى يەرلىك ئورۇنغا چېپىپ تېڭىلسا ئاغرىقنى دەرھال توختىتىش بىلەن بىرگە ئۆسكەن سۆڭەكنى ئېرىتىدۇ. شۇنداقلا ئوشنە، مەرزەنجۇش ياپرىقى، جىگدە ياپرىقى، بۇكائىن دەرىخىنىڭ ياپرىقى، كوكئوس دەرىخى ياپرىقى (بۇرگى كەرىلەر) ۋە ماندار ياپراقلىرىمۇ يۇقىرىقىدەك ئۇنۇم بېرىدۇ. ئەگەر يولغۇن يوپۇرمىقى بىلەن قومۇش يوپۇرمىقىدا يەرلىك ئورۇن دۇتلانسا ئوبدان ئۇنۇم بېرىدۇ.

سۆڭەك ئۆسۈش كېسىلى بىلەن سۇنۇقتىن كېيىن بوغۇمنىڭ قېتىۋېلىشىغا قارىتا تۆۋەندىكى نۇسخىلارمۇ ئوبدان ئۇنۇم بېرىدۇ. ئۇشەق تالقىنىنى زەيتۇن يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ ياكى ئوشەق بىلەن موغاس ئورۇقى تالقىنىنى زەيتۇن يېغى، ھەسەل ياكى ئوتكۇر سىركىگە ئارىلاشتۇرۇپ ئېرىتىپ يەرلىك ئورۇنغا سۈرتۈپ بېرىلسە ياكى بولمىسا قاينىتىلغان ئەنجۈرنى قىزىق پېتى يەرلىك ئورۇنغا تاڭمۇ بولىدۇ ياكى ھىلىك كۆتىكى (ئەنجىدان) تالقىنىنى سۆۋسەن يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ياكى بولمىسا قارىغاي مېۋىسىنى ئەنجۈر قېقى بىلەن بىرگە سوقۇپ قىيما قىلىپ، يەرلىك ئورۇنغا چېپىپ بېرىلسىمۇ ئۇنۇم بېرىدۇ. يەنە كامالپتوس، نېپىت، موم، زىپت رومى ۋە ئوشەقلەرنى ئارىلاشتۇرۇپ ئېرىتىپ يەرلىك ئورۇنغا ئىسسىق پېتى چېپىپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ. چىنار ياپرىقى، داشنەجى موم قاتارلىقلارنى ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىپ بەرسىمۇ ۋە ياكى ئاق لەيلى گۈلى، ئاق لەيلى يىلتىزى ۋە ئۇنىڭ يېغىنى سېرىق موم بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا چاپسىمۇ بولىدۇ. تال (ئۇزۇم-تەك) دەرىخىنىڭ كۈلىنى سىركە بىلەن خېمىر قىلىپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ. چۆل كىرپىسىنىڭ گۈشىنى ئۇزۇن ۋاقىت يەپ بەرسىمۇ سۆڭەك ئوسۇش كېسىلى بىلەن بوغۇملارنىڭ قېتىۋېلىشىنى داۋالاشتا ياخشى ئۇنۇم بېرىدۇ. سېرىق چېچەك ئىسى بىلەن دۇتلانمىسىمۇ بولىدۇ. يۇقىرىقىلاردىن باشقا سۆڭەك ئوسكەن كېسەللىك بىلەن بوغۇم قېتىپ قېلىشقا مەنپەئەت قىلىدىغان ئوۋەندىكى نۇسخىلاردىن بىرنى ئىشلىتىشكىمۇ بولىدۇ.

(1) ئاقلانغان كۈنجۈت، مۇقەل ۋە بابۇنە ياغلىرىنى مەرزەنجۇش سۈيى بىلەن سالايە قىلىپ مەلھەمسىمان ھالەتكە كەلتۈرۈپ يەرلىك ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ.

(2) شۇمشە ئورۇقى، سالايە قىلىنغان ئاچچىق بادام مېغىزى، ئوشەق ۋە موقەللەرنىڭ تالقىنىنى كۈنجۈت يېغى ياكى سۆۋسەن ياغلىرىغا ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلانغان مەلھەم يەرلىك ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

(3) ئابدىمىلىك ئورۇقى 250 گرامنى سېرىق ماي بىلەن يۇمشاق سالايە قىلىپ

تۇستىكە 250 گرام ھەسەل ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا چىپىپ بېرىلىدۇ. زۇرۇر تېپىلسا بۇ تۇسخىغا 250 مىللىلىتر قوشۇلسىمۇ بولىدۇ.

مىجەزى ئىسسىق ۋە خىلىتلار قويۇقلاشقان كىشىلەردىكى سۆكەك تۇسۇشنى داۋالاشتا ئاۋۋال يۇمشاتقۇچى دورىلار بىلەن تارقاتقۇچى دورىلارنى قوشۇپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. يەرلىك ئورۇنغا سۆكەكنىڭ ئىششىقىنى كەلتۇرۇپ چىقىرىدىغان ماددىلارنىڭ توپلىشىپ قېتىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، پۇرچاق تۇنى بىلەن لوبىيا تۇنىنى سىركەنجىبىل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ كونا ھاراقتا چىلانغان ھىڭ كۆتىكى، پاشرا، قۇرت (پەيىز)، روسۇت (ھوزۇر) ۋە ئوشاق. ئېرىتمىسىگە ئارىلاشتۇرۇپ (كۆچىلا يېغىغا ئارىلاشتۇرسىمۇ بولىدۇ) يەرلىك ئورۇنغا چېپىلىدۇ. بۇ تۇسخىغا دادۇر تۇنى قوشۇلسىمۇ بولىدۇ. يوقىرىقى چارىلەردىن باشقا قويۇق بەلغەمدىن بولغان مۇفاسىلىنى داۋالاشتا قوللىنىدىغان زىمادىلار بىلەن نۇتۇللار (جىغاتمىلار) ئىشلىتىلسىمۇ بولىدۇ. شۇنداقلا يېڭى باشلانغان سۆكەك ئۆسۈشكە سۇكىپىيازنى توغراپ سۇدا ئېزىپ چىپىپ بېرىلسە كېسەللىكنىڭ تەرەققىياتىنى توسىدۇ. ئۆلكە يالپۇزى بىلەن تاغ يالپۇزىنى قاينىتىپ سوۋۇتۇلغان (يىلمان) سۇيىنى ياكى يالپۇزنىڭ سىركە بىلەن قاينىتىلغان سۇيى جىغىتىلسىمۇ بولىدۇ. ياكى كونا قۇرت (پەيزى كوھنا)، خىيارشەنبەر، توغرىغا، پەرىپۇنەر تالقىنىنى كۆيدۇرۇلگەن پالەك كۆلىنىڭ سۇيى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ مەلھەم تەييارلاپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىلسىمۇ بولىدۇ. بۇلاردىن باشقا بەنەپشە يېغى، ئۆردەك، توخۇ يېغى، شۇمشە لۇئابى (سۇغا چىلاپ چىقىرىلغان شىرىسى)، زىغىر ۋە ئاق لەيلى ئۇرۇقى لۇئابلىرىنى ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا سۈرتۈپ بېرىلسىمۇ مەنپەئەتى بولىدۇ. ئەگەر مۇقەلنى شۇمشە لۇئابىدا ئېرىتىپ، ھاۋانچىغا سېلىپ سالايە قىلىپ يەرلىك ئورۇنغا سۈرتۈپ بېرىلسە ياكى كۆنجۈتنى مەرزەنجۇش سۇيى بىلەن يۇمشاق سالايە قىلىپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىپ بېرىلسە ياكى بولمىسا موم، كۆنجۈت ۋە زىغىر ھەر بىرىدىن تەڭ مىقداردا. شۇمشىدىن بىر يېرىم ھەسسە ئېلىپ يۇمشاق يانجىپ سالايە قىلىپ، قۇيرۇق مېيىدا ئېرىتىپ (ئارىلاشتۇرۇپ) يۇغۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىپ بېرىلسىمۇ ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. ئوق يىلان ياكى بولمىسا ئاق يەر يىلان سۇيىدە ۋاننا قىلىپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ. بەزى ھۆكۈمالار سۆكەك تۇسكەن ۋە بوغۇملار قېتىپ قالغان بىمارغا ھەر كۈنى ئەتىگىنى تۇۋەندىكى تۇسخىنى ئىچىشنى تەۋسىيە قىلىدۇ. بەدىيان بىلەن چۈچۈك بۇيا يىلتىزى ھەر بىرىدىن 9 گرام، ھەسەل گۈلقەنتىدىن 30 گرام ئېلىپ جۇلاپ تەييارلاپ ناشتىدا ئىچىشكە بېرىش بىلەن، تامىقىغا نۇقۇت، زاراڭزا مېغىزى سېلىنغان تاتاملارنى بېرىش تەۋسىيە قىلىنىدۇ. بۇلاردىن باشقا ئىچىشكە سوغۇقتىن بولغان مۇفاسىلغا ئىشلىتىدىغان ھەب دورىلارنى

بېرىشتىن سىرت بەدەننى تەنقىيە قىلىشنى ھەرگىز تۈنۈتماسلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

سۆڭەك ئۆسكەن ۋە بوغۇملار قېتىپ قالغان بىمارلار سۈت، قېتىق، ئاچچىق-چۈچۈك يېمەكلىكلەر بىلەن ھۆل مېۋە-چېۋىلەردىن پەرھىز قىلىشى كېرەك. ھەمدە جىنسىي مۇناسىۋەت قىلىش، سوغۇق سۇغا چۈشۈشنى چەكلەش كېرەك. سوغۇق ئۆتۈش بىلەن زەي مۇھىتتا تۇرمۇش ئۆتكۈزۈشتىن ساقلىنىش كېرەك. كۈنىگە يېنىك ئەمگەك قىلىش كېرەك. كەچ كۈز، قىش ۋە ئەتىيازدا قېلىنراق كىيىنىش كېرەك. ئىچىگە تۆگە يۇڭىدىن توقۇلغان ئىشتان بىلەن يەڭلىك جىلىتكە، ئۈستىدىن قوي تېرىسىدىن تىكىلگەن شىم بىلەن چاپان كىيىش كېرەك. ئەڭ ياخشىسى قىش كۈنى ئۆلتۈرۈلگەن ئىت ياكى بۆرە تېرىسىدىن شىم ۋە يەڭلىك جىلىتكە كىيۋالسا ئۈنۈمى تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ.

سۆڭەك يىلىك يىرىڭلىق ياللۇغى

سۆڭەك ۋە يىلىك ياللۇغى غەيرىي تەبىئىي خىلىتلار بىلەن چىرىگەن ماددىلار ۋە مۇتەخەسسىلەر (كېسەل ياكى يىرىك پەيدا قىلغۇچى جاراسىملار) سۆڭەك بىلەن يىلىككە تەسىر قىلىشىدىن پەيدا بولىدىغان ۋە تۈزۈنغا سوزۇلۇپ داۋالاش بىر قەدەر قىيىن بولغان كېسەللىكتۇر. كېسەللىك سۆڭەكنىڭ سىرتىدىكى پەردە بىلەن سۆڭەك ۋە يىلىككىچە تەرەققىي قىلىدۇ. بالىلار بىلەن ياشلارنىڭ سان سۆڭىكى، پاقالچاق سۆڭىكى ۋە بىلەك بىلەن بارماق سۆڭەكلىرى قاتارلىق نوسمان سۆڭەكلەردە كۆپرەك تۈچرايدۇ. بەزىدە بوغۇملاردىمۇ كېسەل پەيدا قىلىدۇ.

سەۋەبى

سۆڭەك ۋە يىلىك ياللۇغنى پەيدا قىلىدىغان سەۋەبلەر بىر قەدەر مۇرەككەپ بولۇپ تۆلارنى ئىخچاملىغاندا تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

1) غەيرىي تەبىئىي خىلىتلار تۆپەيلىدىن پەيدا بولىدۇ

سۆڭەك يىلىك ياللۇغىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشتا غەيرىي تەبىئىي خىلىتلار كۆپىنچە ئىككى ھالەتتە رول ئويناپىدۇ. بۇ خىل ھالەتتىكى غەيرىي تەبىئىي ھارارەت پەيدا

قىلىدىغان كۆيگەن سەپرا خىلىتى قانغا قوشۇلۇپ قانىنى قىزىتىش ئارقىلىق پۈتۈن بەدەنلىك قىزىتمىنى پەيدا قىلىشتىن سىرت كۆيگەن سەپرا خىلىتىدىكى چىرىگەن ماددىلار قان خىلىتىنى بۇلغايدۇ ۋە بۇ چىرىگەن ماددىلار قان ئارقىلىق يىلىك، سۆڭەك ۋە سۆڭەك پەردىسىگە بېرىپ يىلىك بىلەن سۆڭەك ۋە سۆڭەك پەردىسىدە ئۆتكۈر يىرىڭلىق يالۇغنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. يەنە بىر خىل هالىتىدە بەلغىمى شور سەپرا خىلىتىغا ئارىلىشىشتىن بىر خىل ئۆزلۈق ۋە مۇرەككەپ ئۇپۇنەتلەنگەن بۇزۇق خىلىتىنى هاسىل قىلىدۇ. بۇ خىل ئۆپۇنەتلەنگەن بۇزۇق خىلىت قان ئارقىلىق سۆڭەك بىلەن يىلىككە بېرىپ سۆڭەك يىلىك يالۇغنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. سۆڭەك يىلىك يالۇغنىڭ باشلىنىشى ئۆتكۈر بولسىمۇ، لېكىن ئاسانلا سوزۇلما سۆڭەك يىلىك يالۇغنا ئۆزگىرىدۇ.

2) ئومۇمىي بەدەنلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر تۈپەيلىدىن پەيدا بولىدۇ. يەنى قىزىل، چىچەك ۋە باشقا يۇقىرى قىزىتمىلىق يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر بىلەن ئاغرىغاندا بەدەنىدىكى قۇۋۇقتەلەر بىلەن تەبىئەتنىڭ ئاجىزلىشىشى ۋە قاندىكى ئۆپۇنەتلىك بۇزۇق ماددىلار قان ئارقىلىق سۆڭەك بىلەن يىلىككە بېرىپ سۆڭەك يىلىك يالۇغنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

3) ئوچۇق سونۇق بىلەن سۆڭەك بوغۇملىرىنىڭ هەر خىل زەخمىلىنىشلىرىدە تەبىئەتتىكى جەراسىم قاتارلىق ئۆپۇنەتلەندۈرگۈچى ماددىلار بىلەن بۇاستە بۇلغىنىش ياكى زەخىملەنگەن ئورۇندىكى سۆڭەك ۋە بوغۇملاردىكى قارشىلىق (تەبىئەت) تۇۋۇنلەشتىن سۆڭەك يىلىك يالۇغى پەيدا بولىدۇ.

كېسەللىك ماهىيىتى

قان ئارقىلىق سۆڭەك بىلەن يىلىككە بارغان چىرىتكۈچى ئۆپۇنەتلەر بىلەن جاراسىملار سۆڭەك پەردىسى، سۆڭەك ۋە يىلىكنى چىرىتىپ سۆڭەك بىلەن يىلىكنىڭ تەبئىي هالىتىنى بۇزىدۇ. چىرىگەن سۆڭەك بىلەن يىلىك ۋە قان ئارقىلىق كەلگەن چىرىتكۈچى ماددىلار بىرلىشىپ يىرىڭ پەيدا قىلىدۇ ۋە يىرىڭنىڭ كۆپىيىشىدىن يىرىڭلىق ئىششىق پەيدا بولىدۇ. يىرىڭلىق ئىششىق سۆڭەكنى ئوراپ تۇرغان سۆڭەك پەردىسى بىلەن گۆش ۋە تېرىگە قاراپ كېڭىيىپ ئاخىرىدا تېرىنى تېشىپ ئېغىز ئېلىپ يىرىڭ بەدەن سىرتىغا ئېقىپ چىققاندىن كېيىن پۈتۈن بەدەنلىك قىزىتما بىلەن يەرلىك ئاغرىش قاتارلىق ئالامەتلەر يېنىكلىشىدۇ. كۆپ هاللاردا

داۋالاش مۇۋاپىق بولمىسا ئېغىز ئالغاندىن كېيىن سوزۇلما سۆڭەك يىلىك يالۇغىغا ئوزگىرىپ كېتىدۇ.

سۆڭەك يىلىك يىرىكلىق يالۇغى كىلىنكىدا ئوتكۇر سۆڭەك يىلىك يىرىكلىق يالۇغى ۋە سوزۇلما سۆڭەك يىلىك يىرىكلىق يالۇغىدىن ئىبارەت ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ. ئوتكۇر سۆڭەك يىلىك يىرىكلىق يالۇغدا سۆڭەك بىلەن يىلكىنىڭ چىرىشى ۋە كېڭىيىشى ئاساس بولىدۇ. سوزۇلما سۆڭەك يىلىك يىرىكلىق يالۇغدا كېسەللىك دائىرىسى چەكلىنىپ سۆڭەك ۋە يىلكىتكى ئوسۇش ئاساس، چىرىش قوشۇمچە بولىدۇ. ئەگەر ئېغىز ئېلىنغان ئوشۇق ئېتىلىپ قالسا ئىششش، ئاغرىش ۋە قىزىش قاتارلىق ئالامەتلەر قايتا ئېغىرلىشىدۇ. سوزۇلما سۆڭەك يىلىك يىرىكلىق يالۇغى جەريانىدا پۈتۈن بەدەنلىك ۋە يەرلىك كېسەللىك ئالامەتلەرنىڭ ئېغىرلىشىشى بىلەن يېنىكلىشىشى تەكرارلىنىپ تۇرىدۇ.

ئالامىتى

كېسەللىكنىڭ ئوتكۇر باشلىنىشىدا پۈتۈن بەدەنلىك مىجەزسىزلىنىش بىلەن بىرگە جۇغ-جۇغ بىلەن تەڭ يۇقىرى قىزىتما پەيدا بولىدۇ ۋە ئىشتىهاسى كېمىيىپ پۇت-قوللىرى ماغدۇرسىزلىنىدۇ. يەرلىك ئورۇن چىڭقىلىپ قاتتىق ئاغرىيدۇ. كېسەل پەيدا بولغان مۇچىنى مىدىرلىتالمايدۇ ياكى مىدىرلاتسا ئاغرىش كۈچىيىدۇ. يەرلىك ئورۇن ئىششىيدۇ ۋە باسقاندا ئاغرىش كۈچىيىدۇ. ئەگەر يالۇغلىنىش بوغۇمغا يېقىن بولسا بوغۇمدىمۇ ئىششش، قىزىرىش، قىزىش، ھەرىكەت قىلغاندا ئاغرىش ۋە باسسا ئاغرىش قاتارلىق ئالامەتلەر كۆرۈلىدۇ. يۇقىرىقىلاردىن باشقا شۇ خىلتىنىڭ غەيرىي تەبئىي ھالتىگە مەنسۇپ گەۋدىلىك ئالامەتلەر كۆرۈلىدۇ. ئەگەر داۋالاش كېچىكسە قالسا ياكى داۋالاش ئۇنۇملۇك بولمىسا ئېغىز ئىلىپ يىرىڭ ئېقىپ چىقىش بىلەن يۇقىرى قىزىتما، ئىشتىهاسىزلىق ۋە يەرلىك ئورۇن قىزىرىپ ئىششش ھەمدە ئاغرىش قاتارلىق ئالامەتلەر كۆرۈنەرلىك يېنىكلىشىدۇ. بىراق بۇ كېسەللىكنىڭ ياخشى بولۇپ قالغانلىقىدىن دېرەك بەرمەيدۇ. ئەگەر ئېغىز ئالغان ئوشۇق ئېتىلىپ قالسا يۇقىرىدا بايان قىلىنغان پۈتۈن بەدەنلىك ۋە يەرلىك ئالامەتلەر قايتىدىن پەيدا بولىدۇ. بىراق ئوتكۇر قوزغالغان مەزگىلىدىكىدىن يېنىكرەك بولىدۇ. بەزىدە سۆڭەكنىڭ چىرىشىدىن كېسەللەنگەن سۆڭەك كېسەللىك يۈز بەرگەن ئورۇندىن سونۇشى مۇمكىن. بۇ كېسەللىك خۇراتقۇچى بولغانلىقى ئۈچۈن بىماردا جۇدەش پەيدا بولىدۇ.

داۋاسى

1. تۆتكۈر يىرىكلىق سۆڭەك يىلىك ياللۇغنى داۋالاش

كېسەللىكنىڭ تۆتكۈر باشلىنىش باسقۇچىدا غەيرىي تەبىئي سەپرا بىلەن قانىنى تازىلاپ زەھەرنى قايتۇرۇش ۋە قاننى تەڭشەپ هارارەتنى پەسەيتىش ئاساس قىلىنغان داۋالاش ئېلىپ بېرىلىدۇ. ئىشلىتىشتە ئىچىدىن دورا ئىچۈرۈش بىلەن يەرلىك ئورۇنغا دورا ئىشلىتىش بىرلەشتۈرۈلىدۇ. بۇ چارىلەرگە قوشۇپ كېسەللەنگەن مۇچە تاختاي بىلەن مۇقىملاشتۇرۇلسا ئاغرىشنى يېنىكلىتىپ كېسەللىكتىن پەيدا بولىدىغان سۇنۇقنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ. يۇقىرىقى داۋالاش پرىنسىپلىرىدىن باشقا سۈيدۈك ھەيدەپ جىگەردىكى هارارەتنى تۆۋەنلىتىدىغان دورىلار بىلەن ئاسان ھەزىم بولىدىغان قۇۋۋەتلىك تائاملار بېرىلىدۇ.

بىمارغا قاننى تازىلاش، جىگەرنى ئىسلاھ قىلىش ۋە هارارەتنى تۆۋەنلىتىپ، زەھەر قايتۇرۇش مەقسىتىدە ئەڭ ياخشىسى شەربەت، قاينىتما، دەملىمە ۋە چىلانمىلار بىلەن ئەرەق دورىلار بېرىلسە دورىلىق تەسىرى تېزرەك بولىدۇ.

شىددەت بىلەن تۇرلىگەن قىزىتما بىمار ئۇچۇن چوڭ خەۋپ. شۇڭلاشقا ئالدى بىلەن بىمارغا كۆچلۈك تەسىر قىلغۇچى، سوۋۇتقۇچى دورىلاردىن ئىسپەغۇل لۇئابى، بىيە لۇئابى، سېمىز ئوت سۈيى، ئانار سۈيى، قاپاق سۈيى، تەرخەمەك سۈيى، كاسىن سۈيى، ئىسكەنجىبىل، سىركە، لىمۇن سۈيى، ئەپلىسىن سۈيى، ئەينۈلا سۈيى، تەمرى ھىندى سۈيى، پاقا يوپۇرماق تۇرۇقى شىرىسى، تۇسۇڭ تۇرۇقى شىرىسى ياكى شەربىتى چۇپچىن قاتارلىق دورىلارنىڭ بىر ياكى بىر نەچچە خىلىنى بىرلەشتۇرۇپ ھەر كۈنى ئۇسسۇزلۇقى ئۈچۈن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. زۆرۈر تېپىلسا مۇۋاپىق مىقداردا شېكەر ئارىلاشتۇرۇلسىمۇ بولىدۇ. بۇلاردىن باشقا سوغۇق سۇغا چىلانغا لۆڭگە بىلەن بەدەن قەرەللىك سۈرتۈپ بېرىلىدۇ ۋە پېشانە، چېكە، بويۇننىڭ ئىككى يېنى، قولتۇق ۋە يېرىق قاتارلىق ئورۇنلارغا مۇز ياكى مۇز سۈيى (سۇغوق سۇ بولسىمۇ بولىدۇ) سېلىنغان خالتا قويۇلىدۇ ياكى بولمىسا سوغۇق سۇغا چىلانغا لۆڭگە پات-پات يەڭگۈشلەپ قويۇپ بېرىلىدۇ. شۇنداقلا سوغۇق سۇ ياكى تاۋۇز سۈيى، تەرخەمەك سۈيى، قاپاق سۈيى، سېمىز ئوت سۈيىنىڭ بىر ياكى ئىككى خىلىغا مۇۋاپىق مىقداردا كافۇر قوشۇپ ھەمەلچە قىلسىمۇ بولىدۇ. يۇقىرىدىكى تەدبىرلەر ئۈنۈم بەرمىسە سۆگەت يىلتىزى پوستى بىلەن جىنار يىلتىزى پوستى، چىنار ياپرىقى قاتارلىق دورىلاردىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ قاينىتىلغان سۈيىدىن ئەھۋالغا قاراپ كۈنىگە بىر قانچە قېتىم، ھەر قېتىمدا 3 م ل دىن ئىچىشكە

بېرىلىدۇ. يەنە ئەرەقى شوخلا بىلەن ئەرەقى گاۋزەبان ھەر بىرىدىن 90 م ل، بىيە تۇرۇقى، ئاق لەيلى ئۇرۇقى ۋە ئۇسۇلۇك تۇرۇقى ھەر بىرىدىن 5 گرام ئېلىپ دورىلارنىڭ لۇغابىنى چىقىرىپ كۇنىكگە بىر قانچە قېتىم ئىچىشكە بېرىلىدۇ. شەربىتى فەريادرەستىن 24 م ل ئېلىپ، بۇنىڭغا كافۇردىن 0.2 گرام قوشۇپ قاياناق سۇ بىلەن تەڭشەپ بىر كۇندە بىر قانچە قېتىم ئىچىشكە بېرىلسمۇ بولىدۇ.

شەربىتى فەريادرەسىنىڭ تەركىبى ۋە ياسىلىشى تۇۋەندىكىچە: چالا سوقۇلغان بىخسۇس، چالا سوقۇلغان بەدىيان، تۇخمى خەشخاش، تۇخمى خەتمى، چالا سوقۇلغان ئۇد سەلىپ، قىزىلگۇل، نىلۇفەر ھەر بىرىدىن 50 گرام، ئىكەكلەنگەن سەندەل، گاۋزەبان، پىرسياۋشان ھەر بىرىدىن 100 گرام، كۇكنار پوستى 200 گرام، ئۇزۇم 375 گرام، لىمۇن 27 گرام، شاخار 13 گرام، شېكەر مۇۋاپىق مىقداردا، سۇ ھەممە دورا ۋەزىنىدىن 12 ھەسسە ئېلىپ قائىدە بويىچە شەربەت تەييارلىنىدۇ. بۇلاردىن باشقا سەندەل شەربىتى ياكى ئەرەقى سەندەللەر بېرىلسمۇ بولىدۇ ياكى بولمىسا ئىسپەغۇل لۇغابى، بىيە لۇغابى، سېمىز ئوت سۇيى ۋە بىخسۇس شىرىسى قاتارلىقلارنى شەربىتى دىياقوزە 24 م ل، ئەرەقى نىلۇفەر 24 م ل گە ئارىلاشتۇرۇپ ئەھۋالغا قاراپ كۇنىكگە بىر قانچە قېتىم ئىستېمال قىلىشقا بېرىلىدۇ.

شەربىتى دىياقوزەنىڭ تەركىبى بىلەن ياسىلىشى: كۇكنار تۇرۇقى 30 دانە، ئاق لەيلى تۇرۇقى 10 دانە، ئەسلى سۇس مۇقەششەر، سەرتانى مەغسۇل ھەر بىرىدىن 18 گرام ئېلىپ دورىلارنى 2.5 لېتر يامغۇر سۇيى ياكى پار سۇيىگە بىر كېچە چىلاپ ئەتسى پەس ئوتتا يېرىمى قالغۇچە قاينىتىپ سۈزۈۋېلىنغان سۇيىگە ئىسپەغۇل لۇغابىدىن 48 گرام، شېكەردىن 500 گرام قوشۇپ قىيام تەييارلىنىدۇ ۋە قىيامغا ئاقاقىيا، گىل، تاباشىر، نىلۇفەر ھەر بىرىدىن 4 گرام، سەمغى ئەرەبى، كەتىرا ھەر بىرىدىن 18 گرام، زەفىران، بەزىرۇلبەنجى ھەر بىرىدىن بىر گرام، كەھربائىي شەمئي، مەرۋايىت ھەر بىرىدىن 2.5 گرام لارنىڭ يۇمشاق سوقۇلغان تالقىنىنى ئارىلاشتۇرۇپ قىزىتما قايتۇرۇش تەسىرى كۇچلۇك بولغان ئەرەق ياكى چىلانما بىلەن قوشۇپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ. بۇلاردىن باشقا قۇرسى گۈلدىن 2 گرامنى، شەربىتى نىلۇفەردىن 24 م ل، ئەرەقى گۈلدىن 60 م ل گە قوشۇپ بىرلا قېتىمدا ئىچىشكە بېرىلسمۇ بولىدۇ.

يۇقىرىقى تۇسخلارنىڭ بىر خىلىغا بەدەندىكى زەھەرنى سۈيدۈك ئارقىلىق بەدەن سىرتىغا چىقىرىش، تۇتكۇر قىزىتمىنىڭ بۇرەكنى زەھەرلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە جىگەرنى ئىسلاھ قىلىش (جىگەرنى سوۋۇتۇش) مەقسىتىدە دىنار شەربىتىدىن 30 م ل نى ئەرقى بىدىمشكىنىڭ 30 م ل ۋە ئەرقى شوخلىنىڭ 30 م ل گە قوشۇپ ئىچىشكە

بېرىلىدۇ.

دىنار شەربىتىنىڭ تەركىبى ۋە ياسىلىشى: گاۋزەبان 50 گرام، چالا سوقۇلغان كاسنى يىلتىزى 200 گرام، كاسنى تۇرۇقى 100 گرام، سېرىق ئوت تۇرۇقى 150 گرام، قىزىلگۈل 100 گرام، نىلۇپەر گۈلى 50 گرام، رەۋەن چىنى 150 گرام، لىمۇن 12 گرام، شاخار 6 گرام، شېكەر مۇۋاپىق مىقداردا، قائىدە بويىچە شەربەت تەييارلىنىدۇ.

قانىنى تازىلاش ۋە ھارارەتنى پەسەيتىش ئۈچۈن چىلان شەربىتى بىلەن بىنەپشە شەربىتى ھەر بىرىدىن 24 م ل ئىلىپ، 60 م ل ئەرقى نىلۇپەر بىلەن قوشۇپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

چىلان شەربىتىنىڭ تەركىبى ۋە ئۇنى تەييارلاش تۈسۈلى: چىلان 600 گرام، شاخار 6 گرام، لىمۇن 12 گرام. سۇ بىلەن شېكەرنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىلىپ قائىدە بويىچە شەربەت تەييارلىنىدۇ.

بەدەن ھارارىتىنى تۆۋەنلىتىش مەقسىتىدە بەدەن سىرتىدىن ئەرقى گۈل، ئەرقى سەندەل، ئەرقى بىدىمشكى قاتارلىقلارنىڭ بىر خىلىنى تېرىگە سۈرتۈپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ ياكى تۈسۈڭ سۈيى، سىمىز ئوت سۈيى، سىركە ۋە ئىسپەغۇل لۇئابى قاتارلىقلارغا مۇۋاپىق مىقداردا كافۇر ئارىلاشتۇرۇپ تېرىگە سۈرتۈش، جىگەر ساھەسىگە داكىنى ھۆللەپ قويۇپ بېرىش قاتارلىق چارىلەرنى قىلىشقىمۇ بولىدۇ.

بىراق شۇنى ئالاھىدە تەكىتلەش كېرەككى يۇقىرى قىزىتمىلىق كېسەللىكلەردە ھارارەت تەدرىجىي تۆۋەنلىتىلىشى كېرەك. ھەممە چارىنى بىرلا ۋاقىتتا ئىلىپ بېرىپ قىزىتمىنىڭ قىسقا ۋاقىت ئىچىدە بىراقلا تۆۋەنلەپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەك. چۈنكى بەدەن ھارارىتى بىراقلا تۆۋەنلەپ كەتسە بىمار دەرھاللا زەئىپلىشىپ غەشىيە ياكى سەدەمە پەيدا بولۇشى مۇمكىن.

ئەگەر ئۆتكۈر قىزىتمىغا زۇكام قوشۇلۇپ باش ئېغرىلىشى ۋە ئېسىلىپ ئاغرىش ئەھۋاللىرى كۆرۈلسە، باش قىسمىغا سوغۇق سۇ قاتارلىق سوۋۇتقۇچى دورا ئىشلىتىشتىن ساقلىنىش كېرەك. شۇنداقلا بىمار تەرلەۋاتقاندىمۇ سىرتىدىن سوۋۇتقۇچى دورىلار بىلەن باشقا تەدبىرلەرنى قوللىنىشقا بولمايدۇ.

ئەگەر ئۆتكۈر قىزىتمىغا خارامۇشلۇق ياكى ھوشسىزلىق قوشۇلۇپ كەلگەن بولسا قىزىتمىغا قارىتا ئۇنۇملۇك چارە قىلىشتىن سىرت تۆۋەندىكى نۇسخا ھوقنە قىلىنىدۇ. تەركىبى: سوپۇن سۈيى، تۇز سۈيى ھەر بىرىدىن 50 م ل، رەۋەن 2 گرام، پىستە يېغى 10 گرام. قائىدە بويىچە تەييارلاپ ھوقنە قىلىنىدۇ. مۇمكىنچىلىك بولسا ئىچىدىن شەربىتى سەندەل، شەربىتى بىنەپشە، ئانار شەربىتى، ئەرقى بىدىمشكى ۋە مېۋە ئەرقى قاتارلىقلارنىڭ بىر-ئىككى خىلى ئىچىشكە بېرىلىدۇ. بىمارنىڭ يۈزى، كۆكرىكى، قۇرسىقى

ۆه يىرتق قىسىملىرىنغا ئەرقى سەندەل، ئەرقى گۈل ۆه ئەرقى گاۋزەبانلارنىڭ بىر خىلى سوغۇق پېتى پۈركەلسە بىمارنىڭ هوشى ئەسلىگە كېلىدۇ. بىر گرام داۋالىمىشكىنى مەلۇم مىقداردىكى ئەرقى گۈل ياكى باشقا سوۋۇتقۇچى سۇيۇقلۇقتا ئېزىپ بۇرنىغا تېمىتسىمۇ ياخشى ئۇنۇم بېرىدۇ. يۇقىرىدىكى چارە ئۇنۇم بەرمەي خۇددىنى يوقىتىپ جۈيلۇش يۈز بەرسە گۈل يېغى بىلەن موزا تالقىنىنى سىركىگە قوشۇپ داكنى چلاپ پات-پات پېشانىسىگە قويۇپ ببرىلسمۇ بولىدۇ. دورا تەييارلاشقا ئۇلگۈرمسە ياكى دورا تەييارلاش شارائىتى بولمسا بېشىغا مۇز، قار تېڭىلسمۇ ياكى سوغۇق سۇ بىلەن يۇيۇپ ببرىلسمۇ بولىدۇ. ئەگەر يۇقىرى قىزىتمىغا يۇرەك خىزمىتى ياخشى بولماسلىق قوشۇلۇپ كەلسە ئاق سەندەلنى گۈلاپتا ئېزىپ بۇنىڭغا داكنى چلاپ يۇرەك بىلەن جىگەر ئۈدۈلىغا سوغۇق پېتى قايتا-قايتا ئالماشتۇرۇپ قويۇپ ببرىلسمۇ بولىدۇ. شۇنداقلا بۇرنىغا تۆۋەندىكى نۇسخىلار پۈركەلسمۇ هوشىغا كېلىشىگە ياردىمى بولىدۇ. نىلۇفەر گۈلى، گىل ئەرمىنى، ئاق سەندەل هەر بىرىدىن 12 گرام، نوگاي قاپاق سۇيى، تەرخەمەك كۆكى سۇيى، يۇمغاقسۇت كۆكى سۇيى هەر بىرىدىن 36 م ل ئېلىپ دورىنى ئېغىزى كەڭ شىشىگە سېلىپ بىمارنىڭ بۇرنىغا يېقىنلاشتۇرۇپ پۈركىلىدۇ. ئەگەر بۇنىڭ ئېچىگە مۇز ياكى قار سېلىنسا قىزىتمىنى ياندۇرۇش رولىنى تۆتەيدۇ ياكى گۈلاب، ئەرقى نىلۇفەر هەر بىرىدىن 48 م ل، ئاق سەندەل، يۇمغاقسۇت كۆكى هەر بىرىدىن 12 گرام، ئەتىر بىر م ل. بۇلارنى ئارىلاشتۇرۇپ ششىگە سېلىپ بىمارغا پۈرۈتۈلىدۇ ياكى بولمسا ئەفسەنتىن، بابۇنە، سىرتق چېچەك قاتارلىقلاردىن مۇۋاپىق ئېلىپ قاينىتىلغان ئىسسىق سۇيى بىلەن خۇددىنى يوقاتقان بىمارلارنىڭ پۇتى يۇيۇپ بېرىلسمۇ هوشىغا كېلىشىگە ياردىمى بولىدۇ. ئەڭ مۇهىمى بىمارنىڭ قىزىتمىسى يانسا بىمار تېز هوشىغا كېلىدۇ. شۇڭلاشقا قىزىتمىنى چۈشۈرۈشكە ئالاهىدە كۆڭۈل بۆلۈش كېرەك.

بىمارغا يەنە خېمىر گاۋزەبان ۆه خېمىرى مەرۋايىت ئەنبىرىدىن 3 گرامنى مەتبۇخى ئەفتمۇن، شەربىتى ئەفتمۇن، ئەرقى كاسىن ياكى ئەرقى گاۋزەبانىنىڭ بىرسى بىلەن قوشۇپ كۈنىگە 2 قېتىم يېيىش ئۈچۈن بېرىلىدۇ. قەۋزىيەتكە قارىتا چارە قىلىنىدۇ.

ئەگەر سۆڭەك يىلىك يېرىڭلىق ياللۇغى بار ئورۇندىكى ئاغرىش ئېغىرراق بولسا ئاغرىقنى پەسەيتىش مەقسىتىدە كافۇر، رۇم بادىيان جەۋزىرى، پىننە جەۋزىرى قاتارلىقلارنىڭ بىر خىلى ياكى ئارىلاشمىسى يەرلىك ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ.

بىمارنىڭ قىزىتمىسى تۆۋەنلىگەندىن كېيىن قانىنى تازىلاش مەقسىتىدە مەتبۇخى ئەفتىمۇن بىلەن شەربىتى تۆشبە خاس قاتارلىقلارنى بىرلەشتۈرۈپ كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 40 م ل دىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

مەتبۇخ ئەفتىمۇننىڭ تەركىبى ۋە ياسىلىشى: ئەفتىمۇن، نىلۇفەر، شاھتەررە، كاسنى تۈرۈقى ھەر بىرىدىن 12 گرام، ئەسلى سۇس 6 گرام، ئەفتىمۇن تۈرۈقى، كاسنى، غاپەس، ئەفسەنتىن، خوخا، قامغاق، قوغۇن تۈرۈقى ھەر بىرىدىن 9 گرام، لىمۇن 3 گرام، شاخار بىر گرام يۇقىرىقى دورىلارنى بىر يېرىم لېتر قايناق سۇغا بىر كېچە چىلاپ ئەتىسى پەس ئوتتا يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ داكا بىلەن سۈزۈپ تەييارلىنىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا ئەگەر بىمارداىكى قىزىتما تېز تۆۋەنلەپ بىمار ھالسىزلانسا ۋە يۈرەكنىڭ ھەرىكىتى ياخشى بولمىسا بىمارنى قېلىنراق چۈمكەپ قىزىق چاي ئىچۈرۈش بىلەن بىرگە بىمارغا خوشلۇق كەلتۈرگۈچى، يۈرەكنى كۈچەيتىپ، روھنى قوزغاتقۇچى دورىلاردىن داۋائىلمىشكى، مەپەررىھى ياقۇت، جەۋھىرى مۇھرەگە ئوخشاش دورىلاردىن بىر خىلى ئىشلىتىلىدۇ. بىمارنىڭ تامىقى ئوچۇن ئارپا ئېشى، شوۋۇگۈرۇچ، پاقلان شورپىسى بىلەن توخۇ، چۈجە شورپىسىغا سېلىنغان ئۈگرە ئاش ۋە پىشىشىق پۇشۇرۇلغان ھەمەكنان قاتارلىقلار بېرىلىدۇ. تەستە سىڭىدىغان تاتىملار بىلەن سامساق ۋە پىيازلاردىن پەرھىز قىلىش كېرەك. بىمار تاكى ساقايغىچە كارىۋاتتىن چۈشمەي ئارام ئالىدۇ. چوڭ-كىچىك تەرتىپ كارىۋات ئۈستىدە بولىدۇ.

2. يېرىكلىق سوزۇلما سۈزگەك يىلىك ياللۇغنى داۋالاش

سوزۇلما يېرىكلىق سۈزگەك يىلىك ياللۇغنى داۋالاش پرىنسىپى بولسا بىمارغا سوغۇق ئىچىملىك بىلەن سوغۇق يېمەكلىكلەرنى بەرمەسلىك، تەسىرى كۈچلۈكرەك زەھەر قايتۇرغۇچى، قاننى تازىلىغۇچى، يۈرەك بىلەن بۆرەكنى كۈچەيتىپ سۈيدۈكنى راۋانلاشتۇرغۇچى، قاننى تولۇقلىغۇچى، نەملىكنى قۇرۇتۇپ يېرىكنى يوقاتقۇچى، يېڭى سۈزگەكنى ئۈستۈرۈپ جاراھەتنى پۈتتۈرگۈچى ۋە ھەزىمنى ياخشىلاپ ئىشتىھانى ئاچقۇچى ھەمدە بىمارغا خۇشلۇق كەلتۈرگۈچى دورىلارنى ئىشلىتىشتىن ئىبارەت. بىراق دورا ئىشلەتكەندە دورىلارنىڭ تەبىئەت دەرىجىسىگە دىققەت قىلىپ، دەسلەپتىلا تەسىرى زىيادە كۈچلۈك دورىلارنى ئىشلەتمەي مۇمكىن قەدەر مۆتىدىل تەبىئەتلىك ياكى تەسىرى زىيادە كۈچلۈك بولمىسا تەبىئىتى تۆۋەنرەك دورىلارنى ئىشلىتىش كېرەك. چۈنكى تەسىرى كۈچلۈك دورىلارنى ئىشلەتكەندە بىمارنىڭ بەدىنىدىكى سۇيۇقلۇق تېز خوراپ كېسەللىكنى ئېغىرلاشتۇرۇشتەك ئەكس تەسىر كۆرسىتىشى مۇمكىن.

قاننى تازىلاش بىلەن رەئىس ئەزالارنى كۈچەيتىپ روھنى قوزغىتىش مەقسىتىدە مەئجۇنى داۋائىلمىشكى مۆتىدىل، شەربىتى مۇسافىفاخۇن ۋە شەربىتى ئەفتىمۇن قاتارلىق

دورىلار قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

شەربىتى مۇسافىخۇنلۇق تەركىبى: چىلان 60 دانە، ئاق سەندەل، قىزىل سەندەل، قومۇش پوپىكى، خېنا ياپرىقى، شاھتەررە، نىلۇفەر گۈلى، ئىت ئۈزۈمى، كاسىن تۇرۇقى، چۆپچىن، كاكىنەج، ئەنزىرۇت ھەر بىرىدىن 24 گرام، لىمۇن 5 گرام، شاخار 3 گرام، شېكەر 1250 گرام ئىلىپ قائىدە بويىچە شەربەت تەييارلىنىدۇ. يەنە شەربىتى فەريادەرەستىن 24 م ل نى ئەرقى چۆپچىن، ئەرقى شوخلا (ئىت ئۈزۈمى) ياكى ئەرقى كاكىنەجلەرنىڭ بىر خىلى (60 م ل) بىلەن قوشۇپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

يىرىكلاشقا قارشى سۈپۈپى چۆپچىندىن 5 گرامنى ئەرقى چۆپچىندىن 30 م ل بىلەن قوشۇپ كۈنىگە 3-2 قېتىم ئۈزۈن ۋاقىت ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

سۈپۈپى چۆپچىننىڭ تەركىبى: چۆپچىن 14 گرام، ئۈشبە، بىستىپايەج ھەر بىرىدىن 7 گرام، سورىنجان، ئەفتىمۇن، قىزىلگۈل، سەندەل ۋە ناۋات ھەر بىرىدىن 3 گرام، سانا 9 گرام، شېكەر 30 گرام دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ تالقان تەييارلىنىدۇ.

سۈپۈپى ئەنزىرۇت 5 گرامنى 20 م ل شەربىتى مۇسافىخۇن بىلەن بىرگە قوشۇپ كۈنىگە 3-2 قېتىمدىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

يىرىكلىق جاراھەتنى پۈتتۈرۈش مەقسىتىدە 10 گرام سۈپۈپى سەرتان، 20 م ل شەربىتى سەرتان ياكى شەربىتى ئاس بىلەن قوشۇپ كۈنىگە 2 قېتىمدىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

سۈپۈپى سەرتاننىڭ تەركىبى: تۇخمى خىتمى، ئانارگۈلى، ئاقاقىيا ھەر بىرىدىن 7 گرام، تاتلىق بادام مېغىزى 10 گرام، كەتىرا، نىشاستە، سەمغى ئەرەبى، قاپاق تۇرۇقى مېغىزى، تاۋۇز تۇرۇقى مېغىزى، بىيە تۇرۇقى مېغىزى، رۇببۇسۇس، تاباشىر، تەرخەمەك تۇرۇقى مېغىزى، گىل ئەرمىنى، يۇغۇچ تالاسى ھەر بىرى 14 گرام، ئاقلانغان پۇرچاق 25 گرام، ئاق خەشخاش تۇرۇقى، كۆيدۈرۈلگەن سەرتان ھەر بىرىدىن 36 گرامدىن ئىلىپ يۇمشاق سوقۇپ تالقان تەييارلىنىدۇ.

شەربىتى سەرتاننىڭ تەركىبى: كۆيدۈرۈلگەن سەرتان كۈلى، قومۇش ياپرىقى، گىلى ئەرمىنى ھەر بىرىدىن 25 گرام، كۆكنار تۇرۇقى، قومۇش پوپىكى، ئاق لەيلى تۇرۇقى، لالە گۈلى تۇرۇقى، گاۋزەبان، گۈلى بىنەپشە ھەر بىرىدىن 12 گرام، بىخسۇس مۇقەششەر، گۈلى گاۋزەبان ھەر بىرىدىن 9 گرام، بىيە تۇرۇقى، چىلان ھەر بىرىدىن 9 گرام، سەرپىستان 25 دانە، لىمۇن 5 گرام، شاخار 3 گرام، شېكەر بىر كىلو، سۇ بىر يېرىم لېتر. قائىدە بويىچە شەربەت تەييارلىنىدۇ. شەربىتى تۇستۇخۇددۇسنىڭ تەركىبى: تۇستۇخۇددۇس 170 گرام، بىستىپايەج، بادىرەنجى بۇيا، گاۋزەبان ھەر بىرىدىن 36 گرام، لىمۇن 4 گرام،

شاخار 2 گرام، شبکەر بر کىلو، سۇ ئىككى يېرىم لېتر قائىدە بويىچە شەربەت تەييارلىنىدۇ.

يۇقىرىقىلاردىن باشقا جاراھەتنى پۈتتۈرۈش ۋە بۇرەك خىزمىتىنى ياخشىلاش مەقسىتىدە بانادۇق بۇزۇرىدىن 4 گرامنى ئەرقى كاسىن ياكى ئەرقى بادىياندا ئىزىپ ئىستېمال قىلىشقا بېرىلسىمۇ بولىدۇ ياكى قۇرسى تاباشىر، قۇرسى كافۇر ۋە ھەببە كىبىرىتلەرنىڭ بىر خىلىنى بىر گرامدىن كۈنىگە 3-2 قېتىمدىن ئەرقى چۆپچىن بىلەن قوشۇپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

بانادۇق بۇزۇرىنىڭ تەركىبى: بەزۇرۇلبەنجى (مىڭ دانە)، سېمىز ئوت تۇرۇقى، خەشخاش تۇرۇقى، رۇببۇسۇس، ئاق لەيلى تۇرۇقى، كەتىرا، گىلى ئەرمىنى، تاتلىق بادام مېغىزى، قوغۇن تۇرۇقى مېغىزى، تەرخەمەك تۇرۇقى مېغىزى، قاپاق تۇرۇقى مېغىزى، نىشاستە ۋە بېدە تۇرۇقى ھەر بىرىدىن 30 گرام ئېلىپ مېغىزلار بىلەن باشقا دورىلارنى ئايرىم-ئايرىم سوقۇپ تالقانلاپ بىيە تۇرۇقى لۇئابدا يۇغۇرۇپ توقىچاق تەييارلىنىدۇ. بۇرەك-سىنى كۈچەيتىپ ھەزىمنى ياخشىلاش ئۈچۈن ئامىلە نوشدارى، جەۋارىش كۈمۈنى قاتارلىقلار بېرىلىدۇ. بۇرەك خىزمىتىنى ياخشىلاپ سۈيدۈكنى راۋانلاشتۇرۇش مەقسىتىدە دىنار شەربىتى ياكى شەربىتى بۇزۇرى، شەربىتى كاسىنىڭ بىر خىلىدىن كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 40—30 م ل ئىچىشكە بېرىلىدۇ. قانىنى كۈچەيتىش مەقسىتىدە شەربىتى تۇمۇر ياكى كۈشتە تۇمۇرلەر ئىشلىتىلىدۇ. بەدەننى قۇۋۇتلەندۈرۈش ئۈچۈن لوبۇبى مۇتىدىللەرنى ئىشلىتىشكە بولىدۇ. سۈتلەپ مىسرىنى تالقانلاپ سۈت بىلەن بىرگە داۋاملىق ئىستېمال قىلىشقا بېرىلىدۇ. تېنى ئاجىزلارغا مەئجۇنى ھالۋايى بەيزە، داۋائى تەرەنجىبىل قاتارلىقلارنى ئىشلىتىشكە بولىدۇ. تۇزۇەن قىزىتما بولۇپ كۆپ تەرلەيدىغانلارغا ئالاقات، خام ئەگرى سوناي قاتارلىقلارنىڭ قاينىتىلغان سۈيى بىلەن شەربىتى بىنەپشە، شەربىتى نىلۇفەر قاتارلىقلارنىڭ بىر خىلىنى ئەرقى نىلۇفەر بىلەن قوشۇپ بېرىشكە بولىدۇ. ئەگەر ئاغرىش ۋە ئۈيقۇسىزلىق قاتارلىق ئەھۋاللار بولسا شەربىتى مۇپاسىل بىلەن شەربىتى خەشخاش قوشۇپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

ئەگەر سۈتكەكتە چىرىش ئېغىرراق بولۇپ يىرىڭ توختىمىسا ۋە ئىششىق يانمىسا ئاۋۋال كات ھىندى، مەستىكى ۋە كەتىرا قاتارلىقلاردىن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ، يەرلىك ئورۇننى بىر قانچە ۋاقىت تېڭىپ ئىششىق يانغاندىن كېيىن دەستكار تۇسۇلى بىلەن جاراھەت ئېغىزىنى كىچىكەيتىپ مۇۋاپىق چوڭلۇقتىكى مېتال قوشۇق بىلەن قىرىپ چىرىگەن سۈتكەكلەر بىلەن توقۇلمىلارنى تازىلاپ (ھازىرقى زامان تىبابەت ئوپېراتسىيە تۇسۇلى بىلەن داۋالىغان ياخشى) جاراھەت تۈزۈەندىكى مەلھەم بىلەن تېڭىپ بېرىلىدۇ. قارا ياغاچ شىبخى،

سۆگەت شېخى، تۆخۈمەك شېخى، شاپتۇل شېخى ۋە تۇجمە شېخى، مەستكى رۇمى ھەر بىرىدىن 30 گرام، مۇرمەككى 30 گرامدىن ئېلىپ يۇمشاق تالقانلاپ 500 م ل كۇنجۇت مېيىغا ئارىلاشتۇرۇپ مەلھەم تەييارلىنىدۇ. تېكىشتىن ئىلگىرى تۇز سېلىنغان زاراڭزا چېچكى سۇيى (قاينىتىلغان) بىلەن جاراھەت ئىچى پاكىز تازىلىنىدۇ.

بىمارنىڭ يېمەكلىگە يىلتىلغان تۆخۈم، پاقلان گۆشى بىلەن شورپىسى، گۆش ھالۋىسى، شورپا بىلەن تەييارلانغان شوۋۇگۈرۈچ، ئۇگرە، سۈت ئاش، شويلا، نارىن چۆپ، سۈت، يېڭى قايماق، سېرىق ماي، كالا پاقالچاق ۋە قېرىن قاتارلىق ئاسان ھەزىم بولىدىغان، سۆڭەكسىز تۇسۇشسىز تېزلىتىدىغان تاماملار بېرىلىدۇ. بېلىق، توخۇ گۆشى، كالا گۆشى ۋە تۆچكە گۆشى، سامساق، پىياز، ياڭيۇ، مۇچ ۋە تۇسۇڭ قاتارلىق يېمەكلىكلەرنى پەرھىز تۇتۇلىدۇ. مېۋىلەردىن پىشقان قوغۇن، تۇزۇم، ئەنجۈر، ئالما، تۇرۇك، شاپتۇل ۋە ئامۇت قاتارلىقلارنى بېرىشكە بولىدۇ.

سۆڭەك بوغۇم سىلى

سۆڭەك ۋە بوغۇم سىلىنىڭ كېسەل سەۋەبچىسى تۆپكە ۋە لىمفا سىلى كېسىلى بىلەن ئوخشاش بولۇپ، تۆ كۆپىنچە تۆپكە سىلى ياكى لىمفا بېزى سىلىنىڭ ئاسارىتى سۈپىتىدە پەيدا بولىدىغان بىر خىل خوراتقۇچى سوزۇلما كېسەللىكتىن ئىبارەت. بەدەندىكى تەبىئەتنىڭ ئاجىزلىشىشى بىلەن سۆڭەك بوغۇملارنىڭ زەخمىلىنىشى بۇ كېسەللىكنىڭ پەيدا بولۇشىدا مۇھىم ئامىل بولىدۇ. سۆڭەك بوغۇم سىلى كۆپىنچە تۆسمۇرلەر بىلەن ياشلارنىڭ تۇمۇرۇتقا تېنى، تىز بوغۇم بىلەن يانپاش بوغۇم سۆڭەكلىرى قاتارلىق ئورۇنلاردا كۆپرەك تۇچرايدۇ.

سەۋەبى

سۆڭەك بوغۇم سىلى ئادەمنىڭ مىجەزى بۇزۇلۇپ رەئىس ئەزالار بىلەن قۇۋۇتەلەرنىڭ خىزمىتى توسقۇنلۇققا تۇچراش ۋە كېسەللىككە قارشى تەبىئەت ئاجىزلاش ئاساسىدا سىل كېسەل جاراسىمى بىلەن بۇلغانغان غەيرى تەبىئي قويۇق بەلغەم سۆڭەك بىلەن بوغۇمغا ئورۇنلىشىۋېلىپ سۆڭەك بوغۇمنى چىرىتىشتىن پەيدا بولىدۇ. سۆڭەك بوغۇم سىلى

بىمارنىڭ بەدەندىكى تۆپكە سىلى، بەز سىلى، ئۆچەي سىلى ۋە بۆرەك سىلى قاتارلىق كېسەللىك مەنبەسى ئاساسىدا پەيدا بولىدۇ. بۇ كېسەللىك مەنبەسى ئاشكارا ياكى يوشۇرۇن بولۇشى مۇمكىن. بەدەن ئاجىزلاش ۋە سۆكەك بوغۇملارنىڭ زەخمىلىنىشى سۆكەك بوغۇم سىلىنىڭ پەيدا بولۇشىدا مۇھىم ئامىل ھېسابلىنىدۇ.

كېسەللىك ماھىيىتى

سىل جاراسىمى بىلەن بۇلغانغان قويۇق بەلغەم قان ئارقىلىق زەخمگە تۆچراپ قارشىلىقى تۆۋەنلىگەن سۆكەك بىلەن بوغۇمغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن سۆكەك بىلەن بوغۇم قېپى قاتارلىق توقۇلمىلارنى چىرىتىپ ئوخشىمىغان دەرىجىدىكى تۈزۈلمە بۇزۇلۇشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ ۋە چىرىشنىڭ كېڭىيىشگە ئەگىشىپ سۆكەك بىلەن بوغۇم قېپىنىڭ تۈزۈلمە جەھەتتىكى بۇزۇلۇش دائىرىسى كېڭىيىش بىلەن بىرگە يىرىڭلىق ئىششىقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ ۋە شەكىل تۈزگەرتىشنى (مەسىلەن، ئۇمۇرتقا سىلىدا) كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. كېيىن سۆكەك ۋە بوغۇمنىڭ ئەتراپىدىكى يۇمشاق توقۇلمىلارغىچە كېڭىيىپ يۇمشاق توقۇلمىلاردىمۇ سىللىق كېسەللىك تۈزگىرىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. نەتىجىدە يەرلىك ئورۇندا ئىششىش ۋە ئاغرىش پەيدا قىلىدۇ. ئەڭ ئاخىرىدا سۆكەك بوغۇملاردىكى شەكىل تۈزگىرىشى كۈچىيىش بىلەن بىرگە تۆمۇرتقا سىلى كۆكرەك ياكى قۇرساق بوشلۇقىغا ياكى بولمىسا تېرىدىن ئېغىز ئالىدۇ. مۇچىلەردىكى سۆكەك بوغۇم سىلى تېرىدىن ئېغىز ئالىدۇ. سىل كېسىلى خوراتقۇچى كېسەللىكىنىڭ بىر خىلى بولغانلىقى ئۈچۈن بىمار جۈدەپ مۇچىلەر بولۇپمۇ كېسەل يۈز بەرگەن مۇچە گۆشلىرى خوراپ ئىنچىكىلەپ كېتىدۇ ھەتتا مېيىپ بولۇپ قالىدۇ.

ئالامتى

سۆكەك بوغۇم سىلىدا باشقا ئەزالار سىلىگە ئوخشاش ئىشتىھاسىزلىق، كەم ماغدۇرلۇق، جۈدەش، چۈشتىن كېيىن قىزىش ۋە كېچىلىرى سوغۇق تەرلەش، قان كەملىك قاتارلىق سىل كېسىلىگە خاس پۈتۈن بەدەنلىك ئالامەتلەر بولىدۇ. سۆكەك بوغۇم سىلىنىڭ يەرلىك ئالامەتلىرى كېسەللەنگەن سۆكەك ۋە بوغۇم ئورنىغا قاراپ ھەر خىل بولىدۇ. شۇنداقلا تۈپكە ۋە بەز سىلىگە ئوخشاش كېسەللىك بىلەن ئاغرىغان تارىخى بولىدۇ.

1) تۆمۇرتقا سىلىنىڭ يەرلىك ئالامتى: يەرلىك ئورۇن كېچىلىرى تۈيقۇلۇقتا تۈيان-بۇيان

ئۇرۇلگەندە قاتتىق ئاغرىپ ئۇيقۇسى ئېچىلىپ كېتىدۇ. بىمارنى توز ئولتۇرغۇزۇپ يەلكىسىدىن باسقاندا ياكى باشنىڭ تۆپىسىگە تېڭىپ سول قول ئالقىنىنى قويۇپ ئوڭ مۇشت بىلەن ئوتتۇرىهال مۇشتلىغاندا كېسەللىك پەيدا بولغان ئورۇندا ئاغرىش ھېس قىلىدۇ. ھازىرقى زامان تېبابەتچىلىكىنىڭ رېنتگېنلىك ۋە لابوراتورىيىلىك تەكشۈرۈش دېتاگنوزى بالدۇرراق ئېنىقلاشقا ياردىمى چوڭ.

2) يانپاش بوغۇم سىلىنىڭ يەرلىك ئالامىتى: ئالدى بىلەن سىلگە خاس پۈتۈن بەدەنلىك ئالامەتلەر پەيدا بولۇشقا باشلاپ ئانچە ئۇزۇن ئوتمەيلا ئاقىتتىن كېيىن يول يۈرگەندە يانپاش بوغۇمى قېتىۋالغاندەك بولۇپ، شۇ تەرەپ ئايىغى سۈرىلىۋالغاندەك ھېس قىلىدۇ ۋە يېنىك ئاغرىش ھېس قىلىدۇ. ئارام ئالغاندىن كېيىن يېنىكلىشىدۇ ياكى يوقلىدۇ. مەلۇم مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن ئاغرىش كۈچىيىش بىلەن بىرگە شۇ تەرەپ ئايىغىنىڭ سۈرىلىۋېلىشى ئېغىرلىشىدۇ. بارا-بارا ئاغرىش ئېغىرلىشىدۇ. بەزىدە ئاغرىش سان بىلەن تىزغىچە تارقىلىدۇ. كېچىلىرى ئۇياق-بۇيىقىغا ئۆرۈلگەندە يانپاش قاتتىق ئاغرىشتىن ئۆسمۈرلەر ئويغىنىپ كېتىپ يىغلايدۇ. يانپاش بوغۇمنىڭ ھەرىكەت دائىرىسى چەكلىمىگە ئۇچرايدۇ. يانپاش بوغۇمنىڭ ئالدى قىسمىنى باسقاندا ئاغرىيدۇ. بىمارنى ياتقۇزۇپ ئايىغىنى ئۇزلەپ ئاغرىق تەرەپ ئاياغ تاپىنىغا مۇشتلىغاندا يانپاش قىسمىدا ئاغرىش پەيدا بولىدۇ ياكى كۈچىيىدۇ. بىراق يانپاش بوغۇمى چوڭقۇر بولغانلىقى ئۈچۈن ئىششىش ئېنىق بولمايدۇ. كېسىرەك ئاغرىق تەرەپ ئاياغ ئوخشىمىغان دەرىجە ئۆزىراپ قالىدۇ. ھازىرقى زامان تېبابىتىنىڭ رېنتگېن ئۆسۈلى بىلەن سۈرەتكە ئالغاندا دېتاگنوزى تېخىمۇ ئېنىق بولىدۇ.

3) تىز بوغۇم سىلىنىڭ يەرلىك ئالامىتى: سىل كېسىلگە خاس پۈتۈن بەدەنلىك ئالامەتلەردىن سىرت يول يۈرگەندە كېسەللەنگەن تىز ئاغرىيدۇ ۋە تەدرىجىي ئاقساپ ماڭىدۇ. تىز بوغۇمى تەدرىجىي ئىششىيدۇ. باسقاندا ۋە تىز بوغۇمنى ھەرىكەتلەندۈرگەندە ئاغرىيدۇ. كېسەللىك ئىششىقىنىڭ دەسلىپىدە تېرە رەڭگى نورمال بولىدۇ ۋە قولغا قىزىق بىلىنمەيدۇ. كېيىن بارا-بارا مېڭىش قىيىنلىشىدۇ ۋە تىز بوغۇمى ئېگىلىپ قېلىپ ئۇزلەش تەس بولىدۇ. تىز بوغۇمنىڭ يۇقىرى قىسمىدىكى گۈشلەر يېگىلەپ ئىنچىكىلىشىدۇ. بىراق تىز بوغۇمنىڭ ئىششىقى ۋە تىز بوغۇم ھەرىكىتى توسقۇنلۇققا ئۇچراش تېخىمۇ روشەنلىشىدۇ. تىز بوغۇمنى ئەگكەندە ۋە ئۇزلىگەندە قارشىلىق پەيدا بولۇش بىلەن بىرگە ئاغرىش كۈچىيىدۇ. تىز بوغۇمنى ئىككى قول بارمىقى بىلەن ئۆۋەتلەشتۇرۇپ باسقاندا ملىقلىغان سېزىم پەيدا بولىدۇ. لىپەكنى باسقاندا لەيلەش سېزىمى بايقىلىدۇ. ئاخىرقى دەۋردە تېرە قىزىرىپ ئەڭ ئاخىرىدا ئېغىز ئېلىپ تەستە

ساقىيدىغان ئاقما پەيدا بولىدۇ. رېنتگېنلىك تەكشۈرۈش دىئاگنوزنى بالدۇرراق ئېنىقلاشتا ياردىمى چوڭ.

داۋاسى

سۈنئىك بوغۇم سىلىنى داۋالاش پرىنسىپى باشقا خىلدىكى سىل كېسىلىگە ئوخشاش ياتقۇزۇپ ئارام ئالدۇرۇلىدۇ. ئىشتىهانى ئاچقۇچى دورىلارنى بېرىش بىلەن بىرگە گۈش، تۇخۇم، سۈت، قايماق ۋە سېرىق ماي قاتارلىق قۇۋۋەتلىك تاماملار بىلەن مېۋە-چېۋە، كۆكتاتلار مۇۋاپىق بېرىلىدۇ. بىراق تاماكا ۋە هاراق قاتارلىق ئىچىملىكلەر بىلەن چېكىملىكلەر چەكلىنىدۇ. بىمارنىڭ مىجەزى بۇزۇلغان بولسا مىجەز تەڭشىلىدۇ هەمدە بىمارنىڭ ئەندىشىسىنى چىقىرىپ تاشلاپ داۋالاشقا يېقىندىن ماسلىشىشى قولغا كەلتۈرۈلىدۇ. ئايرىم ئۆيدە ياتقۇزۇپ قاچا-قۇچا ۋە لۆڭگە قاتارلىقلار ئايرىلىدۇ.

سۈنئىك بوغۇم سىلىنى دورا بىلەن داۋالاش پرىنسىپى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت: بىماردا كۆپ هاللاردا جۈدەتكۈچى قىزىتما بىرگە كېلىدىغانلىقى ئۈچۈن سوۋۇتقۇچى، هۆللۈك يەتكۈزگۈچى، ئىشتىهانى ئېچىپ ماددا ئالمىشىشنى ياخشىلىغۇچى، رەئىس ئەزالارنىڭ خىزمىتىنى ياخشىلاپ تەبىئەتكە مەدەت بەرگۈچى ۋە روهنى ئۇرغۇتقۇچى، يىرىڭنى ئازايتىپ جاراهەت يۈزىنى قۇرۇتقۇچى، كېسەللەنگەن ئورۇندىكى سۈنئىكلەرنىڭ ئۆسۈشىنى تېزلىتىپ چىرىگەن سۈنئىك كاۋىكىنى پۈتتۈرگۈچى ۋە يۇمشاق توقۇلمىلاردىكى جاراهەتنى پۈتتۈرگۈچى هەمدە قويۇق بەلغەمنى سۇيۇلدۇرۇپ ئىششىقنى تارقاتقۇچى دورىلار ئىشلىتىلىدۇ. سۈنئىك بوغۇم سىلىنى دورا بىلەن داۋالاشتا يەنە بېرىلىدىغان دورىلار كەيپىياتىدىكى ئىسسىق ۋە سوغۇق نىسبىتىگە ئەهمىيەت بېرىشىمۇ ئىنتايىن مۇهىم. ئەگەر سوغۇق تەبىئەتلىك دورىلار نىسبىتىگە كۆپ بولۇپ كەتسە بىمارنىڭ روهىي هالىتىنى ئاجىزلىتىپ تەبىئي هارارەتنى سوۋۇتىدۇ ۋە دورىنىڭ تەسىرى كېسەللەنگەن ئورۇنغىچە تولۇق يېتىپ بارالمىغانلىقتىن داۋالاش ئۈنۈمىگە تەسىر يېتىدۇ. ئەگەر بىمارغا ئىشلەتكەن دورا نوقۇللا ئىسسىق دورىلار بولسا هارارەتنى ئۆرغۈتۈپ قىزىتمىنى ئاشۇرۇۋېتىدۇ ۋە بەدەندىكى نەملىكنى ئازايتىپ مىجەزنىڭ يەنىمۇ قالايمىقانلىشىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىپ كېسەللىكنىڭ ساقىيىشىنى كېچىكتۈرۈۋېتىدۇ. ئەڭ ياخشىسى مۆتىدىل تەبىئەتلىك دورا بولغىنى تۈزۈك. دورا تاللاشقا قويۇق بەلغەمنى سۇيۇلدۇرغۇچى، قاتتىقنى يۇمشاتقۇچى ۋە يىرىڭنى تازىلىغۇچى، توسالغۇلارنى ئاچقۇچى، هۆللۈك يەتكۈزگۈچى، تەبىئي هارارەتنى كۆتەرگۈچى ۋە روهنى

ئۇرغۇتىغۇچى دورىلارنى بىرگە ئىشلىتىش كېرەك. ئەڭ ياخشىسى لۇئاب ۋە شىرىلىك دورىلارنى ئىشلەتمەسلىك كېرەك. چۈنكى بۇ خىلدىكى دورىلار ئاسانلا ھەزىمنى بۇزىدۇ.

دورىلاردىن 120 م ل ئارپا سۈيىگە سەرتانى نەھرىدىن 10 گرام قوشۇپ پەس ئوتتا بىرلا ئۆرلىتىپ، ئۈزۈن مۇددەت ئىستېمال قىلىشقا بېرىلىدۇ. ئەڭ ياخشىسى تېرىك سەرتانىنى (راكنى) ئارپا سۈيى بىلەن پۈشۈرۈپ داۋاملىق ئىستېمال قىلىپ بەرسە ئوبدان ئۈنۈم بېرىدۇ.

بامبۇك يوپۇرمىقى 3 گرامنى قايناق سۈغا چىلاپ تەمىنى چىقىرىپ شەربىتى ئەنجاز ياكى ناۋات قوشۇپ داۋاملىق ئىچىشكە بېرىلسىمۇ بولىدۇ. 7 گرام خاكسىنى تالقانلاپ ئۈنى يېرىم پىيالە ئۆچكە سۈتىگە قوشۇپ ئىستېمال قىلىندۇ. كۈنجۈتنى داۋاملىق ئىستېمال قىلىش پايدىلىق. بېلىق يېلىمى ياكى بېلىق مېيىنى ئېرىتىپ ئىلمان سۈتكە قوشۇپ، ئۈزۈن مۇددەت ئىچىپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ ياكى سەمغى ئەرەبى تالقىنىنى ئۈزۈن مۇددەت كاپ ئېتىپ، ئۈستىدىن سۈت ئىچىپ بەرسىمۇ بولىدۇ ياكى بولمىسا ئۈلكە ئۆپكىسىنى قۇرۇتۇپ تالقانلاپ ئۈزۈن مۇددەت كاپ ئېتىپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ. يۇقىرىدىكى چارىلەرنىڭ بىر-ئىككى خىلىغا گۈلقەنت قوشۇپ بېرىلسە ياكى گۈلقەنتكە مەستكى رۇمى قوشۇپ بېرىلسە كاۋاكلار بىلەن ئاقما يوللىرىنى پۈتتۈرۈشكە ياردىمى بولىدۇ. ئەگەر قىزىتما بولۇپ يەرلىك ئورۇندىكى كېسەللىك ئەۋج ئىلىش تەرەپلىرى بولسا بىنەپشە شەربىتى بىلەن نىلۇفەر شەربىتى ۋە چۆپچىن شەربىتى قاتارلىق دورىلارنىڭ بىر ياكى ئىككى خىلىدىن كۈنىگە 4-3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 30—20 م ل ئىچىشكە بېرىلىدۇ. بۇلاردىن باشقا ئەرقى كاسىن، ئەرقى چۆپچىن، ئەرقى كاكىنەج، ئىت ئۈزۈمى ئەرقى، ئەرقى نىلۇفەر قاتارلىق دورىلارمۇ ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. كېسەللىك ئەۋج ئىلىۋاتقان مەزگىللەردە قىزىتقۇچى دورىلار ۋاقتىنچە بېرىلمەيدۇ. قىزىتما يېنىپ كېسەللىك ئەھۋالى ئۇراقلاشقاندىن كېيىن ئاندىن قىزىتقۇچى، روھنى ئويغاتقۇچى دورىلارنى بېرىش كېرەك. بىراق قىزىتقۇچى دورا چوڭ سالماقنى ئىگىلمەسلىكى كېرەك. كېسەللىك ئەۋج ئىلىۋاتقان مەزگىلدە ئاق لەيلى ئۇرۇقى، شۇمشا ئۇرۇقى، چامغۇر ئۇرۇقى، بىنەپشە، بابۇنە ۋە سېرىق چېچەك قاتارلىق دورىلاردىن تەڭ مىقداردا ئىلىپ مەلھەم ياكى زىماد تەييارلاپ سىرتىدىن سۈرتۈپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ. يالىلۇغنىڭ يېنىشىنى تېزلىتىپ ئاغرىشنى يېنىكلىتىش ئۈچۈن ئىچىدىن سۇفۇفى چۆپچىن، سۇفۇفى ئەنزىرۇت، شەربىتى ئەنسىل، شەربىتى زۇفا، شەربىتى فەريادرەس ۋە شەربىتى خەشخاش قاتارلىق دورىلارنىڭ بىر ياكى بىر نەچچە خىلى ئىچىشكە بېرىلىدۇ. مەسىلەن، ئاغرىش كۈچلۈك بولسا سۇفۇفى چۆپچىن بىلەن شەربىتى خەشخاش بېرىلسە مۇۋاپىق كېلىدۇ ياكى ھەببە غەرىبۇس سەمەك (بېلىق مېيى

كۆمۈلسى) دىن 2-1 تال، شەربىتى سەرتانى خاس 12 م ل، شەربىتى خەشخاش 12 م ل، ئەرقى شەرتانى خاس 100 م ل، شەربىتى فەريادەس 100 م ل نى قوشۇپ بىرىلسە يېڭىدىن سۆزمەك ئۆسۈشنى تېزلىتىپ چىرىگەن سۆزمەكنىڭ ئورنىنى تولدۇرىدۇ، جاراھەتنى پۈتكۈزىدۇ. نەزلىدىن بولغان زۈكامغا مەنپەئەت قىلىدۇ. قەزىتمىنى تۆۋەنلىتىدۇ. رۇبىۋسۇس تالقىنى، بىخسۇس تالقىنى ۋە ئەرقى چۆپچىنلەرنى بىر-گە ئىستېمال قىلسىمۇ ياخشى مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەبە جەۋاھىر كاففۇردىن 5 گرامنى 24 م ل شەربىتى فەريادەس، 24 م ل شەربىتى خەشخاش، 100 م ل ئەرقى گاۋزەبانلار بىلەن بىرلەشتۇرۇپ، ئىستېمال قىلىپ بىرىلسە جاراھەتنى پۈتتۈرۈپ، ھارغىنلىق ۋە ئاجىزلىقلارنى يوقىتىپ قەزىتمىنى پەسەيتىشتە ئوبدان ئۈنۈم بېرىدۇ. خېمىرى ئەبرىشىمدىن 7 گرام، خېمىرى خەشخاشتىن 12 گرام، ئەرقى گاۋزۇباندىن 100 م ل، شەربىتى ئەنجاز دىن مۇۋاپىق مىقداردا بۇلارنى بىرگە قوشۇپ ئىستېمال قىلىپ بىرىلسە قەزىتمىنى چۈشۈرۈش، جاراھەتنى پۈتتۈرۈش ۋە قۇرۇق يۆتەلگە ئوبدان مەنپەئەت قىلىش جەھەتتە ياخشى ئۈنۈمگە ئىگە ياكى شەربىتى دىياقوزەدىن 12 م ل، سۇپۇپى سەرتاندىن 7 گرام، سۇپۇپى خەشخاشتىن 9 گراملارنى تۆزئارا بىرلەشتۇرۇپ، 90 م ل كۆك (بوز) ئىنەك سۈتى بىلەن ئىستېمال قىلىپ بىرىلسە سىل قەزىتمىسىگە ئوبدان ئۈنۈم بېرىدۇ. ئەگەر قەزىتما ئېغىرراق بولغانلارغا سۇپۇپى سەرتان، سۇپۇپى خەشخاشلارنى 90 م ل ئەرقى سەرتانى خاس ۋە 15 م ل شەربىتى سەرتان بىلەن قوشۇپ ئىچىشكە بىرىلسە مەنپەئەتى ناھايىتى ياخشى بولىدۇ. ئەگەر ئىچى سۈرۈش بىلەن يۆتەلدىن قان كېلىش سۆزمەك بوغۇم سىلىگە قوشۇلۇپ كەلسە سۇپۇپى سىتتى گىلودىن 9 گرام، ئەنجباھار، ھەببۇلئاس، سېمىز ئوت تۇرۇقى، بىيە تۇرۇقى ھەر بىردىن 3 گرامنى ئېلىپ تالقانلاپ پاقا يوپۇرمىقى بىلەن قوشۇپ بۇنىڭغا ھەببۇلئاس شەربىتى قوشۇپ ئەتىگەن ۋە كەچتە ئىستېمال قىلىپ بىرىلسىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. بېلىق يىلمى تالقىنىدىن 4 گرامنى 90 م ل كۆك ئىنەك سۈتى، 12 م ل شەربىتى سەرتانى خاس ياكى بىيە تۇرۇقى تالقىنى بىلەن ئەنجباھار تالقىنى ھەر بىردىن 3 گرام ئېلىپ 120 م ل پاقا يوپۇرمىقى ئەرقىگە قوشۇپ شىرنىسىنى چىقىرىپ تۇنۇك ئوستىگە 24 م ل ھەببۇلئاس شەربىتى قوشۇپ ئەتىگەن ۋە كەچتە ئىستېمال قىلىشقا بىرىلىدۇ. يۆتەل بىرگە كەلگەن قەزىتمىلىق سۆزمەك بوغۇم سىلىغا قۇرسى سەرتان 4 گرام، قۇرسى سەرتانى خاس 2 گرام، قۇرسى سەرتانى كاففۇردىن 4 گرام، قۇرسى سەرتانى لولۇدىن 4 گرام، قۇرسى خەشخاشتىن 4 گرام، يۇقىرىقى دورىلارنىڭ بىر خىلىنى 24 م ل شەربىتى خەشخاش، 60 م ل ئەرقى سەرتانى خاس، 48 م ل ئەرقى گاۋزەبان ۋە 24 م ل شەربىتى سەرتانى خاس قاتارلىقلارنى

قوشۇپ بېرىلسمۇ بولىدۇ. قۇرسى تاباشىر ساددا ياكى قۇرسى تاباشىر كاففۇر ھەر بىرىدىن 4 گرام، قۇرسى تاباشىر كاففۇر لولۇدىن 3 گرام ياكى قۇرسى تاباشىر قابىزدىن 4 گرام، بۇ دورىلارنىڭ بىرگە بىيە تۇرۇقى، سېمىز ئوت تۇرۇقى، ئەنجىباھار ھەر بىرىدىن 3 گرام ئىلىپ 60 م ل پاقا يۇپۇرماق ئەرقىگە مىلاپ شىرىسىنى چىقىرىپ، شىرىسىگە شەربىتى خەشخاش قوشۇپ ئىستېمال قىلىنسا قىزىتما بىلەن كۆيگەن سەپرا خىلىتىدىن بولغان چىرىشكە ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر قەۋزىيەت بولسا مۆتىدىل يۇمشاتقۇچى دورىلا بېرىلىدۇ. كۆچلۈك سۈرگۈچى دورىلار زىيانلىق بولغانلىقى ئۈچۈن ئىشلىتىلمەيدۇ.

سۆگەك بوغۇم سىلى ئېغىرراق بولسا يالىۋغلىنىشىنى يوقىتىپ جاراھەتنى پۈتتۈرۈش مەقسىتىدە مۇرمەككە، مەستىكى رۇمى، كەتىرا، قىزىلگۈل ۋە ئاق لەيلى قاتارلىق دورىلاردىن تەڭ مىقداردا ئىلىپ، ئۈچ ھەسسە مومنى ئېرىتىپ مەلھەم تەييارلاپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىپ بېرىلىدۇ ياكى ئاق لەيلى، بىنەپشە، خېنە، سۆگەت يىلتىزى ۋە قىزىلگۈللەردىن باراۋەر مىقداردا ئىلىپ تالقانلاپ مايغا ئارىلاشتۇرۇپ سىرتىدىن تېڭىپ بېرىلسمۇ بولىدۇ. جاراھەت (ئاقما) ئىچىنى سۆگەت يىلتىزى، مامىرانچىنى، كاۋاۋنېچىن ۋە چۆپچىنىڭ قاينىتىلغان سۈيى بىلەن چايقاپ بېرىلسە جاراھەتنى پۈتتۈرۈشتە ئوبدان ئونۇم بېرىدۇ. ئەگەر بىمارنىڭ مىجەزى بۇزۇلغان بولسا دەرھال ماددىنى پۇشۇرۇپ بەدەننى تازىلاش ئارقىلىق مىجەز تۈزۈتىلىدۇ. شۇنداقلا داۋالاشنىڭ پۈتۈن جەريانىدا مىجەز تەڭپۇڭلۇقىغا ئەھمىيەت بېرىلىدۇ.

ئەگەر كېسەللىك تۇراقلىشىپ قىزىتما ۋە ئاغرىش قاتارلىقلار بولمىسا تۆۋەندىكى نۇسخىلار ئىشلىتىلىدۇ. بامبۇك شەننەم تۈزى ياكى بامبۇك ياپرىقى 3 گرام، كۆيدۈرۈلگەن سەرتان، ئەرەپ يىلمى، رۇبىۋسۇس، گۈل ئەرمنى ھەر بىرىدىن 6 گرام. دورىلارنى يۇمشاق تالقانلاپ كۈنگە 3-2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 3-2 گرامغىچە خەشخاش شەربىتى بىلەن بىرگە قوشۇپ ئىچىپ بېرىلىدۇ. ياكى قۇرسى سەرتانى كاففۇردىن 4 گرام ئىلىپ يۇمشاق سوقۇپ 12 گرام خېمىرى خەشخاش بىلەن بىرگە ئىچىشكە بېرىپ ئارقىدىن بىيە تۇرۇقى، سېمىز ئوت تۇرۇقى، قاپاق تۇرۇقى مېغىزى ھەر بىرىدىن 5 گرام، چىلان5 دانە ئىلىپ دورىلارنى 90 م ل ئەرقى خاس، 50 م ل ئەرقى گاۋزەبانلارغا چىلاپ شىرىسنى چىقىرىپ سۈزۈۋېلىنغان شىرىسنى 24 م ل شەربىتى سەرتانى خاسقا ئارىلاشتۇرۇپ ئىستېمال قىلىنىدۇ. ئەگەر بۇ نۇسخىغا سەرتانى مەغسۇل، سەرپىستان ۋە تۇسۇلۇڭ تۇرۇقى قاتارلىقلار قوشۇلسا ئونۇمى تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ. بەدەننى قۇۋۇەتلەش ئۈچۈن خېمىرى ئەبرىشىمدىن 7 گرامنى يېگۈزۈپ ئارقىدىن بىيە تۇرۇقى 3 گرام، چىلان 5 دانە، قاپاق تۇرۇقى مېغىزى، سېمىز ئوت تۇرۇقى ھەر بىرىدىن 5 گرام

ئېلىپ ئېزىپ ئەرقى سەرتانى خاس بىلەن سەۋزە ئەرقى ھەر بىرىدىن 85 م ل ئېلىپ دورىلارنى چىلاپ شىربىسىنى چىقىرىپ، سۈزۈۋېلىنغان شىربىسىگە نىلۇفەر شەربىتى، سەرتان شەربىتى ھەر بىرىدىن 24 م ل گە قوشۇپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

يۇقىرىقىلاردىن باشقا داۋائىلىمشكى مۆتىدىل ۋە مۇپەررىھى ياقۇت قاتارلىق دورىلار بېرىلىدۇ. دورىلاردىن باشقا بىمارلارنىڭ دەم ئېلىش شارائىتى ۋە ئوزۇقلىنىشىنى ياخشىلاش كېرەك. ئەگەر ياخشىسى قۇۋۋەتلىك تاۋاملارنى ئاز مىقداردىن كۆپكە بۆلۈپ ئىستېمال قىلىش ۋە يېمەكلىك تۇرى ھەر خىل بولۇشقا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈش كېرەك. ئەگەر ياخشىسى چوڭلارنىڭ بىر كۈنلۈك يېمىكى سۇت بىر لىتر، گۆش 500—250 گرامغىچە، تۇخۇم ئىككىدىن ئۇچكىچە، ماي 100—50 م ل غىچە، ئۇن ياكى گۈرۈچ 500 گرامغىچە بولۇشى كېرەك. بۇنىڭ سىرتىدا مۇۋاپىق مىقداردا كۆكتات بىلەن مېۋە ئىستېمال قىلىپ بېرىلىدۇ. كۆكتاتلار ئىچىدە جامغۇرنىڭ مەنپەئەتى ياخشى. ئەگەر ئىمكانىيەت يار بەرسە كۈنىگە بىردىن سۈ يىلىنىڭ بېشىنى كېسىۋېتىپ ئىچىنى تازىلاپ تەڭ مىقداردىكى قوي گۆشى بىلەن پۇشۇرۇپ يەپ بەرسە ۋە شورپىسى ئىچىپ بېرىلسە سۆڭەكسىز چىرىگەن جاراھىتى بىلەن ئاقمىنىڭ ساقىيىشىنى تېزلىتىدۇ. شۇنداقلا تاتلىق ئانار قىيامىغا قارا شېكەر قوشۇپ ئىچىلسىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. كەكلىك گۆشى ياكى كەپتەر باچكىسىنى ئۇزۇم شەربىتى بىلەن قوشۇپ ئىستېمال قىلىپ بەرسە بەدەننى قۇۋۋەتلەپ كېسەللىكنىڭ ساقىيىشىنى تېزلىتىدۇ. تۇخۇم سېرىقىنىڭ ساپ مېيىنى يېرىم پىيالە پۇشۇرۇلغان سۈتكە 10—5 تامچە ئارىلاشتۇرۇپ كۈنىگە 3-2 ۋاخ ئىچىپ بېرىلسە سىلىنىڭ يىلتىزىنى قۇرۇتىدۇ. بۇلاردىن باشقا سۈت ئاش (ئاق ئاش)، ئارپا ئېشى ئىستېمال قىلىشمۇ پايدىلىق ياكى ئارپىدىن 150 گرام ئېلىپ پاكىز يۇيۇپ بىر يېرىم لېتر قايناق سۇغا يېرىم سائەت چىلاپ پەس ئوتتا 45 مىنۇت قاينىتىپ (بۇ جەريانىدا كۆپكىنى ئېلىۋېتىپ) تۇرۇلىدۇ. داكا بىلەن سۈزۈۋېلىنغان سۈيىگە ئازراق ناۋات ئارىلاشتۇرۇپ ئۈسسۈلۇقىغا بېرىلىدۇ. بۇنىڭغا سەرتان سۈيى قوشۇلسا ئونۇمى تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ. بۇلاردىن باشقا نېپىز پوستى ئېلىۋېتىلگەن ياڭاق ۋە بادام مېغىزى (تاتلىق ئۇرۇك مېغىزى بولسىمۇ بولىدۇ)، قۇرۇق ئۇزۇم قاتارلىقلارنى تاماقنىڭ سىرتىدا كۈنىگە يەپ بەرسە ئوبدان ئونۇم بېرىدۇ. بۇلاردىن باشقا قايماق، سېرىق ماي ۋە ئەنجۈر، بېيە قاتارلىقلارنىڭ مۇرابباسىنىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. لېكىن سۈت ئىچىۋاتقان مەزگىلدە بېلىق گۆشى، قېزا ياكى سۈرلىگەن گۆش ۋە ئاچچىق-چۈچۈك مېۋە-چېۋىلەر بىلەن يېمەك-ئىچمەكلەردىن پەرھىز تۇتۇش كېرەك. شۇنداقلا تەستە ھەزىم بولىدىغان ۋە يەل پەيدا قىلىدىغان ياڭيۇ، قىزىل ياكى كۆك مۇچ، پىياز، كاۋا، ئالما، شاپتۇل قاتارلىق مېۋىلەر بىلەن كۆكتاتلاردىن

پەرھىز قىلىش كېرەك. بىمار يېتىپ ئارام ئېلىشى ۋە تېنى ئاجىز بىمارلارنى كۈنىگە كۆپ قېتىم ئۇياق-بۇياقىغا ئۆرۈپ تېرىنى كۈنىگە بىر قېتىم قۇرۇق يۇيۇپ تۇرۇلۇشى، يوتقان-كۆرپە كىرلىكى بىلەن كۈيىنەك تامبىلنى ۋاقتىدا يېڭىگۈشلەپ شەخسىي تازىلىقنى ياخشى ئىشلىشى ۋە ياتاق يارىسى پەيدا بولۇشنىڭ ئالدى ئېلىنىشى كېرەك.

تىتول بەت ۋە نەقىشلرىنى تۈرسۇن غازى ئىشلىگەن

ھۆسن خېتىنى نىياز كېرەم شەرقى يازغان

قىستۇرما رەسىملەرنى ئەنۋەر قاسىم تەقلىت قىلىپ سىزغان

扉页、花边设计：吐尔存·哈孜
美 术 字：尼亚孜·克力木
插图重作：艾尼瓦尔·哈斯木

ئۇيغۇر تىبابەت قامۇسى

ئۈچىنچى جلد

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە نازارىتى «ئۇيغۇر تىبابەت قامۇسى»
ئىشخانىسى باشچىلىقىدا توزۇلدى، شىنجاڭ ئۇيغۇر تىبابەت
تەتقىقات ئىشخانىسى تەرىپىدىن نەشرگە تەييارلاندى
شىنجاڭ پەن-تېخنىكا سەھىيە نەشرىياتى (W) نەشر قىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تارقىتىدۇ
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
787×1092 مىللىمېتر 16 فورمات 23.5 باسما تاۋاق
1991-يىلى 5-ئاي 1-نەشر 1-قېتىم بېسىلىشى
تىراژى 3000—1
ISBN 7-5372-0079-3 / R · 80
باھاسى: 5.00 يۈەن